In memoriam György és Rózsa

ÁMÁN ILDIKÓ

A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon, különös tekintettel a jogászképzésre
Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből

A kézirat lezárásának dátuma: 2021. március 10.

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyílvánítás ... 8
Rövidítések jegyzéke ... 9
1. Bevezetés ... 10
1. 1. Témafelvetés és szakmai célkitűzések ... 10
1. 2. A monográfia forrásbázisa és a kutatási módszerek ... 11
2. A jogászképzés fejlődésének külhoni története ... 16
2. 1. Történelmi áttekintő ... 16
2. 2. Leo von Thun-Hohenstein hatása az osztrák oktatásügyre ... 17
2. 2. 1. A nagy reform előtt ... 17
2. 2. 2. A rendelet tartalma ... 18
2. 2. 3. Az átmeneti időszak ... 20
2. 3. A szigorlati rendszer szabályozása ... 21
2. 4. Az 1893. évi reformok és megszületésük körülményei ... 22
2. 5. A 19. század végi képzés az új államvizsga-szabályzat alapján ... 23
2. 6. A 20. század eleji reformtervezet ... 24
2. 7. Összegezve ... 25
3. Reformtörekvések a hazai jogászképzésben ... 27
3. 1. A Habsburg restauráció oktatáspolitikája ... 27
3. 1. 1. Történelmi előzmények ... 27
3. 1. 2. A forradalom után ... 28
3. 1. 2. 1. Egyetemi reform ... 29
3. 1. 2. 2. Jogakadémiai reform ... 30
3. 1. 2. 3. Összehasonlítás ... 31
3. 2. Az 1874. évi oktatásügyi reform ... 32
3. 2. 1. Bevezetés ... 32
3. 2. 2. Az új oktatásügyi rendeletig tartó út ... 33
3. 2. 2. 1. A jogakadémiák helyzete ... 33
3. 2. 2. 2. Viták és javaslatok a reformokról ... 33
3. 2. 3. Az egyetemi reform ... 35
3. 2. 3. 1. Előzmények ... 35
3. 2. 3. 2. A 3055/1974. számú VKM rendelet az egyetemi jogászképzésről ... 35
3. 2. 3. 3. A doktorátus megszerzésének feltételei ... 36
3. 2. 4. A jogakadémiai reform ... 37
3. 2. 4. 1. A magántanulás megszüntetése ... 37
3. 2. 4. 2. Az 1874. május 19-én kelt rendelet tartalma ... 37
3. 2. 5. Egyéb kapcsolódó jogszabályok ... 39
3. 2. 6. Összehasonlítás és konklúzió ... 40
3. 3. Az 1880-as évek reformjai ... 41
3. 4. Kísérletek és eredmények a dualizmus második felében ... 43
3. 5. A Horthy-korszak oktatáspolitikája ... 44
3. 6. Összegezve ... 45
4. Kolozsvár szerepe a jogi oktatásban ... 46
4. 1. A Kolozsvári Királyi Jogakadémia ... 46
4. 2. A Kolozsvári Tudományegyetem felállítása ... 48
4. 3. Az oktatói kar jogtörténész kiválóságai az egyetemtörténet tükrében ... 51
4. 3. 1. A professzorok rövid bemutatása ... 51
4. 3. 2. Kolosváry Sándor ... 52
4. 3. 2. 1. Életútja ... 52

4. 3. 2. 2. Tudományos pályája ... 54
4. 3. 3. Óvári Kelemen ... 56
4. 3. 3. 1. Életútja ... 56
4. 3. 3. 2. Tudományos pályája ... 58
4. 3. 4. Lindner Gusztáv ... 59
4. 3. 4. 1. Életútja ... 59
4. 3. 4. 2. Tudományos pályája ... 61
4. 3. 5. Bochkor Mihály ... 70
4. 3. 5. 1. Életútja ... 70
4. 3. 5. 2. Tudományos pályája ... 71
4. 3. 6. Ereky István ... 72
4. 3. 6. 1. Életútja ... 72
4. 3. 6. 2. Tudományos pályája ... 73
4. 3. 7. Iványi Béla ... 74
4. 3. 7. 1. Életútja ... 74
4. 3. 7. 2. Tudományos pályája ... 76
4. 3. 8. Összegezve ... 77
4. 4. Jogász doktorok *sub auspiciis Regis* avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen ... 79
4. 4. 1. A sub auspiciis Regis kifejezés jelentése ... 79
4. 4. 2. Az avatás menete ... 80
4. 4. 3. A jogszabályi háttér ... 80
4. 4. 4. Kolosváry Bálint avatása ... 81
4. 4. 5. További avatottak ... 86
4. 4. 5. 1. Avatások a századforduló előtt ... 86
4. 4. 5. 2. Avatás a századforduló után ... 87
4. 4. 5. 3. Avatások a háború árnyékában ... 95
4. 4. 6. Összegezve ... 97
5. Egyetem a Délvidék kapujában ... 98
5. 1. Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért ... 98
5. 1. 1. Elöljáróban ... 98
5. 1. 2. Történeti előzmények ... 98
5. 1. 3. Korai próbálkozások ... 99
5. 1. 4. A „szegedi nagy árvíz” utáni időszak ... 100
5. 1. 5. A századforduló után ... 103
5. 1. 5. 1. A századfordulótól az 1912. évi XXXVI. törvénycikkig ... 103
5. 1. 5. 2. A miniszteri javaslat és indokolása ... 106
5. 1. 5. 3. Viták, felszólalások ... 106
5. 1. 5. 3. 1. Az egyetem kérdése a költségvetési vitákban ... 106
5. 1. 5. 3. 2. A törvényjavaslat tényleges vitája ... 110
5. 1. 6. A trianoni békeszerződés következményei ... 111
5. 1. 6. 1. A „menekült” kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem otthonra találása ... 111
5. 1. 6. 2. Az 1921. évi XXV. törvénycikk miniszteri indokolása és az országgyűlési viták 114
5. 1. 6. 2. 1. Az egyetemek kérdése előzetesen a Nemzetgyűlés előtt ... 114
5. 1. 6. 2. 2. A miniszteri indokolás ... 115
5. 1. 6. 2. 3. A két tudományegyetem elhelyezésének vitája ... 116
5. 1. 7. Összegezve ... 117
5. 2. A *sub auspiciis Gubernatoris* jogászdoktor avatottak a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen ... 119
5. 2. 1. A „sub auspiciis Gubernatoris” kifejezés jelentése ... 119

5. 2. 2. A jogszabály rendelkezései ... 119
5. 2. 3. A felavatottak ... 120
5. 2. 3. 1. Az egyetem jubileuma ... 120
5. 2. 3. 2. A „vasgyűrűs korszak” ... 124
5. 2. 3. 3. Az első női sub auspiciis Gubernatoris avatott „árnyékában” ... 127
5. 2. 3. 4. Az „aranygyűrűs korszak” ... 130
5. 2. 4. Felavatási kérelmek, amelyek sikertelenek maradtak ... 137
5. 2. 5. Összegezve ... 140
5. 3. A jogászhallgatók politikai aktivitása a két világháború között ... 142
5. 3. 1. Történeti alapok ... 142
5. 3. 2. Szervezeti keretek ... 145
5. 3. 2. 1. A személyi struktúra ... 145
5. 3. 2. 2. A szervezeti keretek ... 146
5. 3. 3. Táboroztatások ... 146
5. 3. 3. 1. A szegedi táboroztatások és azok jelentősége ... 146
5. 3. 3. 2. Egyéb közösségi rendezvények ... 148
5. 3. 4. Hallgatótársak elleni atrocitások ... 149
5. 3. 4. 1. Nemzetközi kitekintés ... 149
5. 3. 4. 2. A szegedi joghallgatók által elkövetett sérelmek ... 151
5. 3. 5. Összegezve ... 153
6. A szegedi Ferenc József Tudományegyetem eltávozása és a régi–új egyetem megnyitása Kolozsvárott ... 155
6. 1. 1. A második bécsi döntés ... 155
6. 1. 2. Bizonytalanság az egyetem kérdésében ... 156
6. 2. Törvényjavaslat a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról ... 158
6. 2. 1. A törvényjavaslat vitája és elfogadása ... 160
6. 2. 2. Visszaköltözés Kolozsvárra ... 163
6. 2. 2. 1. A visszaköltözés nehézségei ... 163
6. 2. 2. 2. A Ferenc József Tudományegyetem 22 év után újra a régi otthonában ... 164
6. 3. A Horthy Miklós Tudományegyetem létrejötte ... 167
6. 3. 1. Szeged jogos igénye ... 167
6. 3. 2. A jogi kar helyzete ... 169
6. 3. 3. A jogi kar búcsúja ... 171
6. 3. 4. Az új egyetem megnyitja a kapuit ... 173
6. 4. Összegezve ... 174
7. Eredmények ... 176
APPENDIX ... 179
MELLÉKLETEK ... 189
1. számú melléklet: A politikatudományok (államtudományok) kötelező tantárgyai ... 190
2. számú melléklet: A szigorlati tárgyak áttekintése ... 190
3. számú melléklet: Az államvizsga tárgyak áttekintése ... 191
4. számú melléklet: Kötelező tantárgyak a jogászok számára Mária Teréziától a századforduló végig ... 192
5. számú melléklet: Az 1874. évi szabályozás alapján a kötelező tantárgyak sora ... 193
6. számú melléklet: A vizsga rendszerek az 1874. évi jogszabályok alapján ... 194
7. számú melléklet: A Ratio Educationistól a neoabszolutizmusig Magyarországon ... 195
8. számú melléklet: A későbbi dualizmus-kori rendeletek ... 196
9. számú melléklet: Toldalékok az egyetemi professzorok életéhez ... 200
10. számú melléklet: A második Bécsi döntés teljes magyar szövege ... 205

11. számú melléklet: A jogakadémiák kronologikus történelme 206
12. számú melléklet: A Kalandosok búcsúztatója..... 208
13. számú melléklet: Meghívó a jogi kar búcsúestjére 211
14. számú melléklet: Buza László jogi kari dékán búcsúja a kar nevében: 212
15. számú melléklet: A Ferenc József Tudományegyetem örökre bezárja a kapuit: 213
16. számú melléklet: Női hallgatók a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1940 és 1944 között..... 214
BIBLIOGRÁFIA 216

Köszönetnyílvánítás

Köszönetemet és hálámat szeretném kifejezni témavezetőmnek, *Antal Tamás* habilitált egyetemi docensnek, akinek útmutatásai, tanácsai és a monográfia alapjául szolgáló értekezés összes fejezetének és a kutatási témában megírt valamennyi tanulmányom kéziratának gondos átnézése nélkül nem jöhetett volna létre ezen munka.

Továbbá köszönetet szeretnék mondani azon személyeknek, akik nélkül szintén nem születhetett volna meg jelen mű. Tanszékvezetőmnek *Balogh Elemér* egyetemi tanárnak, hogy bízott bennem és támogatta ez irányú kutatásomat, illetve az SZTE Szaklevéltára vezetőjének, *Vajda Tamásnak*, aki szakmai tudásával és tanácsaival az egész kutatásom során végig mellettem állt.

Köszönet illeti meg a két hivatalos bírálómat, *Nagy Janka Teodóra* professzor asszonyt és P. *Szabó Béla* professzor urat, akik a szakmai véleményükkel hozzájárultak annak lehetőségéhez, hogy jelen mű még kiforrottabb lehessen.

Szeretném megköszönni az általam látogatott levéltárak és könyvtárak valamennyi dolgozójának a segítséget és kedvességet, ezen belül *Oross András* bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásaim során nyújtott tanácsait és segítségét. Továbbá a Csongrád Megyei Levéltár kutató szolgálatosainak: *Gárgyánné Lampert Magdolna* és *Nagyné Somogyi Zsuzsanna* nyugalmazott levéltárosoknak, illetve a fiatal utódoknak: *Szalma Baksi Tímeának* és *Haska Dánielnek.* A romániai levéltáraknál végzett munkámhoz nagy segítséget nyújtottak *Nagy Mihály* nagyváradi és *Velentín Dalalan* kolozsvári levéltárosok, mindezt ezúton is köszönöm.

A külföldi tanulmányutakhoz kapcsolódóan köszönetemet szeretném kifejezni a bécsi Collegium Hungaricumnak és a Tempus Közalapítványnak, hogy lehetővé tették számomra ösztöndíjukkal a két hónapnyi bécsi tartózkodást, azon belül is *ifj. Bertényi Ivánnak,* a bécsi Collegium Hungaricum tudományos igazgató-helyettesének és a Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatójának.

Rövidítések jegyzéke

BpH.	Budapesti Hírlap
BpK.	Budapesti Közlöny
BpN.	Budapesti Napló
DM.	Délmagyarország
DJBAN	Direcţia Judeţean Bihor al Arhivelor Naţionale
DJCAN	Direcţia Judeţeană Cluj al Arhivelor Naţionale
évf.	évfolyam
HK.	Hivatalos Közlöny
Jogtud. Közl.	Jogtudományi Közlöny
köt.	kötet
OPTK	Osztrák Polgári Törvénykönyv
PN.	Pesti Napló
PH.	Pesti Hírlap
sz.	szám
szem.	szemeszter
SZN.	Szegedi Napló
SZÚN.	Szegedi Új Nemzedék
VKM	Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
WBE	Werbőczy Bajtársi Egyesület

1. Bevezetés

1. 1. Témafelvetés és szakmai célkitűzések

Szeged törvényhatósági jogú város 1921. november 9-én különleges ünnepségnek volt a részese, ugyanis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ezen a napon nyitotta meg kapuit az új otthonában. A kedvezőtlen történelmi események következtében az egyetem költözni kényszerült Kolozsvárról, s végül átmenetileg, de viszonylag hosszú ideig – húsz évig – Szegeden működött. 2021-ben lesz ennek a százéves évfordulója. A megnyitó óta nem volt olyan akadémiai év, amikor ne működött volna felsőfokú tanintézmény Szegeden.

1. A monográfiámban először az *osztrák képzés ismertetését* tűztem ki célul, amely esetében különösen gróf *Leo von Thun-Hohenstein* birodalmi kultuszminiszter szerepét szándékoztam bemutatni, illetve az osztrák jogászképzés szisztematizálását feltárni. Az „Olmützi alkotmány" kibocsátásától kezdve a magyarországi területek szintén részét képezték az Osztrák Császárságnak, amely azzal a következménnyel járt, hogy az osztrák jogszabályok általában a magyar részekre is egyazon hatállyal terjedtek ki, köztük az oktatásra vonatkozóak is. Ezen okból kifolyólag leginkább arra keresem a választ, hogy az osztrák jog – e konkrét területen – mennyire hatott a magyarra, illetve milyen mértékben épült a magyar jogi oktatás az osztrák mintára.

2. A második vizsgálandó szempontom a magyar jogászképzés hazai szabályozásának a felkutatása volt, ezen belül is, hogy mely *jogszabályok* voltak azok, amelyek leginkább determinálták a kérdést, különös tekintettel a jog- és államtudományi diplomák megosztottságára és annak kialakulására. Kiváltképpen felkeltette a figyelmemet az újonnan létrehozott tudományegyetemek megalapítása: 1872-ben Kolozsvárott és 1912-ben Debrecenben és Pozsonyban. Kifejezetten a *kolozsvári tudományegyetem alapítása* volt számomra a kutatás tárgya, ugyanis a doktori munkám során az ott folyó jogászképzést tanulmányoztam.

3. Már a kutatás kezdetén azzal kellett szembesülnöm, hogy *rendkívül hiányos* a rendelkezésre álló információ- és forrásbázis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának történetéről, így a munkám során annak is szerettem volna utánajárni, hogy ezen hiányzó mozaikok milyen módon tárhatóak fel és ismerhetőek meg. Ehhez törekedtem segítségül hívni a történelmi tanulmányaim során megismert történeti segédtudományok egyik típusát: az *archontológiát*, illetve annak társát, a *prozopográfiát* az egyes professzori életutak megrajzolásához.

4. Tekintettel arra, hogy 1921-ben Szegedre költözött a tudományegyetem, kérdésként merül fel, hogy Szeged milyen *erőfeszítéseket tehetett* azért, hogy az első világháborút követően oda kerülhessen az intézmény, illetve, hogy ezzel kapcsolatban az *országgyűlési vitákban* milyen tartalommal szerepelt az egyetem kérdése, ugyanis a felszólalások során megismerhetjük a korszak politikai álláspontját, pontosabb képet kaphatunk az egy-egy jogszabályt megelőző szakmai és politikai vitákról is.

5. A kolozsvári levéltári kutatásom – a hallgatói anyakönyvek digitalizálása – során ugyancsak kérdésként fogalmazódott meg bennem, hogy a *kiemelkedő hallgatók* tudományos életéről találhatók-e részletesebb adatok; ha igen, akkor ezek milyen módon és szempontok szerint rendszerezhetőek. Továbbá ismert volt számomra, hogy a fiatal egyetemi hallgatóság a Horthy-korszakban aktív politikai tevékenységet vállalt, így célom volt megtudni, hogy a szegedi jogi kari hallgatók részt vettek-e *politikai megmozdulásokban*, vagy milyen más módon vállaltak ezekben szerepet.

6. Tanulmányom utolsó célkitűzéseként az 1940. évi egyetemi visszaköltözéssel kapcsolatosan keresem a részleteket. Az egyetemtörténetben jártas kutatók számára ismert, hogy a második bécsi döntés következtében 1940-ben megtörtént Észak-Erdély

Magyarországhoz csatolása, és ennek következtében a Ferenc József Tudományegyetem visszaköltözött még azon évben az anyavárosába. Keresem a visszaköltözés *egyéb okait* és a megvalósításának *körülményeit*, ha voltak, akkor a nehézségeit.

A tudományegyetem történetét két részre bontom: az egyik a kolozsvári időszak, amely 1872-től egészen 1919-ig tartott, majd egy kétéves budapesti *intermezzót* követően 1921-től 1940-ig Szeged adott otthont az egyetemnek. Ezen „költözéses időszakról" már készült egy monográfia *Vincze Gábornak*, a Hódmezővásárhelyi Emlékpont főmunkatársának tollából.[1] Azonban ezt leszámítva ténylegesen mégis *egy intézményről* beszélhetünk, hiszen a szellemi bázist adó oktatók követték azt Szegedre; külön a jogszabály is kiemelte, hogy ugyanarról az *universitasról* van szó, ami a levelezéseiben évekig alkalmazta a *„menekült kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem"* elnevezést, amíg nemzetközi okokra tekintettel el nem hagyták e fordulatot, és maradt a Ferenc József Tudományegyetem megjelölés a címzésekben.

A mű logikai vázát a jogszabályi keretek megadásával kezdem, ugyanis egy jogtudományi monográfia bevezetőjében lényeges a jogszabályok definiálása. A fejezetben a *Ratio Educationis*-tól kezdve egészen a második világháború végéig sorra vettem a jogi felsőoktatással kapcsolatos törvényeket, császári, királyi és miniszteri rendeleteket. Ehhez a legnagyobb segítséget *Ladányi Andornak* a jogászképzés reformjáról szóló műve[2] szolgáltatta. Ezen felül a neoabszolutizmus felsőoktatásügyi szabályaihoz a *Sashegyi Oszkár* által fordított és publikált rendeletek gyűjteménye nyújtotta a legnagyobb segítséget.[3]

A tanulmánykötetem korszakhatárait *Mária Terézia* oktatási rendelete és a Ferenc József Tudományegyetem 1940. évi visszaköltözése és 1945. évi jogutódnélküli megszünése határozzák meg, utóbbit egy *appendix* formájában csatoltam a monográfiához. A záró évszám esetében szeretném megjegyezni, hogy közel másfél évszázadot nem lehet teljes mélységében elemezni, ám tovább bontani sem szándékoztam a Ferenc József Tudományegyetem történetének korszakait – amelynek osztottságát fentebb már jeleztem –, ezért zártam a tanulmányt az egyetem anyavárosbéli visszaköltözésével. Ezt különösen az támasztja alá, hogy ekkor Szegeden egy teljesen új felsőoktatási intézmény, a *Horthy Miklós Tudományegyetem* jött létre, amely jogilag is új alapításnak minősült. A függelék könyvbe való integrálásával a legfőbb célom a Ferenc József Tudományegyetem utolsó éveinek és a megszünésének a bemutatása volt. Megállapíthatjuk, hogy a Ferenc József Tudományegyetem a működésének 73 éve alatt hosszú utat járt be és történetét végig kisérték a nagy történelmi katakizmák, munkámban ezen egyetem *historiájának* egy szeletét igyekeztem bemutatni.

A témaválasztás okát az is indokolja, hogy a *centenáriumi* évforduló közeledtével elengedhetetlen végigtekintenünk egyetemünk történetén, ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy az általam választott téma meglehetősen alulkutatott. Mindennek oka elsősorban abban keresendő, hogy viszonylag kevés elsődleges forrás állt a kutatók rendelkezésére a téma alaposabb kidolgozásához.

1. 2. A monográfia forrásbázisa és a kutatási módszerek

A mongráfia forrásbázisa három fő részre különíthető el. Az elsőt a 19-20. századi kortársak által készített szakanyagok alkotják, amelyek ma már szakirodalomnak tekinthetőek. A másodikban a levéltári kútfők, a miniszteri beszámolók, a jogszabályok, az országgyűlési

[1] Vincze 2006a.
[2] Ladányi 2007.
[3] Sashegyi 1974.

viták és a szakfolyóiratok teszik ki az általam felhasznált *primer forrásnak* számító anyagok körét. A harmadik csoport elemei az utókor által készített, szakirodalomnak minősülő írások, amelyek némely esetben magukban foglalják az utódok értékeléseit is.

I. Az első rész esetében a teljesség igényével szeretném bemutatni az egykorú szerkesztett szakanyagokat, amelyek közül leginkább a jogakadémiákhoz kapcsolódva *A magyar királyi jogakadémiák és joglíceumok története*[4] című beszámoló emelkedik ki, amelyet az érintett intézmények készítettek a szakminiszter felhívására 1873-ban, a reformjukat megelőzően. Mindez a *Budapesti Közlöny* hasábjain mellékletként[5] is megjelent, ezáltal a tágabb érdeklődök számára is elérhetővé vált.
A mongráfia témáját figyelembe véve az egyik legjelentősebb forrás a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karáról szóló kötet, amely a kortárs *Eckhart Ferenc* tollából fakadt.[6] A *corpus* nem csak a magyar királyi tudományegyetem történetéről ad információkat, hanem a korabeli jogászképzést is végigveszi nagy részletességgel egészen 1936-ig.
Ugyan nem a kolozsvári tudományegyetem szorosan vett történetéhez nyújt adalékot *Hodor Károly* kézi jegyzete,[7] hanem az azt megelőző, *Báthori István* által alapított középkori *universitaséhoz*, majd az azt követő jogi líceuméhoz, de a témám szempontjából az egyik legjelentősebb egykorú feljegyzés. A kutatott tudományegyetem legfontosabb írott forrását *Márki Sándor* adja, aki a Szenátus felkérésére készítette el az ötvenéves évfordulójára készülő tudományegyetem történetét,[8] amely sajnálatos módon viszonylag kevés adattal bír a jogi kar *historiográfiájára* vonatkozóan. Ezt megelőzően, a Millennium időszakában is kiadott egy egyetemtörténeti kötetet, amelynek szerkesztését *Pisztóry Mórral* közösen jegyezte.[9]
1921 előtt Szegednek többször volt kísérlete arra vonatkozóan, hogy oda valamilyen felsőfokú oktatási intézmény kerülhessen, amelyről az összefoglaló munkát *Gál Ferenc* készítette, s amit később, már nem kortársként, *Devich Andor* összegzett és bővített ki.[10]

II. Az általam felhasznált források *legfontosabb bázisát* az elsődlegesnek számító, főleg *levéltári iratok* ölelik fel. Ezek egyrészt a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának VIII. 4.b. fond számú állagában találhatók (a Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatala, valamint az Állam- és Jogtudományi Kar hivatalos okiratai, jegyzőkönyvei). Másrészt a romániai levéltárak közül a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán (*Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale: DJCAN*) a 315. fond, amely a Ferenc József Tudományegyetem rektori iratait tartalmazza. A Jog- és Államtudományi Kar anyaga pedig hosszú idő óta egyébként sem kutatható, ugyanis még „feldolgozás alatt áll" a Kolozs Megyei Levéltárban. Azonban a Román Nemzeti Levéltár Nagyváradi Megyei Igazgatóságánál (*Direcţia Judeţeană Bihor a Arhivelor Naţionale*: DJBAN) őrzik a 47. számú fond alatt a Ferenc József Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara iratainak egy kisebb részét, ahol ténylegesen 6 kötegnyi anyagot sikerült megtekintenünk, amely leginkább a világháborús egyetem megismeréséhez nyújt segítséget.
Ezek alapján megállapítható, hogy viszonylag kevés közvetlen, de számos *közvetett* primer forrás áll rendelkezésre a jogi kar történetéhez. Ezen okból, hogy viszonylag mégis teljes képet kapjunk a vizsgált korszakról, a másik leghitelesebb információs bázishoz kell nyúlni,

[4] *Hivatalos* 1873.
[5] *BKM* 1872. november 3., 44. szám.; Uo. 1872. november 10., 45. sz.
[6] Eckhart 1936.
[7] Hodor 1850.
[8] Márki 1922.
[9] Márki – Pisztóry 1896.
[10] Gál 1929.; Devich 1984.

amely jelen esetben a sajtóperiodikákat jelenti. Az általam felhasznált korabeli lapokból itt csak példálózó jelleggel sorolok fel néhányat: *Délmagyarország, Szegedi Napló, Szegedi Új Nemzedék, 8 Órai Újság, Új Élet, Szózat, Keleti Újság, Ellenzék, Kolozsvár, Magyar Polgár*.
A jogszabályokhoz a forrásokat a *Corpus Juris Hungarici* mellett a *Budapesti Közlöny*, a *Budapesti Hírlap*, valamint a *Magyarországi Rendeletek Tára* szolgáltatták, a korábban ismertetetteken túl.
Mindezeken felül a szakirodalmak hiányában fontosnak tartottam az országgyűlési viták és az *országgyűlési naplók* áttekintését is, hiszen ott nem csak a jogalkotó szándékára találhatunk magyarázatot, hanem egy-egy jogszabály megalkotási folyamata is feltárul, valamint az egyes pártok és képviselők állásfoglalása sem elhanyagolható némely kérdésekben. Ezeken felül a Ferenc József Tudományegyetem éves almanachjai[11] és rektori beszédei[12] is hiteles korrajzot adnak a kutatónak.

III. A *jogakadémiák* kiemelt szerepet töltenek be a jogi oktatástörténet vizsgálatában, ugyanis speciális helyet foglaltak el a rendszerben a működésük során. A fő funkciójuk a közigazgatás számára megfelelő szakemberek képzése volt, azonban az évek előre haladtával színvonaluk egyre jobban romlott, és ez már a jogászok társadalmi megítélését is befolyásolta, ezért később folyamatosan napirenden volt a várható reformjuk. Azonban egyetlenegy esetet leszámítva (az 1874. évi reformokat) nem történt érdemleges változás a rendszerükben, pedig a megszüntetésük többször felmerült. Ebből kifolyólag többen is elkezdtek a jogakadémiák történetével foglalkozni, akik közül elsőként *Pető Ernőt* emelném ki, aki bár nem védte meg, de elkészítette doktori értekezését, amit a jogakadémiákról írt.[13]
Stipta István számos tanulmányt jelentetett meg a *miskolci jogakadémia* és annak jogelődje, az eperjesi jogi líceum történetéről,[14] amelyek az egyetlen evangélikus jogakadémia megismeréséhez elengedhetetlen információkkal szolgálnak, mindezeken felül az intézmény egyik kiemelkedő tanárának az életével is foglalkozott. Az érintett professzor, *Bruckner Győző*[15] szintén kutatta a fenti intézmény korai történetét.
A jogászképzés, ezen belül a jogakadémiai oktatás tágabb történetével két mai szerző foglalkozik különösen: *Mezey Barna*[16] és *P. Szabó Béla,*[17] továbbá legújabban megjelent egy kötet a kecskeméti református jogakadémia[18] működéséről is.

IV. A közép-európai és magyar jogtudó értelmiséghez a legjelentősebb historikus szakirodalmat korábbi egyetemi professzorunk, *Bónis György* szolgáltatta, aki két kötetben vázolta fel a középkori jogtudók ismeretét és tudásbéli hátterét.[19] A szintén az *alma materemben* oktató *Nagy Zsolt* foglalkozott korábban a hazai jogászképzés történetével, bár szociológiai oldalról, az e témában megvédett disszertációja később könyvben is megjelent.[20]
A jogakadémiák hallgatóinak tételes összegyűjtését tűzte ki célul *Szögi László*, aki az *ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport* vezetésével mára közel az összes jogakadémia hallgatóinak anyakönyvi hátterét feltérképezte 1850-ig bezárólag. Mindezen felül, *Varga Júliával* közösen

---

[11] Az almanachok tanévente jelentek meg, de a könnyebbség kedvéért összevonva jelölöm a címeket: *KMKT Almanach,* 1873–1880.; *KMKFJT Almanach,* 1881–1916.
[12] *Beszédek KMKTR,* 1873–1880.; *Beszédek KMKFJTR,* 1881–1913.; *Beszédek KMKTP,* 1874–1880.; *Beszédek KMKFJTP,* 1881–1909.
[13] Pető 2003.
[14] Stipta 2012.; Stipta 2009.
[15] Bruckner 1996.
[16] Mezey 1984.; Mezey 2009.; Mezey 1998.
[17] P. Szabó 2006.; P. Szabó 2008.; P. Szabó 2013.
[18] *lásd:* Homicskó *et al*. 2019.
[19] Bónis 1971.; Bónis 1972.; *Életéről lásd:* Balogh 2020, 107–125.
[20] Nagy 2007.

megírta a kolozsvári tudományegyetem előzményeinek a történetét,[21] ennek lesz a folytatása a 2021. évi centenáriumra elkészülő második kötet a Szegedi Tudományegyetem gondozásában.
A legfrissebb összegző munkát, amely a jogászképzés történetéről is szól, *Kokoly Zsolt* jegyzi, és Erdély jogi oktatásának a múltját tartalmazza. Az értékes kézikönyv, aminek a részét képezi, Erdély jogtörténetéről készült és ezáltal hiánypótló a témájában.[22]
E kutatásokhoz kapcsolódik *Rigó Kinga*, aki *A magyar felsőoktatási jog történetéről* írta a doktori értekezését, azonban azt nem kizárólag jogi oktatástörténeti tartalommal teszi, hanem különös figyelmet szentelve a budapesti tudományegyetem orvosi karára is.[23]
A munkámhoz a korábbi egyetemtörténeti kötetek szolgáltatták a mintát, mind közül különösen a Debreceni Tudományegyetem alapításának 100. évfordulójára készült tanulmánykötet,[24] illetve külön a Jog- és Államtudományi Kar történetéről egy disszertáció is készült *Hollósi Gábor* tollából.[25] A szegedi jogi kar két világháború közötti éveit *Balogh Elemér*[26] dolgozta fel a professzorok szempontjából. A Szegedi Tudmányegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak és kutatóinak a tollából 2020-ben egy *emlékkötet*[27] jelent meg, amellyel a kar 1945 előtt oktató professzorai előtt szándékoztak tisztelegni.

V. A mongráfia *munkamódszerét* tekintve a célom elsődlegesen a kapcsolódó elsődleges források feltárása volt. A művet végigtekintve a normatív–leíró stílus dominál, viszont ahol szükségesnek látszott, ott a történeti értelmezés (*interpretatio historica*) is alkalmazásra került, különösen a jogszabályok bemutatásánál. Néhol a kritikai elemző módszer is megtalálható, amennyire a téma megkövetelte.
További módszerként alkalmaztam a *komparatisztikát*. Részint a hazai egyetemi és jogakadémiai képzések és az azokat szabályzó jogi normák esetében igyekeztem a párhuzamosságokat bemutatni – ugyanis a jogszabályok a két intézménytípus esetében néhol eltértek egymástól, máshol azonban nagyon is hasonlítottak.
A mű egy másik, szintén komparatív módszerrel vizsgált területe az osztrák és a magyar jogi oktatás 19. századi szabályozása, mivel a magyar rendszer számára általában az osztrák volt a mintaadó, hol kötelező jelleggel, hol önkéntes alapon. Álláspontom szerint a felsőoktatásra vonatkozó magyar joganyag nem érthető meg az osztrák ismerete nélkül, ezért is tartottam elengedhetetlennek a releváns *osztrák jogszabályok* végigtekintését és elemzését. A 20. századi bajtársi egyesületek közép-európai tevékenységeit is igyekeztem összevetni a hazai agresszióval, amelyhez jelentős segítséget nyújtott a bécsi *Simon Wiesenthal Intézet* ügyvezető igazgatója, *Rásky Béla,* aki a könyvadományozásával – *Alma Mater Antisemitica*[28] – általam korábban nem ismert adatokhoz juttatott hozzá.
A *Tempus Közalapítvány* keretein belül lehetőségem nyílt két hónapot (2018. április–május) a bécsi *Collegium Hungaricumban* tölteni,[29] amelynek eredményeként a bécsi levéltárakban és könyvtárakban kutathattam, így az értekezésem és annak alapját képező monográfiám egy része az ott feldolgozott szekunder szakirodalmon alapul, kiegészítve a hazai szerzők munkáival. A könyvtári kutatásom fő bázisát az *Österreichische Nationalbibliothek* könyvállománya szolgáltatta, illetve az *Universitätsbibliothek*-ben és az *Universitätsarchiv-*

[21] Szögi – Varga 2011.
[22] Kokoly 2018.
[23] Rigó 2011.; Rigó 2013.; Rigó 2019.
[24] *lásd:* Orosz – Bartha 2012.
[25] Hollósi 2007.
[26] Balogh 1999.
[27] *FORVM* 2020.
[28] Fritz – Rossoliński-Liebe –Starek 2016.
[29] A vonatkozó részek a *Tempus Közalapítvány COHU2017-33 számú* szerződésével és támogatásával valósultak meg.

ban fellehető szakkönyvek. A levéltári kutató munka legjavát az *Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv*-ban végeztem. Az uralkodói *Kabinettsarchiv* egykori irattárát tekintettem benne a legfőbbnek, ugyanis itt őrzik a *Vorträge* sorozatban az egyes minisztériumoknak a császárhoz felterjesztett iratait, amelyek különféle ügyekben keletkeztek – közöttük egyetemalapítási, egyetemi átszervezési és személyi ügyek, professzori kinevezések is találhatóak. Tekintettel arra, hogy a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai a dualizmus időszakából nem állnak rendelkezésre – ugyanis elpusztultak nagyrészt az 1956. évi országos levéltári tűzvészben –, a jelen mű szempontjából a szóban lévő iratok nagy jelentőséggel bírnak.

2. A jogászképzés fejlődésének külhoni története

2. 1. Történelmi áttekintő

A kortársak véleménye szerint az osztrák tartományokban mind közül a jogászképzés volt a legrosszabb állapotban a 19. század elején. Az ellenzék részéről egyre erősebb kritika fogalmazódott meg az oktatási rendszerre vonatkozóan, különösen a „*Vormärz”*-et megelőzően. Az 1848-as forradalom idején a Habsburg Birodalom egyetemei általában is elavultak voltak, ráadásul az ott nyújtott képzések nem biztosították a megfelelő színvonalat, valamint a tanulás és a tanítás szabadságát sem. A képzés teljes mértékben felülről irányított volt: állami tankönyvekből oktattak és csak szigorúan szabályozott sorrendben tehették le a vizsgákat a hallgatók. Mindezeken felül a merev tantervek és a szigorú vizsgák jellemezték a képzést, illetve a tantárgyakat a folyamatosan változó vizsgákkal szabályozták, ezeken felül összességében a tudást és nem a tudományt tanították: e kritikákat fogalmazta meg 1851-ben a tanszabadság támogatójaként *Gustav Höfken*.[30]
Rontotta a helyzetet a magántanárok hiánya és a „professzor-helyettesek” jelentős száma. Igyekeztek állami célokra átreformálni a képzést, így a gyakorlati célokon túlmutató tudományos törekvések hiánya is láthatóvá vált. Mindennek az eredete *Mária Terézia* 1753. április 28-i tanulmányi rendeletéig[31] vezethető vissza, aki kettős célt határozott meg a bécsi jogi karnak: egyfelől kinevelő intézetté tervezte átalakítani a közigazgatási szakemberek számára; másfelől a tudományos oktatás forrásává is kellett, hogy váljon az intézmény, amely alkalmassá tenné, hogy nemzetközi hírnévre tegyen szert az osztrák felsőoktatás.[32] Azonban a *„tereziánius-idők”* vége felé az alapelvek egyre szigorúbbak lettek: a tudományt fel kellett áldozni a közigazgatás oltárán és a fiatal egyetemistákat csak azon ismeretekre lehetett megtanítani, amely a „jó állam” számára szükséges volt. Viszont vitathatatlan tény, hogy a joghallgatók jelentős része közalkalmazott lett és nem tudós; ennek eredményeképpen elüzletiesedett a képzés. A második cél: a külföld felé irányuló tudományos terjeszkedés nemhogy mellőzve lett, hanem egyenesen irtóztak tőle, különösen a bekövetkezett nyugat-európai változások tükrében. A reformer, *Gerard van Swieten*[33] egy kifejezetten osztrák,

---

[30] Hölder 1898, 97.; Sashegyi 1974, 5.; *Életéről lásd: NDB,* 1972, 311–312.

[31] A gyakorlati irányultságú reformok okán a korábbi professzorokat elküldték és az újonnan kialakított tanszékekre új tanárokat hívtak meg. A tárgyak oktatását öt évre osztották el, de a jegyzők, városi írnokok 2 évig tanultak. Az udvari bíróságnál és máshol alkalmazott levéltárosok számára három évet írtak elő, ami után két év gyakorlat, majd vizsga következett. Az ügyvédek, a kerületi bíróságok tisztviselői, városi ügyészek, udvari bírák, tanácsosok és doktorjelöltek számára ötéves tanulást irányzott elő a reform. A jelöltek ítélőképességét jogesetek alapján, emlékezőképességét definíciók és részismeretek alapján vizsgálták. A sikeres szóbeli vizsgát követően minden szaktárgyból egy kérdést írásban kellett kidolgoznia a jelöltnek. Ezt követően minden szakból a téziseinek a vitájára került sor, ahol az elnök és a professzorok voltak az „ellenfelek”. A magánjog terén a természetjogi szemléletmód és az *usus modernus* módszerei hasonló súllyal estek a latba. A hazai joganyagból azokat a szabályokat oktatták elsősorban, amelyek általános jelentőséggel bírtak az örökös tartományok jogélete számára. 1775-ben elrendelték, hogy bármely egyetemről származót fogadnak, aki jogi doktori vizsgát náluk kívánja letenni. Döntő jelentőségű esemény volt a kar történetében a protestánsok doktori címhez jutásának engedélyezése. A jogi karon ezt 1778. augusztus 22-én rendelték el, azzal a megszorítással, hogy nem vehették fel őket a karba. 1784. július 12-én egy császári rendelet kimondta, hogy mint a többi karon, a jogi karon is az előadásokat német nyelven kell tartani, ez alól kivétel csak az egyházi jog lehet, mivel azt teológusok is hallgatták. A fentiek értelmében a doktori vizsgáknak, a nyilvános vitáknak is németül kellett folyniuk, valamint a fokozatért benyújtott értekezéseket is németül kellett megírni. Szabó kézi jegyzet 4–9.; Eckhart 1936, 31.; 57.; 68–72.; 92.; 102–103.; 159.; Berger 1998, 180.

[32] A legtöbb tanulmány Mária Terézia időszakától kezdi a téma kutatását, ugyanis viszonylag kevés adat áll rendelkezésre a jogi oktatás szervezetéről és tartalmáról, az azt megelőző időkből. Mária Terézia reformjai következtében jelentős fejlődésnek indult a bécsi jogászképzés, amelyet a hivatalnokok hiánya indított el. In: P. Szabó 2008, 368–370.; P. Szabó 2006, 684; 547–549.; P. Szabó 2013b, 34–35.

[33] *Életéről lásd: NDB,* 2013, 729–730.

nemzeti oktatás létrejöttét támogatta. Ezt támasztották alá a 19. század elejei események, köztük a Német-római Birodalom felbomlása és az Osztrák Polgári Törvénykönyv[34] kodifikációja. A politikai helyzet Ausztria és Németország között szintén az előbbi szellemi életének elzárkózásához vezetett, amely kézzelfoghatóvá a bécsi karokon, de különösen a jogi karon vált, ugyanis az itt folyó kodifikációs munka segítette az elszakadást. Az 1753., majd 1804. és 1810. évi tanulmányi szabályzatok különösen kifejezésre juttatták e változásokat.[35]
A Német-római Császárság felbomlása után Ausztria egyre inkább elzárkózott, azonban az 1848. évi események lebontották a felállított eszmei határokat, amely eredményeképpen élénk kapcsolat kezdődődött Poroszországgal és megindult a szellemi tevékenység is a két állam között. Ennek következményeképp *Leo von Thun-Hohenstein* gróf által tervezett tanulmányi reform Ausztriában a porosz felsőoktatási rendszeren alapult. Ezáltal kissé háttérbe szorult a római jog és ezzel együtt a német jog[36] került előtérbe.[37]

2. 2. Leo von Thun-Hohenstein hatása az osztrák oktatásügyre

2. 2. 1. A nagy reform előtt

Az 1848. március 26-án kelt miniszteri rendelet jóváhagyta, hogy az osztrák egyetemek jog- és államtudományi hallgatói a féléves és éves vizsgák teljesítésének sorrendjében az aktuális tanévben szabadon választhattak, és ezzel a korábbi szigorú vizsgarend megszűnt. Ezért *Thun* első, ideiglenes, 1849. szeptember 30-i rendelkezésében leszögezte, hogy azonnali reformokra van szükség, ugyanis a korábbi – a forradalom idején bevezetett – elvek alkalmatlanok voltak és még felkészületlen volt rá az állam, továbbá bizonytalanságot eredményezett a hallgatóság és a professzorok körében egyaránt.[38]
Mindezek folytán született meg a későbbiekben is meghatározóvá váló, 1850. július 30-án kelt *elméleti államvizsgákról*[39] *szóló miniszteri rendelet*,[40] amely a vizsgák teljesítésének

[34] Az OPTK-ról *lásd:* Ruszoly 2013, 83–84.; Homoki-Nagy 2007, 16–22.; Homoki-Nagy 2004, 4–7.
[35] Hölder 1898, 98.; A Habsburg Monarchia első felvilágosult szellemű egyetemi reformjára 1753-ban került sor, amikor *Gerhard van Swieten* holland orvos, Mária Terézia oktatásügyi tanácsadója kidolgozta a bécsi egyetem átfogó korszerűsítésének tervét, amelyhez a példát a *van Swieten* által jól ismert Leydeni Egyetem modellje adta. A reformok legnagyobb mértékben az orvosi képzést segítették elő, de fokozatosan valamennyi karra kiterjedtek, és ezzel példát adva a birodalom más egyetemeinek átalakítására. Szögi 2003, 4.
[36] Elöljáróban fontosnak tartom megfogalmazni, hogy a munkámban mit értek *német jog* alatt. A 18. században alakult ki a német magánjog, ami egy mesterségesen konstruált jog lett, mindennek alapjául a germán törzsi jogok szolgáltak. A német magánjog, vagy röviden fogalmazva – a német jog – a nemzeti jogot a római jogtól függetlennek tekinti, amely bár az ókorból átöröklött önálló jogi örökség, de az európai jogi fejlődés germán-német gyökereként jelenik meg. A német magánjog keretében helyet kapott a kereskedelmi jog, a tengerészeti jog, a kereskedelmi jog és a bányajog, amelyek a középkori alapokon nyugodtak és római jogtól függetlenül alakultak ki. Lentze 1970, 304–305.; *lásd: Révai* 1916, 377.; *MGKL.* 1906, 747–748.; Ruszoly 2013, 25–29; 33–40; 57–83; 95–105; 472–516.; Sohm 1880, 1–84.
[37] Hölder 1898, 147–149.
[38] Hölder 1898, 103.
[39] Az új oktatási rendszer szakított a régebbi *skolasztikus* vizsgarendszerrel, ugyanis az államvizsgák vették át a korábbi vizsgametódus helyét. Tudniillik az egyetemeken addig féléves és éves vizsgák voltak, amelyek a hallgatókat hátráltatták a felkészülésben, ráadásul a képzés végére többen az anyag jelentős hányadát sem sajátították el. Olechowski 2011, 463.
[40] A jogszabályban az elméleti vizsgákat részletezték, amelyre külön vizsgabizottságot jelöltek ki. Így az egyetem nem a jól képzett gyakorlati szakembereket irányította a közigazgatás felé, hanem a szakmai professzionalizációhoz szükséges embereket, és a hasznos tudás elsajátítását az elkötelezettséghez szándékozták kötni. Ugyanakkor *Thun* ellenezte az állam- és jogtudományi képzés kettéválasztását; álláspontja szerint az ideális az lett volna, ha különböző végzettségekhez eltérő államvizsgák lettek volna, azonban a szakmák szerinti elkülönítés végül a gyakorlati vizsgákon valósult meg. Ugyanis egy osztrák tisztviselő sem tudta volna megfelelően ellátni a feladatát, ha nem vette volna át teljes egészében a hatályos joganyagot és számolt volna be róla államvizsga formájában. Az sem valósulhatott volna meg, hogy egy osztrák bíró kizárólag a joganyag

feltételeiről és követelményeiről szólt, és közvetetten befolyásolta a legtöbb hallgatót, leginkább azért, mert a jogászok számára ismét a gyakorlati képzés vált a meghatározóvá, amelyeket azoknak kellett letenniük, akik jogvégzettséget feltételező állásokra pályáztak – így kötelezte őket mind a jog- és államtudományok elsajátítására, illetve az osztrák törvények kiemelt ismeretére.[41] Tekintettel arra, hogy Magyarország az Osztrák Császárság szerves részét képezte az 1849. március 4-én kelt *Olmützi alkotmány* következtében, ezért minden létező császári rendeletet a hazai rendszer integráns részének kell tekintenünk – köztük az oktatást érintő jogszabályokat, így ezen reformcsomagot is.[42]
Mivel az egyetemen nem szakhivatalnokokat képeztek, így ott az elméleti vizsgát tehették le, majd ezt követően a gyakorlati idő letelte után a szakági gyakorlati vizsgát, amikor is empirikus ismeretekből vizsgáztak.[43] Az elméleti vizsgálat három részből állt, amely közül az első általános, a másik kettő különös volt, az utóbbi kettőt: az államtudományi-közigazgatási, illetve az ún. bírói (jogtudományi) képezte. Az általános vizsgán: jogbölcselet, közigazgatástan, közgazdaságtan, pénzügytan, általános és osztrák statisztika, világtörténet és osztrák történelem voltak a tantárgyak; az államtudományi-közigazgatásin: az osztrák közjog, osztrák egyházjog, osztrák közigazgatási és osztrák pénzügyi jog; a bíróin: osztrák büntetőjog és eljárásjog, osztrák kereskedelmi és váltójog, osztrák peres és perenkívüli eljárás jog, osztrák polgári jog. A vizsgaszabályzat egyébként belső ellentmondásoktól szenvedett, mivel a 3. § felbontotta a vizsgákat egy általános és két különös részre, amely azt jelentette, hogy az általános vizsga volt az első, egyben bevezető és előkészítő célzatú is, majd ezt követte a speciálisnak mondott két különös vizsga. Ezzel szemben a 4. § kimondta, hogy a diákok szabadon választhatták meg, hogy melyik három vizsgát szeretnék először letenni sorrendiségre való tekintet nélkül. Ezért a hallgatóknak nem volt kötelességük előre meghatározni, melyik tantárgyakat akarták hallgatni, hanem a letételének a sorrendje a hallgató szabad választásától függött, azonban közülük egyet vagy kettőt már a rendes tanulmányi idején teljesíthetett. Összességében a rendelet 14 kötelező tantárgyat határozott meg.[44] Ezáltal a tanulás szabadsága nem volt maradéktalanul összeegyeztethető az államvizsgák előre meghatározott időpontjaival. Az általános vizsgák szóbeliek és írásbeliek voltak, a különösek kizárólag szóbeliek.[45]

2. 2. 2. A rendelet tartalma

Az 1855. október 2-i miniszteri rendelet[46] *„A jogi és állami tanulmányokról”*[47] címmel szervezte át a jogi tanulmányok struktúráját: szakított a korábbi széles körű tanszabadsággal,[48] és bevezette a kötelező kollégiumi tantárgyakat, illetve azzal együtt szabályozta a kurzusok látogatásának a sorrendjét félévre és évre lebontva. Engedményt tettek a hallgatóknak azzal,

---

bizonyos részeit ismeri, míg más területek ismeretlenek maradnak a számára; miközben a tudásuk jelentős részét a hallgatóknak a gyakorlati ismertekből kellett megszerezniük. Hölder 1898, 107–108.

[41] Thun rendelete a jogi- és államtudományi hallgatók elméleti államvizsgáinak bevezetéséről. Bécs, 1850. július 30. 1§.; Sashegyi 1974, 199.

[42] A monarchia valamennyi egyetemén kötelezővé tették az új jogi oktatási tantervet, amely megszüntetett minden különbséget a pesti és a monarchia többi jogi kara között, azaz a „pesti karon”, *de jure* ugyanazt kellett oktatni, mint például Grazban. Eckhart, 1936, 419.

[43] Sashegyi 1974, 20–21.; Eckhart 1936, 403.

[44] A kötelező tantárgyakat lásd a 4. számú mellékletben.

[45] Eckhart 1936, 403–404.; Nagy 2007, 57.; Hölder 1898, 109–110.

[46] Tantervének tervezetét 1855. június 29-én terjesztette az uralkodó elé, mindezt szeptember 25-én hagyta jóvá *Ferenc József.* Eckhart, 1936, 419.; Lentze 1962, 348–362.

[47] A 15.162. számú, 1855. október 2-án kelt miniszteri rendelet az osztrák jog- és államtudományi tanulmányokról szólt. Ugyanazon a napon még egy rendelet született: a 15.219 számú, amely hangsúlyozta, hogy különösen kiemelt figyelmet érdemel a római jog. Thaa 1871, 321–334.; Schweickhardt 1885, 351–363.

[48] *lásd:* Maisel 2017, 99–117.

hogy ha a hét szemesztert eredményesen teljesítették, akkor felmentést kaptak a nyolcadik szemeszter teljesítése alól. *Thun* elve erre vonatkozóan az volt, hogy az utolsó szemeszter az az időszak, amikor a hallgató az államvizsgájára készül, ugyanis a jövőjét az fogja meghatározni.[49]

Az 1848-ban bevezetett tanszabadság 1855. évi eltörlését az oktatók tragédiaként élték meg, ugyanis a korábban hivatkozott 1849. szeptember 30-i rendeletben kifejtették, hogy a tanulás és tanítás szabadsága, valamint a kötött tanulmányi és vizsgarend között nem lehet kompromisszumot kötni, tudniillik a kettőt nem lehetett összhangba hozni, azonban végül *Thun* rendelete a jogászképzés tekintetében a két rendszer jegyeit egyaránt magán hordozta.[50]

A tanulmányi idő első felében a jogtudomány alapdiszciplínáinak az elsajátítását tűzte ki célul, majd a második időszakban lehetett áttérni a tételes jogi oktatásra[51] (osztrák és magyar joganyag). Az alapdiszciplínák: római jog, német magánjogjog és a birodalom története, egyházjog (egyik vagy mindkét félévben), jogbölcselet, jogtudományok enciklopédiája; ezáltal a tananyag jelentős része jogtörténeti vonatkozású[52] lett.[53] A második szakasz a harmadik és negyedik évből állt, amikor is az osztrák jog- és államtudományi előadásokat hallgatták, vagyis az egyes osztrák tartományok partikuláris joganyagát, amely hazánk esetében a magyar magánjogot jelentette. Ezeken túl osztrák büntetőjogot, osztrák kereskedelmi és váltójogot, politikatudományokat, osztrák statisztikát tanultak a hallgatók.[54]

A szabályzat mindezeken felül előírta a bölcsészeti karon egy félévnyi filozófia és két félévnyi történelmi kollégiumok áthallgatását, ebből az egyik a harmadik félévben az osztrák történelem kellett, hogy legyen.[55] A római jog legalaposabb elsajátítása érdekében két félévre kellett bontani az oktatását, így az első szemeszterben a történetét és az *institúciókat*, a másodikban a *pandektisztikát* hallgatták.[56] A politikatudományoknak magában kell foglalnia a nemzetgazdaságtant, a pénzügytant és a közigazgatási ismereteket.[57] Mindezek alapján látható, hogy ténylegesen nagy hangsúlyt fektettek a történelmi műveltségen nyugvó és jelentős tárgyi ismeretekkel bíró tételes jogi anyagra, ezzel igyekezett a bécsi kormányzat a tartományok közötti vezető szerepét elméleti alapon hangsúlyozni.[58]

Az oktatási rendszer teljes megértéséhez elengedhetetlen a vizsgák megismerése. A negyedik szemeszter végére (második év) minden joghallgató számára előírták a római jog, az egyházjog és a német birodalom joga és története (jogtörténet) kurzusokból való vizsgázást. Aki e vizsgáját nem tette le az ötödik szemeszter kezdete előtt vagy legkésőbb annak ideje alatt, annak a további félévei a négyéves tanulmányi időbe nem voltak beszámíthatók.[59] Akik

---

[49] Hölder 1898, 110–113.

[50] Hölder 1898, 115–116.; Lentze 1962, 34–37.

[51] A tanulmányi idő második felét a korábbi, 1848 előtti osztrák tanterv tradicionális tantárgyai alkották, ezzel csökkentve a tanulmányi terheket. Lentze 1970, 307–308.; Lentze 1962, 237.

[52] A jogtörténet volt *Leo Thun* kedvelt tantárgya, ennek eredményeképpen az a korszakban a nemzeti jellegű politikatan legfontosabb tantárgyává vált, ugyanis a kultuszminiszter álláspontja szerint *„a jogtörténet a jogász agyát „átformálja" a katolikus-konzervatív lelkületével és megszünteti a romboló hatását a „pogány" római jognak.* Hölder 1898, 144–147.; Farkas 2010, 174.; Fillafer 2017, 66.; Lentze 1970, 306–307.

[53] Olechowski 2011, 463; A jogtudományokra vonatkozó állami iránymutatások mellett az alapvető jogi gondolkodás is megváltozott, amellyel a jogi történelmi megközelítést egyre inkább filozófiai szempontokkal egészítették ki. Kernbauer 2017, 113.

[54] *Ferenc József* az egyetemek jogi- és államtudományi fakultásain és a magyarországi jogakadémiákon egységes tantervet írt elő. Sashegyi 1974, 243.; Lenzte 1962, 239.

[55] Sashegyi 1974, 40–41.; Ladányi 2007, 9.; Eckhart 1936, 420–423.

[56] Eckhart 1936, 421.

[57] Sashegyi 1974, 242.; A közigazgatási ismeretek magában foglalták az államigazgatási anyagot, a kereskedelmi- és pénzügyi jogot, a számviteltant és a diplomatikát. Mezey 2009, 24.; *lásd:* 1. számú melléklet.

[58] Nagy 2007, 57.

[59] Eckhart 1936, 425.; Sashegyi 1974, 244.; Az 1865. február 5-i rendeletben úgy szabályozták, hogy a sikertelen jogtörténeti vizsga esetén a harmadik félév előadásaira „még rendkívüli hallgató minőségében" sem

nem kívántak doktori címet szerezni, de állami szolgálatra készültek, azoknak a nyolcadik szemeszter végén *két államvizsgát* kellett letenniük: az egyiket osztrák kereskedelmi és váltójogból; a másikat statisztika–nemzetgazdaságtan–pénzügytanból (összefoglalóan politikatudományok). Azonban *három szigorlatot* kellett teljesíteniük, ha a jog- és államtudományok doktora címet is meg akarták szerezni. Az első szigorlat tárgyai a jogtörténeti tárgyak: római jog, német jog, hűbéri jog, kánonjog; a másodiké az államtudományi tárgyak: nemzetközi jog, politikai gazdaságtan, jogbölcselet (filozófia történet); végül a harmadiké a jogtudományi: az osztrák magán- és büntetőjog, illetve eljárásjog, azaz a tételes jogi tárgyak voltak.[60] Továbbá Pesten az ország egyedüli egyetemén a magyar magánjog is szigorlati anyag maradt, mint partikuláris joganyag. A jogi államvizsga már a 8. félév utolsó hat hetében is letehető volt, az államtudományi csak a 8. félév befejezése után. A jogtörténeti vizsgát kizárólag ott lehetett letenni, ahol a jelölt a vizsgája idején hallgató volt, a másik kettőt bárhol.[61] A közigazgatási és pénzügyi jog tantárgy kötelező hallgatását a bécsi vezetés annak ellenére előírta, hogy nem volt államvizsga tantárgy, azonban a hallgatók rendszerint nem vették fel a kurzust. Ennek következtében a miniszter utasította a kart a kurzus meghirdetésére, továbbá, hogy a diákok számára tegyék mintegy kötelezővé, illetve úgy alakítsák ki a tananyagot, hogy azt ne lehessen könyvből megtanulni.[62]

Az anyag hatalmas terjedelme miatt a hallgatók nehezen birkóztak meg a jogi államvizsgával, ennek ellenére remélték, hogy a jogtörténeti vizsga kellően felkészítette őket erre. Az államtudományi ismeretek jelentősen háttérbe szorultak, ugyanis csak a jogtudományi vizsgák után jutottak el az államtudományi tárgyakhoz a hallgatók, az első két év tárgyai csupán bevezető jellegűek voltak. Így érthető módon a diákok nem foglalkoztak az államtudományi ismeretekkel. Ennek eredményeképpen a hallgatók hajlottak arra, hogy kevesebb kurzust vegyenek fel ezen tantárgyakból és kizárólag a negyedik év végén készüljenek fel a harmadik vizsgára. A jogtörténeti és a jogi vizsga volt a hallgatók számára a kötelező, ebből kifolyólag az államtudományi tanulmányok kezdtek átvándorolni „magántanulási" jellegbe, amelyhez a szükséges tudást az egyetemen kívül sajátították el.[63]

A szigorlatok reformjától tartózkodott Thun az érintett professzorok ellenállása miatt, így ezen a területen a *„Zeiller-féle"*[64] vizsgarendszer maradt fenn 1872. április 15-ig.[65]

A „Leo Thun-féle" szabályozás a birodalmi kultuszminiszter 1860. október 20-i – az *Októberi diploma* kibocsátásával egyidőben – lemondását követő években jelentősen megváltozott, de a magja megmaradt – megszakítással az *Anschluss*-t követő időszakban – 1978-ig, így végül is több mint 120 évig volt alkalmazásban.

2. 2. 3. Az átmeneti időszak

1855 és 1893 között két tanulmányi szabályzat született, amelyek közül az első 1854. december 13-án, egy miniszteri rendelet formájában látott napvilágot, amely a joghallgatókat arra kötelezte, hogy tanulmányaikat a történelmi tárgyakkal kezdjék meg, és mindezt két szemeszteren át hallgassák.[66]

A másodiknak a legfontosabb vívmánya a jogtudományi és politikatudományi szemináriumok

---

iratkozhattak be a hallgatók, amely jelentős ellenvisszhangot váltott ki, mert voltak, akik csak hallgatni akartak, de vizsgázni nem. Hölder 1898, 118–119.; A 12.625. számú miniszteri határozat. Thaa 1871, 415–416.

[60] A szigorlatokhoz összesítő táblázatként útmutatásul szolgál a 2. számú melléklet.

[61] Sashegyi 1974, 42.; Ladányi 2007, 9.; Eckhart 1936, 426.; Lentze 1962, 240–242.

[62] Eckhart 1936, 433.

[63] Hölder 1898, 116–118.; Wolf 1883, 189–195.; Berger 1998, 184–185.

[64] *Életéről lásd:* Brauneder 1987, 97–102.; Ruszoly 2013, 83.

[65] *SzGdUW* 1965, 62–63.

[66] *SzGdUW* 1965, 65.

létrehozása volt. Mindez 1873. szeptember 27-én szintén egy miniszteri rendeletben öltött testet,[67] amely az összes osztrák jogi kart „érintette", ebben egy jogtudományi és egy államtudományi szemináriumot hoztak létre.[68] A legfőbb célja ezen újonnan bevezetett tantárgyaknak az volt, hogy kiterjesszék és elmélyítsék a jogi és az államtudományi kollégiumokban szerzett ismereteket, továbbá ráirányítsák a diákok figyelmét az önálló tudományos munkára, és részben előkészítsék őket a magánjogi és a közjogi tudományok művelésére. Fő szabály szerint a szemináriumot a professzoroknak kellett vezetniük, de kivételes esetben a magántanárokra is átruházhatták. A jogtudományi szeminárium tíz tantárgyra osztódott fel: a római jogra, a német jogra, a kánonjogra, az osztrák császári történelemre, az osztrák polgári jogra, a kereskedelmi- és váltójogra, a polgári bírósági eljárások jogára, a büntetőjogra, a büntetőeljárási jogra és a bányászati jogra.[69] Az államtudományi szeminárium kizárólag hármas tagolású volt, nevezetesen a politikai gazdaságtant (gazdasági és pénzügyi jog, statisztika), az alkotmányjogot (alkotmány- és közigazgatási jog), valamint a nemzetközi jogot értették alatta.[70]
Gautsch von Frankenthurn[71] 1886. augusztus 7-én felhívást intézett a jog- és államtudományi karokhoz, hogy fogalmazzanak meg véleményt az újabb reformokhoz, de azok amellett foglaltak állást, hogy a *„Thun-féle"* reformok eredményesek és nem igényelnek nagyobb változást. Viszont felvetették az általános osztrák államjog (alkotmány- és közigazgatási jog) bevezetésének a lehetőségét, illetve az államvizsga megváltoztatását, különösen a jogtudományi vizsga megosztását és a magántanulás helyzetének az orvoslását is. Közel 400 oldalas javaslat készült el, azonban a részletekben túl nagy volt a véleménykülönbség, de abban mindenki egyetértett, hogy a tanulmányi időn hosszabbítani kellett. További javaslat fogalmazódott meg a tananyag tömörítésére, csakhogy erre a tanulmányi idő első két évében nem volt lehetőség, hiszen ez ahhoz volt szükséges, hogy a jogi gondolkodásmódot megalapozza. Ezért második javaslatként felmerült a felkészítő kurzusok bevezetése időmegtakarítás céljából. Végül kompromisszumot kötöttek a felek, amely alapján a képzés nyolc szemeszteres maradt, de a jogtörténeti vizsgát a negyedik szemeszter első négy hetére tolták el.[72]

2. 3. A szigorlati rendszer szabályozása

A fentebb már hivatkozott 1872. április 15-én kelt K. u. K. miniszteri rendelet[73] szabályozta a doktorrá válás kérdésének a lehetőségét, s közel hatvan évvel[74] követte elődjét. Ez alapján három szigorlat teljesítése volt kötelező a doktorjelöltnek, amelyhez valamelyik a jog- és államtudományi kar rendes hallgatóként való sikeres abszolválása jelentette a belépőt,

---

[67] Hölder 1898, 126–128.; A 12.719. számú rendelet szabályozta. Schweickhardt 1885, 452–454.
[68] *SzGdUW* 1965, 68–69.; Az Innsbrucki Egyetemen – tekintettel arra, hogy ott az oktatás olasz nyelven is folyt, – az 1896. október 8-án kelt 16.776. számú miniszteri határozattal engedélyezték egy harmadik, olasz nyelvű szeminárium bevezetését. *Innsbruck* 1899, 24–25.; *lásd:* Probst 1869.; Wretschko 1904.
[69] Különlegesség, hogy a bányajog 1848 előtt a magyar magánjoggal együtt volt oktatva, ugyanis volt magyar jogi tanszék a Bécsi Egyetemen. 1849-ben *Wenzel Gusztáv* kérvényezte, hogy hozzanak létre egy önálló bányajogi tanszéket, azonban törekvése sikertelen maradt, ráadásul 1850-ben már Pesten volt professzor. Helyette alapítottak egy speciális kurzust a bányászati jognak. Jelentős előre mozdulást hozott, hogy 1850. szeptember 13-án *Thun* előadást tartott a bányászat jelentőségéről és ezzel megteremtette a lehetőségét egy speciális bányajogi tanszéknek. Hölder 1898, 159–160.
[70] Hölder 1898, 129–131.
[71] *Életéről lásd: ÖBL*, 1957, 413–414.; *NDB,* 1964, 108–109.
[72] Hölder 1898, 1898, 131–141.
[73] A 4398. RGBNr. 57. MVBNr. 31. számú miniszteri rendelet.
[74] Mint már említettem a *„Zeiller-féle"* doktori szabályzat volt az előzménye, amelynek a tartalmát a doktori szigorlatokról szóló melléklet tartalmazza. Az 1106. számú, 1810. szeptember 7-én kelt miniszteri rendelet. Thaa 1871, 421–422.; Lentze 1962, 68–71.

továbbá a jelölt igazolta, hogy ott megszerezte az abszolutóriumot.[75] A jogszabály külön kiemelte, hogy a vallási különbségre való tekintet nélkül, minden vallási felekezet tagjának engedélyezték a doktori cím megszerzését, azonban a kánonjog teljesítése alól továbbra sem kaphatott senki felmentést. Ezzel a szabályozással az izraelita hallgatók is lehettek *doctor juris utriusque*-k.[76] Bármilyen sorrendben letehették a szigorlatokat, de kizárólag ugyanannál az egyetemnél. A vizsga eredménye lehetett: kitűnő, kielégítő, nem elég kielégítő; ha a bizottságban mindenki a legutóbbit állapította meg, akkor a jelöltnek az adott vizsgát meg kellett ismételnie, de kizárólag három hónapon túl tehette azt meg. Ha az ismételt próbálkozás is sikertelen volt, akkor a harmadik nekifutás egy év múlva történhetett, és ha az is eredménytelen volt, akkor örökre el volt tiltva a doktori cím megszerzésétől és nem is honosíthatta, ha végül külföldön szerezte azt meg.[77]
Az 1872. április 15-én kelt vizsgaszabályzat visszautalt a korábbi tanulmányi szabályzatra. Az újban eltöröltek néhány elavult jogintézményt: köztük a disszertációkat és a tézisek feletti vitákat, amelyek már régóta az üres formalitásba süllyedtek. Ezek eredményeképpen három vizsgát vezettek be, amelyeket fentebb részleteztem. A legfőbb cél a vizsgatantárgyaknak és a tanult anyagnak az egymáshoz való közelítése volt. A fentieken kívül megszüntettek további anomáliákat is, amelyek 1855-től léteztek, ugyanis a szigorlatok más alapon nyugodtak, mint az államvizsgák. A jogi doktori diploma teljesen felváltotta, helyettesítette a jog- és államtudományi vizsgát, sőt a gyakorlati (ügyvéd, igazgaztási) foglalkozásokhoz elengedhetetlenné vált, ugyanis az a jogtudás magasabb fokát képviselte az állam álláspontja szerint. Valójában ez nem lehetett teljesen igaz, ugyanis közel azonos volt a tudása a két jogvégzett személynek: a doktorival bírónak vagy az ezzel nem rendelkezőnek. A magasabb szintű tudományos ismeretek előnye valószínűleg kompenzálta a részletes tudás hiányát, ráadásul az állam által előírt feltételeknek kellett megfelelniük, így magasabb képzettséget vártak el tőlük, mint amit az adott szakma önmaga megkövetelt volna. Ennek eredményeképpen a doktorátust letevők túlsúlyba kerültek, és a titulus is elvesztette korábbi jelentőségét: már nem tudományos fokozat, hanem egy gyakorlati feltétel lett, úgymond képesítő feltétellé vált.[78]

2. 4. Az 1893. évi reformok és megszületésük körülményei

Az 1893. április 20-án kelt rendelet[79] a korábbiakhoz képest változást hozott,[80] amely szerint a doktori cím megszerzése már nem ugyanolyan hatással bírt, mint az államvizsga letétele, ebből kifolyólag a magasabb tudományos követelmények már nem helyettesítették az

[75] Ha összehasonlítjuk az államvizsgákat és a szigorlatokat, akkor megállapíthatjuk, hogy teljesen lefedték egymást, ezáltal 1893-ig a kettős vizsgáztatás alá vonhatták a diákokat. Olechowski 2011, 464.
[76] A zsidó hallgatók szigorlatoztatását megtiltották 1852-ben és 1853-ban, ugyanis azon években két miniszteri rendelet látott napvilágot, amelyek kimondták, hogy egy izraelita sem teljesítheti a kánonjogi vizsgát, ezért sem doktorok, sem *doktor juris utriusquek* nem lehettek. Azonban 1872-ben megszüntették ezen megkülönböztető rendelkezést. Különlegesség, hogy korábban a korlátozás feloldására a zsidó diákok egyszerűen megkeresztelkedtek azért, hogy szigorlatozhassanak. Ezt a hagyományt hosszú ideig folytatták, annak ellenére, hogy erre később már nem volt szükség. Jó példa *Hans Kelsen* esete, aki 1905. május 25-én lépett ki az izraelita hitközösségből és június 6-án keresztelkedett meg, majd ezt követően, október 9-én kezdte meg a szigorlatait. Olechowski 2011, 467.
[77] Mannagetta–Kelle 1906, 865–868.; A 7971. számú, 1872. július 2-án kelt miniszteri határozat. Schweickhardt 1885, 442–444.
[78] Hölder 1898, 124–125.
[79] A jogszabályban megjelölt államvizsgatantárgyak a 3. számú mellékletben találhatóak meg. Mannagetta–Kelle 1906, 806.
[80] A reformok azon a feltevésen alapultak, hogy ha a hallgatóknak nem kell féléves vizsgákat teljesíteniük, akkor a felszabadult időt kutatásra használják. Olechowski 2011, 465–466.

alacsonyabbat, de ezzel együtt az államvizsga továbbra is nélkülözhetetlennek számított.[81] A képzés is két részre bomlott: az első *biennále* – a jogtörténeti szakasz – volt egy államvizsgával; a második a hatályos jogi rész két államvizsgával.[82] Mindeközben a magántanulásnak a lehetőségét megszüntették ezen jogszabállyal együtt. Különösen fontos, hogy a jogtörténeti vizsgán belül az egyik vizsgáztatónak mindenféleképpen római jogásznak kellett lennie, a másik két vizsgáztató eloszlott a többi részvizsga tantárgy szakértői között. A jogtörténeti vizsga letételére fix időpontban volt lehetőség, erre három alkalmat határoztak meg: a nyári szemeszternek az elejét vagy a végét, illetve a téli szemeszter elejét. A bírói (jogtudományi) és az államtudományi vizsga egész évben zajlott. Kizárólag ott vizsgázhattak a hallgatók, ahová beiratkoztak, azonban a tanulmányok befejezése után szabadon választhattak (szigorlatok esetében). Ha ismételniük kellett, akkor ugyanazon bizottság előtt kellett ismételniük. A vizsga szóbeli és nyilvános volt.[83]
Az új rendelkezések az 1894/1895. tanévben léptek hatályba, míg az 1872. évi szigorlati rendelet változtatás nélkül alkalmazásban maradt.[84] 1893-ban a történészeket is bevonták a tanterv megtervezésébe, így a tantárgy oktatását a jogi és a bölcsészettudományi karokon is kötelezővé tették. Ennek az lett az eredménye, hogy egyre több történész írt a jogtörténeti témában tankönyveket és tervezeteket.[85]

2. 5. A 19. század végi képzés az új államvizsga-szabályzat alapján

Az 1896. szeptember 23-án kelt elméleti államvizsgákról szóló szabályzat alapján az államvizsgákat szóban és nyilvánosan tartották. A jogtörténeti államvizsgákat az egyetemen, míg a bírósági és az államelméleti államvizsgák hivatalok vagy más hatósági szervek épületeiben zajlottak. Ez utóbbiakra az egyetemen kizárólag azután kerülhetett sor, ha a megfelelő szintű épületek nem álltak rendelkezésre. Ha a második és harmadik vizsgát írásban akarták letenni, azt előre kellett jelezni az állami szerveknél. A három államvizsgabizottság valamennyi elnöke felelős volt a független eljárásért és irányításért a hatósága alá tartozó vizsgálóbizottság tekintetében. Különösen az elnök volt felelős a vonatkozó törvények és rendeletek betartásáért. Azon pályázók, akik a jogi tanulmányaik nyolcadik félévének utolsó négy hetében kívánták teljesíteni az utolsó államvizsgatárgyat, azoknak a kérelmét meg kellett erősítenie a dékánnak azzal a tartalommal, hogy a jelölt a kötelező jogi és közjogi tanulmányok utolsó félévében volt, és az összes kötelező tárgyát[86] teljesítette, illetve, hogy a meglévő jogszabályok alapján nincs formális akadálya az utolsó félév befejezésének.[87]
A vizsgákat német nyelven tartották, kivéve, ha e tekintetben külön szabályozások vonatkoztak az egyes állami vizsgálóbizottságokra, mint például a galíciai egyetemek esetében, – ugyanis amikor bevezetésre került az 1855. évi tanulmányi és vizsgaszabályzat, az osztrák egyetemeken a német nyelv vált kötelezővé,[88] – ahol a lengyel és az ukrán elfogadott

[81] Hölder 1898, 125.; Az új jogszabály fő célja nem az eltávolodás volt az 1855. évi elvektől, hanem a jogi oktatás gyakorlatiasabbá tétele. Olechowski 2011, 465.
[82] Mannagetta–Kelle 1906, 806.; Berger 1998, 186–187.; Staudigl-Ciechowicz 2014, 131. A rendelkezés 1935. január 18-ig volt hatályban.
[83] Mannagetta–Kelle 1906, 807–816.
[84] Wiesflecker 1978, 77.
[85] *SzGdUW* 1965, 83.
[86] A kötelező tantárgyakat lásd a 4. számú mellékletben.
[87] 2161. KUM/RGBNr.183. MVBNr. 51. számú határozat. Mannagetta–Kelle 1906, 824–835.
[88] A 14.061. számú, 1855. október 2-án kelt miniszteri rendelet szabályozta, hogy a tananyag olasz nyelven való oktatása elfogadhatatlan az Insbrucki Egyetemen, így innentől kezdve kizárólag német nyelven folyhatott az oktatás. Schweickhardt 1885, 385.; Thaa 1871, 353.; Azonban az 562/KUM számú miniszteri határozattal 1902-ben az Innsbrucki Egyetemen a vizsgák nyelvévé tették az olasz nyelvet mind a három államvizsga és a szigorlatok esetében, olaszul oktató tanároknak kellett lenniük, és vizsgaismétlés is olyan nyelven kellett, hogy lefolytatódjon, mint az eredeti. Mannagetta–Kelle 1906, 849–850; 877–878.; Tirolban és Künsterland-ban a

maradt. 1871-ben Krakkóban és 1879-ben Lembergben a lengyel, mint hivatalos nyelv vált az államvizsga nyelvévé.[89] A csehek 1882-ben saját egyetemet alapítottak a cseh anyanyelv használatával.[90]
Ezek szerint, különösen a jogtörténeti államvizsga feladata volt az, hogy eldöntse, azontúl, hogy a jelölt megfelelően elsajátította a római jog, a kánonjog és a német jog alapjait, – különösen a római jog[91] világos és tiszta fogalmain keresztül – megértette-e az alapvető jogi koncepciókat. Azokat a joghallgatókat, akik nem feleltek meg ezen elveknek, teljesen el kellett utasítani, még akkor is, ha igen részletes ismereteket bizonyítottak. Az osztrák császári történelem vizsgálatakor a hangsúlyt a közjogi ismeretekre kellett helyezni. A bírói államvizsga esetében a tényleges hatályos jogi tudás ismeretét várták el a jogi gondolkodás megléte mellett. Ehhez hasonlóan az államtudományi államvizsga során a közgazdasági, gazdaságpolitikai és államháztartási ismeretek reflektálása volt a fő feladat, különös tekintettel arra, hogy a jelölt elsajátította-e a makrogazdasági és az államgazdasági politikai alapfogalmakat, ezen felül alkalmas volt-e az önálló gondolkodásra.[92]
Az államvizsga során a vizsgázónak ismeretekkel kellett rendelkeznie az alapvető jogi fogalmakról és az általános doktrínák rendszertanáról, valamint az osztrák pénzügyi jogszabályok ismeretét és a hatályos osztrák állami és közigazgatási intézményeket is fel kellett tudnia vázolni. Azon kérdéseket, amelyek speciális felkészülést igényeltek: például különleges felsorolásokat, speciális fogalmakat, amelyek különös eljárású hatósághoz tartoztak, vagy kizárólag meghatározott tankönyvben található ismeretek voltak, kerülni kellett. A vizsga értékelése három fokozatú volt: kitűnő, kielégítő (elégséges), nem kielégítő (elégtelen).[93] Ha nem volt egység a bizottságban, azt külön meg kell jelölni, mint például: szótöbbséggel kitűnő. Ha a németen kívül más nyelven is zajlott a vizsga, akkor a másik vizsganyelven is fel kellett tüntetni az eredményt és ki kellett állítani az igazolást azon a nyelven is.[94]

2. 6. A 20. század eleji reformtervezet

Már a 20. század elején egyre több javaslat és felszólalás fogalmazódott meg a jogi tanulmányok reformjára vonatkozóan. Ezen törekvéseknek nem csak az Osztrák Császárságban, hanem Németországban is hangot adtak. Az osztrák kezdeményezés szószólója 1907-re a Bécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara lett, ugyanis az intézmény akkor hozta nyilvánosságra a módosításra vonatkozó javaslatait. Sajnálatosan ez csak három évvel később eredményezett tetteket, mikor is 1911. május 22-én petíciót kezdeményeztek egy bizottság létrehozására, amely a közigazgatási képzés reformjának előmozdításával

---

9166. számú, 1869. október 9-én kelt kivonat határozata alapján az olasz hallgatók növekvő számára való tekintettel engedélyezték a jogtörténeti tárgyaknak az olasz nyelven való oktatását. Schweickhardt 1885, 386.; Thaa 1871, 357.

[89] Az 1871. szeptember 19-én kelt 10.558. számú miniszteri határozat. Mannagetta–Kelle 1906, 841.

[90] Azonban a hallgatóknak a cseh mellett a német nyelv ismeretét is el kellett sajátítaniuk, ugyanis a német vizsganyelv maradt, mert a három közül legalább az egyiket németül kellett letenniük a 758/KUM. RGBNr. 95, MVBNr. 29. számú miniszteri határozat alapján. Mannagetta–Kelle 1906, 841–843.; 1889-re a szabályozás megváltozott és a hallgató szabad választására bízták a nyelv megválasztását a jogtörténeti vizsgák esetében, azonban a vizsgázóknak továbbra is bizonyítania kellett a német nyelv ismeretét. A 1170/KUMp RGBNr. 106, MVBNr. 39. számú miniszteri rendelet. Mannagetta–Kelle 1906, 843–844.

[91] Az 1900. április 12-i vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet szabályozta a jog- és államtudományi képzését miszerint a hallgatóknak a képzést római joggal, azon belül intézménytörténettel kellett kezdeniük. 6878. számú miniszteri rendelet. Mannagetta–Kelle 1906, 820–821.

[92] 2161. KUM/RGBNr.183. MVBNr. 51. számú határozat. Mannagetta–Kelle 1906, 824–835.

[93] 1843-ban vezették be a három osztályú értékelést: kitűnő *(valde bene)*, elégséges – kielégítő *(bene sufficienter)*, elégtelen – nem elég kielégítő *(insufficienter)*. Hölder 1898, 123–124.

[94] 2161. KUM/RGBNr.183. MVBNr. 51. számú határozat. Mannagetta–Kelle 1906, 824–835.

foglalkozott, és aminek a legfontosabb feladata az állam- és jogtudományi oktatás átdolgozásának az előkészítése volt. Ebben a tervezetben a korábbi kritikákat és kérdéseket is igyekeztek feloldani és megválaszolni, amelyek a következőkben öltöttek testet: 1. a polgári jog és különösen a közjog elégtelen ismerete a hallgatóság részéről; 2. a tananyag megértésének a hiánya, amely által a jelöltek nem voltak képesek alkalmazni a megszerzett tudást a gyakorlatban; 3. a társadalmi és gazdasági élet alapvető tényeinek és körülményeinek nem ismerete; 4. az általános oktatás hiányossága miatt az általános jogászok deficitje, különösen a közelmúlt történelmi eseményeinek és a világ jelenlegi helyzetének nem ismerete miatt. E problémák a mai magyar képzésben is ugyanúgy fennállnak. A bizottság a jogtudományi időszak tanulmányi terjedelmére nem tett javaslatot, azonban a jogtörténetire és államtudományira vonatkozóan igen. A képzés első szakaszában a római jog és az egyházjog óraszámait javasolták a korábbi felére levinni, a német jogot is csökkenteni szerették volna, illetve újonnan akkreditálni a társadalomelmélet, valamint a bevezetés az állam- és jogtudományokba elnevezésű kurzusokat. A jogi oktatás harmadik etapja államelméleti jellegű lett volna, új tantárgyak bevezetésével és a korábbiak óraszámának emelésével: osztrák alkotmánytörténet és alkotmányjog, általános politikaelmélet, osztrák közigazgatási jog, nemzetközi jog. Ezen kívül a tervezet 10.§-a javasolta speciális kollégiumok bevezetését: osztrák bányászati jog, szerzői jog, nemzetközi magán- és közigazgatási jog, igazságügyi orvostan, gazdaságtörténet, agrárjog és agrárpolitika, kereskedelmi jog és kereskedelmi politika (láthatóan kiszorultak a kötelező tantárgyak köréből), kereskedelmi és közlekedési politika, szociálpolitika és szociális biztonság, valamint az osztrák pénzügyi jog, a törvényszéki retorika, a számvitel és mérleg tanai és elvei. Ezen újítási javaslatokra vonatkozóan kérdéseket fogalmaztak meg és a szakma válaszát is várták a különböző szervektől és a társkaroktól. [95]

Mindez sajnálatosan sokáig elhúzódott, és a bécsi jogi kar csak az első világháború kirobbanását megelőző hónapban kezdett mozgolódni a tervezetre beérkezett szakmai válaszok alapján, ugyanis a Professzori Kollégium egyre elégedetlenebb volt a hallgatóság szakmai és szellemi színvonalával. Álláspontjuk szerint a diákok az érettséginek megfelelő tudással sem rendelkeztek. A professzorok a speciális képzések megteremtését és bővítését kérték. Elsősorban a kötelező kurzusok óraszámának csökkentése mellett foglaltak állást: különösen a római jogot szerették volna levinni 20-ról 15 órára. A többi jogi kar is véleményt formált, amelyek nem voltak ennyire kidogozottak és egységes álláspontúak. Végül a reformtárgyalások nem fejeződtek be a monarchia felbomlásáig.[96]

2. 7. Összegezve

Leo Thun szakminiszter számára a legfőbb nehézséget a jogászképzés teljes átalakítása okozta, hiszen a korábbi *tereziánus–jozefinista* szemlélet teljes megreformálására törekedett, amelynek megvalósult újításai a 20. századig hatottak. A második jelentős módosításra 1893-ig várni kellett, bár korábban is voltak újító javaslatok, illetve rendeletek. Valójában a század végén több területet szabályoztak egyszerre, ráadásul 1893. április 20-án rendelet készült az államvizsga tantárgyakról, majd később december 24-én rendelet a kötelezően felveendő tantárgyakról.

Ezen szabályozási hullámot megelőzte egy együttműködés a korszak jogtudósaival és történészeivel, ugyanis a miniszterek kiemelt célja volt, hogy az érintett szakemberek véleményét is kikérjék a jogszabályok megalkotása előtt. Külön foglalkoztak az osztrák területeken kívül eső egyetemek anyanyelvi oktatási igényével. Nem elhanyagolható ebből kifolyólag a magyar szabályozás sem, azonban azzal külön fejezetben foglalkozom.

[95] Staudigl-Ciechowicz 2014, 134–138.
[96] Staudigl-Ciechowicz 2014, 138–140.

Különösen nehéz az osztrák jogi oktatás kutatása, ugyanis erről korábban nem született összefoglaló magyar nyelvű munka. Alapvetően két korszak létezett, amely meghatározta a képzésüket: az egyik a még *neoabszolutizmushoz* köthető „Thun-féle" 1855. évi reformok kora, a másik az 1893. évi teljes egyetemi képzést érintő reformáció. A szigorlati rendszerrel kapcsolatban az 1872. évi jogszabály szintén stabil alapokat teremtett, ugyanis a két világháború közti időszakig nem került újabb szabályozás alá a kérdés. Sajnálatos módon a doktori cím értéke folyamatosan devalválódott az ügyvédi pályákon kötelezően előírt doktori cím megszerzésének okán, amely a hazai képzésben is megtalálható volt.

3. Reformtörekvések a hazai jogászképzésben

3. 1. A Habsburg restauráció oktatáspolitikája

3. 1. 1. Történelmi előzmények

I. Ferenc és *V. Ferdinánd* uralkodása alatt az oktatásügyi reformok megvalósítása jelentősen késett, miközben Poroszországban az egyetemek ekkora már a felvilágosodás eszméi alapján a tanítás- és tanulás szabadságán állottak, illetve az oktatásügyi kormányzat a nyolc osztályos gimnáziumok kialakítására törekedett. Ezzel szemben Ausztriában a hat osztályos gimnáziumok fő feladata az volt, hogy a kétéves bölcsészeti képzésnek, majd az arra épülő magasabb képzetséget nyújtó teológia-, orvos- vagy jogászképzési rendszereknek alapot adjon. A tanszabadság is hiányzott, hiszen állami tanulmányi és vizsgarendből és tankönyvekből oktattak még az egyetemen is, amely során a kurzusok felvétele és azok letétele is szigorú sorrendben zajlott.[97]
1777 óta, a *Ratio Educationis*[98] kibocsátásától kezdve az uralkodó hatáskörének tartották a magyar közoktatás ügyét,[99] és mivel kizárólag törvényekkel lehetett azt szabályozni, így az attól kezdve jelentősen elmaradt a rendeletileg szabályozott osztrákhoz képest, ezáltal kialakult egy eltolódás a két állam rendszere között. Azonban nem csak ez okozta a korszerűtlenséget. Amíg az örökös tartományi egyetemeken (Bécs, Prága, Lemberg) bevezették a német oktatási nyelvet, addig Magyarországon megmaradt a latin, így hazánkban késve alakult ki az anyanyelven folyó oktatás. A másik lényeges eltérés, hogy hazánkban a protestáns felekezetek jelentős autonómiával rendelkeztek és az uralkodó kizárólag főfelügyeleti joggal bírt felettük,[100] így kizárólag a *Ratio Educationis* alapján működő iskolák voltak a kezében. A felsőfokú intézmények szakmai tagolódása sem elhanyagolható, hiszen a magyar felsőoktatást a jog és a teológia uralma jellemezte. A jelentős számú papnevelő intézet, a bölcsészeti, teológiai és jogi képzéssel foglalkozó akadémiák és líceumok[101] mellett

---

[97] Sashegyi 1974, 5.

[98] A *Ratio Educationis* alapján az ifjúság nevelése az akadémiákon (filozófiai) bölcselettudományokkal vette kezdetét, és mivel létfontosságú, hogy a hazát gyarapítsa az értelmiség, ezért a jogi oktatás szükséges volt a számukra, így már a gimnáziumokban is tanítani kellett a hazai és a természetjogot. A tananyag pontos megismerése céljából a líceumokban letöltendő időt négy évben határozták meg, amely alapján az első kétéves szakasz idején a bölcsészeti stúdiumokat, majd a hátra lévő időszakban a jogit sajátították el. A rendelet engedhetetlennek tartotta azt, hogy a jogi tanulmányok kizárólag a bölcsészetiek után valósulhatnak meg! A jogi oktatás kifejezetten a közjogra, a szokásjogra, a pénzügytanra, a kereskedelmi jogra és a politikatanra terjedt ki, egyszerűbben összefoglalva a közjogra és a közigazgatási jogra. Mivel a jurátusok képzésének az alapja, az állam működésének a megismerése, amely által a magyar jogrendszer működését is megértik, ezért elengedhetetlen számukra a történeti alapok elsajátítása. A rendelet kiemelte, hogy az oktatás során ne a „szőrszálhasogató" és „érthetetlen" országgyűlési fejtegetésekkel lássák el a fiatalságot, hanem a lehető legpontosabban és legérthetőbben magyarázzák el számukra az alapvető fogalmakat. A tanügyi rendelet legvégén táblázat mutatta be a magyar királyi akadémiákon folyó oktatást, amely részleteiben a 7. számú mellékletben található meg. Érdekességként szeretném kiemelni, hogy az első és második szemeszterben a főtárgyakon kívüli szakismereteket kiegészítették az újságolvasással, ugyanis a polgári életben hasznos a napi ismeretek megszerzése, amely a napi sajtón keresztül ölt testet. A hallgatók a büntetőjogot a *Codex Theresiana* anyagának az átadásával sajátították el, azonban figyelemmel kellett lenni a vonatkozó hazai szokásjogra is. A görög nyelv oktatása szintén megjelent a jurátusi képzés keretében, hiszen ezáltal egy klasszikus műveltségre tehettek szert a hallgatók. Eckhart 1936, 108–109.; Friml 1913, 154–189., 259.

[99] *lásd:* Ladányi 2004.

[100] Sashegyi 1974, 133.

[101] Fontos megjegyezni, hogy a szakmai felfogás szerint a jogakadémiák egyedül a király által fenntartott „főiskolák" voltak, míg a vallási felekezetek által támogatottak a líceumok elnevezést viselték. A neoabszolutizmus kori források alapján az egyházak által fenntartott intézményeket, amelyekben jog- és államtudományokat oktattak megkülönböztették a királyi jogakadémiáktól. Monográfiámban az előbbieket tekintem joglíceumoknak, az utóbbiakat jogakadémiáknak. Leo Thun 1850. évi rendelete is alkalmazta ezen megkülönböztetést. Sashegyi 1974, 27.; 202.

a természettudományok háttérbe szorultak, köztük a mérnöki, az állatorvosi és a művészeti képzések. Ráadásul ezen eltolódott rendszer rövid tanulmányi idővel kapcsolódott össze – a jogászképzés különösen kiemelkedett ebből, hiszen a három-, majd négyéves egyetemi mellett két-, majd hároméves *jogakadémiai*[102] képzés is működött Magyarországon és Erdélyben.[103]

3. 1. 2. A forradalom után

A szabadságharc bukása után, az 1849. október 9-én kelt rendeletével *Leo Thun* birodalmi vallás- és közoktatási miniszter a magyar oktatási rendszer fokozatos osztrákosítását indította el. A német nyelv folyamatos térnyerése volt megfigyelhető, holott az alapelvek[104] ennek ellentétére engednek következtetni. Mindez a jogakadémiai képzést is érintette: a számuknak a csökkenését, a megmaradtak átszervezését, valamint az osztrák jog oktatásának a bevezetését eredményezte.[105]
A reformnak egyre inkább megmutatkoztak az ellenzői, azonban Ferenc József 1855. február 24-én rendeletbe foglalta a jogi karok számára a tanterv- és államvizsga-szabályzatot, illetve a doktori szigorlatok újraszabályozását. Így a tanszabadság eszméje sérült, a jogi oktatás pedig ellenőrzés alá került, azonban ez még mindig enyhébb volt a *Birodalmi Tanács* korábbi elképzeléséhez képest.[106]
Az *Októberi diploma* kiadásával egyidejűleg Thunt is felmentették az állásából és a minisztériumát pedig megszüntették. A visszaállított Helytartótanács gyakorolt közvetlen hatalmat az oktatásügy felett. Elvben a birodalmi minisztertanács ezekbe az ügyekbe beleszólhatott, viszont a magyarországi oktatásügyek nem egy birodalmi minisztériumban összpontosultak, hanem egy országos *dekasztérium* irányítása alatt, így jelentősen enyhült a *centralisztikus* közoktatási kormányzás.[107] Az egyetem és felsőoktatás területén a német nyelv kényszerének 1860. október 20-án vetett véget az uralkodó.[108]

---

[102] A *Ratio Educationis* a jogi oktatást két szintérre bontotta: az egyik az akadémiai szint, amely a felsőfokú oktatás „csúcsa" volt, a szakemberek gyakorlati képzésének a helye, itt a filozófiai oktatási szintre épülve következett a jogi osztály, mindez összesen négy évet ölelt fel, 2-2 éves képzésre bontva. A másik, az egyetemi szint volt, a tudomány művelésének a bázisa, ahol a 2 éves bölcsészetire épült rá a 3 éves jogi képzés. Az akadémiák átmenetet képeztek a gimnáziumok és az egyetemek között. Mária Terézia szabályozása alapján alakultak ki az állami és a felekezeti „jogakadémiák". A jogi oktatás szervezésének az alapjai *Pázmány Péter* esztergomi érsekig nyúlnak vissza, aki 1635-ben alapította meg a nagyszombati egyetemet, azonban több mint harminc év múlva, 1667-ben jött létre annak a jogtudományi kara. A jogakadémiák fő funkciója alapvetően a jog- és államtudományok praktikus oktatása volt, ezért nem tudtak versenyképesek maradni az egyetemmel szemben. Nem rendelkeztek a fokozatadás és a habilitálás jogával, továbbá egyetemi magántanári fokozatot sem adományozhattak. Mint olvasható a jogakadémiák a magyar felsőoktatás sajátos, unikális intézményei voltak. Összehasonlítva Ausztriában a hasonló intézményeket már 1810-ben megszüntették, és azokat Magyarországon is a neoabszolutizmus idején az 1855. évi Thun-féle reform csak átmeneti jellegűeknek tekintette, addig, amíg az általános műveltségi színvonal emelkedése lehetővé fogja tenni, hogy valamennyi joghallgató teljesértékű, egyetemi képzésben részesüljön, azonban ennek megvalósulása eltolódott. Ladányi 2004, 29.; Eckhart 1936, 249.; Pukásznky – Németh – Mészáros 2005, 286–297., 301.; P. Szabó 2004, 13–24.; Csibi 2009, 173–213.; M. Novák 2007, 19.; Mezey 1998, 16.
[103] Sashegyi 1974, 6–7.; Farkas 2010, 163.
[104] A magyarországi közoktatásügy ideiglenes átszervezésének alapelvei: *Geringer* által kibocsátott rendelet 1849 novemberében: az egyetemek esetében az első a tudományosság, éppen ezért a nemzetiségi nyelv, akkor alkalmazható, ha a fejlődést segíti és annak igénye van rá. Sashegyi 1974, 131.
[105] Sashegyi 1974, 10–15.
[106] Sashegyi 1974, 38–40.
[107] Sashegyi 1974, 63.
[108] Sashegyi 1974, 65.

3. 1. 2. 1. Egyetemi reform

A témával kapcsolatosan kizárólag a jogi egyetemi képzésre térek ki, az orvosit és a természettudományit, valamint a bölcsészetit csak a szükséges mértékben, csupán érintőlegesen tárgyalom.
1850 után jelentős reform vette kezdetét, amely a polgári fejlődést követően napjainkig is kifejti a hatását, szinte ugyanazon szemlélet és rendszer alapján működik a szervezete. 1850. február 15-ei rendeletével Ferenc József az egyetemeket saját minisztériumának irányítása alá vonta, azonban az egyetem ügyeinek az intézését a tanári testület kezében hagyta, amely a rektorból, a prorektorból, a dékánokból és a prodékánokból állt.[109] A dékánt a tanári testület a rendes tagok sorából választotta, azonban ha az oktatás érdekeit veszélyeztetni látta, a miniszter határozhatatlan időre maga nevezhette ki a dékánt a kar élére.[110] A rektort a karok küldöttei választották a rendes tanárok sorából, a karok sorrendje szerinti évi rotációban,[111] majd az eredményt a minisztériumhoz fel kellett terjeszteni megerősítés végett. Ezen lépésével Thun az egyetemi autonómia[112] gyakorlásának a lehetőségét teremtette meg.[113]
A miniszter a magántanárok működésének a biztosítására és a tanszabadság érvényesítésére a legmegfelelőbb megoldásnak a tandíj eltörlését és a leckepénz bevezetését tartotta.[114] Az ideiglenes tanulmányi és fegyelmi rendje (*Bécs, 1850. október 8.*) megengedte az azon külföldi egyetemekre való áthallgatást, ahol szintén érvényesült a tanulás és tanítás szabadsága, és az ottani időt beszámították a hallgatónak. A doktori szigorlathoz meghatározott idő letöltését határozták meg: a bölcsészeknek 3 év, az orvosoknak 5 év, a jogászoknak pedig 4 év egyetemi tanulmányokat írtak elő. A hallgatókat megillette az oktatók szabad megválasztásának a joga, azonban a szigorlatok és államvizsgák teljesítéséhez meghatározott kollégiumok letételét tették függővé.[115]
Thun számára a legfőbb nehézséget a jogászképzés teljes átalakítása okozta, hiszen a korábbi *jozefinista* szemléletű képzés teljes megreformálására törekedett. Ausztriában az osztrák jog háttérbe helyezésével, Magyarországon a hazai jog elnyomásával vádolták meg.[116] Leo Thun eszméire korábban az osztrák jogi oktatásra vonatkozó részben már kitértem, és tekintettel arra, hogy a magyar területek ezen időszakban a Birodalom szerves részének voltak tekintendők, így az ismétlések elkerülése végett a már tárgyalt reformokat nem részletezném.
A jogászképzés terén valóban Thun eszméi valósultak meg, ez alapján az 1854. szeptember 13-i rendeletével utasította az egyetemeket, hogy az elméleti államvizsga tárgyak közül a jogbölcseletet hagyják el és a történeti tárgyakkal kezdjék az oktatást. Mindennek racionális alapja volt, hiszen Thun a jogbölcseletet, mint a természetjog alapját a forradalmi eszmék táptalajának tekintette, ezért inkább a történeti irányvonalat képviselte az akkori jogi oktatásban.[117]
Pár nappal az *Októberi diploma* kiadása után a pesti jogi kar értekezletén engedélyezték, hogy azon oktatók, akik magyarul nem tudtak, hirdethettek német vagy latin nyelven kurzust, viszont a magyar közjog[118] ismét bekerült a tanulmányi rendbe. Azonban egy évre rá már kizárólag magyarul hirdettek órákat. Ezeket leszámítva a tanrendszer lényegesen nem

[109] Sashegyi 1974, 158–160.
[110] Az egyetemi hatóságok szervezeti szabályzata1849. szeptember 30. 6–9.§§. Sashegyi 1974, 162–163.
[111] Az egyetemi hatóságok szervezeti szabályzata1849. szeptember 30. 11.§ Sashegyi 1974, 163.
[112] *lásd:* Rigó 2013.; Rigó 2011.
[113] Sashegyi 1974, 18.
[114] Horváth 1986, 11–15.
[115] A pesti egyetem ideiglenes tanulmányi és egyetemi rendje 47. §. Sashegyi 1974. 19–20; 175.
[116] Sashegyi 1974, 199.
[117] Sashegyi 1974, 40.
[118] A közjog magában foglalta a természetjogot, a nemzetközi jogot, az általános és magyar közjogot és az állami egyházjogot. Mezey 2009, 24.

változott,[119] sok kérdést a magyar kancellária mellőzött arra hivatkozással, hogy majd a reformtárgyalásokkor visszatérnek rájuk. Így a jogi kar saját hatáskörben eljárva közigazgatási jogból és pénzügyi ismeretekből nem hirdetett órát, viszont a magyar közjogot[120] és a magyar magánjogot részletesebben oktatta.[121] Az általános jellegű tárgyakat (római jog, jogbölcselet, egyházjog) a fontosságuk mértékében adták elő, tekintettel arra, hogy az *Osztrák Polgári Törvénykönyv* Erdélyben élő jog maradt, ezért annak oktatása szintén nem volt mellőzhető, így teljes mértékben nem térhettek vissza a korábbi állapotokhoz.[122]
Tekintve, hogy több jogász professzor kizárólag németül tudott, őket a birodalom más egyetemeire helyezték át, ezáltal kevés volt a magyarul tudó jogászoktató, átszervezésre volt szükség, aminek az lett a következménye, hogy a jogakadémiákból kerültek ki az új tanárok.[123]
A kiegyezés után évekig az 1855-ös Thun-féle felsőoktatási rendelet maradt hatályban, amelyet csak az 1874. február 5-én a vallás- és közoktatási miniszteri rendelet törölte el, amit a későbbiekben részletesen elemzek.[124]

3. 1. 2. 2. Jogakadémiai reform

Az egyetemivel párhuzamosan haladt a jogakadémiai reform, az 1850. október 4-i oktatási rendelet beszüntette a jogakadémiák bölcsészeti képzését és abból szervezte meg a helyi gimnáziumok 7. és 8. osztályát.[125] Az akadémiák végképesítő funkciója is megszűnt, azaz jogi diplomát nem adhattak ki,[126] és kétévessé váltak. Így, ha a hallgató jogi végzetséget kívánt szerezni, valamelyik egyetem jogi karára kellett átmennie. Igazgatásukban is változás történt, hiszen a tankerületi főigazgatóság megszüntetésével önállóvá váltak, és az igazgató pedig az egyik tanár lett. A tanterv javaslata szerint a hallgatóknak hetente 15 vagy 10 szabadon választott előadáson kellett részt venniük. A heti tíz óra esetén a tanulmányi idő hosszabb ideig tartott, ugyanis az hároméves tanulmányi időt vett igénybe.[127] A jogszabály meghatározta a jogakadémiákon tanítandó tárgyak körét, amelyek a 7. számú mellékletben láthatóak.[128]
Az osztrákok négy tanszék felállítását tették kötelezővé, mellettük egy rendkívüli tanár és egy tanársegéd működött. A magyar nyelvről a németre kellett áttérni, Pozsonyban és Kassán emellett a szlovák nyelven is oktatni kellett, Zágrábban a horvátot vezették be. Több intézményt megszüntettek, köztük a győrit és a kolozsvárit. Ezen okokból a jogakadémia-hallgatók száma jelentősen csökkent, hiszen nem szerezhettek diplomát, továbbá a német nyelv[129] is kényszerűen került bevezetésre.[130]

---

[119] 1860/1861. tanévben a tanszabadság elve alapján nem német szempontból adták elő a jog- és államfejlődést, hanem az általános európai fejlődést szem előtt tartva. Eckhart 1936, 450.
[120] Azonban a közjog ismertetésének a keretében a közigazgatás főbb tényezőit is megtartották. Eckhart 1936, 451.
[121] Sashegyi 1974, 66–68.
[122] Eckhart 1936, 455.
[123] Sashegyi 1974, 70.
[124] Ladányi 2007, 10.
[125] Ideiglenes rendszabály a magyarországi jogakadémiák tárgyában. In: Sashegyi 1974, 202.; 1850. október 4-én kelt 380. számú rendelet. Fekete 2012, 23–25.; Tar 2017, 226.
[126] Sashegyi 1974, 202.
[127] Sashegyi 1974, 25–26.; Tar 2017, 226.
[128] Ideiglenes szabály 16.§.; Sashegyi 1974, 204.
[129] 1950 januárjában az elsőéves joghallgatók a *Magyar Hírlap* hasábján tiltakozásukat fejezték ki a német nyelv bevezetése ellen, mindezt az váltotta ki, hogy *Láner Ferenc* statisztika professzor a diákságot erőszakkal igyekezett rábírni a német nyelvű órák hallgatására, miközben a fiatalság kérte, hogy külön magyar nyelvű órát hirdessenek meg részükre. Sashegyi 1974,148.
[130] Sashegyi 1974, 26.

Az egyházak által fenntartott jogakadémiák névleg megkapták az önállóságot, azonban olyan szigorú feltételekkel szembesítették őket, hogy némelyik inkább beszüntette a működését. A jogi képzésbe az itt eltöltött éveket kizárólag akkor számolták be, ha a hallgatók nyilvános hallgatóként vettek részt a képzésben, a vizsgákat jó eredménnyel tették le és az órákat legalább négy tanártól hallgatták. Ezen feltételeknek kizárólag egyetlen egyházi, a debreceni református kollégium jogi tanfolyama felelt meg.[131] Azonban az 1855/1856. tanévre az egyházi fenntartású intézmények közül egyetlenegy sem működött, kizárólag az állami fenntartásúak.[132][133]

1855. szeptember 27-én nem csak az egyetemek rendszerét, hanem a jogakadémiákét is átszervezték, amely alapján a jogakadémiák háromévessé váltak.[134] A tanszékek számát hatra emelték fel, illetve bekerült a tananyagba a római jog; továbbá államvizsga bizottságokat is felállítottak a bírói vizsga letételéhez magánjogból (osztrák polgári- és eljárásjog) és büntetőjogból – így ismét *végképesítővé* váltak a jogakadémiák.[135]

Az *Októberi diploma* – csakúgy, mint az egyetemre – a jogakadémiákra[136] is hatással volt, az oktatás, a nyelv és a tanulmányi rendjük mind visszamagyarosodott; szervezetük azonban maradt a Thun általi keretek között. 1861. október 12-én fogadta el a kancellária az oktatható tárgyak körét, amelyek szintén a kapcsolódó 7. számú mellékletben találhatóak.[137] A magyar magánjog és történelem nagyobb terepet kapott, azonban a kevésbé jelentősnek tartott tárgyak, mint például a büntetőjog – amely esetében az Országbírói Értekezlet a régi magyar törvények visszaállítását határozta el – kevesebb figyelmet kaptak. Ráadásul a jogakadémia ismét doktori címet adó intézménnyé vált, amely miatt a jogi doktorátus elvesztette tudományos jelentőségét és puszta címmé vált.[138]

3. 1. 2. 3. Összehasonlítás

A rendeleteket szinte teljes terjedelmében átültették mind a jogakadémiák, mind a pesti egyetem, az utóbbi szinte a legteljesebb mértékben követte a Thun-féle rendeletet, még a kötelezőként előírt, de a mintatanrendben fel nem tüntetett – a Bölcsészettudományi Karon

---

[131] Sashegyi 1974, 26–27.

[132] Sashegyi 1974, 48.; 11. számú mellékletben megtalálható a jogakadémiák szüneteléseinek és újraindításának pontos évszámai.

[133] A királyi jogakadémiák mellé a 18. század második felétől felsorakoztak az egyházi jogakadémiák is. Kezdetben a protestáns főiskolákon a bölcsészeti kurzusok mellett szerveztek jogi tanszékeket Pozsonyban (1784), Sárospatakon (1793), Debrecenben (1800), Eperjesen (1815), Kecskeméten (1831), Pápán (1832) és Máramarosszigeten (1836). A katolikus uralkodói rendelkezések folyományaként a reformátusok kiszorultak a jogászképzésből, éppen ezért a líceumaik keretein belül alakították ki a saját jogászképzésüket tanszékek keretében, amelyek az évek folyamán alakultak át akadémiákká. Pontosan meg volt határozva, hogy melyik akadémiát mely vallási felekezet patronálta: az egrit és a pécsit a *katolikus*, az eperjesit az *evangélikus*. A *református* főiskolákon az önálló jogi oktatás tényleges megszervezésére csak 1793-ban kerülhetett sor, először Sárospatakon. A 19. században azután sorra alakultak meg a jogi képző intézetek: Debrecenben 1800-ban, Kecskeméten 1831-ben, Pápán 1832-ben és Máramarosszigeten pedig 1836-ban. Az akadémiák megismerését nagyban nehezíti, hogy nem lehet pontosan tudni, hogy a jogi tanszékek a felekezeti fenntartású intézményekben mikor alakultak át akadémiává, így a jogi oktatás mikor kapott egységes szervezett keretet. Szabó 2004. 13–24.; Ürmös 2000. 222.; Presztóczki 2016. 163.; Halmai 1987, 140.

[134] A 7. számú mellékleti táblázatban megtalálhatóak a tantárgyak. Sashegyi 1974, 246.; Lentze 1962, 362–367.

[135] Sashegyi 1974, 46–47.; Ladányi 2007, 9.

[136] Az oktatásügy kapcsán a jogakadémiák fenntartását szükségesnek ítélték, hiszen az ország keleti felén nem voltak olyan oktatási intézmények, amelyek a jogi oktatásra alkalmasak voltak, kizárólag az akadémiák. Az oktatási minisztérium tisztában volt az akadémiák hiányosságaival és problémáival, hosszabb távon egyetemmé szándékozta őket fejleszteni, de praktikus okokból rövidtávon azok támogatásáról döntött. Nagy 2007, 58.

[137] A magyar kancellária rendelete a Helytartótanácshoz a jogakadémiák tantervének átalakításáról. Sashegyi 1974, 322.

[138] Sashegyi 1974, 73–78.

hallgatni rendelt – osztrák történelmi kurzust is meghirdette.
Az 1855. évi rendelet mintául szolgált az 1861-eshez, az utóbbi esetében vannak pontos jogakadémiai források is. Összességében fontos, hogy a jogtanodákban megtartották a rendelet által szabott órarendet, és kizárólag minimális mértékben tértek el tőle. Különösen jelentős a tananyag bontása, azaz az első évben a jogtörténeti (más néven az alapozó) tárgyak tanítása, majd ezek után a hatályos joganyagé, amely már az osztrák anyagban is bemutatásra került.
A 18. századra jogot szinte bármelyik felsőfokú intézményben lehetett hallgatni, és az ott szerzett képesítéssel bárhol el lehetett helyezkedni. 1867 után egységessé vált a jogakadémiákon folyó képzés, amely azt jelentette, hogy három évre emelték fel a tanulandó évek számát, azonban az oktatás továbbra is az 1861. évi kancelláriai rendelet alapján folyt.[139] Az 1861. október 12-én kiadott 14.409. számú udvari rendelet, illetve a magyar királyi Helytartótanácstól 1861. október 23-án megküldött 60.285. számú leirat alapján az intézmények akadémiai tanulmányi rendszere ismét módosításra került.[140] A kiegyezést követően, 1867. szeptember 16-án kelt 803. számú rendelet alapján kisebb változásokkal, de a fentiekkel hasonló terjedelemben hallgatták a tananyagot.[141] Bevezetésre került a római jog oktatása, Ausztria magánjogának és büntetőjogának oktatása megmaradt az Osztrák-Magyar Monarchiára való tekintettel. A korábbi hagyományokhoz hasonlóan továbbra is elengedhetetlennek tartották, hogy kizárólag a bölcsészeti tanfolyam elvégzése után kezdhessék meg a jogi tanulmányokat a hallgatók.[142] Ezeken felül az 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzeti egyenjogúságról törvényileg megerősítette a felekezetek jogakadémiákhoz való jogát, amelyek az állam ilyen fokú intézményeivel egyenjogúak voltak.[143] Ezt követően 1874-ben, 1883-ban és 1911-ben még újabb változások következtek be.

3. 2. Az 1874. évi oktatásügyi reform[144]

3. 2. 1. Bevezetés

A felsőoktatás a dualizmus korában az abszolutizmus idején lefektetett alapokon működött, azzal az eltéréssel, hogy a korábbi lassú fejlődést gyors változások követték.[145] Az egyetemi képzés megújítása az 1848. évi XIX. tc.-en, vagyis a tanszabadságról szóló törvényen alapult. Ehhez kapcsolódott *báró Eötvös József* kultuszminiszter álláspontja is, aki szerint az állam elsődleges kötelessége, hogy a teljes tanszabadság elve alapján egyetemet állítson fel azért, hogy elkerüljék a hallgatók kivándorlását. *Eötvös* nem volt hajlandó a tudománnyal összeegyeztetni azt, ha valakit azért neveztek ki egyetemi tanárrá, mert bizonyos rendszert követett és nem azért, mert a tudomány művészetében magas helyet foglalt el. Az állam gondoskodott a tanulási szabadság biztosításáról, de nem tévesztette szem elől az oktatás fő célját sem, ezért mindegyik karon megállapította azokat a tárgyakat, melyeket valamely szakpályára készülőnek mindenképpen hallgatnia kellett. Az egyetemi oktatás tekintetében inkább csak kötelessége volt az államnak, joga kevés, mert e fokon a tudomány uralkodott. A tanszabadság egyedül az egyetemen érvényesült a maga egészében; nemcsak azt dönthette el mindenki, hogy részt akart-e abban venni, hanem azt is, hogy mily mértékben és milyen céllal. Eötvös álláspontja szerint is az államnak az a kötelessége, hogy a tanszabadságot

[139] *Hivatalos* 1873. 197.
[140] *BKM 1872,* 45. sz., 358.; *Hivatalos* 1873, 158–159.; A tanrend a 7. számú mellékletben megtalálható.
[141] Mezey 2009, 27.
[142] *BKM 1872,* 44. szám, 346.; *Hivatalos* 1873, 73–74.
[143] Mezey 2009, 27.
[144] Részletesebben a témáról: Ámán 2018a, 5–25.; Ámán 2018c, 346–354.
[145] Sashegyi 1974, 86.

mindegyik fokon a szükséges mértékig biztosítsa, de egyúttal ügyeljen arra, hogy a kitűzött szakmai cél elérését sem a tanszabadság téves értelmezése, sem az azzal való visszaélés ne veszélyeztethesse.[146]
Az első jelentős reformra 1874-ig kellett várni, azonban a jogakadémiák színvonalának folyamatos csökkenése addigra tarthatatlanná vált. Ezzel kapcsolódott össze a bírákról, valamint az ügyvédekről és a közjegyzőkről szóló törvények elfogadása (1869, 1874), amelyek az igazságügy körébe tartoztak, de kihatottak a jogi oktatásra is.

3. 2. 2. Az új oktatásügyi rendeletig tartó út

3. 2. 2. 1. A jogakadémiák helyzete

1867-ben a közoktatási tárca megszervezte a jogakadémiák igazgatóinak értekezletét, amelyen döntöttek a jogakadémiai tanszékek vezetéséről: azon személyek bírtak katedrajoggal, akik alkalmasak voltak az egyetemi oktatásra és ezért egyetemi magántanári habilitációval is rendelkeztek. Már ezzel a lépéssel az egyetemihez akarták közelíteni a jogakadémiai képzést.[147]
Az akadémiák és ezáltal a jogászok száma folyamatos növekedésben volt, amelyet nehezen fogadott el az országgyűlési ellenzék, és egyre nagyobb támadás alá vonta őket, különösen a felekezeti fenntartásúakat. A vitát végül az 1870. évi jogászgyűlés zárta le, ahol elhatározták a jogászképzés megreformálását: a jogakadémiák megszüntetése és helyettük az elnevezésükben jogi karok felállítása volt a többségi álláspont, azonban az állam érdeke inkább a szakhivatalnokok képzése volt.[148]
Különösen jelentős, hogy ezzel ellentétben végül nem az akadémiák megszüntetésével és átreformálásával kapcsolatos vélemények mellett tette le a voksát a minisztérium, hanem a támogatásuk és továbbfejlesztésük mellett.[149] Sajnálatos módon a jogakadémiai reform egységességre irányuló törekvését megakasztották a kultusz- és az igazságügyi miniszterek ellentétes törekvései. Míg a vallás- és közoktatásügyi tárca arra törekedett, hogy a jogakadémiákat az egyetemek felé közelítse, addig az igazságügyi tárca a jogtudományi karokra szerette volna helyezni a képzés súlypontját. Az utóbbi fő motívuma az volt, hogy féltette a jogi képzettség színvonalát a jogakadémiáktól.[150]
Az igazságügyi tárca az ügyvédi törvénnyel ért el sikereket, amelyben kimondták, hogy ügyvédi vizsgára azt lehet bocsátani, aki egyetemen szerzett jogtudorságot. Az indoklásban megtalálható, hogy a jogtudori végzettség az „egyedüli" garancia arra, hogy ténylegesen a teljes jogi tudás birtokában volt a jelölt. Ezzel a lépéssel kizárták a jogakadémián végzetteket, hogy a legnépszerűbb jogi pályára, vagyis ügyvédnek menjenek, miközben pont a minőségi fejlesztésük zajlott.[151]

3. 2. 2. 2. Viták és javaslatok a reformokról

Már 1869-ben felmerült a jogi „tanodák" összevonásának a terve. A *Jogtudományi Közlöny* hasábjain közölték a vitaindító cikket, amely jelentős diskurzust generált a szakmán belül. Az anonim cikk tartalma alapján az állami fenntartású intézmények két intézménybe való csoportosítását javasolták, ebből az egyik Erdélyben lett volna, a másik Pozsonyban. Ezzel együtt az ország egyetlen pesti egyetemének a jogászképzését is át akarták alakítani, ugyanis

[146] Imre 1900, 530–537.; Képessy 2014, 109–119.; Koncz 2014, 121–127.
[147] Mezey 1984, 103–120.
[148] Mezey 1984, 106–108.
[149] Mezey 1984, 109.
[150] Csibi 2012, 75.
[151] Mezey 1984, 110–112.

a nyolc rendes egyetemi tanárt kevésnek tartották, mert a nyugati egyetemeken ennél rendszerint sokkal több volt kinevezve. Erre számszerű példa, hogy Innsbruckban 150 joghallgatóra 11 rendes tanár jutott, addig Pesten 1200 joghallgatóra csak 8 professzor. Ráadásul tantermi problémákkal is küszködtek: a legnagyobb terem 200 fő befogadására volt alkalmas, miközben volt olyan kurzus, amelyet 450 hallgató vett fel.[152] Hasonló álláspontot képviseltek a folyóirat szerkesztői: *„tanügyünk pangásának egyik legfőbb oka a jó tanerő hiánya, helyesebben mondva a tanárság nagy részének alkalmazhatatlan volta."* Ezen álláspontjuk leginkább a jogakadémiák esetében állta meg a helyét.[153]

Bozóky Alajos, a nagyváradi jogakadémia tanára válaszolt a fentiekre, amelyben kifejtette az akadémiák állapotát. A jogakadémiák két jogi karba való összevonását nem támogatta, megítélése szerint mindez érdeksérelmet vont volna maga után, ugyanis a pozsonyi jogakadémia már ekkor a legnépesebb volt hazánkban, és ha oda irányították volna a hallgatókat, akkor egy oly hatalmas intézménnyé nőtte volna ki magát, amelyet nem biztos, hogy kellő szakmaisággal tudtak volna működtetni. Ráadásul Buda-Pest és Bécs közelsége révén amúgy is értelmetlennek látta a pozsonyi jogi kar létrehozását. Bozóky indítványozta, hogy emeljék fel valamennyi jogi líceumot jogi fakultássá, ezzel a tanfolyam egyaránt 4 évben lett volna meghatározandó, valamint az egyetemnél szokásos 3 államvizsga bevezetését is javasolta, illetve felvetette – amit később az ügyvédi törvényben vezettek be –, miszerint a jogtudori fokozat elnyerését kellene feltételül szabni az ügyvédi diploma megszerzéséhez. Továbbá a későbbi *kolozsvári egyetem* lehetőségét is felemlítette: *„Erdély számára egyelőre két jogi fakultást indítványoznék, amelyeknek egyikét (t. i. a kolozsvárit) idővel teljes egyetemmé is átalakíttathatnék.[sic!]"*[154]

Bozóky cikkére a vitaindító reagált, amely szerint azért nincsenek betöltve a pozíciók az egyetemi katedrán, mert ezzel a tudomány érdekében cselekszik a jogi kar. Ha a végső szükség nem kényszeríti rá, nem töltheti fel az egyetem az üres katedrákat olyan tanárokkal, akiknek tudományos foglalkozásukra és hivatásukra a tiszti névtáron kívül *„semmi egyéb bizonyíték nincs a világon."*[155]

Dárdai Sándor igazságügyi miniszteri titkár a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain reflektált *Konek Sándor* egyetemi rektor székfoglalójában mondottakra, amelyben támogatta Bozókynak a jogakadémiai összevonásokra irányuló nézeteit.[156] Dárdai ezen felvetése a *Jogászgyűlés* ülésén is napirendre került és ott heves vitákat váltott ki a teljes szakmában, ugyanis a jogakadémia-tanárokon túl a gyakorló jogászok is véleményt formáltak; felszólalt például *Hoffmann Pál* egyetemi tanár, *Hoványi Lajos* nagyváradi jogakadémia tanár, *Lindner Gusztáv* nagyszebeni jogakadémia tanár, *Ury József* egri ügyvéd és *Szűcs István* debreceni királyi vegyes bírósági bíró. Hoffmann[157] és Szűcs[158] támogatta a jog- és államtudományi képzés szétválasztását, ami szintén vitapont volt, ezzel szemben Hoványi,[159] Ury[160] és Lindner[161] ellenezte azt.

A jogászgyűlés negyedik szakosztályának második ülésén, 1870. szeptember 27-én több ellenvéleményre reagált Dárday. Elsőként Ury felvetéseire válaszolt: a fő oka a felterjesztésének, hogy újabb jogakadémiákat hoztak léte (Máramarossziget, Pécs, Győr),

---

[152] *Jogtud. Közl.* 1869. január 27., IV. évf., 3. sz., 17–18.
[153] *Jogtud. Közl.* 1870. május 10., V. évf., 19. sz., 118.
[154] *Jogtud. Közl.* 1869. január 31., IV. évf., 5. sz., 34–36.
[155] *Jogtud. Közl.* 1869. március 28., IV. évf., 13. sz., 97–100.
[156] *Jogtud. Közl.* 1869. október 19., IV. évf., 42. sz., 93–95.; Uo. 1869. október 26., 43. sz., 297–298.
[157] *Jogtud. Közl.* 1870. szeptember 13., V. évf., 37. sz., 245–246.; Siegmund 1871, 75–77.
[158] *Jogtud. Közl.* 1870. október 18., V. évf., 42. sz., melléklet, 3–4.; Siegmund 1871, 94–103.; *Szűcs Istvánról lásd:* Antal 2011, 272–278.
[159] *Jogtud. Közl.* 1870. szeptember 24., V. évf., 39. sz., melléklet, 4.; Siegmund 1871, 69–72.
[160] *Jogtud. Közl.* 1870. október 18., V. évf., 42. sz., melléklet, 1–3.; Siegmund 1871, 78–88.
[161] *Jogtud. Közl.* 1870. október 4., V. évf., 40. és 41. szám, melléklet, 1–2.; Siegmund 187, 13–116.

amelyet sérelmezett, ugyanis Franciaországnak a 35 milliós lakosságához mérve kevesebb jogtanodája volt. Továbbá az osztrák tartományok Magyarországhoz mérve közel azonos lakosságszámmal bírtak, de csak négy jogi fakultással rendelkeztek. *Pisztory Mór* is felszólalt, aki a „vidéki silány" jogakadémiák megszüntetését kívánta, és szorgalmazta, hogy a megmaradtak az egyetemi (pesti) jogi kar mintájára szerveződjenek. *Pulszky Ágost* álláspontja szerint a jogi tanulmányok érdeke megkövetelte, hogy vidéki jogakadémiákat kizárólag az állam állíthasson fel, és azokat az egyetemi szinttel szerette volna összhangba hozni, továbbá az egyetemen a jog- és államtudományi kart ketté kívánta bontani. A fenti álláspontokat az ülés végén határozatba foglalták. Kiemelkedett a harmadik teljes ülés, amelyre 1870. szeptember 30-án került sor. *Sulak Gusztáv* a jog- és államtudományi kar szétválasztását ellenezte. Az ülésen a jogászgyűlés egységes álláspontját határozatba foglalták: *„A jogtanodákat az állam állítsa fel, a vidéki jogiskolákat az egyetemmel egyenlősítsék, [az] alsóbb minőségűeket szüntessék be, és a jogakadémiákon meg a szükséges bölcsészi és történelmi ismeretekhez tanszéket állítsanak fel."* A fentiek alapján látható, hogy a szakülésen és a rendes ülésen végül nem döntöttek a jog- és államtudományi képzés elválasztásáról.[162]

3. 2. 3. Az egyetemi reform

3. 2. 3. 1. Előzmények

1867. június 18-án a pesti tudományegyetem küldöttséget indított *báró Eötvös József* miniszterhez, és *Than Sándor* miniszteri fogalmazóval együttműködve igyekeztek reformjavaslatokat kidolgozni. A legégetőbbnek az államvizsga megreformálását tartották, ugyanis korábban volt arra precedens, hogy egyetlenegy rendes tanár sem volt jelen az államvizsgálatoknál; így kötelezővé akarták tenni egy vagy két vezető oktató helybeni jelenlétét, illetve állást foglaltak a jog- és államtudományi képzés egyben tartása mellett. Indítványukban az általános államvizsga a 3. év végén, a két különös közül az egyik a 6., a másik a 8. félév végén lett volt teljesíthető. A szigorlatokra vonatkozóan is fogalmaztak meg javaslatot, amely kisebb módosítással elfogadást nyert.[163]

3. 2. 3. 2. A 3055/1974. számú VKM rendelet az egyetemi jogászképzésről

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti és a kolozsvári tudományegyetemekhez intézett rendelete 1874. február 5-én kelt,[164] amely a jog- és államtudományi alap- és államvizsgálatok szabályozása tárgyában keletkezett. A jogtörténelmi államvizsgálat helyébe két külön alapvizsgálatot vezettek be, ezeken felül létezett két elméleti államvizsgálat: az egyik a jogtudományi, a másik az államtudományi, az ezek közti választást a joghallgatók tetszésére hagyták azzal, hogy az egyiknek vagy másiknak, avagy mindkettőnek kívánták alávetni magukat, így jogtudorokká vagy államtudorokká, avagy mindkettővé váltak. Az államvizsgára csak akkor voltak bocsáthatóak, ha a fenn említett két alapvizsgát sikeresen teljesítették. Innen ered a jog- és államtudományi doktori titulus közel egy évszázadon át tartó osztottsága, hiszen ekkortól két külön doktorátus volt szerezhető.[165] A két vizsgatípus elemei a 6. számú melléklet táblázataiban részletesebben megtekinthetőek. A két államvizsgálat egyike a harmadik tanév végétől bármikor letehető volt; azonban aki mindkettőt kívánta

[162] *Jogtud. Közl.* 1870. október 4., V. évf., 40. és 41. szám, melléklet, 3–4.; Siegmund 1871, 243–247; 314–326.
[163] Eckhart 1936, 485–486.
[164] 3055/1874. számú rendelet. *Rendeletek Tára,* 1875, 160–166.
[165] Ladányi 2007, 10.; Eckhart 1936, 504.

teljesíteni, a másikra kizárólag a nyolcadik szemeszter utolsó hat hetében volt bocsátható.[166] A rendelet is előírta továbbá egy szemeszter *filozófiai és történelmi kollégium* kötelező hallgatását a bölcsészeti karon;[167] ez utóbbi szabályozás már az osztrák abszolutizmus idején bevezetésre került *Leo Thun* birodalmi kultuszminiszter szabályai révén.[168]
A jogszabályhoz két szakminiszteri pótrendelet kapcsolódott, amelyek 1874. március 29-én láttak napvilágot. A 65/1874. számú pótrendelet a vizsgálati bizottságokról szólt, a 66/1874. számú pedig a hallgatók külföldi egyetemen folytatott tanulmányaiknak a beszámítását szabályozta.[169]

3. 2. 3. 3. A doktorátus megszerzésének feltételei

1875. január 5-én a 922/1875. számú közoktatásügyi miniszteri rendelettel meghatározásra kerültek a jog- és államtudományi *doktorátus megszerzésének* a feltételei,[170] amellyel a korábbi szigorlati rendszer változott meg.[171]
A doktori (tudori) szigorlatok esetében jelentős változás történt, ugyanis az eddig alkalmazott, *a tézisek feletti* szakmai vitát megszüntették,[172] és az *inauguralis dissertatio* (disszertáció) tudományos szerkezetére fektették a nagyobb hangsúlyt. A rendelet szerint a jog- és államtudományi karon kétféle tudorságot nyerhettek: az egyik a jogtudorság, a másik az államtudományok tudorsága volt. Ezzel a lépéssel megvalósították a képzés *bifurcatióját* (kettőségét), vagyis elválasztották egymástól a gazdasági, államigazgatási szakmához köthető államtudományokat, illetve az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogtudományt.[173]
Tudori szigorlatot csak azok teljesíthettek, akik négy évi jog- és államtudományi tanfolyamot, mint rendes nyilvános hallgatók szabályszerűen hallgattak le, azonban akik ennél rövidebb idejű jogtanodában végeztek, azok kötelesek voltak a hiányzó évet pótolni, amely után bármelyik államvizsgálatra vagy a szigorlatokra bocsáthatók voltak, azonban kizárólag a nyolcadik félév végén. A *jogtudori fokozat* elnyerésére három szigorlatot kellett teljesíteniük a meghatározott sorrendben, amelyről szintén részletes táblázat található a 6. számú mellékletben. Azon jogtudorok, akik e szabályzat szerint az államtudományi tudori fokot is elnyerni óhajtották, csak egy szigorlatot voltak kötelesek letenni, amelynek a tárgyait – a politikával együtt – a II. államtudományi szigorlat tárgyai képezték. Viszont azon államtudományi tudorok, akik a jogtudori fokot is el kívánták nyerni, két *rigorózumot* voltak kötelesek letenni: a második és harmadik jogi szigorlatot. Ezt követően a rendelet a szigorlatok technikai lebonyolítását és az ismétlések lehetőségét szabályozta. A sikerrel kiállott vizsgák után a tudorjelöltnek egy, az illető szigorlatok valamelyikéhez tartozó, maga által szabadon választott tárgyból, felavatási értekezést *(dissertatio inauguralis)* kellett írásban kidolgoznia. Az értekezést a kar két szaktanára bírálta el. Azonban a jogszabály rendelkezése folytán a jog- és államtudorság teljes mértékben helyettesíthette a jogtudományi

---

[166] A vallás- és közoktatásügyi miniszter évi jelentésében kifejezetten kiemelte, hogy a vizsgák meghatározásánál a fő szempont az volt, hogy „minden évi tanfolyamra egy-egy vizsgálat jusson." In: *Jelentés,* 1875, 98.; 114–119.
[167] 3055/1874. rendelet, In: *Rendeletek Gyűjteménye,* 1900, 47–53.
[168] Ladányi 2007, 10.
[169] *Rendeletek Tára,* 1875, 284–286.
[170] *Rendeletek Tára,* 1875, 18–23.
[171] Az egyetem jogi karának tanártestülete 1872-ben utasítást kapott a közoktatási minisztertől, hogy az 1868-ban készített tanügyi reformjavaslatát utólagosan, ismételten vegye tanácskozás és megfontolás alá, és a tanácskozása eredményét a nevezett minisztériumhoz terjessze föl. A kérésnek megfelelően kifejtették véleményüket, amely szerint az írásbeli értekezést, valamint a felette történő vitatkozást nem találták fönntarthatónak. *Jogtud. Közl.* 1872. augusztus 13., VII. évf., 33. szám, 244.
[172] A tézisekre példát hoz: Antal 2016, 48–49.; a politikatani előadásokra: 231–542.
[173] Nagy 2007, 76–77.

és az államtudományi államvizsgákat is.[174]

3. 2. 4. A jogakadémiai reform

3. 2. 4. 1. A magántanulás megszüntetése

A magántanulás[175] módját megszüntették, amikor is 1874. március 8-án a 6017. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet[176] kimondta, hogy ezen intézmény a köztanintézetek tudományos működését veszélyezteti és a fenntartása „félremagyarázása" a tanszabadságnak.[177]
Az ország közjogi önállóságának visszanyerése után, 1867-ben megnőtt az igény a szakképzett jogászokra, miáltal a magántanulók száma jelentős növekedésnek indult, azonban ez a szakmaiság rovására ment. Ezen okból is sürgették a jogakadémiák a magántanulás lehetőségének a korlátozását,[178] ráadásul erre az időre a magántanulók száma már közel azonos volt a rendes hallgatókéval. A rendelet során megfogalmazást nyert, hogy a magántanulás útján végzett tanfolyam a jogszigorlatokra nem képesít, valamint a tudományegyetemeknél és a négyévi tanfolyammal bíró jogakadémiáknál magántanulásnak helye nem lehetett. Ennek eredményeként lefektették, hogy magántanulók csak azok lehettek, akik közszolgálatban való rendszeres alkalmazásuk vagy feltűnően előre haladott életkoruk folytán, a tanintézet tanári karának javaslata alapján, erre a vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt nyertek.
1874. május 19-én a 12.917. szám alatt megjelent a jogtanodák újjászervezéséről szóló szabályzat, amely a jogi tanintézeteket négyévi tanfolyammal bíró, egyetemtől független jog- és államtudományi karokká alakította át, továbbá a magántanulás korábbi lehetőségét is eltörölte. A jogszabály megszüntette ugyan a magántanulás intézményét, azonban helyébe állította a *„tanfolyam hallgatása nélkül való jogi vizsgálatok"* lehetőségét, amely ugyanazon feltételekkel bírt, mint a magántanulás. 1875. január 11-én a 34.512/1874. számú rendelet kimondta, hogy a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók kötelesek vagy mind a két államvizsgálatot letenni, vagy pótolni a jogi tanfolyamnak azt az évét, amelyből korábban vizsgálatot nem tettek. Ebben az esetben a kérdéses tanévet rendkívüli hallgatói minőségben kellett letölteniük.[179] A fentiek alapján a magántanulói rendszer *de jure* megszűnt, azonban *de facto* tovább működött, azáltal, hogy a miniszter engedélyéhez lett kötve.[180]

3. 2. 4. 2. Az 1874. május 19-én kelt rendelet tartalma

A már többször hivatkozott rendelet elején a miniszteri indokolás összefoglalta mindazt, ami alapján az érintett jogtanodák a működésük eddigi köréből kiemeltetttek, és új tanszervezeti

---

[174] Ladányi 2007, 10–11.; Eckhart 1936, 503., 505.; 10.394/1877. számú leírat. *Jelentés,* 1878, 783.
[175] Az országgyűlés előtt is napirendre került a téma. *Pauler Tivadar* közoktatási miniszterhez *Simay Gergely* interpellációt intézett a magántanulás tárgyában: *„Vajon a négyévi tanfolyamból álló jogakadémiákon teljességgel nincs-e helye a magántanulásnak, és ha nincs, miért?"* A miniszter válaszában kifejtette, hogy azon jogakadémiáknál, amelyeknek a célja, hogy tanulóikat a gyakorlati pályára előkészítsék, és magasabb tudományos képzettségre, különösen a jogtudorságra is alkalmat nyújtsanak, azoknál a magántanulásra nincs lehetőség, mert ezen tanodák a tanítványaikat arra képesítik, hogy tudósokká lehessenek. A jogtudorság elnyeréséhez pedig az egyetem szabályai szerint a nyilvános tanulás föltétlenül megkívántatik. Miniszteri engedéllyel van lehetőség ezen módon a jogtanodákat elvégezni, azonban kizárólag azon személyek esetében, akik már akadémiailag képzettek voltak, és kizárólag a doktorátusuk hiányzott. *Képviselőházi Napló XVII.* 1871. június 5., 356. országos ülés (o.ü.), 39.
[176] *Rendeletek Tára,* 1875, 250–252.
[177] Horváth 1898, 48.
[178] Szabó 1984, 121–154.
[179] Horváth 1893, 118–123.; *Rendeletek Gyűjteménye,* 1900, 78.
[180] Eckhart 1936, 501.

alapra helyeztettek. Ezáltal nemcsak egy szakiskola feladatának feleltek meg, hanem a főiskola magasabb rendeltetésének is, miszerint a gyakorlati élet követelményein kívül művelői és terjesztői is lettek a tudománynak. Ennek révén a két magyar egyetemmel egyenlő versenyre kelhettek, így az akadémiai szabadság elve ezen jogi tanintézetekben alkalmazásra került.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1874. évi május 19-én kelt 12.917. számú rendelete a jogakadémiák és joglíceumok újjászervezéséről szólt, 8 tanszék felállítása[181] és 15 főkollégiumi tantárgy oktatása vált kötelezővé. Minden olyan tantárgyat fel kellett venni a tanulmányi és vizsgarendbe, amelyet az egyetemeken is oktattak, ezzel igyekeztek a jogakadémiákat az egyetemek szintjére felhozni, az elnevezésükben pedig *universitason* kívüli jog- és államtudományi karokká váltak.

A rendelet végrehajtására szűk egy hónapot adott a miniszter, amely alatt az új tanszékek számára fel kellett kutatniuk a megfelelő tanárokat, pályázatot kiírni a helyükre, és közben az új termek és oktatási helyiségek kialakításáról is gondoskodniuk kellett. A jogakadémiákat az állam közvetlen irányítása alatt álló, négyéves képzéssel ellátott, teljes jog- és államtudományi karokká igyekeztek átalakítani. Törekedtek átjárást biztosítani a jogakadémiák és az egyetemek (Budapest, Kolozsvár) képzései között. A vizsgálati rendszer kis eltéréssel, de közel azonos lett. A szabályzatban megállapították a tanulmányi rendet is, a csatolt 5. számú mellékletben megtalálhatóak a kötelező kollokviumok félévi lebontásban. *Speciális kollégiumok* is megjelentek a tanrendben, amelyek olyan szakjogok voltak, amelyekre nem létesültek külön tanszékek a jogakadémiákon: bányajog, államszámviteltan, törvényszéki orvostan és európai államok statisztikája. A hallgatóknak az egyetemekhez hasonlóan két féléven keresztül legalább heti négy órában látogatniuk kellett történelmi és filozófiai – tehát kifejezetten bölcsészeti – tárgyú kurzusokat.[182]

A szabályzat két alapvizsga és két elméleti államvizsgálat letételét írta elő.[183] Az első és második alap-, illetve a jogtudományi és az államtudományi államvizsgálat vizsgatantárgyai teljes mértékben azonosak voltak az egyetemi szint hasonló vizsgáival. Szintén a joghallgatók döntésére bízták, hogy az egyiknek vagy a másiknak, avagy mindkettőnek kívánták magukat alávetni, de csak akkor, ha a két alapvizsgálatot előbb sikerrel teljesítették, és a négyéves tanfolyamon abszolutóriumot szereztek.[184]

Azonban bizonyos különbségek megmaradtak a két képzési struktúra között, míg a jogi karokra egy-egy szemeszterre hirdették a képzést, addig a jogakadémiákra egy tanévre, így az addig fennállt évi és félévi vizsgálatok megszűntek, és a helyükre az egyetemeknél bevezetett jog- és államtudományi alapvizsgálat és államvizsgálat lépett,[185] amelyet fentebb taglaltam. Ezen okból a tanév második felére való beiratkozásokra nem volt önálló lehetőség, kivéve, ha valamelyik újjászervezett jogi karról történt az elvándorlás, de kizárólag akkor, ha a meghatározott első és második alapvizsgát sikeresen teljesítették az érintett hallgatók.[186] A reformok eredményeképpen a jogakadémiai abszolutóriumok ugyanolyan szakmai minőséggel bírtak, mint az egyetemi végbizonyítványok.[187]

---

[181] Eckhart 1936, 501.; E tanszékek által gondozott tárgyak voltak: 1. római jog, 2. jogbölcselet és büntetőjog, 3. nemzetgazdaság, pénzügytan, pénzügyi jog, 4. magyar és osztrák magánjog, 5. peres és perenkívüli eljárás, váltó- és kereskedelmi jog, 6. statisztika és magyar közigazgatási jog, 7. jogtörténet és egyházjog, 8. politika, magyar közjog és bevezetés a jog- és államtudományokba.

[182] *Rendeletek Tára,* 1875, 368–373.; *Jelentés,* 1875, 99–110.

[183] Mezey 1984, 110.; Ladányi 2007, 12.

[184] *Rendeletek Tára,* 1875, 375–377.

[185] Korábban a protestáns jogakadémiák mellett bírói államvizsga bizottságok működtek, amelyek ily módon megszűntek, azonban a 12.690/1875. számú leírat a régi rendszerben végző hallgatóknak biztosította a bírói államvizsgálat letételét az 1874/1875. tanév végéig. In: *Jelentés,* 1878, 784.

[186] *Rendeletek Tára,* 1875, 382–383.

[187] Szabó 1984, 134.

Azonban a legfontosabb, hogy az akadémiák továbbra sem állíthattak ki egyetemi végzettséggel egyenértékű diplomát (jogi tudorságról), illetve magántanári képesítési joguk sem volt.[188] A jogi karok és a jogakadémiák között az irányításban is eltérés mutatkozott, ugyanis az utóbbinál a tanártestület élén az igazgató állt,[189] akit a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése alapján az uralkodó nevezett ki. A felekezeti joglíceumoknál az igazgatót a fenntartó egyház vezetője nevezte ki, a miniszter kizárólag megerősítette.[190]
A fenti szabályozások az egyházi jogakadémiákra hatalmas anyagi terhet róttak; leginkább a protestáns felekezeteket érintették negatívan. Mindezt tovább fokozta, hogy a legtöbb jogakadémia hallgatói létszáma a reformok következtében csökkenésnek indult, kivéve Debrecenben, ahol növekedés volt megfigyelhető.[191] A változásokat a szerény anyagi forrásokkal rendelkező protestáns jogakadémiák nem, a jobb lehetőségekkel rendelkező katolikus joglíceumok is csak nehezen tudták megvalósítani. *„A tiszai egyházkerület közölte is, hogy az eperjesi jogakadémia átszervezéséhez az erkölcsi támogatáson kívül egyéb támogatást nem tud adni.”*[192]

3. 2. 5. Egyéb kapcsolódó jogszabályok

A képzések színvonalának emelése érdekében szükség volt a képesítési követelmények rendjét meghatározni, ezért 1869-ben és azt követően 1874-ben szabályozták a vizsgák minősítő és állásra jogosító hatályát is. A bírói hivatal betöltéséhez az 1869. évi IV. tc. nyomán az államvizsgát kívánták meg,[193] az 1874. évi XXXIV. tc. és az 1874. évi XXXV. tc. alapján pedig az ügyvédi szakmához a doktorátust,[194] a közjegyzői pályához az ügyvédi[195]

---

[188] Mezey 1984, 108–110.; *Jelentés,* 1875, 98.
[189] Az *Oesterreichischer Oekonomist* című folyóirat 1872. május 18-án kiadott egy cikket, amely a királyi jogakadémiákat is érintette. A cikk tartalma arra irányult, hogyan fejlődhet jobban a jogakadémia: az állandó igazgató, vagy a tanárok által szabadon választott rektor alatt? Az egyetemeknél már régóta, és az igazi tudományosság ápolására törekvő tanintézeteknél is csak a *rektorátus* lehetett az egyedül tartós intézmény alapja. Ugyanis az igazgató esetében gyakori volt, hogy egy hozzá kellően nem értőt neveztek ki, aki leginkább politikai megbízott volt, s ezen tény komoly konfliktust eredményezett a tanári kar és a vezető között. In: *Jogtud. Közl.* 1872. június 18., VII. évf., 25. sz., 183–184.
[190] *Rendeletek Tára,* 1875, 370., 379.
[191] Hadobás; Hollósi 2007, 15.
[192] Csibi 2012, 75.
[193] Horváth 1898, 13.; Eckhart 1936, 509.
[194] Azonban azzal, hogy a jogi doktorátust előfeltételként írták elő az ügyvédi vizsgához, a doktorátus tudományos fokozatból minősítő jellegűvé vált, és az államvizsgák értéke egyre jobban elértéktelenedett és a színvonala is csökkenésnek indult. Eckhart álláspontja szerint a doktorátus bevezetésének fő oka, hogy a magyar közigazgatási és pénzügyi jog ismerete elengedhetetlen volt az ügyvédek számára. Eckhart 1936, 503.; Ladányi 2007, 11.; A reform eredményeképpen a doktorátus képesítővé vált, jogászok tömege tette le a doktori szigorlatot és az esküt a tudomány fejlesztésére, kizárólag azért, hogy az ügyvédi karba bejuthassanak, miközben a tudomány iránti elkötelezettségük ténylegesen hiányzott. Degré 1984, 62.
[195] *„A m. kir. igazságügyminiszternek 1869. évi június 10-én kelt rendelete, az ügyvédi vizsga s ügyvédi képesítés tárgyában: Ügyvédi vizsgára azon ügyvédjelölt bocsátandó: a) a ki a jogi tanulmányokat valamely honi vagy külföldi nyilvános jogi tanintézetben, a hazai törvényeket pedig mindenesetre valamely magyarországi ily intézetben, a fennálló tanrendszer szerint, elvégezte; b) a jog- és államtudományokból az előszabott elméleti államvizsgákat vagy szigorlatokat valamely honi nyilvános jogi tanintézetnél sikerrel letette; c) az utolsó elméleti államvizsga, vagy a második szigorlat letételétől számítva, két éven át folytonosan joggyakorlaton volt, éspedig egy évig valamely belföldi ügyvédnél, s egy évig vagy ismét ügyvéd mellett, vagy valamely első folyamodási bíróságnál, vagy valamely királyi törvényszéknél, vagy az igazságügyi minisztériumnál. Az ügyvédi vizsga tárgyai: a magyar közjog, a polgári és büntető anyagi és alaki törvények, az osztrák polgári törvénykönyvnek az ideiglenes törvénykezési szabályok által fenntartott része; továbbá mindazon hatályban levő rendeletek és utasítások, melyek az érintett törvényekre vonatkozással vannak, vagy az eljárást és ügyvitelt szabályozzák. Az ügyvédi vizsga írásbeli és szóbeli. A vizsgák sikeres teljesítését és az eskü letételét követően az ügyvédi oklevelét kiállítják, amellyel alkalmassá válik a szakma gyakorlására.”* In: *Rendeletek Tára*, 1869, 721–727.

vagy bírói[196] vizsgát írták elő. Az 1871. évi XXXIII. tc.,[197] amely a királyi ügyésszé válás feltételeit szabályozta, utaló szabályként a bírákról szóló törvényt rendelte alkalmazni a képesítés szempontjából.[198] Így egy olyan ellentmondásos helyzet alakult ki, hogy *„az ügyvédi vizsga teljes jogtudományi szakképzettséget adott, tehát bírói állásra is képesített, de akinek bírói végzettsége volt csak ügyvédi vizsga letételével jegyezhette be magát az ügyvédek lajstromába."* Mindkét szakma képviselőinek ugyanazt a vizsgát és követelményeket kellett teljesíteniük, de mégsem jutottak azonos munkaerőpiaci pozíciókhoz. Az ügyvédség részéről az ügyvédi szakma túlnépesedésétől tartottak, ezért igyekeztek korlátozni a pályára belépők számát.[199]

3. 2. 6. Összehasonlítás és konklúzió

Az egyetemi oktatási rendelet nem tartalmazta a tanulmányi rendet, kizárólag az alap- és az államvizsgákról rendelkezett, azonban azok letételét meghatározott határidőhöz kötötte, így, ha nem is teljesen pontosan, de egy közel valós egyetemi tanulmányi rendeletet össze lehetett állítanunk a meglévő adatokból, amelyhez jelentős segítséget nyújtanak a Kolozsvári és a Budapesti Tudományegyetem ismert tanrendjei. Ezeket figyelembe véve megállapíthatjuk: jelentős eltérés nem létezett, az egyetemek az 1874. évi miniszteri szabályozást csaknem szó szerint átemelték azzal az eltéréssel, hogy Kolozsvárott az erdélyi magánjog és a bányajog oktatása megmaradt, miközben azok az államvizsga részét nem képezték. A Budapesti Tudományegyetemen külön oktattak nemzetközi jogot, ezen felül kisebb létszámnak hirdettek speciálisabb kollégiumokat, mint például: római családjogot vagy csődtörvénykezést.[200]
Az alapvizsgálat és az államvizsgálat mindkét képzési formánál teljesen azonos lett, amely érthető is, hiszen a jogalkotó célja az átjárás biztosítása volt. A doktori szigorlatok – amelyek kizárólag egyetemen voltak teljesíthetők – főtantárgyait az alap- és államvizsgatárgyak tették ki kisebb eltéréssel, hiszen az egyházjog a jogtudományi szigorlatnak is a része volt, miközben korábban nem vizsgáztak belőle a jogtudor jelöltek, kizárólag a leendő államtudományi tudorok. A másik eltérés az osztrák polgári jog, amely a tanidő alatt nem volt vizsgatantárgy, de a szigorlatokhoz megkövetelték azt.
Az 1874. évi reformok lehetőséget teremtettek a jogakadémiák fejlődésére, színvonaluk emelésére. Helyzetüket azonban a '70-es évek közepétől lényeges mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy az ügyvédi és a közjegyzői működés előfeltételeként csak az egyetemeken szerezhető — és tudományos grádusból minősítő jellegűvé vált — doktorátust jelölték meg. E változások miatt a jogakadémiák, köztük a felekezeti jogakadémiák hallgatólétszáma a kilencvenes évek elejéig számottevő mértékben csökkent. Ezzel együtt a jogakadémiák legjelesebb tanárai sorra egyetemi tanári kinevezést nyertek, így a közepes (vagy a közepesnél is gyengébb) tanárok *promóciónálása*, működése kedvezőtlenül befolyásolta a jogakadémiák, különösen a felekezetiek színvonalát. Egyre gyakoribbá vált, hogy egy-egy jogakadémiai

---

[196] Az 1869. évi IV. tc. értelmében Magyarországon a bírói hivatal viselésének előfeltételei közé tartozott a köz- és váltóügyvédi vagy gyakorlati bírói vizsga letétele. A gyakorlati bírói vizsgára csak az volt bocsátható, aki a jogi tanfolyam elvégzése után három éven át joggyakorlaton volt: legalább két év bíróságnál, egy év pedig bíróságnál, királyi ügyésznél vagy ügyvédnél töltötte el. Magát a vizsgálatot az 1874. évi XXIV. tc. szabályozta. Tárgyai a magyar közjog, polgári büntető, bánya-, kereskedelmi anyagi és alaki jog, váltó- és csődjog, közigazgatási és pénzügyi jog. A vizsga szóbeli és írásbeli, lényegesen gyakorlati jellegű volt. A vizsgák sikeres teljesítését követően a bizottság oklevelet állított ki, amellyel kizárólag arra terjedt ki, hogy a jelölt képesítettnek találtatott. In: *Budapesti Közlöny*, 1874. július 30., 8. évf., 172. sz., 1387.
[197] Márkus 1913a, 647–651.
[198] Nagy 2006, 77.
[199] Csibi 2012, 76.; Csibi 2010, 76.
[200] *Tanrend KMKTE,* 1872, 3–4.; *Tanrend KMKTE,* 1873, 3–4.; *Tanrend KMKTE,* 1874, 3–4.; *Jelentés,* 1879, 568-574.

oktató kiválasztása során nem a szakmaiság volt a meghatározó, hanem a társadalmi kapcsolatai vagy „családi összeköttetései”.[201]

3. 3. Az 1880-as évek reformjai

A következő reformokra való törekvés folyamatosan lelassult és végül szinte elhalt. Kisebb módosítások zajlottak a ’80-as évek elején: 1883. augusztus 20-án a 28.291/1883. számú VKM. rendelettel[202] egyedül a királyi tudományegyetemek és a királyi jogakadémiák[203] tanulmányi- és vizsgarendjét szabályozták.
Először a szabályzat kiegészítő rendelkezéséről a jog- és államtudományi egyetemi karoknál tartandó tudorsági szigorlatokról értekeznék. Nem sok változást eredményezett a korábbihoz képest, egyedül annyiban, hogy a jogtudományi szigorlatok közé új elemként bekerült a magyar közigazgatási jog és a politika, illetve a magyar magánjog és a büntetőjog helyet cserélt egymással a második és a harmadik fokú vizsgák esetében. Az osztrák polgári jog is a harmadik jogtudományi szigorlati tárgyak közé került át. Az államtudományi szigorlatok esetében jelentős változás nem történt, kivéve, hogy a pénzügyi igazgatási jog kibővült a perenkívüli eljárással és a büntető törvénykönyvnek a kihágásokról szóló részével. Ezáltal a második és a harmadik jogtudományi államvizsga tárgyai háromról négyre nőttek. Továbbá a tudori vizsgáknál már nem volt olyan szigorú a sorrendiség, hiszen innentől kezdve a másodikat és a harmadikat tetszés szerint *abszolválhatták*, azaz akár fel is cserélhették egymással. A szakminiszter értelmezése szerint a szigorlatokat innentől kezdve bármilyen sorendben letehették az *abszolválók*.[204] Minderre láthatunk példát az általam felkutatott *sub auspiciis Regis* avatottak részletezett életrajzában.
A rendelkezés megszüntette az ún. *„reciprok”* vizsgák letételének a szükségességét, amelyet csak részben pótolt a következő újítás.[205] Azon jogtudorok, akik az államtudományi tudori fokot is elnyerni szándékozták, csak egy szigorlatot voltak kötelesek letenni: a nemzetgazdaságtan, a pénzügytan, valamint (az Európa főbb államaira való tekintettel) a magyar és osztrák állam statisztikája tantárgyakat. Viszont ama államtudományi tudorok, akik a jogtudori fokot is el kívánták nyerni, két szigorlatot voltak kötelesek tenni: a jogbölcsészet, az egyházjog, a magyar közjog, politika és büntetőjog kivételével a jogtudományi szigorlatokhoz tartozó tárgyakból.[206]
Az alapvizsgálat tárgyai nem változtak, anyagukban történt kisebb módosítás: a római jogot a pandekta jog, a jogbölcseletet a történelmi rész mellőzésével kellett kérdezni a vizsgákon.[207] A jogbölcseletet végül 1901. július 31-én a 54.339. számú rendelettel kivették a második

---

[201] Ladányi 2004, 31.
[202] *Rendeletek Tára,* 1883, 1135–1157.; Móricz 1903, 213.; A pontos táblázat a 8. számú mellékletben található.
[203] A pápa 1773-ban eltörölte a jezsuita rendet, így a jezsuita oktatási intézmények válságba jutottak. *Mária Terézia* a helyzet orvoslására és az oktatás feletti hatalom megszerzésére a katolikus intézményeket az állami tisztviselők képzési helyévé kívánta alakítani. Ezért első lépésben elrendelte a kolozsvári jezsuita intézményben a bécsi mintára történő jogi oktatást. Később többi intézmény – köztük a győrit – átalakíttatott, amelyek “királyi akadémiaként” folytathatták a működésüket. A *Ratio Educationis* megállapította a királyi akadémiák helyét: *Győr, Kassa, Nagyszombat, Nagyvárad, Zágráb,* amelyek az abszolút hatalom teljes ellenőrzése mellett működtek. A hatalmat a Helytartótanács gyakorolta és ekkortól kezdve nevezték őket „akadémiáknak”. Az uralkodó – mivel az országban csak egyetlen egyetemen folyt jogi képzés – az akadémiákon kívánta az állami szolgálatra alkalmas hallgatók képzését megvalósítani, ezért azokat a tárgyakat részesítették előnyben, amelyek az állam, az államszervezet, és az ehhez kapcsolódó elméletek elsajátítását segítették elő. Később a *Kolozsvári* és a *Nagyszebeni Jogakadémiák* is államivá váltak. Az előbbiből nőtte ki magát a későbbi kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara. Nagy 2014.
[204] Laky 1926, 269–271.; Eckhart 1936, 520.; *Jelentés,* 1887, 213.
[205] Ladányi 2007, 15–16.
[206] Laky 1926, 271–276.
[207] Eckhart 1936, 519.

alapvizsga tárgyai közül,[208] de a doktori szigorlat tárgyaként továbbra is megmaradt, ahol a bölcseleti észtan történeti részére kellett a hangsúlyt helyezni.[209]
A jogtudományi államvizsgálat eddigi tárgysorozata kibővítésre került a közigazgatási joggal, ugyanis ennek ismerete a tisztviselőktől is megkívántatott, mindezt a büntető jognak a kihágásokra vonatkozó részével kiegészítve, viszont a telekkönyvi eljárás mellőzésével. Azonban, hogy ezen vizsgálat ne terhelje túl a vizsgázókat, a pénzügytan a második alapvizsgálatba került, míg a statisztika annak népességi, közművelődési és közgazdasági részeire szoríttatott.[210] Mindez összehangban az 1883. évi I. törvénnyel[211] került szabályozásra, amely a közigazgatási tisztségviselők kvalifikálásával kapcsolatban jelentős áttörést hozott, mert minősítő erővel ruházta fel a jogvégzettséget: előírta, hogy a minisztériumokban fogalmazási szakon dolgozóknak, a megyei törvényhatóság vezető tisztségviselőinek (alispán, főjegyző, tiszti főügyész, árvaszéki elnök, főszolgabíró), a thj. városokban a polgármesternek és a rendőrkapitánynak jogvégzetteknek kellett lenniük. *„Ezzel a századvégre lényegében megdicsőült a jogászképzés.”*[212] Azonban ezen szabályozás a tudorság kettéválasztásának elvét jelentősen megrendítette, hiszen ezáltal mindennemű közszolgálati viszonyra minősítővé vált a jogtudori vagy az ügyvédi minősítő vizsga. Ezt szemlélteti, hogy a jogtudori vizsga közé bekerültek olyan tárgyak, amelyek alapvetően az államtudori vizsga tárgyai voltak, így az kezdett kiüresedni, ugyanis egyedül a nemzetgazdaságtan és a statisztika maradt meg tisztán államtudori vizsgának, a többi a jogtudori szigorlat között is előfordult.[213]

Sajnálatos módon ezen kisebb módosítás sem volt teljesen kielégítő és folyamatosan napirenden maradt a jogászképzés további átformálásának a kérdése. Köztük az 1885. és 1889. évi jogászgyűléseken tárgyalták meg a kérdéses problémákat, ahol 1885-ben *(verseghi) Nagy Ferenc*[214] kolozsvári professzor a jogi oktatás reformját egyenesen égetően szükségesnek tartotta,[215] ám nem jutottak dűlőre az ülésen és azt elnapolták. A következőre 1889-ben került sor, de tényleges döntés ott sem született.[216]
A képzés gyakorlatiasabbá tétele érdekében a miniszter kezdeményezésére az 1885/1886. tanévben két szeminárium is bevezetésre került. Fontos megállapítani, hogy ezelőtt is voltak szemináriumok vagy gyakorlatok a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemeken, de nem intézményesített formában, mint ettől kezdve. A bevezetéshez az alapot – *Trefort Ágoston* közoktatásügyi miniszternek – a bécsi tudományegyetem 1872. évi oktatási átalakításai szolgáltatták.[217] Ugyanis *Szász Károly* a miniszter utasítására Bécsbe utazott, és az ottani egyetem működését vette vizsgálat alá.[218] A tapasztalatok alapján a budapesti tudományegyetemet Trefort nyilatkozatra hívta fel, hogy melyik professzor hajlandó szemináriumot tartani, ám a professzori kar teljes mértékben ellenezte annak bevezetését. Csupán *Vécsey Tamás*[219] római jogász (aki korábban már felszólalt a témában) és *Földes Béla* nemzetgazdasági és statisztikai professzorok vállalták a saját tanszékükön a szemináriumok

[208] Eckhart 136, 580.; Ladányi 2007, 26.; *Rendeletek Tára,* 1901, 520–523.
[209] Ladányi 2007, 26.; *Évkönyv* 1902, 139.
[210] *Rendeletek Gyűjteménye* 1900, 202–203.; Ladányi 2007, 15.; Eckhart 1936, 519.
[211] *MKBM. 1883.* 1–23.
[212] Máthé 2003, 105.; Ladányi 2007, 15.
[213] Breznay 1896, 279.
[214] *Életéről lásd:* Labancz 2020, 759–771.
[215] *Jogtud. Közl.* 1885. augusztus 28., XX. évf., 35. sz., 273.
[216] *Jogtud. Közl.* 1889. november 15., XXIV. évf., 46. sz., 361–363.
[217] Ladányi 2007, 17.
[218] Eckhart 1936, 560.
[219] Hamza 2005a, 12–21.

lefolytatását, tiszteletdíj juttatása nélkül.[220]
Az 1889. évi XXVI. törvénycikk[221] alapján változott a képzés ideje, ugyanis bevezették a hét féléves képzési rendszert azon férfiaknak, akik legalább egy éves katonai szolgálatot teljesítettek.[222] Ezen okból a jogi képző intézetek tanulmányi rendjét is módosították az 1889. évi 28.300. számú VKM végrehajtási rendelettel,[223] amely alapján már a hetedik szemeszter sikeres teljesítése után kérhették az abszolutórium kiállítását a hallgatók a katonai féléveikre való tekintettel, de sajnos ez az oktatás színvonalának a csökkentésével járt.[224] Ezen jogszabály is hatályban maradt még a háborút megelőző időszakban, hiszen a hallgatók jelentős része kérte erre hivatkozva az abszolutóriumuk kiállítását. A jogszabály a fentieken túl a jogakadémiák számára a kötelezően tartandó órák körét is felsorolta,[225] azonban azokat kizárólag táblázatos formában közlöm a 8. számú mellékletek között.

3. 4. Kísérletek és eredmények a dualizmus második felében

A századfordulót leginkább a reformkísérletek jellemezték, de valójában egyikük sem jutott el a megvalósításig. A legkiemelkedőbb *Csáky Albin* közoktatásügyi miniszter törvényjavaslata volt (1890), amelyet az utóda, *Eötvös Loránd* visszavont. Őt *Wlassics Gyula* követte, aki egy újabb törvényjavaslatot dolgozott ki (1902), amelynek tárgyalására végül nem került sor. *Berzeviczy Albert* kultuszminiszter javaslata kizárólag nyomtatásban jelent meg. Az 1906. évi választások után teljesen lekerült a napirendből a jogászképzés átalakításának tervezete, ezáltal a következő években jelentős apály állt be az oktatáspolitika ezen területén.[226]
A jogászképzésben egyetlen változás következett be, mégpedig a jogtörténeti tárgyak előadására vonatkozóan. Az 1906. február 23-án kelt 13.384. számú VKM rendelet a magyar alkotmány- és jogtörténetnek, valamint az egyetemes európai jogtörténetnek a tudományegyetemeken és a jogakadémiákon egy kurzussá való egyesítését mondta ki, amelynek az elnevezése innentől kezdve *„Magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre”*[227] lett. Ezzel együtt a jogszabály kötelezte a szaktanárt, hogy a félévben heti 2-3 órában speciálkollégiumot hirdessen, és annak keretében az európai vezető nemzetek alkotmány- és jogtörténetét, valamint a főbb európai jogintézmények történetét adja elő.[228]
A jogi egyetemi képzés és benne a közigazgatástudományok oktatása az 1911-es tantervi reformmal viszonylag hosszú időre, egészen a második világháború végéig nyugvópontra jutott.[229] Az 1911. október 5-én kelt 193.128.000/1911. számú miniszteri rendelet a tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről[230] egészen a második világháború végéig hatályban maradt. Az új miniszteri elhatározás egy harmadik

---

[220] Eckhart 1936, 561.
[221] Nagy 1897, 105–106.
[222] Eckhart 1936, 575.
[223] *Rendeletek Tára,* 1889, 2003–207.; *Jelentés* 1889, 168.
[224] Ladányi 2007, 18.
[225] *Jelentés* 1889, 169–170.
[226] Ladányi 2007, 19–30.
[227] *Király János* az ugyanezen címmel megjelent szakkönyvének az elején a változásra magyarázatot szolgáltat: *„Egyetemünkön [Budapesti Tudományegyetem] az Európai- és a Magyar alkotmány- és jogtörténet az 1905–1906. tanév végéig mint két külön tanszak adatott elő. A hallgatóság nagy száma tette szükséggé, hogy ez a két szaktanár között megoszoljék. Ezen körülmény volt egyik oka annak, hogy a két tanszaknak egyesítése tervbe vétetett. […] A magyar alkotmány- és jogtörténet bevezetéseként tárgyaltassék az európai alkotmány- és jogtörténet az 1000-ik évig, – tehát körülbelül a Magyarok itteni honfoglalásáig – a magyar alkotmány- és jogtörténet pedig folytatólag mutattassék be az európai intézményekre való tekintettel.”* In: Király 1908, előszó.
[228] Laky 1926, 244–245.; Ladányi 2007, 31.; *Évkönyv* 1907, 143.; *HK.,* 1906. március 1., XIV. évf., 5. sz., 86.
[229] Fazekas 2003, 98.
[230] *Rendeletek Tára,* 1911, 1001–1015.

alapvizsgát is előírt, amely a magyar magánjogot, a magyar büntetőjogot és a magyar büntető eljárásjogot foglalta magába a hatodik félév végén vagy a hetedik szemeszter elején.[231] További újításként az államtudományi államvizsgán a közigazgatási jog is a részét képezte a kérdezendő anyagnak. Valamint ettől kezdve a „pénzügyi jog főbb elvei és intézményei" és a telekkönyvi rendtartás, továbbá – az alapvizsgába történt bevezetése okán – önállóan, elválasztva az anyagi jogtól a büntető eljárási jog is a jogtudományi államvizsga része lett.[232]
További két jogszabályi újítás folyt le az első világháború előtt, amelyek a bírói és ügyvédi szakképesítés feltételeiben hoztak változást. A törvénytervezetről a szakma is igen jelentős vitát folytatott, amelyről a *Jogtudományi Közlöny* az évi hasábjain olvashatunk. Az első, az 1912. évi VII. törvénycikk az *egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról* szólt. A témámat érintve az 1. §-a az 1874 évi. XXIV. tc. 3. §-át annyiban módosította, hogy a gyakorlati bírói vizsgálatra bocsátáshoz a jogtudori oklevél megszerzését és ez után eltöltött három évi joggyakorlat szükségességét írta elő. Mint már írtam, korábban csak az államvizsga volt a bírák számára az alkalmazási felvétel. Az ügyvédjelöltek lajstromába való felvételhez a jogtudori oklevél megszerzését, az ügyvédi vizsgára bocsátáshoz pedig az ügyvédjelöltek lajstromába való felvételtől számított három évi gyakorlat szükségességét írták elő.[233]
Az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi LIII. törvénycikk[234] bevezette az egységes bírói és ügyvédi vizsgát, amelynek a tárgyai: a magánjog és a büntetőjog anyagi és alaki részének összes ágai, nevezetesen az általános polgári, az úrbéri és a telekkönyvi jog, a kereskedelmi-, a váltó-, a csőd- és a bányajog, a polgári peres és nem peres eljárás, a büntetőjog és a bűnvádi eljárás; úgyszintén a magyar közjog, valamint a közigazgatási és a pénzügyi jog voltak. A vizsga írásbeli és szóbeli volt egyaránt, utóbbi nyilvános kellett, hogy legyen. A vizsgára bocsátás feltételeiként a fenti két kikötést meghagyták, de az egyetemi oktatók esetében kivételt tettek, ugyanis aki a jog- és államtudományi szakban, mint egyetemi vagy jogakadémiai nyilvános rendes vagy rendkívüli tanár működött és ennek keretében legalább három éven át oktatott, azt vizsgára kellett bocsátani akkor is, ha nem volt joggyakorlata.[235]
A világháború alatt ténylegesen nem foglalkoztak a jogászképzés reformjának a kérdéseivel, ráadásul a harmadik és a negyedik tudományegyetem felállítása is akkor zajlott, amely a figyelmet ismét a jogakadémiákra terelte, de végül azok kérdését sem tisztázták.[236]

3. 5. A Horthy-korszak oktatáspolitikája

Ezen időszakban a teljes tétlenség és ezáltal a stagnálás volt megfigyelhető az átalakítással kapcsolatban. Érdemi változás nem történt a képzésben az utolsó, 1911. évi kisebb fokú módosítás után. Legtöbbször a jogakadémiák megszüntetése vagy létszámuknak a csökkentése merült fel, mindezeket a kormányzat indirekt eszközökkel igyekezett elérni, ugyanis először 1926-ban 40 főre csökkentette a felvehető első éves hallgatók számát, majd 1927. június 10-én megvonta tőlük az államvizsga tartásának a jogát, amelyet még 1874-ben engedélyezet számukra.[237]
A fő problémának a képzés állapotát tartották, azon belül is az egyiknek az *in absentia* hallgatás meglétét, hiszen ezáltal sok egyetemet alig látott jogász került ki a szakmába, amely

[231] Nagy 2015.
[232] Eckhart 1936, 591.; Ladányi 2007, 33–34.; *Évkönyv* 1912, 145.
[233] Ladányi 2007, 55.; Márkus 1913b, 68–86.
[234] Térfi 1914, 565–578.; Az előzményekről *lásd:* Antal 2006, 158–162.
[235] Ladányi 2007, 55.; Horváth 2016, 104.
[236] Ladányi 2007, 35–41.
[237] Ladányi 2007, 52.

a felhígulással és „szakbarbársággal” járt együtt. A másik gondnak a doktorátus minősítőként való meglétét tartották az egyetemen, amely szintén a színvonal csökkenést vonta maga után. Egyre égetőbbé vált a vizsgarendszer átalakítása is, erre a félévi kötelező kollokviumok bevezetése volt a legjobb alternatíva. *Magyary Zoltán* kidolgozott egy tervezetet a harmincas évek elején, amely megítélésem szerint roppant előremutató volt, különösen a doktori fokozat elnyerésére vonatkozóan, ugyanis az sokban hasonlított a mostani szabályokhoz. Azonban ez sem nyerte el a jogi karok teljes támogatását, ráadásul a budapesti tudományegyetem ez alapján saját tervet dolgozott ki, mely sokkal nagyobb pozitív visszhangot kapott. Azt követően többször sor került szakmai kongresszusokra, de egyik sem jutott tovább a szakminiszterek puszta ígérgetésén, amely a dualizmus-kori időszakhoz képest jelentős hátrány volt, ugyanis ott legalább születtek törvényjavaslatok. A második világháború idején nem volt lehetőség az újabb reformok megvalósítására, miközben az 1940. évi XXVIII. törvénycikk értelmében a kolozsvári, és ezzel egyidejűleg a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemek megszervezései zajlottak, ugyanekkor a jogakadémiák működési idejét két évre csökkentették.[238]
Ladányi Andor Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1940 című könyvének epilógusában igyekezett a sikertelen reformtörekvések okait végigtekinteni, amelyekkel álláspontom szerint teljes mértékben azonosulni lehet. Az egyik ok az egymást váltó szakminiszterek eltérő álláspontja: míg *Csáky, Wlassics, Berzeviczy* és *Klebelsberg* a teljes átalakítást támogatta, a többi szakminiszter megelégedett a részleges módosításokkal. Mindezeken felül maga az érintett felek álláspontja sem volt teljesen egységes, sőt előfordult, hogy a saját érdekeikben sem voltak teljesen biztosak.[239]

3. 6. Összegezve

A Habsburg-restauráció idején sorsdöntő változások következtek be a jogi oktatásban, azonban ezeknek voltak pozitív hatásai is, hiszen a tanszabadság megvalósítása, az egyetemi kari testületek kialakítása olyan nóvumok, amelyek mind a mai napig az egyetemi lét, autonómia alapját képezik. Hiszen az állam szüntelenül igyekezett beleszólni nem csak az oktatásba, de az egyetemek működésébe is. Azonban a felsőoktatási intézmények, mint az oktatás fő bázisai ezen autonómiájukat ez időszakban kevés sikerrel tudták megvédeni, mert a közvetlen irányítás következtében az úgymond erőszakos osztrákosítást nem tudták megakadályozni.
Ezt követően 1874-ben került sor az első gyökeres, mindent felölelő reformra. A kiegyezés utáni igazságszolgáltatási, bírósági szervezeti, valamint politikai és közigazgatási reformoknak jelentős hatásuk volt, ugyanis egyre nagyobb mennyiségű szakhivatalnokra volt szüksége az államnak, akiket a jogakadémiák biztosítottak. Ezen intézményekben a képzés még távol állt az egyetemitől, így az eltéréseket és az időközbeni színvonalcsökkenéseket meg kellett szüntetni. Mindennek a legkevésbé költséges módját a jogakadémiák felkarolása és az egyetemi képzéssel való egy szintre hozása jelentette.
Azonban a témának alapot adó 1874. évi reform rövid életű volt, 1883-ban újabb, bár kisebb léptékű, látott napvilágot. A köztes időben folyamatos, részbeni módosításokra került sor. Ehhez hasonló, jelentős jogszabály-alkotási hullámra mégis 1911-ig kellett várni, hiszen ekkor hozták létre a Debreceni és a Pozsonyi Tudományegyetemeket; illetve ekkor adták ki a kutatott időszak utolsó egyetemi tanfolyami és vizsgarendjét, amely egészen a második világháború végéig hatályban maradt.

[238] Ladányi 2007, 47–82.
[239] Ladányi 2007, 83–84.

4. Kolozsvár szerepe a jogi oktatásban

4. 1. A Kolozsvári Királyi Jogakadémia

A második állami tudományegyetemünk Kolozsvárott jött létre, ezért szükséges, hogy az elődintézménnyel is foglalkozzunk, ami először a „*Kolozsvári Egyetem*" címet viselte, kezdetben a jezsuiták, majd a piaristák igazgatták. Jelen fejezetben ezen oktatási intézmény történelmi sorsát mutatom be különös figyelemmel arra, hogy az milyen eseményeken ment keresztül az idők folyamán és mi vezetett el ahhoz, hogy bezárták és az új tudományegyetem jog- és államtudományi karává „vált".

Kolozsvárott *Báthori István* lengyel király és erdélyi fejedelem a testvérével, *Báthori Kristóffal* együtt 1581. május 12-én, a Vilnius (Vilno/Vilna) városában kelt alapító okiratával *universitast* hozott létre, amelynek vezetésével a jezsuita rendet bízta meg. Három (hittudományi, bölcsészeti és jogi) karral alapították meg az intézményt, amelynek helyéül a kolozsvári Ferenc-rendiek Farkas utca épületét és a kapcsolódó apácazárdát jelölték ki. A megszerezhető fokozatok (*baccalaueratus, licenciatus és doctoratus*) a középkori más európai *universitasok* szintjével lett egyenrangú. 1588-ban azonban *Báthori Zsigmond* kitiltotta az országból a jezsuitákat, így az oktatás leállt. 1595-ben újrakezdte működését, de nyolc év után, 1603-ban másodszor is elűzték a jezsuitákat, lerombolva az iskola épületét is. A 17. század végéig már nem kerültek vissza a jezsuiták Kolozsvárra.[240]

I. Lipót visszaengedte a rendet és visszaállította a kolozsvári Báthory-féle jezsuita akadémiát, visszaadta birtokaikat, így a jezsuiták rendje 95 esztendei kényszerszünet után 1698-ban megnyitotta az akadémiát, ahol először bölcsészetet, majd 1712-től teológiát oktattak. *Mária Terézia* 1753-ban egyetemi rangot adományozott az intézménynek, bár nem bővítette teljes négy karúvá. Végül a jezsuiták a rend 1773-as feloszlatásáig működtették az intézményt.[241]

Kolozsváron a jezsuita rend felszámolásakor olyan jól felszerelt, nagyszabású iskolaegyüttes maradt hátra, hogy az új elképzelés szerint a bécsi udvar itt akarta megszervezni az ország második egyetemét. Az addig működő bölcsészeti és hittudományi kar mellé 1774-ben[242] elrendelte a jogi kar felállítását – az első jogi előadásra 1774. december 15-én került sor[243] –, és a teológiai fakultás erősítésére ide költöztette a gyulafehérvári papi szeminárium hallgatóit, majd 1776. november 18-án már az orvosi kar felállítását is meghagyta. Ezzel tehát megvalósulni látszott Magyarország második, négy fakultásból álló egyeteme. Azonban még abban az évben a piaristák vették át a kolozsvári egyetem irányítását. Az Erdélybe érkezett 20 piarista tanár beiktatására 1776. október 15-én került sor. Az 1777-ben megjelent közoktatásügyi rendelet az iskolahálózat csúcsának a Budára költöztetett egyetemet tekintette és úgy vélte, az kielégítheti az egész ország felsőoktatásának igényeit, így két év múlva az egész katolikus teológiai fakultás visszaköltözött Gyulafehérvárra.[244]

A jogi tanfolyam kezdeteiről Hodor Károly *Az erdélyi Báthory egyetem történelme* című művében írt. A felosztás alapjai az egyházi és a világi jogtanárok voltak. Az egyházban hat oktató tevékenykedett, a teológiai oktatás kapcsolódhatott hozzájuk, gyakorlati és elméleti teológiát, erkölcstant és egyházjogot oktattak. Az egyikük, *Farkas János* az egyház- és büntetőjog professzora volt. A világi jogi tanárok két terület alapján tanítottak: az egyik a természetjogi tanszak, ahol *Fortini Károly Antal* a „*természeti-közönséges-nemzeti és polgár-római jog*" tanára volt; a másik jogterület, az erdélyi hazai jog tanszéke volt, ahol *Vinkler*

---

[240] *Hivatalos* 1873,179–180.; Molnár – Zsidi 2006, 67–68.
[241] Juhász 2016, 130.; Molnár – Zsidi 2006, 68.
[242] Az 1772. október 19-én *Mária Terézia* által kiadott rendelet hozta létre a jogi fakultást. Minker – Szentirmai 2003, 54.
[243] Kokoly 2018, 505.
[244] Molnár – Zsidi 2006, 69–70.

János 1775 és 1815 között tanított. Fortinival közösen közel negyven évig voltak az intézmény oktatói, *soósmezei Vajda László* hazai- és büntetőjog professzor pedig az *Erdély törvényei története rövid foglalata* című tantárgyat vitte.[245] 1790-ben, *Bánffy György gubernátorsága* idején a korábbi három további négy tanszékkel bővült: a bányajog, a nemzetgazdaság-pénzügytan, a statisztika és a közigazgatási tanszékekkel.[246] 1809-ben megszervezték a mezőgazdaságtani, majd 1816-ban az oklevéltani tanszéket. 1820-ra 9 tanszék működött a jogi fakultáson, ahol az elméleti oktatáson kívül gyakorlati ismereteket is szereztek a hallgatók – erre jó példa a bányajogi tanszék, de a kettős könyvvitellel is megismerkedtek. A paleográfiai ismeretek a forrásgyűjtésekhez voltak szükségesek, hiszen szokásjogi és latin nyelvi alapokon nyugodott a jogrendszer, továbbá az oktatás nyelve még ekkor a latin volt. Mindezek alapján látható, hogy a kolozsvári jogakadémián tanuló hallgatók a 19. század elején olyan ismereteket sajátítottak el, amelyeket Magyarország más felsőoktatási intézményeiben általában nem.[247] Így a jogi tanfolyam tárgyai már a kezdeti időktől kezdve pontosan meghatározottak voltak: természetjog és római jog, köz- és nemzetközi jog, hazai jog (*ius patrium*), kánonjog és büntetőjog.[248]
Fennmaradt egy jelentés 1776-ból, amely tartalmazza az egyetem diáklétszámát és pontos adatokat szolgáltatott a diákok nevéről, a fakultás és osztályok szerinti megosztottságáról. Ebben 45 jogászhallgatóról számoltak be, 8-8 hallgató az egyházi, a büntetőjogi és a politikai osztályon tanult, ám a természetjogi volt a legnépszerűbb: ott 21 hallgató fordult meg adott évben. A jogi kar kezdettől fogva nagy népszerűségnek örvendett, leginkább székelyföldi ifjakból állt (81%), ezen belül 10 fő Csíkszékből jött, Háromszékből 8, Kolozsvárról 3, és Veszprémről pedig egyetlenegy hallgató. A kolozsvári diákság nagy részét a székely hallgatók tették ki, amely nem egyedülálló a korszakban, hiszen a diákság mindig a legközelebbi oktatási intézménybe ment tanulni. A társadalmi helyzetük alapján a diákok 62%-a nemes, 9%-uk polgári származású volt. A vallási megosztottság alapján az unitárius vallású hallgatók is szép számban megjelentek az egyetemeken. A protestáns társadalomban mindig is erős volt a jogi érdeklődés. A Kolozsvári Egyetem megnyitása után a nem katolikus vallású hallgatók nagy számban kezdtek beiratkozni ezen intézménybe, hiszen nem volt felekezeti megkötöttség.[249]
II. József rendelkezése[250] véget vetett a kolozsvári akadémia teljes szerkezetű egyetemmé való fejlesztési[251] terveinek: eltörölte az intézmény *„universitas”* címét és azt *„Lyceum Regium Academicum”* (Királyi Akadémiai Líceum) rangra,[252] a protestánsok kollégiumaival, valamint az 1776-ban létrehozott királyi akadémiákkal azonos szintre minősítette vissza. A jogi

[245] Hodor 1850, 46–47.; Márki – Pisztóry 1896, 20.; Szögi – Varga 2011, 193–194.; Kokoly 2018, 506.
[246] Minker – Szentirmai 2003, 50.
[247] Eckhart 1936, 413.; Szögi – Varga 2011, 210.
[248] *Hivatalos* 1873, 187.; Kokoly 2018, 506.
[249] Szögi – Varga 2011, 199–201.; Kokoly 2018, 506.
[250] *Mária Terézia* az osztrák iskoláknak már 1774-ben kiadta a *„Schulordnung”*-ot, ennek mintájára készítette *Ürményi József* udvari tanácsos, *Terstyánszky Dániel* levéltáros és *Makó Pál* kanonok a magyar tanulmányi rendszert, amelyet 1776. augusztus 5-én léptettek életbe. Az országot a rendelet kilenc tankerületre osztotta (budai, besztercebányai, győri, pécsi, kassai, nagyváradi, pozsonyi, ungvári és zágrábi), mindegyik élére királyi főigazgatót rendelve. A rendelet a nagyszombati egyetemen kívül öt akadémiát „királyi akadémiává" emelt (győri, kassai, nagyszombati, nagyváradi és zágrábi). A Dunántúli kerület részére Győrött, a Tiszántúli kerület számára Nagyváradon, a Dunáninneni kerület számára Nagyszombatban, a Tiszáninneni kerület részére Kassán, és a Horvát-Szlavón tartományok számára pedig Zágrábban állítottak fel jogakadémiát. Horváth 1998, 19.; Juhász 2017, 11–12.; Friml 1913, 56.; Ezt a korábbi kilenc tankerületet az 1784. évi közoktatásügyre vonatkozó rendeletével *II. József* ötre vonta össze (Kassa, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Zágráb), s a rendelet értelmében csak e tankerületek központjaiban működhettek akadémiák. In: Kiss 2009a, 86.
[251] *lásd:* Szögi – Varga 2011, 177–202.
[252] Molnár – Zsidi 2006, 70.; *II. József* az 1784. augusztus 28-án és az 1786. augusztus 15-én kelt rendeleteivel szüntette meg és alakította át líceumi képzéssé. „*Az egyetem így de facto megszűnt ugyan, de jure azonban nem*.” Márki 1922, 26.

fakultás[253], mint jogi képzés[254] kevesebb tanszékkel és a doktoravatási jog nélkül működött tovább.[255] 1790-ben stabilizálódott az intézmény jogi státusza: az élén mindig is királyi igazgató állt, amely minden esetben Kolozs vármegye főispánja volt, azonban ez csak 1787-ig tartott, innentől kezdve a királyi igazgatók kizárólag felügyeletet gyakorolhattak.[256] 1822-ben akadémiai jelzőjét is elveszítette, ezáltal a korábbi „jogi kar", mint a királyi akadémiai líceum jogi tanfolyamaként működött tovább.[257]
A *Ratio Educationis* alapján a bölcsészettudományi és a jogi fakultások hatékony együttműködésére volt szükség, éppen ezért e két kar alkotott szorosabb szervezeti egységet a líceumban. A bölcsészettudományi karon a piaristák oktatása maradt meg, azonban a jogi karon világiak tanítottak. A szabadságharc bukása után 1849-ben megszüntették a líceum jogi tagozatát.[258] *Ferenc József* 1851-ben még egy vegyes, de leginkább német tannyelvű állami jogakadémiát szeretett volna, azonban ez sikertelen maradt, mivel 1863. augusztus 10-én jóváhagyta a magyar tannyelvű királyi jogakadémia újraindítását.[259]
A tanári állasokat pályázatok révén töltötték fel, amelyek közül a következők nyerték el a katedra jogot: *Berde Áron*[260] (politika tudományok, nemzetgazdaságtan és államtudományi ismeretek), *Haller Károly*[261] (ausztriai magánjog, kereskedelmi és váltójog, bányajog), *Deési László* (ausztriai pénzügyi törvénykezés, számviteltan, protestáns egyházi jog), *Brencsán Sándor* (római jog, katolikus egyházi jog) és *ifj. Groisz Gusztáv* (ausztriai büntetőjog, büntető perrendtartás). Eredetileg az erdélyi jogtörténet, a magyar és szász magánjog, az ausztriai birodalom története tantárgyak tanára lett volna *Bors Lázár*, azonban betegség miatti visszalépése után *Endes Gábor* vette át ezeket a diszciplínákat. 1866-ban oktatóinak száma hatról nyolcra nőtt (*Landerer Oszkár* és *Csíki Viktor*[262] *[sic!]* került be pályázat útján), illetve személyi változásokra is sor került: a királyi táblai bíróvá kinevezett *Endes Gábor* helyébe *Kolosváry Sándor*, a fiatalon elhunyt *Landerer Oszkár* helyébe *Dobránszky Péter* lépett. A jogakadémia tanárai valamennyien erdélyi születésűek voltak, az alapítók közül előzetes oktatói tapasztalattal hárman rendelkeztek: *Berde Áron* korábban a Kolozsvári Unitárius Kollégium, *Kolosváry Sándor* a Kolozsvári Református Kollégium és *Dobránszky Péter* pedig a győri jogakadémia tanárai voltak.[263]
Végül a kolozsvári „jogakadémia" megszűntetését a kolozsvári magyar tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről szóló 1872. évi XIX. törvénycikk mondta ki, amely ezzel a tudományegyetem jog- és államtudományi karába olvadt be formálisan, valójában annak az alapját képezte.[264]

4. 2. A Kolozsvári Tudományegyetem felállítása

Az egyetem alapításához a feltételeket az 1867. évi kiegyezés teremtette meg. Még a kiegyezés évében a kolozsvári királyi jogakadémia tanári kara javaslatot tett a kolozsvári orvosi és jogi tanintézetek egyetemi karokká alakítására, és ezáltal egy jövendő egyetem

[253] Szögi – Varga 2011, 210–211.
[254] Minker – Szentirmai 2003, 50.
[255] *Emlékkönyv* 1997, 26.
[256] Szögi – Varga 2011, 266–209.
[257] Molnár-Zsidi 2006, 71.
[258] Minker – Szentirmai 2003, 55.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 1–1853. doboz, 120/1853.: A kolozsvári jogi akadémia szüneteltetése és egyetemalapítás Nagyszebenben.
[259] *Emlékkönyv* 1997, 26.; Kokoly 2018, 516.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 11–1851. doboz, 2473/1851.
[260] *Életéről lásd:* Kovács 2020, 33–45.
[261] *Életéről lásd:* Homoki-Nagy 2020a, 241–260.
[262] *Csiky Viktor életéről lásd:* Tamási 2020a, 169–181.
[263] Kokoly 2018, 516–517.p.
[264] Kokoly 2018, 517.

létesítését vetítették előre.[265] Az országgyűlés előtt az erdélyi egyetem tárgyában az első felszólaló *Tinku Ábrahám* román nemzetiségű képviselő volt, aki 1868-ban *interpellációt* intézett a szakminiszterhez. A felszólalásában sérelmezte, hogy a kolozsvári jogakadémiai tanárok a nagyszebeni jogakadémia[266] bezárását javasolták, noha az utóbbi intézményben jelentős számú román értelmiségi tanult, közel a hallgatók fele. Beszédének a végén az iránt érdeklődött, hogy a miniszternek szándékában állt-e bezárni a nagyszebeni jogakadémiát. *Báró Eötvös József* a válaszadást kiutalta a minisztériumának, azonban soha nem érkezett rá felelet.[267]

A nevezett kultuszminiszter 1870. április 7-én törvényjavaslatot nyújtott be az országgyűlésnek a kolozsvári egyetem felállításáról.[268] Az indoklás első mondata leszögezte: *„Az országban lévő egyetlen egyetem magában már egyáltalán nem képes kielégíteni a nemzet művelődési szükségeit."* Ennek alátámasztására említette, hogy évente több mint 700 magyar fiatal tanult külföldön, és a pesti egyetem jogi és orvosi karán a diákok erre az időre már nem fértek el az előadótermekben. Magyarország és Erdély lakossága meghaladta a 14 milliót, és csak egy egyetem állt rendelkezésére, ugyanakkor a monarchia Lajtán túli részeinek nem egészen 18 millió lakosa öt egyetem között válogathatott. Végül így összegzett: *„Azt hiszem, hogy a második magyar egyetem legméltóbb helye Kolozsvár, amely társadalmi központjául szolgál egész Erdélynek s Magyarország ahhoz közel eső éppen azon vidékeinek, melyek Buda-Pesttel legkevesebb összeköttetésben vannak."* Ezen első törvényjavaslat alapján Kolozsvárott még csak három karral működött volna az egyetem, ugyanis német mintára a természettudományokat a bölcsészeti karba sorolta volna be.[269]

Báró Eötvös József halála után utóda, *Pauler Tivadar* az elődje korábbi javaslatának jelentős részét átemelte, egyetlen kivétellel, ugyanis negyedik kart is alapítani szándékozott „matematikai-természettudományi" elnevezéssel. Az országgyűlési viták során a legkiemelkedőbb *Schvarcz Gyula* képviselő és tanügyi bizottsági tag különvéleménye és önálló törvényjavaslata volt, amelyek 1872. február 14-én keltek. Nyilatkozata során több kritikai pontot is megjelölt a miniszteri javaslattal szemben, amelyek négy pontba gyűjthetők össze. Először is a pesti egyetem szabályzatát úgy terjesztették ki a kolozsvárira, hogy az előbbi megreformálását elhalasztották, tehát egy korszerűtlen szervezési formát kényszerítettek az új egyetemre. Javasolta továbbá ő is a jogi és az államtudományi képzés szétválasztását két külön karba, mert álláspontja szerint azon hallgatók, akik kizárólag közigazgatási területen szándékoztak továbbtanulni, ne kényszerüljenek szorosan vett jogi tanulmányok folytatására. Így végül öt kar létesítésére tett javaslatot: a mennyiségtan-természettudományi, a bölcsészet-nyelvészet-történelemtudományi, a politikai-államtudományi, a jogtudományi és végül az orvostudományi karokéra. Az érettségi alapján való felvételi rendszert szintén nem tartotta szerencsésnek, helyette az önálló felvételi vizsgát tekintette volna eredményesnek, mert ezzel minden hallgató-jelöltnek ugyanazt a bemeneti követelményt kellett volna teljesítenie. Legvégül a tandíjakról értekezett, nem tartotta elfogadhatónak az alkalmazásukat és az eltörlésük mellett protezsált.[270]

1871. december 7-én *Lázár Ádám* képviselő interpellált a kolozsvári egyetem felállítása érdekében.[271] Mindeközben a megyék folyamatosan felterjesztéseket és pártoló

---

[265] *Jogtud. Közl.* 1873. május 14., VIII. évf., 20. sz., 156.; Szögi – Varga 2011, 270.

[266] P. Szabó 2013a, 338–347.; P. Szabó 2018, 219–227.

[267] *Képviselőházi Napló VII.* 1868. május 23., 233. o.ü., 321–322.

[268] *Képviselőházi Napló VII.* 1870. április 7., 163. o.ü., 388.; Az előzményekről részletesebben lásd: Antal 2020, 2–11.

[269] Az 1869. április 20.-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. 1869. IV. köt., 429. sz., 269–270.; Szögi–Varga 2011, 272.

[270] *Képviselőházi Irományok* 1869, XIV. köt., 1358. szám, 2. és 3. melléklet. 333–349.

[271] *Lázár Ádám* interpellációjában a következőket intézte kérdésként a kulturális miniszterhez: *„1. szándékozik-e a kolozsvári egyetemet elődje javaslata elfogadásával felállíttatani? 2. ha igen: minő stádiumban áll jelenleg az*

nyilatkozatokat küldtek az országgyűlés irányába az egyetemalapítás támogatása céljából.[272] 1872. március 14-én *P. Szathmáry Károly* és *Henszlmann Imre* sürgősségi kérelmet nyújtott be, azonban azt elutasították.[273] Március 26-án viszont a képviselőház már támogatta a kolozsvári tudományegyetemről szóló javaslat mielőbbi tárgyalását.[274] Másnap azonban mégsem kezdték el tárgyalni az országgyűlésen az egyetem kérdését. Mivel fennállt a veszélye annak, hogy a bizonytalan kimenetelű parlamenti választások után esetleg az új kormány félreteszi a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvénytervezetet, *Pauler Tivadar* magához az uralkodóhoz, *Ferenc Józsefhez* fordult, aki 1872. május 29-én, az országgyűlés utólagos jóváhagyásának reményében, engedélyezte a kolozsvári egyetem felállítását és megnyitását, egyben utasította Paulert, hogy írja ki a tanári pályázatokat, illetve gondoskodjon az épületekről és az anyagi fedezetekről, majd a következő ülésszak elején ismét terjessze be a törvényjavaslatot.[275] Az akkori jogrend lehetővé tette, hogy a miniszter sürgősségi eljárással a királyhoz forduljon bizonyos törvények ideiglenes jóváhagyásáért.[276]

Azon év szeptember elején összeült az újonnan választott országgyűlés és az új kultuszminiszter, *Trefort Ágoston* szeptember 17-én ismételten be is terjesztette a kolozsvári egyetem felállítására vonatkozó javaslatokat, és kérte, utalják azokat a tanügyi és a pénzügyi bizottságok elé.[277] A plenáris tárgyalásra október 2-án került sor. Trefort miniszter felszólalása után[278] *Schvarcz Gyula* képviselő újra hangoztatta különvéleményét, de mindezek ellenére támogatta az egyetem felállítását.[279] Ezt követően négyen szóltak hozzá a kérdéshez, érdemben ketten: *Oláh Gyula* és *Vécsey Tamás*. A módosító javaslatok szerint meg kellett változtatni az egyetem címét, illetve felvettették egy politechnikai kar létesítését.[280] Ezen két indítványra *Molnár Aladár* bizottsági előadó reagált, aki szerint az ország jelenlegi állapotában a József Műegyetemet sem tudták oktatókkal feltölteni, ezért a kolozsvári

---

e körüli tárgyalás? 3. van-e biztos kilátása arra, hogy a kolozsvári egyetem legtovább 1872 októberében megnyíljon?" Minderre *Pauler Tivadar* akként válaszolt, hogy szándékában állt még az akkori országgyűlés ideje alatt a kolozsvári egyetemet megszervezni. A miniszter válaszát Lázár elfogadta. *Képviselőházi Napló XVIII.* 1871. december 7., 397. o.ü., 287.

[272] Szatmár város felirata, Hajdú kerület pártoló nyilatkozata, Kővárvidék és Budapest város közönsége a törvény tárgyalását sürgette, Kolos vármegye, Udvarhelyszék szintén kérvényt nyújtott be a kolozsvári egyetem tárgyában. *Képviselőházi Napló XX.* 1872. január 9., 415. o.ü., 65.; Uo. 1872. január 16., 421. o.ü., 224.; Uo. XII. köt., 1872. március 9., 457. o.ü., 246.; Uo. XXIV. köt., 481. o.ü., 1872. április 11., 214.; *Képviselőházi Irományok* XIV. köt., 1872. február 18., 1362/1872. LVII. sorjegyzék a kérvényi bizottság által tárgyalt és bejelentett kérvényekről, 354.

[273] *Képviselőházi Napló XXII.* 1872. március 14., 462. o.ü., 374–376.; *Képviselőházi napló XXIV.* 1872. április 4., 475. o.ü., 67.

[274] *Képviselőházi Napló XXIII.* 1872. március 26., 470. o.ü., 307.

[275] Minker – Szentirmai 2003, 62–63.

[276] Márki 1922, 32.

[277] *Képviselőházi Napló I.* 1872. szeptember 17., 12. o.ü., 48.

[278] Trefort Ágoston: *„Egy egyetem a közszükségletnek nem felel meg. Legjobban bizonyítja ezt azon tény, hogy a múlt tanévben a bécsi egyetemen 839 magyar ifjú végezte tanulmányait. Ezen törvényjavaslat a múlt országgyűlés végével a tanügyi bizottságban tárgyaltatott, átdolgoztatott és én az ekként átdolgozott törvényjavaslatot elfogadtam."* In: *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 185–186.

[279] *Schvarcz Gyula* különvéleményének az oka, hogy a korábbi miniszteri javaslat és a jelenlegi között nem volt eltérés, így a korábbi álláspontját kénytelennek mutatkozott fenntartani. Álláspontja szerint helyes az államtudományi tanszak elválasztása a jogtudományi szaktól, már csak azért is, hogy a munkafelosztás elve alapján ez lehetett az eredményes: azok, akik nem törvénykezési pályára készülnek, ne terheltessenek olyan tudományokkal, mint például a római jog vagy kánonjog, amelyek szerinte előtanulmányait képezték a tulajdonképpeni törvénykezési magánjogi tanulmányoknak; azonban a magyar magánjog hallgatását érdemesnek tartotta. *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 186.

[280] Vécsey Tamás: *„Nézetem szerint, a kolozsvári egyetem még fontosabb hivatású, mint a pesti, mert itt Pesten létezik politechnikum, ez pedig nem található Kolozsvárott, s azért a kolozsvári tanszékek megállapításánál ezt is tekintetbe kellett volna venni, hogy legalább némi részben enyhíttessék a politechnikum hiánya." Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 187–189.

műszaki képzésről tárgyalni nem volt érdemes. Ezek után következtek a bizottsági módosító javaslatok, amelyek közül mindet elfogadták a honatyák.[281]
A harmadszori olvasatot követően, október 3-án a képviselőház elfogadta a két egyetemi törvényt (külön az alapításáról és a költségvetéséről szólót), és átküldte a főrendiházhoz,[282] ahol minden változtatás nélkül megszavazták október 9-én.[283] A király október 12-én szentesítette a törvényeket, a képviselőházban még aznap,[284] a főrendiházban 14-én[285] kerültek kihirdetésre az 1872. évi XIX., illetve XX. törvénycikkekként.[286]
1872. október 19-én a Katolikus Líceumban, a jogakadémia korábban használt dísztermében a miniszteri biztosként kiküldött *gróf hidvégi Mikó Imre*[287] előtt az egyetemi oktatók letették az esküt, összesen 30 rendes és 5 rendkívüli egyetemi tanár. A *rektori* székbe a Jog- és Államtudományi Kar részéről *Berde Áront*, a kolozsvári királyi jogakadémia utolsó igazgatóját választották meg. Az első prorektornak a Matematikai- és Természettudományi Kar által javasolt *Brassai Sámuelt*, az elemi matematika rendes tanárát, a legidősebb és legnagyobb tekintélyű tudóst választották, majd november 10-én iktatták be őket e hivatalukba. A következő napon, november 11-én, az egyetem négy karára beiratkozott 258 diákkal megindult az első tanév.[288]
A miniszter az egyetem épületének a volt főkormányszéki palotát utalta ki, s eltökélt szándéka volt, hogy már megnyitásakor rendelkezzen azokkal a feltételekkel, amelyek lehetővé teszik az eredményes tanulást, ez okból kötött szerződést az Erdélyi Múzeumegylettel, hogy annak a könyvtárát a hallgatók rendelkezésére bocsássák. Végül a jogakadémia épületében nyert elhelyezést a jogi fakultás, a másik három kar pedig az eredeti terveknek megfelelően a főkormányszéki épületben talált otthonra.[289]

4. 3. Az oktatói kar jogtörténész kiválóságai az egyetemtörténet tükrében

4. 3. 1. A professzorok rövid bemutatása

Az egyetemtörténeti kutatások kapcsán nem elhanyagolható szempont a professzori életrajzok áttekintése, ugyanis azokon keresztül jobban megismerhetjük nem csak az adott kar történetét, hanem a korszak szemléletét és világlátását.
Tanulmánykötetemben, jogtörténeti munka lévén, a jogtörténész professzorokkal szándékoztam foglalkozni kizárólag a kutatott időintervallumban. Így került vizsgálódásom központjába a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem első jogtörténeti tanszékének a vezetője: *Óvári Kelemen* és az ő kutatótársa, *Kolosváry Sándor*, majd Óvári rövid idei utóda *Bochkor Mihály*, aki soha nem tudta fizikálisan átvenni a tanszékének vezetését. A kolozsvári időszakot a jogtörténettel aktívan foglalkozó, de valójában a közogi tanszék elismert professzorával *Lindner Gusztávval* zárom. Őket követően – már Szegeden – működött *Ereky István*, akit többször bíztak meg a jogtörténeti tanszék vezetésével, hol állandó időszakra rövid időre, hol átmeneti jelleggel. Végül a fejezetet a korszak egyik legtermékenyebb jogtörténész–történész professzorával, *Iványi Bélával* zárom.

---

[281] *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 191–193.
[282] *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 3., 22. o.ü., 208.
[283] *Főrendiházi Napló I.* 1872. október 9., XI. ülés, 57–58.
[284] *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 12., 30. o.ü., 384.
[285] *Főrendiházi Napló I.* 1872. október 14., XIV. ülés, 62.
[286] Az 1874. évi XX. tc.-ben a felállítási és felszerelési költségekre 6.000 forintot, és a működési költségekre pedig az első három hónapra 41.734 forintot mint póthitelt határoztak meg.
[287] *lásd*: Egyed 2003.; Egyed 2005.
[288] Gaal 2012, 36–46.; *Jogtud. Közl.* 1872. október 8., VII. évf., 41. sz., 301–302.
[289] *Jelentés,* 1874, 115–116.; Az egyetem történetéről, alapítványairól tanszékeiről és annak oktatóiról lásd: *Jelentés,* 1879, 609–670.

4. 3. 2. Kolosváry Sándor
4. 3. 2. 1. Életútja

Kolosváry Sándor 1840. június 23-án Kórod-Szentmártonban született, apja, *Kolosváry Lajos*, az 1848/49-es szabadságharcban nemzetőrként harcolt; leszármazottja *Kolozsváry Jánosnak*, aki *Bethlen Gábortól* nyert nemességet. Édesanyja *Jánosy Julianna* volt, a házasságból hat gyermek született.[290]
Marosvásárhelyen végezte az elemi és a gimnáziumi tanulmányait,[291] jogi pályára szándékozott menni, azonban a család az anyagi helyzete miatt azt nem engedhette meg, így 1859-ben a marosvásárhelyi teológiai képzésre nyert felvételt. Tanulmányai alatt végig magánórák adásával tartotta fenn magát. Azonban egy év után, 1860-ban Nagyszebenben a jogakadémiára mégis felvételt nyert, majd a kitűnőre teljesített első tanév után *„az alkotmányos élet ujjáébredése elvonta tanulmányaitól a figyelmét”*, emiatt vizsgái sem sikerültek.[292] Visszatért Marosvásárhelyre, ahol *Dósa Elek*[293] tanítványa lett, ez idő alatt továbbra is oktatott: *gróf Teleki Eduard* két fiának a nevelője lett, valamint *kancellista* (írnok) volt a Marosvásárhelyi Királyi Táblán *Gálfi Imre* bíró mellett. 1862 és 1865 között a pesti tudományegyetemen tanult. 1865-ben tette le az elméleti bírói vizsgát, majd még az évben *Lövészy György* pesti ügyvéd irodájában kezdett el dolgozni. 1866-ban megszerezte a doktorátust. 1867. február 20-án korábbi tanára, *Dósa Elek* javaslatára az erdélyi főkonzisztórium kinevezte a kolozsvári evangélikus református kollégium helyettes tanárává, amelyet el is fogadott, végül a doktorrá avatása után (1867 júliusában) rendes jogtanárrá lépett elő, ahol az 1869/1870. tanév végéig munkálkodott.[294] 1870-ben a pesti tudományegyetemen magántanárrá nevezték ki.[295] Ugyanezen évben *báró Eötvös József* közoktatásügyi miniszter kinevezte a kolozsvári jogakadémia magán- és közjog, illetve jogbölcseleti tanszékére rendkívüli tanárnak, rá egy évre itt habilitált és rendes egyetemi tanárrá vált, onnantól kezdve az oktatói tevékenységre helyezte a hangsúlyt.[296]
Az 1872-ben felállított Kolozsvári Tudományegyetemre *Ferenc József* 1872. szeptember 29-én[297] nevezte ki a magyar magánjog és bányajog nyilvános rendes tanárává, később a

---

[290] Illés 1929, 1.; *Életéről részletesebben lásd:* Ámán 2020c, 385–398.
[291] 1910-ben a Református Kollégiumban eltöltött éveire visszaemlékezve az intézet iránt érzett hálás kegyelet jeléül 500 korona alapítványt hozott létre, azzal a kikötéssel, hogy az összeg kamatjai minden tanév végén egy jó előmenetelű, elsősorban lukafalvi székely gimnáziumi tanulónak adassanak. *Értesítő* 1911, 125.; *Márki Sándor* egyetemtörténeti könyve alapján Kolosváry Sándor Lukafalván született. Márki 1922, 150.
[292] Illés 1929, 2–3. p
[293] 1829-ben tette le a doktori szigorlatokat, így Erdély első jogi doktora lett. 1862-ben a marosvásárhelyi Jogakadémián kapott katedrát, 1861-ben levelező, 1865-ban pedig rendes tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának. In: Szinnyei 1893, 1027–1029.
[294] Illés 1929, 3.
[295] Gazda 1997, 217–218.
[296] *Bors Lázár* visszatért Székelyudvarhelyre, ahol 1867–1874 között igazgató lett; helyére 1864-től *csíkszentsimoni Endes Gábort* nevezték ki, de ő 1870-ben királyi táblai bírói kinevezést kapott Marosvásárhelyre, így tanszékére *Kolosváry Sándor*, a Kolozsvári Református Kollégium tanára került. Gaal 1993, 30.; Szinnyei 1899, 794–798.
[297] A Jog- és Államtudományi Karon az indulás jegyében a meghirdetett 13 tanszékből 12-re neveztek ki rendes, illetve rendkívüli tanárt. Mindannyian fiatalok voltak. A Jogakadémiáról pályázó *Groisz Gusztáv* (büntetőjog, 32 éves) és *Csiky Viktor* (katolikus egyházjog, 33 éves) katolikus volt. Rajtuk kívül szintén katolikus volt a Nagyszebenből pályázó *Farkas Lajos* (római jog, 31 éves), a Pozsonyból pályázó *Korbuly Imre* (magyar közjog, 28 éves) és a három Pestről érkező tanár: *Plósz Sándor* (magyar polgári jog, 26 éves), *Óvári Kelemen* (jogtörténet, 28 éves) és *Concha Győző* (politika, 26 éves). A 12 kinevezettből 7-en a református vallást képviselték: a szintén a jogakadémiáról pályázó *Kolosváry Sándor* (magyar bányajog, 32 éves), a Székelyudvarhelyről érkező *Jenei Viktor* (észjog, 32 éves), illetve a Marosvásárhelyről pályázó *Vályi Gábor* (statisztika, 28 éves). Más vallást képviselt a Jogakadémiáról pályázó *Haller Károly* (osztrák magánjog, 36 éves), aki evangélikus volt, és végül a kar dékánja, egyben az egyetem első rektora, a szintén a jogakadémiáról

protestáns egyházjog professzorává is.[298] 1876. január 18-án *Jenei Viktort*,[299] a Kolozsvári Tudományegyetem nyilvános rendes tanárát a nemzetközi jog előadására hatalmazták fel, ennek következményeképpen a protestáns egyházi jog előadásának kötelezettsége alól felmentették, és helyette ezen egyházjognak az előadására jogosította fel az uralkodó *Kolosváry Sándort*, Trefort Ágoston felterjesztése nyomán.[300] Négyszer volt dékán: az 1876/77.,[301] az 1885/86.,[302] az 1898/99.,[303] és az 1908/1909. tanévekben.[304] Az 1888/89. akadémiai évben az egyetem *rector magnificusa*[305] volt, a következő évben *prorectora*.[306] Mindezek mellett tagja volt az egyetem jogtudományi államvizsga-bizottságának[307] és a nagyváradi jogakadémián a harmadik jogi alapvizsga-bizottságnak.[308]

1898-ben ünnepelték az egyetem fennállásának 25 éves évfordulóját, ekkor került sor a magyar-latin nyelvű alapító levél átadására, amelyben az egyetem azon hét professzorát üdvözölték, akik az alapítás óta oktattak az intézményben. Ezzel együtt adták át az uralkodó 1897. november 1-jén kelt legfelsőbb elismerését, amelyben a fentnevezett professzorok negyedszázados oktatói tevékenységét méltatta, ezen férfiak között volt *Kolosváry Sándor* is.[309]

1892. május 5-én lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja,[310] azonban az akadémiai székfoglalóját nem tartotta meg.[311] 1910. május 3-án, 70 évesen vonult nyugdíjba: 40 évig állt az egyetemi katedrán, ebből 38 évig a Kolozsvári Tudományegyetem rendes tanára volt.[312] Az 1910. május 13-án kelt uralkodói elhatározással Ferenc József a magyar királyi udvari tanácsosi címmel tüntette ki az oktatás terén szerzett érdemei elismeréséül;[313] helyét a katedrán fia, *Bálint* vette át.[314]

Az 1913. szeptember 5-én kelt uralkodói rendeletbe foglalták *báró Burián István* miniszteri előterjesztését, amely alapján *Kolosváry Sándor* magyar királyi udvari tanácsos, nyugalmazott tudományegyetemi tanár a magyar nemességét, a címerét és a *„Kolozsvári”* előnevét kiskorú fiúunokáira, úgymint Ilona nevű leányának, özvegy dr. Csató Kálmánnénak Bálint nevű fiára, és Margit nevű leányának, özvegy dr. Borosa Mihálynénak Sándor és Mihály nevű fiaira díjmentesen akként ruházhatta át, hogy a nevezett kiskorúak közül Csató Bálint a Kolosváry-

---

érkező unitárius *Berde Áron* (nemzetgazdaságtan, 53 éves). In: Mariska 2008, 92.; *BpK.,* 1872. október 3., VI. évf., 226. sz., 1805.; Kokoly 2010, 333–346.; Gaal 2012, 49.; *Jelentés,* 1879, 613., 619.

[298] 1876. január 18-án kelt uralkodói rendelet alapján: a vallás- és közoktatási magyar miniszter előterjesztésére *Jenei Viktort*, a kolozsvári egyetem nyilvános rendes tanárát, a tételes nemzetközi jog előadására felhatalmazták, ugyanakkor a protestáns egyházi jog előadásának kötelezettsége alól felmentették, és az egyházjognak előadására *Kolosváry Sándor* nyilvános rendes tanárt jogosították fel. *BpK.,* 1876. február 1., X. évf., 25. sz., 1.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1872. doboz, 3701–1872.

[299] *Életéről lásd:* Szalai–Sziebig 2020, 343–355.

[300] *BpK.,* 1876. február 1., X. évf., 25 sz., 1.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 1–1876. doboz, 92–1876.

[301] Szinnyei 1899, 795.; *BpK.,* 1872. június 18., VI. évf., 137. sz., 1093.; Gaal 2012, 117–118.; *DJCAN*, 315. fond, 3. doboz, 1299–1872/73.

[302] Ezen tanévben Kolosváry mellett *Óvári Kelemen* volt a prodékán. *MTCN,* 1886. 321., 1905.

[303] *DJCAN,* 315. fond, 908. inv., 111.köt., 42; 167; 469.

[304] *BpK.,* 1908. július 2., XLII. évf., 149. sz., 1.

[305] *DJCAN* 315. fond, 908. inv., 111. köt., 214.; *Fővárosi Lapok,* 1888. augusztus 25., XXV. évf., 235. sz., 1723.

[306] *DJCAN* 315. fond, 908. inv., 111. köt., 232.

[307] Illés 1929, 4.; *DJCAN,* 315. fond, 908., 197. köt.

[308] *HK.,* 1917. szeptember 1., XXV. évf., 20. sz., 6.

[309] Gaal 2012, 64.; Márki – Pisztóry 1896, 66–67.

[310] *Hegedűs Sándor* írta az ajánlót, amelyben Kolosváry Sándor műveit sorolta fel, megítélése szerint ezek elegendően bizonyítják, hogy az Akadémia méltó tagja legyen. *MTA Tagajánlások,* 1922, 19–20.

[311] Fekete 1975, 151.

[312] *Ellenzék,* 1922. augusztus 10., XLIII. évf., 178. sz., 5.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1910. doboz, 962–1910.

[313] *BpK.,* 1910. május 28., XLIV. évf., 120. sz., 1.; *Budapesti Hírlap (Továbbiakban: BpH.,),* 1810. május 29., XXXII. évf., 127. sz., 11.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 15–1910. doboz, 1462–1910.

[314] Gaal 2012, 70.

Csató, illetve Borosa Sándor és Mihály a Kolosváry-Borosa kettős családnevet viselheti.[315]
1916-ban az egyetemi vizsgabizottságban a két Kolosváry professzor együttesen volt jelen: Kolosváry Sándor kültagnak volt beosztva a jogtudományi államvizsgálathoz, fia Bálint ugyanitt beltag volt.[316]
Kolosváry Sándort 1921 októberében, az életének utolsó évében a kolozsvári lakásából kitelepítették és onnan menekülni kényszerült.[317] 1922. augusztus 7-én, 83 éves korában Budapesten érte a halál, az elhunytat fiai: *dr. Kolosváry Bálint* szegedi egyetemi tanár és *dr. Kolosváry Sándor* egészségügyi főfelügyelő gyászolták,[318] haláláról a Magyar Tudományos Akadémia csak hét évvel később emlékezett meg.[319] Temetésén az erdélyi *repatriáltak*, leginkább a Budapesten tartózkodó volt kolozsváriak nagy számban vettek részt. A gyászszertartást *Nagy Károly* erdélyi református püspök celebrálta. Az akadémia nevében *Fejérpataky László*, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, tanítványai és professzor társai nevében *Finkey Ferenc* egyetemi tanár mondott gyászbeszédet.[320] A Szegedi Tudományegyetem összes kara mély fájdalommal vette tudomásul professzoruk halálát, mindezeken felül több magyarországi felsőoktatási intézmény részvétét fejezte ki (az Erzsébet Tudományegyetem, a debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem, a keszthelyi Magyar Királyi Gazdasági Tanintézet).[321] Sírja a Farkasréti temetőben van a Hvl4.(114.): Hvl4-2-36. parcellában, amelyet 2002-ben helyeztek védelem alá.[322]
1934 májusában az egyetem méltó tisztelettel emlékezett meg róla, ugyanis a Jog- és Államtudományi Kar május 21-én avatta fel a dékáni szobájában két, néhai nagyérdemű tanárának: *Farkas Lajosnak*[323] és *Kolosváry Sándornak* a márványszobrait.[324] Az ünnepségen *Heller Erik* dékán mondott megnyitó beszédet, amelyben kiemelte, hogy a kar két legkorábbi oktatójának állítottak emléket. Az avatóbeszédet *Menyhárth Gáspár*[325] egyetemi tanár tartotta, aki kitért arra, hogy a két professzornak előbb tanítványa, majd kollégája volt.[326] Az avatáson megjelent *Szily Kálmán* államtitkár, *Baranyi Tibor* főispán, *Kuncz Ödön*, a budapesti tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja, és Kolosváry Sándor fiai, lányai, unokái, akik másnap köszönő levelet is írtak a jogi kar részére. Az ünnepség végén az egyetemi énekkar a *Gaudeamus*-t énekelte el.[327]

4. 3. 2. 2. Tudományos pályája

---

[315] AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 22–1913. doboz, 2130–1913.; *BpK.,* 1913. szeptember 27., XLVII. évf., 222. sz., 1.; Ámán 2018b, 38–39.p.; A 9/1. számú mellékletben található meg.
[316] *MTCN,* 1916, 438.
[317] Illés 1929, 5.
[318] *lásd:* Ámán 2018b, 27–28., A 9/2. számú mellékletben található meg.
[319] *8 Órai Újság,* 1922. augusztus 9., VIII. évf., 180. sz., 5.; Uo. 1922. augusztus 10., VIII. évf., 181. sz., 6.; Uo. 1929. január 27., XV. évf., 23. sz., 7.; *BpH.,* 1922. augusztus 9., XLII. évf., 180. sz., 8.; *MTI–Napi Hírek,* 1922. augusztus 8., 2.
[320] *Ellenzék,* 1922. augusztus 13., XLIII. évf., 181. sz., 4.
[321] CSML FJTJK 3. doboz, 878–1921/22; Uo. 1922. augusztus 19., 886–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 23., 896–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 25, 897 és 898–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 25., 905–1921/22.
[322] Tóth – Zsigmond 2003, 594.
[323] *Farkas Lajos életéről lásd:* Hamza 2005b, 467–472.
[324] 1934 márciusára készültek el a szobrok, amelyeket a kari költségvetési keretből fizették, azonban a késlekedés oka, hogy azokat ünnepélyes keretek között szándékozták felavatni, illetve előtte ellenőrzésre volt szükség, amely során *Taiszer János* szobrászművész alkotását *Veress Elemér* és *Devich Sándor* tekintette meg, akik kifogástalannak tartották az alkotásokat. CSM FJTJK, 21. doboz, 1934. február, VI. rendes ülés, 915–1933/34.; Uo. 1934. március 21, VII. rendes ülés, 945–1933/34.
[325] *Életéről lásd:* Homoki-Nagy 2020b, 493–511.
[326] *Magyarország,* 1934. május 20., XLI. évf., 113. sz., 6.; *BpH.,*1934. május 20., LIV. évf., 113. sz., 19.
[327] *DM.,* 1934. május 25., X. évf., 113. sz., 3.; *Új Élet,* 1922. szeptember 15., 2. sz., 15–16.; CSML FJTK 22. doboz, 1934. május 22., 1225/1933–34.

A református egyház tagja volt, és egész életében aktív felekezeti tevékenységet folytatott, köztük az egyházi törvények kodifikációjában is részt vett, illetve rendszeresen publikált az *Erdélyi Protestáns Közlönyben*.[328] Több évig az erdélyi református egyház főkonzisztóriumának volt a titkára, ami azt jelenti, hogy az egyházkormányzati testület tisztségviselője volt; az átalakítások után az igazgatótanács tagjává vált. 1900-ban az erdélyi református egyházkerület értekezletén az egyik világi alelnöknek választották meg,[329] valamint a kolozsvári egyházmegye algondnoki (1880-89), majd főgondnoki (1889-től) tisztségét is betöltötte, azaz főfelügyelője lett, ami az egyházmegye világi vezetői tisztségét jelenti. Mindezeken túl az erdélyi református házassági törvényszék bírája volt. Az egyházkerületet ő képviselte 1881-ben a debreceni, majd a budapesti zsinaton, 1896-ig tagja volt a konventnek is.[330]

Illés József megállapítása szerint: *„A jogtörténésznek jó diplomatikusnak, sőt paleográfusnak is kell lennie, amellett, hogy a középkori latin jogi nyelvünk felett is uralkodnia kell. És mindenek felett nagy szeretettel kell fordulni az elmúlt évek igen sokak előtt már érdektelen jogi régiségei felé."* Kolosváry Sándor mindezeket kiválóan bírta, és vonzódott a magyar jog múltja felé. Ezek támasztják alá Kolosváry jogtörténet iránti vonzódását és szakértelmét: a jogtörténeti források kutatását, mint a *Tripartitum*,[331] valamint a *Corpus Juris Hungarici*[332] és a helyhatósági *statútumok* összegyűjtését, fordítását és rendszerezését.[333]

Munkája jelentős részét Óvári Kelemennel együtt végezte, köztük a *Tripartitum* magyar fordítását és a *Corpus Iuris Hungarici* kiadását és újabb rendszerezését. A Hármaskönyv fordítása nem csak a középkori latin tudás teljes ismeretét követelte meg, hanem a jogtörténeti tudás egészét is, hiszen jogi szakszótárral és részletes tárgymutatóval is ellátták a művet, amelyhez felhasználták a *Tripartitum* összes korábbi variánsát, azonban a fordítás törzsbázisa az 1517. évi kiadás maradt.[334] A *Corpus Juris Hungarici* esetében a szövegkiadást és a fordítást Kolosváry és Óvári végezte az 1301-től 1656-ig terjedő időszakban. A fordítók összehasonlították minden egyes *dekrétum* eddig ismert latin szövegét az eredeti gyanánt szolgáló kézirattal, hogy ily módon kikerüljék a számtalan szöveghibát, melytől a *Corpus Juris* addigi kiadásai hemzsegtek. Egységesítették és összehasonlították az 1301 és 1740 közötti jogszabályokat is; ezen munka jelentősége abban keresendő, hogy a középkori latin szövegek fordítása mellett a kutatási eredményeiket is kifejezésre juttatták. Mind a jogász, mind a történész szakma számára használhatóan és feldolgozhatóan alkották meg a jogi *Corpus* fordítását.[335] Mindezeken túl munkásságuk másik legnagyobb érdeme az Erdélyi törvények gyűjteménye (*Approbaták, Compillaták, Noverállis artikulusok*),[336] amelyek az 1540 és 1848 közötti időszakot ölelik fel három kötetben, szintén magyarázó szövegekkel ellátva.[337]

Az életük fő műve mégis a *Corpus Statutorum*, amely a megyei és városi rendeleti jog összegyűjtése volt. Egyben 25 évnyi kutatómunka eredménye is, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia *Magyarországi jogtörténeti emlékek*[338] címmel adott ki 1885 és 1904

---

[328] Szinnyei 1899, 796.
[329] *Dunántúli protestáns lap,* 1900. június 24., XI. évf., 25. sz., 400.
[330] Illés 1929, 4–5.
[331] Kolosváry – Óvári 1897.
[332] Kolosváry – Óvári 1899.; Kolosváry – Óvári 1900a.; Kolosváry – Óvári 1900b.; Kolosváry – Óvári 1900b.
[333] Illés 1929, 6.
[334] Megjelenéséről a Budapesti Hírlap is beszámolt: *„A szöveget bevezetés előzi meg Werbőczy pályájának és a Tripartitum összes kiadásainak jellemzésével; a könyv végéhez pedig mini szótár van csatolva, amely a munkában található jogi műszók magyar fordításainak fejlődési menetét tünteti elő s végül az egészet részletes tárgymutató rekeszti be."* In: *BpH.,* 1894. július 14., XIV. évf., 193. sz., 3.
[335] *Vasárnapi Újság,* 1899. november 5., XLVI. évf., 44. sz., 758.
[336] Kolosváry – Óvári 1896a.; Kolosváry – Óvári 1896b.
[337] Illés 1929, 6–8.
[338] Kolosváry – Óvári 1904.

között, összesen öt kötetben. A kutatómunka során bejárták Nagy-Magyarország számos vármegyéit és városait (köztük Tolna vármegyét[339] és Eger városát[340] is), ebben a kutatásában már *Kolosváry Bálint* is részt vett. *A statutárius* jogalkotás sokszínűsége abban keresendő, hogy a magánjogtól kezdve a közigazgatáson át a büntetőjogig bezárólag szinte minden megtalálható benne.[341]
A protestáns jogtudományban szintén úttörő *Az erdélyi evangéliumi református egyházkerület egyházjoga*[342] című munkája. Az egyházjogi, magánjogi, közjogi és jogtörténeti munkái mellett jelentős szerepet játszott Kolozsvár közéletében is, ahol a helyi politikában a *„két Tisza”* programjának volt mély meggyőződésű híve.[343]

4. 3. 3. Óvári Kelemen

4. 3. 3. 1. Életútja

Óvári Kelemenről az emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémia emlékülésén *Kolosváry Bálint* tartotta.[344] Az utolsó élő polihisztornak nevezte,[345] akit egyaránt érdekelt a múltbeli és a jelenkori változások sokasága.[346] A trianoni határrendezést követően sem hagyta el Kolozsvárt, hiszen egész életét és tudományos pályafutását a városnak szentelte, mindvégig hűséges volt a városhoz és az egyetemhez. Azonban egyetlen esetben, 1890 májusában a budapesti tudományegyetem alkotmány- és jogtörténeti tanszékére beadta professzori pályázatát, amikor is hat jelölt közül *Timon Ákossal* közösen jelölték első helyre, azonban ettől visszalépett és jelölttársa lett a tanszékvezető.[347]
Óvári Kelemen 1844. november 21-én született Pécsett, szülei *Óvári* (eredetileg *Fiché*) *József* zenetanár és a lengyel felmenőkkel bíró, de sajnos korán elhunyt *Karlovitz Anna* voltak. Idősebb testvéreit Józsefnek és Matildnak (Bodroghi Károlyné) hívták. Már fiatalon 1847-ben Szabadkára költöztek át édesapjukkal, aki nem sokkal később újra nősült, ebből a házasságából négy gyermek született. Elemi iskoláit és a négy alsó gimnáziumi osztályt Szabadkán végezte, az ötödik osztályt már Temesváron és az utolsó hármat pedig a budapesti piarista főgimnáziumban, ugyanitt 1863 nyarán kitüntetéssel érettségizett. Gimnáziumi évei alatt végig önfenntartó volt: házitanítóskodott, később a bátyja támogatásával folytatta tanulmányait, aki a hatvanas évek elején a pozsonyi jogakadémiára nyert tanári kinevezést. Budapesti évei alatt ismerkedett meg *Geist Gáspárral*, az ő birtokán figyelt fel *Petőfi Zoltánra*, akinek később rövid időre a mentora lett.[348]
1867. június 19-én kitüntetéssel teljesítette a jogtudományi államvizsgát, nem sokkal később november 27-én a pesti törvényszékhez joggyakornokká nevezték ki. 1868. január 15-én

---

[339] *Tolna vármegye,* 1899. július 16., IX. évf., 29. sz., 4.
[340] *Eger hetilap*, 1881. július 28., XX. évf., 30. sz., 331.
[341] Illés 1929, 8–10.
[342] Kolosváry 1877.
[343] *Új Élet,* 1922. szeptember 15., II. évf., 33. sz., 15–16.
[344] A Magyar Tudományos Akadémia 1931. október 26-án délután öt órakor tartott ülést, amelyen Kolosváry Bálint levelezőtag Óvári Kelemenről emlékezett meg. In: *Újság*, 1931. október 23., VII. évf., 241. sz., 11.; *MTI,* 1931. október 21., 1.; *Életéről lásd:* Pétervári 2020b, 531-550.
[345] *Óváry Zoltán* a visszaemlékezésében kiemelte, hogy a nagyapja, *Óvári Kelemen* híres volt magasszintű kulturális és idegennyelv-ismeretéről. Megítélése szerint a 19. században a klasszikus antik irodalom ismerete nem volt szokatlan, ezért az akkori nagy professzor értett latinul és görögül. Óvári a Monarchia soknyelvűségét is fontosnak tartotta, ezért a magyaron kívül beszélt németül, románul, csehül, szlovákul, szerbül, horvátul és lengyelül. Továbbá az idegen kultúrák miatti rajongása okán megtanult oroszul, angolul, spanyolul, olaszul és franciául. Óváry 2004, 13–14.
[346] Kolosváry 1931, 1–4.
[347] Eckhart 1936, 601–602.
[348] Kristóf György: *Szendrey Júlia egy ismeretlen leveléről*. In: *Napkelet*, 1932. november 1., X. évf., 11. sz., 815–817.; *Ellenzék*, 1922. december 3., XLIII. évf., 273. sz., 9.

kitüntetéssel teljesítette az államtudományi államvizsgát is, majd 14 nappal később gyakornoki minőségben a Pénzügyminisztériumba helyezték át, azután 1869. február 7-én megszerezte a jogtudományi doktorátust és az év december 30-án váltótörvényszéki segédfogalmazó lett. 1870. január 9-én, a korábbi minőségében az Igazságügyi Minisztériumba kapott beosztást, 1870. május 14-én pedig királyi táblai fogalmazóvá nevezték ki. 1870. augusztus 26-án polgári törvénykezési jogból a pesti egyetem jogi karán magántanárrá habilitált[349] és 1871. április 24-én a közügyvédi, május 8-án a váltóügyvédi vizsgát tette le, mindkettőt kitűnő minősítéssel. 1871. november 1-én királyi táblai jegyző, majd 1872. január 22-én királyi kúriai fogalmazó lett, de az Igazságügyi Minisztériumban való beosztásának megtartásával.[350] Végül 1872. szeptember 19-én Ferenc József a kolozsvári tudományegyetemre az egyetemes európai- és hazai jogtörténet[351] nyilvános rendes tanárává nevezte ki. Közigazgatási tevékenységet a későbbiekben soha nem végzett, ugyanis azt a professzori tisztséggel összeférhetetlennek tekintette, azonban Kolozsvár város több jótékonysági, kulturális szervezetének az elnöki tisztét töltötte be. A kolozsmonostori katolikus egyházközségnek 1900-tól kezdve haláláig főgondnoka volt.[352]
1879-ben Kolosváry Sándorral közösen az elméleti államvizsgálatok vizsgálói bizottságán belül az első alapvizsgálat elnöke, továbbá a jogtudományi államvizsga beltagja is volt.[353] 1900-ban, majd 1902-ben a jog- és államtudományi vizsgabizottság első alapbizottságának, illetve az államtudományi államvizsgálati bizottságnak volt a tagja.[354]
1873. június 20-án kötött házasságot Kolozsvárott *Vikol Polixeniával*,[355] a leánygyermekük, *Iluska* később Horváth Károly királyi közjegyző neje lett. Fiai közül a fiatalabb, *Óvári Béla* volt császári és királyi huszárezredes Ausztriában élt, idősebb fia *dr. Óvári Elemér* Kolozsvár szabad királyi város utolsó magyar tiszti főügyésze volt.[356]
Egyetemi pályafutása során négyszer lett a jog- és államtudományi kar dékánja:[357] az 1880/1881., 1884/1885.,[358] 1899/1900.,[359] 1909/1910.[360] tanévekben, az 1892/1893. tanévben pedig az egyetem rektori tisztségét viselte.[361] A Magyar Tudományos Akadémia[362] 1892.

---

[349] *BpK.,* 1872. április 18., VI. évf., 88. sz., 700.
[350] Az 1906. évi királyi kitüntetési oklevelében röviden összefoglalták az életrajzát, amely szerint az 1867 és 1871 közti időszakában, mint budapesti váltótörvényszéki gyakornok és segédfogalmazó működött, ezt követően nevezték ki a minisztériumba. In: AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1906. doboz, 535–1906.; *Ország-Világ*, 1899. szeptember 17., XX. évf., 38. sz., 593–594.
[351] AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1872. doboz, 3701–1872.; A Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókkönyvtárában fennmaradtak jegyzetek az egyetemes európai, illetve magyar jogtörténeti 1879/1880. tanévi előadásairól. Az órai jegyzetek alapján az általa tartott magyar jogtörténeti kurzus inkább alkotmánytörténeti volt, mint jogtörténeti. Megállapítható, hogy ötvözte a kettőt, hiszen szorosan összekapcsolódtak. Ferencz MsU1548/A.; MsU1548/2.; Ferencz MsU1549/A.; MsU1549/B.
[352] Kolosváry 1931, 4–6.
[353] *MTCN,* 1879, 139–140.
[354] *MTCN,* 1902, 562–563.
[355] A sajtó beszámolt *Óvári Kelemen* eljegyzéséről: *„Kolozsvárott Óvári Kelemen egyetemi tanár e hó végén vezeti oltár elé Vikol Leopoldina kisasszonyt.”* In: *Fővárosi Lapok*, 1873. szeptember 14., X. évf., 211. sz., 919.; *Fővárosi Lapok,* 1873. április 24., X. évf., 94. sz., 408.; *Óváry Zoltán* apai nagyanyjáról, *Vikol Polixeniáról* többször megemlékezik a művében. Óváry 2004, 48–49.; A sajtó az aranylakodalmukról is tudósított. *Ellenzék*, 1923. október 4., XLIV. évf., 224. sz., 4.
[356] Kolosváry 1931, 6.
[357] DJCAN 315. fond. 908. inv., 111 köt., 93, 192, 509.; Gaal 2012, 117–118.
[358] *KMKFJT Almanach* 1916, 15–16.
[359] *HK.,* 1899. június 15., VII. évf., 13. sz., 296.; *BpK.,* 1899. június 4., XXXIII. évf, 127. sz., 1.; *MTCN*, 1900. 525.
[360] *HK.,* 1909. július 1., XVII. évf., 14. sz., 424.
[361] DJCAN 315. fond. 908. inv., 111. köt., 301.
[362] Fekete 1975, 207.

május 5-én, *Kolosváry Sándorral* közösen[363] választotta a levelező tagjai közé.[364] Egyetemi tanársága 25. évfordulóján az uralkodó professzori működéséért a legmagasabb elismerését fejezte ki.[365] 1906-ban és 1910-ben ugyanazon kitüntetések érték, mindkét esetben magyar királyi udvari tanácsossá nevezték ki, amelyet mint rendes tanárnak a főiskolai oktatás terén sok évi buzgó működéseként szerzett érdemei elismeréséül kapott.[366] Negyvennégy évi tanári működése után, 1916. szeptember 1-én vonult nyugdíjba, utóda a tanszék élén *Bochkor Mihály* lett.[367] Idősebb korában baleset érte, amelyről a sajtó is beszámolt: 1912-ben az udvarhelymegyei Szombatfalván a rokonainál tartózkodott, ahol súlyos sérülést szenvedett. *„A professzor az emeleti lakás sötét folyosójáról, – amelyen a járást nem ismerte, – lezuhant és eszméletlenül terült el a földön. Hozzátartozói gyors intézkedésére Kolozsvárra szállították.”*[368]
1925. december 17-én, 81. életévének betöltése után tüdőgyulladásban halt meg. Sírja a kolozsvári Házsongárdi temető II.a. parcellájában volt, amely mára már nem található meg, a helyére betonláda-sírbolt készült.[369]

4. 3. 3. 2. Tudományos pályája

Óvári Kelemen első és jelentős feltűnést keltett tudományos munkája 1871-ben jelent meg Pesten, amely a csődrendszer hazai és külföldi ismérveit taglalja.[370] *„A munka több szempontból is úttörő jelentőségű volt. Először, mert valóban az első tudományos dolgozatok egyike volt, amely a magyar csődjognak rendszeres feldolgozását foglalta magában és így hézagpótlóként jelentkezett. Másodszor, mert igen jelentős és gazdag irodalmi háttérrel bírt és az az időtájt még újszerű összehasonlító jogi módszer felhasználásával készült. S végül, mert az akkori magyar jogi irodalom még a kompendiumok virágkorát élte, és a részletekbe hatoló, analitikus monográfiák számára új volt a talaj.”*[371] 1881-ben közzétette az első jogtörténeti tárgyú értekezését *„Milyen a jog, szervezetének kifejlődési időszakában”* címmel. E mű a jog organikus felfogásából indult ki és kifejezetten a természettudományi iskola hatása alatt állt.[372]
Rektori székfoglalójában a jogtudomány középkori történetéről értekezett, amelyben, bár röviden, a germán jogokra és a germán jogtudományra is kitért, főleg mégis a római és az

---

[363] A Magyar Tudományos Akadémia tagjelöltjei: II. osztály A) alosztályában levelező tagoknak jelölték a meglévő 12 üres helyre: *Alexander Bernát, Asbóth János, György Aladár, Kolosváry Sándor, Lánizy Gyula, Nagy Ernő, Nagy Ferenc, Óvári Kelemen, Réthy László, Vargha Gyula* professzorokat. *BpH.,* 1892. április 16., XII. évf., 107. sz., 9.
[364] *Óvári Kelemen* részére *Hegedűs Sándor* írta meg az ajánlást, amelyben kiemelte Kolosváry-val való közös munkáját. A végén kitért arra, hogy a műveinek sorozata bizonyítja, hogy a magyar tudományosság hasznos és szorgalmas munkása a jelölt, így az Akadémia a megválasztása által gazdagodna. *Pulszky Ágost* ajánlása a 9/5. számú mellékletben található meg.
[365] 1897. november 1-én az uralkodó a vallás- és közoktatási miniszter előterjesztésére megengedte, hogy a Kolozsvári Tudományegyetemen *Csiky Viktort, Kolosváry Sándort, Óvári Kelement, Vályi Gábort, Meltzl Hugót, Szamosi Jánost* és *Alt Antalt* nyilvános rendes tanárokat ezen minőségükben kifejtett buzgó és sikeres munkásságukért uralkodói elismerésben részesítsék. *BpK.,* 1897. november 11., XXXI. évf., 259. sz., 1.
[366] *BpK.,* 1910. augusztus 18., XLIV. évf., 188. sz., 4.; *DM.,* 1910. augusztus 19., I. évf., 75. sz., 9.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1906. doboz, 535–1906.; Uo. 26–1910. doboz, 2521–1910.
[367] Balogh 2003, 190.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 12–1916. doboz, 1159–1916.
[368] *PH.,* 1912. április 18., XXXIV. évf., 93. sz., 15.
[369] Kolosváry 1931, 6–7.; Asztalos 2011, 60.
[370] *Szolnok Megyei Néplap*, 1969. november 21., XX. évf., 127. sz., 8.; *Nógrád,* 1969. november 21., XXV. évf., 270. sz., 8.; *Dolgozók Lapja*, 1969. november 21., XXIV. évf., 270. sz., 8.; *Somogyi Néplap*, 1969. november 21., XXV. évf., 270. sz., 6.; Óvári 1871.
[371] Kolosváry 1931, 7.
[372] Kolosváry 1931, 7–11.

egyházi jog tudományos művelésével foglalkozott.[373]
Azonban az a mű, amellyel *Óvári Kelemen* a nevének és tudományos életének *„aere perennius”* emléket állított, az a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent ötkötetes nagy gyűjtemény, amely közel 6000 oldalon a magyar törvényhatóságok szabályrendeleteit foglalja magában, több évnyi fáradhatatlan gyűjtőmunkásság eredményeként. Mindezt *Kolosváry Sándorral* közösen kutatta fel, amelyet korábban már bemutattam.[374]
Kolosváry Bálint a megemlékezését a következő szívélyes és személyes hangvételű szavaival zárta: *„[Óvári] Rendkívüli sokoldalúsága révén: minden nehézségnek, fennakadásnak az áthidalója volt. Alig volt Studium a jog- és államtudományi fakultáson, amelyet ideig-óráig ne helyettesített és vizsgákon ne kérdezett volna. Mint szigorlati és alapvizsga censor az az ideál, amelyet a tanári pálya kezdetén álló fiatalabb professoroknak követendő például választania kellene. Hiszen, amint az eredményes tanításnak is elsősorban szív és méltányosság az előfeltétele: áll ez a tanulás eredményeit számonkérő vizsgálatokra is. … Tíz éven keresztül voltam abban a szerencsés helyzetben, hogy statutum gyűjtő útján, mint kisegítő, technikai munkatársa – nem egyszer fiával, Elemérrel együtt, elkísérhettem.”*[375]

4. 3. 4. Lindner Gusztáv

4. 3. 4. 1. Életútja

Lindner Gusztáv 1836. február 3-án született Nagyszebenben. 1852-ben végezte el a szülővárosában az evangélikus főgimnáziumot; majd a jog- és államtudományi tanulmányait a nagyszebeni jogakadémián és a bécsi egyetemen folytatta 1852 és 1859 között, utóbbi helyen avatták jogtudományi doktorrá 1859-ben.[376] 1861 és 1869 között ügyvédként praktizált, 1869. március 17-én országgyűlési képviselőnek választották meg Nagyszeben II. számú kerületében,[377] amelyet egészen haláláig megőrzött.[378]
1870 és 1879 között a nagyszebeni jogakadémia igazgatója és nyilvános rendes tanára,[379] illetve az államvizsgálati bizottság jogtörténelmi osztályának elnöke volt,[380] valamit a politikai tudományok, az encyclopaedia, és a magyar büntetőjog nyilvános rendes tanára.[381] 1878. július 25-én az uralkodó királyi udvari tanácsosi címmel tüntette ki.[382] 1879-ben nevezték ki a kolozsvári egyetem rendes jogtanárává a magyar közjog, közigazgatási jog és pénzügyi törvényismereti tanszék élére.[383] Kétszer volt a jogi karnak dékánja (1881/1882.[384]

---

[373] *Beszédek KMKFJTR* 1892, 59–91.
[374] Kolosváry 1931, 11–17.
[375] Kolosváry, 1931, 17–20.
[376] *PN.,* 1909. október 21., LX. évf., 249. sz., 9.p.
[377] A hatvanas években annak a magyarbarát pártnak volt a vezetője, amely anno az unió megkötése mellett harcolt. A nyugalomba vonulásával visszatért a politikai pályára. 1906-ban Lindnert 511 szavazattal választották meg Szőcs Géza függetlenségi párti jelölttel szemben, akire 200 szavazat esett. *Magyar Polgár*, 1900. október 13., XXIII. évf., 235. sz., 5.; Uo. 1900. október 15., 236. sz., 4.; *PH.*, 1906. május 8., XXVIII. évf., 126. sz., 4.
[378] *Magyar Polgár,* 1869. március 21., III. évf., 35. sz., 3.; 1869-ben Deák-párti, majd 1901-től a II. kerület pártonkívüli, 1905-től szabadelvű párti, az 1906–1911. évi ciklusban ismét pártonkívüli képviselője volt Nagyszebennek. Bár 1906-ban pártonkívüli programmal választották meg, az év májusától az Alkotmánypártba lépett. Ujváry 1991, 44–45.
[379] *BpK.,* 1870. augusztus 30., IV. évf., 196. sz., 1.
[380] *MTCN.,* 1. évf., 1873, 257.; *BpK.,*1870. november 6., IV. évf., 253. sz., 1.
[381] *MTCN.,* 1873, 157.; *MTCN.,* 1879. 144.
[382] *MTCN.,* 1899, 880.; *Királyi könyvek,* 68. köt., 470.
[383] *MTCN.,* 1890. 352.; *BpK.,* 1879. május 16., XIII. évf., 114. sz., 1.; *Törvényszéki csarnok,* 1879., XXI. évf., 21. 39. sz., 156.
[384] *Fővárosi Lapok,* 1881. június 1., 124. sz., 717.

és 1895/1896.[385] tanévekben).[386] Az 1894/1895. akadémiai évben az egyetem rektora is volt.[387] 1900/1901. tanév első szemeszterének a végével kérte nyugdíjazását a megrongált egészségére[388] és öregségére való tekintettel (1901. április 3.).[389] Negyvenhárom szemeszteren át oktatta a közjogot, amelyről a karon is megemlékeztek.[390] A közjogi előadásokat helyette *Kiss Mór*[391] nyilvános rendes egyetemi tanár tartotta egy szemeszteren át, azonban a közigazgatási és pénzügyi jogot az adott félévben nem adták elő.[392] A katedrán a helyét *Nagy Ernő* nagyváradi jogakadémia tanár foglalta el.[393] 1909. október 21-én 73 éves korában hunyt el szülővárosában,[394] többek között haditengerészeti orvos fia[395] gyászolta. Még életében irodalmi hagyatékát felvásárolták ötszáz koronáért az Akadémia kézirattárának javára.[396]

Sokoldalúságát fejezi ki, hogy a 19. század nyolcvanas éveiben *Ruzitska Béla* pénzügyi tanácsos és neje, *Raczek Zsófia* hegedűművésznő házában szerda esténként rendszeresen kamarazenéltek, ezekre rendszerint Lindner is hivatalos volt. A vonósnégyes estéken a ház asszonya játszott az első hegedűn, *Boér Gergely*, aki a lipcsei konzervatóriumban végzett, a második hegedűn – őt időnként *Kovács Kálmán* helyettesítette –, *Wachsmann Ede* orvos és *Lindner Gusztáv* egyetemi tanár brácsázott, gordonkán pedig *Ruzitska Béla*, a háziúr játszott. A háziúr, *Ruzitska Béla* halálával a zenélés is megszűnt házában, és a muzsikálások súlypontja áttevődött Lindner Gusztáv házába. Korábban klasszikusokat és romantikusokat adtak elő, később már csak zongora-kamarazenét játszottak, ahol rendszeres hallgatóságként jelen volt *Brassai Sámuel* is.[397]
Az elismert jogtudós magánéletében élénken érdeklődött a hazai vegetáció iránt, így személyében a növényvilág egyik lelkes barátját vesztette el a szakma 1909 októberében, aki a Kárpátok növényeinek kultiválásában szerzett nagy érdemeket. Nyaralóhelyén a Keresztényszigeti-hegység *Hohe rinne-i* üdülőhelyének közelében 1902-ben havasi kertet létesített, amelyben a Szebeni, Barczasági és Radnai Kárpátok flórájának legfontosabb faunáit ápolta.[398]

---

[385] *„dr. Lindner Gusztáv dékán üdvözlőbeszédet mondott, méltatva azokat a nagy érdemeket, amiket a közoktatásügyi kormány a kolozsvári egyetem újjáépítése és ilyformán felvirágoztatása körül szerzett. A miniszter megköszönte a szíves fogadtatást. A kolozsvári egyetem pártolásával az a kormány célja, hogy megmutassa: nemcsak Budapesten, a szellemi központban lehet magas nívójú tudományos intézeteket fönntartani, hanem a vidéken is." Fővárosi Lapok,* 1895. november 5., 304. sz., 2829.
[386] Szinnyei 1900, 1237–1238.; *MTCN.,* 1896. 425.; *HK.,* 1895. június 15., III. évf., 12. sz., 139.
[387] *Kolozsvár,* 1896. október 2., X. évf., 224. sz., 3.
[388] *„Az utóbbi időben túlságosan felszaporodott doktori szigorlatok azonban, amelyeken többnyire 3 tárgyból egy egész órán át kellett kérdeznie, annyira megviselték idegrendszerét, hogy orvosi komoly figyelmeztetés alapján kénytelen volt a múlt tanév első félévének végén nyugalmaztatását kérni." Beszédek KMKFJTR* 1901, 24.
[389] *Magyar Polgár,* 1900. október 13., XXIII. évf., 235. sz., 5.p.; *Zárszámadás* 1902, 80.; *Magyar Polgár*, 1901. január 28., XXIV. évf., 23. sz., 4.; *KMKFJT Almanach* 1909, 14.
[390] *BpH.,* 1901. január 29., XXI. évf., 29. sz., 5.
[391] *Életéről lásd:* Diószegi 2020, 357–369.
[392] *Magyar Polgár,* 1901. január 17., XXIV. évf., 14. sz., 4.; Uo. 1901. január 29., 24. sz., 4.
[393] *Ellenzék,* 1902. február 3., XXIII. évf., 27. sz., 2.; Martonyi 1942, 180.
[394] *Magyar Botanikai Lapok 8.,* 1909., 10–12. sz., 362.; *PH.,* 1909. október 21., XXXI. évf., 249. sz., 16.
[395] *„A kolozsvári tudományegyetem egyik volt jeles hallgatóját, dr. Lindner Ernőt, Lindner Gusztáv egyetemi tanár fiát, ő felsége valóságos corvette orvossá nevezte ki. Lindner eddig mint ideiglenes corvette-orvos szolgálta a hadi tengerészetet."* In: *Kolozsvár,* 1895. június 14., IX. évf., 134. sz., 3.
[396] *BpH.,* 1905. április 18., XXV. évf., 108. sz., 12.
[397] Lakatos 1941a, 146.; Uo. 1941b. 197.
[398] *Magyar Botanikai Lapok 8.* 1909, 10–12. sz., 362–363.

Aktív politikai tevékenységet folytatott képviselői mandátumának kitöltése idején, azonban nyugdíjba vonulását követő évben az országházban komoly kritikát fogalmazott meg az irányába *Sebess Dénes*, országgyűlési képviselőtársa a képviselőház 1902. december 5-i ülésén. Felvetette, hogy Lindner az utolsó tanári fizetését nyugdíjaztatása előtt német nyelven kiállított nyugta alapján vette fel. Ez nem felet meg a valóságnak, mert a magyar királyi adóhivatal nem fogadott el állami tisztviselőtől német nyelvű nyugtát.[399] Képviselősége idején tekintettel arra, hogy rigorózus ember hírében állt, többször több támadás középpontjába került. Mandátumának utolsó éveiben, 1904. május 11-től a képviselőház könyvtári bizottságának volt a tagja.[400] Kolozsvár város életében is aktív közéleti[401] és politikai szerepet vállalt, ugyanis a 1896. október 28-án tartották a helyi önkormányzati választásokat, ahol a második választókerületben – amelynek a városháza adott otthont – Lindner töltötte be a választási bizottsági elnökének a pozícióját.[402]

Élete során több tekintélyes tisztséget betöltött: egy éven keresztül (1886–1887) Kolozsvár város tűzoltóságán a mászó osztály-parancsnoka, illetve ezt megelőzően a nagyszebeni önkéntes tűzoltó egylet főparancsnoka volt,[403] amelyről 1879-ben egyetemi kinevezésekor mondott le.[404] E mellett a kolozsvári vöröskereszt egylet jegyzői tisztségét is betöltötte, amelyről 1889-ben mondott le betegsége okán.[405] Ezeken felül az *„Erdély részi Kárpát-egyesület”* (*Siebenbürgisches Karpatbenverein*) elnöke is volt több éven keresztül.[406] Ráadásul a nagyszebeni német férfi dalegylet tisztleletbeli tagjává is megválasztották.[407] Az egyetemi szférában is több tiszteletbeli pozíciót betöltött. Tagja volt a könyvtári bizottságnak, valamint elnöke a torna-vívó bizottságnak, később a *Mensa-Academica* bizottságának is.[408]

4. 3. 4. 2. Tudományos pályája

Lindner Gusztáv legismertebb munkája *„A kolozsvári Kalandos-társulatokról”* szól. A középkori társulatok és számos egyházi egylet egyik érdekes „maradványai” az úgynevezett Kalandos-társulatok, amelyek mind külföldön, mind Magyarországon a középkorban keletkeztek. Külföldön már régen megszűntek, azonban Kolozsvárott a 19. századig fennálltak és működtek. A középkor utolsó századaiban az egyházi társulatok nagyon elszaporodtak, ennek eredményeképpen egy városban számos hasonló társulat is létezhetett. E társulatok főcélja a jótékonykodás vagy egyéb egyházi jellegű cselekmény volt: templomok vagy oltárok javára alapítványok létesítése, temetési költségek fedezésére, pénztárak

---

[399] *PH.,* 1902. december 5., XXIV. évf., 334. sz., 4.
[400] Jónás 1994, 389–399.
[401] A *„Tribuna“* sajtóper során Lindner több kollegájával alkotta az esküdtszéket, köztük volt *Kiss Mór,* és póttagokként *Gróisz Gusztáv* is. A Tribuna című periodika 1894. augusztus 8-án a tárcarovatában *„Smara“* aláírással (romániai tanítónő) egy verset közölt, amely dicsőítette a Memorandum elítéltjeit és a magyarokról mint „barbárokról“ beszélt. A meghallgatásokat és a tárgyalást követően az esküdtek verdiktjét Lindner Gusztáv hirdette ki: az esküdtszék 10 igennel elmarasztalta a vádlottat. A felek elfogadták az ítéletet és semmiséget sem jelentettek be. *Kolozsvár,* 1895. november 26., IX. évf., 272. sz., 2.p.
[402] *Magyar Polgár,* 1896. október 13., X. évf., 233. sz., 3.
[403] *„Az 1900. év őszén Brassóban tartották országos kongresszusukat a magyarországi tűzoltó egyletek. Ennek az eseménynek az ülésein részt vett többek között Lindner Gusztáv, akkor még a kolozsvári egyetem tanára is, mint a nagyszebeni tűzoltó egylet megbízottja.” Ellenzék,* 1902. január 30., XXIII. évf., 24. sz., 2.
[404] *Magyar Polgár*, 1886. július 12., XX. évf., 156. sz., 3.; *Kolozsvár,* 1887. január 10., I. évf., 12. sz., 3.; *Magyar Polgár,* 1875. február 17., IX. évf., 38. sz., 3.p.; *Ellenzék,* 1882. július10., III. évf., 154. sz., 5.
[405] *Kolozsvár,* 1889. január 9., III. évf., 7. sz., 2.
[406] *PH.,* 1905. augusztus 28., XXVII. évf., 238. sz., 9.
[407] *Kolozsvár,* 1887. június 13., I. évf., / 137. sz., 2.; *„A nagyszebeni férfi dalegylet 25 éves jubileuma alkalmából fejlődése körül kifejtett működésért többeknek díszoklevelet szavazott meg.”* A kitüntetettek közt volt Lindner Gusztáv kolozsvári egyetemi tanár is. *Kolozsvár,* 1888. május 29., II. évf., 122. sz., 3.
[408] *Beszédek KMKFJTR* 1901, 24.

alapítása, szegények ellátása, betegek ápolása, alamizsna kiosztás. A jogi személyek természetével bírtak, tisztviselőiket és elöljáróikat maguk választották. Az egyletektől abban különböztek, hogy nem csupán egyetlenegy cél érdekében jöttek létre. E társulatokhoz tartoztak a Kalandos-társulatok, amelyek eredetileg csak papokból álltak és nevüket onnan vették, hogy minden hó első napján (*kalendáján*) hivatalos ügyeik elintézésére, közös isteni tisztelet tartására és közös étkezésre gyűltek össze.[409]

E „kalandos-társulatok" elöljárósága joghatóságot is gyakoroltak tagjai felett, akik perlekedéseiket kötelesek voltak a társaság elé vinni. Az idő folyamán számos árnyalata alakult ki e társulatoknak, ugyanis mások is alapíthatták őket: férfiak és nők, polgárok és parasztok, világi és egyházi, nemesi, sőt fejedelmi személyekből is alakultak társulatok.[410] A 14. és 15. században Európa szerte nagyon el voltak terjedve a „Kalandosok". Hazánkban a legtöbb eddig leírt kalandos-társulat egyházi szervezésű volt. Lindner kimutatta, hogy már Szent László királyunk korában léteztek Magyarországon kalandosok: Liptó, Nagyszeben, Segesvár, Nagyvárad, Eger, Zágráb. Azonban a legtöbb kalandos-társulat a reformáció korában megszűnt.[411]

A szerző álláspontja szerint Kolozsvár az egyetlen város, amelyben több mint ötszáz éven keresztül a kalandosok minden félbeszakítás nélkül működtek.[412] Az 1368-ban alakult társulat kolozsvári oltárszolgálat teljesítése okán jött létre. A kalandos társulatoknak a földműves osztályban való elterjedése annak köszönhető, hogy számos földművesnek megtetszett ezen intézmény, amely az iparos polgártársaikkal, céhekkel szemben számukra számos kiváltságot jutattak. 1613-ban már létezett az az öt még a mű keletkezésének az idejében is meglévő kalandos társulatok: 1.) a kétvizközti – 53 taggal; 2.) az öregebb hidelvei (hídon túli) – 200–220 taggal; 3.) az ifjabb hidelvei – 280 –300 taggal; 4.) a külközéputcai – 300 taggal; 5.) a külmagyarutcai – 138 taggal. A kolozsvári hétvízközi társulat a legrégibb, amelynek alapszabálya 1587-ből származott; az öregebb hídelvei társulat a kiváltságlevelét 1625-ból és cikkeit 1780-ból eredezteti, a külközéputcai társaság artikulusai 1826-ból.[413] Ezen okiratokat s más ide vonatkozó iratok is közlésre kerültek.[414]

A kolozsvári kalandosok ezen időszakra kizárólag földművesekből álltak, társulatuk mégis úgy szerveződött – és működésük tekintetében is sok hasonlatosságot mutattak –, mint a régi iparos céhek. Ezen okból céheknek is hívták a kalandosokat és ezért is álltak a céh *comissariusok* felügyelete alatt. A céhek módjára tartották a közgyűléseiket, rendszerint január havában. Tagjaik felvételét hasonló feltételekhez kötötték, mint a céhek: a kalandos tagjait belépési díj ellenében vette fel, nem határozott időre, hanem rendszerint egész életük tartamára; mindamellett kiléphetett a tag úgymond „kiállási pénz" fizetése ellenében.[415] A kalandos társulatok tagjai voltak: fiatal fiúk, akiket atyjaik kezdeményezése alapján 10–12. életévükben vett fel a társulatba. Továbbá az ifjak, akik 15–20 éven át mint „sírások" és „test vivők" szolgálták a társulatot. Az öregek, akik a viselt *„dékánság"* után – eltekintve az apaság vitelétől –, a halottak végső elkísérésére voltak kötelezve. Illetve, az elhunyt kalandos tagok özvegyei, akik csekély évi díjat fizettek a kalandosok pénztárába. Lényeges kiemelni, hogy az özvegyeket leszámítva leányok nem lehettek a társaság tagjai. Végül fontos megemlíteni a *saláristákat*, akik éves díjak fizetése útján biztosították maguk számára a kalandos temetést. A kalandos társulatok élén állt a kalandos apa, akit rendszerint két évre választottak. Az atyát hivatalában támogatta a két dékán és a nyolc deák (*nótárius*). A

[409] Lindner 1894a, 65.
[410] *Századok,*1894, 947–948.; Lindner 1894a, 66.
[411] Lindner 1894a, 66–69.
[412] *Századok,* 1894, 572.; Lindner 1894a, 69.
[413] *Hadtörténelmi Közlemények,* 1895. évf., 8. köt., 149.; Lindner 1894b, 140–145.
[414] *lásd:* Lindner 1894c, 215–226.
[415] Lindner 1894a. 71., 77–82.; Lindner 1894b. 145–146.

kalandos társulatok tisztviselői régebben esküt tettek. A társulat előjárósága bizonyos esetekben, mint becsületbíróság működött s a „kalandos apa” a tagjai közt támadt nézeteltéréseket, mintegy békebírói rendezte el.[416] A kalandosok működésének legfontosabb feladata kezdettől fogva a társak keresztény temetésében való részvétel volt,[417] amely szigorú szabályok[418] szerint zajlott. De nem tekinthetjük a kalandosokat egyszerű temetkezési társulatoknak.[419]
Lindner munkájában azt a kérdést veti fel, *„vájjon miért maradtak fenn a külföldiekkel majdnem egyidejűleg alapított kolozsvári Kalandosaink egészen napjainkig, holott bel- és külföldi testvértársulataik már régen — nagyrészt már évszázad óta — eltűntek?”*[420] A tudós megítélése szerint, azért, mert a kolozsvári kalandosok mind szegények és egyszerűek voltak, nem gyűjtöttek vagyont, hanem csupán társulati céljaikra fordították pénzüket, amelyet minden évben szétosztásra kerültek.[421]

Több helytörténeti illetőségű „tárgyi emlékkel” foglakozott munkájában, nem kizárólag szülővárosa és a szász városok, hanem Kolozsvár esetében is. Elsőként emelném ki, hogy Kolozsvár város legrégibb statútumát levéltári kutatási során fedezte fel. A megtalálásig az 1537. évi szabályrendeletet tartották a legősibb jogforrásnak a város jogszabályát figyelembe véve, amelyet Kolosváry Sándor és Óvári Kelemen jogtanárok a *’Corpus statutorum Hungariae’* című városi és megyei statútumokban gazdag gyűjteményének I. kötete tartalmazta.[422] Az újonnan felfedezett hártyás oklevél bevezetésből és tizenegy, illetve tíz cikkből állt, a 4. cikk hiányzott – amely 1513-ban született –, az az idő szerint ismert legrégibb városi statútumot tartalmazta. A jogtudós a két helyhatósági jogszabály összehasonlítása[423] során megállapította, hogy az 1513. évi az 1537. évinek az *„anyastatutuma”*, ugyanis a két statútum bevezetése egyetlen egy szó kivételével teljesen összhangzó.[424] A felfedezésről a tudós tanár azonnal értesítette *Albach Géza* polgármestert, aki intézkedést tett arra vonatkozóan, hogy miként kerüljön az megőrzésre.[425]

Szintén a városi élet egyik különlegességét mutatta be a következő tanulmányában, amelyet a *Ruland-oszlopok a szepesi és erdélyi szászoknál* címmel írt. Ezen oszlopokat rendszeresen fedetlenül, szabad ég alatt állították fel a vásártereken, községi vagy városház előtt. Három csoportba sorolhatók azon városok, melyekben Roland-oszlopok találhatóak. Az első csoportba tartoznak az Északi-tenger tájékán fekvő városok: Hamburg és Bréma; a második csoportba a magdeburgi érsekség és hercegség, és a harmadik csoportba Branbenburg tartozik.[426] A hazai oszlopok, németországi rokonaikhoz hasonlóan, az illető városok vérbírósági, vásárbírósági[427] jogait ábrázolták, *„hogy abban a városban, vagy helységben élet és halál fölött ítélő bíróság létezett.”*[428] A németországi „Rolandok” keletkezési ideje homályos. Egyes források Nagy Károllyal hozták kapcsolatba az első ilyen jellegű oszlopok

---

[416] *BpH.,* 1894. január 19., XIV. évf., 19. sz., 4–5.
[417] *Az Ifjabb hídelvei Kalandosok búcsúztatója* a 12. számú mellékletben található.
[418] *lásd:* Lindner 1894b, 148–149.
[419] *Magyar Polgár,*1894. január 14., VIII. évf., 11. sz., 2.; Lindner 1894b, 146–147.
[420] Lindner 1894b, 149.
[421] *Magyar Polgár,* 1894. január 14., 11. sz., 2.; Lindner 1894b, 149–150.
[422] Lindner 1896, 182.
[423] A statutum teljes szövegét *lásd*: Lindner 1896, 184.
[424] Lindner 1896, 183.
[425] *Kolozsvár,* 1895. március 16., IX. évf., 63. sz., 3.
[426] Lindner 1885a, 51.
[427] Tekintettel arra, hogy a Roland-oszlopokat vásártereken is felállítottak, az értekező ebből arra a következtetésre jutott, hogy összeköttetésben álltak a vásárbíróságokkal is. *Magyar Polgár,* 1884. november 11., XVIII. évf., 260. sz., 4.; Lindner 1885a. 49.
[428] Lindner 1885a, 49.

felállítását, ellenben *Zoepfl* – akinek a munkája képezte a tanulmány alapját –,[429] a szász császárok és különösen I. Ottó idejére tette ezt.[430]
Magyarországon két ilyen oszlopot talált Lindner: Bártfán és Nagyszebenben, amelyeket részletesen ismertetett.[431] Hazánkba a szászászok II. Géza alatt vándoroltak be és magukkal hozták ősi szokásaikat, jogaikat s ezek jelképéül tekinthetők a bártfai és nagyszebeni Roland-oszlopok.[432] A bártfai szobornak keletkezését a városnak a 14. században történt alapításával hozták kapcsolatba, a szobrot fedő rézlemezeket 17. század toldalékául tekinteni. Nevezetes, hogy ez a szobor a külföldi hasonló szobroktól, – amelyek rendesen kőből készültek –, eltérően fából készült.[433] A szebeni „Roland" eredetére nézve legvalószínűbbnek tartotta Lindner, hogy az egyes gyarmatok csoportosulásával s az *Altenberger Tamás* által behozott *Schwabenspiegel magdeburgi* és *iglaui* jogok használatának kezdetével állt kapcsolatban, amely a 15. század végére tehető. A szobor a város piacának közepén álló pellengér csúcsát foglalta el, ahonnan valószínűleg a 17. század elején *Báthory Gábornak* Nagyszebent dúló katonái döntötték le.[434] Érdemes megjegyezni, hogy nem sokkal korábban *Römer Flóris* szintén részletesen értekezett e tárgyról.[435]

Nem szabad elfelejtenünk, hogy Lindner Gusztáv szász gyökerekkel rendelkezett, amit élete folyamán végig büszkén viselt. Mindez az országgyűlési viták és más magán felszólalások során jellemének egyik kulcs mozgatójává vált.[436] Ezek alapján érthető, hogy a *„Der Schwabenspiegel bei den Siebenbürger Sachsen (A Svábtükör az erdélyi szászoknál)"*[437] című kötetében a „hazai recepció" fő territóriumát mutatta be. A Szepesség történetének rövid összefoglalásában a középkori Magyarországra való német bevándorlás főbb mozzanatait is felvázolta; utalt az erdélyi szászok territóriumának (*Königsboden*) a jogállására, s rámutatott arra, hogy a budai jogra a Svábtükör jelentősen hatott, amely Kassán, sőt Erdélyben is különösen terjedt.[438]

A fenti két munkájához szorosan kapcsolódik a következő műve is. A szászsághoz tartozó egyik legjelentősebb jogforrás az *Altenberg-féle kódex,*[439] amelynek Nagyszebenben őrzött kézirati szövegét 1885-ben bocsátotta közre az Erdélyi Múzeum Egyesület történelemtudományi szakosztálya. A kiadást Lindner Gusztáv rendezte sajtó alá, s látta el bevezetéssel. A kódex 14. századból való hártyára írt kézirat és *Thomas Altenberger* szebeni polgármester, királybíró és kamarás 1481-ben hozta Nagyszebenbe, és ott sokáig használták a bíráskodásnál, mint bírói segédforrást, illetve a nagyszebeni polgármesterek hivatali esküjüket

---

[429] Lindner 1885a, 48.
[430] *Magyar Polgár,* 1884. november 11., XVIII. évf., 260. sz., 4.; Lindner 1885a, 48–51.
[431] *PH.,* 1884. november 9., VI. évf., 309. sz., 3.
[432] Lindner 1885a, 52.
[433] Lindner 1885a, 59–64.
[434] *Magyar Polgár,* 1884. november 11., XVIII. évf., 260. sz., 4.; Lindner 1885a, 58–64.
[435] *Fővárosi Lapok,* 1884. november 9., 264. sz., 1703.; *lásd:* Rómer 1876, 9–35.
[436] *„Lindner Gusztáv ellen több lap támadást intézett a Brassóban és Nagyszebenben tartott pohárköszöntői miatt, amelyek jelentősen nemzeti hangvételűek voltak. Lindner mellékelve beszédeinek szövegét fegyelmi vizsgálatot kért maga ellen. A kolozsvári egyetem jogi kara és később az egyetemi tanács egyhangúlag kimondta, hogy ebben az ügyben semminemű hivatalos eljárásnak nem látja helyét." BpN.,* 1899. október 6., IV. évf. 276. sz., 6.
[437] *lásd:* Lindner 1973.; Mint látható a tanulmány német nyelven íródott meg, amelyre a következő magyarázattal szolgálhat: *„Tanszékén mindig a magyar közjog hamisítatlan igazságait hirdette, s oly tiszta magyar nyelven, hogy kiejtésén senki sem vette volna észre, hogy nem ez volt már az anyanyelve is." Beszédek KMKFJTR* 1901. 23.
[438] Ruszoly 2006, 489.
[439] Lindner 1885b.

erre tették le.[440] A mű feltehetőleg joggyűjtemény, ugyanis „németországi" törvények vannak benne, és a sváb *Landrecht* egyik legteljesebb példányát „őrzi".[441] A Sváb tükör mellett a kötet további részei a magdeburgi *Weichbildrecht*, amely elsősorban a magdeburgi városi igazgatási jogot tartalmazza, és az *Iglaui* jogkönyv, amelynek hatása a budai mellett elsősorban a Selmeci jogkönyvben fedezhető fel. A jogkönyv felső-német (*ober-deutsch*) nyelven íródott. A kódex városi használatára utal, hogy a zárlapján található helyi szokásoknak megfelelően leírt esküminta szövegéből a protestáns hit felvétele (1536) után Szűz Máriára és az egyház szentjeire vonatkozó részeket kitörölték. Az Altenberger-féle kódex jelentőségét mutatja, hogy a nagy német jogforráskiadó *Karl August Eckhardt* 1973-ben Lindner munkáját újra megjelentette.[442]

A következő munkája, amely ma már elfogadott módja a temetkezésnek, azonban akkor még újdonságnak hatott és erre e tanulmány mutatott rá nem más mint, a *Temetkezés és hullaégetés, különös tekintettel a hazai közjogra* címmel megjelent tanulmánya.
Az *„Archív für katholisehes Kirehenrecht"* című folyóirat 1892. évfolyamának 5. füzetében közölték az osztrák császári királyi belügyminiszternek 1891. október 5-én kelt 20.331. számú és 1892. május 3-án kelt 9199. számú elvi jelentőségű végzését, amelynek tárgya a magyar köz- és közigazgatási jog szempontjából is jelentőséggel bírt. A végzés W. nevű, Bécsben lakó özvegyasszonynak azon kérelmét utasította el: *„Engedtessék meg neki, hogy férje külföldön elégetett hullájának urnában elzárt hamvait lakásában elhelyezve, megőrizhesse."*[443] A döntést a következőkkel indokolták: *„Egészségrendőri szempontból kifogás ugyan nem emelhető; mindamellett a szaktanács is, amelynek véleménye, amint magától értetik, az ügy közegészségi oldalának megbírálására szorítkozott, nem habozott kifejezést adni komoly aggodalmainak ilynemű engedélyek megadása iránt annyiban, amennyiben e hulla-hamvak magánlakásokban való elhelyeztetésük esetére a hatóság egészségrendőri oltalma és felügyelete alól kivonatnának. A vallásos érdekek szempontjából kiemeltetett, hogy a hullák és hulla- maradványok eltakarítása közügy s hogy az e tekintetben érvényes szabályok nem kizárólag egészség rendőriek. Ezen szabályok hozatalánál mindenekelőtt, a vallásos nézetek is „valának" mérvadók, melyek szerint a hullák és hullamaradványok eltemetése fölszentelt földben történik. A keresztény vallásfelekezetek hívei hullahamvaknak magánlakásokban s nem fölszentelt földben való elhelyeztetését megengedő hatósági intézkedésben a keresztény hallottá kultusz súlyos sértését és vallásos érzelmeik bántalmazását látnák. A hullák eltakarítására szent helyek hatósági felügyelet alatt állnak, minélfogva azoknak mindenkor megközelíthetőknek kell lenniük; azonfelül e helyek büntetőjogi szabályok alapján külön oltalomban részesülnek. Ezen oltalom illuzórikussá válnék éppúgy, mint a hatósági felügyelet, ha hullák, (sic!) illetve hullahamvak magánlakásokban helyeztetnének el."*[444] Az özvegy a végzés ellen beadott felségfolyamodványt, amelyben kötelezte magát arra, hogy halála után férje hamvainak az eltemetéséről gondoskodni fog, de ez is elutasításra került. Mint látható ezen ügy jelentősége azon kérdés körül forgott, hogy *„meddig érnek az állam és az egyház hatalmának határai az egyes állampolgárok szabadságkörével szemben? Jogában, érdekében áll-e az államnak feltétlenül megtiltani a hullaégetést?"*[445] Fontosnak tartom megállapítani, hogy ekkora még az állam és egyház szétválására jogi értelemben nem került sor, de a házassági jogról szóló

[440] Wenzel 1897, 71.
[441] *Vasárnapi Újság,* 1885, XXXII. évf., 9. sz., 147.
[442] Blazovich 2013, 56.
[443] Lindner 1894d, 4.
[444] Lindner 1894d, 4.
[445] Lindner 1894d, 4.

törvényjavaslat beterjesztésére már 1891 decemberében sor került. Így a tanulmány fontos korrajzot mutat be a két főhatalom kapcsolatára vonatkozóan.
A római katolikus egyház tanai szerint a temetkezés az egyetlen megengedhető eltemetési mód. Ezen gondolatokat az osztrák püspöki kar 1891 novemberében tartott teljes ülésén szintén megerősítette: *„Semmiképpen meg nem engedhető, hogy a hullák elégetésük előtt, vagy az elégetett hullák hamvai beszenteltessenek, s ennélfogva ilynemű esetekben mindennemű egyházi szertartás teljesítése megtagadandó.”*[446] Hazánkban is a temetkezési ügy tekintetében a vallásfelekezeteknek mindenkor meghatározó szerepük volt. Ezen belül a katolikus egyház gyakran hangoztatta, hogy kizárólag őt illeti meg a temetkezési ügy szabályozása és az államot kizárólag egészségrendészeti oldal szabályozása illette meg. Fontos kiemelni, hogy sem az országgyűlés, sem pedig a vármegyék és sz. királyi városok az egyház eme követelését nem ismerték el, ugyanis számos megyei és városi szabályrendelet intézkedett a temetkezési ügyre vonatkozóan. A rendeletek tekintetében temetés rendes helye azon község temetőhelye volt, amelyben az érintett személy elhalálozott. E szabály azonban számos kivételt engedett, köztük a halottak szállítása.[447]
A „hullaégetés” az ókor népeinél nem volt egyedülálló, az egyik legelterjedtebb eltemetési mód volt. A kereszténység – ellentétben az ókori hitvilág szertartásaival –, a temetést fogadta el, de csak lassan és nehezen tudta háttérbe szorítani a hullaégetésnek a szokását, amely Európában egyes törzseknél egészen a 14. évszázadig fennmaradt. A szerző álláspontja szerint a 19. századi Magyarország a hullaégetés bevezetésére még nem volt felkészülve.[448]
A munkája végén röviden összefoglalta álláspontját a kérdés tekintetében, bár a mű során végig érződik ellenszenve a hamvasztásos temetkezés irányába, ennek ellenére építő jellegű pontokat fogalmazott meg: *„1. a fakultatív hullaégetés mint eltakarítási mód, csak törvény útján léptethető életbe; 2. e törvény alkotása előtt a hullaégetés alkalmazására irányuló egyletek és társulatok megalakulása nem engedhető meg; 3. a hulláknak elégetés végett külföldre való szállítása más mint közegészségi tekintetekből nem tagadható meg; 4. hullahamvaknak magánlakásokban való megőrzése, ha egyáltalában megengedtetik, csak külön belügyminiszteri engedély alapján megtörténhessék; mert minden körülmények közt helyesebb a hullahamvaknak az e célra szánt épületekben (columbariumokban) való elhelyezése.”*[449]

Következő művében a közigazgatás egy távolabbi területéről származó anyagot kívánt előtérbe helyezni, amely a törvényhozás és a kormány részéről egyik legnagyobb jelentőséggel bírt volna, ez pedig az építkezési és tűzrendészeti, valamint a tűzbiztosítási ügynek egységes szabályozását jelentette. A kormánykörök a javaslat megszületéséig az építkezési és tűzrendészeti ügyet a helyhatósági és községi tevékenység körébe tartozónak tekintették. Ennek okán a kormány kizárólag csak a rendkívüli tűzrendészeti és oltási ügynél előforduló balesetek szabályozása kapcsán rendelkezett. A szerző ismerete szerint egységes szabályozás nem állt rendelkezésre, így megítélése szerint annak hiányban a *statutárius* határozatok tarka mozaikja alakult ki a tárgyalt ügyben.[450]
A belügyminisztérium 1869. június 17-én 3365. számú *intézvénye* jelentős, különösen a falukra vonatkoztatva: *„A tűzvészesetek tapasztalás szerint a takarítás és cséplés idején leggyakoriabbak, s akkor egyszersmind legveszedelmesebbek és legkárosabbak is, mert a behordott takarmány és élet a tűz terjedésének bő anyagot szolgáltatván, a tűz nehezen oltható, s így sokszor egész községek, a lakosság összes termesztményeivel [sic!] együtt a tűz*

[446] Lindner 1894d, 4.
[447] Lindner 1894d, 5.
[448] Lindner 1894e, 3.
[449] Lindner 1894e, 3.
[450] Lindner 1877a, 127.

martalékául esnek. Ily károk lehető elhárítása végett felhívom a törvényhatóságokat, hogy a tűzrendészeti szabályok szigorú kezelése iránt területeiken, a helyi körülmények szerint célszerűen és erélyesen intézkedjenek. Különösen intézkedés teendő: 1. hogy a takarmány és termesztmények [sic!] összehalmozása, a házak közt lehetőleg korlátoltassék, s a községek azok tartására – mennyiben ez kivihető – inkább a községen kívül jelöljenek ki alkalmas helyeket, s a cséplés és nyomtatás lehetőleg szintén kín eszközöltessék; 2. hogy a takarmány és élet behordásánál, csűrökben, csűrkertekben, szérűkön, istállókban, padlásokon s általában könnyen gyúló anyagok közelében a dohányzás, nyílt világgal való járás, lövöldözés és tüzelés, és bármily tüzelő szerek használata szigorúan megtíltassék, a gyufák és más tüzelő szerek a gyermekek elöl gondosan őriztessenek, és tűzveszélyes gyermeki játék-szerek használata általában meg ne engedtessék; 3. hogy a szükséges tűzoltó-szerek, hol nincsenek, a községek által lehetőleg megszereztessenek, s a meglevők folyvást jó karban tartassanak ; 4. hogy minden háznál, csűrnél, szérűnél s a takarmány és élet más rakhelyén a megkívántató mennyiségű viz a tűzoltáshoz szükséges házi eszközökkel folyvást készen tartassék; 5. hogy a kémények rendesen tisztíttassanak; 6. hogy a csavargók, kik nem ritkán okai a tűzvésznek, szemmel tartassanak, s illetőségük helyére eltoloncoztassanak; 7. hogy minden helységben a helyi viszonyoknak megfelelő tűzőrség szerveztessék, s ott, hol az kivehető, tűzoltó-egyletek létesíttessenek; 8. hogy a lakosság a tűzkár elleni biztosítás üdvös voltáról felvilágosíttassék, s vagyonának biztosítására erélyesen buzdíttassék; 9. hogy az építkezéseknél a tűzrendőri szabályok megtartassanak, s a nép minden alkalommal lehetőleg szilárd, kevésbé tűzveszélyes anyagokkal való építkezésre serkentessék; 10. hogy a községi elöljárók, netalán tűzvész esetére, a tűzoltásnak ésszerű intézésére személyesen köteleztessenek, kijelentetvén, hogy az elöljáró ebbeli intézkedéseinek büntetés terhe alatt mindenki engedelmeskedni tartozik; 11. minden tűzeset után a tűztámadás okának lehető kinyomozása végett, a helyszínén vizsgálat teendő, s a tűzvész vétkes okozóinak törvényszerű megfenyítése eszközlendő; 12. gyújtogatások észlelése esetében, a gyújtogatok ellen rendelendő rögtön-bíráskodás engedélyezése végett a belügyminisztériumhoz azonnal jelentés teendő." Ezek alapján látjuk, hogy a kormány a tüzesetek támadási okait felismerte és azokkal kapcsolatban igyekezett intézkedni.[451]

A főváros a tűzoltási ügyek tekintetében mintaképképül szolgálhatott. Arad, Brassó, Győr, Kassa, Kolozsvár, Nagy-Szeben, Pozsony, Segesvár, Sopron, Temesvár, Vác, Zágráb *statutárius* határozatok útján a tűzrendészeti és tűzoltói ügyeit már korábban szabályozta. Továbbá a tűzbiztosítási ügy kezelése a városokban szintén gyakorivá vált. Egyedül a vidék volt az, ahol a tűzbiztosítással kapcsolatosan a legkülönbözőbb akadályokkal kellett megküzdeni.[452]

Az építkezési, tűzrendészeti és tűzoltási ügynek a *biztosítási ügy* kérdésével való összekapcsolásával nem a három téma egy törvényben való szabályozását kérte Lindner, hanem hogy e fő tárgykörök egyáltalán szabályozásra kerüljenek. A tűzbiztosítási ügynek célja abban állt, hogy a tűzesetek által keletkezett gazdászati károkat ismételten és lehetőleg gyorsan és tökéletesen kiegyenlítsék. Egy jól szabályozott tűzrendészeti és tűzoltási törvény esetében Lindner négyféle tevékenységet várt el: *„1. mindenekelőtt gondoskodni kell arról, hogy a tüzesetek keletkezése, a mennyire csak lehet, elháríttassék; bűnfenyítő törvények, építkezési és tűzrendészeti szabályrendeletek; 2. meg kell tenni előlegesen a szükséges intézkedéseket, hogy a tűzeseteket meggyőzni s elfojtani lehessen, még pedig ezen intézkedések két rendbeliek: a) célravezető tűzoltási eszközök, (vízvezeték, víztartók, vízkészlet, tűzoltó-szerek); b) katonailag szervezett tűzoltó-karok. 3. A kitört tűz eloltása (mindenkori készenállás, különösen éjjel, a tűz ellen; a tűzoltó-személyzetnek lehető gyors és tökéletes allarmirozása, az erre szolgáló távírda, vagy harang, vagy kürtjelzések által;*

[451] Lindner 1877b, 135.
[452] Lindner 1877b, 135.

minden az oltási munkánál résztvevő egyénnek egy egységes, szakértelmes vezérlet alá helyezése); 4. a tűz utáni intézkedések (a tűz helyszínének őrzése; nagyobb tűzesetek után, a leégettek elszállásolása s egyszersmind élelmi szerekről való gondoskodás: a tűzoltó-szerek pontos megvizsgálása, valamint ezeknek megint azonnal jó karba való helyezése; minden egyes tűzeset keletkezési oka iránti vizsgálattétel, s a vétkesek megbüntetése ; nem különben a tűzoltásnál felmerülő különös érdemek megjutalmazása).”[453]

A biztosítások kapcsán további kérdésként vetette fel, hogy *„vajon állami biztosítási kényszer, vagy pedig szabad verseny legyen-e?”*[454] A szerző a tűzkárbiztosításra nézve Magyarországon kibocsátott szabályzatok nemzetgazdászati szempontjait tartotta elsődlegesnek. Magyarország tudomása szerint azon országok közé tartozott, ahol az állami biztosítási kényszer keresztülvitele sohasem merült fel. Legfeljebb néhány helyhatóság esetében, ahol a tűzkár[455] elleni kölcsönös biztosításnak egy kezdetleges fajtája lehetett alkalmazásban, mindez a falusi lakosság esetében: a leégett házak ismételt felépítése, tetőre használható szalma kiszolgáltatása, vagy fuvarbeli és kézi szolgálatok biztosítása. Azonban a kölcsönös biztosítási intézkedések fokozatosan eltűntek, s a nagyobb tűzeseteknél kárt szenvedettek gyakran a községi elöljáróságaiktól kértek menedéklevelet és azzal vándoroltak településről településre, hogy alamizsnát gyűjtsenek.[456]

Álláspontja szerint az államnak kezébe kellene vennie a biztosítások e típusát azzal, hogy bizonyos esetekre kötelezni kellene a lakosságot a biztosítások megkötésére, különösen tűzveszély, jégkár és marhavész ellen. Ugyanis, ha a polgár kárt szenved, akkor végeredményben az állam is fog, mert akkor neki kell a kárt szendevett irányába fizetnie bizonyos fajta támogatás formájában. Különösen fontos, hogy az állam kezében összpontosuljanak ezen biztosítások, hogy a lakosság ne váljék rossz szándékú emberek áldozatává. Európa több államában ilyen intézetek létrejövetele engedélyekhez volt kötve. A tűzkárbiztosításnak kitűzött célja az elszegényedés megakadályozása, valamint az egész állami területen szétterjedő nemzeti tőke fenntartása. A biztosítási ügyletek kapcsán gazdasági fejlődést kizárólag a központosítással és az egyesítéssel lehet elérni: *„Kereken kimondjuk, hogy a szabad verseny nekünk ez idő szerint semmit sem használ, hanem csakis árthat.”*[457] Így elmondható, hogy a szerző megítélése szerint az állam közreműködése nemcsak a tűzveszélynél, hanem a biztosítási ügy terén is nélkülözhetetlen.[458]

Lindner kiemelte, hogy a biztosítási kényszer bevezetésére vonatkozó javaslatuk kizárólag a mezővárosok és faluk „ingatlanságaira” vonatkozna, ugyanis a városokra vonatkozó biztosítási ügy már korábban szabályozásra került. Ezen felül a legfontosabb teendőnek a saját települési tűzoltóság megszervezését tartotta, amely terheinek a vitelét egyedül a községek terhének tekintette.[459]

Az *Unitárius Könyvtár* anyagai között fennmaradt Lindner Gusztáv két előadásának a jegyzetelt változata. Ezen előadások az 1881/1882. tanév első szemeszteréből származnak *Ferenc Ákos* joghallgató tollából: az egyik *a magyar közigazgatási jogot*, a második a *magyar pénzügyi jogot* taglalja.[460]

---

[453] Lindner 1877b, 136.
[454] Lindner 1877b, 136.
[455] A második országos tűzoltó-közgyűlésen 1874. szeptember 7-én *Rösch Frigyes* a soproni tűzoltó-egylet főparancsnokának az indítványára a következő határozatot hozták: *„A nagyméltóságú belügyminisztérium megkeresendő a végett, hogy az országgyűlés elébe oly törvényjavaslatot terjesszen, amelynek értelmében minden háztulajdonos köteles legyen tulajdonát biztosítás útján a tűzkár ellen megóvni.”* Lindner 1877c, 144.
[456] Lindner 1877b, 136.
[457] Lindner 1877d, 152.
[458] Lindner 1877c, 143.
[459] Lindner 1877e, 166–168.
[460] Lindner 1881.; Lindner 1882, 139–159.

A közigazgatási jog kollokvium esetében először az állam feladatait részletezte. Kiemelte, hogy az *„államigazgatás fő ága az állami pénzügy. […] Feladata az államnak a tulajdon és az állampolgári érdekek megvédése.”*[461] Ezt követően tért rá a közigazgatás mibenlétére és jelentőségére, amely álláspontja szerint a *„közigazgatás alapeszménye az emberi fejlődés létesítése és a fejlődés akadályának elhárítása.”*[462] Ezeken felül a közegészségügy biztosítása, a rend fenntartása, amelyeknek egyik biztosítása a közbiztonságirendészet, és a gyámság vagy a gondnokság. A közoktatás esetében az alapfokú, elemi oktatást emelte ki, de végül kitért az egyetemek szerepére is. Ezen elméleti fejtegetéseket követően a közigazgatás fogalmát és elméleti elveit tisztázta a hallgatóság irányába. Lindner tanítása szerint a közigazgatás alaki elvei közé tartozott: az egyetemlegesség, a függetlenség, a felelősség, az egyöntetűség, a nyilvánosság és a rend. Anyagi értelemben a nyilvános felügyelet és a szabályok betartása. A közigazgatás fogalmánál több jeles tudós nézeteit ismertette: *Rösler, Boncz*; illetve a közigazgatási jog tágabb és szűkebb fogalmára is kitért. Fontosnak tartotta a hallgatóságot megismertetni a közigazgatási jogforrási hierarchiával: országos törvények – a Corpus Juris Hungarici és Werbőczy Tripartituma is ideértendő –, felsőbb rendeletek (II. József rendeleteit emelte ki külön) és végül közösségi rendeletek. Hosszasan részletezte a közigazgatás különböző aspektusait (hatóságok): minisztériumok, keleti akadémia, konzulok, vámhivatalok, államrendészet, építészeti hivatalok, posta-távírda. Illetve ezen intézmények 1848 előtti rendszerét is felvázolta. A felsőbb közigazgatási szerveket, ezen belül először a minisztériumokat mutatta be részletesen: elnökség, király személy körüli minisztérium, belügyminisztérium, pénzügyminisztérium, közmunka- és közlekedésügyi minisztérium, földművelés-, ipar-, és kereskedelemügyi minisztérium, vallás- és közoktatásügyi minisztérium, igazságügy-minisztérium, honvédelmi minisztérium. Ezeken felül az állami számszámvevőszék, horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli minisztérium, Fiume-kormányzat, közös ügyek elintézésére hivatott minisztérium és a rendőrségi hatóságok is bemutatásra kerültek. Külön részletezte a társadalmi közrendészeti intézményeket: idegenrendészet, árvaszék, csavargók-koldusok, szegényügy: *„a véletlen önhiba nélküli elszegényedés okai”*, általános ínség. A közrend, a vallásos rend és a polgári rend biztosítására vonatkozó intézkedéseket külön-külön tárgyalta. A közegészségügy keretén belül a kórházak esetét kiemelte és ezen belül egyes járványbetegségek és azok kezelésével is foglalkozott. Végül a biztosítási ügyre és azok intézeteire tért ki: vagyonkárok, tűz- és vízkárok, árvízkárok, futóhomok károk. Utoljára, speciális esetként a családi viszonyok biztosítását és a gazda, valamint a család kapcsolatát részletezte.[463]

A magyar pénzügyi jog tananyag jóval szegényebb, mint a közigazgatási jog, ugyanis a fentebb tárgyalt anyag 180 oldalt, addig a pénzügyi jog 20 oldalt ölel fel. A pénzügyi jog esetében kissé nehézkes a tananyag megértése, ugyanis feltehetőleg az első félév végéből származhat a forrás. A bevezetőben az állami javakról és szükségletekről értekezett, amelyet a nemzetgazdasági elvekkel kapcsolt össze. A kútforrásokat követően az adott jogterület feloszlását taglalta: *„A magyar pénzügyi jog alaki és anyagi részre oszlik. Előbbi a magyar állam pénzügyi hatóság szervezetét foglalja magában, az ezek finanszírozását adja. Az utóbbi az államháztartás viszonyait a kiadások és a bevételek kezelését illető törvényeket adja.”*[464] A pénzügyi igazgatás szervezete (alaki rész) keretében a pénzügyminisztérium, állami számvevőszék, pénzügyi igazgatóságok kerültek részletezésre. Szintén bemutatásra kerültek

[461] Lindner 1881, 2–3.
[462] Lindner 1881, 4.
[463] Lindner 1881, 1–180.
[464] Lindner 1882, 150.; A jegyzet a 159. oldali margósorában több profil „kép” látható, feltehetőleg karikatúrák az előadó professzorról. Lindner 1882, 159.

az 1848 előtti viszonyok: tanácsosok, udvari kamara, és a pénzügyőrség. Az anyagi rész ismertetése során a befektetések, illetéket és állami birtokok rövid felvázolására került sor.[465]

Utoljára, de nem utolsó sorban meg szeretném említeni, hogy nem szeretnék foglalkozni Lindner Gusztáv politikai pályafutásával, figyelemmel arra, hogy a felvázolt tudósok bemutatása kizárólag a tudományos pályafutásról szól. Lindner esetében személyiségének ezen aspektusa nem választható el a képviselői lététől, ugyanis életének meghatározó éveit (40 év) ez töltötte ki. A legkiemelkedőbb az 1902. év volt számára, akkor volt a legaktívabb, több politikai vita során komoly „szóbeli párbaja" alakult ki képviselőtársaival, különösen a költségvetési tárgyalások során.

4. 3. 5. Bochkor Mihály

4. 3. 5. 1. Életútja

A rendelkezésre álló adatok alapján *Óvári Kelemen* utódáról kevés életrajzi információ ismert. *Bochkor Mihály* Szászrégenben született 1877. december 19-én és Kolozsvárott hunyt el 1920. november 3-án, római katolikus vallású, nőtlen volt, az édesapját szintén *Bochkor Mihálynak* hívták.[466] A jogi tanulmányait Bécsben és Kolozsvárott[467] végezte, majd 1903. február 14. és 1910. augusztus 30. között először az Erdélyi Római Katolikus Státus[468] helyettes,[469] majd rendes titkára lett.[470] Szakmai pályafutását a joggyakorlatban kezdte: 1901. május 14. és 1902. július 31. között ügyvédjelölt volt a kolozsvári II. számú ügyvédi kamaránál, ezt követően 1902. augusztus 1-től 1903. március 9-ig a marosvásárhelyi ügyvédi kamaránál, azután visszatért Kolozsvárra és ott 1905. február 11-től ügyvéd lett.[471] Az 1910. július 20-án kelt 69.648/1910. számú határozattal nevezték ki a nagyváradi jogakadémiára[472] a magyar alkotmány- és jogtörténet, valamint az egyházjog nyilvános rendkívüli tanárává a VII. fizetési osztályba, amely szerint az évi fizetése 3600 korona volt, 1040 korona lakhatási támogatással.[473] Az esküt 1910. augusztus 30-án tette le.[474]
1912. augusztus 12-én az uralkodó a jogakadémia rendes tanárává emelte Nagyváradon,[475] ahol a katedra jogát megszerezve az első és második alapvizsga bizottság elnökeként, illetve a jog- és államtudományi államvizsga bizottságok tagjaként is eljárt.[476] 1914. augusztus 26-tól a pozsonyi egyetemen az egyházjog, illetve a magyar és európai jogtörténet jogosított tanára lett, ahol a VI. fizetési osztályba került: 6400 korona az éves fizetéssel és 1800 korona lakhatási támogatással.[477] Ugyanezen évben a Szent István Akadémia második osztályának a

---

[465] Lindner 1882, 139–159.p.
[466] DJBAN 1. köteg, 416/1917–18.; Uo. 486/1917–18.
[467] *„Az 1902—1903. tanévben oklevelet nyertek névsora – 1. Jogtudományidoktori oklevelet szerzettek: 177. Bochkor Mihály."* In: *Beszédek KMKFJTR* 1903, 103.
[468] Az Erdélyi Római Katolikus Státus egy olyan autonóm szervezet, amely az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye sajátos történelmi fejlődésének eredményeként alakult ki. Az erdélyi római katolikus egyház hívőkből és egyházi személyekből álló önkormányzat, a 17. századtól kezdődően működött, majd 1873-ban újjászervezték. A feladata az egyház érdekeinek külső képviselete, illetve az egyházi vagyon fenntartása volt. Döntéshozó szerve az erdélyi katolikusokat képviselő státusgyűlés, illetve a határozatokat végrehajtó igazgatótanács. Kulpinszky 2009, 45–68.
[469] *HK.,* 1904. június 15., XII. évf., 14. sz., 261.
[470] *MTCN,* 1906, 317.
[471] DJBAN 1. köteg, 85/1917–18.
[472] *Pécsi Napló, (Továbbiakban: PN.,)* 1910. július 29., XIX. évf., 170. sz., 3.
[473] *HK.,* 1912. április 5., XX. évf., 8. sz., 51.; Uo. 1910. augusztus 1., XVIII. évf., 15. sz., 228.
[474] DJBAN 1. köteg, 85/1917–18.
[475] *HK.,* 1912. szeptember 1., XX. évf., 18. sz., 546.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 21–1912. doboz, 2044–1912.
[476] *MTCN,* 1912. 388.; Uo. 1913. 403.; Uo. 1914. 415.
[477] *HK.,* 1914. szeptember 1., XXII. évf., 18. sz., 445.; Uo. 1917. május 1., XXV. évf., 11. sz., 47.

tagja lett.[478] 1912. június 22-től a kolozsvári tudományegyetemen magántanári kinevezést nyert egyházjogból,[479] majd 1917. május 30-án IV. Károly a magyar alkotmánytan és jogtörténet (kezdetben: egyetemes európai- és hazai jogtörténet) tanárává nevezte ki Kolozsvárra, amely státust 1917. szeptember 3-án foglalta el.[480]
A háború alatt katonai szolgálatra szólították fel a népfölkelők közé, az erről szóló igazolványát 1915. április 30-án állították ki Pozsonyban, miközben a szolgálati helyeként Csíkszentmártont jelölték meg. Bevonulására azonban nem került sor, mert a kultuszminiszter még pozsonyi professzorsága idején felmentette ez alól határozatlan időre a 123.676/1914–15. számú határozatával, amelynek fenntartását és újbóli megerősítését kérte a kolozsvári tudományegyetem is. Háborús segélyben részesült a miniszter utasítása szerint 750 korona összegben.[481]
A háború előtt, 1912/1913. tanévben ösztöndíjasként tanulmányozta az angol, belga, német, olasz és svájci egyetemeken az ottani jogi oktatások rendszerét.[482] Azonban az első világháború végén Kolozsvár román uralom alá került, a magyar tanszemélyzet és a diákság jelentősebb része Budapestre menekült, s 1919–1921 között a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem tanáraival közösen folytatták az oktatói munkát. A kar 8 rendes tanára Pestre került, Kolozsváron csak *Bochkor Mihály*, *Moór Gyula*, *Réz Mihály* és *Kolosváry Bálint* maradt, *Bochkor* így nem tudta ellátni a Budapesten meglévő oktatási kötelezettségét. Ezért a helyettesítésére *Lutter János* nagyváradi jogakadémiai tanárt kérték fel, miközben a távol maradókat felszólították a tanszékük mielőbbi elfoglalására; ennek elhanyagolása esetére meg is jelölték az utódokat – köztük a magyar alkotmány – és jogtörténetre *Ereky Istvánt*.[483]
Bochkor Mihály fiatalon, 43 éves korában hunyt el úgy, hogy hivatalosan soha át sem vette a budapesti tanszékét.[484] A jogász professzor temetésén *Kolosváry Bálint* tartotta a búcsúbeszédet, amelyben kiemelte, hogy az elhunyt a Tanárképző Intézet (felekezetközi főiskola)[485] lelkes tagja–harcosa volt, és egyben az első halottja.[486]

4. 3. 5. 2. Tudományos pályája

Sajnálatos módon szakmai pályafutásáról is kevés információ áll rendelkezésre, az általam felkutatott forrásokban a következők szerepelnek. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának kiadványait szerkesztette 1911 és 1915 között. Több tudományos munkája jelent meg az évek folyamán: *Automatikus papnevelés* (Gyulafehérvár, 1903); *A magyar politikai válság a társadalom bölcselet világításában* (Kolozsvár, 1916); *A jogtudomány új korszaka küszöbén* (Kolozsvár, 1907); *Az erdélyi katolikus autonómia* (Kolozsvár, 1911); *Az 1643 – 1644 erdélyi országos rendek vallásügyi tárgyalásai* (Brassó,

---

[478] *MTCN,* 1916. 439., 675.
[479] *HK.,* 1912. augusztus 1., XX. évf., 16. sz., 486.
[480] Kenyeres 1967, 224.; *HK.,* 1917. június 15., XXV. évf., 14. sz., 266.; *MTCN,* 1918. 376.; Bisztray 1941, 169.; Márki 1922, 162.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1917. doboz, 958–1917.
[481] DJBAN 1. köteg. 1917. szeptember 5., 22/1917–18.; Uo. 1917. november 28., 169/1917–18.; Uo. 1917. december 3., 169/1917–1918.
[482] *Magyar Katolikus Lexikon*: http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html (letöltés ideje: 2021. március 2.); *Életéről részletesebben lásd:* Ámán 2020a, 77–89.
[483] *lásd:* Kokoly 2010.*;* CSML FJTJK 1. doboz, 1920. március 13., 187/1919–20.
[484] CSML FJTJK 2. doboz, 1921. június 17., IX. rendes ülés, 1829/1920–21.
[485] Bochkor Mihály leánytestvére, *Sárkány Balázsné (Bochkor Etelka)* a miniszterhez folyamodott a temetési költségek megtérítése tárgyában, ezért az az egyetemhez fordult az elhunyt státusza érdekében. Menyhárth válaszában kifejtette*: „Az egyetem elrablásáig az alkotmány és jogtörténet professzora volt, közérdekből maradt Kolozsvárott, ahol a felekezetközi főiskolán működött, az egyetem rendes tanára volt a haláláig.”* CSML FJTJK 2. doboz, 1921. november 24., 259/1921–22.
[486] Gaal 1990, 233.

1913); *Emlékkönyv Farkas Lajos jubileumára* (többekkel, Kolozsvár, 1914).[487]

4. 3. 6. Ereky István

4. 3. 6. 1. Életútja

Ereky István 1876. december 26-án született Esztergomban *Wittmann István* néven, amelyet 1893-ban magyarosíttatott a család Ereky-re. Édesapja *idősebb Wittmann István,* édesanyja *dukai Takáts Veronika* volt. Középiskoláit Sümegen és Székesfehérváron végezte. A jogi tanulmányait Budapesten és Bécsben teljesítette, az állam- és jogtudományi diplomáját a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen szerezte meg 1898-ban. Ezt követően ügyvédjelölt volt,[488] majd a bírói pályán helyezkedett el, először joggyakornokként a Budapesti Büntető Járásbíróságnál, majd aljegyzőként, végül jegyzőként a sümegi és a rétsági járásbíróságon,[489] ezt megelőzően rövid ideig – közel egy évig – a kalocsai királyi törvényszéken is dolgozott.[490]
1904-től a közigazgatási jog, a statisztika és a jogbölcseleti tanszék rendkívüli tanára lett az Eperjesi joglíceumon, ahová 27 jelentkezőből választották ki.[491] 1909-ben a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen közigazgatási jogból habilitált,[492] így az Eperjesi Evangélikus joglíceum rendes tanárává nevezték ki 1910-ben. 1914. augusztus 30-án a pozsonyi tudományegyetem nyilvános rendes tanára lett a közigazgatási és pénzügyi jogi tanszék élén.[493]
Mint fentebb kifejtettem, az első világháborút követő elcsatolások következtében az oktatói gárda kisebb része Kolozsvárott maradt, köztük *Bochkor Mihály* is, így *Ereky István* helyettesítette őt a magyar alkotmány- és jogtörténet tanszéken az 1920/1921. tanév I. és II. félévében. *Bochkor* nem sokkal későbbi elhunytát követően a Budapesten székelő jog- és államtudományi kar tanácsa 1920. június 17-i ülésén a korábbi helyettes tanárként közreműködő Erekyt hívta meg rendes tanárnak.[494] Az új tanszékvezetőt 1921. szeptember 22-én nevezte ki *Horthy Miklós* kormányzó a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék élére,[495] ahol az első alapvizsgálati bizottság elnöke is lett, majd helyettes-elnöke 1927-ig.[496] Egy évre rá felkérték *Boér Elek* helyettesítésére a magyar közigazgatási- és pénzügyi jogból, amelynek 1925. január 17-től az egyetem 1940. évi visszaköltözéséig volt a professzora.[497] A kar meghívás útján szerette volna *Ereky Istvánt* a közigazgatási- és pénzügyi jogi tanszék betöltésére felkérni, aki javasolta, hogy válasszák ketté a tanszéket, és a közigazgatási részt

---

[487] *Magyar Katolikus Lexikon* http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html (letöltés ideje: 2021. március 2.); Kenyeres 1967, 224.; Nemes 2011, 240.; *Ellenzék,* 1906. augusztus 25., XXVII. évf., 192. sz., 1–2.
[488] *PN.,* 1898. november 19., XLIX. évf., 320. sz., 16.
[489] Pétervári 2014, 29.; Pétervári 2020a, 198.
[490] *BpK.,* 1901. november 7., XXXV. évf., 256. sz., 1.; *BpH.,* 1902. szeptember 13., XXII. évf., 251. sz., 14.
[491] *Tiszai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1906–1910.* 1906. augusztus., 50.; Raffay 1905, 3.
[492] *HK.,* 1909. március 15., XVII. évf., 7. sz., 135.; Eckhart 1936, 677.
[493] Draskóczy 1914, 61–62.
[494] *„A Szegedre költözött egyetemen az első években olyan személy töltötte be a Jogtörténeti Tanszéket és adta elő a magyar jogtörténetet, aki bár letette névjegyét e tudományszak asztalára is, magát igazán nem tekintette jogtörténésznek: Ereky István (1876–1943). Az inkább közigazgatási joggal foglalkozó Ereky nagy szakmai hozzáértéssel, lelkesen tartotta meg a jogtörténeti órákat. Ekkor, a két világháború között még „csak" magyar alkotmány- és jogtörténet került bemutatásra, a paletta a háború után bővült az egyetemes jogtörténettel."* Balogh 1997, 40.; CSML FJTJK 2. doboz, 1921. június 17., IX. rendes ülés, 1829/1920–21.
[495] 1921. november 8-án tette le az esküt. CSML FJTR 1. doboz, 1921. november 8., III. rendkívüli ülés, 520/1920–21.; *Ereky István, Finkey Ferenc, Kiss Albert* kinevezése a Ferenc József Tudományegyetemre súlyosan érintette a Pozsonyi Tudományegyetemet, ezért kérték a társegyetemet, hogy nevezett professzorok náluk is oktathassanak átmeneti időre, amíg meg nem oldják a helyettesítésüket, amelyet az készségesen engedélyezett. CSML FJTJK 2. doboz, 1921. szeptember 27., 74/1921–22.; Uo. 1921. október 8., 90/1921–22.
[496] *Szeged,* 1921. október 11., II. évf., 233. sz., 3.; *MKFJT Almanach,* 1922, 20; 54.; Márki 1922, 163.
[497] *HK.,* 1925. február 1., XXXIII. évf., 3. sz., 24.; *MKFJT Almanach,* 1925, 10.

kapcsolják a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékhez, míg a pénzügyi jogi részt a pénzügytani tanszékhez. Ezáltal nem lett volna tanszékhalmozás, miközben mindkét új tanszék élére írtak volna ki pályázatot. Minderre nem került sor, ugyanis közben *Iványi Béla* kinevezését küldte meg a miniszter a magyar jogtörténeti tanszék élére.[498]
Háromszor volt a szegedi jogi kar dékánja: az 1923/24. évi,[499] az 1931/32. évi[500] és az 1939/1940. évi tanévekben,[501] illetve 1938 májusában az egyetem a következő (1938/1939.) tanév rektorává választotta.[502] 1940. október 19-én a pécsi Erzsébet Tudományegyetem közigazgatási és pénzügyi jog nyilvános rendes tanárává nevezték ki.[503]
Nem sokkal ezután, 1943. május 21-én rövid, súlyos szenvedés után Budapesten az Apponyi Albert klinikán halt meg.[504] Temetésére a lipótfai birtokán került sor.[505] Az evangélikus szertartású gyászbeszédet és éneket követően *Schaurek Rafael* rektor az Erzsébet Tudományegyetem, *Krisztics Sándor* a jog- és államtudományi kar, *Holub József* a Magyar Tudományos Akadémia, *Buza László* rektor a Ferenc József Tudományegyetem nevében búcsúzott az elhunyttól.[506]

4. 3. 6. 2. Tudományos pályája

Az első tudományos munkája *„Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből”*[507] címmel jelent meg 1903-ban. Ebben az alapítványokra, az egyesületekre és az önálló dologi szerződésre vonatkozó tervezetek bírálatával a magyar polgári jogi kodifikációs törekvésekhez[508] kívánt táptalajt szolgáltatni. Széles nyelvismeretének köszönhetően a francia és a német jogi szabályozást is vizsgálat alá vonta, ezáltal összehasonlító munkát végzett a korabeli szakirodalom felhasználásával.[509] Ezt követte *„A magyar helyhatósági önkormányzat“*-ról[510] írt műve két kötetben 1908-ban.[511] 1909-ben egy évre Angliába utazott kutatási célokból, hogy az ottani helyhatósági önkormányzatot vegye vizsgálata alá.[512]
1921-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, székfoglaló beszéde 1922. április 10-én hangzott el *„A közigazgatási jog és a közigazgatási tudomány kialakulása”*[513] címmel. Az Akadémia a *„Jogtörténelmi és közigazgatási tanulmányok”*[514] című kötetét

[498] CSML FJTJK 7. doboz, 1924. június 12. és 23., X. rendes ülés, 283/1926–27.; Uo. 1926. november 24., III. rendes kari ülés., 283/1926–27.
[499] *MKFJT Almanach,* 1924, 5.
[500] *MKFJT Almanach,* 1932, 29.
[501] *MKFJT Almanach* 1943, 11., 14.
[502] *DM.,* 1938. május 24., XIV. évf., 115. sz., 3.
[503] Pétervári 2014, 29–30.; Pétervári 2020a, 201.
[504] *DM.,* 1943. május 23., XIX. évf., 116. sz., 2.
[505] Ereky István gyászjelentését lásd a 9/6. mellékletben.
[506] *PN.,* 1943. május 27., LII. évf., 119. sz., 3.; Uo. 1943. május 23., 116. sz., 2.
[507] Ereky 1903.
[508] A nagy német kodifikációs munkálatot figyelve az Igazságügyi Minisztérium egy állandó bizottságot szervezett 1895-ban; 1900-ra el is készült az első egységes magánjogi törvényjavaslat tervezete – indoklással együtt. A tervezet innovatívan hatott a tudományos életre, ugyanis a beérkező vitairatok több mint tízezer oldalt tettek ki. A majd tíz évig tartó komoly szakmai viták alapján jelentős javítások és átdolgozások után készült el a második, 1913. évi tervezet. Ereky István három kötetes munkája ezen több évig tartó szakmai diszkurzus csak egyik eszmei fonala a sok elkészült tanulmány közül. Mezey 2004, 77.; Vékás 2015, 564–574.; Hamza 2014b, 24–32.
[509] Pétervári 2014, 29.
[510] Ereky 1910.
[511] *MTA Tagajánlások*, 1921, 25–26.
[512] *Almanach*, 1971, 24.
[513] *Akadémiai értesítő,* 1922, 218–220.
[514] Ereky 1917.

Sztrókay-díjjal jutalmazta. 1929-től egészen 1942-ig a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának tagja, 1930-ban kapta meg a *Corvin-koszorút*.[515]
A levelező taggá választása után jelent meg két kiemelkedő értekezése *„A közigazgatási jog kialakulása Angliában”* és a *„A közigazgatási jog kialakulása Franciaországban”*[516] címmel; az elsővel akadémiai levelező tagsági székét foglalta el. 1928-ban adta ki *„A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa”*[517] című munkáját. A Városi Szemle 1928. és 1929. évi évfolyamaiban nagyobb terjedelmű tanulmányt tett közzé *„A jogi személyekről”*[518] címmel. E munkáját részesítette az Akadémia 1930-ban a *Marczibányi-jutalomban*.[519] Ugyanebben az évben jelent meg *„A jogtudomány módszerei, a Dugult- és Kelsen-féle módszertani álláspontok bírálata”*[520] című értekezése. Ezeken kívül még több kisebb cikke látott napvilágot a magyar és külföldi jog- és közélet intézményeiről és jelenségeiről.[521]
1934. május 11-én választották a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává, amelyre az ajánlót *Polner Ödön,*[522] *Finkey Ferenc, Vitéz Moór Gyula, Tomcsányi Móric* írták.[523] A székfoglalóját *„Közigazgatás és önkormányzat”* címmel tartotta meg 1935. október 21-én.[524] 1939-ben nyerte el az MTA Nagyjutalmát.[525]
Mindezek mellett aktív közéleti tevékenységet is folytatott, ugyanis a szegedi ágostai evangélikus egyházközség, a Magyar Statisztikai Társaság, valamint a Szeged-Belvárosi Kaszinó tagja volt. Felesége *Petracsek Erzsébet*, akivel egyetlen közös gyermekük született: *Vilmos*.[526] Továbbá az *„Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae”* (a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Tudományos Közleményei) szerkesztő bizottságának és a Ferenc József Tudományegyetem Barátai Egyesületének elnöke, az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tagja, a Felső Oktatásügyi Egyesület választmányi tagja, Sáros vármegye tiszteletbeli főjegyzője és az észt Vörös Kereszt II. osztálya 1. fokozatának a tulajdonosa is volt.[527]

4. 3. 7. Iványi Béla
4. 3. 7. 1. Életútja

Iványi Béla[528] (családneve *Jung* volt 1903-ig) 1878. október 27-én született, édesapja postatisztviselő volt Nagykanizsán. Középiskolai és jogi tanulmányait egyaránt Budapesten végezte. A jogi doktorátus 1903. évi megszerzése után azonnal felvették a Magyar Állami Levéltárba[529] díjtalan gyakornokként,[530] később levéltári tisztként[531] és fogalmazóként[532] állt

---

[515] *Magyar Közigazgatás*, 1930. november 9., XLVIII. évf., 45. sz., 2–3.; *Magyarság*, 1930. október 26., XI. évf., 244. sz., 12.; CSML FJTJK 13. doboz, 1930. november 6., II. rendkívüli ülés, 255/1930–31.
[516] Ereky 1925.
[517] Ereky 1928.
[518] Ereky 1928, 49–112.; Ereky 1929a, 207–268.; Uo. 3. sz., 447–529.
[519] *Prágai Magyar Hírlap,* 1930. május 10., IX. évf., 106. (2327.) sz., 8.
[520] Ereky 1929b, 804–865.
[521] *MTA Tagajánlások*, 1934, 21–22.
[522] *Életéről lásd:* Kiss 2020a, 587–605.
[523] *MTA Tagajánlások*, 1934, 22.
[524] *DM.,* 1935. október 20., XI. évf., 237. sz., 12.; *lásd:* Ereky 1939, 382.
[525] Pétervári 2014, 31–32.; *DM.,* 1939. május 12., XV. évf., 108. sz., 1.
[526] Habermann 1992, 70.; Pétervári 2014, 32.; CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 17., 283/1931–32.; *Ereky Vilmos* a jogi karon volt hallgató. CSML FJTJK 17. doboz, 1932. június 27., 1067/1931–32.
[527] *MKFJT Almanach* 1936, 29.
[528] *Életéről részletesebben lásd:* Ámán 2020b, 319–332.
[529] Felvételijén *Pauler Gyula* tett fel neki kérdéseket történelemből és jogból, olvastatott vele okleveleket és aktákat. Azonban mire felvétele elintéződött, Pauler már nem élt. Vörös 1964, 141–142.
[530] *PN.,* 1903. július 31., VIII. évf., 207. sz., 14.
[531] *PH.,* 1904. szeptember 16., XXVI. évf., 256. sz., 19.
[532] *Belügyi Közlöny*, 1912. március 24., 12. sz., 83.

alkalmazásban. 1907-ben a belügyminiszter áthelyezte Bártfára azért, hogy az ottani levéltárban három év alatt regisztert készítsen a meglévő anyagokról. Mint elismert levéltárost és történészt nevezték ki 1914. augusztus 30-án a magyar alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendkívüli tanárává az újonnan alapított Debreceni Tudományegyetemre.[533]
Oktatótevékenységét az első világháború megakasztotta, bevonult katonának és tüzérfőhadnagyként harcolt egészen 1917 végéig,[534] majd visszatért Debrecenbe, és korábbi tárgykörét oktatta tovább nyilvános rendes tanári címmel, amellyé 1917. szeptember 10-én nevezte ki az uralkodó.[535] Ezután rögtön meg is tették az alapvizsgálati bizottság elnökévé és a jogtörténeti szeminárium vezetőjévé. Az 1925/1926. tanévben a jog és államtudományi kar dékánja volt. 1927-ben rövid ideig Olaszországban folytatott levéltári kutatásokat, mint a Római Magyar Történeti Intézet tagja.[536] *Ereky István* tanszékváltása miatt 1924 végén megüresedett a szegedi magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék, amelyre 1927. február 8-án nyerte el kinevezését *Iványi*,[537] ahol az átmeneti időszakban továbbra is Ereky[538] tartotta a jogtörténeti studiumokat.[539] Utóbbi 1927 októberében adta át a tanszékvezetői és az első alapvizsgálati bizottsági elnöki feladatokat Iványinak.[540] Így 1927-től a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen oktatott, ahol szintén a magyar alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendes tanára volt egészen 1938-ig, emellett az 1934/1935. tanévben a jog- és államtudományi kar dékáni tisztét is betöltötte.[541] *Kosutány Ignác* 1927. október 1-i nyugdíjazása okán megüresedett az egyházjogi tanszék vezetői pozíciója, s az előadásokat *Szandtner Pál* rövid helyettesítése után Iványi vette át.[542]
Magánéletében *rigorózus* ember hírében állt: 1929-ben pisztolypárbajra hívta ki a fiatal *Mályusz Elemért*, amiért kritikával illette gönci várostörténeti forráskiadványát; a párbaj során senki nem sérült meg. 1937-ben egy meggondolatlan cselekedetével bekerült a hírlapokba,[543] ezért 1937. november 27-én *„meggyengült idegállapotára”* való hivatkozással előbb szabadságolását,[544] majd 1938. június 1-i határidővel a nyugdíjazását kérte a szegedi

---

[533] *HK.,* 1914. szeptember 1., XXII. évf., 18. sz., 444.
[534] *Tolnai Világlapja*, 1914. november 29., XIV. évf., 48. sz., 10.
[535] *HK.,* 1917. szeptember 15., XXV. évf., 23. sz., 478.
[536] P. Szabó 2014a, 207–218.; P. Szabó 2017, 271–276.
[537] 1927. szeptember 14-én tette le az esküjét. CSML FJTR 2. doboz, 1927. szeptember 14., II. rendes ülés, 75/1927–28.; Uo. FJTJK 7. doboz, 1927. szeptember 15., 531/1926–27.
[538] *HK.,* 1927. március 1., XXXV. évf., 5. sz., 50.; Az 1926. november 24-i III. kari tanácsi ülésen szavaztak a professzorok arról, hogy meghívják-e *Iványi Bélát* a magyar jogtörténeti tanszék élére, amelyre titkosan, 11/10 arányban Iványi meghívására szavaztak. CSML FJTJK. 2. doboz, 1926. november 24., III. rendes kari ülés, 283/1926–27.
[539] P. Szabó 2014a, 218.; P. Szabó 2017, 276.
[540] *MKFJT Almanach,* 1928, 75.; CSML FJTJK 8. doboz, 1927. október 27., II. rendes ülés, 560/1927–28.
[541] Hamza 2018.
[542] P. Szabó 2014a, 2018.; a Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1933-ban erősítette meg ezen pozíciójában. CSML FJTJK. 18. doboz, 1933. január 23., 615/1932-33.; Uo. 24. doboz, 1935. április 20., VIII. rendes ülés, 1102/1934–35.
[543] *„Egy szegedi egyetemi tanár becsületsértő röpiratokat terjesztett egy előkelő szegedi úrilány személyével kapcsolatban. Az illető, Iványi Béla egyetemi tanár, akit a napokban nyugdíjaztak, el is költözött Szegedről, de anélkül, hogy tettét hajlandó lett volna megindokolni. A megbántott nő, dr. Inotay Ilona, az egyetemi könyvtár tisztviselőnője, annyira szívére vette a dolgot, hogy idegösszeomlást kapott majd vasárnap este megmérgezte magát. Súlyos állapotban szállították be a klinikára.”* In: *Brassói Lapok*, 1937. december 1., XLIII. évf., 256. sz., 6.; *„Inotay Ilona, Iványi professzor rágalomhadjáratának szenvedő hősnője, mint kiderült, öngyilkosságát azért követte el, mert az egyetemi könyvtárban váratlanul felmondták állását, amelyet december 1-én kellett volna elhagynia. A hivatalos körök kiemelik, hogy az elbocsájtás és az erkölcsbotrány csak véletlen folytán került időbelileg egymás mellé és dr. Inotay Ilona valószínűleg a budapesti egyetemi könyvtárba kerül.”* In: *Ujság,* 1937. december 7., XIII. évf., 278. sz., 2.
[544] 1937. november 18-án Iványi Béla beszüntette előadásait és idegállapota helyreállítása végett féléves betegszabadságát kérte és ugyanakkor a nyugdíjazásáért is folyamodott, majd november 20-án Szegedről

egyetemtől.[545] A nyugdíjazásával megüresedett egyházjogot ideiglenesen *Menyhárth Gáspár*, az alkotmány- és jogtörténetet újra *Ereky István* adta elő, egészen az egyetem visszaköltözéséig.[546] Az események folytán a különféle társasági tagságairól – köztük akadémiai tagságáról is – lemondott és a körmendi herceg *Batthyány-Strattmann* család levéltárosaként tevékenykedett 1944-ig.[547]

1912 és 1914 között a Magyar Történelmi Társulat titkára,[548] 1914-ben főtitkára[549] volt. Tudományos eredményei elismeréseként 1916-ban a Szent István Akadémia a rendes, 1920-ban a Magyar Tudományos Akadémia a levelező tagjai közé választotta. 1922. december 11-én „*Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése"* címmel tartotta székfoglaló előadását,[550] de a korábban hivatkozott botránya miatt az akadémiai tagságáról 1937-ben lemondott.[551]

1931-ben a Ferenc József Tudományegyetem az idei rektora, *Kováts Ferenc* nyújtotta át részére azt a kitüntetést (*Polonia Restituta* rend parancsnoki keresztje), amelyet a lengyel-magyar barátság elmélyítése körül szerzett tudományos munkássága elismeréséül adományozott részére a Lengyel Köztársaság elnöke.[552] A következő évben, 1932-ben *III. Viktor Emánuel* olasz király Iványi Béla szegedi egyetemi tanárt a magyar-olasz történelmi kapcsolatok elmélyítése és ezzel kapcsolatos tudományos munkásságának elismerése jeléül az olasz koronarend tiszti keresztjével tüntette ki.[553]

Professzori pályafutása alatt a Magyar Heraldikai és Geneologiai Társulat választmányi tagja, a Magyar Statisztikai Társaság választott tagja, a debreceni Tisza István Tudományos Társaság választmányi, a Váci Múzeum Egyesület levelező tagja, a szegedi Dugonics Társaság és az Országos Községi Törzskönyvbizottság tagja, a „bronz *signum laudis* a kardokkal" és a „német flandriai kereszt" tulajdonosa volt.[554]

Vonyarcvashegyen hunyt el 1964. január 20-án, a helyi köztemetőbe *corpusát* csak néhányan kísérték el.[555] Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította 2008-ban.[556]

4. 3. 7. 2. Tudományos pályája

---

eltávozott. Az Egyetemi Tanács sajnálattal, de tudomásul vette a tényt. CSML FJTR. 3. doboz, 1937. november 24., II. rendes ülés, 465/1937–38.; Uo. FJTJK. 30. doboz, 1937. november 19., III. rendkívüli ülés, 406/1937–38.

[545] A VKM 1938. április 19-én kelt 12.352/1938. számú határozatában kimondta, hogy *Iványi Béla* köteles szolgálati idejét letöltötte 1938. április végével, így a teljes szolgálati kötelezettsége alól felmentette, és 1938. május 1-vel az 1912. évi LXV. törvény 31. §-a alapján saját kérelmére véglegesen nyugdíjba helyezte. A kar sajnálattal vette tudomásul a minisztérium levelét és rendelkezett Iványi arcképének a megfestéséről. CSML FJTJK 31. doboz, 1938. április 26., 1001/1937–38.

[546] *8 Órai Újság*, 1937. december 7., XXIII. évf., 278. sz., 7.; CSML FJTJK. 24. doboz, 1937. november 23., III. rendes ülés, 407/1937–38.

[547] P. Szabó 2014a, 219.; P. Szabó 2017. 277.

[548] *Budapesti Közlöny,* 1912. október 30., XLVI. évf., 247. sz., 3.

[549] *Budapesti Hírlap,* 1914. május 15., XXXIV. évf., 114. sz., 15.

[550] Iványi 1926a, 135.

[551] Hamza 2018.; P. Szabó 2017, 277–282.

[552] *Pesti Hírlap,* 1931. június 7., LIII. évf., 126. sz., 11.

[553] *Budapesti Hírlap,* 1932. június 9., LII. évf., 126. sz., 6.

[554] *MKFJT Almanach,* 1927, 32.; *Almanach,* 1995, 42.

[555] A távirati címkén Iványi Bélánét jelölték meg, miközben az 1931. évi oktató nyilvántartásban Iványi Bélát özvegyként tüntették fel és egy fia volt: Zoltán. A nyugdíjazási miniszteri leiratán feleségeként *Maléter Irén* szerepelt. CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 17., 283/1931–32.; Uo. 31. doboz, 1938. április 26., 1001/1937–38.; Gyászjelentések: *Dr. Iványi Béla*. In: Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentesek_DebreceniRefKollNagykonyvtara_IA_IZ/?query=iv%C3%A1nyi%20b%C3%A9la&pg=84&layout=s (letöltés ideje: 2021. március 2.)

[556] P. Szabó 2014a, 220.; P. Szabó 2017, 277.

A levéltári kutatásaiban főként jogtörténettel és művelődéstörténettel foglalkozott. Behatóan vizsgálta *Mosóczi Zakariás* és *Telegdy Miklós* által a 16. században összeállított törvénygyűjteményt: a *Corpus Juris Hungarici*-t, valamint a kegyúri jogok történetét. Feldolgozta és közzétette több családi és városi levéltár (Bártfa, Gönc, Eger) anyagát: *„Bártfa sz. kir. város levéltára 1319-1526”* (1910);[557] *„Eperjes sz. kir. város levéltára 1245–1519”* (1931);[558] *„Göncz szabadalmas mezőváros története”* (1926)[559] és *„A városi polgárjog keletkezése, figyelemmel Buda és Pest városokra”* (1936);[560] *„Debrecen és a Budai jog”* (1924).[561] A magánlevéltárak kutatási eredményeinek bemutatásával jelent meg *„A Római Szent Birodalmi Széki Gróf Teleki család gyömrői levéltára”* (1932)[562] című kötete.[563]
A fentiek mellett behatóan tanulmányozta a magyar nyomdászat és könyvkultúra történetét,[564] a nemesi családok könyvgyűjteményeinek históriáját.[565] A körmendi *Batthyány-Strattmann* család szolgálatában a Batthyány és a Festetics családok történetével is foglalkozott.[566] Elindította és 1942–1943-ban maga szerkesztette a *Körmendi Füzetek* című forráskiadvány-sorozatot.[567] 1912 és 1914 között a Magyar Történelmi Társulat titkára,[568] 1914-ben főtitkára[569] volt. Tudományos eredményei elismeréseként 1916-ban a Szent István Akadémia a rendes, 1920-ban a Magyar Tudományos Akadémia a levelező tagjai közé választotta. 1922. december 11-én *„Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése”* címmel tartotta székfoglaló előadását,[570] de a korábban hivatkozott botránya miatt az akadémiai tagságáról 1937-ben lemondott.[571]
1931-ben a Ferenc József Tudományegyetem azidei rektora, *Kováts Ferenc* nyújtotta át részére azt a kitüntetést (*Polonia Restituta* rend parancsnoki keresztje), amelyet a lengyel-magyar barátság elmélyítése körül szerzett tudományos munkássága elismeréséül adományozott részére a Lengyel Köztársaság elnöke.[572] A következő évben, 1932-ben *III. Viktor Emánuel* olasz király Iványi Béla szegedi egyetemi tanárt a magyar-olasz történelmi kapcsolatok elmélyítése és ezzel kapcsolatos tudományos munkásságának elismerése jeléül az olasz koronarend tiszti keresztjével tüntette ki.[573]
Professzori pályafutása alatt a Magyar Heraldikai és Geneologiai Társulat választmányi tagja, a Magyar Statisztikai Társaság választott tagja, a debreceni Tisza István Tudományos Társaság választmányi, a Váci Múzeum Egyesület levelező tagja, a szegedi Dugonics Társaság és az Országos Községi Törzskönyvbizottság tagja, a „bronz *signum laudis* a kardokkal” és a „német flandriai kereszt” tulajdonosa volt.[574]

4. 3. 8. Összegezve

---

557 Iványi 1910.
558 Iványi 1931.
559 Iványi 1926b.
560 Iványi 1936.
561 Iványi 1922.
562 Iványi 1932.
563 Balogh 1997. 41.
564 Iványi – Gárdonyi 1927.; Iványi 1937.
565 *MTA Tagajánlások*, 1920, 26–28.; *lásd:* Iványi 1928.; Iványi 1917.
566 Degré 1964, 295–296.
567 Papp 1942, 405–407.
568 *BpK.,* 1912. október 30., XLVI. évf., 247. sz., 3.
569 *BpH.,* 1914. május 15., XXXIV. évf., 114. sz., 15.
570 *lásd*.: Iványi 1926a, 135.
571 Hamza 2018.; P. Szabó 2017, 277–282.
572 *PH.,* 1931. június 7., LIII. évf., 126. sz., 11.
573 *BpH.,* 1932. június 9., LII. évf., 126. sz., 6.
574 *MKFJT Almanach,* 1927, 32.; *Egyetemi Almanach.* 1995, 42.

A professzori arcképcsarnok ezen szűk szeletét végigtekintve megállapíthatjuk, hogy egyetemi oktatóink rendkívül aktív tevékenységet láttak el munkájuk során nem csak a tudományos, hanem az egyetemi életben egyaránt. *Kolosváry Sándort* magánjogásznak tekintjük, munkássága révén valójában a jogtörténészethez állt közelebb. Kolosváry Sándor alkotótársa *Óvári Kelemen* volt, közösen hozták létre a legnagyobb jogtörténeti alkotásaikat, amelyekbe – mint láthattuk – a fiaikat is bevonták. Óvári egész oktató pályája során, nagyon gyakran szürke eminenciásként működött közre, holott az egyik legnagyobb műveltséggel és nyelvismerettel rendelkező tanára volt a kolozsvári Ferenc József Tudományegyemnek. *Lindner Gusztáv* kutatópályájának egy részében jogtörténeti kérdésekkel foglalkozott, hiszen szász származására tekintettel a szász jogtörténeti források és jogi emlékek dokumentálásában volt meghatározó szerepe.
Bochkor Mihály a jogtörténeti tanszék komoly reményű professzora volt, korai halála azonban megakadályozta a kibontakozását, miközben a román megszállás alatti kolozsvári helytállása és kitartása mindez ideig elismerés nélküli. Utódai, *Ereky István*, majd *Iványi Béla* az Állam- és Jogtudomány Kar termékeny professzorainak a táborába tartoztak. Ereky a közigazgatási jogunk egyik, ha nem a legnagyobb szakértőjeként van mind a mai napig számontartva, miközben oktatói pályafutásának jelentős részét a jogtörténeti kurzusok vezetése tette ki. Valódi jogász *polihisztorként* tekinthetünk rá. Iványi Béla pedig Óvárihoz hasonlóan a középkori jogtörténeti dokumentumok feltérképezésének, fordításának és publikálásának szentelte tudományos pályafutását, ugyanakkor még professzor korában igazán jelentős nemzetközi elismerésekkel méltatták a nemzetközi kapcsolatok terén elért érdemeit (olasz és lengyel érdemrend).

4. 4. Jogász doktorok *sub auspiciis Regis* avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen

4. 4. 1. A sub auspiciis Regis kifejezés jelentése

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1896 és 1919 között 28 személyt avattak *sub auspiciis* doktorrá, ezek közül *tizenkilenc* jogszigorlót,[575] mint állam- vagy jogtudományi doktort. Ezen adat jól érzékelteti a jogászképzés dominanciáját az egyetemen. Érthető, hiszen évente közel *száz* jog- és államtudományi hallgató, sőt az 1905/1906. és 1906/1907. tanévekben évente több mint *ötszáz jogász* kapta meg a jogtudori diplomáját ezen oktatási intézményben.[576]

A jog- és az államtudományi doktori címek pontos jelentését a latin elnevezésük alapján jobban meg lehet érteni: a jogtudományi doktor a jogtudományokból képesítést szerzett jogász volt, mert ebből államvizsgázott és ezáltal kapta meg a *doctor iuris* címet. Az államtudományi doktor a *doctor rerum politicum*, aki a mai értelemben az államigazgatásból szerzett doktori titulust. Mindezt az 1874. február 5-én kelt rendeletével szabályozta a vallás- és közoktatási miniszter, amely alapján egy jogtudományi és egy államtudományi államvizsgálat (vizsga) létezett, amelyek közti választást a joghallgatóra bízták. Nem volt ritkaság az *„utriusque" doctori* titulussal rendelkezés, azaz a jogi és az államtudományi doktori címmel egyaránt bírók köre viszonylag tág volt.[577]

Ferenc József a 33/1888. számú rendelettel, 1888. augusztus 26-án újította meg a korábbi császári védnökség alatti doktoravatásról szóló rendeletet, amely a következőket szabályozta. A Bécsi Egyetem négy karán legfeljebb három, a többi egyetem minden fakultásán csak egy hallgató számára kérhették az ily módon való felavatást. Szintén elengedhetetlen volt a középiskolai és egyetemi kitűnő bizonyítvány, a végig kifogástalan erkölcsi magatartás, és ha egyezés volt két jelölt között, akkor az édesapa állam iránti érdemeit vették alapul. 1889 és 1918 között Ausztriában a Bécsi Egyetem 83, a Grazi Egyetemen 19, az Innsbrucki Egyetemen 22, a salzburgi katolikus teológián pedig 2 személyt avattak fel *sub auspiciis Imperatoris*.[578]

Magyarországon az első ilyen jellegű avatás (*sub auspiciis Imperatoris*) 1805-ben zajlott, amikor is *Eötvös Ignácot*, Loránd nagyapját jogászdoktorrá avatta I. Ferenc osztrák császár és magyar király nevében *gróf Széchényi Ferenc* helyettes országbíró.[579] *Eötvös* záróvizsgája is különleges volt, hiszen *Brunszwick József* tárnokmester is jelen volt rajta, ugyanis a *sub auspiciis* kezdetben nem az avatáson, hanem a záróvizsgán való uralkodói részvételt jelentette.[580] Ezen intézmény továbbfejlesztése egyébként *Mária Teréziához* köthető, aki a meglévőt kiterjesztette a jogászképzésre, majd pár évtizeddel később I. Ferenc a jogi kar számára tette kizárólagossá.[581]

Valamennyi későbbi kitüntetéses doktori avatás közös jellemzője, hogy az uralkodónak[582] vagy valamelyik képviselőjének jelenlétében került rá sor, hiszen a neve is ezt hordozta

---

[575] A Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán ugyanezen időintervallumban összesen 30 főt avattak kitüntetéses doktorrá. Eckhart 1936, 680.

[576] DJCAN KFJTR 114. álag.; *Évkönyv* 1909, 375.

[577] Ladányi 2007, 10–11.

[578] A császári védnökség mellett doktorrá avatott korábban egy nagy értékű aranyláncot (mint *Eötvös),* vagy a császár képmásával ellátott érmet kapott, végül 1888 után briliánsgyűrűt ajándékozott az uralkodó. Brunner 1990, 5–8; 36–37.; Hamza – Hoffman 2014, 852.

[579] Hamza–Hoffman 2014, 849.; *Agramer Zeitung*, 1897. november 11., 72. évf., 258. sz., 3–4.; Az ilyen jellegű avatások később is többnyire az apának szóltak, és nem a gyermekének, akit valójában avattak. Eckhart 1936, 175, 239.

[580] Eckhart 1936, 175, 239.

[581] Kántor 2013, 110.

[582] Egyedül Debrecenben vett részt a király: *IV. Károly* 1918. október 23-án. *Az Est,* 1918. október 24., IX. évf., 249. sz., 3.; *lásd:* Kántor 2013, 114–118.; Béres 2019, 115, 123.

magában: *sub auspiciis*, azaz a felügyelete alatt, jelenlétében. Az ünnepélyes keretek között tartott avatásokon – amelyek egyben az egyetemi tanács ülései is voltak – 1867 után legtöbbször a kultuszminiszter vagy az államtitkára elnökölt és mondott beszédet,[583] akiket ténylegesen az uralkodóhoz méltón kezeltek.[584]
A legfontosabb formai eleme az aranyékszer volt, amelyet az avatott a király képviselőjétől vehetett át. *Eötvös Ignác* még aranyláncot kapott, utána az első világháború végéig aranygyűrűt[585] vehettek át a kitüntetettek.[586] A külső oldalán *Ferenc József* monogramja, a belsőn az avatott neve és az avatás dátuma volt látható.[587]

4. 4. 2. Az avatás menete

Az avatási szertartásnak szigorú rendje volt, amelyet az adott egyetem magának alakított ki, mindezek az avatási ünnepségről készült jegyzőkönyvekből tudhatók meg.
Elsőként a rektor vonult be a díszöltözékében, a talárban az egyetem díszjelvényeit viselve, előtte vonult a szintén díszöltözetű rektori pedellus, aki a rektori jogart hordozta. Őket követte az egyetem tanácsjegyzője. Utánuk a prorektor, a kari dékánok, illetve a prodékánok következtek talárban, hivatali jelvényeikkel ellátva.[588] A felavatandó frakkban és kesztyűben a helyszínen várta a tanács bevonulását. Mindezek után a rektor megnyitotta az ünnepi ülést, üdvözölte a megjelenteket, kiemelten az avatandót, és felkérte a jelölt karának dékánját, hogy ismertesse a hallgató életútját, illetve az egyéb adminisztratív információkat. Ezt követően a rektor felkérte a prorektorokból és a kari dékánokból álló küldöttséget, hogy értesítse az ünnepi ülés megnyitásáról a király képviselőjét, aki csak ekkor lépett be a díszterembe. A rektor felszólította a jelöltet, hogy ismertesse tudori értekezését, ami a mai szakdolgozatnak felelt meg.[589]
Ezek után következett a tényleges avatás: a hallgató ismételten előterjesztette a felavatása iránti kérelmét, amelyet a rektor elfogadott és felhívta őt fogadalomtételre, amelynek elhangzása után a kari dékán a jelöltet doktorrá avatta, akit az egyetemi tanács tagjai „*doktorrá fogadom*” szavakkal és kéznyújtással illetek. Az ifjú doktor köszönetnyilvánítása után a rektor átnyújtotta részére az oklevelet és felszólította, hogy járuljon a király képviselője elé, aki az ünnepi beszéde keretében adta át a doktori gyűrűt. Az avatott a válaszában megköszönte a gyűrűt és kérte köszönetének a tolmácsolását az uralkodó felé. Ezt követően a rektor köszönte meg a királyi képviselő közreműködését és további jókívánságokkal kísérve bezárta az ünnepi ülést. Az esemény valamely díszteremben folytatódott, ahol a prominens meghívottak a frissen felavatott doktor díszebédjén vettek részt.[590]

4. 4. 3. A jogszabályi háttér

A *Budapesti Közlöny* 1893. évi július 20-i számában *Csáky Albin* közoktatási miniszter kihirdette, hogy az uralkodó, *Ferenc József* engedélyezte a *sub auspiciis* avatás intézményének a megújítását.[591] A kar indítványára az egyetem tanácsa tehetett javaslatot a

---

583 Hamza–Hoffman 2014, 850–851.
584 Polyák 2014a.
585 Kántor 2013, 111.
586 Hamza–Hoffman 2014, 851.
587 A gyűrű fején körben 14 nagyobb briliáns volt, közepén a király nevének kezdőbetűi s felettük a királyi korona apró gyémántokból kirakva. Kántor 2013, 113.; *Sárospataki Református Lapok*, 1909. január 31., V. évf., 5. sz., 49.
588 *Magyar Polgár*, 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 5.
589 A tudori értekezés tartalmilag a mai szakdolgozattal lehetett egyenértékű. Ladányi 2007, 10.
590 Polyák 2014b.
591 *BpK.,* 1893. július 20., XXVII. évf., 164. sz., 1.; 28.418./1893. számú kultuszminiszteri szabályrendelet.

vallás- és közoktatásügyi miniszternek.[592] A budapesti egyetem összes karainak hallgatói közül legfeljebb kettő, a kolozsvári egyetem hallgatói közül pedig egy személy volt javasolható, továbbá kizárólag az erkölcsileg teljesen kifogástalan doktorjelöltek voltak figyelembe veendők, akik mind a gimnáziumi, mind az egyetemi tanulmányaikat *„általában”* jeles eredménnyel teljesítették, és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges összes szigorlataikat is kitüntetéssel tették le.[593] Véleményem szerint e kikötés engedett mozgásteret mind a minisztérium, mind az egyetemek részére, hiszen nem követelte meg minden esetben a kitűnő átlagot, hanem mérlegelési hatáskört biztosított az érintetteknek. Az egyetemek gyakran megpróbálták „rugalmasan” értelmezni a rendeleti szabályokat. „*Az általában kifejezést a karok gyakran úgy értelmezték, hogy a gimnáziumi osztályzatok „túlnyomó része”, de nem feltétlenül az összes legyen jeles*.” Ennek következtében a közoktatási miniszter 1934-ben úgy határozott, hogy az *„általában”* kifejezést értelmezi, és pedig, hogy a jelöltnek a gimnázium valamennyi osztályában valamennyi tantárgyból jeles eredménnyel kellett rendelkeznie, „*esetleg az ének és torna kivételével.”*[594]
Egyenlőség esetén azonban előnyben részesült az a pályázó, akinek az apja a *„haza körüli szolgálataival érdemeket szerzett.”* Ezzel szubjektív elemet is beemeltek az elbírálási szempontok közé. Megítélésem szerint egyenlő körülmény nincsen egyetlen hallgató között sem, hiszen tanulmányaikban, még ha az érdemjegyek azonosságot is mutatnak, akkor is van eltérés: több feladatot vállal tudorként, kreatívabb, gyorsabb – jobb problémamegoldó, dogmatikusabb. Ezek, ha nem is tűnnek objektívebbnek, mint az atyai tevékenységek alapján való rangsorolás, de tényadatok alapján rangsoroltak volna. Ezáltal a szülő státusza is befolyásolhatta egy-egy gyermek kitüntetéses avatását, amelyet később megfigyelhetünk. Nem volt szerencsés ezen elem feltüntetése a szabályozásban, amelyet később a *sub auspiciis Gubernatoris* avatásnál formailag ki is vettek. E rendelet az 1893/1894. tanévtől lépett életbe.[595]

4. 4. 4. Kolosváry Bálint avatása

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az első jogi és egyben a második egyetemi[596] *sub auspiciis Regis* avatás *Kolosváry Bálinté*[597] volt. A források hiányában és tekintettel arra, hogy az avatási eljárás minden esetben ugyanazon forgatókönyv alapján folyt, ezért *Kolosváry Bálintét* a jeles magánjogászét emelem ki, és a későbbi avatottakra csupán utaló jelleggel térek ki.
Kolosváry Bálint[598] jogdoktorrá való *sub auspiciis Regis* felavatását az 1896. évi december 23-án kelt döntésével engedélyezte az uralkodó, azonban nem a vonatkozó tanévre, hanem az eggyel korábbira. Az uralkodó képviseletére *Zsilinszky Mihályt*, a VKM államtitkárát jelölték ki.[599]
A kérelem felterjesztése a hallgatónak vagy *pro forma* saját kérésére, vagy közvetlenül kari hatáskörben történt, azonban végső esetben mindig maga a kar döntötte el, hogy felterjeszti-e

[592] *BpH.,* 1903. december 28., XXIII. évf., 356. sz., 6.
[593] Polyák 2014a.
[594] Polyák 2014a.
[595] *HK.,* 1893. augusztus 1., I. évf., 15. sz., 1–2.; 1893. évi július hó 18-án kelt 28.418 számú VKM rendelet.
[596] A Kolozsvári Tudományegyetemen *Filep Gyula* orvosjelöltet, *Perédi József* tanár rokonát *sub auspiciis Regis* avatták fel. Az ünnepély rendkívüliségét emelte az a körülmény, hogy a kolozsvári egyetemen ez volt az első ilyen jellegű avatás. *Keresztény Magvető*, XXXI. köt., 1896, 113.
[597] DJCAN FFJTR 315 fond, 27. doboz, 568/1896–97.; DJCAN KFJTR 485., 487.; 488., 491., 493., 495., 497., 499. kötetekben a születési dátumánál *1875. január 5.* szerepel, amelyet a hallgató maga tölt ki, így ezen dátumot kell hivatalos születési dátumnak elfogadni, a közvélekedésben ismert *január 25.*-tel szemben.
[598] *Életéről lásd:* Farkas 2020, 399–408.
[599] *BpK.,* 1897. január 8., XXXI. évf., 5. sz., 1.; *HK.,* 1897. január 15., V. évf., 2. sz., 29.

a minisztériumhoz a hallgatót vagy sem. A gyakorlat szerint, ha a tanács méltónak és megfelelőnek találta a jelölt kérvényét, akkor támogatással látta el, ha nem, akkor nem terjesztették fel, és vártak a következő jelöltre a vonatkozó tanévben.[600] Ha igen, akkor választhattak, hogy pártoló nyilatkozattal vagy anélkül teszik ezt meg – az előbbi esetében a kar teljes támogatásáról tett tanúbizonyságot, és azt szívélyesebben fogadta a minisztérium. Azonban végül maga az uralkodó döntött az avatottakról, a miniszter javaslatára, így olykor megtörténhetett, hogy a kari támogatás nélkül fogadta el valakinek az avatási kérelmét.
Kolosváry Bálint maga kérte az avatásának a lefolytatását, és az erről szóló dokumentumot 1896. október 12-én nyújtotta be, mindehhez 22 darabból álló mellékletet csatolt, majd október 15-én pótkérvényben tájékoztatta a kart – tekintettel arra, hogy a felhívás és a szabályzat kifejezetten nem tartalmazta a tudori értekezése csatolásának a kötelezettségét –, hogy szíveskedjenek a pályamunkáját elfogadni értekezés gyanánt, amelynek címe *A magyar hozomány* volt. Mindezt meg is tette a kari tanács, azonban jelezték számára, hogy amint a tulajdonképpeni értekezése is készen van, azt utólagosan nyújtsa be, amely később meg is történt. Az összes kollokviuma és szigorlata tekintetében kitűnően teljesített, azonban a pályamunkát illetően nem jelölték meg, hogy milyen minősítéssel került elfogadásra, kizárólag a méltatását tartalmazta az irat, de mivel *sub auspiciis* terjesztették fel, így kitüntetéses minősítést érdemelt. Az október 15-én tartott rendkívüli tanácsülésen a kar támogatta és felterjesztésre ajánlotta a jelöltet, és további intézkedésre átadta a kérelmet az egyetemi tanácsnak. A jelölt az egyetemi pályaműveivel négyszer nyert különböző elismerést: szorgalmi, hely- és pályadíjat, legutóbbi művéről a szakma is elismeréssel nyilatkozott, amelyet 80 forintos díjjal jutalmaztak. 1893 májusától folyamatosan hallgatói és egyéb utazási ösztöndíjakban részesült a kiemelkedő tanulmányaira tekintettel.[601]
A kar az 1895/1896. tanévre vonatkozóan terjesztette fel *Kolosváryt*, hiszen a megelőző évben nem volt jelöltjük, aki megfelelt volna a feltételeknek. A jelöléseket kizárólag a tanév végén vagy a következő tanév elején tehették meg, azonban a naptári év végén nem volt lehetséges, kizárólag kivételesen. Ha jelen évre kérte volna az avatását, akkor a tanács javasolta volna, hogy várják meg az év végét, mivel azonban az 1895/96. tanévre kérte, amire más javaslat nem érkezet be, támogatták a kérését.[602]
A kandidált a kolozsvári evangélikus református kollégium főgimnáziumában tanult 1884-től 1892-ig, 1892. június 22-én állították ki az érettségi bizonyítványát, ahol minden tantárgyból mindvégig jeles volt, továbbá az érettségije is. Az egyetemi tanulmányai során a Jog- és Államtudományi Karon az 1892/1893. tanévtől az 1895/1896. tanévvel bezárólag mindvégig nagy szorgalmat tanúsított, ezt mutatták a jeles kollokviumvizsgák és az erkölcsileg kifogástalan magatartása.[603] Az avatását követően az 1896/1897. tanévben a berlini *Friedrich-Wilhelms* és a párizsi *Sorbonne* egyetemek jogi karain tanult.[604]
Az egyetemi tanács 1896. október 31-én rendes ülés keretében tárgyalta a kérdést, és egyhangúan a jelölt *sub auspiciis* felavatásának a felterjesztéséről döntött visszamenőlegesen a múlt tanévre vonatkozóan, mindezt 1896. november 11-én terjesztették fel az uralkodóhoz. A kérelem során tisztában voltak azzal, hogy az utolsó szigorlatát október 6-án tette le és a tudori értekezése is hiányzott, így csak az aktuális évre lehetett volna jelölni Kolosváryt, éppen ezért kértek különös kegyet az uralkodótól, tekintettel arra, hogy általában jeles és végig dicséretes erkölcsi magatartást tanúsított Kolosváry.[605]

---

[600] *Előadói vélemény*. In: DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. számú határozat.
[601] DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. sz. hat.
[602] DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. sz. hat.
[603] DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. sz. hat.
[604] CSML FJTJK 6. doboz, 1925. szeptember 29., 86/1925–26.
[605] DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/1896–97.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1897. doboz, 1553–1897.

A sajtó is beszámolt az avatásról és annak előzményeiről: *Zsilinszky Mihály*[606] államtitkárnak, a király képviselőjének jelenlétében 1897. március 21-én[607] Kolozsvárott avatták doktorrá *sub auspiciis Regis*.[608] Az államtitkár már előtte való éjjel megérkezett, a fogadására *Kolosváry Sándor, Kiss Mór, Klupathy Antal,*[609] *Lindner Gusztáv* és *Lukáts Adolf*[610] professzorokat jelölte ki a rektor. Az ünnep a *Vigadó* dísztermében zajlott hatalmas tömeg kíséretében. Ezen eseményre a termet teljes nemzeti díszbe öltözették, az uralkodó képe és a főbb címerek is kihelyezésre kerültek, amelynek berendezéséről a kijelölt rektori bizottság intézkedett. Az eseményen jelen voltak a város és a vármegye notabilitásai, a polgári és a katonai hatóságok vezetői, az egyetemi tanárok és maga az egyetemi fiatalság is. Az avatás a fentebb felvázolt rendben zajlott. *Kolosváry Bálint* is előadta értekezését, amelyet a házassági közszerzeményről írt,[611] ezután következett az eskütétel és a dékáni doktorrá fogadás. Az államtitkárt örömmel töltötte el, hogy ez az avatás már a második volt a Kolozsvári Tudományegyetem életében, és hálával utalt a királyra, aki atyai gondoskodással jutalmazta meg a szorgalmas tanulás érdemét. Az esemény zárásaként a bankettnek a New York Szálló adott otthont, ahol az államtitkár megszállt.[612]

Kolosváry Bálintnak kiemelkedő szerepe volt a Kolozsvári Tudományegyetem Szegedre költözésében, a *jurisprudentiában* pedig az egyik legjelentősebb magánjogászunk volt. 1900-ban a magyar magánjog szakterületén egyetemi magántanári képesítést szerzett.[613] A Kassai Királyi Jogakadémián az osztrák és a magyar magánjog rendkívüli tanára lett, majd ugyanitt nyilvános rendes tanárként tanított.[614] 1906 augusztusától a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az ausztriai magánjogi tanszéken nyilvános rendkívül tanár, 1909 januárjától nyilvános rendes tanár lett, aztán 1910-ben, édesapja nyugdíjba vonulása után annak örökébe lépett a magyar magánjogi tanszék élén.[615] Az egyetemi és kari vezetésben is aktív szerepet vállalt: 1919-től 1921-ig rektorként irányította az intézményt.[616] 1919. május 11-én választották meg rektornak;[617] a jogi kar dékáni hivatalát és annak hivatalos iratait *Menyhárth Gáspárnak* – utódának a kar élén – Kolosváry a saját lakásán adta át, amelynek okát a megváltozott politikai helyzetben kell keresni.[618]
1920 szeptemberében került sor a román tanévnyitóra, majd októberben a magyar rektort

---

[606] A miniszterrel való levelezésből kiderült, hogy *Zsilinszky Mihály* január 23. és 25. között szerette volna az avatást, azonban az előkészületek elhúzódása és *Kolosváry Bálint* berlini tanulmányi tartózkodása okán a rektor március végét vagy április elejét javasolta. DJCAN KFJTR 27. doboz, 567/1896–97.
[607] DJCAN KFJTR 27. doboz, 567/1896–97.
[608] *BpH.,* 1897. március 16., XVII. évf., 75. sz., 8.
[609] *Életéről lásd:* Varga 2020a, 371–383.
[610] *Életéről lásd:* Hussein 2020a, 463–475.
[611] A biztosabb odaítélhetőség kedvéért a pályamunkáján túlterjedően külön doktori értékezést is benyújtott, amelyet már a közszerzemény témájában írt. DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/1896–97, 72. sz. hat.
[612] *BpH.,* 1897. március 22., XVII. évf., 81. sz., 4.; *PN.,* 1897. szeptember 17., XLVIII. évf., 259. sz., 9.; *Vasárnapi Újság,* 1897. április 4., XLIV. évf., 14. sz., 220.; *Beszédek KMKFJTR* 1897, 37., 83–88.
[613] *Almanach,* 1971, 30.
[614] *MTCN,* 1906, 332.
[615] *Almanach,* 1971, 30.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 25–1906. doboz, 2486–1906., Uo. 1–1909. doboz, 32–1909.; Uo. 42–1910. doboz, 4194–1910.
[616] CSML FJTR 1920. április 14., XIII. rendes ülés, 264/1919–1920.; Uo. FJTJK. 1. doboz, 1920. augusztus 12., 398/1919–20.
[617] Gaal 2012, 117–119.; 301–302.; *Márki Sándor* beszámolója alapján a küldöttek a rektort május 11-én választották meg, tekintettel arra, hogy a természettudományi kar a bölcsészettudományi kar felkérésére egy évre lemondott az ő sorából való választásról, így a jogtudományi karból *Kolosváry Bálintot* választották meg. A felterjesztő Bölcsészettudományi fakultás indoklásában kifejtette, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel jogi szaktekintéllyel bíró személy üljön a rektori székben. Márki 1922, 118–119.; Újszászi 2010, 11.; CSML FJTJK 1. doboz, 1919. május 10., 549/1918–19.
[618] CSML FJTJK 1. doboz, dátum nélkül, 10/1919–20.

kilakoltatták az egyetemi épületből, ezáltal Kolosváry Bálint hivatalban lévő, de *„egyetem nélküli”* rektorrá vált. *Schneller István* rektor, a hivatalát az 1919/1920. tanévre megválasztott rektornak, Kolosváry Bálintnak 1919. szeptember 1-én „birtokon kívül” adta át, ugyanis május 12-e óta az egyetem minden vagyona és egész fölszerelése a románok kezében volt.[619] Kolosváry Bálint 1921-től a Szegedre[620] költözött[621] egyetem magyar magánjogi tanszékének nyilvános rendes tanára lett 1928-ig. Az egyetem őt jelölte az 1927-ben újjászervezett Felsőházba, *Tóth Károly* helyére,[622] amelynek – munkahelyváltás miatt – csupán 1928 novemberéig volt tagja.[623]

Kolosváry Bálint tevékenységét később azzal honorálta az egyetem, hogy megkapta az egyetem első érmét, amelyet azzal a céllal alapítottak, hogy a kimagasló tudományos szolgálatot teljesítők kapják, akik ezen belül a tudományegyetem ügyét szolgálták. Az ügy apropóját Kolosváry Bálint 40 éves tanári pályafutása szolgáltatta, amelyre a budapesti tudományegyetem jogi kara ünnepéllyel készült, ahol *Navratil Ákos* pesti jogi kari dékán köszöntötte a megjelenteket és az ünnepeltet, majd *Szladits Károly* nyújtotta át részére a megfogalmazása szerint az egész magyar társadalom 600 oldalas jogi emlékalbumát, végül *Domanovszky Sándor* pesti rektor mondott beszédet. Ezután következtek a szegedi követek, a jogi kar nevében *Ereky István* dékán köszöntötte az ünnepeltet: „*És ha való az, amit Grosschmid*[624] *tanít, hogy igazi jogász csak az olyan ember lehet, aki hazáját igazán szereti, annak ideáljaiban él és álmait álmodja s hogy jogász hazaszeretet nélkül olyan, mint a hajó, mely az óceán mélységeiben kívánna horgonyt vetni: úgy megállapítjuk, hogy az ideális jogásznak ezek kritériumai szinte megtestesülnek Kolosváry Bálintban.“* Végül *Baló István* rektor nyújtotta át Kolosvárynak az emlékérmet kimagasló érdemeinek elismeréséül. Legvégül a Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Jogászegylet üdvözölte a jubiláló professzort, amelyre Kolosváry meghatott levélben válaszolt.[625]

1928 szeptemberétől a nyugdíjba vonulásáig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar magánjogi tanszékének volt a professzora;[626] az 1931/1932.[627] és az 1942/1943. tanévekben az ottani jogi kar dékánjának a pozícióját is betöltötte.[628] 1937-ben és 1942-ben ismét beválasztották a Felsőházba.[629] A tanítás mellett jogi szakíróként komoly tudományos

---

[619] Vincze 2006a, 36.; Márki 1922, 123.; Újszászi 2010, 12.

[620] Kolosváry érdemeit már 1930 őszén méltatta *Kiss Albert* akkori dékán, ugyanis kiemelte, hogy ha valaha megírják az egyetem történetét, akkor négy egyetemi tanárnak külön lapot kell szentelni: *Kolosváry Bálint, Tóth Károly, Menyhárth Gáspár, Szandtner Pál*. Ezen professzorok a legtöbbet tették azért, hogy az egyetem Szegedre kerüljön. CSML FJTJK 13. doboz, 1930. november 6., II. rendes ülés, 255/1930–31.

[621] 1921. november 17-én a kari tanács üdvözölte *Kolosváry Bálintot,* aki hosszú idő óta először vett részt a kari üléseken, illetve *Ereky Istvánt* is, aki először, mint a Ferenc József Tudományegyetem tanára volt jelen. CSML FJTJK. 2. doboz, 1921. november 17., II. rendes ülés, 328/1921–22.

[622] Ruszoly 2002, 269–270; 284–291.

[623] *Keleti Újság,* 1928. augusztus 23., XI. évf., 190. sz., 6.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. május 23., IX. rendes ülés, 1751/1927–28.; Uo. 2. doboz, 1928. szeptember 26., I. rendes ülés, 145/1928–29.; Uo. FJTR. 2. doboz, 1929. június 27., VII. rendes ülés, 2270/1928–29.

[624] *Életéről lásd:* Görög 2020, 227–240.

[625] CSML FJTJK 3. doboz, 1923. május 9., 567–1922/23.; In: *DM.,* XV. évf., 259. sz., 1939. november 15., 5.; Szemerjay-Petrán 1939. 357–358.; CSML FJTR 5. doboz, 1939. november 29., III. rendes ülés, 639/1939–40.; Uo. FJTJK. 34. doboz, 1939. november 9., III. rendkívüli ülés, 235/1939–40.

[626] *HK.,* 1928. szeptember 1., XXXVI. évf., 18. sz., 264.; *BpK.,* 128. augusztus 19., LXII. évf., 189. sz., 1.; CSML FJTJK 10. doboz, 1926. szeptember 5., I. rendkívüli ülés, 23/1928–29.; A budapesti egyetemen a magyar magánjog tanszékének eredetileg két aspiránsa volt: *Almásy Antal* ítélőtáblai bíró, aki nem sokkal korábban lett magántanár és Kolosváry Bálint, a szegedi egyetem professzora. Végül az egyetem jogi kara Kolosváryt hívta meg. *Ujság,* 1928. június 13., VI. évf., 132. sz., 4.

[627] *BpK.,* 1931. július 8., LXV. évf., 152. sz., 1.

[628] *MTCN,* 1943, 468.

[629] *Akadémiai értesítő,* 1942, 255–258.; *PH.,* 1937. január 15., LIX. évf., 11. sz., 3.

sikereket ért el:[630] 1922. május 11-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező,[631] majd 1934. május 11-től rendes tagjává vált,[632] a székfoglalóját 1935-ben tartotta meg,[633] végül 1943. május 14-től 1946-ig ugyanott igazgatósági tag is lett.[634] Mindezek mellett 1929-től 1946-ig az intézmény jogtudományi bizottságának előadója, 1947-től 1949-ig elnöke volt. 1947-ben az egyetemen nyugdíjazták és 1949-ben visszaminősítették az MTA „tanácskozó tagjává". Rendes tagságát 1989-ben posztumusz állították helyre. 1954. augusztus 28-án, 80. életévében Budapesten halt meg, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, azonban sírja mára felszámolás alá került.[635] Később fia, *Kolosváry Gábor* továbbvitte a család hírnevét, ugyanis zoológus, etológus–etnológus, hidrobiológus, paleontológus lett.[636]

Kolosváry elsősorban a magyar magánjogot művelte, azonban a pályája első időszakában (1911-ig) az osztrák magánjog[637] is élénken foglalkoztatta.[638] Még kolozsvári működése idején az Erdélyi Református Teológia[639] és a kolozsvári Református Egyházkerület főgondnoki tisztét is betöltötte – ezen a poszton is követte édesapja örökségét –, mint a korábban említett rektori és dékáni székben, utóbbinak tanácsbírói és világi főjegyzője lett, később a fővárosban a Dunamelléki Református Egyházkerület tanácsbírói funkcióját is ellátta.[640]

Oktatói és tudományos tevékenysége rendkívül szerteágazó volt, a házassági vagyonjogon belül a szerzeményi közösségről[641] írt egy tankönyvet. Kiemelten az öröklésjoggal[642] foglakozott, de a dologi jog iránt is érdeklődött. Mindezeken túl a vadászati jog[643] és az automobil jog is foglalkoztatta, hiszen az előbbiről szintén írt egy tankönyvet, az utóbbiról előadást tartott az Erdélyi Múzeum Egyesület előtt.[644] *Szladits Károly A magyar magánjog tankönyve*[645] című klasszikusában a dologi jogi rész az ő a nevéhez fűződik.

---

[630] Fekete 1975, 151.; Ámán 2018b, 39–40.

[631] CSML FJTJK 3. doboz, 1922. május 17., IX. rendes ülés, 684/1921–22.; A II. osztály A) alosztályába levelező tagnak való megválasztáshoz két jelenlegi tagajánlásra volt szükség, amelyeket *Finkey Ferenc* és *Reiner János* fogalmazott meg, amelyek az 9/2–3. számú mellékletekben találhatóak meg. *MTA Tagajánlások,* 1922, 19–21.

[632] *MTA Tagajánlások,* 1934, 30–32.; Ámán 2018b, 40–41.; Tagajánlását *Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Angyal Pál, Polner Ödön, Vitéz Moór Gyula, Tomcsányi Móric, Kuncz Ödön, Szladits Károly, Tóth Lajos* tagok látták el kézjegyükkel. Az ajánlás teljes szövege a 9/3. számú mellékletben megtalálható.

[633] Kolosváry Bálint r. tag székfoglalója alkalmából *Melich János* (r. tag) igazgató tartott üdvözlőbeszédet 1935. március 11-én. A *laudáció* teljes szövege a 9/4. számú mellékletben közlésre kerül.

[634] *Akadémiai értesítő,* 1943, 13–14.

[635] Gazda 1997, 216.

[636] Horváth Andor: *Dr. Kolosváry Gábor*. In: *Szegedi Egyetem*, 1969. évf., 1. sz., 2.

[637] A jogi kar eredetileg kizárólag kánonjogot, majd évszázadokig (egészen 1752-ig) római jogot tanított, viszont már a korai szakaszban nyilvánvalóvá vált, hogy a hatályos élő jog tanítása az állam célját szolgálja. Elsőként 1753-ban tanítottak helyi jogot, de ez nem jelent meg a tananyag szintjén. Végül évtizedekig nem történt változás, ugyanis 1787-ben csak azt írták elő, hogy a római jog előadásakor a polgári jogi könyvet is magyarázni szükséges, ugyanis az általános polgári törvénykönyv első része – az úgynevezett *Josephine-kódex* – ekkor lépett hatályba. Az 1787. évi tanterv szerint *„osztrák jog"* címmel napi egy órában tartottak előadásokat. Amikor az 1810. szeptember 7-i tanulmányi rendeletben megjelentek a helyi jogszabályok, akkor került be a tanrendbe az osztrák polgári (civil) jog, mint az új polgári törvénykönyv *corpusa* is. Hölder 1898, 155–158.

[638] DTT – Digitalizált Törvényhozási Tudástár: https://dtt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/309-kolosvary-balint (letöltés ideje: 2021. március 2.)

[639] *Ellenzék,* 1921. október 8., XLII. évf., 221. sz., 5.; Uo. 1921. október 11., XLII. évf., 223. sz., 3.

[640] *KKA,* 1940, 530.

[641] Kolosváry 1900.

[642] Kolosváry 1902a.; Kolosváry 1902.

[643] Kolosváry 1923a.

[644] *KKA,* 1940, 530.; Kolosváry 1908.; Kolosváry 1923b, 57–74.

[645] Kolosváry 1942.; Kolosváry 1904.

4. 4. 5. További avatottak

4. 4. 5. 1. Avatások a századforduló előtt

A továbbiakban részletesen ismertetem az többi jogi kari *sub auspiciis Regis* avatottat 1897 és 1919 között.

I. A második *ifjabb Ferenc József* volt.[646] Az avatása 1898. február 14-én szintén a Vigadó dísztermében zajlott, ahol az unitárius egyházkerület feje teljes ünnepi díszében, mint a felavatandó édesapja is jelen volt, rajta kívül *Szász Domokos* református püspök, *Fekete Gábor* királyi táblai elnök, *Svacsina Géza* polgármester-helyettes is tiszteletüket tették. A jelölt doktori tézisének a témája a büntetések feltételes elengedéséről szólt, amelyet a szokásnak megfelelően az avatás során röviden felvázolt.[647] Az egyetemi tanács *Lechner Károly* egyetemi rektor vezetése alatt teljes díszben vonult be. A rektor üdvözlő szavai után *Lukáts Adolf* professzor előadta a kitüntetett élettörténetét, ismertetve a királyi leiratot, amely megengedte az avatást. Az uralkodó képviseletében ismét *Zsilinszky Mihály* államtitkár volt jelen. Délután két órakor az egyetemi ifjúság a Központi Szálló dísztermében fényes bankettet tartott. Az államtitkár később megtekintette az egyetemi építkezéseket és este *Széchy Károly* egyetemi tanár vendége volt. A délután folyamán a tanítótestület a tanfelügyelő vezetésével, az egyetemi tanács, az ifjúsági egyesületek és magánosok tisztelegtek nála. Az államtitkár és kísérete az esti gyorsvonaton utazott vissza Budapestre.[648] Kevés adat áll rendelkezésre az új doktor életrajzát tekintve, de feltehetőleg ügyvédként helyezkedhetett el Kolozsvárott. A *sub auspiciis* avatottak negyven éves évfordulóján szövetkezeti igazgatóként emlékeztek meg róla.[649]

II. A következő avatott a későbbi kiemelkedő közigazgatási jogász professzorunk, (idősebb) *Boér Elek* volt. 1898. november 5-én az uralkodó kivételesen engedélyezte, hogy a kolozsvári tudományegyetemen két személyt avassanak fel kitüntetéssel, köztük az egyik *Boér Elek*[650] államtudományi doktorjelölt volt az 1897/1898. tanévre vonatkozóan.[651] Az aktusra 1898. november 15-én került sor, azonban mindezt viták és levelezések előzték meg, különösen az államtitkárral az időpont tekintetében, ugyanis *Zsilinszky Mihály* elfoglaltsága okán az időpont kijelölése nehézkes volt.[652] Az avatáson Boért tiszteletbeli főszolgabíróvá is kinevezték Kis-Küküllő vármegyébe, ugyanis ott született.[653] A kolozsvári és a külföldi tanulmányok után közigazgatási pályára lépett. 1906-ban a kolozsvári egyetemen magántanár, majd 1908-tól a közigazgatási és pénzügyi jog rendkívüli tanára volt. 1910. február 13-án nevezték ki rendes nyilvános egyetemi tanárrá. 1926-tól közigazgatási bíró lett, valamint öt

---

[646] *BpK.,* 1897. szeptember 28., XXXI. évf., 222. sz., 1.; *HK.,* 1897. október 1., V. évf., 19. sz., 390.

[647] *Kolozsvári Egyetem Lapok*, 1897. november 15., I. évf., 4. sz., 60–62.

[648] *PN.,* 1897. november 15., XLVIII. évf., 317. sz., 4.; *Magyar Ujság,* 1897. november 15., VI. évf., 316. sz., 2.; *BpK.,* 1897. szeptember 28., XXXI. évf., 222. sz., 1.p.; *Beszédek KMKFJTR* 1898. 24., 64–70.

[649] *Igazságügyi Közlöny*, 1899. október 17., VIII. évf., 10. sz., 308.; *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6.

[650] Édesapja *Boér Dénes* tordai alszámvevő, majd megyei tisztviselő volt. Csapón született 1872. november 26-án református családban. Egyetemi tanulmányait az 1892. június 22-én kiállított evangélikus református főgimnáziumi érettségije alapján kezdte meg. Feltehetőleg *Kolosváry Bálint* évfolyamtársa vagy osztálytársa volt a gimnáziumban, hiszen ugyanott és ugyanakkor kapták meg az érettségijüket. DJCAN KFJTR Joghallgatók származási íve: 485., 487.; 491., 499. köt.

[651] *BpK.,* 1897. november 15., XXXI. évf., 263. sz., 1.; *HK.,* 1898. december 1., V. évf., 23. sz., 483.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 25–1898. doboz, 3930–1898.; *Beszédek KMKFJTR* 1899. 22., 76–83.; *HK.,* 1897. november 15., V. évf., 263. sz., 1.

[652] Az egyetemi tanácsi jegyzőkönyv IV. és V. rendkívüli ülései alapján az avatás napjának november 20-át javasolta az egyetem, azonban az államtitkár válasza alapján november 28-át tűzték ki időpontnak. DJCAN KFJTR 29. doboz, 336/1898–99.

[653] *BpH.,* 1898. december 7., XVIII. évf., 388. sz., 12.

éven át a washingtoni hármas vegyes döntő bíróságnál képviselte Magyarországot.[654]

III. A negyedik kitüntetett *Flórián Károly* ügyvédjelölt volt, akinek az államtudományi avatását 1900 szeptemberében engedélyezték.[655] Flórián (az 1898/1899. tanévre) nem egyedüli doktorjelölt volt, Reinhold Béla (1899/1900. tanévre vonatkozólag) orvostanhallgatóval közösen avatták fel, utóbbi a fertőző betegekről írta az értekezését. Az ünnepi ülés jegyzőkönyve alapján 1900. november 29-én 11 órakor kezdődött az avatás a Vigadó dísztermében, amelyen a rektor nem vett részt, hanem a prorektor *Fabinyi Rudolf* volt az elnök, a prorektori feladatokat pedig a helyettes-prorektor *Brandt József* látta el. Az ünnepélyre Budapestről ismét *Zsilinszky Mihály* államtitkárt fogadták, mint a király képviselőjét. Flórián a tudori értekezését *A magántulajdon és a Marx-féle szocializmus* címmel írta meg.[656] A prorektor megnyitó- és üdvözlő beszéde után a két felavatott letette az esküt. Délután bankett volt a New York Szállóban, amelyen az államtitkár és az ifjúság a királyra mondott tósztot; utóbbi *Wlassics Gyula* miniszterhez üdvözlő táviratot is küldött. A bankett után az államtitkár a felsőbb leányiskola palotájába ment, ahol *Antónia de Gerandó* fogadta, majd este utazott el.[657]
Flórián az avatását követően rövid ideig bíró volt az eperjesi törvényszéken. 1901-ben magántanár lett az eperjesi evangélikus jogakadémián, ahol 1902-ben a közgazdaságtan, pénzügytan és statisztika nyilvános rendes tanárává nevezték ki. 1914-ben a berlini egyetemen működött. Az első világháborúban orosz hadifogságba került, megtanult oroszul és a harkovi egyetemen közgazdaságtant adott elő. 1918-ban hazatért, és a kassai jogakadémia tanára lett. 1922-ben a főiskola megszűnése után nyugdíjba vonult és Eperjesen élt, 1924 és 1928 között Eperjes polgármestere lett. Egyik alapító tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak Pozsonyban, az intézmény első alelnöke lett. Mindezek mellett aktív egyházi tevékenységet is folytatott: a sárosi ágostoni hitvallású evangélikus esperesség világi felügyelője volt. Főműve a korábbi értekezésének a továbbfejlesztése *Szocializmus és magántulajdon* címmel 1901-ben jelent meg.[658]

4. 4. 5. 2. Avatás a századforduló után

I. A következő *Kiss Géza* ügyvédjelölt és 1903. június 13. óta államtudományi doktor volt, aki valamennyi vizsgáját kitüntetéssel tette le. S*ub auspiciis* jogtudorrá való avatásához 1903. november 1-jén járult hozzá az uralkodó.[659] *Pisztory Mór* jogi kari dékán 1903. december 14-én az avatandó üdvözlése során kiemelte, hogy a tudor elemitől kezdve kitűnő volt. Az avatáson jelen voltak a vármegye képviselői. A szokásoknak megfelelően *Kiss Géza* felolvasott részleteket a haszonbérekről szóló értekezéséből. Délután az egyetemi ifjúság bankettet rendezett a fölavatott tiszteletére, ahol az első pohárköszöntőt *Zsilinszky Mihály*

---

[654] Kenyeres 1967, 231.; *Almanach,* 1996, 27. p; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 5–1910. doboz, 446–1910.
[655] *BpH.,* 1990. október 25., XX. évf., 293. sz., 6.; Uo. 1900. november 5., XX. évf., 304. sz., 3.; DJCAN KFJTR 31. doboz, 441/1900–01.; *HK.,* 1900. november 15., VIII. évf., 23. sz., 493.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 16–1900. doboz, 2758–1900.; Uo. 6–1901. doboz, 1030–1901.
[656] DJCAN KFJTR 31. doboz, 592/1900–01.; *Orvosi Hetilap*, 1900. december 2., XLIV. évf., 48. sz., 763.
[657] *BpH.,* 1900. november 30., XX. évf., 329. sz., 8.; *Magyarország*, 1900. november 6., VII. évf., 292. sz., 8.; *Magyar Nemzet*, 1900. december 1., XIX. évf., 330. sz., 7.
[658] *Új idők lexikona*, 1938, 2480.; Kenyeres 1967, 518.; *Huszadik század*, 1901., 2. sz., 38, 91, 193, 293.
[659] *BpK.,* 1903. november 15., XXXVII. évf., 263. sz., 1.; *HK.,* 1903. december 1., XI. évf., 25. sz., 518.; 1903. november 31-én az I. rendkívüli ülés. In: DJCAN KFJTR 36. doboz, 45/1898–99.; *BpH.,* 1903. november 16., XXIII. évf., 315. sz., 5.; *Magyar Polgár,* 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 5.; *Magyar Polgár,* 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 4–6.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 28–1903. doboz, 2794–1903.

államtitkár mondta, majd *Apáthy István* rektor és *Pisztóry Mór* dékán az államtitkárt üdvözölte, *Kiss Géza* a tanári karra, végül *Kiss Mór* egyetemi tanár, az új doktor édesapja a közoktatásügyi miniszterre mondott pohárköszöntőt. Az államtitkár avató beszédében reményét fejezte ki, hogy a kitüntetett ifjú a hazai jogtudománynak a közélet terén is hű és méltó képviselője lesz. *„Hiszen a közélet küzdő terén alig van magasztosabb feladat, mint a jogot és igazságot, törvényt és alkotmányt tisztelni, erősíteni és ha kell, megvédelmezni.”*[660]
Az 1903/1904. tanévben *Kiss Géza* Bonnban tanulmányúton vett részt, majd hazatérve, mint bírósági aljegyzőt, az igazságügyi miniszter behívta a minisztériumba. 1905-ben nevezték ki a nagyváradi jogakadémia rendkívüli tanárává, ahol magyar közjogot, majd 1912-től római jogot oktatott. Rá két évre a Debreceni Tudományegyetem római jogi tanszékének vezetésével bízták meg, ott töltött ideje alatt egyszer volt a jogi kar dékánja és egyszer az intézmény rektora. Sajnálatos módon karrierje hirtelen derékba tört. 1919-ben, amikor a kolozsvári egyetemi oktatóktól a román állam eskületételt követelt, Kiss Géza azon álláspontón volt, hogy a kolozsvári oktatóknak nem kellene a hűségeskütt megtagadniuk, s ezzel kapcsolatban az oktatók és családjuk megélhetésére hivatkozott. Megsértette az egyetemek közötti szolidaritást is a kolozsvári tudományegyetem felé: nem fogadta el a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem indexeit. Ezt követően a rektori szék átadását–átátvételét leszámítva nem jelentkezett a jogi karon, és felszólítás ellenére sem kezdte meg az oktatást. Végül az 1920. június 24-én tartott rendkívüli („igazoló”) tanácsülésen állásából felfüggesztették és *damnatio memoriaeval* sújtották, majd 1920. december 3-án a fegyelmi bíróság állásától megfosztotta.[661]
Kiss Géza már korábban Erdélybe távozott, ahol az Erdélyi Román Kormányzótanácsnak, majd a bukaresti Igazságügyminisztérium erdélyi államtitkárságának volt szaktanácsosa. 1922-től Romániában országgyűlési képviselő, majd 1927–28-ban, illetve 1931–32-ben a Liberális Párt szenátora volt. 1933 és 1940 között Kolozsvárott ügyvédként tevékenykedett, végül 1940 és 1944 között Bukarestben folytatta gyakorló jogászi pályáját. 1944-ben a román Nemzetiségi Minisztériumban dolgozott államtitkárként. Pályafutása az államtitkári tisztségét követően visszakanyarodott a katedra felé: 1945 és 1951 között a Bolyai Tudományegyetemen, 1951 és 1953 között pedig a Jogtudományi és Közgazdasági Főiskolán római jogot és polgári jogot oktatott. 1970. január 11-én halt meg Kolozsvárott.[662]

II. Az 1905. január 26-án kelt uralkodói hozzájárulással az 1903/1904. tanévre vonatkozóan *Pordea Gyulát* rendelték a jogtudományok *sub auspiciis* doktorává felavatni.[663] A Budapesti Hírlap is beszámolt az eseményről, tekintettel annak kiemelt voltára: *„kiváló jelentőséget adott az ünnepnek az a körülmény, hogy a fölavatott ifjú oláh nemzetiségű. Pordea Gyula már államtudományból kapott doktori oklevelet Győrött és most a jogi tudományból szerzett doktorátust.”* A királyt ismételten *Zsilinszky Mihály* államtitkár képviselte, aki beszédével a jelenlevő románságra nagy hatást tett: *„Ezen ünnepies pillanatban legyen elég csak két nagy tanulságot levonni, a magyar és nem magyar ajkú tanulók számára egyaránt. Az első tanulság az, hogy hazánkban nyelv és valláskülönbség nélkül minden egyes ifjú kivívhatja társainak és elöljáróinak szeretetét és becsülését egyéni érdemei által. A másik tanulság pedig az, hogy a*

---

[660] *BpH.,* 1903. december 15., XXIII. évf., 344. sz., 9.; *Vasárnapi Újság,* 1903. december 27., L. évf., 52. sz., 875.; *BpK.,* 1903. november 15., XXXVII. évf., 263. sz., 1.; *PN.,* 1903. december 13., VIII. évf., 341. sz., 7.; *PN.,* 1903. december 15., XII. évf., 286. sz., 6.; *Magyarország,* 1903. december 13., X. évf., 298. sz., 12.; *Magyar Nemzet*, 1903. december 15., XXII. évf., 298. sz., 10.; *Beszédek KMKFJTR* 1904. 43–50.
[661] *Tolnai Új Világlexikona,* 8. köt., 1927, 306.; *PN.,* 1903. december 15., VIII. évf., 343. sz., 7.
[662] Madai 2013, 3–10.p.; Hollósi 2007, 26–27.; Mudrák – Király 2012, 60.; Hollósi – P. Szabó 2012, 145–146.; Kokoly 2016, 24.
[663] *BpK.,* 1905. február 9., XXXIX. évf., 32. sz., 1.; *HK.,* 1905. február 15., XIII. évf., 4. sz., 52.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 13–1905. doboz, 269–1905.; Uo. 16–1905. doboz, 1541–1905.; DJBAN 3. köteg, 886/1903–04.

mi soknyelvű hazánkban nyelv és valláskülönbség nélkül mindenkiből hű és honszerető polgár lehet, ha minden körülmények között teljesíti hazafias kötelességét."[664] Az eseményen megjelent *Pordea* apja is, aki a szamosújvári görög-katolikus püspök titkára és kollégiumi tanár volt. Az ünnep után bankett volt, amelyet az ifjúság rendezett Pordea és Zsilinszky tiszteletére. *Kiss Mór* rektor Zsilinszkyre, *Posta Béla* Berzeviczy miniszterre emelte poharát. Pordea lelkes fogadalmat tett beszédében, hogy mindig hű fia marad a magyar hazának.[665] Két hónappal később a kolozsvári ügyvédi kamara közhírré tette, hogy Pordea Gyula ügyvédet Kolozsvár székhellyel az ügyvédek névjegyzékébe felvette, még azon évben a bíróság román nyelvű tolmácsává is kinevezték. 1917-ben az igazságügyi minisztérium hivatalos közlönyének tájékoztatása alapján: *„dr. Pordea Gyula kolozsvári kir. törvényszéki román tolmács meghalt (17.160/1917. I. M. sz.)."*[666]

III. A hetedik és nyolcadik avatottakat: *Kovács Gábor* jogtudort államtudományi doktorrá, *Ausch Jenő* államtudort pedig jogtudományi doktorrá[667] avatták fel az 1904/1905. tanévre szólólag, amelyről 1906. február 18-án döntött az uralkodó.[668] A kolozsvári hallgatóság *gróf Apponyi Albert* kultuszminiszter megjelenését kérte az április 24-i ünnepségre, tekintettel arra, hogy korábban erre ígéretet tett a szakminiszter, azonban mindaddig nem került rá sor.[669] Végül *Molnár Viktor* államtitkár képviselte a királyt, aki *Bárány Gergő* miniszteri segédfogalmazó kíséretében érkezett Kolozsvárra egy nappal korábban. Az államtitkár beszédében kiemelte, hogy az uralkodói kegy általában a tudományos élet alkonyán mutatkozik meg, hiszen a „gazdag" múltat koronázza, addig az avatottak esetében a pálya kezdetén megszerzik ezen kegyet, éppen ezért komoly erkölcsi kötelezettséget vettek a vállukra.[670]
Ausch később köztiszteletben álló ügyvédje volt Kolozsvár városának, akit 1908 júliusában vettek fel az ügyvédi nyilvántartásba, ugyanis azt megelőzöen 1908. június 26-án tett el az ügyvédi vizsgát. 38 éves ügyvédi praxisa során kiemelten kereskedelmi joggal fogalkozott, amely tárgykörből összesen négy, a magánjog és közjog egyéb területeiből szintén négy pályadíja[671] jelent meg az évek során. 1945 előtt 16 évig volt az Erdélyi Leszámítóló és Pénzváltó Bank Rt. jogtanácsosa. Egyik legismertebb ügyvéd volt a városban, még a balesetéről is beszámoltak az újságokban. *„Ausch Kiss Mór egyetemi tanárnál volt látogatóban és amikor távozott, az emeleti lépcsőn megcsúszott és egyensúlyát vesztve, leesett,*

---

[664] *Beszédek KMKFJTR* 1905, 39.
[665] *BpH.,* 1905. március 12., XXV. évf., 71. sz., 11.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33., *Beszédek KMKFJTR* 1905. 35–43.
[666] *MTCN,* 1917. 552.; *Magyarország,* 1905. június 23., XII. évf., 152. sz., 11.; *Igazságügyi Közlöny*, 1917. április 30., XXVI. évf., 4. sz., 169.; *Magyarország*, 1905. július 4., XII. évf., 161. sz., 16.
[667] Az elsó zsidó joghallgató, akit *sub auspiciis* avattak fel doktorrá a Ferenc József Tudományegyetemen. *Magyar Zsidó Lexikon*: http://mek.niif.hu/04000/04093/html/0078.html (letöltés ideje: 2021. március 2.)
[668] *BpK.,* 1906. március 3., XL. évf., 52. sz., 1.; *HK.,* 1906. március 15., XIV. évf., 6. sz., 117.; *BpH.,* 1906. március 4., XXVI. évf., 62. sz., 10.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1906. doboz, 556–1906.; Uo. 18–1906. doboz, 1799–1906.
[669] *BpH.,* 1906. április 20., XXVI. évf., 108. sz., 10.
[670] *BpH.,* 1906. április 22., XXVI. évf., 110. sz., 12.; Uo. 1906. április 25. 113. sz., 10.; *PN.,* 1906. április 25., LVII. évf., 113. sz., 10.; *Beszédek KMKFJTR* 1906, 6., 32–39.
[671] *„1.A kereskedelem következményei a vételügyletnél; 2. A fuvarozó felelőségge, tekintettel a vasúti fuvarozásra és arra az esetre is ha, a fuvarozás kivitelében több fuvarozó vesz részt; 3. A londoni jegykibocsátó banknak a története, kiterjeszkedve a banknak az állmai pénzügyi igazgatásban való részvételésre; 4. Az ingatlantulajdon magánintézkedéseken nyugvó korlátai; 5. A családvagyon fönntartás elve a hazai jogunkban, ennek átalakulása és kihatásának mérlegelése; 6. A polgári pernek tárgya és annak elhatárolása a bűnvádi és közigazgatási utra tartozó ügyektől; =. Horvát-Szlavón- Dalmát országok közjog állása; 8. A közigazgatási bíráskodás lényege, tárgyköre, szervezete s a főbb államokban létező rendszerei."* In: *DJCAN Fond Personal Eugen Ausch* 464. 65/39.

és nyílt törést szenvedett.”[672] A saját önéletrajzi beszámolója alapján 1944 áprilisától 1944. október 11-ig a faji megkülönböztető törvények értelében nem folytathatta ügyvédi tevékenységét. 1944 novemberétől a kolozsvári zsidó önkormányzat vezetője volt, ahol 1945 és 1947 között a Tanács tagjaként és a jogi szekció elnökeként szolgált. Ezen idő alatt az észak-erdélyi demokratikus mozgalom alelnöke és a Zsidó Demokratikus Bizottság tagja is volt. Végül 1949. március 8-ban vonult nugdíjba.[673]
Kovács Gábort a kitüntetéses avatását megelőzően egy évvel korábban, bár nem *sub auspiciis*, de a jogtudományok doktorává avatták szintén Kolozsvárott, ugyancsak még azon évben a Debreceni Jogakadémia nemzetgazdaságtani és pénzügytani Tanszékére nyert oktatói kinevezést, majd a Debreceni Tudományegyetem megalapításakor a Közgazdaságtan és Pénzügytan Tanszékére kapott professzori megbízatást. Halálát megelőzően először a kolozsvári tudományegyetemre távozott, majd a Tanácsköztársaság idején a budapesti tudományegyetem szociális közgazdasági tanszékének lett a vezetője, egészen 1920. január 27-i haláláig bezárólag, spanyolnátha következtében.[674]

IV. A kiemelkedő Kuncz család egyik sarja, a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemek későbbi jeles professzora, *Kuncz Ödön* ügyvédjelölt volt az 1905/1906. tanév jogi doktorrá avatottja, amit 1906. december 4-én rendeltek el.[675] A hallgatóság korábbi kérésének ekkor tett eleget *gróf Apponyi Albert*, aki első alkalommal látogatott a városba. 1907. március 4-én került sor az ifjú doktor avatására, ahol a tudor felolvasta az értekezését, amely az állam céljáról szólt.[676] Valójában e rendezvény egy kétnapos eseménysorozat része volt,[677] ezen okból az ünnepélyes bankett és a további köszöntők elmaradtak, helyette a miniszter tiszteletére a New York Szállodában tartottak ebédet,[678] aki később az egyetemi épületeket is meglátogatta.[679] Nem kizárólag a hallgatók miatt utazott Kolozsvárra Apponyi, hanem az egyetemi építési munkálatok megtekintése céljából, amelyet *Moldován Gergely* egyetemi rektor által kiadott program is felvázolt.[680]
A doktori ünnepély délelőtt 11 órakor vette kezdetét az egyetem aulájában, amelyet díszes és előkelő közönség töltött meg, amelyen az egyetemi tanárok nagy része díszmagyarban jelent meg. *Moldován Gergely* rektor megnyitó beszédében méltatta a királyi gyűrűvel való felavatás fontosságát, majd *Kossutányi Ignác* dékán felolvasta a királyi leiratot, amely engedélyezte, hogy *Kuncz Ödön*, aki összes vizsgáit kitüntetéssel tette le, királyi gyűrűvel avattassék fel. Délután a New York Szállóban levő szállásán küldöttségeket fogadott a miniszter: *Kuncz Elek* tankerületi főigazgató és fia, Kuncz Ödön az ifjú *sub auspiciis Regis* jogi doktor is tiszteletét tette.[681]

---

[672] *Keleti Ujság,* 1939. január 3., XXII. évf., 2. sz., 9.; *Brassói Lapok,* 1939. január 5. XLV. évf., 4. szám., 7.; *BpK.,* 1908. július 28., XLII. évf., 171. sz., 3.; *DJCAN Fond Personal Eugen Ausch* 464. 65/39.
[673] *DJCAN Fond Personal Eugen Ausch* 464. 65/39.
[674] *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6.; Károlyi–Szabó–P. Szabó 2014a, 95–100.; Kovács I. 2016, 201–211.
[675] *BpK.,* 1906. december 20., XL. évf., 294. sz., 1.; *HK.,* 1907. január 1., XV. évf., 1. sz., 1.; *BpH.,* 1906. december 21., XXVI. évf., 350. sz., 9.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 37–1906. doboz, 3619–1906.
[676] DJCAN KFJTR 44. doboz, 1456/1906–07., *Beszédek KMKFJTR* 1907, 7.; 17–23.
[677] *BpH.,* 1907. február 22., XXVII. évf., 46. sz., 11.; Uo. 1907. március 5., 55. sz., 8.
[678] DJCAN KFJTR 44. doboz, 1344/1906–07.
[679] *BpH.,* 1907. március 5., XXVII. évf., 55. sz., 8.
[680] DJCAN KFJTR 44. doboz. 1344/1906–07.: Az elmekórtani, gyógyszertani, vegytani, állattani épületek, az anatómia, a botanikus kert, a könyvtár, a vásárolandó telkek voltak a március 4-i programban, majd március 5-én délelőtt az Erdélyi Múzeum Egylet gyűjteményét, a római katolikus, az evangélikus, az unitárius főgimnáziumokat, a Kalazantiumot, a Farkas utcai templomot, a takarítók házát, az evangélikus teológiát, az egyetemi kört, a Mensa Akadémiát; délután az állami felső leányiskolát, a süketnémák és a vakok intézetét, végül a tanítóképzőt látogatta meg.
[681] *PH.,* 1907. március 5., XXIX. évf., 55. sz., 8.; *PN.,* 1907. március 5., LVIII. évf., 55. sz., 13.

Kuncz Ödön további szakmai pályafutását végigtekintve: külföldi tanulmányútját követően 1907 nyarán bírósági szolgálatba lépett, ugyanis a budapesti ítélőtáblára nevezték ki napi díjas gyakornokká. 1911-ben a kolozsvári tudományegyetemen magántanári képesítést szerzett, majd ugyanott 1914-ben a kereskedelmi jog nyilvános rendkívüli, 1916-ban nyilvános rendes tanára lett. 1913-ban igazságügy-miniszteri fogalmazóvá nevezték ki és a hiteljogi kodifikáció előadója lett. 1920 és 1927 között a Budapesti Közgazdasági Egyetemen, majd 1928 és 1949 között a budapesti tudományegyetem jogi karán a kereskedelmi és váltójog tanára volt. Részt vett a Szladits-féle *Magyar magánjog* egyes részeinek kidolgozásában. Az Igazságügyminisztérium megbízásából több kodifikációs tervet készített és tett közzé: *Törvénytervezet a részvénytársaságokról, a szövetkezetekről és a korlátolt felelősségű társaságokról* (1926); *Törvénytervezet a szövetkezetekről* (1934). 1930-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (ajánlást *Balogh Jenő* rendes tag, *Fellner Frigyes* és *Ereky István* levelező tagok írtak), ezeken felül a Magyar Jogászegylet Gazdaságjogi Intézetének igazgatója, a Magyar Jogászegylet Hiteljogi Szakosztályának és a Német-Magyar Kereskedelmi Kamara választott bíróságának is elnöke volt.[682]

V. A következők között volt a későbbi Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiemelkedő nemzetközi jogász professzora, *Buza László*,[683] akit *hegymegi Kiss Pállal* az 1907/1908. tanévre és *Hory Endrével* az 1906/1907. tanévre közösen avattak fel.[684] E végett *Buza László* kinevezése a sárospataki jogi líceumban késett, azonban a helyzetet átmeneti időre gyorsan orvosolták, amíg Buza át nem vette a diplomáját.[685]
1909. január 27-én történt az esemény *Molnár Viktor* államtitkár jelenlétében és *Schwöder Ervin* miniszteri titkár kíséretében. Ezúttal kivételesen egyszerre három jogi kari hallgató lett *sub auspiciis Regis* felavatva, amely egyedi esetnek számított. További különlegesség és a sárospataki református egyháznak örvendetes dolog, hogy a másik két kitüntetett ifjú is református volt:[686] *Hory Endre*, aki az avatását megelőzően másfél évvel korábban vett részt az egyházjogi tanszékre hirdetett pályázaton, illetve *hegymegi Kiss Pál*, aki az akkor nemrég elhunyt tiszántúli püspök, *hegymegi Kiss Áron* fia volt. A ceremónia a szokott módon folyt le: *Kolosváry Sándor* jogi kari dékán felolvasta a felavatás előzményét, amiben a 3 kitűnő ifjú közül *Buza Lászlót* emelte ki, tekintettel arra, hogy ő minden tárgyból kitűnőre, *summa cum*

---

[682] Kenyeres 1967, 1032–1033.; *Új idők lexikona*, 1939, 4056–4057.; *Révai,* 1935, 534.; *MTA Tagajánlások*, 1927, 17–18.; *MTA Tagajánlások*, 1928, 15–22.; *BpK.,* 1907. június 22., XLI. évf., 141. sz., 1.; *BpH.,* 1930. május 7., L. évf., 102. sz., 13.; Bágyoni 1973, 1664–1673.; *Akadémiai Almanach*, 1937, 50–51.; *Életéről lásd:* Varga 2020b, 435–448.

[683] *Buza László életéről lásd:* Kenyeres 1981, 110.; *Almanach*, 1996, 30.; Blutman–Kertészné 2020, 127–140.

[684] 1908. október 13-án kelt 123.203. számú közoktatásügyi miniszteri határozat. *BpK.,* 1908. november 29., XLII. évf., 275. sz., 3.; *HK.,* 1908. december 1., XVI. évf., 23. sz., 373.; *BpH.,* 1910. május 1., XXX. évf., 103. sz., 9.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 11–1909. doboz, 1045–1909.; *Beszédek KMKFJTR* 1909, 16., 21–28.

[685] 1908-ban a sárospataki reformárus líceumban a tanári kar a közjog-politikai tanszékre vonatozóan alternatív ajánlatot tett, hiszen *Buza László*, akit a tanári kar fel akart kérni, nem mutathatta be doktori okleveleit, mert a kolozsvári tudományegyetem *sub auspiciis Regis* avatásra terjesztette fel. Az igazgatótanács a jelöltet megválaszthatónak tartotta, miután a jogtudományi és az államtudományi szigorlatait is letette, kizárólag a felavatására vártak. Erre tekintettel Buzát első helyen ajánlották a közjog-politikai tanszékre, amelyre az egyházkerületi közgyűlés közfelkiáltással egyhangúan meg is választotta rendkívüli tanárnak. *Sárospataki református Lapok*, 1908. szeptember 27., IV. évf., 39. sz., 422.

[686] A *Sárospataki Református Lapok* örömmel számolt be e jeles eseményről és cikkében kiemelte, hogy különlegesség a protestáns vallásuk, mert *III. Ferdinánd* és *Mária Terézia* rendeletei alapján, amelyek a nagyszombati egyetem doktoravatásait szabályozták, a protestánsokat eredetileg nem lehetett doktorokká fogadni, csak *licenciátusokká* (a „katolikus hitvallás" és eskü ürügye okán), azonban később *II. József* elrendelte, hogy az egyetemi *gradusokat* vallásküllönbség nélkül bárki elnyerheti. Mindezek ellenére a protestáns hallgatók kitüntetése mégsem volt gyakori, őket megelőzően *Kolosváry Bálintot* avatták fel ily módon, mint református vallásút. *Sárospataki Református Lapok*, 1909, V. évf., 5. sz., 48–49.

laude vizsgázott. Szokáshoz híven a jelöltek részleteket olvastak fel az értekezésükből: *Hory Endre*[687] Svájc szövetségi alkotmányáról,[688] *Buza László* a női kriminalitásról, *Kiss Pál* pedig a főrendiházi tagság jogalapjáról értekezett.[689] Az avatást követően délután 2 órakor az államtitkár tiszteletére a New York Szálloda különtermében bankettet adtak, utána az államtitkár meglátogatta az egyetemi növénytani intézetet, a Tanítók házát, az unitárius gimnáziumot és az éjjeli gyorsvonattal visszautazott Budapestre.[690]
Buza 1912-től a kolozsvári tudományegyetem magántanára volt, 1918 és 1923 között a Sárospataki református joglíceumon is oktatott. 1923. április 23-tól a szegedi, majd 1940-től a kolozsvári, végül a 1945-től 1948-ig a Bolyai Tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt. Majd visszatért Magyarországra és 1966. évi nyugdíjazásáig a szegedi tudományegyetemen a nemzetközi jogi tanszék vezetője volt. Többször volt dékán, prodékán, prorektor (1939–40). Az MTA levelező tagja 1938-ban, és rendes tagja 1946-ban lett.[691]

A másik ifjú avatott, *hegymegi Kiss Pál* 1886-ban született Porcsalmán, Szatmár vármegyében Kiss Áron református püspök fiaként. A tanulmányait követően, 1909-ben az udvarhelymegyei főispáni titkár lett, majd később a belügyminisztériumba hívták be, ahol helyettes államtitkárságig emelkedett. A Független Kisgazda és Polgári Párthoz csatlakozván Debrecenben 1922. nemzetgyűlési, 1926. országgyűlési képviselőnek választották. Ezt követően karrierje lefelé kezdett ívelni, ugyanis 1926-ban Porcsalma nagyközség egyhangúlag megsemmisítette az 1909-ben számára ajándékozott díszpolgárságot, mert nem tartották a politikai magatartását összeegyeztethetőnek a közösség új díszpolgárával, *Bethlen Istvánéval* szemben. Állaspontjuk szerint Kiss Pál politikai magatartásával éppen azok táborát erősítette, akik az ország korábbi romlását előidézték. A harmincas években jogi tanulmányokba kezdett és a debreceni egyetemen egyhangú kitüntetéssel tette le a jogi szigorlatokat, a diplomájának megszerzését követően ügyvédi pályára lépett.[692]

VI. A tizenharmadik avatott *Bartha József* jogtudományi doktorjelölt volt,[693] minderről 1910. április 16-án a 48.852. számú leiratával döntött az uralkodó.[694] Az 1910. május 24-i avatáson *Zichy János* közoktatási miniszter jelent meg ismét.[695] A jelölt már ekkor komoly szakmai hátérrel rendelkezett, hiszen Szatmáron ügyvédjelölt és az *Északkeleti Újság* szerkesztője volt.[696] A dékán, *Óvári Kelemen* a jelentésében ismertette, hogy *Abrudbányai Ede* és *Bartha*

---

[687] A *sub asupiciis* avatottak emlékülésén *Hory Endrét* rendkívüli követként mutatták be. *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6.
[688] A svájci képviselőválasztások: *„A svájci alkotmánnyal a hazai irodalmunk eddig csak keveset foglalkozott, tudtommal Hory Endre két figyelemreméltó, de rövid tanulmányán kívül az utóbbi években önálló munka nem jelent meg e tárgyról, ily körülmények között indokolt, hogy a svájci választásokról is írjunk.” Ujság*, 1911. december 10., IX. évf., 293. sz., 62.
[689] DJCAN KFJTR 52. doboz, 1583/1908–09.
[690] *Az Ujság*, 1909. január 28., VII. évf., 23. sz., 7.; *BpH.,* 1909. január 28., XXIX. évf., 23. sz., 11.
[691] Kenyeres 1981, 110.; *Jogtudományi Közlöny*, 1969. december., 12. sz., 671–672.; *Almanach*, 1996, 30.
[692] *Tolnai Új Világlexikona* 6. köt., 1927, 235.; *BpH.,* 1926. szeptember 5., XLVI. évf., 201. sz., 3.; *Magyarság*, 1936. május 24., XVII. évf., 119. sz., 19.; Uo. 1936. június 20., XLIII. évf., 140. sz., 4.
[693] Az 1905/1906. tanévre kitűzött 600 koronás ösztöndíj jelöltjei közül első helyre jelölték. *„Született Szatmárnémetiben, 1886. március 28-án, miután édesanyja özvegy és teljesen vagyontalan, nélkülözik és a folyamodóval együtt 4 kisgyermeke van, ezért Bartha teljes tandíj mentességet élvez; szorgalmi előmenetele kitűnő és a római jogi vizsgálata során az írásbelije jeles a szóbelije mind három kérdés esetében kitűnő volt.”* DJBAN 6. köteg, 953/1905–06.
[694] *BpK.,* 1910. április 30., XLIV. évf., 99. sz., 1.; *HK.,* 1910. május 15., XVIII. évf., 10. sz., 130.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 12–1910. doboz, 1150–1910.; Uo. 26–1910. doboz, 2589–1910.
[695] DJCAN KFJTR 56. doboz, 2047/1909–10.; DJBAN 1. köteg, 782/1909–10.
[696] *BpH.,* 1910. május 25., XXX. évf., 123. sz., 10.

József[697] folyamodott *sub auspiciis* avatásért, azonban a szabályzat alapján a gyűrűt csak egy személy kaphatta meg, miközben a kar első helyre *Abrudbányai Edét* jelölte.[698]
A jelölt doktori értekezése a büntetési típusokról szólt, amelyet a hagyományoknak megfelelően röviden bemutatott.[699] Délután ez évben is a New York Szállóban volt a bankett, ahol *Ferenc József* unitárius püspök a fölavatott szüleiről és még élő anyjáról emlékezett meg. A délután a miniszter megszemlélte az egyetemi épületeket, Mátyás király szülőházát, majd a ferencrendiek kolostorát, végül a múzeumi és egyetemi régiségtárat. Ezt követően az egyetemi könyvtárba hajtatott, onnan az állattani intézetbe ment,[700] az este folyamán *Udránszky László* rektornál vacsorázott, végül a színházba is ellátogatott, majd az esti gyorsvonattal visszautazott Budapestre.[701]

VII. A következő *Gyulai Tibor* államtudományi doktor jelölt volt, akinek az avatásáról az 1911. március 19-én kelt legfelsőbb elhatározással döntöttek.[702] Minderre 1911. szeptember 28-án került sor, ahol a rektor kiemelte, hogy *„Gyulay”* kolozsvári származású, ezen okból az avatás nem csak az egyetemnek, hanem a városnak is érdemes ünnep volt. A jelölt diplomamunkája *A külkereskedelmi mérleg elmélete statisztikai megvilágításban* címmel készült, amelyet a szokásokhoz híven bemutatott az eseményen.[703] Az avatásra *Balogh Jenő* államtitkár, *Gopcsa László* osztálytanácsos és *Magyary Zoltán* fogalmazó érkezett Kolozsvárra. Délben a hagyományokhoz híven az egyetem tanácsa ebédet adott az államtitkár tiszteletére.[704]
Vitéz Gyulay Tibor később a magyar iparügy meghatározó személye lett. Állami szolgálatát 1909-ben a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalban kezdte, majd 1911-ben a Földművelésügyi Minisztériumba helyezték át, ahol 1915 tavaszán „fizetéstelen” miniszteri segédfogalmazóból valóságos miniszteri segédfogalmazóvá léptették elő. Az első világháborúban 1915 szeptemberétől 1918 áprilisáig harctéri szolgálatot teljesített és többszörösen kitüntették. Mint tartalékos hadnagy szerelt le. 1935-ben emléklapos főhadnagyi rendfokozatot nyert, végül érdemeiért 1936-ban vitézzé avatták. 1919-től 1921-ig a Külügyminisztérium gazdasági osztályán, mint miniszteri titkár teljesített szolgálatot. 1921-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara ügyvezető-titkári állását foglalta el, 1931-ben a kamara főtitkára, majd 1941. január 10-től a kamara miniszteri biztosa lett. 1942 decemberében a kormányzó, mint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát képviselő érdekképviseleti tagot, felsőházi taggá nevezte ki. 1942-ben magyar királyi iparügyi miniszterré nevezte ki az uralkodó. A Magyar Érdemrend középkeresztjének és a bolgár Polgári Érdemrend nagy tisztikeresztjének tulajdonosa volt. Hadi kitüntetései között megtalálható volt az I. és II. osztályú ezüst vitézségi érem, a bronz *signum laudis* és a Károly-csapatkereszt.[705]

---

[697] Későbbi pályafutásáról kevés adat áll rendelkezésre, de a királygyűrűs avatottak évfordulóján banktitkárként mutatták be. *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6.
[698] DJBAN 1. köteg, 463/1909–10., 720/1909–10.; DJCAN Kfjtr 56. doboz, 2047/1909–10.
[699] *Egyetemi Lapok,* 1910. július 3., XXII. évf., 10. sz., 2–5.; *Beszédek KMKFJTR* 1910, 6–8., 29., 72–81.
[700] DJCAN KFJTR 56. doboz, 2047/1909–10.
[701] *BpH.,* 1910. május 25., XXX. évf., 123. sz., 11.; *Ujság*, 1910. május 25., VIII. évf., 123. sz., 11.
[702] *BpK.,* 1911. április 16., XLV. évf., 89. sz., 2.; *HK.,* 1911. május 1., XIX. évf., 9. sz., 184.; *BpH.,* 1911. szeptember 28., XXXI. évf., 230. sz., 7.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1911. doboz, 910–1911.; Uo. 21–1911. doboz, 2019–1911.; Uo. 35–1911. doboz, 3435–1911.; *Beszédek KMKFJTR* 1911, 31.
[703] DJCAN KFJTR 58. doboz, 130/1911–12.
[704] *PN.,* 1911. szeptember 29., LXII. évf., 231. sz., 15. p *PN.,* 1911. szeptember 29., XX. évf., 220. sz., 2.; *Beszédek KMKFJTR* 1912, 25–31.
[705] *Lakatosmesterek Lapja*, 1944. szeptember 10., XVI. évf., 17. sz., 1.; *Közgazdasági Értesítő,* 1944. szeptember 17., XXXIX. évf., 38. sz., 1173.; *Ipartestületek Lapja*, 1937. november 27., VI. évf., 48. sz., 2.; *Ipartestületek Lapja,* 1941. január 18., X. évf., 3. sz., 3.; *BpH.,* 1915. március 8., XXXV. évf., 67. sz., 5.; *Férfiszabók Közlönye,* 1931. április., II. évf., 4. sz., 12.

VIII. A tizenötödik jogi kari jelölt, *Gajzágó László* államtudományi doktor jogtudományok doktorává való *sub auspiciis Regis* avatását 1912. január 19-én rendelték el.[706] Az ünnepségen 1912. május 2-án a királyt *Balogh Jenő* államtitkár képviselte,[707] ahol *Gajzágó László* bemutatta *A korlátolt felelősségre alakult társaság* című értekezését.[708] Az egyetemi tanács délben ebédet adott az államtitkár és *Gajzágó László* tiszteletére, amelyre az új doktor atyja, *Gajzágó Béla* debreceni királyi ítélőtáblai tanácselnök is hivatalos volt. Az államtitkár a délután folyamán több kulturális intézményt látogatott meg. Este részt vett *Szádeczky* rektor által a tiszteletére rendezett vacsorán, majd az éjjeli gyorsvonattal visszautazott Budapestre.[709] Az *ifjú Gajzágó* az egyetem elvégzése után kezdetben a külügy felé fordult, majd azt követően az egyetemi katedrán helyezkedett el. Gimnáziumi tanulmányai jó részét Ausztriában végezte, ahol tanulmányi eredményei a *sub auspiciis Imperatoris* követelményeinek megfeleltek. A jog- és államtudományokat a budapesti és a marseille-i, párizsi, római egyetemeken végezte, de látogatott előadásokat a bécsi és berlini egyetemeken is. Párizsban ügyvédi irodában is dolgozott. Az államtudományok doktorává a kolozsvári egyetemen *summa cum laude* 1912-ben avatták fel, s nem sokkal utána a jogtudományok doktorává, a fentebb ismertetett módon. Az egyetem elvégzése után *dispenzációval* kitüntetéses ügyvédi vizsgát tett, és még azon évben a konstantinápolyi konzuli főtörvényszék[710] elnöki titkára lett, ahol rövidesen helyettes-főbíróvá *promoveálták*. A Monarchia összeomlásakor a konzuli bíróság felszámolójává nevezték ki. Ezután a magyar Külügyminisztériumba vétetett át, ahonnan előbb a Szövetségesek budapesti Tábornoki Bizottságához, majd Főbizottságához volt a magyar kormány képviseletében sérelmi ügyek tárgyalójaként delegálva. Később a Külügyminisztérium egyik politikai osztályának vezetője lett, mely a sérelmi ügyekkel és a kisebbségvédelmi kérdésekkel foglalkozott. 1922-től kezdve előbb mint nemzetközi jogi szakértő, később mint delegátus és fődelegátus valamennyi diplomáciai jellegű nemzetközi konferencián, melyre Magyarország hivatalos volt, részt vett (a Népszövetségben). A Washingtonban működő *American Society of International Law* 1926-ban tagjai közé hívta és nem sokkal később a Párizsban székelő *Académie diplomatique internationale* is. 1927-ben lett magyar királyi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1935-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem nemzetközi jogi működéseiért kitüntetésként az akkor egyedüli magyar állampolgárként jogtudományi díszdoktor, *gróf Apponyi Albert* mellett a jogtudományok *honoris causa* doktorává avatta, majd 1936-ban a nemzetközi jogi tanszékre egyhangúlag meghívta, mint nyilvános rendes tanár,[711] amelyet 1949-ig töltött be. 1942-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, ahol a székfoglalóját *A nemzetközi jog mivoltáról* tartotta.[712]

IX. Az időben következő avatottak egyike *Moór Gyula* volt, aki később a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen egyik jogi kari professzora lett, és a két világháború közötti magyar jogfilozófiai gondolkodás egyik kiemelkedő alakja volt. 1913. március 6-án

---

[706] *BpK.,* 1912. február 14., XLVI. évf., 35. sz., 1.; *HK.,* 1912. február 15., XX. évf., 4. sz., 57.; *BpH.,* 1912. február 15., XXXII. évf., 39. sz., 8.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 2–1912. doboz, 122–1912.; Uo. 15–1912. doboz, 1459–1912.
[707] *BpH.,* 1912. április 30., XXXII. évf., 103. sz., 12.
[708] DJCAN KFJTR 59. doboz, 1619/1911/–12.; *Beszédek KMKFJTR* 1912, 33–41.
[709] *BpH.,* 1912. május 3., XXXIV. évf., 105. sz., 10–11.; Uo. 1912. május 4., 106. sz., 38.
[710] *lásd:* Antal 2004, 5–52.
[711] Ideiglenesen *„állandó megbízott”* tanár lett. In: *Magyarország*, 1936. április 26., XLIII. évf., 96. sz., 5.
[712] Kenyeres 1967, 562.; *Orvosi Hetilap*, 1935. május 18., LXXIX. évf., 20. sz., 532–534.; Gajzágó 1943, 1–51.; *MTA Tagajánlások,* 1942, 39–41.; *Akadémiai Almanach,* 1943, 58–59.

engedélyezte az uralkodó ezúttal két kolozsvári jelölt doktoravatását.[713] A tudományegyetem aulájában 1913. május 2-án zajlott *Moór Gyula* és orvostársa, *kenesei Kenessey Albert* kitüntetett doktorrá fogadása, ahol Moór *A helyes jog* című értekezését összegezte.[714] *Jankovich Béla* vallás- és közoktatásügyi miniszter,[715] valamint *Gopcsa László* miniszteri tanácsos nyújtotta át az ifjú doktornak a királyi gyűrűt. Az avatást ebéd követte a miniszter tiszteletére, aki az elődeihez hasonlóan a város főbb közoktatási intézményeit látogatta végig. Különösen jelentős, hogy *Moór Gyula* avatásán – aki abban az időszakban Nagyszebenben szolgált önkéntesként – tiszteletét tette az önkéntes iskola százados-parancsnoka, egy hadnagy és az ünnepelt tizenkét önkéntes bajtársa.[716]

Moór Gyulát a jogi doktorátus megszerzése után, 1914-ben az eperjesi joglíceumba nevezték ki. Két hosszabb tanulmányutat tett Németországban 1912–1914 között. Hallében megismerkedett *Rudolf Stammlerral*, a kontinensen ekkor uralkodó neokantiánus jogfilozófiai irányzat megalapítójával. A háború alatt végig katonai szolgálatot teljesített, amely megakadályozta, hogy tényleges oktatói tevékenységet folytasson a jogakadémián. A katonai ranglétrán tüzér főhadnagyságig vitte, emellett számos kitüntetésben is részesítették (harmadosztályú katonai érdemkereszt, ezüst és bronz *signum laudis*, kis ezüst vitézi érdemrend, Károly-csapatkereszt, harmadosztályú porosz királyi kereszt). Feltehetően az első világháborús katonai helytállásának, illetve kitüntetéseinek köszönhetően avatták 1928-ban vitézzé. 1917-ben „jogbölcselet tárgykörből" Kolozsvárott habilitált. 1918 végén *Somló Bódog*[717] maga mellé hívta a kolozsvári tudományegyetemre, ahol 1918. november 21-én a nemzetközi jog nyilvános rendes tanárává nevezték ki, majd 1921-ben az egyetemmel együtt Szegeden helyezkedett el. A szegedi évek alatt (1921–1928) vált szűkebb szakterülete, a jogfilozófia első számú hazai képviselőjévé. Az 1924/1925. tanévben dékán, a következő évben prodékán volt. 1925 tavaszán a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta, ahol székfoglalóját *A jogi személyek elmélete* címmel tartotta. 1929-től a budapesti egyetem nyilvános rendes tanára volt. 1937-ben *Tomcsányi Móric* felsőházi rendes tag mellé felsőházi póttaggá választották meg. A hazai tudós társaság 1942. május 15-én az Akadémia rendes tagjainak sorába emelte. 1948. december 31-én „végleges nyugállományba helyezték" érdemeinek elismerése mellett. A Magyar Tudományos Akadémia 1949. évi átszervezésekor politikai okokra hivatkozva *Moórt* egyszerűen kizárták az Akadémia tagjainak sorából. Rehabilitációjára 40 évvel később, 1989-ben került sor. 1950. február 3-án, életének 62. évében gégerákban hunyt el Budapesten.[718]

4. 4. 5. 3. Avatások a háború árnyékában

I. 1915. szeptember hó 24-én engedélyezték két ifjú kitüntetését, köztük *Judik József*

---

[713] DJCAN KFJTR 61. doboz, 1489/1912–13.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1913. doboz, 522–1913.; Uo. 16–1913. doboz, 1552–1913.

[714] *Ifj. Moór Gyula* 1907-ben a latin versenyen II. helyezést ért el. Az egyetemen a két alapvizsgáját és mindhárom szigorlatát egyhangúan kitűnővel teljesítette, és kétszer nyert díjat pályamunkával még egyetemi hallgató korában. DJCAN KFJTR 64. doboz, 1439/1912–13.; *Életéről lásd:* Molnár 2020, 513–530.; Szabadfalvi 2020a, 132–140.

[715] DJCAN KFJTR 64. doboz, 1693/1912–13. (A jegyzőkönyv napilapból kivágott betoldásokkal van ellátva.); *BpH.,* 1913. április 30., XXXIII. évf., 102. sz., 9.

[716] *Keresztény Magvető,* XLIII. évf., 1913, 195–196.; *BpK.,* 1913. március 21., XLVII. évf., 67. sz., 1.; *BpH.,* 1913. május 3., XXXIII. évf., 104. sz., 10., *Beszédek KMKFJTR* 1913. 13., 20–28.

[717] *Életéről lásd:* Szabadfalvi 2020b, 152–159.; Mezei 2020, 639–652.

[718] Kenyeres 1982, 240.; Szabadfalvi 1993, 1392–1397.; Moór 1931, 1–379.; Szabadfalvi 1989, 497–504.; CSML FJTJK 2. doboz, 1921. október 7., 93/1921–22.; Uo. 9. doboz, 1928. február 16., 1542–1927/28.; *Almanach*, 1996, 53.

törvényszéki jegyzőét, akit államtudományi doktorrá fogadtak[719] *Trócsányi Dezső* miskolci főgimnáziumi helyettes tanár kíséretében, akit bölcsészdoktorrá avattak. *Judik* a kolozsvári református kollégiumnak volt növendéke. Tekintettel az ország helyzetére, a korábbiaktól teljesen eltérő beszéd hangzott el az avatáson *Ilosvay Lajos* államtitkártól: *„Ezekben a dicsőséges, de a tudományos munkára kedvezőtlen napokban jóleső változat, hogy érdeklődésünket a háború zajos színteréről megint a tudományok művelésének békés hajlékai felé irányíthatjuk. E miatt örömünk most talán élénkebb is lehet, mint máskor volna: mert ez az ünnep is cáfolata ellenfeleink ama valótlan és fennhéjázó kijelentésének, hogy háborúnk a kulturálatlanság és a barbárság föllázadása a kultúra és civilizáció ellen.”*[720] Az avatási ünnep után az államtitkár tiszteletére az egyetem lakomát rendezett, majd a szokásokhoz híven a kulturális intézeteket látogatta meg.[721]
Judik József szakmai életútja kezdetektől fogva a közgazdaság és azon belül a pénzügyi jog felé hajlott. 1914 és 1919 között a Királyi Törvényszéknél teljesített szolgálatot Kolozsváron, majd 1920-tól Budapesten a Magyar Olasz Banknál, végül 1925-től a Magyar Nemzeti Banknál dolgozott ügyészként, majd 1932-től jogtanácsosként egészen 1937-ig, amikor is az elnökévé nevezték ki. A pénzügyi téren szerzett érdemei elismeréséül a magyar királyi kincstári főtanácsosi címet adományozta részére a kormányzó. 1944-ben a Szálasi-kormány nyugdíjazta, azonban az ország felszabadulása után visszatért a Magyar Nemzeti Bankba, mint a Közgazdasági Tanácsadói Iroda vezetője, ahonnan 1950-ben vonult nyugalomba. 1932-ben habilitált a Budapesti Tudományegyetemen magántanárként, 1940-től a jog- és államtudományi karon címzetes nyilvános rendkívüli tanárként oktatott.[722]

II. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem utolsó *sub auspiciis* avatása 1917. október 2-án került sor, amikor *Zehery Lajos* budapesti büntető törvényszéki jegyzőt és *Olosz Lajost*[723] fogadták a jogtudományok doktorává.[724] E hallgatók is nyilatkoztak a korábbi tanulmányi teljesítményeikről, amely szerint *Zehery Lajos* igazolta, hogy a nyolc osztályos és gimnáziumi érettségije egyaránt jeles volt, valamint a három alapvizsgája és a jogtudományi doktorihoz szükséges három szigorlata is egyhangú kitüntetésessel lett jeles; továbbá a vád alá helyezésről szóló disszertációja nyomtatásban is megjelent. Édesapja *id. Zehery Lajos*, a hódmezővásárhelyi királyi járásbíróság elnöke volt.[725] *Olosz Lajos* a gimnázium első osztályát

---

[719] *BpK.,* 1915. október 29., XLIX. évf., 251. sz., 1.; *HK.,* 1915. november 1., XIII. évf., 25. sz., 438.; *BpH.,* 1915. november 28., XXXV. évf., 326. sz., 9.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 12–1915. doboz, 1104–1915.; Uo. 3–1916. doboz, 253–1916.
[720] *BpH.,* 1915. november 25., XXXV. évf., 328. sz., 10.; *Protestáns egyházi és iskolai lapok,* 1915. december 12., LVIII. évf., 50. sz., 600.; *Ujság*, 1915. november 23., XIII. évf., 326. sz., 15.
[721] *PN.,* 1915. november 25., LXVI. évf., 329. sz., 11.
[722] Kenyeres 1967, 825.; *Magyar Gyáripar,* 1940. május 20., XXXI. évf., 5. sz., 12.; *Igazságügyi Közlöny,* 1914. szeptember 16., XXIII. évf., 10. sz., 576.
[723] Már Szegeden, a gimnáziumi önképzőkörében verseket írt, versfordításokat mutatott be. Festészetet is tanult. 1909-től a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán *Somló Bódog* tanítványa volt. 1917-ben avatták doktorrá és Köröskisjenőre költözött, ahol 1948-ig, nyugdíjba vonulásáig ügyvédi gyakorlatot folytatott. Első versei 1920-ban az Erdélyi Szemlében és a Pásztortűzben jelentek meg, első verseskötete (Gladiátorarc) 1923-ban. Tagja volt az Erdélyi Helikonnak és az Erdélyi Szépmíves Céhnek. Kenyeres 1981, 576.
[724] *Az Est*, 1917. május 13., VII. évf., 123. sz., 11.; *BpH.,* 1939. január 29., LIX. évf., 24. sz., 9.; *BpH.,* 1937. december 23., LVII. évf., 291. sz., 9.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 36–1917. doboz, 1954–1917.; DJBAN 2. köteg, 63/1917–18.
[725] *„Zehery Lajos, a hódmezővásárhelyi királyi járásbíróság ny. elnöke, életének 72-ik évében, Hódmezővásárhelyen december hó 18-án meghalt. Az elhunytat, aki Hódmezővásárhely köz- és társadalmi életének közszeretetben és közbecsülésben álló vezető tényezője, özvegye, gyermekei: dr. Zehery Lajos magyar királyi igazságügy miniszteri osztály tanácsos, tudományegyetemi tanár, dr. Zehery István hódmezővásárhelyi tiszti főorvos, dr. Szabó Zoltán makói királyi járásbíró felesége, Zehery Etelka, valamint az előkelő rokonság gyászolják.”* In: *PH.,* 1930. december 21., LII. évf., 290. sz., 13.; *lásd:* Antal 2017, 51–71.

Nagykőrösön a református főgimnáziumban, majd a következő időszakot és az érettségit a szegedi Magyar Királyi Főgimnáziumban teljesítette, végig jeles eredménnyel. Egyetemi tanulmányai során az alapvizsgáit egyhangúan, a három jogtudományi és az államtudományi szigorlatai közül kettőt szintén egyhangúan, kettőt szótöbbséggel kitűnővel tett le. Szemináriumokon nagy aktivitást mutatott, ahol is tanulmányokat írt; a disszertációját jogfilozófiából írta, a jogszabály célját vette vizsgálat alá.[726] Különlegesség, hogy az ünnepélyen a királyt ismét *gróf Apponyi Albert* vallás- és közoktatási miniszter képviselte.[727]
Zehery Lajos a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1915-ben már végzett, azonban jog doktori avatására 1917-ben került sor. 1916-tól Budapesten jegyző, 1918-tól tanácsjegyző, 1920-tól fogalmazó, 1921-től bírósági titkár volt, később osztálytanácsos. 1922. június 25-én a büntető perjog magántanáraként habilitált a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen. Az 1930/1931. tanévben Párizsban járt tanulmányúton. 1933. június 23-tól 1941-ig címzetes nyilvános rendkívüli tanár volt Szegeden, amelyre a kinevezést maga kérelmezte és a kar 10/10 arányban támogatta. Az 1938/1939. tanévben a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának meghívott előadója volt, 1941 és 1950 között nyilvános rendes tanára, közben 1939-től kúriai bíró volt.[728]

4. 4. 6. Összegezve

E alfejezet zárásaként elmondható, hogy valamennyi avatás ugyanazon rend szerint zajlott, azonban a feltárt részletes adatok az avatott tudományos életpályájának az áttekintésére is lehetőséget nyújtanak. Nem mindegyik személyből vált kiemelkedő egyetemi tanár, így a gyakorlati szakmában elhelyezkedettekről is – bár nem teljes életrajzzal, de – megemlékezhettünk. Éppen ezért a kutatás erősségét nemcsak az eljárási rend feltérképezése jelenti, hanem az egyes férfiak életrajzi adatainak felkutatása, köztük például *Kolosváry Bálinté*.
A rendkívül ünnepélyesen zajló szertartás a hallgató és az egyetem számára egyaránt fontos esemény volt. Nemcsak az avatandó személy tanulmányi kiemelkedőségét, hanem az adott intézmény oktatóinak a munkáját is dicsérte. Az avatáson a közjogi méltóságokon vagy azok képviselőin túl a vármegye főtisztségviselői és az egyházak képviselői is jelen voltak, hiszen ez nem csak az egyetem, hanem a vármegye ünnepe is volt. Mindezt a hallgatók jelentős számú részvétele is bizonyította, ugyanis, ha agitációs célokkal is, de egy ilyen jelentős eseményen a kar szinte valamennyi hallgatója megjelent, amelyet a napilapok nagy örömmel emeltek ki.
Az avatottak jelentős száma később magasabb pozíciót töltött be nemcsak az egyetem, hanem az ország közéletében is. Ráadásul többen a háborúban is aktívan kivették a részüket. Elmondható mindegyik *sub auspiciis Regis* avatottról, hogy a megelőlegezett uralkodói kegyet méltón megérdemelték. Bár nem hagyható figyelmem kívül, hogy a meghatározó politikai szerepvállalás később nem mindenki számára hozott megváltást, de az a szakmai megítélésüket nem befolyásolja.

[726] DJCAN KFJTR 72. doboz, 200/1915–16.
[727] *Az Est,* 1917. október 3., VIII. évf., 245. sz., 6.
[728] Kenyeres 1981, 859.; CSML FJTJK 2.doboz, 1922. június 14., 391/1921–22.; Uo. 12. doboz, 1049/1929–30.; Uo. 19. doboz, 1933. április 26. VIII. rendes ülés., 886/1932–33.; Uo. 1933. június 5., 914/1932–33.; *Életéről lásd:* Almanach, 1996, 78.; Hussein 2020b, 787–799.

5. Egyetem a Délvidék kapujában

5. 1. Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért

5. 1. 1. Előljáróban

Az egyetemalapítás mindig kiemelt esemény nemcsak az adott város, hanem az ország életében is, hiszen ezen intézmény a kultúra és a tudományos élet fellegvárának számít. Hazánkban 1872-ben hozták létre a második tudományegyetemet, majd a következő kettőre kereken negyven évet kellett várni. Ezen átmeneti időszak nem telt viták és kísérletek nélkül, komoly és hathatós szándékok mutatkoztak meg a városok részéről arra vonatkozóan, hogy hozzájuk kerüljön valamely egyetem. Ezen „csaták" az országgyűlésben is folytatódtak, hol erősebb, hol visszafogottabb hangnemben. A felszólaló képviselők érthető módon mind sorra a saját városukat vagy vármegyei központjukat támogatták. Az általam kutatott téma leginkább a *primer* forrásnak számító *Képviselőházi Naplókra* alapoz, hiszen ezek által ismerhetjük meg a honatyák véleményét és felszólalásait az adott témára vonatkozóan. Ezen fejezet azonban nem csak az 1912. évi, hanem az 1921. évi törvényt megelőző vitákra is kiterjed, hiszen ily módon kaphatunk egy komplex képet a Szeged mellett felszólaló képviselőkről és a korszak kultúrpolitikai térképéről. Mindamellett szeretném megjegyezni, hogy ezen viták érvei sokban hasonlítanak a 100 évvel későbbiekhez, mivel több álláspontban a ma is megtalálható gondolatokkal találjuk szembe magunkat, mint amilyenek az érettségi szükségessége vagy az egyetemlétesítés gazdasági indokai.

Az országgyűlési felszólalások leggyakrabban elhangzó érve Szeged egyetemi várossá válásának jogalapja kapcsán az volt, hogy ezen város a Délvidék kapuja és tiszta magyar terület: ezen okból kifolyólag kell odahelyezni az újonnan létrejövő magyar tudományegyetemet.

Ahhoz, hogy megismerjük egyetemünk történelmét, nem csak a meglévő vonatkozó forrásanyaggal kell foglalkoznunk, hanem az előzményekkel is, hiszen ezáltal sokkal pontosabb képet kapunk az alapítási körülményekről és azok mibenlétéről.

5. 1. 2. Történeti előzmények

Nem sokkal a Kolozsvári Tudományegyetem felállítása után napirendre került a következő, harmadik *universitas* kérdése. Jelentős mozgalom alakult ennek megszerzésére Pozsonyban, például mellette foglalt állást *Berzeviczy Albert* is.[729] A másik kandidáló Szeged volt, amely már 1790-től[730] küzdött saját felsőoktatási intézményért.[731] Legalább egy jogakadémiát szeretett volna létrehozni, azonban nem járt sikerrel. A *jogakadémia* felállítása ügyében hétszer: az 1802., 1827., 1868., 1899., 1900., 1906., 1910. években intéztek feliratot az uralkodóhoz; az *egyetem* tárgyában nyolcszor: az 1876., 1879., 1882., 1893., 1901., 1905., 1906., 1911. években. Az utóbbi volt a legfájóbb a városnak, hiszen a legtöbb anyagi áldozatot ő hozta a kandidálók közül, végül mégis elutasításra került. A jogakadémiáért és az egyetemért való küzdelem felváltva zajlott a 19. században, ennek oka abban keresendő, hogy

---

[729] *Életéről lásd:* Végváry– Zimmer 1910, 239–240.; Gali 2017, 117–121.

[730] Az első próbálkozás egy *líceum* megszerzésére: A Szegeddel szomszédos vármegyék (Bács, Csanád, Csongrád, Krassó, Temes, Torontál) támogatásával felterjesztették a kérvényüket egy kétéves bölcseleti (filozófiai) képzés létrehozására. A Helytartótanács 1790. november 9-én elutasította Szeged kérvényét, mivel az új tudományos rendszerek kidolgozása folyamatban volt. A város ebbe nem nyugodott bele és 1791. május 18-án a nádorhoz, majd 1792. július 13-án az uralkodóhoz fordultak. *I. Ferenc* 1793. október 2-án engedélyezte az intézmény felállítását, amely 1792. december 11-én meg is nyitotta a kapuit és egészen 1859-ig működött. 1793-tól két osztályban folyt az oktatás, ekkor 58 hallgatója volt. Gál 1929, 243.; Devich 1984, 7.; Papp 2010, 7–8.

[731] Tóth 1991, 971.; Mudrák 2012a, 41.

a Kolozsvári Tudományegyetem 1872-ben való felállításától indult meg igazán az országos és a helyi mozgalom. A jogakadémia kérdése viszont már 1792-ben napirendre került a Nagyszombati Akadémia Pozsonyra helyezése kapcsán. A *Ratio Educationis* négy akadémia felállítását írta elő, amelyek mind a Felvidéken helyezkedtek el, ezért Szeged a javaslat tárgyalásakor kérte, hogy hozzá kerüljön az ötödik ilyen jellegű intézmény. Szeged küzdelmét ezáltal két szakaszra bonthatjuk: a szegedi nagy árvíz előtti, majd az azt követő időszakra. *Gál Ferenc* azonban négy periódusra osztotta ezen nemes csatározást: az első a bölcsészeti tanfolyamért (1790–1793), a második a jogakadémiáért (1802–1879), a harmadik a harmadik tudományegyetemért (1879–1912), végül a negyedik a „hontalan" Kolozsvári Tudományegyetem befogadásáért (1921–1922) való küzdelem.[732] A harmadik egyetem megszerzéséért a harcok a kezdeti időben hangsúlyozottabban zajlottak, majd amikor megtorpanást vagy elhajlást észleltek az állami kormányzattól, akkor a jogakadémiára helyezték a hangsúlyt. Így több, mint *negyven évig* folyamatosan napirenden volt a felsőoktatás kérdése Szegeden.[733]

5. 1. 3. Korai próbálkozások

Szeged szabad királyi város tanácsa 1827-ben *I. Ferenc* királyhoz feliratot intézett[734] és érvekkel támasztotta alá, hogy milyen módon formálhat jogot egy főiskolára; köztük, hogy az ország déli részén hiányoztak a felsőfokú oktatási intézmények.[735] Ehhez mint pártoló véleménynyilvánítást mellékelték Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Temes, Torontál vármegyék korábbi, 1802-es pártoló-nyilatkozatait – (1790-ben is ugyanezen megyék protezsáltak Szeged mellett).[736] Az említett megyék támogatták ezen tervet és kérték, hogy az uralkodó teljesítse a folyamodványukat.
Az 1802. szeptember 3-án kelt *17.481. számú* helytartótanácsi rendeletre még aznap válaszoltak.[737] Az okból merült fel a jogakadémia kérdése, hogy míg a Tiszántúli területek ez időben két akadémiával is rendelkeztek, addig a Tiszáninneniek eggyel sem, és a fiatalságnak sok anyagi megterheléssel járt az utazás, ráadásul az ország déli vidéke egyáltalán nem rendelkezett jogi oktatásra alkalmas intézménnyel.[738] A támogató megyék közül *Békés* javasolta Szegednek, hogy saját, ötödik jogakadémiát kérvényezzen.[739]
Mint már említettem 1827. január 27-én szintén feliratot küldtek a szegediek az uralkodóhoz,[740] amelyet *József főherceg* nádornak is megküldtek, aki azon az álláspontón volt, hogy *„nincs messze Szegedtől sem Pest, sem Várad, sem Eger."*[741] A város kérvénye tartalmazta, hogy a város kész áldozatokat hozni az anyagi feltételek biztosítására egy jogakadémia létrehozásához, de végül megállapodás nem jött létre. Oka, a fedezet hiányán kívül, hogy a jogakadémiák számát túl magasnak találta a felsőbb vezetés.[742]
Majd egy nagyobb időbeli ugrás következett, közel negyven év telt el a következő próbálkozásig. 1868. október 19-én a közgyűlés még mindig a jogakadémia felállítását kérte,

---

[732] Papp 2010, 4.
[733] *Emlékkönyv* 1997, 82–83.
[734] Gál 1929, 21–23.
[735] Reizner 1990, 318.
[736] Az ötödik, pozsonyi jogakadémia felállítása idején felmerült, hogy nem lenne-e jobb Szegedre telepíteni azt, tekintettel arra, hogy Szeged önköltségen hajlandó lenne egy intézmény létrehozására. Reizner 1990, 317.; Gál 1929, 18.; CSML SZVPH 1941. 1618/1802, 2025/1802.
[737] Gál 1929, 18.
[738] *Emlékirat* 1897, 18., 37–55.; CSML SZVPH 1941, 503/1879.
[739] Papp 2010, 10.; Reizner 1899, 28.
[740] Papp 2010, 10–11.
[741] Papp 2010, 11.
[742] Devich 1984, 13.

azonban 1872 után már döntően a harmadik egyetem Szegedre helyezéséért kampányoltak.[743] Az 1868. évi felirat tartalmazta, hogy a város ismételten kész áldozatokat hozni az anyagi feltételek biztosítására. Válaszul a miniszter leküldte Szegedre tárgyalni *Molnár Aladár* miniszteri biztost, azonban megállapodás most sem jött létre a két fél között.[744] Viszont ezen kérésre az uralkodó pozitívan reagált,[745] ezért a későbbiekben Szeged a felsőbb iskolához való jogát erre az uralkodói nyilatkozatra alapozták.

5. 1. 4. A „szegedi nagy árvíz" utáni időszak

I. A nagy szegedi árvíz idején a Tisza 1879. március 5-én törte át a gátat, amelynek következtében a város jelentős részét elmosta a folyó.[746] Így az árvíz utáni helyreállítási munkálatok során napirendre került az egyetem kérdése is.[747] Még ugyanezen év decemberében a *Hon* kormánypárti napilap megállapította, hogy Szeged felé hajlik a mérleg Pozsonnyal szemben. A *Pesti Napló* ugyanekkor kifejezetten azt közölte, hogy Szegeden a jogi és bölcsészeti fakultás felállítása nemzeti ügy.[748] A *Religio* vallási periodika is kiemelte, hogy a *Pesti Napló* nem engedte az egyetem kérdéskörének az elhalványulását, hanem időről-időre elővette azt és állást foglalt mellette. Egyik javaslata Debrecen, a másik Szeged volt, az utóbbi helyére egy katolikus irányítású intézményt[749] tervezett. Ezen gondolatait később a lapnak revideálnia kellett azzal, hogy megállapításait nem Szeged mellett tette le, hanem figyelemkeltésnek szánta, hiszen Szegednek nem volt püspöki székhelye.[750]
1879-ben megjelent egy tájékoztató, tudományos mű: *Emlékirat a Szegeden felállítandó egyetem tárgyában* címmel, amely részletesen kibontotta Szeged város törekvéseit és feliratait az egyetem igényében: *„Az Alföldnek és ezzel együtt Szegednek szüksége van egy egyetemre vagy főiskolára, hiszen ha fel is állítanak egyetemeket az ország más felén az Alföldnek, akkor is szüksége lesz egyre."* Évek alatt a város körül jelentős magyar ajkú városiasodás indult meg, köztük: Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Orosháza, Szabadka, Zenta, Óbecse. Mindezeken túl tekintélyes, 100 km sugarú magyar és idegen nyelvű terület központjában feküdt a település: Újvidék, Temesvár, Nagy-Becskerek, Lúgos szomszédságában. Ezek alapján látható, hogy Szeged városa nagy magyar–idegen nyelvű csoport központjában helyezkedett el.[751]
Éppen ezért Szeged 1880-ban ismét benyújtotta igényét az egyetem iránt, majd 1881-ben Kassa is. Sajnálatos módon ezen küzdelemben az vált a mértékadóvá, hogy melyik város milyen mértékben volt hajlandó összegeket áldozni a felsőoktatási intézmény megalapítására. A kezdeti fő indokok Budapest centralizációjának csökkentése, új vidéki tudományos központok megteremtése[752] és a vallási–lokális érdekek előtérbe helyezése voltak, amelyek mind felbukkantak az általam kutatott levéltári anyagokban. Bár a minisztert nem az anyagi hozzájárulások motiválták egy-egy város kiválasztásában, de tekintettel az ország anyagi helyzetére, fontos volt, hogy egy stabil infrastruktúrával és fejlettséggel bíró település kapja meg az új egyetemet.[753]
Trefort Ágoston kultuszminiszter 1880 tavaszán *Felségfolyamodványt* intézett az uralkodóhoz

[743] Reizner 1991, 971.
[744] Devich 1984, 13.
[745] Gál 1929, 24.
[746] Antal 2014a, 255.
[747] Devich 1984, 13.; CSML SZVPH 1941, 503/1879.
[748] Gál 1929, 38.
[749] A felekezeti fenntartású intézmények dualizmus kori terveiről *lásd:* Ladányi 2004, 3–38.
[750] *Religio*, 1880. június 30., XXXII. évf., 52. sz., 413–424.; Uo. 1899. december 16., LVIII. évf., 48. sz., 384.
[751] *Emlékirat* 1897, 3–29.; Papp 2010, 15.
[752] Mihálkovics 1895, 4–5.
[753] Ladányi 1965, 33–35.

(Pozsony érdekében),[754] amelyben három kérdést tett fel: az első a harmadik egyetem szükségességéről szólt, a második a legalkalmasabb helyet tárgyalta, legvégül az ország pénzügyi állapotára tért ki. Mindezekre maga a miniszter adott választ, az első esetében adatokkal demonstrálta, hogy a volt törvényhozó fővárosban vannak kollégiumok, ahol akár 400 hallgató is megfordult évente. A második kérdésre való válaszában Pozsony mellett foglalt állást. A harmadik kérdés esetében a megoldást először a jogi, majd a bölcsészeti és az orvosi képzés létrehozása jelentette volna. Ezen terve a klasszikus oktatási struktúrának ellentmondott, hiszen abban az időben a bölcsészetire épült rá a jogi, teológiai és orvosi képzés.[755]

Ez idő tájt Pozsony és Szeged között komoly csatározás és levélváltás is zajlott a fenti okokból,[756] majd Szeged városa kérvényt[757] intézett a kultuszminiszterhez. Mindezt ismét több vármegye támogatónyilatkozata kísérte Szeged felkérésére:[758] 1880. február 26-án Kecskemét szabad királyi város főjegyzője,[759] március 15-én Pécs szabad királyi város főjegyzője, március 27-én Torda vármegye alispánja,[760] március 16-án Zemplén vármegye alispánja,[761] május 19-én Torontál vármegye főjegyzője,[762] végül június 2-án Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánja,[763] mind a harmadik egyetem tárgyában tört lándzsát.[764]

Végül 1880. november 18-án Szeged város küldöttséggel járult az uralkodó elé, amely során egy memorandumot is átadott, mindez hatással volt a címzettre. Így a király engedélyével megkezdték az egyetem előmunkálatait; a város elöljáróságai november 21-én látogatták meg Szegeden *Tisza Lajos* kormánybiztost,[765] aki szintén ígéretet tett arra, hogy Szeged kérelméért minden tőle telhetőt megtesz.[766]

Egy évvel később, 1881. október 23-án *Trefort Ágoston* kultuszminiszter személyesen is megtekintette a várost, és értekezleten tárgyaltak az orvosi, a jogi és a bölcsészeti karok elhelyezéséről. Hangsúlyozta, hogy a *„tudományok felvirágozása érdekében”* van szükség a harmadik egyetemre, amely egy vagy két év múlva lett volna felállítható. A cél az volt, hogy az új egyetem tehermentesíteni tudja a Budapesti Tudományegyetemet és ezáltal a hallgatók 1/3-át át tudja vállalni.[767]

A miniszteri látogatás után a Szegedet megjárt szakértők alapos jelentést (*35.519. számú)* terjesztettek a miniszter elé. *Than Károly* és *Eötvös Loránd* a jogi, bölcsészeti és természettudományi karokra vonatkozóan fogalmaztak meg észrevételeket, ahol a felajánlott reáliskola épületét nem tartották elégségesnek. A klinikákra vonatkozóan *Korányi Frigyes* és *Fodor József* alkottak véleményt: a jelenlegi ingatlanokat nem ítélték megfelelőnek, ezért újakat kellett volna építeni. Azonban elismerték, hogy Szeged alkalmas a harmadik egyetem elhelyezésére, csupán jelentős anyagi áldozatokat kellett volna hoznia a városnak.[768]

---

[754] Devich 1984, 17.
[755] Gál 1929, 39.
[756] Gál 1929, 42–43.; Bana–Barna 2015, 22–27.
[757] *3212. számú kérvény*: CSML SZVKJ 1880, 70/1880.
[758] Győr sz. k. város *„tekintettel az ország jelen pénzügyi állapotára ez idő szerint nem pártolja”* Szeged kérését. CSML SZVPH 1941. 2380/1880.; *Képviselőházi Napló X.* 1880. február 23., 207. o.ü., 56.; *Képviselőházi Napló XI.* 1880. március 12., 223. o.ü., 70.
[759] CSML SZVPH 1941, 6429/1880.
[760] CSML SZVPH 1941, 4645/1880.
[761] *Képviselőházi Napló XI.,* 1880. április 8. 232. o.ü., 239.
[762] CSML SZVKJ 1880, 256/1880.
[763] CSML SZVKJ 1880, 384/1880.
[764] CSML SZVKJ 1880, 136–138/1880.
[765] Antal 2014a, 255.
[766] Gál 1929, 45.
[767] *Eger Hetilap,* 1881. október 27., XX. évf., 43. sz., 467.; Papp 2010, 18.
[768] *Eger Hetilap,* 1881. március 30., XXI. évf., 13. sz., 125.; Uo. 1882. július 13., XXI. évf., 28. sz., 268.; CSML SZVPH 1941, 35519/1880.

Erre a leiratra Szeged válaszolt. Kifejtették, hogy a *Ratio Educationis* a felsőoktatási intézmények számát négyben határozta meg, amelyeket feltehetőleg egyetemmé szándékoztak fejleszteni, azonban ezen terv mindezidáig feledésbe merült; illetve az erre vonatkozó tervek mindeddig Szeged megkerülésével valósultak meg. Továbbá, száz év alatt a Délvidék jelentősen felfejlődött Szeged hathatós közreműködésével, ezért neki kötelezettségei voltak az ott élők irányába. Az egyetemalapítás terhe elsődlegesen az államé volt, miközben Szeged jelentős előtámogatásokkal látta el a jelen célt. A miniszter is elismerte, hogy az új egyetem kérdése sürgős, hiszen az idő tájt közel 836 magyar hallgató volt Bécsben.[769]
Ha nem is volt sikeres Szeged ezen törekvése, hiszen a tárgyalások megszakadtak, azonban a köztudatba sikerült átvinni a város egyetemhez való „jogosultságát",[770] illetve ezzel Szeged a harmadik egyetem kérdését eldöntöttnek látta a saját javára.[771] Mindezek által, ha nem is Szegeden kívánták létrehozni a harmadik egyetemet a közszereplők, az Emlékirat és az uralkodónál történt tisztelgés következtében Szeged kérelmét a sajtó, a közfelfogás, a tudományos körök elkezdték támogatni.[772]

II. 1893. október 3-án a *Budapesti Hírlap* is Szeged mellett foglalt állást: *„Szeged a legalkalmasabb, mint a város közössége, a város fekvése, a lakosság megosztottsága és kultúrintézményei szempontjából az egyetemlétesítésre."* Szeged az árvíz után az ország második városává fejlődött és komoly központjává vált a vidéknek, mindezt a délvidékről beáramló tanuló ifjúság száma is reprezentálta. [773]
1893. január 21-én Szeged közgyűlése *Csáky Albin* közoktatásügyi miniszterhez egy újabb feliratot fogalmazott meg a harmadik egyetem tárgyában.[774] A felirat kézbesítésekor, 1893. október 10-én Szeged város 12 tagú küldöttsége nem csak az összes budapesti sajtóirodát járta be, hanem valamennyi pártklubbot is. A megkeresett személyek mindegyike egyöntetűen támogatta Szeged kérvényét, kivéve *Szilágyi Dezső* igazságügy- miniszter egyben Pozsony város képviselője.[775] A *király* október 23-án fogadta őket,[776] ahol *Ferenc József* jó szándékáról és kellő figyelméről tett ígéretet a szegedi egyetem kérdésében.[777]
Közben a képviselőház 1893 novemberében tárgyalta a következő évi költségvetést, ahol szóba került az egyetem. *Sághy Gyula*[778] után *Herman Ottó*[779] és *Berzeviczy Albert* szólalt fel,

---

[769] Gál 1929, 47–53.
[770] Gál 1929, 54.
[771] *Emlékirat* 1879, 37–42.; *SzE*. 1907, 3–25.; Az *Eger* című hetilap már arról számolt be, hogy elsősorban Pozsonyt támogatta *Trefort Ágoston* kultuszminiszter és Szeged esetében nem látott realitást sem az állami, sem a katolikus intézmény létrehozására. *Eger Hetilap*, 1882. október 26., XXI. évf., 43. sz., 1.; 1883 májusában az egyetem ügye ismét napirendre került, amely során kérdésként merült fel, hogy Szeged legyen-e az új egyetem székhelye, mint ahogy a közvélemény óhajtja, és mint azt Szeged fontos földrajzi helyzete megkívánja; vagy Pozsony, mint a miniszter akarná, azonban e felett sem tanácskoztak. *Nemere*, 1883. május 13., XIII. évf., 39. sz., 1.
[772] Devich 1984, 20.
[773] *BpH.,* 1893. október 03., XIII. évf., 273. sz., 4.
[774] CSML SZKVJ 1893, 294–29/1893.; CSML SZVPH 1941, 25853/1893.; CSML SZKVJ 1893, 29/1893.
[775] A sajtó teljes támogatást ígért Szegednek ezen cél megvalósítására. *PN.,* 1893. október 10., XIII. évf., 280. sz., 7. p; Uo. 1893. október 11., XIII. évf., 281. sz., 5.; Uo. 1893. október 12., XIII. évf., 282. sz., 6. p; Gál 1929, 62–64.
[776] *PN.,* 1893. október 18., XIII. évf., 288. sz., 8.
[777] *BpH.,* 1893. október 24., XIII. évf., 294. sz., 4.; *Fővárosi Lapok,* 1880. november 30., XVII. évf., 266. sz., 1319., 2294.; CSML SZVPH 1941, 29756/1893.
[778] *„A helyzetre való tekintettel, Szeged egyetemért való igénye, ha nem is sikeres, de egy műegyetemet nyugodt szívvel igényelhet. Hiszen a műegyetem az egyetemmel egyenrangú kulturális intézet és Szeged városára és vidékére sokkal messze hatóbb, mint ott egy harmadik egyetem felállítása, annál inkább, mert hiszen már a debreceni egyetem terve is kiemelkedett embriójából, tehát Szegednek távoli kilátása van ezzel az egyetemre." Képviselőházi Napló XIV.* 1893. november 21., 253. o.ü., 278.

utóbbi elmondta, hogy a miniszternél kezdetektől fogva el volt döntve az egyetem helye.
1895-ben megismétlődött a korábbi vita. *Herman* kifejtette, hogy a harmadik egyetemért folyó küzdelem legélesebben a két város közt dúlt, *Berzeviczy Albert* Pozsonyt tartotta a legalkalmasabb helynek, azzal, hogy Szegednek inkább a második műegyetemet juttatná. Ellenfele ezzel nem értett egyet, hiszen az Alföld a legalkalmasabb a tudományos művelődés folytatására, ugyanakkor a mezőgazdasági jellegéből adódóan nem rátermett ipari célokra, ezért egy műegyetem létesítése ott nem volna szerencsés. A műszaki egyetemet oda kellene helyezni, ahol megvannak hozzá a technikai és gyári feltételek, amelyre a legelőnyösebb a Felvidék, azon belül is Selmecbánya.[780]
A vita 1896 februárjában folytatódott, amikor is *Hortoványi József*[781] Pozsony mellett érvelt és adatokkal támasztotta alá álláspontját. Elismerte, hogy tisztában volt Szeged igényeivel, de a pozsonyi egyetem került volna a legkevesebb anyagi befektetésbe. *Sima Ferenc* viszont Szeged mellett foglalt állást: megállapítása szerint Szeged mellett nem csak a nemzetiségi szempontok álltak, hanem a délvidéki központnak számító város egyenesen a kultúrát képviselte a környéken.[782] Majd *Városy Gyula* esperes[783] kért szót: tudta jól, hogy Debrecen pozíciója megkérdőjelezhetetlen, mint harmadik egyetemé, éppen ezért a negyediknek Szegedet kérte, mégpedig katolikusnak, ha Debrecen református irányítású lett volna.[784]
1899-ben ismételten kisebb mozgalom zajlott le a jogakadémiáért, ugyanis Szeged politikát váltott, amely alapján már nem egyetemet szeretett volna, hanem először jogakadémiát, amelyet fakultássá felfejlesztettek volna, és ennek révén fokozatosan építették volna ki az egyetemet. Az elkészült újabb memorandum szintén kiemelte Szeged kulturális fontosságát és vidékére kiható vonzóerejét, és külön hangsúlyozták, hogy a budapesti tudományegyetem túlnépességének megszüntetésére egyedüli mód a harmadik egyetem megszervezése volna.[785]

5. 1. 5. A századforduló után

5. 1. 5. 1. A századfordulótól az 1912. évi XXXVI. törvénycikkig

1900-ban Szeged ismételten levelet küldött *Ferenc Józsefnek*, ekkor a jogakadémia mihamarabbi felállítását kérvényezték.[786] Közismert, hogy a Kolozsvári Tudományegyetem építési munkálatai befejeződtek, de Budapest túlzsúfoltsága így is megmaradt, hiszen Kolozsvárra elsősorban a Királyhágón túliak mentek tanulni. Továbbá, ennek következtében a külföldön hallgató magyar fiatalok száma jelentős maradt, mindeközben a jogakadémiák megszüntetését tervezte a szakminiszter.[787]
Ezalatt 1904-ben a *Dél-magyarországi Közművelődési Egyesület* is mozgalomba kezdett; a memorandumukban nem nevezték meg pontosan a felállítandó egyetem helyét, hanem állandóan az Alföldről írtak, de azon belül Szegedre gondolhattak. A munkájuk 1906-ra célt is ért, hiszen azon év május 8-án *gróf Apponyi Albert* miniszter fogadta őket, azonban a találkozó sikertelenül zárult.[788]

---

[779] *Herman Ottó* országgyűlési felszólalásairól *lásd:* Ámán 2017b, 11–16.; *Herman Ottó életéről lásd:* Devich 1984, 16.; Halász 1886, 70.; *Tolnai Új Világlexikona,* 6. köt., 1927, 267.
[780] Reizner 1991, 973.; *Képviselőházi Napló XXII.* 1895. február 1., 451. o.ü., 238–243.
[781] *Életéről lásd:* Sturm 1892, 235–236.
[782] *Képviselőházi Napló XXX.* 1900. október 8., 590. o.ü., 5–10.
[783] *Életéről lásd:* Végváry –Zimmer 1910, 17.
[784] *Képviselőházi Napló XIII.* 1898. február 18., 244. o. ü., 86–87.
[785] Devich 1984, 30–34.
[786] *Protestáns,* 1900. február 25., XLIII. évf., 8. sz., 126.; CSML SZVPH 1941, 5867/1900, 2770/1900.
[787] Gál 1929, 67–72.
[788] Gál 1929, 74–77.

1907-ben már ismert volt, hogy Kassa,[789] Debrecen és Szeged között zajlott a vita az új egyetem székhelyéért, amikor is az év tavaszán Szeged városa a korábbi támogatókat ismételten megkereste,[790] köztük Békés vármegyét a patronálásáért. Mint említettem, 1827-ben Szegedet támogatta a vármegye, azonban fordulni látszott egy pillanatra a kocka, hiszen a *Békésmegyei Közlöny* arról számolt be 1907. február 7-én, hogy feltehetőleg Debrecent fogja támogatni a megye ezen harcban. A hó végén azonban a folyóirat már arról írt, hogy *Fábry Károly* felszólására mégis inkább Szeged mögé sorakozott fel.[791] Minderre Csongrád vármegye április 11-én válaszolt szívélyes köszönő átirattal.[792]
Eközben 1907. január 11–12-én *Bánffy Dezső*,[793] *Nyári Béla*, *Becsey Károly*[794] és *Kmety Károly*[795] felszólalt a képviselőházban Szeged javára. *Nyári Béla* felszólalásában kitért Szeged törvényhatósági bizottságának határozatára: a szegedi egyetem felállítása az állam legkisebb pénzügyi megerőltetésébe kerülne, amely a nehéz pénzügyi viszonyok között fontos dolog. A város hatmillió koronát szavazott meg a költségekre, átadta volna az összes közkórházat, a Somogyi-könyvtárat, a múzeumot is rendelkezésre bocsátotta volna az egyetemnek, és az összes építkezésekre szükséges telkeket ingyen átruházta volna.[796]
1907 őszén szervezésnek indult az újabb követjárás, amely során a környező megyék képviselőit kérték fel kísérőnek, végül 144 fővel 11 vármegyéből utaztak fel Budapestre. 1908. január 18-án[797] *Apponyi Alberttel* és *Wekerle Sándorral* találkoztak, mindkét politikus ígéretet tett arra, hogy *„Szegednek egyetemet kell kapnia.”*[798] 1909 áprilisában *Apponyi* nyilatkozott az egyetemek kapcsán, ahol elmondta, hogy első helyen Pozsony kapná meg, majd Kassa, Debrecen és negyedik helyen Szeged. Utóbbit fájdalmasan érintette ezen nyilatkozat, hiszen szembesült azzal, hogy az 1803 óta zajló követjárása haszontalan maradt.[799]
1909. november 25-én *Tisza István* (Szeged város képviselője) a debreceni református egyetem mellett foglalt állást.[800] Feltehetőleg ennek a következménye, hogy Szeged törvényhatósága utasította a várost, hogy haladéktalanul hozzon létre egy jogakadémiát. Bár közben a király kifejtette, várható a közeljövőben egyetemalapítás, de kizárólag évek múlva, és lehet, hogy Szeged jogát akár el is vitatják addigra. Így ezt elkerülve a város magára vállalta a terhet egy önálló intézmény létrehozásával. A hallgatói létszám tekintetében körülbelül 1000 diákot vártak, amelyet a környező középiskolák tanulóiból szándékoztak

---

[789] 1902-ben indított mozgalmat az egyetem iránt és 1906-re láthatóvá vált, hogy a miniszter is ezen város felé hajlik inkább, mint Szeged felé. Gál 1929, 77.; 1909-re az egyetemért folyó versenyben Kassa helyét átvette Debrecen, de Pozsony és Szeged megmaradt. Gál 1929, 90.
[790] CSML SZVPH 1941, 4409/1907: Baja; 95/1907: Zombor; 179/1907: Hódmezővásárhely; 8944/1907: Arad; 10587/1907: Kiskunfélegyháza; 10313/1907: Nagybecskerek; 9412/1907: Zenta; 4964/1907: Szabadka; 11730/1907: Bács-Bodrog; 11175/1907: Csongrád; 9224/1907: Békés vármegyék.
[791] CSML SZVPH 1941, 573/1907.
[792] *Békésmegyei Közlöny*, 1907. február 2., XXXIV. évf., 10. sz., 3.; Uo. 1907. február 28., XXXIV. évf., 16. sz., 1–2.; Uo. 1907. április 11., XXXIV. évf., 28. sz., 2.
[793] Mikor legelőször szólalt fel Szeged mellett, akkor sem Szegeden, sem Debrecenben még nem járt. Viszont már akkor tudta, hogy előbbi város a legalkalmasabb az egyetem székhelyének. *Képviselőházi Napló V.* 1907. január 11., 88. o.ü., 282–287.
[794] Szeged városa munkás, szorgalmas, becsületes, hazafias, magyar népe olyan, hogy tanulhatott tőle az egyetemi polgárság, amely Szeged város falain belül fogja elsajátítani a magasabb műveltséget. *Képviselőházi Napló V.* 1907. január 15., 89. o.ü., 315.
[795] A közvélemény Szeged mellett volt: sok közigazgatási szervvel rendelkezett, a nemzeti eszme erős volt és ilyen nevelésű fiatalok kerültek is volna ki. *Képviselőházi napló V.* 1907. január 15., 89. o.ü., 320–321.
[796] *Képviselőházi Napló, V.* 1907. január 14., 86. o.ü., 218.; CSML SZVPH 1941, 2396/1906.
[797] CSML SZVPH 1941, 1907. évi iratok.
[798] *SZN.,* 1908. január 19., XXX. évf., 17. sz., 1–2.; CSML SZVPH 1941, 3554/1908.
[799] Gál 1929, 87–89.
[800] Gál 1929, 91.

feltölteni.[801]
Zichy János 1911 áprilisában nyilatkozott a kandidáló városokkal való konzultációról, akkor már csak Szeged volt hátra. Ígéretet tett arra, hogy még nyáron eldönti az egyetem székhelyét. Ez okból Szeged város küldöttséget menesztett a miniszterhez annak meghívására[802] a korábbról ismert memorandumokkal,[803] viszont erről a tárgyalásról nem került semmi a nyilvánosság elé. *Zichy* későbbi nyilatkozatában kifejtette, hogy a hely kérdését alá kellett rendelni az ország érdekeinek, azonban mégis ott kellett felállítani, ahová a *„szellemi erők”* szívesen mentek. Ekkor már zajlott a költségvetési vita, ahol többen felszólaltak Szeged mellett. Júniusban jelent meg a miniszteri küldöttség Szegeden helyszíni szemlére.[804] Közben Debrecen a felajánlását felemelte, holott Debrecen egyetemi várossá válása teljesen egyértelmű volt, Pozsonyban pedig a miniszter kijelentette, hogy a maga részéről örülne, ha Pozsony kapná az egyetemet,[805] amely ironikus, hiszen elsősorban ő maga jelölte ki ezen városokat.
Augusztusban Szeged utolsó próbálkozása keretében több mint 500 fős küldöttség utazott fel a miniszterhez.[806] Megítélésem szerint ezen létszám inkább elrettentő volt, mintsem meggyőző, egyébként is, az egyetem kérdésének a helye eldöntött lehetett erre az időre, a kultuszminiszter korábbi nyilatkozata is erre engedett következtetni. A miniszter elismerte, hogy az egyetem alapításának a feltételei fennálltak Szegeden, de ha mégsem ott jött volna létre az első tudományegyetemek egyike, főiskolára akkor is igényt formálhattak volna. A város ezek után minden követ megmozgatott, hogy az egyetem hozzá kerüljön, azonban Hajdú vármegye főispánja 1911. október 27-én személyesen magától a kultuszminisztertől tudta meg, hogy az egyetem hozzájuk kerül és Debrecen hamarosan a szerződést is átvehette. Szegedet mélyen lesújtotta a hír, végül arra a konklúzióra jutott, hogy önerejéből hoz létre egy *„fakultást”*. A miniszter ezek után revideálta a korábbi döntését, és megállapította, hogy Szegeddel szemben is fennállt az ígérete, ezért a második műegyetem felállítására tett ígéretet. A Debreceni és Pozsonyi Tudományegyetemekre vonatkozó miniszteri előterjesztést követően úgy tűnt, Szeged végleg elesett az egyetemtől.[807]
Zichy Mihály kultuszminiszter 1911. december 1-én terjesztette be az alapítási javaslatát[808] a *„debreceni és pozsonyi magyar királyi tudományegyetemek felállításáról”* a képviselőház elé,[809] amelyben Debrecent és Pozsonyt jelölte meg az egyetemi székhelynek.[810] Hosszabb vitát követően tisztázták a részletkérdéseket, majd a miniszteri javaslatot 1912. június 5-én tárgyalni kezdték, amelyet egy hosszabb obstrukció követett. A képviselőházban július 7-én került sor a harmadszori olvasatra; az uralkodó még azon a napon szentesítette az 1912. évi

[801] CSML SZVPH 1941, 41978/1910.
[802] CSML SZVPH 1941, 12628/1911.
[803] Közgyűlési határozat az egyetem tárgyában*: „Századok óta Budapest után a legnépesebb és legszebb városa az országnak Szeged, 36 középfokú oktatási intézménye van, amelynek révén 2000–2500 hallgatót tudna befogadni az új egyetem.”* A felirat *taxatíve* felsorolta, hogy Szegeden milyen intézmények, egyesületek voltak, azonban más érdemleges adatot nem tartalmazott. CSML SZVKJ 1911, 15147/1911.; CSML SZVPH 1941, 15147/1911.
[804] CSML SZVPH 1941, 23428/1911.
[805] Devich 1984, 67–70.
[806] Az eredeti tervek az egész délvidék bevonására vonatkoztak. CSML SZVPH 1941, 24487/1911.
[807] Gál 1929, 97–105.
[808] Az eredeti miniszteri javaslat, a bizottságok által elfogadott változat és végül a szentesített törvény a szövegében kissé tér el egymástól. Az eredeti tervezetet két pontban módosította a közoktatásügyi bizottság, de azon túl már nem érkezett hozzá módosító indítvány, így azon végső formájában került elfogadásra. A jogszabály hiányosságot a karok pontos megnevezésében mutatott, hiszen eredetileg egyáltalán semmilyen szó nem esett a karokról és azok strukturális szervezetéről. *Képviselőházi Irományok XIV.* 439. sz., 251–253.; *Képviselőházi Irományok XVI.* 498. sz., 130–131.
[809] A beterjesztéséhez az uralkodó 1911. december 26-án járult hozzá. AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 35-1911. doboz, 3401/1911.; *BpH.,* 1911. december 1., XXXI. évf., 285. sz., 4.
[810] Gál 1929, 97–105.

XXXVI. törvényként[811] az új egyetemek alapítását.[812]

5. 1. 5. 2. A miniszteri javaslat és indokolása

Zichy János[813] vallás- és közoktatásügyi miniszter a beterjesztésével egyidejűleg 1911. december 1-én előadta a törvényjavaslathoz készített miniszteri indokolást is. E szerint az egyetemek sorsa leginkább attól függött, hogy milyen környezetbe helyezték őket. A két új egyetem alapítása kizárólag folyamatos fejlesztéssel és az államháztartás fokozatos megterhelésével volt megvalósítható. A kiválasztásban a legfőbb irányító szempont az volt, hogy a megfelelő szellemi és gazdasági környezetben jöjjön létre az új intézmény, illetve, hogy rövidtávon belül, legalább egyik helyen az orvosképzés is beinduljon. Ezen szempontok alapján legideálisabb Pozsony városa volt, hiszen a pozsonyi állami kórház volt a vidékiek közül a legnagyobb, továbbá bábaképző és gyermekkórház is megtalálható volt a városban, mindezekhez kizárólag az előadó termeket kellett hozzáépíteni. A második fakultás a Matematikai és Természettudományi Kar lett, ugyanis az ehhez kapcsolódó épületek és laborok egy részére az orvosi képzésnek is szüksége volt. A harmadikként felállítandó kar a jogakadémia helyébe létrehozandó jogi kar lett. Kulturális szempontból sem elhanyagolható a város, hiszen az ország „koronázóvárosa", és az országgyűlés korábbi székhelye volt. Bécs közelségét sokan hátránynak tartották, azonban *Trefort Ágostonhoz* hasonlóan Zichy is inkább fejlesztőnek tartotta, hiszen egy egészséges rivalizálás alakulhatott ki a két *universitas* között.[814]
A szakminiszter szükségesnek látta kiemelni, hogy olyan székhelyre gondoltak, amely tiszta magyar és elsődlegesen az Alföldön feküdt. Debrecenben négy kar felállítása valósult meg: a református hittudományi, a jog- és államtudományi, a bölcsészet-, nyelv-, történettudományi, valamint a matematikai és természettudományi.[815] Amellett fontosnak tartotta a miniszter, hogy az ország kulturálisan és gazdaságilag is akkor halad előre, ha decentralizálttá válik és vidéki tudásközpontok alakulnak ki. Nem elhanyagolható, hogy az oktatói gárdát is csak úgy tudták növelni, ha új egyetemeket alapítanak.[816]
Az indoklás legvégén a miniszter kifejtette, hogy elsődlegesen nem a tudósok képzése az ország és az egyetem célja, hanem a jó szakemberek kinevelése: *„A helyes megoldás a hazai viszonyok között abban rejlik, hogy az egyetemnek tudományos alapon felépülő jó szakképzést kell nyújtania. Az a körülmény, hogy az egyetem szakképzés adására is berendezkedik, mit sem von le magasztos tudományos jellegéből. A professzorok, az egyéb tanszemélyzet, s az erre vágyó hallgatóság számára megmarad a kutatás, a búvárkodás szabadsága, s megmaradnak az intézetek és alkalmak e kutató szellem érvényesítésére."*[817]

5. 1. 5. 3. Viták, felszólalások
5. 1. 5. 3. 1. Az egyetem kérdése a költségvetési vitákban

Tekintettel arra, hogy az 1912. évi költségvetés tárgyalása során valamennyi témakört sorra vették, 1911. május 19-én érkeztek a kultusztárca tárgyalásához. *Gróf Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter szólalt fel elsőnek, akinek ezen felszólalása, mint miniszter is az első volt. Beszédében a kormány oktatásügyi javaslatát vázolta fel és ezek között tért ki az új

[811] Márkus – Térfi 1913, 512–514.; P. Szabó 2016, 135–162.
[812] Mudrák 2012a, 44., 48–49.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1912. doboz, 1719/1912.
[813] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 467–468.
[814] Miniszteri indoklás. In: *Képviselőházi Irományok XIV.* 1912, 439. számú irat, 269.
[815] *Miniszteri indoklás,* 267–271.
[816] *Miniszteri indoklás,* 253–267.
[817] *Miniszteri indoklás,* 272.

egyetem kérdéskörére. Elengedhetetlennek látta az intézmény felállítását és ezen belül kizárólag állami fenntartásúakra tartott számot. Az egyetem elhelyezésének egyik fő szempontja az volt, hogy a magyarságot az adott hely mennyire fogja előrevinni, így nem azon várost keresték, amelyik a legtöbb anyagi támogatást nyújtotta. Nem volt híve a csonka egyetemi teóriának, azaz, hogy kizárólag a túlterhelt karok számára nyisson más városban alternatívát, éppen ezért mind a négy fő kart: az állam- és jogtudományit, az orvosit, a bölcsészetit és a természettudományit mindenhol létrehozták.[818]

Zichy elmondta, hogy bizottságokat küldtek ki külföldre, tanácskozásokat hívtak össze, illetve felkérték az kapcsolódó szerveket tárgyalásra,[819] és üléseztek[820] az érintett városokkal is.[821]

Az egyetem alapításának a kérdése azért a költségvetési vita kapcsán merült fel, mert minden ilyen fokú beruházás jelentős anyagi vonzatokkal járt és jár mind a mai napig. Ezért tárgyalom elsőként a költségvetési vita során felmerült kérdéseket, majd ezek után térek át a benyújtás utáni olvasatokra.

A költségvetési vita idején, az egyetemalapítás kapcsán jelentősen kiélezett vita folyt a képviselők között. Elsőként *Cserny Károly*[822] szólalt fel, aki teljes mértékben támogatta a *pozsonyi* egyetem alapítási tervét.[823] Szintén Pozsony mellett foglalt állást *gróf Esterházy Mihály*,[824] aki Debrecen pozícióját is támogatta, hiszen véleménye szerint a város Erdély szempontjából jelentőséggel bírt.[825] *Sághy Gyula*[826] képviselő a klinikák meglétét tartotta a legfontosabbnak, hiszen *„az egyetem legfőbb kara minden tekintetben az orvosi fakultás”*, ezért Debrecent nem tekintette elfogadható városnak.[827]

Szeged mellett több képviselő is kiállt, akik leginkább vajdasági gyökerekkel bírtak. Első felszólaló *Bogdán Zsivkó*[828] volt, aki a déli területek kulturális és gazdasági központjának tartotta Szegedet, de mindenekelőtt nem ezen problémát, hanem a népiskolák kérdésének a megoldását tartotta elsődlegesen megoldandó feladatnak. A miniszter figyelmébe ajánlotta a Délvidéket, tekintve, hogy annak 1200 km-es körzetében nem létezett felsőbb iskola, és a lakosság vegyes volt, hiszen szerbek, magyarok, németek egyaránt megtalálhatóak voltak a környéken.[829] Ugyanezt képviselte *Ostffy Lajos,*[830] aki Szegedet és Debrecent patronálta, ugyanis ezen városok támogatták legjobban a haza érdekeit, de ő is a népfőiskolák kérdését

---

[818] *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 19., 160. o.ü., 473–476.

[819] A Felsőoktatásügyi Egyesület 1911. május 16-án este *Medveczky Frigyes* udvari tanácsos, egyetemi tanár elnöklése mellett kezdte meg az Akadémia elnöki termében a tárgyalását, amelyet a fölállítandó új egyetemek kérdése tett aktuálissá. *Berzeviczy Albert* szólt elsőnek a tárgyhoz, álláspontja szerint a fő cél az ország szellemi kultúrájának emelése. A hely kérdését alá kellett rendelni az országos szempontoknak, a helyet is úgy kellett megválasztani, hogy a szellemi erők szívesen menjenek oda. E tekintetben csakis Pozsony, Szeged, Debrecen és Kassa jöhettek szóba. *BpH.,* 1911. május 17., 115. sz., 5–6. A megbeszélés másnap folytatódott, ahol *Plósz Sándor* titkos tanácsos legalább még két egyetem fölállítását tartotta szükségesnek. *BpH.,* 1911. május 19., 117. szám, 2–3. *Breznay Béla* egyetemi tanár a versengő városok közül Szegednek gazdasági főiskolát adott volna jogtudományi karral, a kassai jogakadémia mellé műegyetemet létesített volna, Pozsonynak és Debrecennek pedig teljes egyetemet juttatott volna. *BpH.,* 1911. május 20., 118. sz., 11.

[820] *Balogh Jenő* államtitkár első útja Debrecenbe vezetett és tárgyalást folytatott a város és a református egyház vezetőivel. A minisztérium fölfogásával nem egyezett az, hogy az egyetem egyes épületei a város különféle helyein legyenek, ezért a tárgyalásokat új mederben folytatták és a város legszebb helyén, a Nagyerdő felé eső részen néztek egységes telek után, amelyt találtak is. *BpH.,* 1911. május 16., 114. sz., 8.

[821] *BpH.,* 1911. május 20., 118. sz., 1–4.

[822] *Életéről lásd:* Végváry –Zimmer 1910, 254–255.

[823] *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 485–487.

[824] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 269–270.

[825] *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 499.

[826] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 406–407.

[827] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 289–292.

[828] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 245.

[829] *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 499–511.

[830] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 377.

tartotta elsődlegesnek.[831] A következő támogató *Rónay Jenő*[832] volt, aki szerint Szeged a Vajdaság kapuja, amely magyarságát mindvégig megőrizte.[833] A szegedi álláspontot legjelentősebben *Popovics V. (Vazul) István*[834] képviselte, hiszen a Magyarországon élő és tanuló szerb fiatalságnak volt a szószólója. Megítélése szerint a mű- és tudományegyetemek nem csak a tudomány fellegvárai, hanem a hazaszeretet és hazafiasság forrásai is voltak.[835] Legvégül *Kelemen Béla*[836] szólalt fel Szeged mellett, amely a szülővárosa volt, a legtöbb anyagi áldozatot hozta és tiszta magyar település.[837] A beszédében kiemelte, hogy a folyóiratok aktívan foglalkoztak az egyetemek kérdésével, köztük a *Torontál* című periodika, amely hangsúlyozta, hogy a svábság számára sem elhanyagolható az egyetem elhelyezése.[838] Ugyanis a svábok itthon tartásának egy fontos eszköze lehetett volna a szegedi egyetem, hiszen ezzel a lépéssel nem csak újabb egyetemet alapítanának, hanem álláspontja szerint a sváb fiatalság külföldi kivándorlását is meg tudták volna akadályozni, mert ha ők nem emigrálnak, az itthoni értelmiséget gyarapíthatták volna.[839]

Debrecen, mint második kandidált széles támogatói bázissal rendelkezett, köztük volt *Szász Károly,*[840] aki a Budapesti Tudományegyetem túlzsúfoltságát akarta megoldani, leginkább hallgatói létszámkorlátozással (*numerus clausus*). Azonban beszédének a legvégén kitért a jogi oktatás reformjára is, mert a hallgatói létszámok szabályozásához elengedhetetlen volt a harmadik alapvizsga bevezetése.[841] *Bakonyi Samu*[842] két várost támogatott, Szegedet és Debrecent, de végül kulturális és gazdasági okokból az utóbbit javasolta. Az sem elhanyagolható szempont, hogy debreceni származású volt. Továbbá azt állapította meg – amelyet ma is hallhatunk a kritikusoktól –, hogy az egyetemetek valójában „diplomagyárak" és a tudományos műveltség teljes mértékben háttérbe lett szorítva.[843] *Bakó József*[844] álláspontja szerint Debrecen az ország második legnagyobb városa volt. *Szász Károly* korábban azon nézőponton volt, hogy az egyetemnek Budapesten kell lennie, ergo központosított felsőoktatásnak kell megvalósulni az országban, ezt *Bakó* nem támogatta, hiszen így a diákságnak át kellett az egész országot utaznia kizárólag azon okból, hogy tanulhasson, és más országokban is vidéki egyetemeket alapítanak infrastrukturális okokból.[845] Szintén Debrecent támogatta *Tüdős János,*[846] aki a kulturális és társadalmi gyökereket, a nyelvi és a magyarsági alapokat említette Debrecen kapcsán.[847] *Kun Béla*[848] szerint Debrecen a magyarság egyik fő bástyája volt és a város, illetve a törvényszék sok mindent tett azért, hogy oda egyetem kerüljön.[849]

---

[831] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 23., 163. o.ü., 8–9.
[832] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 402.
[833] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 30., 168. o.ü., 93–94. p; *BpH.,* 1911. május 31., 127. sz., 2–3.
[834] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 392–393.
[835] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 279–283.
[836] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 320.
[837] *Torontál folyóirat*, 1906. december 22. In: *Képviselőházi Napló VIII.* 1911 június 11., 179. o.ü., 395.
[838] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911 június 11., 179. o.ü., 395.
[839] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 17., 179. o.ü., 393–398.
[840] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 423.
[841] *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 22., 162. o.ü., 509–513.; *BpH.,* 1911. május 23., 120. sz., 31.
[842] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 223–224.
[843] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 31., 169. o.ü., 119–124.
[844] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 223.
[845] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 1., 170. o.ü., 147–148.
[846] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 452–453.
[847] *Tüdős János Kozma Andor* gondolatát cáfolta meg, amely alapján az új egyetemi központnak a magyar nyelv és kutúra központjában kell lennie, és ez sem Budapest, sem Kolozsvár esetében nem állt fent, hiszen ezen városoknak addig a napig sem sikerült teljesen elmagyarosodnia a környéket. *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 18., 173. o.ü., 240–244.
[848] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 334.
[849] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 13., 176. o.ü., 315–320.

Kozma Andor[850] kifejezetten *Budapesten* szeretett volna egy egyetemet létrehozni, de inkább a meglévők felfejlesztését támogatta.[851] Azonban nem ő volt az egyetlen támogatója ezen ötletnek, hanem *Mihálkovics Géza* is, aki már 1895-ben megírta a gondolatait egy tanulmány formájában. A tanulmányában kifejtette, hogy elveti *Berzeviczy Albert* gondolatait és nem tartotta előnyösnek, hogy Pozsonyba hoznak létre egy tudományegyetemet, mert Bécs közelsége nem felvirágoztatta volna a várost, hanem inkább hátrányára lett volna, hiszen az orvosi kar esetében Bécs sokkal felszereltebb és vonzóbb volt. Ezért felvetette, hogy Budapestre kellene telepíteni az új egyetememet.[852]
Pécs is felmerült, mint potenciális egyetemi város, amelyet *Egry Béla*[853] képviselt, hiszen korábban *I. (Nagy) Lajos* ott alapította ez első *universitast*, továbbá a környék legnagyobb városa volt, infrastrukturálisan is megfelelő helyen feküdt, és kórház is rendelkezésre állt.[854]

1911 decemberében tovább folytatódott a költségvetési vita, közben addigra benyújtották az egyetemekről szóló törvényjavaslatot, éppen ezért a felszólalók már tényként kezelték a két helyszínt és ehhez kapcsolódóan fejtették ki álláspontjaikat. December 18-án és 19-én a vallás- és közoktatási tárcát érintő kérdéseket tárgyalták, ahol elsőként *Rákosi Viktor*[855] szólalt fel: Debrecen sikerének örült, azonban Pozsonyt nem tartotta méltónak, ráadásul nem látta értelmét annak, hogy Európa egyik leghíresebb egyetemétől, a bécsitől egy óra járásnyira új egyetemet állítsanak fel Magyarországon. Pozsony akkor dominánsan német város volt, éppen ezért ha olyan helyen akartak volna létrehozni magyar egyetemet, amely döntően *magyar*, akkor Szegedre kellett volna azt helyezni.[856] A másnapi ülésen *Kovácsy Kálmán*[857] szintén nem üdvözölte Pozsony egyetemi várossá válását. Pozsonnyal szemben a fő kifogása az volt, hogy nem eléggé magyar a város.[858] A felszólalók sorát *Szebeny Antal*[859] folytatta, aki további egyetemek alapítását kérvényezte, köztük egy orvosi karral rendelkezőt Szegeden. Megítélése szerint ezáltal a délvidéki fiatalság is Magyarországra jött volna tanulni, és fokozatosan alakult volna ki egy szoros kapcsolati háló a délvidékiekkel.[860]

A költségvetés kapcsán nem kizárólag a képviselők vitájában merült fel az egyetem kérdése, hanem a felsőházban is többen kitértek rá. Köztük elsőként *Dessewffy Aurél*,[861] aki kiemelte: tisztában volt azzal, hogy a budapesti tudományegyetemen túlzsúfoltság volt, hiszen 7000 hallgató tanult ott, azonban két egyetem felállítását észszerűtlennek tartotta, mert egyedül a jogászképzésen volt túltengés. Ezen zsúfoltság megszüntetésére legjobb megoldásként az újonnan létrehozandó egyetemen a jogi kart közgazdaságivá alakítaná.[862] *Chorin Ferenc*[863] folytatta a felszólalók sorát, megítélése szerint ezen fejlesztések csakis a már meglévőket erősítenék, de az országot nem vinnék előre. Éppen ezért az ország termelését és gazdasági nevelését kellett volna előtérbe helyezni, amely a közgazdasági képzés ápolásában rejlett.[864]

---

[850] *Életéről lásd:* Szinnyei 1899, 1432–1433.
[851] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 26., 165. o.ü., 42–43.
[852] Mihálkovics 1895, 16–23.
[853] *Életéről lásd:* Fabro – Ujlaki 1905, 255.
[854] *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 297–298.
[855] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 397–398.
[856] *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. augusztus 18., 316. o.ü., 400–402.
[857] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 331.
[858] *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 19., 317. o.ü., 416–419.
[859] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 424.
[860] *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 20., 318. o.ü., 448.
[861] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 91–92.
[862] *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 118.
[863] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 168–171.
[864] *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 125–126.

Székely Ferenc[865] igazságügy-miniszter is összekapcsolta a jogi oktatás reformját az újabb egyetemalapítással, mivel a jövőre nézve a legfontosabbnak a jogászképzés megreformálását tartotta.[866]

5. 1. 5. 3. 2. A törvényjavaslat tényleges vitája

1911. december 1-én a beterjesztés napján *Návay Lajos*[867] elnök ígérte, hogy a törvényjavaslatot mielőbb ki fogják nyomtatni, szét fogják osztani és előzetes tárgyalás végett a közoktatásügyi- és pénzügyi bizottsághoz fogják utasítani.[868] A közoktatási bizottság javaslatát *Szüllő Géza*[869] terjesztette a képviselőház elé 1911. december 19-én,[870] amelyet korábban – aznap fogadott el a bizottság.[871] A bizottság üdvözölte a javaslat tartalmát, hiszen az egyetemek mindig *kultúrmissziót* teljesítenek, de ezzel együtt politika faktorai is az állam fejlődésének. A bizottság nem fogadta el a miniszteri indoklásban, hogy a lefektetett tíz éves terv során fognak majd teljes egyetemet felállítani.[872] 1912. május 12-én a pénzügyi bizottság érdemben nem szólt hozzá a javaslathoz, hanem elfogadta azt a közoktatási bizottság kiegészítésével.[873]
1912. június 5-én kezdték el tárgyalni a tudományegyetemekről szóló javaslatot, *Jankovich Béla*[874] elnöklete alatt. A plenáris vitán *Kammerer Ernő*[875] előadó a felszólalásában kiemelte, hogy 30 millió korona állt rendelkezésre a két egyetem megalapítására. A részletes vitákra nem térek ki, kizárólag a „hely" kapcsán felmerülő kérdéskörökre. *Szász Károly* véleménye szerint, ha Szeged nem is kapott egyetemet, legalább egy műegyetememet helyezhettek volna oda, mint önálló intézményt.[876] *Blanár Béla,*[877] Kassa város képviselője, mélyen sajnálta, hogy nem városa kapta meg a lehetőséget az egyetem elhelyezésére.[878] Legvégül a kultuszminiszter szólalt fel, aki leszögezte, hogy elejétől kezdve nem gondolt csonka egyetemre, hanem azt fokozatosan szándékozta megvalósítani.[879] A vita után a Ház elfogadta a javaslatot és kitűzték másnapra a harmadik olvasati napot (június 7.), amely egy súlyos incidenssel kezdődött, ugyanis *Kovács Gyula*[880] rálőtt *Tisza István*[881] házelnökre, majd magára is. Az elnök ennek ellenére tovább folytatta beszédét, így lezajlott a törvényjavaslat harmadik olvasata is. A képviselők egyhangúlag elfogadták, majd rendelkeztek arról, hogy a főrendekhez is átküldjék tárgyalásra.[882]

---

[865] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 426–427.
[866] *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 156.
[867] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 369–370.
[868] *Képviselőházi Napló XIII.* 1911, december 1., 303. o.ü., 4.; *449. szám: A közoktatásügyi bizottságának jelentése. Képviselőházi Irományok XV.* 1910, 1–3.
[869] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 441–442.
[870] 1911. december 13-án már tárgyalt az országgyűlés közoktatásügyi bizottsága az egyetem elhelyezésének a kérdésében, ahol a teljes egyetem koncepcióját támogatták. Debrecenben elsősorban az orvosi kart szerették volna felállítani, hiszen *pro primo* ez volt a legfontosabb a budapesti egyetem túlterheltségének a csökkentésében. *Szamos*, 1911. december 14., XLIII. évf., 285. sz., 1.
[871] *Képviselőházi Napló XIII.* 1911, december 19., 317. o.ü., 413.
[872] *Képviselőházi Irományok XV.* 1912, 449. szám, 1–3.
[873] *Képviselőházi Irományok XVI.* 1912, 498. szám, 129.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1912. doboz, 1719/1912.
[874] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 308–309.
[875] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 314.
[876] *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 462–465.
[877] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 244–245.
[878] *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 466.
[879] *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 467–473.
[880] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 331.
[881] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 447–451.; életéről *lásd:* Bertényi 2016.; Bertényi 2019.
[882] *Képviselőházi Napló XVI.* 1912 június 7., 391.o.ü., 475–476.

A főrendi ház 1912. június 17-én tárgyalta a javaslatot, amelyen a minisztert *Balogh Jenő* államtitkár képviselte. Az első felszólaló *Beöthy Zsolt*[883] volt: *„Azonban, ha fel is állítanák a két egyetemet, akkor az csakis időlegesen orvosolná a meglévő problémát, hiszen ezen arányú növekedés, mind két jelenleg meglévő egyetemen visszaállna.”*[884] Őt követte a Csanád megyei püspök, *Glattfelder Gyula*, aki üdvözölte, hogy Debrecen és Pozsony nyerte el a két egyetem helyét, noha a püspökség Szegedhez esett közelebb.[885] *Takács Menyhért* jászói nagyprépost[886] kérte, hogy a fenti egyetemeken túl Kassán is állítsák fel a tudományegyetemet vagy állítsák vissza azt, amelyet *Mária Terézia* királynő szüntetett meg.[887] A vitát *Balogh Jenő* államtitkár zárta le.[888] Mindezek után az elnök kérte a tagokat, hogy szavazzanak arról, hogy részletes tárgyalásra elfogadják-e a javaslatot; majd következett a részletes vita, ahol felolvasták a vonatkozó részeket és a felsőházi tagok egyenként szavaztak róluk. Végül a törvényjavaslat elfogadásról értesítették a képviselőházat.[889]

5. 1. 6. A trianoni békeszerződés következményei

5. 1. 6. 1. A „menekült” kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem otthonra találása

Amikor a kolozsvári tudományegyetem *„otthon nélkül”* maradt, tekintettel arra, hogy a románok annektálták a várost, *Somogyi Szilveszter,* Szeged város polgármestere 1919. május 9-én, pár nappal a megszállás után felhívással fordult az oktatói karhoz, hogy jöjjenek Szegedre a menekült hallgatók vizsgáztatása céljából. Júliusban a diákküldöttség kérte ugyanezt a kolozsvári oktatóktól.[890] 1919 őszén[891] a szegediek a minisztériumot és a Budapesten tartózkodó menekült tanárokat próbálták rávenni a Tisza-parti letelepedésre, közben ők már kezdtek berendezkedni Budán.[892] Még azon év novemberének a végén *Somogyi Szilveszter* küldöttsége élén, a miniszter jelenlétében épületeket ajánlott fel az egyetemi intézetek számára, továbbá negyven tanári lakást az oktatói karnak és egy internátus kialakítását a hallgatóságnak. A Szegeden való elhelyezést azzal indokolta, hogy az erdélyi ifjúság egy része már eleve a városban volt, és Szeged sokkal közelebb állt Kolozsvárhoz, kevésbé volt nemzetközi, mint Budapest, amely viszont túlzsúfolt volt, és a tudományos versenynek sem tett volna jót egy újabb intézményt beintegrálni a fővárosban.[893] *Haller István* közoktatásügyi miniszter mindezekre azzal a válasszal élt, hogyha a megszállás tovább tart, akkor majd esetleg áthelyezik Szegedre az egyetemet, de addig is Budapesten hagyják.[894] A *Schneller István* prorektor vezette 9 tagú tanács 1920 januárjában szintén kísérletet tett a kolozsvári oktatók „elcsábítására”, amely eredményes volt, hiszen ezt követően az egyetem tanácsa elvben elfogadta a Szegedre költözés gondolatát. A miniszteri küldöttek január 12-én

---

[883] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 165–166.
[884] *Főrendiházi Napló I.* 1912. június 17. XXVI. ülés, 232–233.
[885] *Főrendiházi Napló I.* 1912. június 17. XXVI. ülés, 234–237.
[886] *Életéről lásd:* Végváry–Zimmer 1910, 33–35.
[887] *Főrendiházi Napló I.* 1912. június 17. XXVI. ülés, 238–240.
[888] *Főrendiházi Napló I.* 1912. június 17. XXVI. ülés, 240.
[889] *Főrendiházi Napló I.* 1912. június 17. XXVI. ülés, 241.; *BpH.,* 1912. június 18., XXXII. évf., 143. sz., 31.
[890] Gál 1929, 105.; 1919. július 14-én nyolc professzort hívtak a kolozsvári városparancsnokságra azért, hogy nyilatkozzanak arról, hogy hajlandók-e a szegediek kérését teljesíteni és odautazni. A Szegedet megszálló franciák ugyanis szabad utazást szavatoltak a tanároknak, de a románok csak azzal a feltétellel engedélyezték volna az eltávozásukat, ha írásban kötelezik magukat arra, hogy nem térnek vissza Kolozsvárra. A meghívott professzorok: Kolosváry Bálint, Menyhárth Gáspár, Szandtner Pál, Réz Mihály kijelentették, hogy elvi szempontból nem fogadhatják el a meghívást, a kívánt nyilatkozatot pedig nem írták alá. In: Vincze 2006b, 27 p.
[891] Gál 1929, 105.
[892] Azon okból telepedtek le Budán, mert álláspontjuk szerint, így a pesti oldalon levő tudományegyetem érdekei és esetleges érzékenysége megóvás alatt maradt volna. Vincze 2006b, 29.
[893] Vincze 2006a, 89–112.; CSML FJTR 1. doboz, 43–1919/20.
[894] Gál 1929, 106.

megjelentek Szegeden az átadandó épületek tárgyában,[895] amely során Szeged azon épületeket ajánlotta fel, amelyeket ma is ismerünk (Királyi Ítélőtábla, Leszámítoló Palota, Állami Főgimnázium, Felsőkereskedelmi Iskola).[896] Egy hónap múlva, februárban *Bethlen István* miniszterelnök is személyesen is megtekintette a várost a kíséretével: *Petrichevich-Horváth Emil* államtitkárral, *Sebess Dénes* nyugalmazott államtitkárral, továbbá a kolozsvári egyetem tanári karának küldöttségével. A tiszteletére adott estélyen felemlegette, hogy korábban a szegedi ellenkormánynak a követe volt Bécsben, és ezért Szeged irányába le akarta róni az erkölcsi adósságát, amelyet ily módon az egyetemmel szeretne megtenni.[897]

Az orvosi kart nem látták biztosítottnak, így azt kivették és egy háromfakultásos (jog- és államtudomány, bölcsészeti, természettudományi) egyetem elhelyezéséről és az 1920/1921. tanév szegedi kezdéséről állapodtak meg a felek. Közben felmerült, hogy orvosi kar nélkül nem lehet egyetemet létrehozni, így a pozsonyi és a debreceni összevonása is szóba jött. 1920 augusztusában a két száműzött egyetemet felhívták nyilatkozattételre, ahol a pozsonyi Pécset,[898] a kolozsvári Szegedet jelölte meg új székhelyének. 1920. augusztus 12-én a kultuszminiszter tiszteletét tette Szegeden és kijelentette, hogy méltányolja Szeged város áldozatkészségét, és a kolozsvári tudományegyetemet ideiglenesen Szegedre helyezi. Sajnos miniszterváltás történt, és a követjárást újra kellett kezdeni. Szeged *Vass József* kultuszminisztert elődje döntéséről igyekezett tájékoztatni, és annak álláspontjára rábírni. Vass támogatta Szeged kérvényét, azonban az oktatói kar véleményét is fontosnak tartotta, az utóbbiak egy része pedig Debrecenbe akart menni, hiszen ott már volt egy kiépített egységes tudományos bázis.[899]

1920. október 13-án a *Pápa és Vidéke* című napilap beszámolt arról, hogy *„a kolozsvári tudományegyetem Szegeden kerül majd elhelyezésre és ezzel régi óhaja teljesül Szeged városának."* Egy nappal korábban *Tóth László* államtitkár elnökletével bizalmas értekezletet tartottak, amelyen az államtitkár bejelentette, hogy a kolozsvári egyetemet Szegednek juttatják.[900]

A minisztertanács 1921. február 1-én hozta meg a döntést és fenntartotta elődje korábbi álláspontját, így Szeged kapta meg az egyetemet, orvosi kar nélkül,[901] azonban mindezt *ideiglenesen*. Az ideiglenes jelző fontos, hiszen ezzel emelték ki, hogy mindezt kizárólag átmenetinek tekintik. Azonban a hónapok előrehaladtával egyre több problémával kellett megküzdenie a városnak, a legtöbb nehézséget az ítélőtábla székhelyének átengedése jelentetette.[902] *Tomcsányi Vilmos Pál*[903] komoly ellenszolgáltatások árán[904] volt hajlandó

---

[895] CSML SZVPH 1941, 2180/1920.

[896] CSML SZVPH 1941, 17529/1920.

[897] *MTI,* 1921. február 4., 4. kiadás, 2.; Uo. 1921. február 4., 6. kiadás, 2.

[898] Pécs 1921 nyaráig szerb megszállás alatt állt, emiatt sokáig kétséges volt, hogy oda tud-e költözni a pozsonyi egyetem, ezért egy időben felmerült a székesfehérvári, a szombathelyi és a győri folytatás lehetősége is. Vincze 2006b, 33.

[899] Gál 1929, 106–110.; A debreceni tudományegyetem meghívta a falai közé a kolozsvári és pozsonyi tudományegyetemet, amelynek elfogadását 7 kolozsvári, köztük 5 jogi kari oktató alá is írt. A kari tanácsi ülésen a jogi kar megfogalmazta válaszlevelét, amelyben megköszönte a testvéregyetem szívélyességét, azonban egy önálló egyetemet szerettek volna, és már elfogadták Szeged felajánlását, de bizottságot küldenek a városba. Pár nappal később a kiküldetésből hazajőve a küldöttég beszámolt a debreceni eseményekről: az egyetem működéséhez szükséges feltételek fennálltak, kivéve a természettudományi képzés esetében (Debrecenben nem volt azt ápoló kar) és egy esetleges odaköltözés esetére több párhuzamos intézmény működött volna. A volt kolozsvári kar a látogatást követően tárgyalást folytatott és azt állapította meg, hogy kezdetben előnyös lehetett volna a két egyetem összekapcsolása, de később beolvadáshoz vezethetett volna, és ettől féltették a saját intézményüket, miközben a céljuk a fennmaradás volt, amely Szegeden biztosítottnak látszott. A fenti eseményekről beszámolót készítettek a szakminiszternek. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. december 10 és 14. rendes ülés, 776/1920–21.; Uo. 9/1920–21.; Uo. 1920. március 3. VI. rendkívüli ülés, 1477/1920–21.

[900] *Pápa és Vidéke*, XV. évf., 113. sz., 1.

[901] CSML FJTR 1. doboz, 931/1920–21.

[902] Antal 2015, 57–78.

lemondani róla, oly módon, hogy maga *Várhelyi József* prépost szegedi küldöttsége közölte a miniszterrel, hogy az ő döntése az utolsó megoldandó kérdés.[905]
A kivitelezéssel azonban csak a trianoni békediktátum után kezdtek el foglalkozni. Az erre vonatkozó törvényjavaslatot 1921. május 7-én terjesztették a nemzetgyűlés elé, amelyet az június 16-én egyhangúan elfogadott, azonban itt már orvosi karral együtt,[906] azaz a teljes egyetemről döntöttek.[907] Június 26-án hirdette ki a kormányzó az 1921. évi XXV. törvénycikket,[908] amely kimondta a két egyetem ideiglenes elhelyezését Szegeden, illetve Pécsett.[909]
A beiratkozásokat szeptember 26-ra tűzte ki az egyetemi tanács XXI. ülése, ezért addigra mindenkinek le kellett költöznie Szegedre, közben a miniszteri utasítás is megérkezett a szeptember 20-i leköltözési határidőről.[910] Az egyetemet 1921. október 9-én nyitotta meg *Horthy Miklós* kormányzó. *Menyhárth Gáspár* rektor[911] a beszédében két alapvető elvet fogalmazott meg. Az *első*, hogy ellentmondásos az emberek álláspontja arra vonatkozóan, szükséges-e négy egyetem egy ekkora országba, *továbbá*, hogy nem újonnan alapított egyetemnek számítanak, mivel az egyetemek esetében nincsen jogutódlás. A rókusi templomban tartott *Veni Sancte* után a menet az egyetem központi (azelőtt királyi ítélőtáblai) épületébe vonult. A tanács tagjai, a tanárok, a meghívott előkelőségek a kormányzót a lépcsőházban fogadták. Mindezek után *Zadravecz István* tábori katolikus, és *Ravasz László* dunamelléki református püspökök megáldották az egyetemet. A kormányzó *„a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetemet új székhelyén rendeltetésének átadva, megengedte a közgyűlés megnyitását és Isten áldását kérte a tanárok tudományos és nemzetnevelő munkájára." Schneller* prorektor megtartotta a két utolsó tanévről szóló beszámoló beszédét és a távollevő *Kolosváry Bálint* rektor nevében *Menyhárth Gáspárnak* átnyújtotta az új rectori láncot. *Szádeczky Lajos* a nemzetgyűlés, *Somogyi Szilveszter* a város, *Márki Sándor* a Magyar Tudományos Akadémia, *Kiss János* a Szent István Akadémia, *Kenyeres Balázs* a budapesti, *Tóth Lajos* a debreceni,[912] *Heim Pál* a pozsonyi egyetem, *Kovács Andor* a kecskeméti jogakadémia, *Kanyó Béla* az egyetemi ifjúság, *Jankó Ágost* a szomszédos törvényhatóságok, *Szalay József* a Dugonics Társaság, *Jancsó Benedek* a Népies Irodalmi Társaság nevében üdvözölte az egyetemet.[913]
Ezzel befejeződött Szeged város évszázados küzdelme egy felsőoktatási intézményért, és új fejezetet nyitott a történelmében, amely 1940-ig állt fenn, ugyanis akkor kapta meg a város az első *saját* tudományegyetemét *Horthy Miklós Tudományegyetem* néven, de erre az utolsó előtti fejezetben fogok kitérni.

---

[903] *Életéről lásd:* Kenyeres 1982, 878.
[904] A felajánlott két épületet – a felső kereskedelmi iskola és a Gabonabegyűjtés Országos Kormánybiztosságának (GOK) hivatala – át kellett alakítani, továbbá azon bírónak és tanácselnöknek, akinek nem lett külön dolgozószobája a hivatalban, évente háromezer korona pótdíj, valamint két öl – felaprított, házhoz szállított – kemény tűzifa, míg a táblai és főügyészségi szolgáknak ezer korona rendkívüli munkadíj járt a várostól. Mindezek mellett még a költöztetés költségeit is a városnak kell viselnie. Vincze 2006b, 38–39.
[905] Gál 1929, 110–112.
[906] Bár a minisztertanácsi döntés értelmében orvosi fakultás nélküli egyetem lett volna, valójában az intézmény az elhelyezkedését már akkor megkezdte. A tanítást a következő évben tervezte elindítani, sajnálatosan a kari oktatók nem szándékoztak Budapestről elköltözni. *Pápa és Vidéke*, 1920. október. 13., XV. évf., 113. sz., 1.; *Nyírvidék,* 1921. június 14., XLII. évf., 132. sz., 1.
[907] CSML FJTR 1. doboz, 1357/1920–21.
[908] Térfy 1922, 146–147.; Laky 1926, 14–15.; *BpK.,* 1921. június 26., LV. évf., 139. sz., 1.
[909] Gál 1929, 112.; Márki 1922, 150.; Újszászi 2010, 13.; Ruszoly 1999, 13–14.
[910] CSML FJTJK 2. doboz, 1921. szeptember 7., 31/1921–22.; Uo. 1921. szeptember 10., 74/1921–22.
[911] CSNL FJTJK 2. doboz, 1921. augusztus 29., 2046/1920–21.; Uo. 1921. augusztus 25., 2048/1920–21.
[912] *Életéről lásd:* Balogh 2014, 69–91.
[913] Rácz 2006, 9.; Márki 1922, 151–155.

5. 1. 6. 2. Az 1921. évi XXV. törvénycikk miniszteri indokolása és az országgyűlési viták

5. 1. 6. 2. 1. Az egyetemek kérdése előzetesen a Nemzetgyűlés előtt

Bár 1921. május elején nyújtották be a törvényjavaslatot az egyetemek áthelyezésére vonatkozóan, már korábban (1920 áprilisában) felmerült a kérdés, ugyanis *Patacsy(i) Dénes*[914] az államháztartási törvény továbbviteléről szóló jogszabály tárgyalása során egy évvel korábban kitért rá. Kulturális szempontból kívánatosnak tartotta, hogy a kolozsvári és a pozsonyi egyetem közül az egyiket Pécsre helyezzék, ugyanis Pécs az első *univarsitas-szal* rendelkező magyar város volt.[915] *Patacsy* felszólalásában kiemelte, hogy elsőként *Barla-Szabó József*[916] említette ezen várost, mint lehetséges egyetemi székhelyet. *Barla Szabó* ugyanis már 1920-ban határozati javaslatot nyújtott be: *„Utasítsa a Nemzetgyűlés a kormányt arra nézve, hogy a békeszerződés megkötése után a kormány köteles a kolozsvári és pozsonyi egyetemek vidékre helyezése ügyében az előkészítő munkálatokat sürgősen elvégezni és az elhelyezésről a Nemzetgyűlés elé törvényjavaslatot terjeszteni."* Azonban ezt akkor még elvetették.[917]

Báró Korányi Frigyes[918] pénzügyminiszter, mint a költségvetési törvény gondozója is érintette a kérdést 1920 áprilisában és válaszában Barla Szabó kritikájára reagálva kifejtette, hogy támogatja az egyetemek létét, de jelen válságos helyzetben megfontolást érdemelt volna az egyetemek szükségessége.[919]

Szintén az 1920. évi indemnitási törvény kapcsán nyilatkozott *gróf Teleki Pál* miniszterelnök, aki a kultuszminisztérium kétéves terveit vázolta fel. Tekintettel arra, hogy a kolozsvári és a pozsonyi egyetemet elvesztette az ország, ezért a jogi oktatás szabályozása és zavartalan folytatása miatt a jogakadémiák kérdésének a megoldását azonnalinak tekintette. Bekiabálás történt, hogy legyen Szegeden az egyetem, amelyet a miniszterelnök el is fogadott: *„igen Szegedre, esetleg a felszabaduló Pécsre"* tervezték helyezni őket, de addig is a jelenlegi pénzügyi helyzetet kellett megoldaniuk.[920]

Patacsi Dénes baranyai képviselő 1920 folyamán ismételten felszólalt a témában. A kormányprogramot hallva örömmel töltötte el az a tény, hogy a miniszterelnök Pécsre szándékozott helyezni az egyik egyetemet.[921]

A megváltozott közjogi helyzetre való tekintettel új egyetemi beiratkozási törvényt is elfogadtak (*numerus clausus*), amelynek vitáján *Szádeczky Lajos*[922] is felszólalt. Nyilatkozata szerint a kolozsvári egyetem – ahol ő maga is oktató volt – még mindig új otthonát kereste. Szádeczky kifejtette, hogy a kolozsvári egyetem volt az első tisztán állami alapítású felsőoktatási intézmény az országban.[923] Hónapokkal később a kultusztárca költségvetésének a tárgyalásán *Csukás Endre*[924] fájlalta, hogy egyes területeinek elcsatolása következtében elveszített az ország két egyetemet, de megítélése szerint a Csonka-Magyarországnak nem volt szüksége négy tudományegyetemre, különösen akkor, amikor a közoktatás alapvető kérdései sem voltak megoldva.[925]

---

[914] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 102–103.
[915] *Nemzetgyűlési napló II.* 1920. április 24., 34. o.ü., 223.
[916] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 15.
[917] *Nemzetgyűlési napló II.* 1920. április 24., 34. o.ü., 222.; *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 30.
[918] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 77–78.
[919] *Nemzetgyűlési Napló, II.* 1920. április 26., 35.o.ü., 276.
[920] *Nemzetgyűlési napló IV.* 1920. évi július 22., 69. o.ü., 15.
[921] *Nemzetgyűlési Napló IV.* 1920. július 28., 71. o.ü., 51–52.
[922] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 136–139.
[923] *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 172–176.
[924] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 35.
[925] *Nemzetgyűlési napló X.* 1921. évi június 8., 204. o.ü., 562–563.

Tekintettel arra, hogy a *numerus clausus (1920. évi XXV. tc.)*[926] bevezetésére is ekkor került sor, így jelentős visszhangot kapott az egyetemi viták során. *Vasadi Balogh György* szintén ez ellen szólalt fel. Az 1920. évi szóban lévő törvényjavaslat legnagyobb hibájának azt tartotta, hogy tudományos indokokkal próbálták alátámasztani azt a tényt, amelyet valójában a politikai változások indukáltak. *Haller István* kultuszminiszternek kellett a védelmébe vennie a javaslatot, azonban Vasadi képviselő következetesen tartotta magát ahhoz, hogy nem politikai és felekezeti kérdéseknek kellene dönteni a felsőoktatási témákban. A *numerus clausus* korlátozás bevezetését nehezményezte, hiszen ezzel az igazán tehetséges fiatalok elestek volna a tanulás lehetőségétől.[927]
A hallgatók számának korlátozását *Bernolák Nándor*[928] egyetemi tanár is támogatta, a felszólalásában statisztikai adatokkal támasztotta alá az izraelita hallgatók túlsúlyát az iskolákban és egyéb szakmákban. *„Az egyetem ma nem tudósokat vagy legalább is túlnyomó nagy részben nem tudósokat nevel, hanem rendszerint bizonyos életpályákra képesít."* Illetve ezt összekapcsolta a jogászképzés válságával, amelynek orvoslását egyre sürgetőbbnek tekintette: *„Minthogy pedig a doktori értekezések egyrészét is vásárolják, – ez szomorú tény, ha konkrét esetekben nem is tudjuk mindig bizonyítani – ilyen módon megtörténik, hogy az a fiatalember, akit kineveznek szolgabíróvá vagy bírósági gyakornokká, akkor vesz kezébe először tollat az érettségi vizsga után, amikor hivatalos szobájában az íróasztalát elfoglalja."*[929]

5. 1. 6. 2. 2. A miniszteri indokolás

Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1921. május 7-én terjesztette be a törvényjavaslatot a kolozsvári és pozsonyi magyar tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről. Arra kérte a Házat, hogy az osztályok mellőzésével közvetlenül a pénzügyi és közoktatásügyi bizottsághoz utasítsák a kérdést a sürgős tárgyalásra való kitűzéssel együtt, amelyet a házelnök engedélyezett.[930] Közben a nemzetgyűlés elé került Szeged város közönségének felirata, amelyben a menekült kolozsvári tudományegyetem elhelyezésére vonatkozó törvényjavaslat sürgős letárgyalása érdekében folyamodtak. Az elnök válaszában kifejtette, hogy a kolozsvári és pozsonyi tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről szóló törvényjavaslat már a pénzügyi és közoktatásügyi bizottságoknál volt előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett.[931]
A miniszter a *négy szakaszból* álló tervezetben nem is az egyetemi struktúrát vázolta fel, hanem az egyetemek áthelyezésének elrendelését és a szegedi kórházak egyetemi irányítás alá vonását tartalmazta.[932] A bizottság jelentése 1921. május 27-re készült el, amely egy szó

[926] Az 1920. évi XXV. törvénycikk a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiára való beiratkozás szabályozásáról szólt. A nemzetiségieknek az egyetemekre való beiratkozását meghatározott számaránnyhoz kötötte: *„arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenctized részét."* A törvény végrehajtási utasítása a zsidók számára 6%-os arányt állapított meg. A törvényt egyes történészek a későbbi zsidótörvények elődjének tekintik, bár maga a zsidó szó egyáltalán nem fordul elő a szövegben, miközben Magyarország történetében először csorbult a jogegyenlőség. Térfy 1921, 145–146.; Kancsár 1990, 12–15.; Paksa 2016, 153–164.; Kovács 2005, 128–139.; Navratil 2014, 113–114, 120. Pölöskei – Gergely – Izsák 1997, 139.; Fritz – Rossoliński-Liebe 2016, 7.; *lásd:* Haller 1926.; Karady–Nagy 2012.
[927] *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 176–181.
[928] *Életéről lásd:* P. Szabó 2014b, 179–188.
[929] *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 181–189.
[930] *Nemzetgyűlési napló IX.* 1921. május 7., 186. o.ü., 452.
[931] *Nemzetgyűlési napló X.* 1921. május 20., 191. o.ü., 24.
[932] *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920, 275. sz., 93.

változtatásával fogadta el a szöveget – a trianoni béke „folytán” helyett „következtében” kifejezést javasolták alkalmazni. Az indokolásban leírták, hogy pénzügyi akadályai nem voltak az egyetemek elhelyezésének, továbbá ezt az áldozatot meg kellett hozni a haza fejlődése érdekében.[933]
A szakminiszter az 1921. május 4-én kelt indokolásában a következőket fogalmazta meg. A trianoni békeszerződés következtében az ország jelentős részét elcsatolták, így a kolozsvári és a pozsonyi tudományegyetemek[934] hontalanná váltak. A magyar nemzet jövőjének biztosítása is megkövetelte, hogy a tudományegyetemeknek, mint a magyar tudományosság és a magyar nemzeti kultúra leghatalmasabb oszlopainak számát ne csökkentsék. Miután azon magyar városok közül, amelyeknek az egyetemek elhelyezésére való alkalmasságát és jogosultságát a kormány és az országgyűlés már a debreceni és pozsonyi egyetem felállítását elrendelő 1912. évi XXXVI. törvénycikk tárgyalása alkalmából elismerte, Szeged és Pécs városok a hontalanná vált két egyetemnek a befogadását kérelmezték és erre a célra áldozatokat is hajlandóak voltak hozni. A miniszter a maga részéről a kolozsvári egyetemnek Szegeden, a pozsonyinak pedig Pécsett való elhelyezésére nézve az előkészítő tárgyalásokat megtette. Csonka-Magyarországon négy tudományegyetemnek a fenntartása talán sokak előtt – akik tisztán pénzügyi szempontból ítélték meg a kérdést – feleslegesnek látszott, azonban a szorosan vett Magyarországnak a háború utolsó évéig 18 millió lakosra két teljes működő egyeteme volt, ugyanakkor Romániában kb. 6 millió lakos mellett ugyancsak két teljes egyetem jutott. A történelmi helyzet feltétlenül szükségessé tette a négy hazai egyetem fenntartását és teljes egyetemekké fejlesztését, hiszen a debreceni és pozsonyi egyetemek akkor még csak háromkarúak voltak. A két menekült egyetem kérdésének pénzügyi megítélésénél sem volt szabad szem elől téveszteni azt a tényt, hogy adott esetben nem két új egyetem létesítéséről, hanem két már létező egyetem megtartásáról volt szó.[935]

5. 1. 6. 2. 3. A két tudományegyetem elhelyezésének vitája

A nemzetgyűlés 1921. évi június 14-én tárgyalta a törvényjavaslatot első olvasatban, majd a második nap, június 15-én a második olvasatra is sor került. Az első napon *Szádeczky Lajos* előadó felszólalásában kifejtette, hogy a magyar kultúra, valamint a nemzeti becsület kérdése az egyetemek elhelyezésének a dilemmája. A törvényjavaslat távolabbi eszményi céljának tekintette, hogy a magyar tudományosság fejlesztésében a visszaesést megakadályozzák. Ha gazdasági aggályai voltak is az embereknek, akkor is szükség volt a két tudományegyetemre, mert a környező országoknak is több egyeteme volt. [936] Őt követte *Temesváry Imre*,[937] aki szerint a kultuszminisztérium megszüntetni tervezte az egyetemek mellett működő, többnyire felekezeti jogakadémiákat, és a jogakadémiai tanárokat beosztották volna az egyetemekre. Ezáltal a kolozsvári egyetemnek Szegedre való helyezése nemzeti szempontból is különös figyelmet érdemelt, különösen, ha figyelembe vesszük Szeged korábbi egyetemért és a kultúra terjesztéséért kifejtett tevékenyégét. A felszólaló kérvényezte: *„Abban a reményben, hogy Szeged városa később is egyetemi város lesz, a törvényjavaslatot a magam részéről teljes egészében elfogadom.”*[938]
Harmadikként *Rupert Rezső*[939] képviselő nyilatkozott, aki szintén támogatta Temesváry álláspontját: *„Amikor tehát mi ezeket a menekült egyetemeket oda leküldjük, akkor ezzel a*

[933] 286. sz.: a nemzetgyűlés közoktatásügyi és pénzügyi bizottságának együttes jelentése a 275. számú törvényjavaslat tárgyában. *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920, 207–208.
[934] Az Erzsébet Tudományegyetem háborús és otthonkeresési viszontagságairól lásd: Kiss 2020b, 142–156.
[935] Miniszteri indoklás. *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920, 275. sz., 93–96.
[936] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 20–24.
[937] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 149.
[938] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 24–25.
[939] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 119.

döntéssel a jövőre nézve, azt hiszem, azt is kimondjuk, hogy ha ezek az egyetemek visszamehetnek majd régi székhelyükre, azért Szeged és Pécs egyeteme megmarad ott, azokon a helyeken, ahova most menekültek a kolozsvári és pozsonyi egyetemek."[940] *Barla-Szabó József* kitért arra, hogy ő karolta fel elsőként az egyetemek költözésének a lehetőségét. Szintén a kultúrfölényt hangsúlyozta, megítélése szerint csakis így tudták megőrizni a versenyképességüket a szomszéd államokkal szemben. Ráadásul ezen lépéssel a hallgatói túlzsúfoltságot is orvosolni tudták. Ezáltal az egyetemek közötti verseny fellendülését várta, ami a társadalomfejlődésre is hatással lett volna (és végül lett is).[941]
Her(r)mann Miksa[942] megítélése alapján az egyetemeknek kétféle feladatuk volt. Az egyik a szakképzés, a másik az általános kultúra terjesztése és a tudományos búvárkodás.[943] *Kováts J. István*[944] az orvosi képzés fejlesztését és azon belül a Debreceni Tudományegyetem orvosi fakultásának a megnyitását[945] tartotta a legfontosabbnak. A kultúra kiépítése szempontjából az ország „végeire" helyezett egyetemek (Szeged, Pécs a határ mentén fekszenek) így „világítótornyok" lettek nem csak az elcsatolt területeken élő magyar lakosság számára, hanem útmutatásként szolgáltak a környező országok felé is.[946] *Kószó István*[947] legelső mondatában arról emlékezett meg, hogy Szeged hosszú ideig küzdött az egyetemért. A város az 1911. évi egyetemtől való elestét pusztán a véletlennek tudta be, miközben az Alföld közepén teljes joggal formálhatott volna arra igényt. És talán, ha Szeged akkor egyetemet kapott volna, a trianoni események után nem ezzel a helyzettel kellett volna szembenézniük.[948]

A törvény vitáját másnap, 1921. június 15-én folytatták, ahol a költségvetési vita során már korábban felszólalt *Patacsi Dénes* kért szót, azért, hogy tolmácsolhassa Pécs háláját és álláspontját az egyetem kérdésében.[949] Őt követte *Pröhle Vilmos,*[950] aki beszédében erős franciaellenes hangot ütött meg, ugyanis nehezményezte, hogy a békeszerződés eredményeképpen keletkezett nehéz politikai helyzetben az egyetemek elhelyezésével is foglalkoznia kellett a nemzetgyűlésnek.[951] Legutolsóként a törvényjavaslat beterjesztője, a kultuszminiszter szólalt fel, aki a felvetett kritikákra válaszolt, de leginkább a politikai nézeteit hangoztatta és ígéretet tett a debreceni orvosi kar megnyitására. Végezetül kérte, hogy a nemzetgyűlés mind általánosságban, mind részleteiben fogadja el a javaslatot. Egyhangú felkiáltással el is fogadták.[952]
1921. június 16-án volt a törvényjavaslat harmadszori olvasata, amikor is hozzászólás nélkül fogadták el és intézkedtek a jogszabály kihirdetéséről.[953]

5. 1. 7. Összegezve

---

[940] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 25–29.
[941] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 30–32.
[942] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 62–63.
[943] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 32–34.
[944] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 80–82.
[945] 1921. november 4-én került sor az Orvostudományi Kar ünnepélyes megnyitására. Helyszíne a DMKE épület volt, a megnyitót *Kenézy Gyula* tartotta, mint az orvosi testület rangidős oktatója. Másnap a rendszeres oktatás is megindult. Kapusz – Barta 2012, 208.
[946] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 34–36.
[947] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 78–79.
[948] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 36–37.
[949] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 44–45.
[950] *Életéről lásd:* Vidor 1921, 109–110.
[951] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 45–47.
[952] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 47–52.
[953] *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 16., 210. o.ü., 74.

Szegednek hosszú utat kellett bejárnia azért, hogy vágya végre teljesüljön. Az országgyűlésben sem voltak hozzá kegyesek a képviselők. A miniszterek kizárólag ígérgetésekkel látták el a városi elöljárókat. Szeged, ha nem is azonnal, de a dualizmus alatt kiérdemelte volna a tudományegyetemet, azonban a *vis maiorok* (árvíz, háború) közrejátszottak ebben. Szeged, ha nem történik meg az árvíz, akkor teljes joggal, minden anyagi erejével koncentrálhatott volna a felsőoktatási intézmény alapjainak a letételére, amelyet – ha nem is rögtön, de – 1912-ben megszerezhetett volna. Ily módon a küzdelem 1921-ig elhúzódott, amikor is a háborút követő területelcsatolások révén a városban helyezték el *ideiglenesen* a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet, amely ottani működése 1940-ben szakadt meg a második bécsi döntést követő Kolozsvárra történő visszaköltözéssel és az új egyetem alapításával.

Az egyetemért való küzdelem a 19. századi Szeged számára az egyik legfontosabb célkitűzés volt, különösen az árvíz után. Éppen ezért a város minden tőle telhetőt megtett, hogy e törekvésének érvényt szerezzen, azonban az ország gazdasági és politikai helyzete nem tette ezt lehetővé. A kultuszminiszterek sem álltak teljes mellszélességgel a város mögött, amely érthető, hiszen egy nagy *vis maior* következményeiből próbálták újraépíteni. Az 1880. évi kezdeményezés azért kiemelendő, mert az *Emlékirat* és a miniszteri támogatottság látszólagos megléte, de valóságos hiánya már ekkor eldöntötte a harmadik egyetem székhelyét és Szeged remélt egyetemének a sorsát.

Mint látható, az egyetem elhelyezésének kérdésében nem a szakmai szempontok játszottak döntő szerepet, hanem inkább a politika és Szeged korábbi törekvéseinek tiszteletben tartása, avagy nem tartása.

5. 2. A *sub auspiciis Gubernatoris* jogászdoktor avatottak a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen

5. 2. 1. A „sub auspiciis Gubernatoris" kifejezés jelentése

Az államfő védnöksége alatti felavatások, ezen belül *a sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatások nem sokban különböztek egymástól, ugyanis a király védnöksége alatti doktoravatást bár nevében megváltoztatták, de tartalmában nem. Így újult meg a korábbi hagyomány, amely szerint az államfő vagy annak valamelyik képviselője adta át az ifjú doktornak a kizárólag erre az alkalomra készített emlékgyűrűt.
Egy korábbi fejezetben már foglalkoztam a *sub auspiciis Regis* avatással és annak eljárás- és szertartásrendjével, ezen okból kifolyólag erre jelen részben nem térek ki, helyette a szegedi és a kolozsvári visszaköltözés utáni Ferenc József Tudományegyetem jogászavatottjait és azok tudományos pályafutását tárom fel részletesebben.
Polyák Petra *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen* című négy részes cikksorozata alapján lehet tudni, hogy a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen az első ilyen jellegű avatás a többihez képest későn, 1929-ben volt, és 1940-ig összesen három jogászt avattak kitüntetéses doktorrá (1929-ben *Lajos Ivánt*, 1932-ben *Losonczy István Lászlót* és 1940-ben *Szilléry Pétert*), összesen hét *sub auspiciis* kitüntetés volt az egyetemükön.[954] A debreceni Tisza István Tudományegyetemen 1922 és 1944 között összesen 6 jogtudort és 3 államtudort avattak fel a kormányzó pártfogása mellet.[955] Ezzel szemben Szegeden egy évvel később, először 1923-ban avattak fiatal jogászokat *sub auspiciis Gubernatoris*, összesen *tizennégy* jogász vagy államtudományi doktorjelölt kapta meg a kormányzó pártfogása mellett a diplomáját. A Budapesti Tudományegyetem kitüntetett avatottjai nem haladták meg a szegediek számát, hiszen ugyanezen időben Pesten is *tizennégy* jogászt avattak fel, így megállapítható, hogy a két egyetem e szakmai és elismertségi szempontból egyenrangú volt egymással.[956]

5. 2. 2. A jogszabály rendelkezései

A kormányzó, *vitéz nagybányai Horthy Miklós* a vallás- és közoktatási miniszter javaslatára, 1922. június 23. napján kelt elhatározásával megengedte, hogy a magyar tudományegyetemeken korábban gyakorlatban volt, de később a világháború után szünetelő *Promotio sub auspiciis Regis* intézménye a megváltozott alkotmányjogi helyzetnek megfelelően, az 1921/1922. tanévtől kezdve újra életbe léphessen.[957] Oly módon, hogy a *sub auspiciis Regis* doktoravatás helyébe *átmenetileg* a Magyarország Kormányzójának pártfogása mellett, azaz *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá avatást rendelték el alkalmazni, ugyanazon feltételek és módozatok mellett, amelyeket a s*ub auspiciis Regis* avatásra vonatkozólag már évtizedekkel korábban megállapítottak. Az országra nehezedő súlyos gazdasági helyzetre való tekintettel az avatás jelképeként átadandó gyűrűk a továbbiakban vasból készültek el, azonban mindez csak l926-ig tartott, amikor is visszatértek az aranyra.
Mint látható, átmenetinek szánták a szabályozást, hiszen a Pécsett otthont találó Erzsébet Tudományegyetem egyetemi tanácsa számára politikai okokból kényes volt a *Gubernatoris* elnevezés, ezért a *Regis* elnevezés visszaállításáért protezsáltak. Ugyanez felmerült a menekült Kolozsvári Tudományegyetem esetében is, amikor Budapesten tartózkodott, mert az

[954] Polyák 2014a.
[955] Kántor 2013, 119–121.
[956] Eckhart 1936, 680.; *SZN.,* 1940. október 18., XIV. évf., 234. sz., 5.
[957] *BpH.,* 1922. június 27., XLII. évf., 144. sz., 7.; *PH.,* 1922. június 27., XLIV. évf., 143. sz., 7.; *PN.,* 1922. június 27., LXXIII. évf., 143. sz., 10. p; CSML FJTJK 3 doboz., 444/1921–22.; Uo. 2. doboz, 1921. november 14., 222/1921–22.

egyetem egyik hallgatója – akinek minden feltétele megvolt ahhoz, hogy *sub auspiciis* doktorrá avassák – kérvényt intézett az egyetem tanácsához, hogy e kitüntetésben részesítsék őt. A kolozsvári egyetem tanácsa a jogi kar elé vitte a kérést, ami méltányosnak tartotta annak teljesítését: az volt a kar felfogása, hogy bár e kérdés a kormányzó jogköréből ki volt véve, a kormányzó sokkal fontosabb és sokkal lényegesebb jogokat is gyakorolva ezt a jogot is gyakorolhatná, nehogy a fiatal kiemelkedő hallgatók a jutalmazástól elessenek. Végül a kolozsvári egyetem levelet intézett a kérdésben a kultuszminiszterhez és ezáltal elindította a mozgalmat. Az egyetem azt kérte a minisztertől, hogy nyerje meg az ügyének a kormányzót, aki bizonyára szívesen hozzájárul majd a kiváló szorgalmú egyetemi ifjak ilyen téren való kitüntetéséhez. Időközben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem egyes fakultásai, – különösen a jogi kar – is állást foglaltak az elnevezés ellen, és az egyes karok mozgalma szinte kérdésessé tette, hogy megvalósíthatják-e a célt. Végül a kultuszminiszter határozott a vitában, és leiratot intézett a budapesti, szegedi, debreceni és pécsi egyetemekhez, amelyben felszólította őket, hogy a *sub auspiciis*-re vonatkozó szabályrendeleteiket változtassák meg, és záros határidőn belül terjesszék fel hozzá az új szabályrendeleteket,[958] amelyek lehetővé teszik a kormányzó gyűrűjével való doktorrá avatást.[959]
Az eljárás részletes szabályozása nem sokban tért el a *sub auspiciis Regis* avatástól. Röviden összefoglalva, a kar indítványára az egyetem tanácsa tett javaslatot a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A kar indítványát saját hatáskörben vagy a jelölt kérése alapján tehette meg; a kérvények az avatás iránt közvetlenül az egyetemen is benyújthatók voltak, azonban, ha a kormányzónál terjesztették elő, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az egyetemhez le kellett azt küldenie. Minden iskolai évben a budapesti egyetem összes karának hallgatói közül legfeljebb csakis kettő, a többi egyetemek hallgatói közül pedig egy-egy volt ezen legfelsőbb kitüntetésre javaslatba hozható. Azonban kizárólag csak azon személyek, akik erkölcsileg teljesen kifogástalanok voltak, illetve a gimnáziumi és az egyetemi tanulmányaikat *általában*[960] jeles eredménnyel végezték el, és a diploma elnyeréséhez szükséges összes szigorlatukat mind kitüntetéssel tették le. Amennyiben több olyan jelölt volt, aki ezen kitüntetésre méltónak mutatkozott, úgy az egyetem tanácsa a javaslatában nyilatkozott, hogy a jelölteket milyen sorrendben vélte érdemesnek a címre.[961]

5. 2. 3. A felavatottak

5. 2. 3. 1. Az egyetem jubileuma

Már az első *sub auspiciis Gubernatoris* avatás különleges volt, hiszen nemcsak, hogy a rendelettel ellentétesen három személyt avattak fel, hanem *ifjabb Boér Elek*,[962] az *idősebb Boér Elek* jeles közigazgatási jogi professzorunk fia is ekkor vehette át ezen kitüntetéssel a

[958] CSML FJTR 1. doboz, 1921. november 8., III. rendkívüli ülés, 520/1920–21.
[959] *8 Órai Újság*, 1921. december 29., VII. évf., 292. sz., 5. A felhívásra a Ferenc József Tudományegyetem válaszolt, oly módon, hogy elfogadta a Miniszter javaslatát. CSML FJTR 1. doboz, 1921. november 30. II. rendes ülés, 674/1921–22.
[960] Itt is megmaradt az *általában* kifejezés, amely már a *Regis* avatás során is több nehézséget okozott, ugyanis a 80.160/1922. számú miniszteri rendelet 3. pontjában szereplő „általában" kifejezést a karok gyakran úgy értelmezték, hogy az osztályzatok „túlnyomó része", de nem feltétlenül az összes legyen jeles. Ennek eredményeképpen a VKM 1934-ben úgy határozott, hogy az „általában" kifejezés helyes értelmezése az, miszerint a jelöltnek a gimnázium valamennyi osztályában az összes tantárgyból jeles eredménnyel kell rendelkeznie, esetleg kivéve az ének és a torna, így kérte a VKM, hogy kizárólag olyanokat terjesszenek fel, akik ezeknek megfeleltek. Polyák 2014a.; CSML FJTJK 22. doboz, 1934. október 2. 163/1934–35.
[961] *HK.,* 1922. július 1., XXX. évf., 13. sz., 249–250. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1922. évi június hó 24-én 80160/1922. sz. alatt kelt rendelete. In: Laky 1926, 231–239.
[962] *Idősebb Boér Elek* avatásának a különlegessége, hogy avatásán fia (*ifjabb Boér Elek*) már pár hónapos csecsemő volt. Az avatásra 1898. november 15-én került sor, az *ifjabb Boér* Elek pedig 1898. szeptember 13-án született. DJCAN KFJTR 9. doboz, 336–1898/9.; CSML FJTJK 56. köt.

diplomáját.
A *sub auspiciis Regishez* hasonlóan a *Gubernatoris* avatás esetében is megtalálható volt az avatottak neve a Budapesti Közlönyben és a Budapesti Hírlapban. Mindez egy korábbi rendeletre vezethető vissza, ugyanis nem ilyen céllal, de 1885-ben a 46.299. számú rendeletében a vallás- és közoktatási miniszter elrendelte, hogy a kitüntetéssel végzett állami jogakadémiai és egyetemi joghallgatók névsorát tegyék közzé, ezzel is serkentve az ifjúságot a tanulásra.[963] Mindezek alapján az 1922. június 23-án kelt kormányzói rendeletben a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetemen az 1921/1922. tanévre vonatkozóan kivételesen három jelölt, név szerint: *ifj. Dudich Endre* a bölcsészettudományok, *ifj. kövesdi Boér Elek* és *Diószeghi István* az államtudományok doktorává[964] *sub auspiciis Gubernatoris* való felavatását engedélyezték.[965]
Az 1922. június 29-i avatáson az államfő személyesen vett részt, ugyanis ekkor ünnepelték a kolozsvári, későbbi szegedi Ferenc József Tudományegyetem ötvenéves jubileumát.[966] *Horthy Miklós* kormányzó már az avatás előtti reggelen Szegedre jött *Kószó István* és *Tóth Lajos* államtitkárok kíséretében,[967] érkezését 31 ágyúlövés[968] jelezte.[969] A *gubernátor* a Ferenc József Tudományegyetem ötvenéves jubileumi közgyűlésén és más kapcsolódó rendezvényeken vett részt,[970] az előbbi megnyitását személyesen végezte, ahol *Menyhárth Gáspár*, az egyetem az évi rektora elnökölt.[971] *Tóth Károly* jogi kari dékán ünnepi beszédében kivételesen nem valamely tudományos értekezését, hanem az egyetem történetét tárgyalta. *Csengery János* bölcsészettudományi dékán az ez alkalomra írt ódáját szavalta el.[972] A Nemzetgyűlés nevében *Kószó István*, a kultuszminisztérium nevében pedig *Tóth Lajos* államtitkár üdvözölte a jubiláló egyetemet. Ezután a testvéregyetemek (a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem, a József Műegyetem, a debreceni Tisza István Tudományegyetem) képviselőinek/rektorainak,[973] majd a tudományos társaságok küldötteinek üdvözlő szónoklatai következtek, köztük *Márki Sándor* a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a Szent István Társulat és a Magyar Történelmi Társaság nevében mondott köszöntő szavakat.[974] Az üdvözlések elhangzása után az egyetem tanácsa *József főherceget*,[975] gróf

---

[963] *Rendeletek Tára,* 1885, 355.
[964] Tekintettel arra, hogy a fenti napon engedélyezte a *sub auspiciis Gubernatoris* avatás bevezetését a kormányzó, az 1922. május 28-án kelt egyetemi tanács a IX. rendes ülésén a karokat felszólították, hogy július 1-ig tegyenek javaslatot a *sub auspiciis Gubernatoris* jelöltekre vonatkozóan. Mindezt a jogi kar meg is tette, 1922. június 2-án válaszolt a felhívására, amelyben kifejtette, hogy már május 31-én az V. rendkívüli ülésen döntést hoztak a jelöltekről: az első helyen *ifj. kövesdi Boér Elek* államtudományi doktorjelöltet, a másodikon *Diószeghy Istvánt* szintén államtudományi doktorjelöltet javasolták. CSML FJTJK 3. doboz. 719/1921–22.; Uo. FJTR 1. doboz, 1922. június 2. XIII. rendkívüli ülés, 2099/1921–22.
[965] *HK.,* 13. szám, 263.; *BpH.,* 1922. június 28., XLII. évf., 145. sz., 5.; CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 807/1921–22.; CSML FJTJK 2. doboz, 1997/1920–21.
[966] *„Ünnepünk lesz, Szeged város legkedvesebb vendége, a menekült Kolozsvári Tudományegyetem ünnepli ötvenedik évfordulóját." SZN.,* 1922. június 25., XLV. évf., 142. sz., 1–2.; *SZN.,* 1922. június 1., XLV. évf., 146. sz., 1–4.; *„Universitas Francisco – Josephina vivat, cereat, floreat." Szegedi Újság*, 1922. június 29., II. évf., 145. sz., 1.
[967] *PH.,* 1922. június 28., XLIV. évf., 144. sz., 1., 6.
[968] Tiszteletadások az ország kormányzója előtt: *„Ahol tüzérség van, ott mihelyt a kormányzó a helység határát átlépi, továbbá amint a helység bejáratához és a szállásra érkezik, 31–31 ágyúlövés adandó le."* 61.178/eln. 20.1920. számú Körrendelet. In: *Honvédségi Közlöny*, 1920. május 29., XLVII. évf., 28. sz., 1.
[969] *Az Est,* 1922. július 1., XIII. évf., 146. sz., 4.
[970] CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 811/1921–22.
[971] Beszédében a rektor visszapillantott az 50 éves egyetem megalapítására és a kezdet küzdelmes, nehéz éveire. Megemlékeztek az egyetem régi munkatársairól, olyanokról, akik már a sírban pihennek: *Plósz Sándor, Koncha Győző, Óvári Kelemen, Kolosváry Sándor*. *8 Órai Újság*, 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 7.
[972] *Szegedi Újság*, 1922. július 1., II. évf., 146. sz., 1.
[973] *8 Órai Újság,* 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 7.
[974] *Az Est*, 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 4.

Bethlen István miniszterelnököt, Szeged város polgármesterét, *Somogyi Szilvesztert*[976] és *Dohnányi Ernő* zongoraművészt tiszteletbeli doktorrá;[977] *Dudich Endrét* az 1919/1920. tanévre bölcsészettudományi, *ifj. Boér Eleket*[978] az 1920/1921. tanévre államtudományi, illetve *ifj. Diószeghi Istvánt* az 1921/1922. tanévre szintén államtudományi *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá avatta.[979]
A kormányzó a *sub auspiciis* doktorokhoz beszédet intézett, amelyben többek között azt emelte ki, hogy a gyűrű komor vasanyaga mélyen megfelel az ország nehéz helyzetéhez, mindez emlékeztesse őket a haza iránti komoly feladatok teljesítésére.[980] Ezután *József főherceg* és *Bethlen István* fejezte ki köszönetét tiszteletbeli doktorságukért. Az ünnepély a Himnusz eléneklésével ért véget, amely bankettel folytatódott a Tisza Szállóban.[981] Délután öt órakor a kormányzó részt vett a róla elnevezett Egyetemi Internátus ünnepélyes felavatásán, ezt követően megtekintette a körlet katonai sportünnepélyét, majd pedig a Tiszán lezajló evezősversenyt. Fél nyolckor *József főherceg* a Kass Szálló halljában a szegedi császári és királyi 46. gyalogezred tisztikarát fogadta. Az ünnepélyen részt vett *Charles Tissey* képviselő, a francia nemzetgyűlés magyarbarát csoportjának vezetője, aki szerdán érkezett repülőgépen Budapestre és délután a Szegeden elhunyt francia katonák sírjára helyezett koszorút. Másnap tartotta meg ünnepélyes alakuló közgyűlését az Egyetem Barátainak Egyesülete, ahol *Ravasz László* református püspök szólalt fel: véleménye szerint *„minden egyetemnek megvan a maga lelke. A kolozsvári egyetem lelke a hódító, a kockázatos dacos magyar lélek."* Este nyolc órakor díszhangverseny volt a szegedi Városi Színházban a díszdoktorrá avatott *Dohnányi Ernő* zongoraművész közreműködésével. A koncert után a kormányzó még részt vett az ünnepi banketten, ahol *Somogyi Szilveszter* polgármester köszöntötte a megjelent államfőt. Éjfélkor a kormányzó a különvonatán Budapestre utazott vissza.[982]

Ifjabb Bóér Elek[983] *Idősebb Boér Elek* egyetemi tanár és *léczfalvi Gyárfás Rózsa* gyermeke, 1898. szeptember 13-án Kolozsvárott született, református vallású és avatásakor a budapesti kereskedelmi és iparkarma fogalmazója volt. Középiskoláit a kolozsvári Református Kollégiumban végezte, ahol az I–VIII. osztályig minden tantárgyból mindvégig jeles és eredményes volt, ezért szorgalmáért és előmeneteléért minden évben jutalomban részesült. 1916. május 17-én érettségijét minden tantárgyból, majd egyetemi tanulmányai során az

---

[975] A háború idején történt, hogy a kolozsvári tudományegyetem *József főherceget*, az erdélyi front parancsnokát Erdély védelméért az egyetem díszdoktorává választotta. Az ünnepélyes *promoválás* azonban akkoriban a háborús események és József főhercegnek az olasz frontra való vezénylése miatt elmaradt. *PN.,* 1922. június 28., LXXIII. évf., 144. sz., 5.
[976] Bethlent és Somogyit *doctor honoris causává* a jogi kar javasolta, *Menyhárth Gáspár* és *Tóth Károly* kezdeményezésére: a grófot az egyetem megmentése és az erdélyi ügyek vezetése okán, valamint a magyar politikai élet irányítása körül szerzett kiváló érdemeinek elismeréséül; Somogyit a népjóléti és kulturális intézmények fejlesztése, különösen az egyetem fenntartása és Szegedre helyezése körül kifejtett különös érdemei jutalmául. A javaslat Bethlen és Somogyi életrajzát is felvázolta. CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 7. V. rendkívüli kari ülés, a felterjesztés 1922. június 17–én történt meg, sz. n./1922.; Antal 2015. 62–72.
[977] *PH.,* 1933. július 1., XLIV. évf., 146. sz., 6.; CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 806/1921–22.
[978] 1920. március 1-én kérte a harmadik alapvizsgára bocsátását, kérvényében előadta, hogy leckekönyve a Debreceni Tudományegyetemen maradt, hiszen ott beiratkozni szándékozott, de közben az egyetemet beszüntették és mivel a románok megtiltották az egyetemi hallgatóknak az utazást, az indexét megtartották megőrzés végett, amelyet az egyetemen letétbe helyeztek. Ígéretet tett, hogy amint lehetséges, a dokumentumot beszerzi. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. március 1., 27/1919–20.
[979] CSML FJTR 1. doboz. 1922. június 2. VIII. rendkívüli tanácsi ülés, sz. n./1922.
[980] *„Vasra verve tűr a nemzet is, de vas az akarata s annál erősebbé válik, minél izzóbb szenvedélyek kohójában edződik." Szegedi Híradó*, 1922. június 29., LX. évf., 147. sz., 1.
[981] *SZN.,* 1922. június 1., XLV. évf., 146. sz., 1–4.
[982] *Magyarország*, 1922. július 1., XXIX. évf., 146. sz., 8.; *BpH.,* 1922. július 1., XLII. évf., 247. sz., 4–5.; *Friss újság*, 1922. július 1., XXVII. évf., 146. sz., 2.; *Szeged,* 1922. július 1., III. évf., 148. sz., 1–2.
[983] *Életéről lásd:* Siket 2020a, 91–106.

alapvizsgáit is végig kitüntetéssel teljesítette. 1920. június 20-án szerzett az egyetemen végbizonyítványt, ahol első államvizsgálati szigorlatát szótöbbséggel, a másodikat 1920. november 23-án és a harmadikat 1921. június 10-én egyhangú kitüntetéssel tette le. Értekezését, amelyet 1921 nyarán mutatott be A valutáris válság és vámpolitikánk címmel, *Ereky István* és *Moór Gyula* kifejezetten méltatta. Érettségi után 1918 végéig önkéntes sorkatonaságot töltött, közvetlenül a hadszíntéren, ahol a cs. és k. huszárezredben szolgált, mégpedig a hat hónapos katonai kiképzést követően az orosz fronton. Birtokosa volt a Károly-csapatkeresztnek, a bronz és kis ezüst vitézi érdemnek, illetve tartalékos hadnagy volt. Ezeken felül a folyamodó édesapja, a karon oktató tanár a jogtudomány érdemes szakembere, szintén sub auspiciis kitüntetett volt. A kar hivatkozásában kitért arra, hogy a szabályzat külön kiemeli, ha egyezés van két jelölt között, akkor az apjuk haza iránti cselekedetei alapján mérlegelnek, és tekintettel arra, hogy itt egy korábbi avatott fiáról volt szól, jelentős hangsúlyt kapott az első helyen való jelölése.[984]
Ifj. Boért később is szorosabb kapcsolat fűzte az *alma materéhez*, ugyanis annak támogatásával (magyar állami ösztöndíjjal) ment egy évre az 1929/1930. tanévben a berlini *Collegium Hungaricumba* kutatni, ezért azzal a kéréssel fordult az egyetemhez, hogy engedélyezzék számára, hogy a következő évben kezdhesse meg az óráinak a tartását. Tudniillik 1929. június 7-én a kar habilitált egyetemi magántanára lett, amelyet a „konjunktúra elméletről" tartott, emellett 1929-től a Kecskeméti Jogakadémián volt rendes, nyilvános tanár. Az 1931/1932. tanévben a Rockefeller Alapítvány támogatásával a Yale és Columbia Egyetemeken dolgozott. Később *Surányi-Unger Tivadar*[985] ideiglenes szabadságolása tárgyában gondoskodni kellett a helyettesítésről a közigazgatási tanszék esetében, és erre az ifj. Boér Eleket kérték fel. Az 1938/1939. tanévben pályázatot írtak ki a Közigazgatási, valamint a Statisztikai Tanszék betöltésére, amelyre *ifj. Boér Elek* is beadta a pályázatát, azonban nem nyerte el azt; *Scheller Károlyt* jelölték első helyen és őt is nevezte ki az államfő. Végül 1940-ben a kolozsvári egyetem nyilvános rendkívüli tanára lett, majd 1943-ban rendes tanára. A háború után 1945-től 1949-ig a szegedi tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt. [986]

Ifj. Diószeghi István 1894. október 14-én született Budapesten, iskolai bizonyítványa szerint református vallású, azonban indexe szerint római katolikus volt. Édesapja *Diószeghy Gábor* királyi kúriai bíró volt. Középiskolai tanulmányait a zilahi Református Kollégiumban végezte, ahol 1912. június 27-én kitűnőre érettségizett, ezt megelőzően a nyolcéves gimnáziumi tanulmányai során is végig jeles volt. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte, azonban két szemeszter után átment Kolozsvárra, ahol 1919. február 3-án nyert abszolutóriumot. Első és második alapvizsgáját egyhangú kitüntetéssel, a harmadik alapvizsgát és a második jogtudományi szigorlatát szótöbbséggel tette le. Ezek után áttért a politika tárgyú kiegészítő szigorlatokra és mindkettőt egyhangúan kitűnővel teljesítette (1920. július 14-án és 1920. november 18-án). Tanulmányait az 1914/1915. tanév végén megszakította és beállt katonának, ahol hadnagyi rangba került, kétszer tüntették ki a bronz vitézségi érdemrenddel, majd a Károly-csapatkeresztet és a másodosztályú ezüst vitézségi érdemrendet is megkapta, végül a s*ignum laudisnak* is a viselője volt. Előmenetele szempontjából jelentős, hogy édesapja az igazságügyi szolgálatokban nagy múlttal

[984] CSML FJTJK 3. doboz, 719/1921–22., 1921. május 28.; Uo. 2. doboz, 1921. július 22., 2019/1920–21.
[985] *Életéről lásd:* Gyémánt 2020d, 653–665.
[986] CSML FJTJK 11. doboz, 1929. november 21., 238/1929–30.; Uo. 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; Uo. 32. doboz, 1938. október 4–5. II. rendkívüli ülés, 162/1938–39.; Uo. 1938. november 9. III. rendkívüli ülés., 270/1938–39.; Uo. 1939. december 14. IV. rendes ülés., 411/1938–39.; Uo. 33. doboz, 1939. július 6. VIII. rendkívüli ülés, 1112/1938–39.; Uo. 34. doboz, 1939. szeptember., 54/1939–40.; Uo. 12. doboz, 1049–1929/30.; Kenyeres 1967, 231.

rendelkezett, aki 1914-ben, 54 évesen önként vonult hadba és végig a frontvonalban volt, ez okból kifolyólag jelentős kitüntetéssekkel rendelkezett. A jelölt a szakdolgozatában a határfáradtság (*marginal dustlity*) tanának a kifejlődéséről írt, amelyről bírálói – *Laky Dezső*[987] és *Moór Gyula* – kisebb hibákkal, de elismerően nyilatkoztak.[988]

5. 2. 3. 2. A „vasgyűrűs korszak"

I. A harmadik *sub auspiciis Gubernatoris* avatott a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen *kolozsmonostori Haubert Kamilló (Camilló)* végzett joghallgató[989] és külügyminiszteri sajtóelőadó, aki Kolozsvárott kezdte egyetemi tanulmányait,[990] és városában több napilapnak volt a munkatársa, amelyben verset is publikált.[991] Az avatása az 1922/23. tanévre vonatkozóan zajlott, ahol a kormányzó *Klebersberg Kunó* kultuszminisztert kérte fel a képviseletére[992] és a vasgyűrű átadására, aki beszédében kiemelte: *„Nem gyémántgyűrűt adjunk. Azt adhatott a régi Magyarország. A szegény országnak csak vasgyűrű jár, de ez a vasgyűrű nemcsak a magyar nemzet mostani szegénységét szimbolizálja, hanem azt is, hogy minket ebből a súlyos helyzetből csak egy emelhet ki: a vasakarat. Ez a mostoha helyzet rá fog szorítani minket is a százszázalékos kötelességteljesítésre."*[993] A kultuszminiszter kíséretében voltak: *Tóth Lajos* államtitkár, *Nagy Árpád* és *Boér Elek* miniszteri tanácsosok, továbbá *Felicides Román* miniszteri titkár. A kultuszminiszter különösen szívén viselte a szegedi egyetem ügyét, az építkezéseket minden látogatása alkalmával megszemlélte, amely alól a mostani sem volt kivétel. A rektor az avatás napjára oktatási szünetet rendelt el.[994] Az ünnepélyes doktoravatáson, amelyet *Veszprémy Dezső*[995] rektor nyitott meg, az államtudományi doktorjelölt bemutatta az értekezését, amelyet a *„Csonka-Magyarország mezőgazdasági kilátásai"* címmel írt.[996] *Haubert* később a külügyminisztériumi ranglétrán egyre feljebb jutott, végül az 1930-as és 1940-es években a Harmadik Birodalomban a magyar nagykövetségen dolgozott, mint miniszteri titkári címmel felruházott sajtófőelőadó

---

[987] *Életéről lásd:* Gyémánt 2020b, 449–461.

[988] CSML FJTJK 3. doboz., 442/1921–22; 719/1921–22.; A határfáradtság elméletéről Mezey Lajos *A határhaszonelmélet bírálata* című tanulmányában írt. *Közigazgatás Szemle*, 1914. január, XXXVIII. évf., 51. köt., 1. sz., 186–194.

[989] A Kari Tanácson *Kolosváry Bálintot* bízták meg a kérelem előterjesztésével, ezt követően *Csengery János* prodékán referálta a kitüntetéses avatási kérelmeket az egyetemi tanácson, ahol a miniszterhez való felterjesztéséről is döntöttek. CSML FJTR 1. doboz, 1923. május 30. IX. rendes ülés, szám sz. n./1923.; CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.; Uo. 3. doboz, 1923. március 21. VII. rendes ülés, 554/1922–23.

[990] A román egyetem igazolta, hogy 1919. február 8-án szótöbbséggel kitűnővel tette le a harmadik alapvizsgáját. CSML FJTJK 2. doboz, 1921. április 16., 1828/1920–21.

[991] *Ellenzék*, 1923. november 9., XLIV. évf., 254. sz., 4.; *Monostori Haubert Kamilló*: Régi mátkámnak megbékélve. In: *Nyugat*, 1923. november 16., XVI. évf., 22. sz.; Vitályos 1984. 159.

[992] 1923. évi július hó 23-án kelt a határozat. *HK.,* 1923. augusztus 16., XXXI. évf., 16. sz., 234.; *Szózat*, 1923. augusztus 3., V. évf., 174. sz., 9.; *BpH.,* 1923. augusztus 3., LVII. évf., 174. sz., 1.; *PH.,* 1923. november 8., XLV. évf., 252. sz., 3.; CSML FJTR 1. doboz, 1923. szeptember 20. I. rendes tanácsi ülés, 360/1923.; Uo. 1923. október 24. II. rendes ülés, sz. n./1923.; CSML FJTJK 4. doboz, 166/1923–24.

[993] CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.

[994] *BpH.,* 1923. november 7., XLIII. évf., 251. sz., 3.p.; Uo. 1923. november 8., XLIII. évf., 252. sz., 5.; CSML FJTR 4. doboz, 1923. november 5., 429/1923–24.; *8 Órai Újság*, 1923. november 8., IX. évf., 252. sz., 8.

[995] Beszédében kiemelte, hogy *„itt a Tisza–partján meg fogjuk alakítani a magyar Göttingent"*, amelyet a díszebéden megismételt azzal a kiegészítéssel, miszerint Magyarország legfőbb célja, hogy Kelet-Európa legműveltebb népe maradjon, ezért az államnak, a városnak és az egyetemnek össze kell fognia, hogy egy folyó menti kulturális központot hozzanak létre. A kultuszminiszter ígéretet tett arra, hogy amíg ő tölti be ezen pozíciót, addig nem szüntetik meg a vidéki egyetemeket. *Szeged*, 1923. november 8., IV. évf., 254. sz., 2–3.

[996] CSML FJTR 1. doboz, 1923. november 7., 158/1923.

(sajtóattasé),[997] majd mint első kulturális előadó, később 1943-ban, mint miniszteri osztálytanácsos sajtóelőadó.[998] Az utolsó rendelkezésre álló forrás hollétéről: 1945. július 2-án a Külügyminisztérium megbízta a volt bécsi magyar főkonzulátus épületének átvételével és felügyeletével.[999]

II. A negyedik kitüntetéses jogászavatásra az 1924/1925. tanévben került sor, amikor ismételten két jelöltet avattak fel a kormányzó pártfogásával: *Varga Sándor* bölcsészhallgatót és *vitéz Guótfalvy (Dorner) Zoltán* joghallgatót, utóbbit az államtudományok doktorává. Érdekesség: Dornert eredetileg a jogi kar nem támogatta, mégis sor került a neves eseményre.[1000] A kérelmüket 1926. március 17-én engedélyezte a kormányzó,[1001] majd ezt követően 1926. szeptember 16-án[1002] avatták fel őket az egyetem aulájában, ahol a szokáshoz híven referálták a tudori értekezésüket. Az államtudor-jelölt dolgozata *A mennyiségtani módszer szerepe az államtudományokban* címet viselte.[1003] A vallás- és közoktatási miniszter[1004] beszédében személyesen szólította meg az avatottat: „*Ön vitéz Dorner Zoltán, gépészmérnöki oklevelének megszerzése után kezdett államtudományi tanulmányokhoz. Intuitíve fölismerte, hogy az államtudományi doktori diploma, amely nem támaszkodik mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, orvosi, vagy műszaki előtanulmányokra, alig egyéb, mint másodrangú jogi minősítés. Elöljárónak azt az utat járta, amelyen az államtudományi oktatás reformjának járnia kell. A jövőben majd államtudományi doktorátus letételét csak annak szabad megengedni, aki megelőzően már mezőgazdasági, kereskedelmi, orvosi, vagy mérnöki diplomát fog tudni felmutatni. A szaktanulmányokat azután az államtudományi stúdiumok bekötik a mindent összefogó állami gondolat nagy egészébe.*”[1005]
Az avatást követően a Kass Szállóban tartották a bankettet, ahol a főbb vármegyei és városi közméltóságok mellett megjelent *gróf Teleki Tiborné*, *gróf Széchenyi István* unokája is. *Somogyi Szilveszter* polgármester *Klebersberg Kunó* oktatáspolitikáját méltatta és kiemelte, hogy a *kolozsvári egyetemet időtlen időkig leszögezték Szegedre*.[1006] *Dorner* az avatását követően ösztöndíjjal Franciaországba utazott, később miniszteri titkár, majd osztálytanácsos lett a Kereskedelmi és Iparügyi Minisztériumban, mellette egyetemi magántanárként habilitált.[1007]

---

[997] Berlini Lexikon: *„Haubert Kamilló: A berlini magyar követség sajtóattaséja. A világ legudvariasabb és legkedvesebb embere. Igazi diplomata, aki a németet [sic!] olyan szépen tudja mondani, hogy „igen”-nek hangzik. Egyébként a berlini magyar kolónia egyik legkedveltebb tagja.” Borsszem Jankó*, 1931. április 19., LXIV. évf., 16. sz., 14.
[998] Juhász 1962, 803.; *Külügyi Közlöny*, 1943. január 15., XXIII. évf., 2. sz., 18., Uo. 1943. december 21., 7. sz., 67.; Uo. 1941. november 1., XXI. évf., 8. sz., 57.
[999] Gecsényi 2011, 146.
[1000] 1925. március 17-én kelt a rendelet. *BpH.,* 1926. szeptember 15., XLIV. évf., 208. sz., 7.; *Újság,* 1926, szeptember 15., II. évf., 208. sz., 6.; *Ellenzék*, 1926. április 11., XLVI. évf., 83. sz., 5.; *Szózat,* 1925. április 9., VII. évf., 81.sz., 9.; *BpK.,* 1925. április 9., LIX. évf., 81. sz., 1.
[1001] *BpK.,* 1926. április 9., LX. évf., 81. sz., 1.; *PH.,* 1926. április 9., XLVII. évf., 81. sz., 8.; CSML FJTJK 6. doboz, 1925. április 29. VIII. rendes ülés, 520/1924–25.
[1002] CSML FJTR 1. doboz, 1926. augusztus 24. I. rendkívüli ülés, 1/1926–27.
[1003] *8 Órai Újság*, 1925. szeptember 15., XII. évf., 208. sz., 5.; *BpH.,* 1926. szeptember 15., XLVI. évf., 208. sz., 7.; *DM.,* 1926. szeptember 17., II. évf., 214. sz., 3.
[1004] CSML FJTJK 7. doboz, 1926. szeptember 6., 21/1926–27.
[1005] *BpH.,* 1926. szeptember 17., XLVI. évf., 210. sz., 5., *PH.,* 1926. szeptember 27., XLVIII. évf., 211. sz., 12.; CSML FJTR 1. doboz, 1926. szeptember 16., 1324/1925–26.
[1006] *DM.,* 1926. szeptember 17., II. évf., 214. sz., 3.; Mint tudjuk, ez az időszak megszakadt 1940-ben, amikor is a tudományegyetem visszaköltözött anyavárosába.
[1007] CSML FJTJK 7. doboz, 1926. szeptember 4., 40/1926–27.; FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *BpH.,* 1939. január 8., LIX. évf., 6. sz., 6.; *Ipartestületek Lapja*, 1938. július 9., VII. évf., 27–28. sz., 11.

Fontos kiemelni, hogy *Guótfalvy (Dorner) Zoltán* első kérvényét a kar elutasította,[1008] azon okokból, hogy nem szándékozták magukat *„lejáratni"[sic!]*, hiszen a jelölt nem volt kitűnő hallgató korábban, ráadásul kollokviumi jegyekkel sem rendelkezett, de Pesten a közigazgatási kurzusokat látogatta. Ráadásul hallgatói időszakában ütközésben volt, ugyanis az 1918/1919. tanév első szemeszterében be volt iratkozva a kassai jogakadémiára és a műegyetemre egyaránt, és az *alma mater*, a kecskeméti jogakadémia nem állította ki az abszolutóriumot, miközben 7 félévet és 37 hónap katonai félévet teljesített. Az 1921/1922. tanévben be volt iratkozva a pesti tudományegyemre és a mérnöki karon volt szigorlatozó, de mivel utóbbi esetében az az időszak már nem járt hallgatói státusszal, így nem volt ütközése. Az avatási kérelmében az életrajzát röviden felvázolta, amely alapján 1897. június 7-én született Győrben, édesapja *Dorner Gyula* okleveles mérnök volt, aki a Földművelésügyi Minisztériumban, mint miniszteri tanácsos dolgozott és publikált geodézia és városrendezés témakörökben. Édesanyja: *Velétei Zsiga Margit*, okleveles polgári iskolai tanárnő, aki mindvégig jelessel teljesítette a felsőfokú tanulmányait, bár a szakmában soha nem dolgozott. Középiskolai tanulmányait a Budapesti M. Kir. III. kerületi állami Árpád főgimnáziumban végezte, végig tiszta jelessel, és *praematurus* minősítéssel érettségizett 1915 júniusában. 1916. augusztus 2-án orosz hadszintérre vezényelték, ugyanis érettségi után bevonult és az I. honvéd ágyús ezrednél volt szolgálatban. A katonai szolgálat alatt beiratkozott a műszaki egyetemre, ahol kitűnő minősítéssel kapott okleveles gépészmérnöki oklevelet. Az egyetem elvégzése után a mezőgazdasági géptani tanszékre nevezték ki tanársegédnek, ez idő alatt döntötte el, hogy megszerzi a jogász végzettséget, amely során a 3 alap- és a 2 államvizsgáját kitüntetéssel tette le. 1923. június 15-én avatta vitézzé az államfő. Az 1923/1924. tanévben szakmai tanulmányúton volt Németországban, Ausztriában, Svájcban. A szigorlatait a Ferenc József Tudományegyetemen teljesítette, és az okból kérte a felavatását, hogy iparfelügyelői állást szeretne elnyerni, amely mindkét végzettségét megkövetelte.[1009]

III. Következő tanévben (1926/1927. tanév) szintén két személyt, ismét egy bölcsészt és egy jogászt avattak fel *sub auspiciis Gubernatoris* a Ferenc József Tudományegyetemen:[1010] az ifjú *Bruchner Győző* végzett bölcsészettani hallgatót és az ifjú *Paraszkay Gyula* végzett joghallgatót, utóbbit a jogtudományok doktorává.[1011] Az avatás kormányzói engedélyezésére 1927. október 4-én került sor,[1012] amelyen *Horthy Miklós* a képviseletével ismételten a

---

[1008] Már 1924-ben kérte *sub auspiciis* felavatását, ugyanis ekkor tanársegéd volt a műegyetemen, azonban szabálytalan félévre hivatkozva a kari tanács nem támogatta a kérelmét, amelyet az egyetemi tanács is elfogadott. Később *Dorner* pótbeadványt adott be, amelyre vonatkozó iratokat *Moór Gyula* jogi kari dékán ismertetett az egyetemi tanácson, a jogi kar e pótbeadványok ellenére sem tartotta teljesíthetőnek az avatási kérvényt. A vita során, a kari tanácson *Laky Dezső* egyetemi tanár állt ki mellette, ahol az évi rektor, *Renbold Béla* és *Ereky István* is Dorner felavatása mellett szólalt fel, arra hivatkozva, hogy a folyamodó alakilag eleget tett a *sub auspiciis*-szabályzat által előírt követelményeknek. Egyéb tulajdonsága alapján is érdemes, tehetséges és ambiciózus ifjúról volt szó, ugyanis *summum ius summa iurát* von maga után. Azonban a tanácson *Moór Gyula, Györffy István* és *Lőte József* a felavatás ellen voltak, ennek eredményeként a rektor szavazást rendelt el, amelynek a végeredménye az lett, hogy 4:3 arányban a jogi kari ellenzők (nem pártoló) nyilatkozatát fogadták el, így az egyetem a *sub auspiciis Gubernatorisra* való felavatását pártoló nyilatkozat nélkül terjesztette fel a miniszterhez. Ez alapján láthatjuk, hogy akár pártoló nyilatkozat nélkül is lehetett valaki kitüntetett jogi doktor, hiszen az államfő saját hatáskörébe tartozott ennek eldöntése. CSML FJTR 1. doboz, 1924. december 18. X. rendes ülés, 761/1924–25.; Uo. 1925. január 30. XII. rendes ülés, 1015/1924–25.; Uo. 1925. február 6. XIII. rendkívüli ülés, 1024/1924–25.; CSML FJTJK 4. doboz, 1925. január 28. rendes kari ülés, 342/1924–25.

[1009] CSML FJTJK 6. doboz, 1925. május 6., 637–667/1925–26.

[1010] CSML FJTR 1. doboz, 1927. június 27. X. rendes ülés, 1910/1926–27.; CSML FJTJK 5. doboz, 297/1923–24.; Uo. 4/1924–25.

[1011] CSML FJTR 2. doboz, 1928. február 8., 405/1927–28.

[1012] *BpK.,* 1927. október 23., LXI. évf., 243. sz., 1.; *BpH.,* 1927. október 2., XLVII. évf., 243. sz., 8.; CSML FJTR 2. doboz, 1927. október 26. II. rendes ülés, 362/1927–28.; CSML FJTJK 8.doboz, 1927. november 27. III. rendes ülés, 1401/1927–28.; Uo. 1927. október 31., 1370/1927–28.

magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztert, annak akadályoztatása esetén pedig *Petri Pál* vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárt bízta meg.[1013] 1928. február 8-án került sor az ünnepi aktusra,[1014] ahol *Petri Pál* és *Magyary Zoltán* államtitkárok, *Aigner Károly* főispán, *Somogyi Szilveszter* polgármester, *Glattfelder Gyula* megyéspüspök, *Hamza Géza* táblai elnök, *Boross Dezső* főügyész, *Konczwald Endre* törvényszéki elnök, illetve a jelölt édesapja, *Paraszkay Gyula* járásbírósági elnök[1015] volt jelen.[1016]

Saját szakmai életrajz alapján: *ifj. paraszkafalvi Paraszkay Gyula*, *id. paraszkafalvi Paraszkai Gyula* és *baranyai Búzás Ilona* fiaként 1904. október 1-én született Körösbányán. Gimnáziumi tanulmányait első három évben Gyergyószentmiklóson, majd aztán a szegedi magyar királyi állami főgimnáziumban végezte. Érettségijét és egyetemi tanulmányait egyaránt jelessel végezte. Első és második alapvizsgáját egyhangúlag kitűnővel, harmadikat szótöbbséggel kitűnővel teljesítette. A jogtudományi első szigorlatát a harmadik tárgyból és a második szigorlatát az első tárgyból szótöbbséggel kitűnővel, a második jogtudományi szigorlatát a második tárgyból egyhangúlag kitűnővel abszolválta. A szakdolgozatát *A magyar alkotmányról* címmel írta. Tanulmányai alatt több szemináriumon vett részt és az 1924/1925. tanévben *A kötött ingatlanra vonatkozó újabb keletű intézmények* című munkájával 450 ezer korona szorgalmi díjban részesült. Végig az öregcserkész csapatnak volt a tagja és az egyetemi ifjúsági egyesületben töltött be vezető szerepet, továbbá a Szegedi Egyetemi Lutherszövetségnek volt az elnöke. Édesapja, aki 1895. augusztus 21. óta állt bírósági szolgálatban, az 1916-ban történt román betörés alkalmával, mint a gyergyószentmiklósi járásbíróság elnöke a családi ingóságok árán a járásbíróságon vezetett telekkönyveket és bírósági anyagokat mentette, ezért a harmadosztályú polgári érdemrenddel tüntették ki.[1017] Az *ifj. Paraszkay* a későbbiekben komoly karriert futott be: 1928 augusztusában az igazságügyi miniszter a szegedi királyi törvényszékhez nevezte ki jegyzővé, majd 1933 nyarán már bírósági titkárrá. 1935-ben a kaposvári királyi törvényszékhez került, mint törvényszéki bíró, majd 1939-ben Budapesten volt törvényszéki bíró.[1018]

5. 2. 3. 3. Az első női sub auspiciis Gubernatoris avatott „árnyékában”

1928 decemberében zajlott az ötödik kormányzói doktoravatás az egyetemen, amely szintén különleges volt, hiszen azon túl, hogy ismételten három személyt tiszteltek meg egyszerre, az első hölgy *sub auspiciis Gubernatoris* avatására is ekkor került sor. Az 1927/1928. tanévre szólóan *Klug Mária Margitot*, Klug Péter, a siketnéma intézet igazgatójának a leányát az orvostudományok, *Goltner Dénes Lajost* és *Lányi Jánost* a jogtudományok doktorává avatták.[1019] A jogtudorjelöltek a *sub auspiciis Gubernatoris* avatásukat személyesen kérték a

[1013] *HK.,* 1927. november 1., XXXV. évf., 22. sz., 310.
[1014] CSML FJTJK 9. doboz, 1544/1927–28.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. február 8., 405/1927–28.; *Evangélikusok lapja*, 1928. február 19., XXIV. évf., 8. sz., 63.
[1015] *Idősebb Paraszkay Gyula életéről lásd:* Homoki-Nagy – Masa 2015, 24–25.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. december., 42/1932–33.; *DM.,* 1943. szeptember 1., XIX. évf., 197. sz., 4.; *DM.,* 1945. november 20., II. évf., 262. sz., 2.; Uo. 1945. november 18., 261. sz., 5.
[1016] *PH.,* 1928. február 9., L. évf., 32.sz., 11.; *SZN.,* 1928. február 9., IV. évf., 32. sz., 1.; *MTI,* 1928. február 8., 1.
[1017] CSML FJTJK 8. doboz, 1927. június 23. X. rendes ülés, 787/1926–27.; *Evangélikusok lapja,* 1925. március 1., 11. évf., 7. sz., 2.
[1018] *BpK.,* 1928. augusztus 7., LXII. évf., 179. sz., 1.; Uo. 1933. július 4., LXVII. évf., 148. sz., 22.; Uo. 1935. július 4., LXIX. évf., 149. sz., 2.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *DM.,* 1939. július 18., XV. évf., 161. sz., 6.;
[1019] *HK.,* 1928. november 15., XXXVI. évf., 23. sz., 234.; *PN.,* 1928. november 13., LXXIX. évf., 257. sz., 10.; *BpH.,* 1928. november 13., XLVIII. évf., 257. sz., 10.p.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. december 16., 727/1928–29.

kultuszminisztertől, szokásosan arra hivatkozással, hogy a szabályzatban előírt feltételekkel teljesítették tanulmányaikat. A jogi kar az 1928. június 19-én tartott X. rendes ülésén egyhangúan támogatta a két fiatal kérelmét, azonban sorrendiséget határozott meg köztük, amely alapján *Goltner Dénes Lajos* javára döntöttek, így őt javasolták első helyen.[1020]
Az avatás során, kétnapos szegedi tartózkodással a kormányzót ezúttal is *Klebelsberg Kunó* közoktatásügyi miniszter képviselte. A miniszter először *Glattfelder Gyula* megyéspüspököt látogatta meg, majd az egyetemi építkezéseket tekintette meg, végül a fogadalmi templomba ment, ahol egy ünnepség keretében adta át a templom főhajójában a megyéspüspöknek azt a díszes *ornátust*,[1021] amelyet a kultuszminisztérium adományozott a fogadalmi templom számára.[1022] Másnap a doktorjelölteknek a *gubernátor* nevében *Klebersberg Kunó* adta át a vasgyűrűt ünnepi beszéd kíséretében, amelyben *Klug Margit* első *sub auspiciis Gubernatoris* avatott orvosnő nyomán visszaemlékezett az első magyar orvosnőre, *Hugonnay Vilma* grófnőre és a nők kiemelkedő társadalmi szerepére.[1023] Majd kijelentette, hogy a nemzet nem mondhat le a tehetséges leányairól, akik tudományos pályán óhajtanak működni. *„Az érvényesülésért és létért való küzdelemben, a szelekció és a protekció állnak előtérben. A szelekció az, hogy a nemzet ki tudja választani a tehetséget, hogy a megfelelő helyre állítsa. A szelekció felülről indul ki, míg a protekció a létért nehezen küzdő társadalom eszköze. Összeroppan az a nemzet, amelyben a protekció erősebb a szelekciónál. A sub auspiciis Gubernatoris avatás tehát nemcsak kitüntetés, hanem a szelekció egyik eszköze, mert az egyetemi karok és az egyetem tanácsa, amikor a magas kitüntetésre javaslatot tesz, akkor épp úgy szelektál, mint az ösztöndíjtanács, amikor külföldi ösztöndíjra javaslatot tesz. A szegedi egyetemi tanács Önöket tartotta erre érdemesnek, s eközben először esik nőre a választás.”*[1024]
Makóról is nagy számban jelentek meg az ünnepségen a kiemelkedő közjogi méltóságok, *Goltner Dénes* makói származására való tekintettel.[1025] Az avatás után a kultuszminiszter részt vett a katolikus kör adventi délutánján, ahol *A női szerzetesrendek jelentőségéről a magyar kultúrában* címmel tartott előadást.[1026]

Az ifjú avatottak életét és szkmai pályafutását röviden bemutatva: *Goltner Dénes Lajos* 1905. május 1-én Makón született, apja, az elhunyt *Goltner Lajos* a makói községi polgári leányiskola és a makói állami főgimnázium ének- és zenetanára volt. Mindvégig jeles eredménnyel teljesített a makói állami főgimnáziumban, kivéve, amikor ötödik osztályban mennyiségtanból kapott jó érdemjegyet, de az év végi bizonyítványa így is jeles volt; az érettségijét szintén jelessel teljesítette. Az egyetemi tanulmányai során számos kiváló kollokviummal rendelkezett. Az első és második alapvizsgáján egyhangúlag kitüntetéssel, a

---

[1020] CSML FJTR 2. doboz, 1928. június 21. X. rendes ülés, 1935/1927–28.; CSML FJTJK 10. doboz, 453/1927–28.
[1021] *BpH.,* 1928. december 13., XLVIII. évf., 282 sz., 9.
[1022] *Magyarország*, 1928. december 16., XXXV. évf., 285. sz., 10. p; *PH.,* 1928. december 13., L. évf., 282. sz., 11.; Uo. 1928. december 18., L. évf., 286. sz., 10.; *PN.,* 1928. december 13., LXXXIX. évf., 282. sz., 9.
[1023] A magyar női mozgalom jelentőségéről beszélt a miniszter, amely során kiemelte, hogy az újjáépítés munkájában nem nélkülözhetik a nők közreműködését: *„Számszerűleg is többen vannak, mint a férfiak és a magyar nemzet nem mondhat le azokról a nőkről, akiket a Gondviselés különös tehetséggel és szorgalommal áldott meg.”* A magyar női mozgalom szerinte abban különbözött más népek hasonló mozgalmaitól, hogy nem volt benne semmi abból, amit feminizmusnak neveztek. Ilyen értelemben, nem mint a feminista mozgalom sikerét látta, hanem a magyar nemzet nagy törekvését, hogy fiai és leányai közül kikeresse a legérdemesebbeket. *BpH.,* 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2.; *8 Órai Újság*, 1928. december 18., XIV. évf., 286. sz., 3.
[1024] *Magyarország*, 1928. december 18., XXXV. évf., 286. sz., 10.; *BpH.,* 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2.
[1025] *DM.,* 1928. december 18., IV. évf., 285. sz., 3–4.
[1026] *Magyarország*, 1928. december 18., XXXV. évf., 286. sz., 10.; *BpH.,* 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2.

harmadikon szótöbbséggel vizsgázott jelesre. 1927. június 8-án nyert végbizonyítványt, majd ezt követően az első tárgyú első szigorlatát 1927. június 17-én, a második tárgyú második szigorlatát 1927. szeptember 20-án, majd a harmadik tárgyú harmadik alapvizsgáját 1928. március 22-én teljesítette, mindegyiket egyhangúlag kitűnővel. Az 1926/1927. tanévben a közjogi pályatételre nyújtott be pályaművet *Scrutinium* jeligével, amelyért 150 pengő jutalmat kapott. A tudori értekezését az országgyűlési képviselői választások érvényének kérdése körében írta, amelyet az 1926/1927. tanévben pályadíjjal jutalmaztak, amit *Polner Ödön* és *Szandtner Pál* minősítettek és „messze kimagaslónak" értékeltek. Jogi tanulmányai alatt zeneművészeti tanulmányokat is folytatott és egész idő alatt önfenntartás céljából magántanárként zeneoktatással foglalkozott. Tanulmányait követően ügyvédjelöltként, majd királyi járásbírósági jegyzőként helyezkedett el Szegeden. Évekkel később *Goltner Dénes* a berlini *Collegium Hungaricumba* nyert felvételt, amelyre első helyen *„meleg ajánlással és a névmódosításának kérelme figyelembevételével"* javasolta a kar, amelyet az Állami Ösztöndíj Tanács 1934. május 25-én figyelembe is vett. Később sem távolodott el az *alma materétől*, ugyanis 1938 októberében a vallás- és közoktatásügyi miniszter a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán királyi ügyészként a magyar közjogból benyújtott egyetemi magántanári kérelmét jóváhagyta és abban megerősítette. Magántanári próbaelőadását 1938. június 21-én tartotta *Alkotmány–alkotmányszemlélet–alkotmányvédelem* címmel, miután 1938. március 31-én a IX. rendes kari ülésen szóbeli értekezésre bocsátották. Ezt a következő ülésen, június 14-én sikeresen meg is tartotta, majd az előadás napján a VIII. rendes ülésen habilitált magántanári képesítettnek nyilvánították. Minderről 1938. október 4-én küldték meg a miniszteri leiratot.[1027]

Lányi János iparoscsaládból származott, 1904. december 22-én, Zomboron született. *Liebhardt János* Szeged egyik híres cukrászának a fia volt, azonban a vezetéknevüket 1907-ben Lányira magyarosították. A középiskolai tanulmányait mindvégig a szegedi kegyesrendi főgimnáziumban végezte, bizonyítványait egész idő alatt jelessel – kivéve az első osztályban rajzoló geometriából és a hetedik osztályban történelemből jó érdemjeggyel – teljesítette, így azon éveket is általános jelessel végezte. Az egyetemi tanulmányait megszakítás nélkül a szegedi egyetem jogi karán folytatta, ahol kitüntető eredménnyel, számos ötös érdemjeggyel bírt. Első és második alapvizsgáját egyhangúlag kitüntetéssel, a harmadikat szótöbbséggel jelessel tette le. 1926. június 29-én szerzett végbizonyítványt, majd ezt követően az első tárgyú első jogtudományi szigorlatát 1926. május 19-én egyhangú kitüntetéssel, a harmadik tárgyú második szigorlatát 1927. január 25-én szótöbbséggel, végül a második tárgyú harmadik szigorlatát 1927. június 3-án szintén egyhangú kitüntetéssel abszolválta. A disszertációját *Az államterület természeti viszonyainak hatásai az állam életére* címmel írta, amelyet 1927. szeptember 17-én nyújtott be, a bírálók pedig dicsérettel értékelték. 1925-ben tanulmányúton volt Ausztriában, Svájcban és Franciaországban, majd az 1928/1929. tanévre felvételt nyert a bécsi *Collegium Hungaricumba* közjogi témakörben. Negyedéves joghallgató korában a Szent Imre Egyesület alvezére volt, illetve főgimnáziumi tanuló korában megszerezte a cukrászsegédi oklevelet. Karrierje kezdetén királyi járás bírósági jegyző volt Budapesten, majd királyi ítélőtábla bírává nevezték ki. Érdekesség, hogy *id. Lányi János*

[1027] CSML FJTJK 10. doboz, 454/1927–28.; Uo. 9. doboz, 1928. június 19. X. rendes ülés, 2462/1927–28.; Uo. 8. doboz, 1927. május 24. IX. rendes ülés, 704/1926–27.; CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33; *HK.,* 1929. április 1., XXXVII. évf., 7. sz., 109.; *PN.,* 1928. október 9., LXXIX. évf., 206. sz., 15.; CSML FJTJK 18. doboz, 1932. október 18., 186/1932–33; CSML FJTJK 30. doboz, 1937. október 25., 288/1937–38; Uo. 31. doboz, 1938. június 14. X. rendes ülés, 1181/1937–38; Uo. 1938. június 21. VII. rendkívüli ülés, 1241/1937–38; Uo. 32. doboz, 1938. október 11., 185/1938–39; Uo. 33. doboz, 1939. március 16., VI. rendkívüli ülés, 800/1938–39; *MTI,* 1938. október 8., 1.; CSML FJTJK 22. doboz, 1250/1933–34.

cukrászdája a Széchenyi tér 5. majd Széchenyi tér 6. szám alatt állt (mai *Classic Café*), amelyet 1907. december 5-én nyitottak meg.[1028]

5. 2. 3. 4. Az „aranygyűrűs korszak"

I. A nyolcadik avatott a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán *Szabó Mihály* jogtudományi doktorjelölt volt.[1029] Az 1932. április 23. napján kelt legfelsőbb rendelet alapján az ünnepélyes avatáson a kormányzó a képviseletével ismételten a vallás- és közoktatásügyi minisztert, annak akadályoztatása esetére *Szily Kálmán* államtitkári címmel felruházott műegyetemi nyilvános rendes tanárt bízta meg.[1030] A kormányzógyűrűs doktoravatásra 1932. május 24-én került sor.[1031] *Veress Elemér* rektor üdvözlőbeszéde után, de *Ereky István* jogi kari dékán avatási aktusa előtt *Szabó Mihály* előadta a *tudori* értekezését, amely az utólagos jóváhagyás jogi hatásáról szólt. A dékán beszédében kiemelte, hogy a jelölt minden vizsgáját kitüntetéssel tette le, és több pályadíjat nyert egyetemi tanulmányai során jogi témájú tanulmányaival.[1032]
Az esemény különlegessége okán a rektor az előadások egész napos szünetét rendelte el.[1033] Az avatás végén *Vas Béla* a Werbőczy Bajtárs Egyesület nevében üdvözölte az ifjú doktort.[1034] *Szabó* a tanulmányai befejezése után a kar alkalmazásában maradt, ugyanis 1933. november 1. és 1934. június 30. közötti időre ösztöndíjas gyakornoknak nevezték ki a Civilisztikai Tanszékre,[1035] azonban 1934. március 28-án erről lemondott, mivel április 1-ével a Szegedi Királyi Járásbíróságra albíróvá osztották be.[1036] 1939 márciusában már mint törvényszéki jegyző tartott előadást a Magyar Református Külmissziói Szövetség szegedi csoportjának alakuló ülésén. Pár hónappal később törvényszéki titkárrá nevezte ki a kormányzó.[1037]
Szabó Mihály életéről a fellelelhető források alapján a következő rövid életrajz vázolható fel: 1907. szeptember 27-én Szegeden született, református vallású, apja *Szabó Imre* Magyar Királyi Államvasúti üzemi segédtiszt, anyja *Dobsa Julianna*, 6 testvére volt, szüleivel élt Szegeden az Ilona utca 21. szám alatt. Kivétel nélkül jeles volt gimnáziumi tanulmányai alatt, az érettségije is tiszta jeles, nem teljesített katonai szolgálatot, továbbá mind a három alapvizsgáját és szigorlatait egyhangúlag kitűnővel tette le. Tanulmányai alatt 5 hónapig ügyvédjelölt volt *Hajnal István* egyéni ügyvéd mellett. Az 1928/1929. tanévben római jogból: *Fejtessék ki a szerződésszerű viszonyokból eredő kötelmek tana a római jogban, tekintettel a pandekta jogra* című pályázati felhívásra egy önálló pályaművel, majd az 1929/1930.

[1028] Fári – Nagy 2004, 363–364, 379.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *Távbeszélő,* 1942, 290.; CSML FJTJK 9. doboz, 1928. június 19. X. rendes ülés, 2462/1927–28.; CSML FJTJK 10. doboz, 1928. július 27., 2528/1927–28.
[1029] A felavatási kérelmét *Tury Sándor Kornél* referálta a kari tanács előtt, azonban egy hónappal később a kari tanács *Deák Gézát* is *sub auspiciis Gubernatoris* jelöltnek terjesztette fel. A kar mindkét személyt egyenlő mértékben érdemesnek tartotta, így egyenlő helyen, rangsorolás nélkül javasolták őket; külön kérték mindkét jelölt elfogadását, ugyanis két év óta nem volt jogász felterjesztett. CSML FJTR 2. doboz, 1931. szeptember 23. I. rendes ülés, 81/1931–32.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. április 13., 866/1931–32.; Uo. 905/1931–32.; Uo. 892–894/1931–32., Uo. 1932. június 17., 850/1931–32.; Uo. 15. doboz, 1931. június 27. VIII. rendkívüli ülés, 1120/1930–31.; Uo. 1931. május. 28. IX. rendes ülés, 935/1930–31.
[1030] *HK.,* 1932. április 15., XL. évf., 10. sz., 96.; *BpK.,* 1932. április 30., LXVI. évf., 97. sz., 1.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. május 9. 832/1931–32.
[1031] CSML SZFJTR 2. doboz, 1932. május 24., 984/1931–32.; *BpH.,* 1932. május 25., LII. évf., 114. sz., 7.; *PH.,* 1332. május 13., LIV. évf., 109. sz., 5.p.; *PN.,* 1932. április 30., LXXXIII. évf., 95. sz., 9.
[1032] *DM.,* 1932. május 25., VIII. évf., 118. sz., 3.
[1033] CSML FJTJK 17. doboz, 1932. május 23., 832/1931–32.
[1034] *SZN.,* 1932. május 25., VIII. évf., 114. sz., 2.
[1035] CSML FJTJK 20. doboz, 409/1933–34.; Uo. 18. doboz, 1933. július 1., 1198/1932-33.
[1036] CSML FJTJK 21. doboz, 971/1933–34.
[1037] *DM.,* 1939. március 7., XV. évf., 55. sz., 5.; Uo. 1939. július 9., 154. sz., 2.

tanévben a *Duna nemzetközi jogi helyzete* című pályaművel indult az egyetemen, mindkét esetben 150–150 pengő díjat nyert el. Egyetemi tanulmányai alatt magántanári órákból tartotta fenn magát.[1038] Hallgató korában aktív tagja volt a Werbőczy Bajtárs Egyesületnek, ahol az 1928/1929. tanévben az egyesületnek a tb. alvezére, majd a következő tanévben kincstárőrre volt.[1039] Az 1932/1933. tanévet a bécsi *Collegium Hungaricumban* töltötte, ahol összehasonlító jogi körében fejtett ki kutatómunkát.[1040]

II. Az 1934. május 1. napján kelt rendelet alapján a következő avatott a későbbi jeles professzorunk, jogászunk, morálfilozófusunk és politikusunk *ifj. Bibó István* jogászdoktor (1933) volt,[1041] akit az államtudományok,[1042] vele együtt *Papp János* okleveles középiskolai tanárt a bölcsészettudományok doktorává avatták fel a kormányzó védnöksége alatt.[1043] Az egyetemi tanácson *Buza László*, a kari tanácson *Horváth Barna*[1044] referálta *Bibó* avatási kérelmét, mindkét helyen a folyamodó rendkívüli érdemeire tértek ki, továbbá az egyik legígéretesebb joghallgatónak tartották, aki mint szemináriumi segéd már támogatta a kar munkáját a jogbölcseleti szemináriumban, különösen a jog- és államtudományi szakkatalógus munkálatainak a vezetésében.[1045] Az ünnepi ülésen[1046] a kormányzót *Szily Kálmán* államtitkár képviselte.[1047] Az üdvözlések után *ifj. Bibó István* államtudományi doktori jelölt a jogbölcseleti értekezését olvasta fel *Kényszer, jog, szabadság* címmel.[1048]
A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1933/1934. tanévre tudományos ösztöndíjakat adományozott több kiemelkedő hallgatóknak, köztük *ifj. Bibó Istvánnak*, aki a *Collegium Hungaricumban* egy teljes tanév erejéig jogbölcsészeti témában kutathatott.[1049] Ugyanezen tanév végén *Bibó* a bécsi egyetem jogi karán is tanulmányokat folytatott, mielőtt Szegeden az államtudományok doktorává avatták.[1050] A következő tanévet Genfben, mint ösztöndíjas hallgató töltötte, az erre szóló felterjesztésben az első helyen jelölték, amiben hangsúlyozták, hogy különös kiemeléssel terjesztik elő.[1051] A fiatal Bibó István a bécsi és

---

[1038] CSML FJTJK 15. doboz, 1931. május. 28. IX. rendes ülés, 935/1930–31.; Uo. 12. doboz, 1930. május 20. VII. rendkívüli ülés, 877/1929–30. Uo. 16. doboz, 1931. november 12., 276/1931–32.; Uo. 16. doboz, 1932. február 20., 675/1931–32.
[1039] CSML FJTJK 11. doboz, 1928. november 19., 22/1928–29.; Uo. 11. doboz, 1929. november 15., 291/1929–30.
[1040] CSML FJTJK 18. doboz, 1932. október 6., 153/1932–33.
[1041] CSML FJTJK 22. doboz, 1220/1933–34.; Uo. 19. doboz, 1933. június 26., 1182/1932–33; Uo. 18. doboz, 1933. január 32., 635/1932–33.; *Életéről lásd:* Révész 2020a, 47–76.
[1042] *SZN.,* 1934. május 21., X. évf., 115. sz., 4., Ruszoly 2014. 457–466.; Szabadfalvi 2011, 157–168.
[1043] *HK.,* 1934. május 15., XLII. évf., 10. sz., 101.; *BpH.,* 1934. május 19., LIV. évf., 112. sz., 8.; *BpK.,* 1934. május 9., LXVIII. évf., 104. sz., 1. p; *PH.,* 1934. május 16., LVI, évf., 109. sz., 11.; *PN.,* 1934. május 9., LXXXV. évf., 104. sz., 10.
[1044] *Életéről lásd:* Nagy 2020, 301–317.
[1045] CSML FJTR 2. doboz, 1933. június 30. XVI. rendkívüli ülés, 1260/1932–33.; CSML FJTJK 21. doboz, 1933. június 19. X. rendes kari ülés, 1122/1932–33.; Uo. 16. doboz, 1932. március 16–17. VII. rendes ülés, 662/1931–32.
[1046] *Ünnepélyes meghívó:* 1934. május 19., déli 12 órára. CSML FJTJK 21. doboz, 1176/1933–34.
[1047] *PH.,* 1934. május 20., LVI. évf., 113. sz., 11.; Szabó 1979, 11–15.; Dénes 2013.; *Ifj. Bibó István* 1932. november 14-én kérte katonai félévének a beszámítását és azzal együtt az abszolutórium kiállítását. Ugyanis a hét félévet lehallgatta és mint karpaszományos felavatott. CSML FJTJK 18. doboz, 1932. november 12., 293/1932–33.
[1048] *DM.,* 1934. május 20., X. évf., 114. sz., 3.; Karácsony 2012, 41.; Az értekezése címben megegyezik egy korábbi pályamunkájával, amellyel az 1932/1933. tanévben 100 pengő pályadíjat nyert. CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 1933. május 13., 997/1932–33.
[1049] *BpK.,* 1933. szeptember 1., LXVII. évf., 198. sz., 1.p.; Nagy 1986. 221–234.; CSML FJTJK. 19. doboz, 1933. augusztus 11., sz.n./1932–33.
[1050] CSML FJTJK 21. doboz, 1934. április 11., 1023/1933–34.
[1051] CSML FJTJK 22. doboz, 1934. május 25., 1250/1933–34., 1/1934–35.

genfi tartózkodása alatt hallgatta *Hans Kelsen* szemináriumait.[1052] 1939 júniusában kérte jogbölcseletből a magántanári képesítésének az engedélyezését, amelyből a próbaelőadását *A jogelmélet fő kérdései tegnap és ma* címmel tartotta. 1939-ban és 1940-ben az Igazságügyminisztériumban dolgozott. 1940 és 1944 között Kolozsvárott tanított.[1053] 1946. július 22-én egyetemi tanárrá nevezték ki Szegedre, ahol *pro forma* 1950. december 31-ig volt tanszékvezető egyetemi tanár. 1951 és 1956 között a Budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa volt. 1956. október 31-én a Petőfi Párt néven újjáalakuló Nemzeti Parasztpárt Végrehajtó Bizottságának tagjává választották, majd november 2. és november 4. között a Nagy Imre-kormány államminisztere volt. 1956. november 6-án „kompromisszumos megoldási tervezetet" tett közzé, amelyben a többpártrendszer, a Nagy Imre-kormány és az ország semlegességének visszaállítása mellett foglalt állást. 1957 májusában letartóztatták, és 1958 augusztusában életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, majd 1963-ban helyezték szabadlábra. 1971-ig (nyugdíjba vonulásáig) a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárosa volt.[1054]

III. A Tudományegyetem tizedik *sub auspiciis Gubernatoris* avatottja *vitéz dr. Csiky János,* a budapesti királyi törvényszék kartell tanácsának jegyzője volt, akit a jogtudományok doktorává avattak.[1055] A második kérelmező *Vas Tibor* volt, azonban őt nem avatták fel.[1056] Mindezt 1935. június 14. napján rendelték el, végül csak december 14-én került rá sor[1057] *Szily Kálmán* államtitkár betegsége okán,[1058] annak felépülése után.[1059] A dékán az avatási szövegében kiemelte, hogy az ifjú doktor már hallgató korában kiemelkedő volt, a kitüntetéssel vizsgázó hallgatók névjegyzékébe is többször bekerült.[1060] Később szakmai pályafutása során királyi törvényszéki titkár, majd minisztériumi titkár, végül törvényszéki bíró volt.[1061]
Ditrói Gábor rektor szavai után *Szily Kálmán* államtitkár a beszédében kiemelte: *„A kormányzó kegye és elismerése a szorgalomnak a jutalma, és azt jelenti, hogy érdemes a magyar ifjúságnak küzdenie, nem egyszer nyomorognia is egy eszméért, mert az eredmény nem marad el. A tehetség és a szorgalom párosulása mindig megteszi a gyümölcsét […] A*

[1052] Zsidai 2005, 29.
[1053] *lásd:* Bibó *et al.* 2004.
[1054] CSML FJTJK 33. doboz, 1939. június 20. X. rendes ülés, 1121/1938–39; Uo. 35. doboz, 1940. április 30. VIII. rendes ülés, 723/1939–40; Uo. 36. doboz, 1940. június 15., 956/1939–40; Uo. 1940. június 13. VIII. rendkívüli ülés, 843/1939–40; Kenyeres 1994, 92–93.
[1055] A diploma- vagy abszolutórium-kiállítási kérelmek nagyon gyakoriak voltak az időszakban. A hivatkozási alap a szabálytalan, vagyis a katonai félév beszámítása volt. *Vitéz Csiky János* is a VII. féléve végén a katonai félévének a beszámításával kérte az abszolutórium kiállítását. Addigra az összes kötelező kollokviumát lehallgatta, alapvizsgáit időben letette, és mint karpaszományos felavattatott a magyar honvédség kötelékében. A dékán döntése alapján az 1929. évi 410–5–105. számú VKM. rendelete és az 1899. évi XXVI. törvény értelemében a folyó tanév első szemesztere végén, annak szabályszerű befejezése után a végbizonyítványt kiállíthatták részére. CSML FJTJK 20. doboz, 1933. november 10., 381/1933–34.
[1056] CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34., Uo. 136/1933–34., Uo. 17. doboz, 1934. május 19. 1049/1933–34.; Uo. 16. doboz, 1931. október 19., 162/1931–32.; Uo. 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 30. doboz, 1937. október 7., 287/1937–38.
[1057] *HK.,* 1935. július 1., XLIII. évf., 13. sz., 204.; *BpH.,* 1935. december 13., LV. évf., 284. sz., 8.; *MTI,* 1935. december 14., 1.
[1058] *„A Ferenc József Tudományegyetem tanácsának ma délelőtt 12 órára tervezett ülése, amelyen vitéz Csiky János jogtudományi doktorjelölt sub auspiciis Gubernatoris doktorrá avatása megtörtént volna, Szily Kálmán államtitkárnak, a kormányzó képviselőjének váratlan megbetegedése miatt bizonytalan időre elmaradt." BpH.,* 1935. október 25., LV. évf., 244. sz., 11.
[1059] *BpH.,* 1935. október 13., LV. évf., 234. sz., 6.; *PH.,* 1933. december 13., LVII. évf., 284. sz., 15.
[1060] CSML FJTJK. 15. doboz, 1931. július 10., 1149/1930–31.
[1061] *Távbeszélő,* 1940. 76.; Uo. 1943. 88.; *MTCN,* 1940. 438., 444.; *BpK.,* 1941. január 8., LXXV. évf., 5. sz., 4.; *PH.,* 1942. január 11., LXIV. évf., 8. sz., 8.

magyarságnak és különösen a magyar ifjúságnak törhetetlenül hinnie kell hivatásában, önmaga erejében és a szebb magyar jövőben."[1062]
Vitéz Csiky János 1912. szeptember 10-én született Szegeden, római katolikus vallású volt. 1934. március 23. óta a karon, mint ösztöndíjas gyakornok működött. Apja, *dr. vitéz Csiky Jenő* a királyi országos büntetőintézet igazgatója, édesanyja *Matzkó Ilona* háztartásbeli asszony volt. Középiskolai tanulmányait a szegedi városi kegyesrendi Dugonics András Gimnáziumban végezte, ahol mind a nyolc osztályban tiszta jeles bizonyítványt kapott. Mint nyolcadikos tanuló, a gimnáziuma képviseletében részt vett az 1930. május 26-án megrendezett középiskolai tanulmányi versenyen, ahol latinból első helyen végzett. 1930. május 30-án a DMKE (Dél-Magyarországi Közművelődési Egyesület) szervezésében a Csonka–Magyarország délvidékéhez tartozó középiskolák versenyében Szegeden, német nyelvből első helyezett lett. A Jog- és Államtudományi Kart megszakítás nélkül végezte el, mindhárom alapvizsgát és a jog- és államtudományi doktorátushoz szükséges második tárgyú első jogtudományi szigorlatát 1933. december 12-én egyhangúlag kitűnővel, a kombinált átmeneti államtudományi szigorlatát 1934. január 24-én szintén egyhangúlag kitűnővel tette le. 1934. június 9-én *summa cum laude* az államtudományok doktorává avatták. Egyetemi évei alatt különböző szemináriumok – a közjogi, a közgazdaságtani, a pénzügyi jogi, a politikai, a jogelméleti, a nemzetközi jogi – mindegyikében kiváló eredménnyel dolgozott. Szemináriumi kötődése a jogelméletre és a nemzetközi jogra esett. A nemzetközi jogi szeminárium keretében írt: *Az általános jogelvek, mint a nemzetközi jog forrásai* című tanulmánya a jog- és államtudományi intézet kiadványában is megjelent; szintén a nemzetközi jog keretében írt egyéb pályamunkái díjazásban részesültek. Az 1932/1933. tanévre beadott *Az un. állami szolgalom fogalma és jogi természete* című művét a kar felemelt pályadíjjal és dicsérettel tüntette ki. Az 1933/1934. tanévre az állandó nemzetközi bíróság véleményező hatásköre című tételre az *„Ubi ius, ibi lux, ibi pax"* című művet nyújtotta be, amelyet a kar publikálásra is érdemesnek tartott. Édesapja a háborút a fronton töltötte, ezért a kötelességteljesítésének elismeréséül 1929. június 16-án vitézzé ütötte a kormányzó, és mint váróméanyos 1930. május 25-én *ifj. Csiky* is vitézzé avattatott. Egyetemi tanulmányai alatt 1932. június 14. és szeptember 1. között a nyarat a Sorbonne-on töltötte jogi tanulmányok folytatása céljából, amelynek fedezetére a VKM 400 aranypengőt utalt ki a részére. Szegeden a Mars tér 13. szám alatt lakott a szüleivel. Saját nyilatkozata szerint angolul, németül és franciául beszélt, valamint zongorázott.[1063]

IV. Az egyetem tizenegyedik és tizenkettedik jogi kari avatottjait: *Pacsi Jenő*[1064] államtudományi, *Csikós Miklós* jogtudományi[1065] és *Seknitzl Erzsébet* bölcsészettudományi doktorjelölteket 1936. december 14-én avatták *sub auspiciis Gubernatoris*.[1066] Az eskü letétele után *Tasnádi Nagy András* vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár, kormányzói megbízott mondott beszédet. Az ország helyzetére való tekintettel a háborúra

---

[1062] *BpH.,* 1935. december 15., LV. évf., 286. sz., 4.; *PH.,* 1935. december 13., LVIII. évf., 284. sz., 15.
[1063] CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34., Uo. 136/1933–34., Uo. 17. doboz, 1934. május 19. 1049/1933–34.; Uo. 16. doboz, 1931. október 19., 162/1931–32.; Uo. 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 30. doboz, 1937. október 7., 287/1937–38.; Uo. 22. doboz, 1934. május 18. XI. rendes ülés, 1193/1933–34.; Uo. 17. doboz, 1932. május 23., 871/1931–32.; *DM.,* 1935. december 15., XI. évf., 281. sz., 3–4.
[1064] *PN.,* 1936. október 28., LXXXVII. évf., 247. sz., 13. (*Pacsaiként* hivatkoznak rá.)
[1065] Az 1935. szeptember 24-én tartott I. rendes kari tanácsi ülésen terjesztette elő *Csekey István* prorektor *Pacsi Jenő* államtudományi doktorjelölt és *Csikós Miklós* jogtudományi doktorjelölt *sub auspiciis Gubernatoris* avatási kérelmeit, utóbbi 1931-ben a katonai félévének beszámításával kérte a diplomája kiállítását. CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 19., 307/1931–32.
[1066] *Újság,* 1936. október 28., XII. évf., 247. sz., 8.; *SZN.,* 1936. október 28., LVIII. évf., 248. sz., 5.; *MTI,* 1936. szeptember 2., 1.

emlékezett, különösen Kolozsvár emlékének adózott: „*E tragikus időkben megbecsülhetetlen kincs ez a Kolozsvárról ide áthozott szellem. Az erdélyi lélek a legnehezebb korokban és késhegyig menő harcokban is megmentette önmagát és átmentette az utódokra. Kincsek nélkül büszke, megaláztatás nélkül alázatos, magát elpusztulni nem engedő hűséges erő, ez az erdélyi lélek. A szegedi egyetem lett az erdélyi lélek leghivatottabb képviselője. Ez az erdélyi lélek száműzetésében is lankadatlanul azon munkálkodik, hogy szebbé tegye a magyar életet.*" Az avatás után a Hungaria Szálló dísztermében került sor az ünnepi ebédre.[1067]

A két ifjú szakmai életútját a fellelhető források alapján a következőképpen lehet felvázolni:

Pacsi Jenő 1911. szeptember (más források szerint november) 16-án született Szepezden (Zala), római katolikus vallású volt. Apja *Pacsi István* nyugalmazott MÁV altiszt, édesanyja *Farkas Ágnes*. A középiskolai tanulmányait a Magyar Királyi Állami Klauzál Gábor Főgimnáziumban végezte, ahol végig jeles tanuló volt, csupán az első osztályban szépírásból, énekből és testnevelésből, illetve a másodikban kizárólag énekből volt jó jegye, azonban ezt követően végig jelesekkel zárt. 1930. június 12-én érettségizett szintén jelesre. Hetedikes gimnazista korában az Országos Közegészségtani Intézet Fodor József-díjjal tüntette ki. A gimnázium végén részt vett a DMKE által szervezett középiskolai tanulmányi versenyen, ahol történelemből írt dolgozatával első helyet ért el. Pacsi hallgató korábban is végig kiemelkedő volt, ugyanis ötödféléves korában (1932) a nyáron a jogi tanulmányai keretérdekében a bécsi *Collegium Hungaricumban* töltött hat hetet, az 1934/1935. tanévben a magyar polgári törvénykezési jog témakörében pályaművet nyújtott be: *Iustitia Regnorum Fundamentum (Kuria)* címmel, amelyet *Menyhárth Gáspár* és *Kiss Albert* értékelt, külön dicséretben részesítették és 150 pengővel jutalmazták a munkáját. A következő tanévben belföldi kutatási ösztöndíjat nyert el. 1932 nyarán egy hónapot német nyelvtanulás céljából Ausztriában töltött, majd 1933 nyarán hat hétig Grazban folytatott jogi tanulmányokat, végül szintén hat hétig 1934 nyarán a berlini *Collegium Hungaricumban* járt, amit az Egyetem Barátainak Egyesülete támogatott. Valamennyi szemináriumát szép eredménnyel és nagy szorgalommal teljesítette, alapvizsgái közül az elsőt 1931. június 1-én szótöbbségi kitűnővel, a másodikat 1932. május 31-én egyhangúlag kitűnővel, a harmadikat 1933. május 30-án szintén egyhangúlag kitűnővel tette le. Mindkettő államtudományi szigorlatát egyhangúlag kitüntetéssel abszolválta (1934. június 20. és 1934. november 7.). 1932 májusa és 1934 decembere között a karon működő könyvtárban, mint gyakornok volt alkalmazásban, ezek után 1934. decemberétől 1935. szeptemberéig a Rektori Hivatalban dolgozott és ezzel együtt a Horthy Kollégiumban, mint felügyelő állt alkalmazásban és ott is lakott. Harmadik osztályos gimnáziumi kora óta nagyobb részt maga fedezte a tanulmányait. Szakdolgozatát *A bírói védelem kialakulása a közigazgatási jogban* címmel írta, amelyet erős kutatói érzékkel dolgozott ki a szakmai zsűri megítélése szerint. Később a Kisebbségi Intézet gyakornokának vették fel, ahová a francia nyelv ismerete elengedhetetlen volt, amelynek meglétét a dékán igazolta. 1941-ben, mint királyi büntető törvényszéki titkárt a székesfehérvári királyi járásbírósághoz járásbírává helyezték át; 1946. január l-től a budapesti ítélőtábla elnöki titkára volt. 1948-ban az igazságügy-miniszter előterjesztésére budapesti ítélőtáblai bíróvá léptették elő. 1968-ban már az Igazságügy Minisztériumban már főosztályvezető-helyettes volt.[1068]

Csikós Miklós 1910. október 25-én Alsó-Kubinban született, 14 éves kora óta lakott Szegeden, a középiskolai tanulmányait a szegedi Dugonics András Gimnáziumban végezte (1920/1921–1927/1928), ahol mindvégig jeles volt. Érettségijét ugyancsak tiszta jelessel tette le, utólag görög nyelv és irodalomból is érettségizett. Egyetemi tanulmányait végig,

[1067] *BpH.,* 1936. október 28., LVI. évf., 247. sz., 2.; *DM.,* 1936. október 28., XII. évf., 255. sz., 2.

[1068] Szűcs 2008, 79.; *MTI,* 1941. március 1., 1.; *Magyar Közlöny*, 1968. április 9., 30. sz., 322.; CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 8–9., 1331–1332/1933–34.; CSML FJTJK 24. doboz, 1935. szeptember, I. rendes ülés, 1422/1934–35.

megszakítás nélkül a karon végezte, ugyancsak tiszta jelessel. Első és harmadik alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel, másodikat egyhangú kitűnővel tette le; első tárgyú szigorlatát szótöbbséggel, a második és harmadik tárgyú szigorlatát egyhangúlag kitűnővel abszolválta. 1934. június 10. és szeptember 20. között katonai szolgálatát töltötte, mint karpaszományos híradós katona, amelynek végén címzetes őrmesteri rangot kapott. Édesapja az alsó-kubini számvevőszék főtanácsosa volt, aki a háborúban 35 hónapnyi szolgálatot teljesített, ahol harmadosztályú katonai érdemrendet, az ezüst és bronz s*ignum laudist*, valamint a Károly-csapatkeresztet nyerte el; 1935 végén őrnaggyá lépett elő, majd Szegeden a Nemzeti Hadsereg megalakulása után több mint egy évig teljesített további szolgálatot. Csikós a *dissertatio inaugurális*-át *A közvetett tettességről* címmel 1935. május 28-án nyújtotta be, amelyet a kar mindkét felkért bírálója, *Heller Erik* és *Buza László* egyaránt elfogadott és dicséretes, jeles műnek minősített, azonban megítélésük szerint a *Gubernatoris* avatásra alapos átdolgozást igényelt a mű, amelyet a jelölt meg is tett.[1069]

V. A Ferenc József Tudományegyetemen az utolsó szegedi avatásra a háború időszakában került sor, amely egy különleges eseménnyel kapcsolódott össze, mégpedig a tudományegyetem szegedi búcsújával. Ugyanis a második bécsi döntés következtében Kolozsvár visszakerült az anyaországhoz, ezért az egyetem is visszaköltözött az anyavárosába. Ezen történelmi eseményre és azok következményeire az utolsó előtti fejezetben térek ki. A doktoravatásra a központi egyetem díszbe öltözött, virágos füzérekkel díszítették a bejáratot és a lépcsőházat, ahol az ünneplő közönség felvonult az aulához, az avatást az egyetem szegedi záró tanácsülése követte. Ezen okból kifolyólag a nagytermet zsúfolásig megtöltötte a legnagyobb részt hatósági vezetőkből és meghívott notabilitásokból álló közönség, amelynek soraiban megjelent Szeged város képviseletében *Tukats Sándor* főispán, *Pálfy József* polgármester, *Falkay Gyula* ítélőtáblai elnök, *Zombory Jenő* főügyész, *Paraszkay Gyula* törvényszéki, *Tarajossy Béla* ügyészségi és *Rácz Andor* járásbírósági elnökök. Az államtudományi doktorjelölt *Mayer (Martos) József* hallgató volt, akit 1940. október 16-án avattak fel *sub auspiciis Gubernatoris-szal* az 1940. június 6-án kelt 30.619/1940. IV. 1. számú leirat alapján. Az államfőt *Fáy István* miniszteri államtitkár és titkos tanácsos képviselte.[1070] Az államtitkár a beszédében kiemelte, hogy a Ferenc József Tudományegyetem utolsó szegedi hivatalos tevékenysége ezen avatás, és ezen a napon ünneplik a bölcsőjénél az új egyetemet és búcsúztatják a távozó régit.[1071]
Mayer József avatása sok szempontból hűen tükrözi az aktuális politkai helyezetet, ugyanis az egyetemi tanács levelet intézett *Mayer*-hoz, azzal, hogy javasolják számára az avatás előtt a magyaros név felvételét.[1072]
Mint minden kitüntetettnél, jelen esetben is fontosnak tartom az ifjú avatott életrajzát röviden bemutatni. *Mayer József* 1914. augusztus 8-án született Lőcsén, édesapja elemi iskolai tanító volt szülővárosában, valamint ekkor látta el a Hermann Gusztáv Árvaház vezetői tisztségét is. 1919-ben a szüleivel elmenekült Lőcséről és Cegléden telepedtek le, ahol édesapja állást kapott. A ceglédi magyar királyi állami Kossuth Reálgimnáziumban végezte tanulmányait, ahol végig jeles tanuló volt, pár esetben ért el jó érdemjegyet ének-zenéből és testnevelésből. Az érettségi vizsgáját 1932. június 21-én kitüntetéssel tette le, majd ezt követően az egyetemre iratkozott be 1932. szeptember 12-én. Az első alapvizsgáját egyhangúlag, a

[1069] CSML FJTJK 24. doboz, 1368/1934–35; Uo. 1422/1934–35.; Uo. 1935. június 6. 1355/1934–35.
[1070] *DM.,* 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 8.; *HK.,* 1940. június 15., XLVIII. évf., 12. sz., 246.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 16., 1762/1939–40.; A kormányzó az 1940. június 6-án kelt 30.619/1940. IV. 1. számú határozatával engedélyezte a felavatását. Uo. 1940. június 28. X. rendes ülés, 1823/1939–40.; *SZN.,* 1940. október 10., XIV. évf., 227. 4.; Uo. 1940. október 16., XIV. évf., 232. sz., 3.
[1071] *SZN.,* 1940. október 17., XIV. évf., 233. sz., 4.; *DM.,* 1940. október 17., XVI. évf., 237. sz., 3–4.; *Beszámoló* 1942, 22–28.
[1072] CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.

második és harmadik alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel teljesítette. 1937. február 7-én egyhangúlag kitűnővel tette le a második tárgyú első jogtudományi szigorlatát és 1938. június 25-én szótöbbséggel kitűnővel abszolválta a kombinált államtudományi szigorlatát. Egyetemi évei alatt az előadásokat szorgalmasan látogatta, a főtantárgyak legnagyobb részéből kollokvált, amelyeket kitűnővel és jelessel teljesített. Dolgozott a jogelméleti, a közgazdaságtani, a büntetőjog és politikai szemináriumban, és részt vett a római jogi praktikumban. Doktori értekezése a „politikai pártokról" szólt, amely a politikai szeminárium keretein belül készült el. *Mayer* két hónappal az egyetemi beiratkozása után veszítette el édesapját, édesanyjának csekély nyugdíjából kellett 4 árván maradt gyermeket felnevelnie, így a jelölt a maga erejéből végezte el az egyetemet. A család helyzetére való tekintettel a második szigorlatának letételét követően Cegléd város ideiglenes díjnoki állásában dolgozott az avatásáig majd, mint díjtalan vármegyei közigazgatási gyakornokot foglalkoztatták. 1940-ben kinevezték Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé, rá egy évre a szolgabírája lett a vármegyének.[1073]

VI. A háború időszakában még egy joghallgató kérte a felavatását: *ifj. Alpár András* jogtudományi doktorjelölt, akinek a kérvényét az egyetemi tanács elfogadta és felterjesztette a miniszterhez, de végül Kolozsvárott avatták királygyűrűs doktorrá 1941. június 6-án. Az avatáson, amelyet a Mátyás Király Diákotthon dísztermében tartottak meg, a kormányzót *Hóman Bálint* kultuszminiszter képviselte. Az ünnepi ülést *Bartók György* rektor nyitotta meg, majd *Buza László,* a jogi kar dékánja ismertette az avatandó szakmai munkásságát. Az ünnepi ülést követően közebédet tartottak a miniszter tiszteletére.[1074]
ifj. Alpár András 1915. augusztus 31-én született Felsőgallán. Apja, *id. Alpár* (született: Szlovinecz) *András* Pozsonymegyei földművesektől származó bányamunkás volt, aki 1908 és 1935 között kovács volt majd, mint munkafelügyelő dolgozott a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulatnál. Középiskolai tanulmányait a tatai kereskedelmi reálgimnáziumban abszolválta, ahol az elsőtől az utolsó osztályig végig jeles volt, még a félévek során is, magatartása végig példás volt. Az érettségit 1935. június 15-én kitüntetéssel *(praeclare maturus)* teljesítette. A Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott be, de az első alapvizsga után átkérte magát a Ferenc József Tudományegyetemre. Tanulmányai során mindvégig kiváló szorgalmat tanúsított, kollokviumi érdemjegyei kizárólag kitűnő és jeles érdemjegyek voltak, egyetlen esetben jó. A Pázmány Péter Tudományegyetemen a jogtörténeti szemináriumban dolgozott, azután Szegeden a nemzetközi, a közjogi, a közgazdasági és a statisztikai szemináriumokon remekelt. Az első alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel, a másodikat és harmadikat egyhangúlag kitűnővel tette le, majd az első és második tárgyú jogtudományi szigorlatát egyhangúlag kitüntetéssel, a harmadik tárgyú jogtudományi szigorlatát szótöbbséggel kitüntetéssel abszolválta. A doktori értekezését *A kauzalitás kérdése a jogelméletben és a jogtörténetben* címmel írta, magán- és büntetőjogi oldalról egyaránt megvizsgálta a kérdést. Gimnáziumi tanulmányait végig bejárósként teljesítette, naponta 20 kilométert tett meg, és a héttagú család fenntartásába is besegített azzal, hogy 12 éven át tanítványai voltak, költségeit ebből fedezte. Tanulmányait követően Budapesten büntető törvényszéki titkárként, majd budapesti királyi államügyészként dolgozott.[1075]

[1073] CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.; *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja*, 1940. augusztus 1., XXXVIII. évf., 31. sz., 464.; Uo. 1940. november 14., 46. sz., 670.; Uo. 1941. december 11., XXXIX. évf., 50. sz., 687.
[1074] *DM.,* 1941. június 7., XVII. évf., 128. sz., 4.; *KMKFJTBK* 1941. június 19. VIII. rendes ülés, 714/1940–41; *MTI,* 1941. február 1., 1.; *Beszámoló* 1942, 38–45.
[1075] CSML FJTR 5. doboz, 1940. szeptember 25. I. rendes ülés, 224/1940/41.; *MTI,* 1947. október 22., 1.; *Néptanítók Lapja*, 1941. június 15., LXXIV. évf., 12. sz., 530–531.; *Ujság*, 1941. június 7., XVIII. évf., 128. sz., 6.; *Igazságügyi Közlöny*, 1946. március 31., LV. évf., 3. sz., 120.; *Magyar Közlöny*, 1946. március 14., 61. sz., 1.

VII. Érdekességként fontos megjegyezni, hogy 1935. október 12-én alakult meg a *királyi és kormányzói gyűrűvel doktorrá avatottak társasága*. A dátum apropóját az adta, hogy negyven évvel korábban, 1895. október 12-én *idősebb Wlassics Gyula* kultuszminiszter királyi gyűrűvel doktorrá avatta az első három *sub auspiciis Regis* doktort: *Hegedűs Lóránt* volt pénzügyminisztert, *Szladits Károly* egyetemi tanárt és *Papp Ferenc* nyugalmazott tankerületi királyi főigazgatót. Az azóta eltelt negyven esztendő alatt száznegyvenheten részesültek ebben a magas kitüntetésben, amelyet az első világháború lezárását követő három évig senki sem kapott meg. 1923-ban adott engedélyt Magyarország kormányzója, hogy felélesszék a szokást. A társaság fő célja volt, hogy a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* doktorokat szorosan összekapcsolják. A *Hegedűs Lóránt* által felvetett gondolat élénk visszhangra talált *Kuncz Ödönnél*, aki az egész ország *sub auspiciis* doktorait kívánta egybe tömöríteni. Az ünnepségen jelen volt a 147 felavatott közül még életben lévő 126 királyi és kormányzói gyűrűvel ékesített doktor. A felsorolás mellőzésével, összegezve 1935-ig összesen 42 felavatott volt a Ferenc József Tudományegyetemen, amelyből 26 jog- és államtudományi hallgató volt.[1076] Végül összesen 33 jog- és/vagy államtudor kitüntetéses doktoravatásra került sor a Ferenc József Tudományegyetem életében.

5. 2. 4. Felavatási kérelmek, amelyek sikertelenek maradtak

1923 és 1944 között más jelöltek is kérték a *sub auspiciis Gubernatoris* felavatásukat, ezen felterjesztéseket a Kari, majd a továbbterjesztést követően az Egyetemi Tanács is megtárgyalta. A kutatás jelenlegi állása alapján az itt bemutatott személyekről lelhető fel adat, azonban a fejezet korábbi lábjegyzeteiben – a vonatkozó helyeken – a további „sikertelen próbálkozásokról" már írtam, viszont az ismétlés elkerülése végett itt nem tüntetem fel ezen kérelmezőket.
Az Erzsébet Tudományegyetemen az elutasítások fő oka a kiírások kiterjesztő értelmezése okán merült fel, ugyanis az általában jelest csak a főbb tantárgyakra értették, azonban ezt *teljeskörűen* kellett értelmezni; feltehetőleg Szegeden sem lehetett ez másképp.[1077]

I. Az 1923. június 6-i jelentés szerint *Balogh Árpád Ányos sub auspiciis Gubernatoris* felterjesztését kérte, amelynek a következő kari tanácsi ülésen való referálását *Kolosváry Bálintra* bízta a dékán.[1078] A jelölt avatására végül nem került sor, így feltehetőleg az egyetemi tanácson elbukhatott vagy a kormányzó nem támogatta a kérelmét.

II. Az egyetemi tanács 1925. szeptember 23-i I. rendes ülésén nem utasították el ugyan *Svábyné Priegl Irén*[1079] jogtudományi doktor[1080] államtudományi doktorrá való kitüntetéses avatási kérelmét, hanem támogatás nélkül terjesztették fel a miniszterhez. Ugyanezt az utat

---

[1076] *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6.; Kornis 1935. 161–164.; *PH.,* 1935. október 13., LVII. évf., 234. sz., 4.
[1077] Polyák 2014a.
[1078] CSML FJTJK 4. doboz, 743/1922–23.
[1079] 1921-ben jelentősen megcsappant a joghallgatók száma, egyrészt a *numerus clausus* miatt, másrészt az elindult közigazgatási képzés szívta el a jogászhallgatókat. A sajtó kiemelte, hogy a Budán tartózkodó Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára két hölgyet is felvettek, az egyik *Priegl Irén*, Priegl István aradi ügyvéd árvája, aki éppen akkor vizsgázott kitüntetéssel. A másik hölgyet nem nevezték meg, kizárólag arra tértek ki, hogy ő is kitűnően megállta a helyét. *Újság*, 1921. február 13., XIX. évf., 35. sz., 2.
[1080] A szegedi tanulmányai előtt külföldön is tanult, ugyanis azzal a kérvénnyel fordult a kari tanácshoz, hogy két szemeszter német jogi tanulmányait és a két veszett félévét is számolják el részére, amelyet a kar támogatás nélkül terjesztett fel a miniszterhez. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. december 10. III. rendes ülés, 776/1920–21.

járta be *Gedeon Imre* államtudományi doktor is.[1081]
Priegl Irén, az első magyar ügyvédjelöltnő élete sajnálatos módon tragikus véget ért. Diploma után ügyvédi irodát vezetett és egy jogi szemináriumban is tanított. Ő volt az *első nő*, aki Magyarországon jogi doktorátust szerzett és a halálát követő napon avatták volna ügyvéddé. Erdélyi származású volt, édesapja, *Priegl István* ügyvéd volt Aradon. Az ő példája vezette Irént az ügyvédi pályára, amelyen előtte magyar nő nem dolgozott, ezen okból tanulmányai során az egyetemi kollégáinál is nagyobb nehézségekkel kellett megküzdenie, hiszen nőként úttörő volt a jogi fakultáson. Kitüntetéssel végezte el jogi tanulmányait. Hivatása annyira lekötötte minden érdeklődését, hogy férjétől elvált, mert úgy gondolta, hogy a családi élet akadályozná a nehezen kivívott szakmai pályáján. Nemcsak jogászi körökben, mindenütt nagy szomorúsággal kezelték *Priegl Irén* korai[1082] halálát.[1083]

III. A vallás- és közoktatási miniszter 1933-ban levelet intézett a jogi karhoz, azzal a tartalommal, hogy évente kizárólag egyetlen személyt lehet *sub asupiciis* felavatni és csak a folyó tanévben, s mivel *Papp János* 1934. június 14-én tette le a doktori szigorlatát, így nem lehetett őt visszamenőlegesen az 1932/1933. tanév terhére felavatni. A minisztérium utasította a kart, hogy új listát állítson fel, amelyben másik két személyt nevezzen meg sorrendmegjelöléssel.[1084] Sajnálatosan életéről további adat nem áll rendelkezésre.

IV. *Deák Gézának*[1085] szintén sikertelen volt a *sub aspiciis Gubernatoris* avatási kérelme, azonban nem távolodott el az egyetemtől, ugyanis az 1933/1934. tanév második szemeszterében a Kereskedelmi és Váltójogi Tanszékre kérte a felvételét ösztöndíjas gyakornoknak.[1086] Egyéb életrajzi adatot nem sikerült felkutatnom.

V. *Vas Tibor* Csiky Jánossal együtt folyamodott avatásért, akinek a kérelmét a kar szintén támogatta, de végül nem került sor az avatására. Láthatólag Csiky János tudományos és tanulmányi pályafutása még Vasénál is impozánsabb volt, ezen felül Csiky édesapja a Szegedi Országos Büntetőintézet igazgatója volt hosszú időn keresztül, így a rangsorolásánál ezen tények lettek a meghatározóak.
Vas Tibor 1911. május 27-én Budapesten született, *izraelita vallású* volt,[1087] középiskolai tanulmányait a szegedi kegyesrendi Dugonics András Gimnáziumban végezte – mint *Bibó István*, *Reitzner Béla* és *Ortutay Gyula* évfolyamtársa –[1088] az alsó osztályt, mint rendes, a felső osztályt, mint magántanuló. Gimnáziumi osztályzatai közül csak egyetlenegy volt jó, az első osztályról szóló bizonyítványában rajzoló geometriából. A gimnázium felső osztályát azért kellett magántanulóként elvégeznie, mert 14 éves korában súlyos szemműtéten esett át,

---

[1081] CSML FJTR 1. doboz, 1925. szeptember 23. I. rendes ülés, 90/1925; CSML FJTJK 4. doboz, 42/1924–25.; Uo. 6. doboz, 1925. október 23., 162 – 163/1925–26.
[1082] Az általam felkutatott források egy családfakutató oldalra vezettek, az alapján *Priegl Irén* 1892. július 10-én született, így 33 évesen hunyhatott el. https://www.geni.com/people/Ir%C3%A9n-Sv%C3%A1by/6000000079747480834 (letöltés ideje: 2021. március 2.)
[1083] *Újság*, 1925. november 24., I. évf., 113. sz., 2.; CSML FJTJK 6. doboz, 1925. november 21., 232/1925–26.; *Esti Kurir,* 1925. november 24., III. évf., 266. sz., 7.
[1084] CSML FJTJK 20. doboz, 1933. december 5., 478/1933–34.
[1085] A jogi kari dékán bizonyítványt állított ki, hogy *„Deák Géza, Mezőcsáton született, 1907. december 6-án, református vallású. A harmadik tárgyú első jogtudományi szigorlatát 1930. december 19-én egyhangúlag kitűnővel, a második tárgyú második jogtudományi szigorlatát 1931. május 13-án egyhangúlag kitűnővel, és az elsőtárgyú harmadik jogtudományi szigorlatát 1931. június 24-én ugyancsak egyhangúlag kitűnővel tette le; a doktori értekezését a kar elfogadta, így 1932. április 23-án a jogtudományok doktorává summa cum laude avatták fel."* CSML FJTJK 21. doboz, 1934. február 14., 774/1933–34.
[1086] CSML FJTJK 21. doboz, 567–1933/34.
[1087] Szabadfalvi 2014, 680.
[1088] Szabadfalvi 2014, 679.

amely balsikerrel végződött és jobb szemét elveszítette, *„a bal szemével való olvasás”* pedig lehetetlenné tette számára a gimnázium rendes tanulóként való elvégzését. Az ötödik osztállyal párhuzamosan megtanulta a Braille-írást és -olvasást. Tanulmányai folytatása érdekében kapcsolatba lépett különböző német, francia és magyar könyvtárakkal, az ott fellelhető *Braille-írásos* anyag használata érdekében. 1929-ben a DMKE által szervezett délvidéki iskolák versenyén kémia dolgozata a legjobb volt, azonban a szabályzat alapján nem lehetett neki odaítélni a díjat, így az igazgatóság egyedi határozatot hozott, amelyben 30 aranykoronás különdíjban részesítette. Jogi tanulmányait megszakítás nélkül végezte, az alapvizsgáit és jogtudományi szigorlatait kitüntetéssel tette le. Egyetemi tanulmányai alatt a különböző büntetőjogi, nemzetközi jogi, közigazgatási jogi, gazdaságpolitikai, politikai és jogelméleti szemináriumokban kiváló eredménnyel dolgozott. 1932/1933. tanévben *A transzcendentális logika jelentősége a jogelméletben* című pályaművét dicsérettel és felemelt pályadíjjal ismerték el. Kimagasló tehetségét, különösen a kitartó szorgalmát méltatták, amellyel az iskolai tanulmányait csaknem teljes vaksága ellenére végigvitte, amelynek eredményeképpen 1934-ben jogi, és 1935-ben államtudományi doktorrá avatták fel.[1089]
Később komoly tudományos szakmai pályát futott be. 1934-től ügyvédjelöltként, majd 1938 és 1949 között ügyvédként működött. 1947-ben a Szegedi Tudományegyetem jogi karán magántanárrá képesítették és 1948-tól oktató volt a debreceni, majd a pécsi tudományegyetemeken:[1090] 1949-ben Debrecenben – egy szemeszter erejéig –, majd Pécsett 1951-ig, amikor is Budapestre nevezték ki egyetemi tanárrá Moór Gyula utódaként.[1091] 1951 és 1955 között az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatósági tagja, 1953 és 1956 között a Jogtudományi Közlöny főszerkesztője volt. Harminc éven át töltötte be a Vakok és Gyengénlátók Szövetségének elnöki tisztét. Budapesten halt meg 1983. május 19-én.[1092]

VI. *Sápi Sándor* a háború időszakában kérte az ünnepélyes doktoravatását, Mayer Józseffel együtt nyújtotta be kérelmét. *Sápi* 1914. január 14-én született Lajosmizsén; apja, több mint 3 éven át harctéri szolgálatot teljesített, édesanyja *Benke Erzsébet*. Gimnáziumi tanulmányait a kecskeméti római katolikus piarista gimnáziumban végezte, azonban alsóban több esetben is csak jó érdemjeggyel rendelkezett (első osztályban jeles volt, kivéve: ének-zene, testnevelés, rajz és földrajz; harmadik osztályban jeles volt, kivéve: testnevelés, latin, irodalom és történelem; negyedik osztályban jeles volt, kivéve: testnevelés és matematika; ötödik és nyolcadik évfolyamon jó érdemjeggyel bírt: testnevelés).[1093] Érettségi vizsgáját 1934. június 5-én kitüntetéssel tette le. Indoklásában a jó érdemjegyekre azt hozta fel, hogy minden nap ingázott és naponta kétszer 27 kilométert kellett gyalog megtennie az otthona és a gimnázium között, ezen felül kisdiákok tanítását vállalta és a saját tanulmányaira kevésbé tudott figyelni. Az egyetemre 1934. szeptember 12-én iratkozott be, ahol az első alapvizsgát szótöbbséggel kitűnővel, a másodikat és harmadikat szótöbbséggel kitüntetéssel tette le. A második tárgyú jogtudományi szigorlatát 1937. december 15-én teljesítette egyhangúlag kitűnővel, majd az első tárgyú második jogtudományi szigorlatát 1938. április 8-án szótöbbséggel kitűnővel, és

---

[1089] CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34.; Szabadfalvi 2014, 680.
[1090] Szabadfalvi 2014, 680–682.
[1091] *„Moór Gyula háború alatt tanúsított magatartásának megismerésére szolgál, amikor szegedi kollégája, Horváth Barna és tanítványa, Bibó István kezdeményezésére – több neves professzor visszautasítása után – Moór támogatólag aláírta Vas Tibor, zsidó származású fiatal jogfilozófusnak a kormányzóhoz írt kérelmét, amelyben a zsidó törvények alóli mentességéért folyamodott. Valószínű ennek is köszönhetően mentesült az ifjú kolléga – Moór későbbi utóda a pesti egyetemen – a hátrányos következmények alól.”* Szabadfalvi 1993, 1395.
[1092] Kenyeres 1994, 946.
[1093] A kultusztárca az 1934. szeptember 22-én kelt 16.103/1934. IV. számú leiratával felhívta a figyelmet, hogy kizárólag olyan hallgatót terjesszenek fel, aki végig jeles volt, kivéve ének-zene és testnevelés, amelyektől el lehet tekinteni. Az egyetemi tanács ezen határozat ellenére támogatta *Sápi* pályázatát és mégis felterjesztette a kultuszminiszterhez. CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.

végül a harmadik tárgyút 1938. október 7-én egyhangúlag kitűnővel tette le. Az előadásokat végig látogatta, a tantárgyakból kollokvált végig jeles és kitűnő érdemjeggyel. Dolgozott a jogelméleti, közjogi, büntetőjogi, politikai és közigazgatási szemináriumokban. Az 1936/1937. tanévben büntetőjogi pályamunkájával pályadíjat nyert és első helyezett lett a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége által 1936-ban az egyetemi hallgatóknak kiírt és az elszakított magyarság sorsával foglalkozó országos pályázaton. A doktori értekezését *A lopás ismérvei* címmel írta.[1094]
A jogi kari tanács álláspontja szerint Sápi[1095] a mintapéldája annak, aki alsóbb társadalmi rétegből származik és a maga erejéből küzdi fel magát. Az egyetemi tanács támogatta a pályázatát a korai tanulmányok hiányos voltára való tekintet nélkül, de végül így sem nyerte el a kitüntetést.[1096]

VII. Végül az általam talált utolsó hallgatóként *Pálik Ferenc* folyamodott *sub auspiciis* avatásért, aki Lányival együtt nyújtotta be kérelmét, sajnálatos módon nem volt jeles, kizárólag jó érdemjeggyel rendelkezett, ezért a kar nem támogatta a kérvényt. Más adat nem áll rendelkezésre az életéről.[1097]

5. 2. 5. Összegezve

Végignézve a kitüntetéses avatásokat, ha formálisan nem is estek át változáson és a feltételrendszerben sem következett be módosulás, az avatott személyek tanulmányi és tudományos előmenetelében jelentős diverzitás figyelhető meg. A behatárolt időszak azért jelentős, mert a két világháború közötti időszakot tekinthettük át, amely esetében az országos politikában és az államformában való változások, – s ha kis részben is – de a tudományos életre is hatással voltak, amelyre Csikós Miklós példa, ugyanis őt, mint hivatásos sorkatonát avatták fel a kormányzó védnöksége alatt.
Ha végigtekintünk az avatottakon, akkor láthatjuk, hogy a legtöbb diplomás családból származott, kevés volt, aki ezen kívül esett. Illetve azok is gyakran közhivatali szolgálatot láttak el. Az egyedüli személy Lányi János, akinek édesapja iparos: Szeged egyik leghíresebb cukrászmestere volt.
A jelöltek jelentős része már hallgató korában aktív tudományos munkát végzett, amely tevékenység előre jelezte a későbbi *Gubernatoris* avatás reményét. Így, ha utóbb nem is vált meghatározóvá életükben a kutatói munka végzése, azért a rangsorolásnál jelentős előnyként jelent meg. Ezen felavatott hallgatók nagy része – ha nem is mind, de – egyetemen maradt, vagy ha nem, a tudományos élettől nem távolodtak el teljesen. Így az avatási beszédekben gyakran elhangzott államfői kegy megelőlegezése később a döntések helyességét támasztotta alá. A sikertelen próbálkozások közül egyedüli kivétel *Vas Tibor*, aki később jelentős szakmai karriert futott be szemproblémája ellenére, miközben a kitüntetetté avatás rangsorolását a társ-

---

[1094] CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.; Uo. 32. doboz, 1939. február 1., 629/1938–39.
[1095] 1940-ben az igazságügyminiszter *Sápi Sándor* szegedi lakost a budapesti királyi ítélőtábla kerületébe joggyakorlatra bocsátotta. Egy évre rá a kecskeméti királyi büntető törvényszékhez bírósági joggyakornokká nevezték ki. 1942-ben a kecskeméti királyi törvényszéknél először bírósági aljegyző, majd jegyző lett. 1943-ban a kecskeméti királyi törvényszéken, mint bírósági titkár tevékenykedett, majd 1948-ban a kecskeméti járásbíróságra járásbíróvá léptették elő. *DM.,* 1940. január 6., XVI. évf., 4. sz., 4.; *Igazságügyi Közlöny*, 1940. január 31., XLIX. évf., 1. szám., 25.; Uo. 1941. január 31., L. évf., 1. szám., 28.; Uo. 1942. július 31., LI. évf., 7. sz., 265.; Uo. 1942. január 31., 1. sz., 23.; Uo. 1943. július 31., LII. évf., 7. sz., 254.; Uo. 1948. március 31., LVII. évf., 3. sz., 138.
[1096] CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.
[1097] CSML FJTJK 8. doboz, 492/1927–28.; Uo. 1927. október. II. rendes ülés, 560/1927–28.

jelölt származása és képzettsége döntötte el.

5. 3. A jogászhallgatók politikai aktivitása a két világháború között
5. 3. 1. Történeti alapok

Az első világháború utáni társadalmi és politikai feszültségekkel teli országban (őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság) egy normalizálódási időszak kezdődött, azonban a trianoni békeszerződés döntései folytán Magyarország helyzete jelentősen megroppant. Ezen okból kifolyólag a haza stabilitására egy keresztény nemzeti–nacionalista irányvonal vált meghatározóvá, ami által a jobbratolódás elkerülhetetlenné vált. Az egyetemi ifjúság szerepvállalása és a szélsőjobboldal felé való tolódása az akkori történelmi helyzetet figyelembe véve szükségszerű volt, hiszen az első világháborúban jelentősen kivették a szerepüket és egy vesztes európai politikai pozíciót kellett megélniük. A háborút megjárt hallgatók egyre intenzívebb szerepet vállaltak és követeltek maguknak az országos közélet irányításában, ennek következtében nőtt meg a szerveződési igény a körükben, azonban mindvégig politikailag semlegesnek hirdették magukat. A kezdeti időkben kizárólag egyetemi szinten szerveződő csoportosulásként tekintettek önmagukra, majd az idő múlásával egyre nagyobb társadalmi réteget igyekeztek lefedni.[1098]
Ezen egyesületek ideológiai alapja közös volt, elsődlegesen a keresztény–nemzeti gondolkodás kialakítása, de az évek előrehaladtával az antiszemita és irredenta elvek képviseletének fokozódása is megfigyelhető volt, amelyek az egyetemi hallgatótársak meghurcolásában csúcsosodott ki az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején.[1099] E csoportosulások egy része vallási alapokon nyugodott, mint például a római katolikus *Foederatio Emericana*[1100] és Szent Imre Kör,[1101] valamint a református Bethlen Gábor Kör,[1102] továbbá a bajtársi közösségek. Utóbbiak közül emelkedett ki a felekezeten kívüliséget hirdető és az összmagyar tudományegyetemi hallgatóságot összefogó Országos Turul Bajtársi Szövetség, amelynek tagszerve volt a jogászok Werbőczy Bajtársi Egyesülete is. A Turul Szövetség dominanciája azért szembeötlő, mert a fővárosi és a vidéki hallgatóság teljes összefogására törekedett, valamint figyelme az egyetemi hallgatóságon túlra is kiterjedt. A Turul Szövetség szoros kapcsolatot ápolt, de ellentétes elveket vallott a Hungária Magyar Technikusok Egyesületével, hiszen az utóbbi kizárólag a mérnökhallgatók csoportosulása volt, azon célból, hogy ideológiailag megfelelő mérnökgenerációt neveljenek ki. A Turul Szövetség további jellemzője, hogy a felekezeten felüliséget és a kormányzóhoz való hűséget hirdette, míg a Szent István Bajtársi Egyesület nyíltan Habsburg-párti volt, valamint a Turul Szövetség és annak társszervei szervesen beolvadtak a társadalmi és egyetemi körforgásba bálok tartásával, étkeztetéssel, segélyegyletekkel és egyéb más rendezvényekkel.[1103]
A bajtársi egyesületek tagjai pontosan meghatározott színeket, jelvényeket,[1104] továbbá a

---

[1098] Kerepeszki 2012, 30–44.
[1099] Kerepeszki 2008, 221–234.
[1100] *Foederatio Emericana:* 1921 nyarán jött létre, cisztercita alapítású, katolikus jellegű egyesület volt a két világháború közötti időszakban. Az *Emericana* német mintát követett, a *Cartell-Verband der Katholischen Studentverbandungen* szervezetét vette mintának. Ladányi 1978, 99.
[1101] *Katolikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szent Imre Köre*: 1888. január 18-án gróf *Zichy János* és *Steiner Fülöp* 10 ifjú segítségével alapította Szent Imre Önképző Egylet néven. Az egyetemi hallgatók katolikus, elméleti és gyakorlati képzését tartotta a fő céljának, illetve a katolikus öntudatra ébresztés és nevelés módszerével szándékozták ezt megvalósítani. Diós 2007, 827–828.
[1102] A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének érdekkörébe tartozó egyetemista csoportosulás volt, amely Kolozsvárott alakult, református jellegű volt. Szabó 1978, 153.
[1103] Kerepeszki 2009b, 456–460.
[1104] Arany-ezüst alapon arany-ezüst kis pajzs, és minden fakultásnak a saját színe: például a jogi karé az arany–sárga–(vörös), amely jobbról-balra átvetett dőlt csíkú szalagon feküdt. Télen fehér, nyáron kék sapkát viseltek. *Új Élet,* 1923. szeptember 13. 3.; CSML FJTJK 8. doboz, 1927. szeptember 20., I. rendes ülés, 443/1927–38.; *WBE Alapszabályai*: (kelt: 1921. december 29.) 4.§: CSML FJTJK 3. doboz, 1922. február, VI. rendes ülés, 476/1921–22.; A németeknél mindvégig a fekete-piros-arany szimbólumokra törekedtek. Ezen trikolor a német

ruházattal összhangban lévő tányérsapkát viseltek. Mindezek által pontosan látható volt, hogy a Turul Szövetség teljes szervezetét a német/osztrák *Burschenschaft*-ok mintájára alakították ki, azzal az eltéréssel, hogy a szervezeti elemeknek magyar–latin neveket adtak, ezáltal magyar nemzettudattal töltötték meg az átvett ideákat (Attila, Csaba, Werbőczy, *dominus, magister, patrónus*).[1105]

Az osztrák szervezetek, amelyek elsőként műszaki főiskolában jöttek létre a 19. században, nem voltak egységes csoportosulások, ráadásul a 1880-as évektől kezdve egyre jobban radikalizálódtak és antiszemitizálódtak. A szervezet különálló szervezetekből állt (testvériségek, korporációk és politikai vagy etnikai csoportosulások) az alapján, hogyan reprezentálták az azt alkotók érdekeit. A legerősebb és legnépesebb csoportosulás a német nyelvű hallgatók között volt, akik a német nemzet ideálját és elképzeléseit tükrözték. 1918 után újradefiniálták magukat, de ezzel együtt a korábbi elképzeléseikhez próbáltak hűségesek maradni és a baloldali eszmékhez is próbáltak húzni. Ezek után is különböző megosztásokkal jöttek létre, német-nemzeti, katolikus, szociáldemokrata és zsidó. Az 1920-as évekre az egyesületek tagjai a hallgatók 5%-át tette ki, a maradék 95%-a valójában a már nem hallgatói státusszal rendelkező személyek volt, ráadásul az antiszemitizmus is erősödni kezdett. A tagok megtagadták, hogy zsidó hallgatókkal legyenek együtt, ennek eredményeképpen a zsidó diákokat kizárták a csoportosulásból, így ők saját maguknak, a fentieken kívül hoztak létre egyesületet. Rajtuk kívül a szocialista hallgatók ellen is támadásokat intéztek az 1920-as és 1930-as években. A legdrasztikusabb az 1931 és 1933 közötti időszak volt, amikor folyamatosak voltak az atrocitások. Ekkor a német diákegyesületek és a szocialista szövetségek között zajlottak a küzdelmek. Azonban pár évvel később, *Hitler* hatalomra kerülését követően a katolikusokat kizárták a csoportosulásból és a nemzetszociálisták vették át az uralmat.[1106]

Az antiszemitizmus mind a mai napig érzékeny téma, azonban a két világháború közötti békeidőszakban az egyik legfontosabb politikai szempontot töltötte be, így Magyarországon az egyetemi egyesületek is hangsúlyt helyeztek rá, amelyek különösen a hallgatótársakkal szembeni véres megmozdulásokkal kapcsolatos események során mutatkoztak meg. A *numerus clausus* bevezetése és alkalmazása mellett mindvégig kitartott a Turul Szövetség, és amikor *Bethlen István* miniszterelnök javaslatára 1928-ban a XIV. törvénycikkel[1107] kvázi eltörölték a *numerus clausus* rendelkezéseit azáltal, hogy szociális alapon szabták meg az egyetemi kvótákat, az egyesület heves támadás alá vonta a kormányfőt és a kormányt. Mindezek következtében a zsidó származású hallgatókat érő atrocitások száma fokozatosan megnövekedett (Pécs, Debrecen, Budapest), amelyekről a szegedi sajtóban több tudósítást is lehet találni. A hallgatóság a támadáson túl gyakran félbeszakította az előadásokat, és ezzel akár lehetetlenné tehette volna a félév folytatását, valamint mintegy „hadat is üzent" az egyetemeken tanuló zsidóságnak.[1108]

---

zászló színeivel összhangban biztosította a nemzeti egységet. A sötét az éjt, a vörös a vért és az arany a szabadságot jelképezte. A színek a kis- vagy nagynémet egység kapcsán is meghatározóak voltak, mivel felmerült, hogy a fehér az aranyat felváltotta volna, ugyanis az új osztrák birodalom színe a fekete-fehér-vörös lett, így a továbbiakban a fekete-vörös-arany a vágyódást jelképezte a birodalmi egység megvalósulásáért. Pilz 2009, 17–40.

[1105] Ladányi 1978, 98–99.; *Új Élet*, 1923. szeptember 13., 3.

[1106] Jarczyk 2016, 17–22.

[1107] A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk módosításáról: *„Az engedély megadásánál […] másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy elsősorban a hadiárvák és a harctéri szolgálatot teljesítettek és a közalkalmazottak gyermekei, továbbá a különféle foglalkozási ágakhoz (mezőgazdasághoz, iparhoz, kereskedelemhez, szabad foglalkozásokhoz stb.) tartozóknak gyermekei az ezen foglalkozásokhoz tartozók számának és jelentőségének megfelelő arányban jussanak a főiskolákra és a fölvettek száma az egyes törvényhatóságok között is igazságosan osztassék fel."* Térfy 1929, 330.

[1108] Rozs 1999, 243–244.

A korszak eszmei hátterének a bázisa a Tanácsköztársaság után kialakult ellenforradalom volt, amelynek alapját a keresztény–nemzeti–konzervatív ideológia adta, azonban ez nem volt egységes, hiszen három, jól elkülöníthető ágon haladt tovább: jobboldali–antiszemita, klerikális és neokonzervatív. Az első világháború veresége, valamint az azt követő Tanácsköztársaság és a trianoni szerződés okán beálló határrendezések következtében a területi visszacsatolási revízió és a háború utáni újjáépítés miatt a „tenni akarásnak" a civil társadalmi bástyáivá az egyesületek váltak. A háború után szerveződött egyesületeknek több formája létezett: hazafias–nemzetvédelmi, érdekvédelmi, sport, vallási, és mindezek között kiemelt szerepet töltöttek be a „bajtársiaknak" nevezett csoportosulások, amelyeknek a gyökerei szintén a háborúig vezetnek vissza, mivel a fronton szerzett impulzusok összekovácsolták a fiatalságot. Azonban ez nem egyedi eset, Európa több országában, különösen Németországban alakultak ki ezen egyesületek, amelyek ott nagy hagyománnyal rendelkeztek. Az első ilyen csoportosulás 1815-ben Jénában alakult, amely a diákmozgalmak elődje volt.[1109] A csoportosulásukat két részre tudjuk bontani: az elsőben a már említett katonai múlttal rendelkező, de önsegélyező feladatokat ellátók, a másodikban az egyetemek vagy főiskolák keretein belül létrejött diákegyesületek voltak megtalálhatóak.[1110]
A Turul Szövetség és annak tagegyesületei határozták meg nagy részben a korszak ifjúság politikáját, amely annak köszönhető, hogy az elcsatolt területekről betelepülő fiatalok a bajtársi egyesületekben találták meg a helyüket, hiszen ezen csoportosulások újak és hagyomány nélküliek voltak, és így a hallgatóság intenzívebben tudott részt venni az eszmei alapok kialakításában. A fiatalság megítélése szerint a hasonló, de háború előtti egyesületek nem tudták megfelelően kifejezni a radikális eszméiket.[1111]
A témám szempontjából fontosnak tartom a mintaadó osztrák/német irányvonalra való kitekintést is. Ausztriában a háború utáni helyzetben az egyetemi professzorok egyhangúan panaszkodni kezdtek a kialakult pénzügyi nehézségekre. Ezenkívül a globális gazdasági válság felgyorsította az akadémikusok radikalizálódását, mert a demokratikus pártok nem nyújtottak meggyőző választ a sokrétű problémákra. A hallgatói létszám a pénzügyi inflációs válság ellenére folyamatosan nőtt, miközben a diplomások alig találtak munkát. A munkanélküliség különösen magas volt a diplomás pénzügyi és mérnöki végzettségűek körében. Az állami tisztviselők megtarthatták a munkájukat, de fizetésük egyharmaddal csökkent. A szabadúszó orvosok és ügyvédek jövedelme drasztikusan zuhant, mert kevesebb ügyfél juthatott hozzá a szolgáltatásaikhoz.[1112]
A Turul Szövetségről és annak társszerveiről, mint például a Werbőczy Bajtársi Egyesületről az elmúlt, lassan egy évtizedes időszakon belül több tanulmány- és könyvrészlet is megjelent, azonban ezek szinte kizárólag a Debreceni Tudományegyetem keretein belül lezajló eseményekről szólnak. Ezek közül néhány cikk foglalkozik a pécsi tudományegyetemi zavargásokkal, azonban sajnálatosan a szegedi megmozdulásokról nincs semmilyen hasonló tanulmány, így egyetemtörténeti kutatásom keretében ezen hiányt szerettem volna részben pótolni. A jogi kari tanácsi jegyzőkönyvekben nem maradt fenn forrás a Werbőczy Bajtársi Egyesületről, a kutatást pedig még az is nehezíti, hogy az egyéb források is hiányosak. Összevetve a téma kutathatóságát más egyetemekkel, Debrecenben külön levéltári doboz található kizárólag a fentebb említett társszervre vonatkozóan. A téma egyik kiváló ismerője és a Turul Szövetség debreceni ágának szakértője *Kerepeszki Róbert,* a Debreceni Egyetem adjunktusa, akinek munkái nagy segítséget szolgáltattak a kutatásom során.

[1109] Adam 2006, 4–9.; *lásd*: Szabó 2002.
[1110] Kerepeszki 2009a, 25–28.; *lásd:* Ugrai 2018.
[1111] Kerepeszki 2009a, 29–32.
[1112] Jarusch 2016, 25–26.

5. 3. 2. Szervezeti keretek

5. 3. 2. 1. A személyi struktúra

A tagok a Turul Szövetségben és az alszervein belül szigorú hierarchia alapján helyezkedtek el. Legalsó fokán – mint a szövetségbe belépő új tagok – a *daruk* voltak, akik kizárólag azon egyetemi karok rendes vagy rendkívüli hallgatói lehettek, amelyek mellett működött bajtársi egyesület.[1113] Ezen kezdő időszakuk három és fél évig tartott, amelyet egy szigorú „daru vizsga" követett. A daruk nem rendelkeztek sem aktív, sem passzív szavazati és felszólalási joggal, ezeket csak a vizsga letétele után nyerték el, hiszen azzal váltak teljes jogú tagjává a szervezetnek. Ezt követően, ha *leventeként* megválasztották őket egy feladatra, akkor azt kötelesek voltak elvállalni. A vizsga anyaga 200 kérdést tartalmazott, amelyből minden alkalommal 12-őt tettek fel, amelyek közül 5 kötelező és mindenkinek ugyanaz volt. Ezen előírt kérdések az egyesület céljára,[1114] a levente jogaira–kötelezettségeire, a bajtársi fegyelemre és a bajtársi tízparancsolatra vonatkoztak. A felsoroltakra a választ szóról-szóra kellett tudni, a kérdező elnök a korábbi *darufő* volt. Mindezeken túl egyéb más speciális elvárásnak nem kellett megfelelnie a belépni kívánkozó személynek, még nők is tagjai lehettek (hazánkban is voltak külön női részlegek),[1115] azonban kiemelten férfiúi csoportosulás volt, tekintettel arra, hogy dominánsan férfi hallgatói voltak az egyetemeknek.[1116] Ugyanakkor valamely keresztény vallási felekezethez való tartozást is megkövetelték, főleg a római katolikust, evangélikust és reformátust, illetve igazolni kellett, hogy a dédszülőkig visszamenőleg nem volt izraelita a családban.[1117] Azonban attól nem lehet eltekinteni, hogy a bajtársi egyesületekhez ajánlás útján történt a felvétel, amely 5 *levente* vagy 1 *dominus* ajánlását jelentette, ezáltal biztosították, hogy kizárólag a „legmegbízhatóbb" hallgatók kerültek be a szervezetbe.[1118]

Az 1930-as években megnőtt a *dominusok* – magyarul: öregurak – szerepe, akik a diploma megszerzése után is a Szövetség tagjai maradtak és aktív szerepet vállaltak a Szövetség irányításában, továbbá a rendezvényeken rendszeresen megjelentek, mint védnökök. Ugyanezen időszakban hozták létre a *novíciusi* tisztséget azok részére, akik még nem töltötték be a 18. életévüket, mégis bevonták őket a Szövetség munkájába. Ugyan inkább csak reprezentatív funkciójuk volt a *patrónusoknak* (védnökök), de azért fontos szerepet játszottak, mert az oktatói karból kerültek ki, valamint sokan közülük *magiszterré* is váltak. A *patrónusok* testületét illette meg az egyesület működése felett a legfőbb felügyeleti jog, amelyet közvetlenül a *magister* gyakorolt, akit a *patronusok* maguk közül választottak és

---

[1113] A fentieken kívül az alapszabályban külön kitértek arra, hogy a nemi különbségre való tekintet nélkül, mindaddig, amíg az egyetem fegyelmi hatósága alatt álltak, tehát államvizsgáig, illetve a doktori védésükig lehettek darvak és leventék. In: *WBE Alapszabályai* 7.§.

[1114] *WBE Alapszabályai* 5§.

[1115] Európában az első női csoportosulások a Köln-Bonn környél jöttek létre 1899-ben, a lehetőségeik akkor nőttek meg, amikor az oktatást kiterjesztették rájuk, minderre az esélyt 1887-ben kapták meg, ugyanis ekkortól érettségizhettek a nők Ausztriában. Az egyetemet 1896-ban nyitották meg számukra az osztrákok, majd 1899-ban a németek; legelőször az orvosi karon tanulhattak, a bécsi jogi karra 1919-ben nyertek bebocsátást, majd 1928-ban az evangélikus teológiára és végül 1946-ban a katolikus teológiára; a habilitáció jogát az 1920-as években kapták meg. 1910-ben alakult a mai Humboldt Egyetemen az első női egyetemi csoportosulás. Az 1920-as években közel 100 női egyesület volt, miközben az 1930-as években a hallgatók negyede volt csak nő. Graf 2009, 122–124.

[1116] Az 1935/1936. tanév második szemeszterében a hallgatónők több mint a fele a szövetség tagja volt. Egyre több nő lett a Turul Szövetség tagja, ráadásul 1935-ben külön tábort is kellett nekik szervezni Gyulán. Azonban elsődlegesen a nők, mint családanya és feleség pozícióját hangsúlyozták a gyűléseken és az egyesületen belül is. Kerepeszki 2012, 57–58.

[1117] Kerepeszki 2012, 52–54.

[1118] *Új Élet,* 1923. szeptember 13., 4.

kizárólag a Tudományegyetem nyilvános rendes tanára lehetett.[1119] Ezeken felül a korszak fontosabb politikai tisztségviselői,[1120] akik azonos nézőpontot vallottak a Szövetség céljával, szintén a *dominusi* vagy *patrónusi*[1121] titulust kaptak.[1122] A *dominusok* jelentősége nem csak a fenti esetekben bírt relevanciával, hanem a későbbi elhelyezkedésben is, hiszen a Werbőczy BE a Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületével szoros kapcsolatot ápolt, és a tagok egy része a Bajtárs Egyesület korábbi tagja volt, majd *dominusként* tagja is maradt, ezáltal a közreműködésükkel a végzett hallgatók könnyebben találtak és kaptak állást.[1123]

5. 3. 2. 2. A szervezeti keretek

A Turul Szövetség szervezeti felépítésének[1124] megismerése szintén elengedhetetlen a téma szempontjából. A legfőbb szerv a *Fővezérség*, amelynek tagjai voltak a fővezér, a kerületi vezérek, az országos nádor, a főkincstárnok és a szövetség pénztárosa, valamint alanyi jogon az alájuk tartozó hat ügyosztálynak[1125] a vezetői is. A Fővezérség minden tagra kötelező erejű határozatokat hozott, valamint minden osztály és alszerv ügyeibe betekintési joga volt, azaz teljes ellenőrzése alatt tartotta az alsóbb szerveket. Bár kisebb szereppel bírt, de valójában a szellemi irányítónak a *Szenátus* (Nagy Tanács) számított, amelynek tagjai a magiszterek, a tagegyesületek vezetői és maga a Fővezér voltak, valamint az országos vezérek és azon patrónusok, akiket a Szenátus többi tagja szótöbbséggel megszavazott. A Szenátusnak is volt elnöksége, amely az öt évre titkosan választott elnökből és két elnökhelyettesből állt. Őket a tagjai maguk közül választották. Ezen eseményeken a Szenátus legfiatalabb tagja volt kötelező jelleggel az íródeák, aki a jegyzőkönyvvezetői feladatokat látta el. A Szenátusnak döntési joga volt a kisebb jelentőségű fegyelmi kérdésekben, hiszen ezen kérdések eldöntésére külön szervet hoztak létre, a héttagú *Országos Gyulaszéket*. Ezen szerv kiemelten azon fegyelmi ügyekkel foglalkozott, ahol az ún. nádor képviselte a „vádat". Így a Szenátus a fegyelmi hatósági jogkörét csak a vezérek, a Fővezér és a költségvetéssel foglalkozó számvizsgáló bizottságok felett gyakorolhatta. A vidéki szervek életét a *kerületi vezérség* irányította, a tagjai töltötték be az összekötő kapcsot a tagszervezetek és a fővárosi központi szervek között.[1126]

5. 3. 3. Táboroztatások

5. 3. 3. 1. A szegedi táboroztatások és azok jelentősége

A Turul Szövetség működésében nagy jelentősége volt a táboroztatásnak. Ezek közül a legfontosabb szerepet az *Országos Követtáborok* töltötték be, amelyek valójában a Szövetség éves, országos gyűlésének feleltek meg. Itt vitatták meg az éves beszámolókat, a költségvetést, az újabb tagegyesületek felvételét és az esetleges kizárást, az alapszabály módosítását, illetve a Fővezérség és a kerületi vezetőség tagjainak esetleges leváltását és az

[1119] *WBE Alapszabályai* 7.§.

[1120] A sajtó arról közölt híreket, hogy a közoktatásügyi miniszter „szeretettel fogadta" azokat az információkat, amelyek arról szóltak, hogy az egyetemi hallgatókat véresre verték. Miközben a diákszónokok kijelentették, hogy aki a *numerus clausus* ellen küzd, az hazaáruló. Ezen okból kérték vissza Klebelsbergtől – mint a bajtársi egyesület tiszteletbeli *dominuszától* – a jelvényeit. *Népszava,* 1927. október 26., LV. évf., 243. sz., 5–6.

[1121] *„… majd délután a Turul Szövetség szegedi kerülete dísztáboroztatásán patrónusává avatta Varga József minisztert." SZN.,* 1939. október 31. 3.; Kiss – Vajda, 2012, 479. sz. *Varga József* ez idő tájt a kereskedelmi és közlekedési minisztérium vezetésével megbízott iparügyi miniszter volt.

[1122] Kerepeszki 2012, 52-53.

[1123] Pelle 1998.

[1124] Kiss – Vajda 2012. 32. sz.

[1125] Elnöki–szervezési–jogi, gazdasági–diákszociális, kulturális–sajtó–propaganda, külügy, sport–testnevelés. Kerepeszki 2012, 59.

[1126] Kerepeszki 2012, 59–60.

újak megválasztását.[1127] Mivel egyesület volt, ezért nyilvántartásba kellett venni, így nem a kultuszminiszter, hanem a Belügyminiszter jegyezte ellen az Alapszabályát.[1128] A résztvevő tagok személyi köre a Fővezérségre, a kerületi vezérség tagjaira, a helyi bajtársi csoportok vezetőire terjedt ki, valamint minden egyesület a taglétszáma alapján minden 50. fő után küldhetett egy követet. Bár reprezentatív jelentőségük volt, de a nemzeti vagy nagyobb ünnepeken dísztáborokat tartottak, amelyek a maguk nemében a legmeghatározóbbá váltak.[1129] Például 1929. március 14-én tartotta a Turul Szövetség a szegedi egyetemi hallgatóknak a dísztáboroztatását, amelyen a Szövetség összes ernyőszerve, kiemelten a Csaba (orvosi), a Werbőczy (jogász, képviselte a Werbőczy BE magisztere, aki egyben a jogi kar dékánja volt: *Kiss Albert*)[1130], a Rákóczi (gyógyszerész) és az Árpád (bölcsész)[1131] tagjai vettek részt, valamint *Polner Ödön* jogi kari dékán is tiszteletét tette, illetve *Menyhárth Gáspár* volt egyetemi rektor. Az esemény különlegessége volt, hogy már bajtársnők is részt vettek a dísztáborozáson és annak a folytatásaként zajló *gaudiumon*.[1132] 1934 decemberében a Tisza Szállóban tartott dísztáboroztatáson a Werbőczy BE 57 új tagot avatott fel.[1133]

A kiemelkedő események közé tartozott az évnyitó nagytáborozás, amelyet mindegyik bajtársi egyesület megszervezett, mert az új daruk és leventék felavatása itt történt meg. Továbbá az egyéb kitüntetéseket itt adták át, például a tanulmányaiban kiváló hallgatókat Werbőczy-aranygyűrűvel/plakettel tüntették ki. De a legfőbb, hogy a tisztikar felállítása is itt történt meg. 1923-ban október 20-án tartotta a szegedi Werbőczy BE az évnyitó (avató) nagytáborozását, amely szépen mutatja az egyesületen belüli hierarchiát. A magiszter elnöklete alatt nyitották meg, aki ekkor *Szandtner Pál*[1134] nyilvános rendes tanár volt, ugyanitt *Kószó Györgyöt* tiszteletbeli örökös vezérré választották. A „rendes" vezér *Regdon László*,[1135] az alvezér *Zsinkó János*, a nádor *Lázár István*, az íródeákok *Vass Béla* és *Gyurki Gyula*, az állományvezető *Dákits Mihály*, a regös *Cserza Kálmán*, a pohárnok *Gulácsi Lajos* volt.[1136]

A következő év november 5-én zajlott az avató nagytáboroztatás, ahol a vezér *Regdon László* a megnyitóbeszédében beszámolt a múlt évi tevékenységekről és egyúttal az az évi programot[1137] is felvázolta; ezen az estén 14 darut és 16 leventét avattak fel. Az eseményen a jogászélet több kiemelkedő személye is megjelent, mint patrónus, köztük a jogi kar több jeles oktatója: *Menyhárth Gáspár*, *Kiss Albert*, *Moór Gyula, Tóth Károly,*[1138] *Kosutány Ignác*;[1139] mindezeken túl *Haberman Gusztáv* törvényszéki tanácselnök, *Sőreghy Mátyás* ügyvéd és

---

[1127] 1926. március 30-án a *Szegedi Új Nemzedék* című napilap arról számolt be, hogy a Turul Szövetség tisztújítása a napokban zajlott le a VI. Országos Követtábor keretében, ahol az alapító fővezért, *vitéz Bánsághy Györgyöt* újraválasztották a pozíciójában, ugyanez történt *Regdon Lászlóval* is, aki a szegedi kerület újbóli elnöke lett, valamint a Werbőczy Bajtársi Egyesület negyedjére megválasztott vezére. *SZÚN.,* 1926. március 30. 4.; Kiss – Vajda, 2012, 179. sz.

[1128] Kerepeszki 2012, 46.

[1129] Kerepeszki 2012, 60–61.

[1130] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 31.; Árkossy 2020, 21–31.

[1131] A bajtársi egyesületek elnevezései minden esetben valamelyik mitikus vagy történelmi hőshöz kötődtek, hiszen a magyar nemzeti eszméhez való szoros ragaszkodásukat ezzel is fokozni akarták a csoportosulások. *Turul Szövetség levele a Rektorhoz*: CSML HMTR 389/1940–41.; Kádár–Vági.

[1132] *SZN.,* 1929. március 15. 4.; Kiss – Vajda, 2012, 245. sz.

[1133] *SZN.,* 1934. december 2. 2.; Kiss – Vajda, 2012, 338. sz.

[1134] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 45.; Révész 2020b, 687–704.

[1135] Később komoly szakmai pályát futott be a szegedi bíróságokon. 1927-től joggyakornok volt a szegedi járásbíróságon. 1933 nyarán a szegedi törvényszékhez királyi bírósági jegyzővé, majd 1935-ben az ítélőtáblához királyi bírósági jegyzővé nevezték ki. *Igazságügyi Közlöny,* 1935. január 31., XLIV. évf., 1. sz., 18.; Uo. 1933. július 31., XLII. évf., 7. sz., 117.; Uo., 1927. július 31., XXXVI. évf., 7. sz., 90.

[1136] Kiss – Vajda, 2012, 116. sz.; *Új Élet.* 1923. november 6., 9. sz., 3.

[1137] Külföldi tanulmányutak, kultúr- és zenedélutánok, céllövészeti gyakorlatok, bajtársi misék. *SZÚN.,* 1924. november 6., 5.

[1138] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 47.; Pákozdi 2020, 747–758.

[1139] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 31.; Tamási 2020b, 409–419.

Paraszkay Gyula járásbírósági elnök is jelen volt a több mint 200 tag között.[1140]
Az avató nagytáborok kétévente zajlottak és leginkább november-december környékén, hiszen a tanévkezdéshez kapcsolódtak. 1926. december 4-én tartotta a Werbőczy az újabb avató ünnepségét, amelyet *Vass Béla* nyitott meg, majd felolvasták *Szandtner Pál* professzor búcsúlevelét, aki egyéb elfoglaltságaira[1141] hivatkozva lemondott a magiszteri tisztségéről, ezzel együtt az egyesület tiszteletbeli magiszterévé választották. Utóda *Kiss Albert* professzor lett, aki a beszédében kiemelte, hogy *„két Akadémián és két egyetemen már eddig is, mindig az ifjúság őszinte barátja és jó akarója volt, azonképpen az lesz a szegedi egyetemen ezentúl is."* A nagytáboron több jogi kari oktató is tiszteletét tette: *Kosutány Ignác, Kolosváry Bálint* (az évi dékán), *Moór Gyula, Ereky István*, *Buza László*, *Heller Erik*.[1142] Este a Hági étterem különtermében tartott táboroztatáson a kultuszminiszter, *Klebelsberg Kunó* is megjelent, amelyen *Tóth Károly* egyetemi rektor és a „kormánypárt igazgatótanácsának a tagjai" köszöntötték a minisztert.[1143]
1935 májusában zajlott a Werbőczy BE egyik tisztújítása, amelyet *Kiss Albert* rektor és egyesületi magister nyitott meg, ezen a rendezvényen *Balogh Gergő* egyetemi gyakornokot választották meg a Werbőczy BE vezérévé. A tisztikar a következőkből került ki: alvezérek *Lengyel István* és *Széchenyi István*, nádor *Urbán János*, főkincstárnok *Papp Bertalan* és a kincstár őr *Bálint Lajos*. Ugyanekkor a Gyulaszék tagjait is megválasztották *Matuskovich Tibor*, *Kardos-Adamovits László*, *Gresz György*, *Polgár Gaszton* és *Király László* személyében.[1144]
A vezéri pozícióban *Balogh Gergő* nem tétlenkedett, hiszen 1935. szeptember 8-ra össze is hívta az összes szegedi bajtárs egyesület vezérét. A megbeszélés oka abban keresendő, hogy stagnált az egyesületekbe belépő hallgatók száma, ezért a bajtársi egyesületeken kívüli hallgatóság beszervezése vált a legfőbb céllá. A megbeszélés eredményeként egy hárompontos megállapodást írtak alá az Americana, a Turul Szövetség, illetve a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének a képviselői. A megállapodás tartalma arra terjedt ki, hogy mindent megtesznek a hallgatói létszám teljes tagsági beszervezéséért, és ennek eredményességéért együtt fognak működni.[1145]

5. 3. 3. 2. Egyéb közösségi rendezvények

A közösség együtt tartására gyakori jelenség volt az ún. *kultúrdélutánok* szervezése: zenei darabok, versek, egyéb ismeretterjesztő előadások, amelyeket gyakran zenei aláfestéssel is ellátták.[1146] Szervesen ide tartoztak a farsangok és Mikulás-esték, ahol szintén a kultúrdélutánokhoz hasonló műsorrend zajlott: ezek zenés–dalos műsorok voltak, a daru- és leventeavatásokkal egybekötve.[1147]
Az egyetemi élet kiemelkedő eseményei közé tartoztak a bálok is, amelyek közül a jogászbál emelkedett ki, mivel a jogi kar hallgatói, oktatói, a Werbőczy BE darui, leventéi, *dominusai*, a szegedi bírói és ügyvédi kar együttesen vettek részt ezen eseményen. 1927. január 22-én a Tisza Szálló nagytermében került sor a IV. Jogászbálra, amelynek jelentőségét az adta, hogy az akkori kultuszminiszter, *Klebelsberg Kunó* és neje is tiszteletét tette rajta, valamint az

[1140] *SZÚN.,* 1924. november 6., 5.; *Új élet,* 1923. november 9., 3.
[1141] *Almanach,* 1971, 45.; Balogh 1999, 48.
[1142] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 26.; Németh 2020, 279–300.
[1143] *DM.,* 1926. december 4., 3.
[1144] *SZN.,* 1935. május 7., 2.; Kiss – Vajda, 2012, 355. sz.
[1145] *Délvidéki Ifjúság,* 1935/1936. október., 2. sz., 6.; Kiss–Vajda, 2012, 361. sz.
[1146] *SZÚN.,* 1924. február 20., 3.; Uo.1924. április 6., 4.; Uo.1925. november 26., 4.; Uo. 1925. november 26., 4.; Kiss – Vajda, 2012, 130; 133; 168. sz.
[1147] *SZN.,* 1930. december 7., 5.; Kiss – Vajda, 2012, 269. sz.

akkori rektor, *Tóth Károly* jogász professzor szintén megjelent.[1148]
A nagyobb írók és költők évfordulóját is megünnepelték, ezek közül említést érdemel például a „Nagy Mesélőé", hiszen 1925-ben ünnepelték *Jókai Mór* születésének 100. évfordulóját, amelyről a Werbőczy Bajtárs Egyesület március 25-én egy matiné keretében emlékezett meg a Belvárosi Moziban. Az ünnepséget *Csengery János*[1149] rektor nyitotta meg.[1150]

5. 3. 4. Hallgatótársak elleni atrocitások

5. 3. 4. 1. Nemzetközi kitekintés

Az izraeliták ellen elkövetett atrocitások száma jelentősen megnőtt a 1920-as évek végén,[1151] ezekben a Werbőczy tagjai kiemelkedő szerepet játszottak, ezeket gyakran az egyetem falain belül követték el.
Ezen atrocitások nem voltak egyedüliek Közép-Európában, ugyanis Ausztriában, Lengyelországban, Romániában is gyakori jelenségek voltak, ahol következetesen verték és alázták meg az izraelita vagy annak kinéző egyetemi hallgatótársakat, miközben a nacionalizmus fokozatosan erősödött. Azonban nem minden országban volt ez így, köztük Csehszlovákiában sem, ahol 1928 augusztusában a kassai tábla *Horváth András* magyar nemzetiségű 20 éves joghallgatót egy évi börtönre ítélte, mert tagja volt a „Werbőczy Bajtársi Szövetségnek." Az ítélet indokolásában azzal magyarázta a bűnösség kimondását a törvényszék, hogy a Werbőczy Bajtársi Egyesület közismerten a magyar faji szolidaritás ápolására alakult.[1152]
A lengyel egyetemeken történt erőszakos magatartások több zsidó diák életét követelték 1939-ig, ráadásul 1935 novembere és 1936 áprilisa között legalább száz izraelita hallgató sérült meg. A Prágai Műszaki Egyetemen az antiszemita hangulat többször „zsidó nélküli napot" eredményezett, amely azt jelentette, hogy megakadályozták az izraelita hallgatók belépését az egyetemre, s mert mindez általában a vizsgaidőszakra esett, ezzel a fokozatszerzésüket is korlátozták. A lengyel diákszövetségek több hetes diáksztrájkját követően külön ülőhelyet (ún. *getto ławkowe* = gettópadokat) vezettek be a zsidó hallgatók számára.[1153] Mindezek hazánkban is megjelentek, ugyanis 1933 decemberében *„Az Est"* című folyóirat Szegedről tudósította, hogy az előző napi megbeszélésen a nacionalista diákszövetségek döntöttek, és elfogadták az úgynevezett *„gettó döntéseket" (Gettobeschluß)* a szegedi székhelyű tudományegyetemen. A jogi kar professzora megkérte a zsidó hallgatókat, hogy másnap jelenjenek meg az előadóteremben és üljenek le az utolsó padokba. Helyette az izraelita diákok a megérkezésük után azonnal elhagyták a nagyelőadót.[1154]
A Bécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanult az 1930-as években *Bruno Kreisky*, a későbbi birodalmi kancellár, aki visszaemlékezéseiben erős antiszemita atmoszféráról írt. Memoárjában leírta, hogy gyakran a teremből kivonszolt hallgatót a folyosón és a lépcsőn sorban állva ütötték addig, amíg nehézkesen ki nem menekült az elkövetők által képzett útvonalon. A lengyel egyetemeken a zsidó hallgatók helyzete – különösen Varsóban, Lembergben, Krakkóban és Vilniusban – hasonlóan kegyetlen volt. A lengyel-zsidó származású író és filozófus, *Artur Sandauer*, 1930-ban Lembergben tanult. Memoárjában az (1932 és 1936 között) ott töltött négy évet dzsungelnek írta le. A tanterembe behallatszott a

---

[1148] *SZÚN.,* 1927. január 9., 6.; Kiss – Vajda, 2012, 200. sz.
[1149] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 62.
[1150] *SZÚN.,* 1925. március 27., 4.; Kiss – Vajda 2012. 151. sz.
[1151] 1926 októberében a budapesti egyetemen megkezdődtek az igazoltatások. Mindezt azzal indokolták, hogy a legteljesebb *numerus clausust* követelték és ennek révén a szegedi fiatalok is az igazoltatások bevezetését határozták el. *DM.,* 1926. október 20., II. évf., 242. sz., 3.
[1152] *Eger,* 1928. augusztus 24., XLV. évf., 194. sz., 3.
[1153] Fritz –Rossoliński-Liebe 2016, 8–9.
[1154] *Neues Wiener Journal*, 1933. december 6., XLI. évf., 14.385. sz., 6.

folyosóról beszűrődő sikongatások és verések hangja, miközben a professzorok nem tettek ezek ellen semmit.[1155]
Az 1933. évi bécsi zavargások gyökere 1920. április 26-ig vezethető vissza, amikor is az izraelita hallgatók állítólagos egyetemi korrupciója ellen lázadtak fel a fiatalok, amely végül az izraelita menza lerombolásában csúcsosodott ki. Másnap a nemzetiszocialista hallgatók az egyetemi kapunál bántalmazni kezdték az órára tartó zsidókat és a rámpán lelökték őket, majd verekedés kezdődött a szocialisták bekapcsolódásával, végül az egyetemi őr választotta el őket és a rektor „zárt egyetemet" rendelt el.[1156]
Két év múlva még mindig erős antiszemitizmus volt megfigyelhető Bécsben, de leginkább az ott élő német fiatalok között. 1922-ben a prágai diákság mintájára, valószínűleg müncheni és budapesti biztatásra, hatalmas mozgalom indult a bécsi egyetem hallgatói között a zsidó diákság ellen, amelynek célja a *numerus clausus* bevezetése volt, ami 10 százaléknyi izraelitának engedte volna meg az egyetem látogatást. A zsidóellenes mozgalom a kereskedelmi főiskolán kezdődött, ahol először voltak összecsapások a zsidó és keresztény hallgatók között. A mozgalom átterjedt a mezőgazdasági főiskolára, majd Bécs valamennyi főiskolájára. A tüntetés eredményeképpen az összes felsőoktatási intézményt bezárták.[1157]
A gazdasági világválságot követően a nemzetiszocialisták térnyerése egyre erősödött és Ausztriában a második legerősebb párttá lettek, akik a hallgatói csoportosulásokban is egyre erősebb teret nyert magának, így a szocialisták és a zsidók mind jobban háttérbe lettek szorítva. 1931. június 23-án az alkotmánybíróság megsemmisítette a hallgatói egyesületek megosztásáról szóló rendeletet és az említett két csoportosulás hallgatóit kiűzték az egyetemről, majd a nacionalisták vették át az uralmat. Nem sokkal utána a nemzetiszocialisták két sárgás plakátot tűztek fel a főbejárat oszlopaira, amelyre piros szavakkal írták: *„zsidóknak belépni tilos!"* Ezek a plakátok órákig fenn voltak, mire eltávolították onnan őket. A lázadás magával ragadta a többi hallgatót is, ugyanis egészen 1933 közepéig az események változás nélkül folytatódtak. Közben Bécsben az izraelita hallgatókat is egy hasonló ernyőszervezet fogta közre, mint a nacionalistákat, vagy itthon a bajtársakat. A támadások fő irányvonala az egyetemi Anatómiai Intézet felé irányult, oka abban kereshető, hogy az orvosi képzésben volt a legmagasabb az izraeliták száma.[1158]
Szegeden is történt hasonló *incidens*: az Anatómia megtámadásának egyik kiemelkedő eseménye volt, amikor az izraelita hallgatóknak a földszinti ablakon keresztül kellett menekülniük, a női hallgatókat pedig a tanársegéd vette védelmébe és kísérte ki az épületből, miután az orvos kari dékán a jogász és bölcsész bajtársakat felszólította a távozásra, de azok annak ellenére behatoltak az épületbe.[1159]
Romániában a kolozsvári egyetemen már nagyon korán, 1919 őszén felmerült a *numerus clausus* bevezetésének a kérdése. *Iuliu Moldovan* professzor arra hivatkozva javasolta a zsidó diákok számának a csökkentését, hogy túlságosan magas volt Erdélyben a zsidó orvosok aránya. Egy évvel később az egyetemi szenátusban ismét napirendre került az ügy, ekkor viszont már a magyarországi zsidó diákok kolozsvári egyetemre történő felvételizését akarták megakadályozni. Habár a két világháború között egyik romániai egyetemen sem került sor a *numerus clausus* bevezetésére, mindenhol napirenden volt a zsidó diákok fizikai bántalmazása és a tantermekbe történő bejutásuknak a megakadályozása. Mindezekre leggyakrabban a jogi és az orvosi fakultásokon került sor. A legkegyetlenebb eset 1927-ben történt, amikor is az 5–6 ezer román diák részvételével megtartott nagyváradi

[1155] Fritz –Rossoliński-Liebe 2016, 7–8.
[1156] Bauer 2016, 150.
[1157] *Bécsi Magyar Újság*, 1922. november 28., IV. évf., 271. sz., 3.; *Prágai Magyar Hírlap,* 1922. november 29., I. évf., 128. sz., 5.
[1158] Kurt 2016, 151–160.
[1159] *DM.,* 1928. október 24., IV. évf., 241. sz., 4.

diákkongresszus magyar- és zsidóellenes vérengzésbe torkollott. A kongresszusról hazatérő diáksereg végigfosztogatta Nagyvárad és Kolozsvár központi izraelita vezetésű boltjait, zsinagógáit, a zsidó férfiak szakállát szárazon leborotválták. A halottak (5 fő) és sebesültek (40 fő) száma fokozatosan emelkedett. Egy kisgyermeket a diákok a szó legszorosabb értelmében felkoncoltak, amikor az a román diákság román kérdésére nem tudott románul válaszolni. *Sonnenfeld* hírlapírót pedig az újságíró egyesület klubhelyiségében ölték meg. Az egyik áldozat *Madas László* tizenhét éves nagyváradi magyar diák volt, akinek a halála okán a magyar Turul Szövetség nemzetközi elégtételt követelt.[1160]
Az egyetemi antiszemitizmusnak két szintje bontakozott ki minden egyetem esetében. Az első szintet a diákok képviselték, akik az erőszak alkalmazásán túl a diákmozgalmi életben és a sajtóban is napirenden tartották az antiszemitizmust. Ez minden esetben összekapcsolódott a szélsőjobboldali szervezetek támogatásával. Az egyetemi antiszemitizmus második szintjét a felsőoktatási intézmények és azok vezetői, tanárai képezték, hol a rend fenntartójának szerepét vállalva, hol pedig a *numerus clausus* eszméit tartalmazó követeléseket támogatva, ez utóbbi hazánkban nem olyan dominánsan jelent meg, mint Ausztriában.[1161]

5. 3. 4. 2. A szegedi joghallgatók által elkövetett sérelmek

A tudományegyetemek berkeiben zajlott hallgatói „lázadások" az 1927/1928. tanévre érték el a csúcspontjukat, de az ezt megelőző és követő években is rendszeresen voltak zavargások és zsidóverések. A nagyobb egyetemi városokban, mint például Budapesten, Debrecenben, Szegeden, Pécsett nagyon gyakran ugyanazon forgatókönyv alapján történtek a zavargások. A „*bajtársak*" beálltak az egyetemi/kari épületek bejáratához és elállták a főbejáratot vagy egy-egy előadó terem bejáratát, majd kvázi „igazoltatták" a hallgatókat, aminek az lett a következménye, hogy a zsidó származású hallgatókat nem engedték be az épületekbe. Néha összeverték és kidobták őket az épületekből.
1927. október 25-én fővárosi mintára az elsőéves joghallgatók szervezték meg, – a bajtárs egyesületek vezetőinek tudta nélkül – azonban másnap már maguk a fővezérek irányításával történtek meg az igazoltatások[1162] az egyetemi épületek főbejáratiban azért, hogy a zsidó származású hallgatók ne mehessenek be. A legkirívóbb a rektori épület előtti igazoltatás volt, amely következtében egy jogász végzettségű, de hírlapíró tevékenységet betöltő férfi nem léphetett be az épületbe, ennek oka, hogy az izraelitákon kívül őket is kitiltották. Este a hallgatóság a *Délmagyarország* szerkesztősége előtt tartotta meg a bajtársi gyűlését, amelyen *Kolosváry Bálint* és *Kiss Árpád* egyetemi tanárok is megjelentek a *dominusi* kitűzőikkel és rendre intették az ifjúságot.[1163]
Gyakran előfordult, hogy magában az előadó termekben rontottak a számukra nem megfelelő származású hallgatókra, és ezek után a leütött diákokat egészen az ajtóig vagy főbejáratig rugdosták. Kirívó eset, hogy 1932 novemberében Debrecenben még a zsidó származású női hallgatókat is inzultálták.[1164] A zavargások megfékezésére a leggyakoribb eszköz az egyetemi épületek bezárása volt, amire a szegedi viszonyok között is találunk precedenst. Sok esetben azonban a hallgatóság az egyetemi atrocitásokon túl még radikálisabb eszközökhöz

[1160] Gidó 2012, 230–233.; *Prágai Magyar Hírlap,* 1927. december 10., VI. évf., 281. (1615.) sz., 1.; Uo. 1927. december 16., VI. évf., 286. (1620.) sz., 1.; Uo. 1927. december 8. VI. évf., 280. (1614.) sz., 5.
[1161] Gidó 2012, 233.; Cârstocea 2016, 62.; *Arbeiter Zeitung,* 1927. május 31., XL. évf, 149. sz., 3.p.
[1162] *„– Az előadásról kifelé törekvő hallgatóknak a kapunál néhány fiatalember útját állotta. Némelyik bajtársi szövetségi jelvényt viselt és a legtöbbnél bot volt. – Igazold magad! – mondották az előadásból kijövő hallgatóknak. Ezek látván a túlerőt, elővették az indexüket, mire az igazoltatók így szóltak: – Index nem számít, csak bajtársi igazolványt fogadhatunk el. Erre van utasításunk. – Ezen az alapon aztán a zsidó vallású egyetemi hallgatókat ütlegelni kezdték." Az Est,* 1924. október 3., XV. évf., 207. sz., 3.
[1163] *DM.,* 1927. október 28., 1.; *Arbeiter Zeitung*, 1927. október 27., XL. évf., 294. sz., 3.
[1164] Kádár – Vági.

folyamodott, például Debrecenben és Budapesten több esetben a zsidónegyedekbe vonultak „randalírozni". A rendvédelmi szervek igyekeztek megfékezni a zavargásokat, azonban az egyetemi autonómia miatt ez gyakran megvalósíthatatlanná vált.[1165] Az ilyen incidensekre példákat a szegedi napilapokban is találunk, ugyanis A *Délmagyarország* és a *Szegedi Napló* kiemelten foglalkozott e kérdéskörrel.

1930 őszén, amikor *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter éppen Szegeden tartózkodott, november 10-én a jogi kar épületében zavargás tört ki *Iványi Béla* egyetemi tanár órája után, ekkor a húsz „nem-tányérsapkás"[1166] bajtárs három zsidó származású hallgatót „ütlegelni" kezdett. Már az óra előtt tüntettek a három hallgató ellen, de az oktató távozása után tettlegességig fajult az esemény. A csoport vezetője *Gabriel Tibor* első éves joghallgató volt. Az agresszióval szemben a katona és piarista hallgatók védték meg az izraelita egyetemistákat és kísérték őket haza. Az áldozatok *Kováts Ferenc*[1167] rektornál próbáltak védelmet keresni, sikertelenül, mert a rektor nem tartózkodott a hivatalában. A jogi karon kezdődött atrocitások a bölcsészettudományi karon folytatódtak, amelynek pikantériája abból ered, hogy a kar pont abban az időpontban fogadta a kultuszminisztert. A Werbőczy BE tagjai is részt vettek ezen akcióban, majd az Anatómia előtt jelentek meg a fentebb megnevezett célból, azonban az ottani tanár, *Kiss Ferenc*[1168] bezáratta az ajtókat és nem engedte be őket. *Kováts Ferenc* rektor a hírek hallatára intézkedésbe kezdett és a legszigorúbb eljárás lefolytatását ígérte meg: *„Nem fogja tűrni, hogy éretlen gyerekséggel megbontsák a tanítás rendjét és nyugodt menetét."*[1169]

A sértett hallgatók *Somogyi Szilvesztert*, Szeged város polgármesterét keresték fel, hogy eszközöljön ki számukra audienciát a kultuszminiszternél, azonban a hivatalban *Pálfy József* polgármester-helyettest találták. Rendőrségi bejelentés is történt az üggyel kapcsolatban, de az egyetemi autonómiára tekintettel a rendvédelmi szervek nem intézkedhettek az egyetemi épületeken belül. A Magyar Izraelita Egyetemisták és Főiskolások Országos Egyesülete határozatot hozott, hogy kizárólag akkor engedik a hallgatóikat az egyetemi előadásokra járni, ha teljes körű garanciát kapnak arra vonatkozóan, hogy az izraelita vallású hallgatóknak bántódása nem esik.[1170] Továbbá felvetették, hogy a verekedéseket talán tervszerűen hajtották végre, illetve, hogy senki sem a saját karán verekedett, hanem az orvos hallgatók a jogi és bölcsész fakultásokon, míg a Werbőczy BE tagjai az orvosi és a bölcsészettudományi karokon.[1171] Mindezek indoka abban keresendő, hogy senkit se tudjanak azonosítani, hiszen az adott kar oktatója a saját diákját jó eséllyel felismerhette. Ezek után a rektor is beszédet intézett a hallgatósághoz, amelyben kifejtette, hogy ha folytatódnak a hasonló esetek, akkor a legszigorúbb eszközökhöz fog folyamodni.[1172] Az egyetemi tanács előtt is napirendre került

---

[1165] Kádár – Vági.

[1166] Azon hallgatók, akik valamilyen bajtársi egyesületnek voltak a tagjai, jellegzetes, német mintájú tányérsapkát viseltek, amelynek a mellőzése azt jelenthette, hogy még nem voltak teljes jogú tagok vagy esetleg ezzel akarták leplezni a „származásukat".

[1167] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 32.; Gyémánt 2020a, 421–433.

[1168] *Életéről lásd: Almanach,* 1971, 334.

[1169] *SZN.,* 1930. november 11., 3.; Kiss – Vajda 2012, 43.; *Tagblatt,* 1930. november 12., 15.(34.) évf., 262. sz., 2.

[1170] 1933 decemberében az izraelita hallgatók levélben kérték az egyetemi tanácsot, hogy biztosítsák számukra a tanulás szabadságát, a tüntetések megszüntetését és a fegyelmi eljárás lefolytatását a rendbontókkal szemben. A tanács nyilatkozatában garantálta a zavaratlan tanulás menetét és ígéretet tettek arra, hogyha van vád, akkor intézkednek a zavargókkal szemben. Ugyanerre szólította fel a VKM is az egyetemet: *„minden nemű rendzavarás hazafiatlanságnak minősül és minden nemű rendzavarás a legsúlyosabb megtorlást vonja maga után."* CSML FJTR 2. doboz, 1933. december 1., V. rendkívüli ülés, 382/1933–34.; Uo. 2. doboz, 1932. október 12., II. rendes ülés, 161/1932–33.; Uo. 3. doboz, 1932. október, 353/1932–33.

[1171] *Radnóti Miklós* is kénytelen volt megtapasztalni a hallgatói antiszemitizmust. Álláspontja szerint a bajtársi szövetségekben tevékenykedő jogászhallgatók mentek át a bölcsészkarra tüntetni. Ferencz 2005, 201.

[1172] *DM.,* 1930. november 11., 3–4.; Kiss – Vajda 2012, 265. sz. (A kötetben hibás az októberi dátum, ugyanis novemberben történt a zavargás).

az ügy, ahol a jogi kari dékánt felkérték, hogy a november 10-i és 11-i tüntetésekkel kapcsolatban[1173] az érintett személyekkel szemben indítson vizsgálatot, amelyről majd értesítse a Szenátust. A *Szegedi Napló* a másnapi számában lehozta azon nyilatkozatot, amelyet a bajtársi egyesületek vezetői írtak alá a rektor megerősítésével. Eszerint az egyetemen történt zavargásokat nem a bajtársi egyesületek szervezték, hanem tőlük távol álló személyek tevékenységei voltak, de valójában számukra nem azok szervezett vagy nem szervezett mivolta volt a sérelmes, hanem a megtörténtük.[1174]
Egy évre rá ismét intézkedni kellett a rendzavarások tárgyában, amikor is *Ereky István* jogi kari dékánt a Bölcsészettudományi Kar vezetője tájékoztatta, hogy ha nem állnak el a hallgatói a tanórák zavarásától, akkor megkezdődnek az igazoltatások a Bölcsészettudományi Karon. Mindennek az lett volna az eredménye, hogy a jogászok számára kötelező filozófiai és történelmi kurzusok látogatásától kizárhatták volna az érintetteket, ezzel együtt a leckekönyveik aláírását is veszélyeztették volna. Akik kizárólag ezen kurzusokat vették fel, akár félévismétlésre is bukhattak volna, akik más kurzusokat is felvettek, a tandíjmentességüket kockáztatták volna. A dékán rámutatott arra, hogy ezáltal nem a ténylegesen érintett 10–20 hallgató lett volna hátrányos helyzetben, hanem közel 160 fő. Így kérte a jogi kar vezetője, hogy a tényleges rendbontókat nevezze meg, amely meg is történt: *Fehér Kálmán, Bíró Zoltán, Kucka János, Trieber Károly, Ötvös László, Papp Mátyás* és még hét bölcsészhallgató személyében.[1175] Az egész eseménysorozat feljutott a kultusztárcához is, ami leiratban utasította az egyetemet, hogy a rendet az intézményekben tartsák fenn, a rendbontások megengedhetetlenek. Ha megismétlődne a fenti esemény, akkor azonnal értesíteni kellett a VKM-t, illetve írásban is tegyenek jelentést.[1176]
1933 végén *Kiss Albert* professzor nyilatkozata elferdítve került be az újságokba, amely az egyetemi tanárt kellemetlen helyzetbe hozta, hiszen oktatói pályáján kívül a Werbőczy BE-nek a magisztere is volt. A félreértett mondat[1177] a Bajtárs Egyesület hivatalos helyiségében hangzott el. Mindezeken látszik, hogy a nagy tudományos presztízzsel rendelkező oktatóknak is figyelemmel kellett lenniük minden nyilatkozatukra. Kiss professzor ezzel kapcsolatosan nyilatkozott és helyreigazítással látta el korábbi közleményét: *„Sajnos, a közlés nem volt pontos, így nyilatkozatom szövege elferdítve került a nyilvánosság elé. A nyilatkozat megjelent szövegéből ugyanis könnyen azt lehetne következtetni, mintha én, illetve a professzorok nemcsak, hogy helyeseljük a tüntetéseket, hanem még biztatnánk is az ifjúságot azokra.”* Az ominózus nyilatkozatában kiemelte, hogy a négy tudományegyetem közül egyedül Szegeden volt teljes nyugalom, és az oktatások zavartalanul folytak, tehát az izraelitákat nem érték ekkor már atrocitások, amely a három évvel azelőtti zavargásokat figyelembe véve meglepő. Tehát vagy teljes nyugalom volt ekkor az egyetemi hallgatók között, vagy maga a korábbi rektor nem adott hiteles képet a tényleges eseményekről.[1178]

5. 3. 5. Összegezve

A kutatott korszak elemzése és árnyalása nagy jelentőséggel bír, hiszen a radikális politikai és nemzeti eszmékkel teli országban a fiatal, frontot megjárt hallgatók változást követeltek, és azok elérését a saját módszerükkel szándékozták megvalósítani. Az egyetemi polgárság

---

[1173] *Radnóti Miklós* minderről az 1930. november 14-én kelt, *Gyarmati Fanninak* írt levelében számolt be, ugyanis a zsidóellenes megmozdulások miatt egész héten nem tudta az óráit látogatni. Ferencz 2005, 200.
[1174] CSML FJTJK 14. doboz, dátum nélkül, 1143/1930–31.
[1175] CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 13., 296/1931–32.
[1176] CSML FJTJK 18. doboz, 1932. november 21., 353/1932–33.
[1177] *„Az egyetemi autonómiáját nem sértették meg, mert a rektornak joga, hogy ha az egyetemen a rendet fenntartani nem tudja, igénybe vegye a karhatalmat. Persze ezzel csínján kell bánni.” SZN.,* 1933. december 2., 3.
[1178] Kiss – Vajda 2012, 316. sz.

radikális és néhol erőszakos magatartása nem új keletű dolog, hiszen a történelmet ez a kezdetektől végigkíséri, mindig is ők voltak fogékonyak a reformokra. Azonban az irredenta és antiszemita elvek radikális és erőszakos megvalósítása egy olyan kérdéskör, amellyel szembe kell nézni és kutatás tárgyává kell tenni. E fejezet mindehhez egy kisebb adalékot nyújt a szegedi Turul Szövetség és az annak társszerveként működő, a jogászok által irányított Werbőczy Bajtársi Egyesület történetén keresztül.[1179]

Az antiszemita megmozdulások idején az egyetemi tanács ülésén kritikaként fogalmazódott meg, hogy alig volt olyan egyetemi ifjúsági szervezet, amelynek kizárólag a hallgatók volnának a tagjai, vagy legalább a vezetőségük körében nem érvényesülnének olyan befolyások, amelyeknek az egyetemhez semmi köze. További problémaként jelent meg, hogy egy személy több csoportosulásnak is a tagja lehetett. A legfőbb gond, hogy az egyesületnek tagjai lehettek nem egyetemi hallgatói is, mégpedig szigorlók, gyakorlótanárok, sőt, olyan személyek is, akik már kikerültek az egyetemi körökből.[1180]

A fönti idézetekből és példákból is látszik, hogy a szegedi egyetem hallgatóinak körében – főleg a jobboldali bajtársi szövetségekben tömörült fiatalok között – jelen volt a zsidóellenesség. A szegedi egyetemen azonban az antiszemita megmozdulások az 1930-as évek első felében, bár látványosak voltak és nagy sajtónyilvánosságot kaptak, soha nem élveztek „hivatalos” támogatást. Mind az egyetem elöljárói, mind Szeged város vezető politikusai elhatárolódtak ezektől a jelenségektől, s igyekeztek biztosítani a különböző vallású, világnézetű és politikai állású egyetemi hallgatók közötti békés – az oktatásra, kutatásra lehetőséget adó – alkotó légkört.

[1179] *WBE Alapszabályai* 1§.
[1180] CSML FJTR 2. doboz, 1933. január 11., V. rendes ülés, 514/1932–33.

6. A szegedi Ferenc József Tudományegyetem eltávozása és a régi–új egyetem megnyitása Kolozsvárott

6. 1. 1. A második bécsi döntés

A második bécsi döntés[1181] Magyarország számára különösen jelentős volt, amelyet 1940. augusztus 30-án hoztak meg a Harmadik Birodalom és Olaszország diplomatái a magyar–román területi vita ügyében. A döntést megelőzően kiéleződött a politikai helyzet a két ország között és a teljes magyar hadsereg is mozgósításra került. A tárgyalások 1940. augusztus 29-én kezdődtek meg *Joachim von Ribbentrop* német és *Galeazzo Ciano* olasz külügyminiszterek döntőbíráskodásával Bécsben a Belvedere-palotában és másnapra mindkét (román és magyar) kormány is elfogadta a döntést. A német–olasz bizottság határozata értelmében Magyarország – Keleten a Kárpátok hegyláncáig, Délen a Nagyvárad-Kolozsvár-Marosvásárhely-Sepsiszentgyörgy vonalig – Erdély területéből mintegy 43 000 négyzetkilométert kapott vissza, melynek 2,5 milliós lakosságából – az 1941-es népszámlálás szerint – 54%, azaz 1,3 millió fő vallotta magát magyarnak. A döntőbírói határozat kihirdetésére 1940. augusztus 30-án, délután három órakor került sor.[1182]

A tárgyalások kezdetekor a felek nem együttesen, hanem külön–külön fogadták a román és a magyar küldötteket. Magyarország Székelyföld visszaadásáért szállt síkra, a románok a lakosságcserét tekintették elfogadhatónak, miközben az utóbbi államiságának a létét fenyegették a döntés elutasításának esetére.[1183]

A kihirdetésekor *Ribbentropon*, *Cianón* és két tolmácson kívül *Teleki Pál, Csáky István, Mihail Manoilescu,* valamint *Valeriu Pop* volt jelen, miközben a magyar és a román küldöttség többi tagja kint várakozott. Az ülést *Ribbentrop* nyitotta meg, majd németül és olaszul is felolvasták a döntőbírósági határozat szövegét. A dokumentum leszögezte, hogy a csatolt térképen szereplő új határ *„Románia és Magyarország között [...] végleges határként állapíttatik meg”*, amelynek pontosabb kijelölése egy magyar–román bizottság feladata lett. Az átadandó területet 14 nap alatt kellett kiüríteniük a román hatóságoknak *„teljes nyugalomban és rendben.”*[1184] Ezek után sor került az okmányok aláírására, majd *Ribbentrop* bekérette a sajtó képviselőit és rövid időn belül bezárták az ülést. A döntőbírói határozattal együtt *Manoilescu* és *Csáky* a román, illetve a magyar kormánynak Berlinnel kötött kisebbségi egyezményét is aláírta.[1185]

A magyar csapatok a döntés értelmében szeptember 5-én lépték át a trianoni határokat, és kezdték meg a kijelölt határvonalig a területek birtokba vételét. A magyar–román vegyesbíróság Nagyváradon döntött a területátadás kérdésében. A bevonulás szeptember 13-án ért végett. Szeptember 9-én volt a legkomolyabb fegyveres összecsapás a magyar csapatok és a román civilek között, a bevonulás során több atrocitás is történt, miközben a felek békés rendezésre tettek ígéretet. A szatmárnémeti, nagyváradi és kolozsvári bevonulásokon a kormányzó személyesen is részt vett.[1186]

[1181] Teljes szövege a 10. számú mellékletben található meg.

[1182] *Szegedi Friss Újság*, 1940. augusztus 30., XLI. évf., 205. sz., 1–2., Uo. 1940. augusztus 31., 206. sz., 1–2.; *lásd:* Tarján; Romsics 2001, 248.

[1183] L. Balogh 2001a, 289–298.

[1184] L. Balogh 2001a, 387–390.; *SZÚN.,* 1940. szeptember 31., XXII. évf., 197. sz., 1–2.

[1185] L. Balogh 2001b, 61–79.; L. Balogh 2001a, 298–302.; *SZÚN.,* 1940. augusztus 31., XXII. évf., 197. szám, 1–2.

[1186] *DM.,* 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 1.; Uo. 1940. szeptember 6., XVI. évf., 202. sz., 1.; Uo. 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 1.; Uo. 1940. szeptember 10., XVI. évf., 205. sz., 1.; Uo. 1940. szeptember 11., XVI. évf., 206. sz., 1.; Uo., 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 1.; Uo. 1940. szeptember 14., XVI. évf., 209. sz., 1.; Varga 2016, 15.; *SZN.,* 1940. szeptember 3., XIV. évf. 197. sz., 1–2.

6. 1. 2. Bizonytalanság az egyetem kérdésében

1940 júliusában még nem volt érdemi előjele a változásoknak, ugyanis a hagyományoknak megfelelően a szegedi egyetemi tanács az 1940/1941. tanévre vonatkozóan megválasztotta az új vezetőséget, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter is jóváhagyott. Ezek alapján *Bartók Györgyöt* rektornak, *Buza Lászlót* a Jog- és Államtudományi Kar, *Veress Elemért* az Orvostudományi Kar, *Banner Jánost* a Bölcsészet-, Nyelv- és Történelemtudományi Kar, *Szőkefalvi-Nagy Gyulát* a Matematika és Természettudományi Kar dékánjává választották meg.[1187]

A második bécsi döntés kihirdetését követően az egyetem tanácsa rendkívüli ülést hívott össze, amelyen érdemi döntést nem hoztak, kizárólag hálájukat fejezték ki a döntéshozó „bírák" és a kormányzó irányába.[1188] Másnap, szeptember 2-án a románok által vezetett kolozsvári Ferdinánd Tudományegyetem tanácsa is ülést tartott, amelyen a rektor ismertette a kiürítésre vonatkozó miniszteri utasítást; mindez ellen több oktató is felszólalt. Elhatározták, hogy valamennyi tanár mindaddig a helyén marad, ameddig az egyetemet át nem adhatják. Álláspontjuk szerint az erre a célra kiküldött vegyes magyar–román bizottság már a hét végéig elvégzi az átvétel–átadást.[1189]

A Tudományegyetem Kolozsvárra való elköltözése több problémát vetett fel. Ezek között szerepelt az egyetemi könyvtár ügye is. A kultuszminiszter intézkedése folytán az egyetem felszerelése és berendezése hiány nélkül Szegeden maradt, köztük a könyvtár. Ezzel kapcsolatban fogalmazódott meg újra javaslatként, hogy a Somogyi-könyvtárat és az egyetemi könyvtárat egy épületben helyezzék el. Évekkel ezelőtt már felmerült tervként, azzal a kikötéssel, hogy az egy épületben lévő két könyvtár külön vezetés alá kerülne. Ez az elgondolás a két könyvtár szempontjából a legeredményesebb lett volna, mert így a két hatalmas kultúrintézmény egy helyen és egységesen földolgozott anyaggal állhatott volna a közönség rendelkezésére.[1190]

A kultuszminiszter, *Hóman Bálint* már szeptember 3-án nyilatkozott a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem visszatéréséről és a többi egyetem sorsáról: *„Az 1872: XIX. tc.-kel életre hívott Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvár városának a Magyar Szent Korona közösségébe történt visszatérése után természetesen Kolozsvárt fogja működését tovább folytatni, ahonnan 21 évvel ezelőtt kénytelen volt Csonka-Magyarországra menekülni. A szervezési munkálatokat tüstént a városnak birtokbavétele után megindítom és remélem, hogy még az év őszén megkezdjük a tanítást az egyetemen."* Ugyanakkor *Pálfy József* polgármester is állást foglalt, aki kijelentette, hogy az egyetem kérdését kizárólag Szeged sérelme nélkül kell megoldani. Abban mindenki egyetértett, hogy a Szegeden lévő tudományegyetem integritását nem érintheti a visszatért erdélyi egyetemi város jogának feltámadása, ezen kívül Szegeden továbbra is szükség volt egyetemre.[1191]

A saját érdekeik figyelembevétele mellett Szeged városa örömét fejezte ki Kolozsvár

---

[1187] *DM.,* 1940. július 19., XVI. évf., 162. sz., 6.; *Keleti Újság*, 1940. október 24., XXIII. évf., 245. sz., 2.; *Hóman Bálint* nyitotta meg a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem alakulóülését, örömmel üdvözölte a régi tanárokat, *Bartók Györgyöt* és *Győrffy Istvánt*, akik huszonkét év után térhettek ismét vissza Kolozsvárra. Ezt követően az egyetemi tanárok letették a hivatali esküt, majd köszönetet mondtak *Kristóf György* professzornak, aki huszonkét év alatt az egyetlen magyar tanár volt a román egyetemen. *MTI,* 1940. október 23., 1.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 23., 182/1940–41.; A visszaköltözéskor az egyetemen a régi tanári karból hat korábbi professzor működött azok közül, akik még Kolozsvárott is oktattak, sajnálatosan egyik sem volt jogi kari oktató. Azonban többen voltak az egyetemi tanárok közül, akik magántanárai voltak az akkori egyetemnek, köztük *Buza László* és *Csekey István*. *SZN.,* 1940. szeptember 7., XIV. évf., 201. sz., 4.

[1188] *DM.,* 1940. szeptember 1., XVI. évf., 198. sz., 6.; *SZN.,* 1940. szeptember 1., XIV. (LXII.) évf., 196. sz. 4.

[1189] *DM.,* 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 2.

[1190] *DM.,* 1940. szeptember 24., XVI. évf., 217. sz., 3.

[1191] *DM.,* 1940. szeptember 4., XVI. évf., 200. sz., 3.; *SZN.,* 1940. szeptember 4., XIV. évf., 198. sz., 3.

visszacsatolása kapcsán, azonban sérelmezte, hogy kizárólag az egyetem visszaköltözéséről nyilatkozott a szakminiszter és a többi egyetem kérdését későbbi döntésekre bízta. Szeged város képviselői kifejtették, hogy a kultuszminiszter elhatározását nem ismerték, kizárólag hallomásokból tudták, hogy *„egy-egy fakultást kell majd „leadniuk" a szegedi és pécsi tudományegyetemeknek, amelyek közül a szegedi tudományegyetem a jogi fakultással fog megcsonkulni."* Mindezt a város érthetetlennek tartotta, ugyanis a döntést megelőzően az ország lakossága kilencmillió volt és arra négy tudományegyetem jutott, míg a visszacsatolt területek lakossága révén további kettő és fél millióval nőtt a lélekszám. Mindezek okán álláspontjuk szerint nem kellett volna csonkítani a meglévőket, és ha már áldozatot kellett hozniuk és meg kellett válniuk az egyik kartól, akkor miért éppen a szegedi egyetemet sújtották azzal, hogy megfosztották a jogi karától, amelyik a legtöbb hallgatót és a legnépesebb tanári kart adta az egyetemnek és a városnak. Álláspontjuk szerint, ha már mindenképpen szükséges volt, miért nem a természettudományi fakultást vették el, és miért nem gondoltak arra, hogy a teológiai fakultás[1192] felállításával ezt a veszteséget némiképpen pótolni lehetett volna. A szegedi jezsuita hittudományi főiskola felállítása megkönnyítette volna a teológiai fakultás megszervezését, és ily módon kiegészülhetett volna a szegedi egyetem.[1193]

Pálfy polgármester Budapestre utazott, ahol találkozott a kultuszminiszterrel, utána a sajtó munkatársainak deklarálta a következőket: *„Kolozsvár visszatérésének első percétől kezdve a legélénkebben foglalkoztatja a közvéleményt az a kérdés, hogy mi történik a Ferenc József Tudományegyetemmel. Bármennyire egybeforrt is Szeged a Ferenc József Tudományegyetemmel és bármennyire óhajtaná is, hogy az Szegeden maradjon, be kell látni, hogy ez nem lehetséges és bele kell nyugodni, hogy a kolozsvári egyetemnek a felszabadulás után régi otthonában, Kolozsvárt van a helye."*[1194] Eközben a miniszter biztosította a várost arról, hogy sérelem nem fogja érni a költözés kapcsán.[1195]

Az egyetem, azon belül a jogi kar a visszaköltözése előtt minden „hiányzó" eseményt lefolytatott, többek között egy *sub auspiciis Gubernatoris* avatást,[1196] továbbá az alapvizsgákat és a szigorlatokat, amelyek közül az előbbieket szeptember 13-án és 14-én tartották, az utóbbiak pedig szeptember 18-án kezdődtek és október 22-én értek végett.[1197]

Hóman Bálint szeptember közepén Kolozsvárra látogatott és a következőket állapította meg: *„A Ferenc József Tudományegyetem legkésőbb november 1-én megkezdheti működését. A tudományos Intézményeket sérelem nélkül vették át, az egyetemi könyvtár és az Erdélyi Múzeum gyűjteményei, azt mondhatni érinthetetlenek. Meggyőződésem, hogy a felekezeti békét ezen a részen semmiféle veszedelem nem fenyegeti."*[1198]

A Kolozsvárra való bevonulást követően *Szily Kálmán*[1199] azonnal tiszteletét tette a városban és megkezdte a konzultációt az egyetem elhelyezésével kapcsolatban. A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából négy napot töltött Kolozsvárott kizárólag azért, hogy

---

[1192] *Balogh István* és *P. Schneider Vencel* interpelláltak a szegedi egyetem teljességének megóvása ügyében a városi közgyűlésén. *Pálfy József* polgármester válaszában kifejtette, hogy a lapok már ismertették a kérdéssel kapcsolatos megmásíthatatlan miniszteri döntést. *DM.,* 1940. október 3., XVI. évf., 223. sz., 4.

[1193] *DM.,* 1940. szeptember 5., XVI. évf., 201. sz., 3.

[1194] *DM.,* 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 2.; *Ellenzék*, 1940. szeptember 20., LXI. évf., 215. sz., 4.

[1195] *DM.,* 1940. szeptember 5., XVI. évf., 201. sz., 3–4.

[1196] *Mayer (Martos) József volt* a felavatott, róla részletesebben *A sub auspiciis Gubernatoris jogászdoktor avatottak a Ferenc József Tudományegyetemen* című fejezetben írtam.

[1197] *DM.,* 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 6.; Utolsó napján vizsgáztatással búcsúzott el a jogi kar, ez volt az utolsó hivatalos tevékenysége. *SZN.,* 1940. október 23., XIV. évf., 238. sz., 3.

[1198] *DM.,* 1940. szeptember17., XVI. évf., 211. sz., 2.; *Ellenzék*, 1940. szeptember 18., LXI. évf., 213. sz., 3.

[1199] A szegedi egyetem ügyében Kolozsvár után Szegedre érkezett *Szily Kálmán* kultuszállamtitkár, ahol megállapította, hogy az egyetem felszerelései hiány nélkül Szegeden maradtak. *DM.,* 1940. október 9., XVI. évf., 230. sz., 5.p.; *PH.,* 1940. október 9., LXII. évf., 230. sz., 5.; *SZN.,* 1941. október 9., XIV. évf., 228., sz., 3–4.

alaposan megismerje a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem korábbi épületeit és rendelkezésre álló eszközeit. Szemléje során sok nehézséggel találkozott: az épületek nagysága és száma megfelelő, de a felszerelésük hiányos volt, a románok sokat elvittek, volt néhány olyan intézet, ahol csak a csupasz falak maradtak vissza, viszont volt egy-kettő, ahol minden együtt maradt. Az intézetek nagy többsége olyan állapotban volt, hogy csak a tanításhoz, illetőleg a beteg gyógyításához feltétlenül szükséges felszerelési tárgyak és eszközök maradtak meg, a tudományos munkához szükséges eszközöket, műszereket, folyóiratokat azonban elvitték. Továbbá a román tanulmányi rend a fakultásokon teljesen más volt, mint Magyarországon. A képzés magyar nyelven folyt az átvételtől kezdve, de biztosították az átmenetet a hallgatóknak, illetve az addig lehallgatott és teljesített féléveket és vizsgákat beszámították. Az egyetemen tanulás Romániában olcsóbb volt, mint Magyarországon, ezért a hallgatóknak költségkedvezményt, kollégiumot és menzát biztosítottak Kolozsvárott.[1200]

6. 2. Törvényjavaslat a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról

A törvényjavaslat a preambulumában elsőként kifejezte annak örömét, hogy Kolozsvár visszakerült az anyaországhoz, és Szeged áldozatos munkájáról is megemlékeztek.
Az 1. §-ban rendelkeztek arról, hogy a Kolozsvári Tudományegyetem ismét az alapításának a helyén kezdje meg a működését az 1940/1941. tanévben, amely a korábbi négy karhoz képest plusz eggyel, a közgazdaságtudományi karral kibővítve működik tovább. Ezzel párhuzamosan Szegeden *Horthy Miklósnak*, Magyarország kormányzójának nevét viselő tudományegyetemet állítottak fel. Az utóbbi négy karral működött tovább: 1. jog- és államtudományi, 2. orvostudományi, 3. bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, 4. matematikai és természettudományi karral. Ezzel együtt rendelkeztek arról, hogy Szegeden gondoskodni kell a középiskolai tanárképzés és a gyógyszerészképzés megszervezéséről is.[1201]
Az állam gazdasági helyzetére való tekintettel az országban három kar működésének szüneteltetését rendelte el a kultuszminiszter, amely később meg is valósult. A Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Karán a természettudományi és matematikai tanszékek működését, továbbá a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának, valamint a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának tevékenységét az 1940/1941. tanévtől kezdve további intézkedésig szüneteltették.[1202]
A tudományegyetemeken túl a jogakadémiákról is rendelkeztek, amelyek az 1941/1942. tanévtől kezdve csupán két évfolyam működhettek. A jogakadémiák tanterve az egyetemi jog- és államtudományi karok első és második évfolyamának tanulmányi rendjével kellett, hogy megegyezzen. Továbbá ennek megfelelően a jogakadémiákon csupán az első és második alapvizsgát lehetett teljesíteni. A jogakadémiai hallgató a tanulmányait a második alapvizsga sikeres kiállása után valamelyik tudományegyetem jog- és államtudományi karán folytathatta.
A rendkívüli helyzetre és a zavartalan átmenetre való tekintettel a törvényben megállapított szervezési munkálatok irányítására és vezetésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter miniszteri biztost nevezett ki, aki a Ferenc József Tudományegyetem, a Tisza István Tudományegyetem, az Erzsébet Tudományegyetem és a Horthy Miklós Tudományegyetem önkormányzati testületeinek szervezési kérdéseit tárgyaló üléseit vezette és azok tárgyalási

[1200] *Keleti Újság*, 1940. október 4., XXIII. évf., 228. sz., 3.; *PH.,* 1940. október 4., LXII. évf., 226. sz., 7.; *DM.,* 1940. október 4., XVI. évf., 226 sz., 2.
[1201] 1940. október 12-én a képviselőház az általános vitáján elfogadta a javaslatot. Devich 1990, 108–109.
[1202] *Felsőházi Irományok IV.* 1941, 35–41.

rendjét is megállapította.[1203]
Indoklásában *Hóman Bálint* kultuszminiszter részletesen kitért a jogszabály megalkotásának az okaira és körülményeire. Már az elején kifejtette, hogy a trianoni békeszerződés két tudományegyetemet tett hontalanná: a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet és a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet. Mivel mindvégig úgy tekintettek a döntésre, mint ideiglenes állapotra, ezért a székhelyüktől megfosztott tudományegyetemeket a megszüntetésük vagy más egyetemekbe való beolvasztásuk helyett igyekeztek az eredeti szervezetükben fenntartani. Végül a Kolozsvárott működött Ferenc József Tudományegyetemet Szeged szabad törvényhatóságú városban helyezték el, így az ideiglenesnek tekintett befogadó várost a megváltozott politikai és földrajzi helyzetre való tekintettel az egyetem elhagyta és visszaköltözött az anyavárosába. Indoklásában *Hóman* Szeged érdemeit is méltatta, az első világháború utáni helyzetben és az azt követő években kifejtett kulturális fejlődését is elismerte.[1204]
Az új politikai helyzetre való tekintettel a szakminiszter számba vette az utóbbi évek tapasztalatait és arról győződött meg, hogy az ország magasabb szakképzettség tekintetében fennálló igényeit az eddigi egyetemek teljesen kielégíteni nem tudták, viszont más irányban a képzések terén túltermelés volt tapasztalható, ezért javasolta bizonyos karok szüneteltetését. A közgazdaságtudományi kar felállítása a magyar ifjúságnak a felsőfokú közgazdasági ismeretek megszerzésére a visszatért országrészben új alkalmat nyújtott, ugyanis addig a képzést a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem[1205] szervezetében egyesített közgazdaságtudományi kar biztosította.[1206]
Ezekben az időkben a magyar ifjúság minél nagyobb mennyiségben keresett munkahelyet a gyakorlati pályákon – különösen a kereskedelem, a forgalom és a hitelélet terén. Ezen rendelkezés folytán a Horthy Miklós Tudományegyetem lett a hazai tudományegyetemek közül az egyetlen, amelyben a jog- és államtudományi kar nem működött, minek oka az államháztartási indokokon kívül az volt, hogy a másik négy jog- és államtudományi karokon felül még három jogakadémián folyt főiskolai jogi oktatás.[1207]
Ezzel kapcsolatban ki kellett térni arra a nézetre is, hogy az egyetemet jog- és államtudományi kar nélkül nem lehetett teljesnek tekinteni. Ezt a nézetet tévesnek tartotta a miniszter. Állaspontja szerint az egyetemi jelleget és az egyetem működésének sikerét nem a karok száma határozta meg, ugyanis Olaszországban, Franciaországban, Portugáliában, Svédországban és más külföldi államokban nem egy olyan egyetem állt fenn, amelyben valamelyik kar nem működött. Végül a jogakadémiákra vonatkozó rendelkezését vázolta fel, ez szervesen összefüggött a felsőoktatás terén megmutatkozott időszerű általános kérdésekkel és reformtörekvésekkel. A jogakadémiák kérdésének rendezése az országgyűlés képviselőházának közoktatásügyi bizottsága által az 1883. évben összehívott szaktanácskozás óta megoldásra várt. A jogakadémiák már az akkori szervezetükben sem tudtak teljesen megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a fejlődő élet a jogi oktatással szemben támasztott. A szakkörök jelentős részében az a felfogás alakult ki, hogy az eredményes és kellő színvonalú jogi oktatás csak egyetemen lehetséges, tehát a jogi oktatást az egyetemekre kellett volna korlátozni. Ezt a felfogást nem tette magáévá *Hóman*, úgy vélte, hogy a kérdés megoldásánál a jogakadémiák múltját és az azokat fenntartó egyházak érdemeit nem lehetett figyelmen kívül hagyni.[1208]

[1203] *Hóman Bálint* beterjesztése kelt 1940. október 2-án. 351. számú okirat, a képviselőház 132. ülésén. *Képviselőházi Napló* VII. 1941, 8.; *DM.,* 1940. október. 3., XVI. évf., 223. sz., 3.; *Képviselőházi Irományok V.* 1939, 34–36.; *Keleti Újság*, 1940. október 3., XXIII. évf., 227. sz., 3.
[1204] *Képviselőházi Irományok V.* 1939, 351. sz., 38.
[1205] *lásd:* Újváry 2020, 104–122.
[1206] *Képviselőházi Irományok V.* 1939, 39.
[1207] *Képviselőházi Irományok V.* 1939, 37–41.
[1208] *Képviselőházi Irományok V.* 1939, 41–43.

6. 2. 1. A törvényjavaslat vitája és elfogadása

1940. október 10-én kezdték meg a törvényjavaslat tárgyalását az Országházban. A javaslatot *Szabó Gusztáv* egyetemi tanár ismertette a Ház előtt,[1209] majd *Hóman Bálint* kultuszminiszter szólalt fel, akinek a gondolatait *Szinyei Merse Jenő,*[1210] a képviselőház első alelnöke fejezte be, ugyanis a miniszternek el kellett távoznia. Felszólalásában megemlékezett az állam és a városok erőfeszítéséről, az újra felállított egyetem feladatairól. A miniszter kitért arra, hogy innentől kezdve a magyar tudomány végvára a kolozsvári tudományegyetem lett. Rámutatott arra, hogy az értelmiségi túltermelés méretei meglehetősen csökkentek. Szólt arról, hogy egyes szakmákban, például az orvosi és a mérnöki karon kevesen voltak, ezért a pályaválasztásnál sarkalta arra a fiatalságot, hogy ne a pillanatnyi konjunktúrához igazodjék. A fentieket azzal indokolta, hogy az orvosok nem részesültek annyi javadalmazásban, mint a vegyészmérnökök, de ne gondolják, hogy ez így lesz akkor is, amikorra elvégzik az egyetemet. Felhívta a figyelmet arra, hogy a javaslatot sürgősen le kell tárgyalni, *„mert az újjászervezés nehéz feladat elé állítja az illetékeseket."* Végül kijelentette, hogy a kolozsvári egyetem az erdélyi szellem szolgálatában áll és a javaslat elfogadását kérte.[1211]
Elsőnek *Balogh Artúr* erdélyi képviselő, a kolozsvári tudományegyetem volt tanára szólalt fel,[1212] majd *Matolcsy Tamás*,[1213] aki az egyetemi orvosképzés rendszerének hibáiról beszélt és az egyetemek csorbíthatatlansága mellett tette le a voksát.[1214] Ugyanekkor *Somogyi Ferenc*[1215] a pécsi egyetem sértetlensége mellett szállt síkra,[1216] *Vásáry István*[1217] pedig a debreceni egyetem teljességében való fenntartásának szükségességét hangoztatta, s a döntésben a *„Hajdúföld"* érdekeit látta veszélyeztetve. Álláspontja szerint az egyetemi törvényjavaslat megbénítaná a református tanárképzést, amelynek évtizedek óta Debrecen volt a központja.[1218]
Az egyetemi javaslat tényleges vitája másnap azzal folytatódott, hogy Pécs törvényhatóságának a felirati kérelmét ismertették, amelyben az ősi egyetemi város az egyetemének megcsonkítása ellen tiltakozott és a törvényhozástól kérte annak védelmét.[1219] A javaslathoz elsőnek *Stitz János*[1220] kormánypárti képviselő szólt hozzá, aki örömmel üdvözölte az indítványt és hangoztatta, hogy az erdélyi részek hazatérése friss levegőt, új szellemiséget hoz magával. Ez az új szellemiség a szabadságnak mindenekfelett való szeretetében nyilvánult meg. Meglepődve tapasztalta, hogy a javaslat a végvárakat egymás után megcsonkítani kívánta. Beszélt kerületének, Pécsnek 600 éves egyeteméről és hosszasan

---

[1209] Felszólalásában a pozsonyi és a kolozsvári tudományegyetemek viszontagságos múltját vázolta fel. Szakaszról szakaszra haladt végig a tervezeten és mindegyiket egyenként indokolta. *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 69–72.
[1210] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 321–322.
[1211] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 72–77.; *PH.,* 1940. október 11., LXII. évf., 232. sz., 3–4.
[1212] *„A kolozsvári egyetem visszatérése jelenti elsősorban azt, hogy ismét magyar kezekbe került a felsőoktatás, jelenti azt, hogy felszabadul ott a tudományos munkásság és ezen a téren is gyökeresen meg fognak változni az állapotok."* In: *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 79.
[1213] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 250.
[1214] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 79–82.
[1215] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 305.
[1216] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 82–84.
[1217] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 365–366.
[1218] *DM.,* 1940. október 11., XVI. évf., 232. sz., 3.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 84–86.; *Dunántúl*, 1940. október 11., XXX. évf., 232. sz., 1–2.; *DM.,* 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 3.; *Ellenzék*, 1940. október 11., LXI. évf., 234. sz., 2.
[1219] A fentebb foglaltakra való utalást nem találtam a Képviselőházi Naplóban 1940. október 11. napjára datálva. *DM.,* 1940. október. 12., XVI. évf., 233. sz., 1.
[1220] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 308.

fejtegette, hogy a pécsi egyetem megcsonkítása – a bölcsészettudományi kar szüneteltetése – milyen következményekkel járna a magyar tudomány számára.[1221] *Rapcsányi László*[1222] szélsőjobboldali képviselő a javaslatot nem fogadta el, illetve javasolta a zsidó egyetemi tanárok kizárását és az öreg tanárok nevelőmunkájának a korlátozását.[1223] A kormánypárti *Tömböly Dénes*[1224] az egyetemi segédtanszemélyzet helyzetének javítását kérte, továbbá álláspontja szerint a műszaki feladatok növekedése és a nagy számú mérnökhiány új műegyetem felállítását tette volna szükségessé.[1225] *Palló Imre*[1226] nem fogadta el a javaslatot és állítása szerint a tudományos pályákon tervszerűen folyt az ifjúság visszaszorítása. A Klebelsberg-féle 1928. évi XIV. törvénycikk azonnali hatálytalanítását kérte, ugyanis szerinte a földműves gyerekek utolsó helyen álltak az egyetemi felvételeknél.[1227] Erre azonnal válaszolt a kultuszminiszter és megcáfolta Palló állítását.[1228] Utána szólalt fel *Incze Antal,*[1229] aki a Kolozsvári Tudományegyetem hallgatója volt, és követte az intézményt a „száműzetésébe"; *Meskó Zoltánnal*[1230] együtt azt kérte, hogy Mátyás királyról[1231] nevezzék el a kolozsvári tudományegyetemet. A kérvénye arra is kiterjedt, hogy elsősorban erdélyi tanárokat nevezzenek ki a katedrákra.[1232] *Szögi Géza,*[1233] Szeged város képviselője határozati javaslatot terjesztett elő arról, hogy vegyék ki a javaslatból a szegedi jogi kar megszüntetéséről intézkedő szakaszt. *Szögi* szerint az egyetemek többféleképpen keletkezhetnek. Régebben bőkezű mecénás fejedelmek alapítottak egyetemeket, később ugyanez volt Amerikában, csak ezt a multimilliomosok tették. Voltak városok, amelyek ajándékba kaptak az államtól egyetemet, azonban Szeged nem tartozott egyetlen kategóriába sem, mert a szabad királyi város súlyos áldozatokkal szerzett egyetemet magának, amikor a száműzött kolozsvári egyetemet befogadta. Mindez olyan áldozatokat követelt meg, amelyek nem voltak arányban a város teherbíró képességével. A debreceni természettudományi tanszékekről talán 18 egyetemi hallgató érkezhetett volna Szegedre, ezzel szemben a jog- és államtudományi kar megszüntetésével 600 egyetemi hallgatónak kellett Szegedről eltávoznia.[1234] *Reibel Mihály*[1235] pedig arról beszélt, hogy ha már a jogi kart elveszik Szegedtől, akkor az ottani hittudományi főiskolát kapcsolják az egyetemhez, és így kapja meg az egyetem a katolikus teológiai kart.[1236] Korábbi tervek alapján az újonnan felállítandó szegedi tudományegyetem három kara a következőkből tevődött volna össze: a hittudományi kar, amely a püspöki szemináriumból nőtt volna ki, a mezőgazdasági fakultás, amelyet a

---

[1221] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 89–91.
[1222] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 291.
[1223] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 91–94.
[1224] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 347–348.
[1225] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 94–97.
[1226] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 275.
[1227] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü.,100–103.
[1228] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 103–106.
[1229] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 210.
[1230] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 257–258.
[1231] *„Igen érdekes terv merült fel a kolozsvári egyetem elnevezése tárgyában. Éspedig az, hogy annak neve áthelyezés után se legyen többé Ferenc József Tudományegyetem, hanem változtassák át a nevét „Mátyás király" Tudományegyetemmé. Viszont, a most Szegeden levő egyetem helyén létesülő új egyetem vegye fel, illetőleg tartsa meg az eddigi „Ferenc József" Tudományegyetem nevét."* In: *Gyógyszerészeti Hetilap*, 1940. szeptember 15., LXXIX. évf., 38. sz., 386.
[1232] A vita során külön kitértek a jogakadémiákra, ahol a legsarkosabb véleményt *Incze* fogalmazta meg: álláspontja szerint a főiskolai diplomát válogatás nélkül adták a fiatalok kezébe, és ezért ezen intézményeket vagy azonnal be kell zárni, vagy megreformálni. *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o. ü., 105.
[1233] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 322.
[1234] *DM.,* 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 4.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 106–109. A források Természettudományi Karokra hivatkoznak a tanszékek helyett.
[1235] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 294–295.
[1236] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o. ü., 109–113.

József Műegyetemtől kapták volna meg, a harmadik a bölcsészeti és természettudományi kar lett volna, ahol a tanári és gyógyszerészképzés fokozott figyelmet kapott volna. A klinikákból és orvosi intézetekből kórházat akartak létrehozni.[1237] Álláspontja szerint Szeged ezáltal a magyar Innsbruck lehetett volna. A felszólalások végén a Ház általánosságban elfogadta az egyetemekről szóló javaslatot.[1238]

A képviselőház közoktatásügyi bizottsága október 14-én az előző vita után letárgyalta a törvényjavaslatot. Az ülésen a kormány részéről *Hóman Bálint* kultuszminiszter és *Fáy István* államtitkár is részt vett. A Ferenc József Tudományegyetem nevével kapcsolatban úgy határozott a bizottság, hogy régi nevét viseli majd az egyetem, ugyanis a történelmi hagyomány és a jogfolytonosság tette szükségessé a régi név használatát. Azonban széleskörű vita alakult ki az egyetem megcsonkításával kapcsolatban. A bizottság a szegedi egyetem jogi karára vonatkozólag határozatot hozott, hogy azt csak átmenetileg szünetelteti, és nem szünteti meg. Hasonlóan határoztak a pécsi és a debreceni tudományegyetemekkel kapcsolatban. A kultuszminiszter rámutatott arra, miszerint az egyes karok szüneteltetését nem az anyagi eszközök hiánya okozta, hanem az a tény, hogy a kolozsvári egyetem újjászervezése folytán deficit állott elő a tanerőkben. Végül a törvényjavaslatot elfogadta a közoktatásügyi bizottság.[1239]

A törvényjavaslat részletes vitájára 1940. október 15-én került sor, amikor is a közoktatási bizottság javaslatai alapján tárgyalták meg a kérdést, amelyet házszabály szerint vita nélkül kellett elfogadniuk, mindezt meg is tették és végül tárgyalás céljából áttették a felsőházhoz a kérdést.[1240]

1940. október 16-án a felsőház nagy érdeklődés mellett tárgyalta *báró Perényi Zsigmond*[1241] elnöklésével az egyetemi törvényjavaslatot, amelyet *Domanovszky Sándor*[1242] előadó ismertetett. A kormány részéről a kultuszminiszter volt jelen az ülésen.[1243] Az első felszólaló *Meskó Zoltán*[1244] orvos tábornok volt, aki hangoztatta, hogy húsz évvel ezelőtt örömmel fogadta be Szeged a Ferenc József Tudományegyetemet, s most, hogy visszatér Kolozsvárra, régi szellemében adja át a város az intézményt. Szólt arról, hogy szerencsésebb lett volna, ha Szegeden meghagyják mind a négy fakultást. Álláspontja szerint a magyar kultúra szempontjából Szegednek fontos hivatása volt, ezért helytelenítette az új egyetem megcsonkítását.[1245] Szintén felszólalt *Cotel Ernő*,[1246] aki a délvidéki egyetemi tanári kar helyzetéről beszélt.[1247] *Raffay Sándor*[1248] evangélikus püspök károsnak tartotta a törvénynek a jogakadémiákra vonatkozó intézkedését, amely azok megszüntetését vetítette elő, továbbá ez az egész magyar nemzeti tudományra is károsan hatott. Arra kérte a kultuszminisztert, hogy a törvény végrehajtása során legyen tekintettel az evangélikus egyház érdekeire.[1249] *Fischer*

[1237] *SZN.,* 1940. szeptember 6., XIV. évf., 200. sz., 4.

[1238] *DM.,* 1940. október 12., XVI. évf., 233. sz., 3.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 116.; *Dunántúl,* 1940. október 12., XXX. évf., 233. sz., 2.; *Ellenzék*, 1940. október 12., LXI. évf., 235. sz., 2.

[1239] *DM.,* 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 7.; *358. szám: A képviselőház közoktatásügyi bizottságának jelentése a 351. számú törvényjavaslat tárgyában*: *Képviselőházi Irományok V.* 1941, 97–98.

[1240] *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 15., 141. o. ü., 121–123.; *158. szám: Felsőházi Irományok IV.* 1941, 32–34.

[1241] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 432–432.

[1242] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 522–523.

[1243] *Felsőházi Napló. I.* 1940. október 16., 32. ülés, 417–418.; *159. számú irat: A felsőház közoktatásügyi bizottságának jelentése a 158. számú törvényjavaslat tárgyában*: *Felsőházi Irományok IV.* 1941, 42–43.

[1244] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 531–532.

[1245] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 418–420.

[1246] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 520.

[1247] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 421–423.

[1248] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 427–428.

[1249] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 423–425.; *Kecskemét* a törvényjavaslattal szemben a legerélyesebb tiltakozásra készült, a város előljáróságai kifejtették, hogy örülnek Erdély visszacsatolásának és a

Béla,[1250] Baranya vármegyei alispán különösen a Dunántúl szempontjából foglalkozott a javaslattal és bírálta a kormányjavaslatnak a pécsi tudományegyetem megcsonkítására vonatkozó részét.[1251] *Pap József*[1252] arról beszélt, hogy az egyetemek mindig a magyar alkotmány bástyái voltak, mindemellett fontosnak tartotta a jogászképzés megreformálását.[1253] A felszólalásokra *Hóman Bálint* válaszolt, kifejtette, hogy örömmel töltötte el az a tény, hogy Szeged végleges új egyetemének megszervezésére vonatkozóan javaslatot terjeszthetett elő. Örült, hogy ez az egyetem Horthy Miklósnak, Magyarország kormányzójának a nevét fogja viselni. A jogakadémiák kérdéseire vonatkozóan kijelentette, hogy tárgyalásokat kezdett a katolikus és a protestáns egyházakkal újabb akadémiák felállítása érdekében, és a képzést továbbra is kétévessé szándékozik leredukálni.[1254] A vita végén a felsőház mind általánosságban, mind részleteiben elfogadta a törvényjavaslatot.[1255] Másnap, 1940. október 17-én a képviselőház elnöke bemutatta a felsőház elnökének átiratát, amely szerint a Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról szóló törvényjavaslatot változás nélkül elfogadták.[1256] Az 1940. évi XXVIII. törvénycikk[1257] kihirdetésre 1940. október 19-én került sor.[1258] Ezen intézkedések révén immáron mindkét városban egyidejűleg létezett magyar nyelvű egyetemi képzés.[1259]

6. 2. 2. Visszaköltözés Kolozsvárra

6. 2. 2. 1. A visszaköltözés nehézségei

A jogszabály elfogadását követően az államfő kinevezte az oktatói személyzetet az egyetemre és a karokra. A Jog- és Államtudományi Karon *Személyi Kálmánt*[1260] a római jogi tanszékre nyilvános rendes tanárrá, *Schneller Károlyt*[1261] a statisztikai tanszékre egyetemi nyilvános rendes tanárrá, *ifj. Boér Eleket* a közgazdaságtani és pénzügyjogi tanszékre egyetemi nyilvános rendkívüli tanárrá nevezte ki a kormányzó. A nemzetközi jogi tanszékre *Buza László*t, a magyar közjogi tanszékre *Csekey István*t, a magyar büntetőjogi tanszékre *Heller*

---

kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hazaköltözésének, de nem tudták elfogadni, hogy az egyetemek jogi fakultásainak a száma nem szaporodott, miközben az ország lakossága több millió fővel gyarapodott. Miközben a szegedi egyetem jogi karának szünetelése okán megnövekedett az érdeklődés a kecskeméti jogakadémia iránt, ráadásul jelentősen több hallgató jelentkezett ezen jogakadémiára, mint az ország bármely más jogászképzést nyújtó intézményébe. *DM.,* 1940. október 9., XVI. évf., 230. sz., 5.; *SZN.,* 1940. október 4., XIV. évf., 224. sz., 4.; Kiss – Vajda 2012, 492. sz.; Ruszoly 1999, 11–18.

[1250] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 472–473.

[1251] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 425–428.

[1252] *Életéről lásd:* Haeffler 1940, 635–536.

[1253] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 428–430.

[1254] *Felsőházi Napló I.* l940. október 16., 32. ülés, 430–435.

[1255] *DM.,* 1940. október 17., XVI. évf., 237. sz., 2.; *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 435.; *Dunántúl*, 1940. október 17., XXX. évf., 237. sz., 1–2.; *Szegedi Friss Újság,* 1940. október 17., XLI. évf., 246. sz., 3.

[1256] *DM.,* 1940. október 15., XVI. évf., 235. sz., 3.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. évi október 17., 142. o.ü., 125.

[1257] Márkus – Várady-Brenner 1941, 205–208.; Degré – Várady-Brenner 1940, 205–206.

[1258] *BpK.,* 1940. október 19., 239. sz., 1.; Hamarabb volt a tudományegyetem búcsúja, mint a költözéséről szóló jogszabály kihirdetése.

[1259] Hamza 2014a, 362–366.

[1260] Az 1940 és 1944 között beiratkozott jogászhallgatók adatbázisában található *Személyi László*, aki feltehetőleg Személy Kálmán fia volt – atyja foglakozásánál egyetemi tanár volt feltünteve és a gyám lakhelye Kolozsvár volt –, ugyanis a hallgató 1920. január 3-án született Nagyváradon, ahol előző évig édesapja akadémia tanár volt. ifj. Személyi 1940. november 25-én iratkozott be a negyedik évére, korábban a budapesti egyetemen tanult, ahol édesapja magántanár volt. Vajda–Kohári 2020.; *Személyi Kálmán életéről lásd:* Pozsonyi 2020, 719–732.

[1261] *Életéről lásd:* Gyémánt 2020c, 607–618.

Eriket, a kereskedelmi és váltójogi tanszékre *Tury Sándor Kornélt*, a jogbölcseleti tanszékre *Horváth Barnát*, a magyar polgári és büntetőtörvénykezési eljárási jogi tanszékekre *Balás P. Elemért*[1262] erősítették meg, mint rendes egyetemi tanárt. *Scheffler János* hittudományi főiskolai tanárt az egyházjogi tanszékre, *Székely István*[1263] egri érseki jogakadémiai tanárt a magyar magánjog, különös tekintettel az erdélyi jogfejlődés tanszékre, továbbá *Szászy István*[1264] királyi ítélőtáblai bírót a magyar magánjogi tanszékre egyetemi nyilvános rendes tanárokká nevezték ki. *Martonyi János*[1265] miniszteri titkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri segédtitkár a magyar közigazgatási és pénzügyi jogi tanszékre, valamint *Bónis György*[1266] tanügyi segédfogalmazó a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékre, mint egyetemi nyilvános rendes tanárok helyeztettek. Azonban pár korábbi oktató nem követte Kolozsvárra a kart, hanem Pécsre kerültek: *Ereky István* és *vitéz Surányi-Unger Tivadar* az ottani közgazdasági és pénzügytani tanszékre nyilvános rendes tanárokká neveztettek ki. A kormányzó a vallás és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemre jogász professzorokat nem rendszeresített, tekintettel arra, hogy a kar működése szünetelt.[1267]

6. 2. 2. 2. A Ferenc József Tudományegyetem 22 év után újra a régi otthonában

A hazatért Ferenc József Tudományegyetem[1268] megnyitó ünnepségére[1269] október 24-én került sor, amin *Horthy Miklós,* Magyarország kormányzója is tiszteletét tette.[1270]
A megnyitó előtti napon, október 23-án az egyetem tanácstermében a Kolozsvárra visszatért Ferenc József Tudományegyetem tanárai *Teleki* miniszterelnök és *Hóman* közoktatásügyi miniszter jelenlétében letették a hivatali fogadalmukat, majd ezt követően az egyetem alakuló ülését a közoktatásügyi miniszter megnyitotta. Megválasztották az egyetemi tanács tagjait, az eseményről két professzor távol maradt: *Csekey István* betegség és *Csík Lajos* külföldi tartózkodás okán. A rektor *Bartók György*, a jogi- és államtudományi kar dékánja *Buza László*, a természettudományi kar dékánja *Szőkefalvi-Nagy Gyula*, az orvostudományi kar dékánja *Berde Károly*, a bölcsészettudományi kar dékánja *Várady Imre* és a közgazdaságtudományi kar dékánja *Szentkirályi Sámuel* lettek. Ezek után kijelentették, hogy a korábbi rektor, *Kristóf György* megbízatása megszűnik, ugyanekkor a teljes átalakulás

---

[1262] *Életéről lásd:* Schultz 2020, 7–20.
[1263] *Életéről lásd:* Balogh 2020b, 733–745.
[1264] *Életéről lásd:* Kaprinay 2020, 705–717.
[1265] *Életéről lásd:* Siket 2020b, 477–491.
[1266] Az 1940. október 23-i kolozsvári eskü letételkor a jegyzőkönyvben *„Bónus”* Györgyként hivatkoztak rá. CSML FJTR 5. doboz, 182/1940–41.
[1267] *DM.,* 1940. október 20., XVI. évf., 240 sz., 2.; *BpK.,* 1940. október 20., 240. sz., 1.; *Dunántúl*, 1940. október 20., XXX. évf., 240. sz., 1.; *HK.,* 1940. november 1., XLVIII. évf., 21. sz., 9.; *Keleti Újság*, 1940. október 22., XXIII. évf., 243.sz., 2.
[1268] *„A megnyitó előtti nap érkeztek Kolozsvárra az egyetemi könyvtár könyveinek egy részei, illetve az egyik ládában Ferenc József, az egyetem alapító névadományozójának hatalmas olaj portréja is. Érdekes azonban, hogy az egykori királyképet Kolozsváron már nem helyezik el, mivel a tudományegyetem eredeti Ferenc József portréját annak idején itt elrejtették, gyönyörű fafaragása rámájával együtt, igy tehát az eredeti Ferenc József portré került újra kifüggesztésre az aulájában.” Keleti újság,* 1940. október 23., XXIII. évf., 244. sz., 1.; Az Egyetemi könyvtár könyveinek Szegeden maradása bizonytalan a források ellentmondása révén.
[1269] Miután a Ferenc József Tudományegyetem ismét Erdély fővárosában, Kolozsváron működött, így másnap a szegedi Dugonics téri épületről eltávolították a Ferenc József Tudományegyetem feliratot. Szegeden az egyetem a kormányzónknak, Horthy Miklósnak a nevét viselte innentől kezdve, ennek okán a kőművesmunkások a központi egyetem épületének homlokzatáról leszedték a régi felírást és a szegedi egyetem új nevét helyezték fel. *DM.,* 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4.
[1270] *DM.,* 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 3–4. p; *PH.,* 1940. október 25., LXII. évf., 244. sz., 1., 3.

befejezéséig *Szily Kálmánt* nevezték ki miniszteri biztosnak, ennek okán ő vezette a tanácsüléseket a dékánok megválasztásáig, majd ezután vette át a rektor a tisztségét.[1271]
Az egyetem megnyitója előtt *Csáky István* külügyminisztert a jogi kar tiszteletbeli doktorává fogadta, amelyen az országos főméltóságok a tiszteletüket tették, így kétnapossá bővült a kolozsvári megnyitó.[1272] Délelőtt 9 órakor istentisztelet volt Kolozsvár valamennyi templomában, majd az egyetemi ifjúság a Mátyás király-diákház előtt sorakozott fel, hogy üdvözölje a kormányzót, aki 11 óra előtt érkezett meg. A pályaudvaron katonai fogadás volt, majd *Horthy* gépkocsin az egyetem épületéhez hajtatott, ahol *Hóman Bálint* kultuszminiszter és az egyetemi tanács üdvözölte. A kultuszminiszter jelentést tett az egyetem hazatéréséről, majd *Bartók György* rektor engedélyt kért az egyetem megnyitására. A hivatalos megnyitás a Himnusz eléneklésével kezdődött, amelyet a vendég szegedi tudományegyetem énekkara adott elő. Ezután *Hóman* beszédében ismertette a Szegedről hazatért egyetem hivatását és szerepét a nemzeti művelődés terén, majd a Corvin-láncok és koszorúk adományozására került sor, amelyet húsz kiérdemesült erdélyi szakember vehetett át.[1273]
Ezt követően az államfő a következő szavakkal nyitotta meg az tanévet: *„Az egyetemi tanárnak három hivatást kell betöltenie. Tisztsége nemcsak szaktudománya művelésére, tudásának és ismereteinek továbbadására, hanem a magyar ifjak nemzeti szellemű nevelésére is kötelezi. E kötelességek bármelyikének elhanyagolása mérhetetlen kárt hárít a nemzetre. […] Abban a meggyőződésben, hogy a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem munkássága méltó lesz ennek a nagyérdemű főiskolának múltjához és a magyar művelődésért sokat szenvedett erdélyi magyarsághoz, az egyetem megnyitására az engedélyt megadom.”* Ezután *Bartók György* rektor mondott megnyitó beszédet, végül az ünnepség a Szózattal ért véget.[1274]
A Kolozsvári megnyitót követően[1275] a tudományegyetem több mint 1600 hallgatót vett fel. Természetesen a legnagyobb most is a jog- és államtudományi kar hallgatóinak száma volt, sőt, a karon túlzsúfoltság lépett fel, ugyanis 226 volt az első félévre rendes, 120 a feltételesen beiratkozott hallgatók száma, 200 fő volt a felsőbb évfolyamokra jelentkezettek száma, akik Szegedről jöttek át, ezen felül jelentős volt a szigorlatozóknak a száma is. A bölcsészkarra 224, a matematika- és természettudományi karra 85 hallgató jelentkezett. Az orvostudományi karra az első félévre 142 (más források szerint 152), a második, harmadik, negyedik és ötödik szemeszterre pedig 161 hallgató kérte a felvételét.[1276]
A megnyitót követően, egy hónapra rá zajlott az egyetem első doktoravatása, amikor is 7 jogtudort és 7 államtudort avattak fel. A hazatért *alma mater* Egyetemi Tanácsa első ízben avatott doktorokat a magyar Erdély földjén az egyetem újjászervezése óta, és ebből az alkalomból az érdeklődő közönség az aulát zsúfolásig töltötte meg. Közöttük egy fiatal doktornőt is felavattak: *Váczy Margitot* államtudorrá, aki még a megszűnt kolozsvári román I.

[1271] *Népszava*, 1940. október 24., LXVIII. évf., 242. sz., 3 p.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 23., 182/1940–1941.; *SZN.,* 1940. október 20., XIV. évf., 236. sz., 2.
[1272] *SZN.,* 1940. október 24., XIV. évf., 239. sz., 1–2., *SZÚN.,* 1940. október 24., XXII. évf., 243. sz., 2.
[1273] *HK.,* 1940. november 1., XLVIII. évf., 21. sz., 401.
[1274] *DM.,* 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 3–4.; *Dunántúl*, 1940. október 25., XXX. évf., 244. sz., 3–4.; *Orvosi Hetilap*, 1940. november 2., LXXXIV. évf., 44. sz., 568–569.; *Keleti Újság*, 1940. október 25., XXIII. évf., 246. sz., 1–2.; *Keleti Újság*, 1940. október 22., XXIII. évf., 243. sz., 1.; *PH.,* 1940. október 25., LXII. évf., 244. sz., 3–5.; *Beszámoló* 1942, 3–21.; *SZN.,* 1940. október 25., XIV évf., 240. sz., 1–2.
[1275] A beiratkozásra 1940. november 11–16. között került sor. Az előadások kezdete mind az öt karon november 18.-ra esett. *BpK.,* 1940. október 29., 247. sz., 3.
[1276] *DM.,* 1940. november 17., XVI évf., 262 sz., 2.; *Keleti Újság,* 1940. november 16., XXIII. évf., 263. sz., 2.; Az egyetemi hallgatók létszámának az 1940/1941. tanévbeli növekedéséhez hozzájárult az is, hogy a Ferenc József Tudományegyetem hosszú idő után ismét Kolozsváron nyitotta meg kapuit, és már az első tanévben több mint 2300 hallgatót vonzott. Ebben a tanévben az egyetemi hallgatóknak közel 18 százaléka Kolozsváron tanult, miközben az ún. vidéki egyetemeken (Debrecen, Pécs, Szeged) együttesen is alig haladták meg ezt a részarányt. Király 2009, 342–343.

Ferdinánd Tudományegyetem[1277] jogi fakultásán teljesítette az alapvizsgáit, aki az avatáson a felavatottak nevében tette le a doktori esküt. Az ifjú doktornő művész-tanári diplomája mellé szerezte meg a doktorátusát, azonban neve mind a mia napig képzőművészként és festőtanárként ismert.[1278] A jelöltek között egy az egri érseki jogakadémián, egy a prágai Károly Tudományegyetemen, egy pedig a kecskeméti jogakadémián tette le a szükséges vizsgáit.[1279] Az avatást követő egy hónap múlva *Csekey István*[1280] jogi kari professzor rövid beszámolót intézett az első pár hétről az *Ellenzék* olvasóihoz, amelyben a korai egyetemi időszakát idézte fel: *„Kedves hallgatóim, így szólítottam meg jogász hallgatóimat, amikor első előadásomat tartottam a kolozsvári egyetemen a magyar közjogból. Tágra nyílt szemű, kipirult arcú fiúk ültek előttem és néhány, a román világból itt maradt, jogi tanulmányait folytató leány. Kissé elfogódott volt a hangom és küzdöttem az elérzékenyüléssel. De ha össze is szorult a torkom, mégis meg tudtam kezdeni előadásomat. Ilyenformán: Harminckét évvel ezelőtt egy szőke ifjú ült e tanterem jobboldali első padjának balsarkán és mohó tekintettel leste mesterének, Nagy Ernőnek, a magyar közjog elismert tekintélyének szavait. Ez az ifjú már elsőéves joghallgató korában eljegyezte magát a közjog tudományának, amikor pályamunkája megkétszerezve nyerte el a kitűzött pályadíjat. Aztán külföldi egyetemek következtek, Strasbourg és Heidelberg, majd summa cum laude doktorráavatás a kolozsvári aulában. Utána pedig külföldi tanulmányév állami ösztöndíjjal Berlinben és Oxfordban. Ezt az ifjút huszonhárom éves korában érte az a kitüntetés, hogy a kecskeméti jogakadémia tanárává választották. Aztán nyolc évig volt a Duna parti, majd kilenc évig a szegedi egyetemnek a professzora. S most visszatért oda, ahonnan kiindult. Kedvenc tárgyát, amelyből Nagy Ernő utóbb a budapesti egyetemen magántanárrá képesítette, a magyar alkotmányjogot adhatja elő ugyanarról a katedráról, ugyanabban a tanteremben, ahol annakidején, mint másodéves joghallgató leshette professzorának szavait. E mondat után olyan éljenzés és tapsorkán remegtette meg a terem falait, hogy lélegzetet vehettem és a személyes emlékezés után rátérhettem magára a tárgyra. Akik nem voltak jelen, el sem tudják gondolni, milyen szívbemarkoló élmény volt ez az első kolozsvári egyetemi előadás. Huszonhét év óta először láttam viszont Kolozsvárt. Internátusi szobatársaim biztattak fel a közjogi pályatétel kidolgozására, amely a magyar trónöröklésről szólt. Eleinte erőimet meghaladónak látszott, mert elsőéves jogász koromban még közjogot nem is hallgattam. A két mentor azonban igyekezett nálam a hiányokat pótolni. Ha nincs Kenéz Béla földim a tanári karban, talán el sem hiszik, hogy a pályamunkát én írtam. Itt mutatkozott azután Kolozsvár másik, pályámra döntő hatása. A Ferenc József Tudományegyetemen nem volt meg a tanszék és a hallgató között az a nagy távolság, mint a budapestin. Professzor és tanítvány a legszemélyesebb kapcsolatba kerültek. Amikor később Moór Gyulával laktam egy szobában, együtt jártunk vasárnaponként Kenéz professzorhoz ebédre, velük teniszeztünk, vendégeik voltunk színházi páholyukban. A mi időnkben kezdte meg Navratill Ákos és Somló Bódog a szemináriumi vacsorák rendezését otthonában. Dolgoztunk kora reggeltől késő estig. Moór Gyulával nem egyszer megvirradtunk, amikor harmadéves korunkban a pályaművek beadási határideje közeledett. De emellett volt időnk mindenre. A Tanítók Házában páratlan kedélyes diákélet folyt. Az idők távlatán át boldog, békés korszaka volt ez Kolozsvárnak, mely osztozott a hatalmas Magyarország sorsában. A magyar diák a kül- és belpolitikai biztonság*

[1277] Gyökeresen megváltozott Kolozsvár helyzete a második bécsi döntés után. A román egyetem elmenekült: bölcsészeti, jogi és orvosi karai Nagyszebenben, reáltudományi kara Temesváron nyert elhelyezést – míg korábban az egészet Temesvárott szándékozták elhelyezni, mint a kolozsvári operát és a román Nemzeti Színházat, a zeneakadémiát és a kereskedelmi akadémiát. Mózessy 1997, 53.; Kokoly 2018, 541.; *DM.,* 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 2.; *Ellenzék*, 1940. szeptember 20., LXI. évf., 215. sz., 4. Mózessy 1997, 53.; Kokoly 2018, 541.

[1278] Kokoly 2020, 39.

[1279] *Keleti Újság,* 1940. november 24., XXIII. évf., 271. sz., 5.

[1280] *Életéről lásd:* Ruszoly 2003, 37–46.; Jusztinger 2014, 51–61.; Antal – Ruszoly 2020, 155–168.

aranyvárában ült. Ha eleget tett az állammal szembeni honvédelmi kötelezettségének, nyitva állottak előtte a polgári pályák Nagy-Magyarországon. Nem volt elhelyezkedési probléma. Ezért nem is politizált ez az ifjúság. Mi ősz fejjel, de ifjú szívvel folytatjuk a munkát ott, ahol elhagytuk. Küldetésünk van. Húsz esztendő lidércálmától elgyötört ifjakat kell a nemzeti közösség értékes és lelkes tagjaivá nevelnünk."[1281]

6. 3. A Horthy Miklós Tudományegyetem létrejötte

6. 3. 1. Szeged jogos igénye

A második bécsi döntés kihirdetésének másnapján *Tonelli Sándor,* a Szegedi Kereskedelmi- és Iparkamara főtitkára a *Délmagyarország* hasábjain hívta fel a figyelmet a kolozsvári visszaköltözés következményeire. Írásában először ő említette a „*Horthy Miklós Tudományegyetem"* elnevezést. Cikkében felvázolta Szeged egyetemért folyt korábbi küzdelmét, illetve közleményében leszögezte, hogy húsz év távlatában már más személyek az egyetem hallgatói, ráadásul egy-kettő oktató kivételével mások a professzorai is. Álláspontja szerint nem merült fel kétségként, hogy Kolozsvárnak lesz magyar egyeteme, hiszen majd két és fél millió lélek került vissza az anyaországhoz, és ekkora lélekszám igényelt egy saját egyetemet. Viszont az Alföld magyarságának is joga volt[1282] egy szegedi egyetemhez.[1283]
Tonelli napokkal később szintén cikkezett, amelyben az egyik legrelevánsabb kérdést feszegette, mégpedig az egyetem származásának az évét. Álláspontja szerint Kolozsvár azt fogja hangoztatni, hogy a száműzetésben töltött két évtized őt illeti és a Szegeden töltött évek hozzátartoznak a *kolozsvári tudományegyetem* történetéhez. Ezzel szemben Szeged jogosan mondhatta, hogy ha a Ferenc József Tudományegyetem kerete vissza is ment Kolozsvárra, az eltelt húsz esztendőt a szegedi tudományegyetem történetéből kitörölni nem lehet. Az egyetem aulájában az 1872. évtől kezdődőleg sorakoztak a Ferenc József Tudományegyetem rektorainak arcképei. Jóformán ezek az festmények voltak az egyedüli értékek, amelyet menekülése alkalmával az egyetem Kolozsvárról elhozhatott. Mindenki a legtermészetesebbnek tarthatta, hogy a Ferenc József Tudományegyetem nemcsak az 1921 előtti arcképeket igényelte vissza, hanem folytonosság szempontjából számot tartott a Szegeden működött rektorok arcképeire is. Ezek azonban kétségtelenül a *szegedi egyetemnek* voltak a rektorai és arcképei, a címtől és elnevezéstől függetlenül a szegedi egyetemet is megillették. Álláspontja szerint helyes, ha a Ferenc József Tudományegyetem keretével együtt a szegedi egyetem professzorainak egy része visszamegy Kolozsvárra, hogy a kolozsvári egyetem történetének folytonosságát – amelyet a román impérium megszakított – személyileg is kifejezésre juttassák. Azonban éppen olyan fontos volt az is, hogy a professzoroknak másik része Szegeden maradjon, hogy fenntartsa azokat a tradíciókat, amelyek a két évtized alatt a szegedi egyetemmel kapcsolatban kifejlődtek.[1284]
Szeged nehezményezte, hogy ha kimondva nem is, de mindvégig a köztudatban volt a tudományegyetem ideiglenes szegedi tartózkodása, és a költözés időszakában ismét fájdalmát fejezte ki a város: „*Nagyon jól tudjuk, hogy a magyar Kolozsvár el sem képzelhető egyetem nélkül. Kolozsváron kell, hogy legyen magyar egyetem. De ez éppenséggel nem jelentheti azt, hogy a magyar Kolozsvárnak ezt a jogos igényét csak Szeged város pótolhatatlan sérelmével*

[1281] *DM.*, 1940. december 12., XVI. évf., 276. sz., 4.
[1282] A sajtó beszámolója szerint, *„ha most egyetem nélkül maradna Szeged, ez legalább akkora csapás volna a Tisza-parti városra, mint 61 évvel ezelőtt a nagy árvíz, nemcsak azt jelentené, hogy romba dőltek az álmok, de elveszne a 12 milliós befektetés, elvesznének az erkölcsi, kulturális eredmények s végvári jellegében visszasüllyedne Szeged provinciális letargiájába, amelyből az egyetem emelte ki." Magyar Lapok*, 1940. szeptember 18., IX. évf., 197. sz., 6.; *lásd:* Ámán 2017a, 9–25.
[1283] *DM.,* 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 1–2.
[1284] *DM.,* 1940. szeptember 18., XVI. évf., 212. sz., 3–4.

lehet kielégíteni."[1285]

A fentebb kifejtett álláspontok szemléletesen kifejezték Szeged óhaját, ezért 1940. szeptember 7-én a vallás- és közoktatásügyi miniszternél értekezletet tartottak a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hazatérésével kapcsolatos intézkedésekről. Az értekezletre hivatalosak voltak *Tukats Sándor* szegedi és *Nikolics Mihály* pécsi főispánok, *Pálfy József* szegedi és *Esztergár Lajos* pécsi polgármesterek, *Bartók György* szegedi és *Tóth Zsigmond* pécsi egyetemi rektorok, *Baló József* és *Finkler János* prorektorok. A kultuszminiszter az érintettekkel ismertette a kialakult terveket és közölte a polgármesterekkel, hogy áldozatokat kell hozniuk. Mindezek alapján a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tovább folytatta működését, Szeged városa pedig új egyetemet kapott, amely a kormányzó engedélyével Horthy Miklós nevét viselte.[1286]

Felmerült a Debreceni Tudományegyetem több tanszékének Szegedre hozása is,[1287] amely kárpótlásul mezőgazdasági tanszéket kapott volna, ezzel akarták kiengesztelni az elveszett jogi fakultásért Szegedet. A debreceni tudományegyetem pedig az elvesztett tanszékért a pallagi gazdasági akadémiát kapta volna meg, amelyet mint mezőgazdasági fakultást illesztettek volna a debreceni egyetembe. Az utóbbi tervet nagy tetszéssel fogadták a debreceni gazdák, akiknek ezzel régi kívánsága teljesült volna.[1288] Mindeközben a fentiekre válaszul Debrecenben tiltakozás indult, mert nem akarták átengedni Szegednek a természettudományi és matematikai tanszékeket. A Társadalmi Egyesületek Szövetségének értekezletén *Erdöss István,* a TESz főtitkára előadta, miszerint hírt kaptak arról, hogy a debreceni Tisza István Tudományegyetem természettudományi és matematikai tanszékét Szegedre akarták vinni. A főtitkár kifejtette, hogy Debrecen semmiképpen sem hozhat ilyen nagy áldozatot azért, hogy Szeged kárpótolva legyen az elvesztett kolozsvári egyetemért. Megemlítette azt is, hogy a tanszéknek Szegedre történő áthelyezését minden eszközzel igyekeznek megakadályozni. Azonban elismerték, hogy Szegedet az események okán nem érheti semmiféle vád és támadás, hiszen az sohasem kérte, hogy az ominózus tanszéket városába vigyék. Mint ismert, ezek végül nem valósultak meg, ugyanis szüneteltették a természettudományi kart Debrecenben: a törvény az ottani öt természettudományi tanszék megszüntetésére utasított, de előírta, hogy az egyetem – más karok megfelelő intézetei (példaként említendő: az orvoskari fizikai és kémiai tanszékek) igénybevételével – folytassa a természettudományi (tanár)képzést.[1289]

Az új egyetem költözése kapcsán a *Délmagyarország* több professzort megszólított, többek között *Polner Ödönt* és *Zolnai Bélát*. *Zolnai* professzor véleménye szerint az országnak

---

[1285] *DM.,* 1940. augusztus 23., XIV. évf., 190. sz., 1.

[1286] *DM.,* 1940. szeptember 8., XVI. évf., 204. sz., 3.; *SZN.,* 1940. szeptember 8., XIV. évf., 202. sz., 2.

[1287] *„A debreceni egyetemről négy katedra jött Szegedre és ahhoz a négy tanárhoz összesen tizennyolc hallgató volt az elmúlt félévben beiratkozva. Viszont a jogi kar elvesztését sem kizárólag a hallgatók számával kellett lemérniük. A jogi oktatás elsorvasztása, aminek fájdalmát a megszüntetés kemény szava helyett a szüneteltetés vigasztaló igéjével hirdették meg, nemcsak a városnak vesztesége, hanem az egész magyarságé. Az ország vezetése ma még elsősorban a jogászok kezében van, a közületek irányításában ma még a jogászi műveltséget és a szinte tradicionális jogi jártasságok nélkülözni nem lehet. S most az a helyzet, hogy az erdélyi románság fiainak rendelkezésére áll majd a kolozsvári egyetem, melynek jogi fakultása úgy a hallgatóknak, mint a katedráknak számában hatalmas arányban fogja túlszárnyalni a szegedi Ferenc József-egyetem jogi fakultásának méreteit, a ruszin fiatalság, ha jogot akar végezni, a debreceni egyetemhez vezető utat kényelmesen meg fogja találni, a dunántúli németség ifjai is jogásszá képezhetik ki magukat a pécsi egyetemen, csak az alföldi magyarság gyermekei számára nehezedik meg az a pálya, amely elsősorban neveli fel a nemzet, a társadalom, az állami és az önkormányzatok irányítására hivatottakat. Mi természetesen nem azt fájlaljuk, hogy ebben a vonatkozásban a románok, ruszinok, a hazai szlovákok és németek jó helyzetben lesznek, csak fájlaljuk azt, hogy az alföldi magyarság rovására alakul ki ebben a vonatkozásban egyenlőtlen helyzet és hogy a szegedi egyetem jogi fakultásának elsorvasztása kettős veszteséget és kettős fájdalmat okozva, teremti meg ezt az egyenlőtlenséget."* In: *DM.,* 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 1.

[1288] *DM.,* 1940. szeptember 25., XVI. évf., 219 sz., 3.

[1289] *DM.,* 1940. október 4., XVI. évf., 226 sz., 2.; Mudrák – Király 2012, 101.; Mudrák 2012b, 186., 221.

szüksége volt az ötödik tudományegyetemre, továbbá hozzátette, hogy a kolozsvári nemcsak kincseket hozott magával Szegedre, hanem sokat el is vitt magával. Gazdagabban távozott, mint ahogy idejött. Ráadásul Szeged nevét ismerték már a nemzetközi világban, amelyben a legfontosabb szerepet a Nobel-díj odaítélése adta, ezeken felül Szeged neve francia, angol és olasz egyetemi kiadványokban volt megtalálható. Azt az álláspontot vallotta, hogy *„500 hallgatójú polgári tanárképző főiskola kedvéért sem szabad leépíteni az egyetemet. Az egyetem lehet főiskola nélkül, de a főiskola ma már egyetem nélkül nem állhat fenn.”*[1290] *Polner Ödön Az egyetem kérdése!* címmel jelentetett meg a *Délmagyarország* hasábjain egy cikket, amelyben állást foglalt a helyzetről. Szükségesnek tartotta, hogy a Ferenc József Tudományegyetem visszamenjen Kolozsvárra, miközben Szegeden megmaradjon a Horthy Miklós Tudományegyetem, mint teljes egyetem, összes eddigi karával. Mindig azt vallotta, hogy Csonka-Magyarországnak nem sok a négy egyetem, mert akkor, amikor a csonkítatlan országban felállították a harmadikat és a negyediket, már az ötödik és hatodik egyetem felállításánál kellett volna tartani. A szegedi egyetem mind a négy kara és intézetei, szemináriumai a szükséges tudományos segédeszközökkel, könyvtárakkal a 20 év alatt gyarapodtak. Álláspontja szerint ezeket a felszereléseket Kolozsvárra vinni nem volt szükséges, hiszen ott felszerelt, kész intézmény várta a beköltözőket, ugyanis a kivonulóknak ott kellett hagyniuk szinte mindent. Így a költözés Szegednek plusz eszközköltséggel nem járt volna.[1291] Mint említettem, valójában a kivonulók magukkal vittek szinte mindent.

6. 3. 2. A jogi kar helyzete

A jogászképzés jövője nem sokkal a szeptember közepei miniszteri látogatás után felmerült. *Pálfy József* polgármester a miniszternél történt látogatása után keveset nyilatkozott az egyetem tárgyában, tekintettel arra, hogy azt *Hóman* magának tartotta fenn. Felvezette, hogy ugyan az intézmény egyetemi jellege megmarad, de teljes voltát elveszíti, megszűnik a Jog- és Államtudományi Kara, helyette beleolvadt volna a pécsi egyetem bölcsészkara a szegedibe, amely a szegedi tanárképző[1292] intézettel együtt folytatta volna a működését.[1293] A polgármester állást foglalt a kérdésben és kifejtette, hogy a miniszternél kérvényezte: a jogi kart ne zárják be erre a tanévre és a jövő évtől Szeged városa el fogja tudni indítani a negyedik fakultást. Kolozsvár után[1294] Szegedre jött a kultuszminiszter és tanácskozott a professzorokkal az ügyben. Az egyetemi tanárok szabad kezet kaptak abban a döntésükben, hogy Szegeden kívánnak maradni vagy Kolozsvárra szándékoznak visszamenni. Probléma kizárólag azon tanszékek tekintetében jelent meg, amelyek egymással párhuzamosan működtek volna, tehát a belgyógyászati intézetnél az orvosi karon és a természettudományi tanszéknél a természettudományi karon.[1295]

[1290] *DM.,* 1940. szeptember 8., XVI. évf., 204. sz., 3.
[1291] *DM.,* 1940. szeptember 6., XVI. évf., 202. sz., 5.
[1292] Az ifjúság érdeklődésének középpontjába került a szegedi tanárképző főiskola, az ország egyetlen polgári iskolai tanárképző főiskolája, amely növendékeinek a száma az 1940/1941. tanévben közel járt a hatszázhoz és ez a szám növekedett, mivel Sepsiszentgyörgyről, Székelyudvarhelyről, Marosvásárhelyről, Szatmárnémetiből és Kolozsvárról már több hallgató jelentkezett. Az anyaország egyetemeire – kivéve a műegyetemet és a budapesti képzőművészeti főiskolát – erdélyi hallgatók ekkor nem voltak felvehetők. A főiskolák felsorolásából valahogy kimaradt a szegedi tanárképző főiskola. Az ország egyetlen tanárképző főiskolájára tehát beiratkozhattak az erdélyi növendékek. A Tanárképző Főiskola igazgatója, *Ábrahám Ambrus* egyetemi tanár elmondotta, hogy az országgyarapodás miatt legkevesebb 700 növendéket kellett volna kapnia a főiskolának, mert csak így oldhatták volna meg a tanárhiány kérdését. Az igazgató kérvényezte, hogy az eltávozott jogi kar termeibe helyezhessék el a főiskola elméleti tanszékeit. *DM.,* 1940. október 6., XVI. évf., 228. sz., 7.
[1293] *DM.,* 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 2.
[1294] *DM.,* 1940. szeptember 15., XVI. évf., 210. sz., 2.
[1295] *DM.,* 1940. szeptember 19., XVI. évf., 213. sz., 3.; A jogi karon kívül az orvosi karból Baló József, Miskolczy Dezső és Purjesz Béla távozott Kolozsvárra, a többi egyetemi tanár Szegeden maradt. Így a Ferenc

A polgármester nyilatkozata szerint: *„Szegeden nem lehetett volna arról szó, hogy a bölcsészeti fakultást veszítsük el, mert ezzel elvesztettük volna a tanárképző főiskolát is. Ez pedig igen nagy létszámú főiskola, ezért a jogi kar helyett inkább ehhez kellett ragaszkodnunk."* A szakminiszter kijelentette, hogy Szegedet a veszteségért kárpótolni fogják, amely az egyetemmel összefüggő mezőgazdasági és kertészeti középfokú iskola fölállításával történt volna meg, amelyre kétségkívül igen nagy szüksége volt a városnak és vidékének. Hatása pedig egyelőre szinte felmérhetetlen lett volna a Délvidék gazdasági szakoktatásának és a gazdasági szakemberképzésének szempontjából.[1296]
A miniszteri állásponttal szemben mindenki szükségesnek tartotta a teljes négykarú egyetem fenntartását és ragaszkodott a jogi fakultás Szegeden hagyásához, különösen a szomszédos Makó[1297] állt ki Szeged mellett. A *Makói Hang* című folyóirat a szegedi egyetem integritása mellett foglalt állást. A *Délmagyarország* a szegedi egyetem jogi karának szüneteltetése ügyében közölte két szomszédos város, Makó és Szentes[1298] polgármestereinek nyilatkozatait. Mindkét városvezető úgy nyilatkozott, hogy nemcsak Szeged, de az egész Alföld ifjúságára nézve létkérdés, hogy folytatódjon Szegeden a jogi oktatás. Nemcsak a vezetők, hanem a lakosság is ráeszmélt, hogy mitől fosztották meg őket a szegedi jogi fakultás szüneteltetésével. Ennek bizonyítéka egy olvasói levél, amelyet a *Makói Újság* közölt: *„A szegedi egyetem ügye nemcsak Szeged ügye, hanem a miénk is Csanád-megyeieké. Ha a Ferenc József Tudományegyetem visszamegy régi székhelyére, Kolozsvárra, ennek csak örülhetünk. Hogy Szegeden új Horthy Miklós Tudományegyetem lesz, ennek is örülünk, hogy a szegedi egyetem „csonka" lesz, nem örülünk. Legyen teljes! Ha a legnépesebb fakultása, a jogi fakultás egyelőre szünetel, az nemcsak a szegediek szempontjából káros, hanem a mi szempontunkból is, mert az egyetem körzetéhez tartozván, a mi jogász fiainknak messze földre: Budapestre, vagy Kolozsvárra kell vándorolniuk, hogy tanulmányaikat folytathassák, vagy befejezhessék. A tudományos szemponton kívül anyagi károsodást is jelent ez."*[1299] Makó város képviselőtestülete októberi közgyűlésén felszólalás történt a szegedi egyetem csorbíthatatlansága érdekében, tanúbizonyságául annak, hogy Szeged tudományegyeteme az egész környék és az egész Alföld egyeteme.[1300] Ezen felül egyéb csoportosulások is fontosnak tartották a kérdést, köztük a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének* szegedi csoportja, amely a témában kérvényt intézett, majd küldöttséget is menesztett a miniszterhez.[1301]
A korábbi találkozót követően a miniszter újra felkérette a fővárosba a szegedi követeket, ahol jelen volt *Teleki Pál* gróf miniszterelnök is, mint Szeged országgyűlési képviselője, és mint volt kultuszminiszter, aki azokat a módozatokat kívánta a tárgyalások során megismerni, amelyek lehetővé tennék, hogy ne csonka intézmény legyen, hanem teljes tanintézet, amely minden tekintetben és minden téren képes megfelelni a város egyetemi múltjához méltó feladatnak. A tárgyalásokba bevonták a pénzügyminisztert, amely a bizonyítéka annak, hogy nem átmeneti szükségmegoldásokról volt szó a döntéshozatalban, hanem végleges helyzetet szándékoztak teremteni Szeged új intézményének tekintetében. *Pálfy József* polgármester ismételten nyilatkozott a miniszterelnöknél megtartott értekezlet eredményéről: *„Az új egyetem ugyanolyan lesz, mint az volt korábban, négy karral és tanárképzővel. Szegeden*

József Tudományegyetem orvosi kara már a hivatalos megnyitó előtt megnyitotta a kapuit, ugyanis az egyetem központi röntgenintézete már korábban megkezdte a működését a kolozsvári Mikó utcai épületében. A minisztériumi kiküldöttek is átvették a hatáskörükbe tartozó, de a földművelésügyi tárca alá rendelt állami intézményeket: a kolozsvári gazdasági akadémiát és a bonchidai állami ménesbirtokot. *DM.,* 1940. szeptember 20., XVI. évf., 219. sz., 5.

[1296] *DM.,* 1940. szeptember 17., XVI. évf., 211. sz., 3.

[1297] *DM.,* 1940. szeptember 18., XVI. évf., 212. sz., 3.

[1298] *DM.,* 1940. szeptember 25., XVI. évf., 219 sz., 2.

[1299] *DM.,* 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 3.; *Makói Újság*, 1940. október 4., VI. évf., 226. sz., 3.

[1300] *DM.,* 1940. október 10., XVI. évf., 230 sz., 3.

[1301] *DM.,* 1940. szeptember 20., XVI. évf., 214. sz., 2.; *SZN.,* 1940. szeptember 18., XIV. évf., 210. sz., 5.

marad a gyógyszerészképzés, azonban jogtudományi oktatás az ország helyzetének kényszerítő hatása alatt átmenetileg szünetel. A Szegeden végzettek vizsgái és szigorlatai azonban még itt vétetnek ki." A miniszterelnök és *Hóman* nyomatékosan hangsúlyozták, hogy meggyőződésük szerint a jogtudományi oktatás szünetelése a szegedi egyetemen egészen rövid, átmeneti jellegű lesz, ezzel együtt elismerték, hogy Szeged ismét a legnagyobb áldozatot hozta, és erre tekintettel lesz a mindenkori kormányzat. A jogi kar azon hallgatói, akik utolsó szemeszterüket hallgatták Szegeden, ott fejezhették be azt. Tehát ez az intézkedés nem jelentett az adott évben hátrányt Szegedre nézve, hiszen az egyetem jogi karának hallgatói továbbra is itt maradtak. Ami a jövő esztendőt illette, arra nézve támpontul szolgálhatott az a miniszterelnöki vélemény és ígéret, hogy a jogi oktatás szüneteltetése csak átmeneti jellegű.[1302]

A költözés kapcsán 1940 szeptemberében *Varga József* szegedi képviselő és kereskedelmi, közlekedésügyi és iparügyi miniszter is nyilatkozatot adott ki, amelyben kifejtette: *„A szegedi egyetem problémája nemcsak Szegednek, hanem az országnak a problémája is. A jogi kar működésének ideiglenes szüneteltetése, ha lokálisan fájdalmat is okoz, alig hinném, hogy tartósan okozna fájdalmat egy olyan városban, amelyről az újonnan hazatérő terület lakossága is tudja, hogy a nemzet megújhodása ennek a városnak a falai közül indult el és ez a megmozdulás tette lehetővé az erdélyi részek visszatérését is. Véleményem szerint addig is, amíg a jogi oktatás szünetel, a szegedi egyetemet tovább kell fejleszteni és pedig elsősorban a természettudományi oktatás terén."*[1303]

6. 3. 3. A jogi kar búcsúja

Mint már felvázoltam, az egyetem költözésén túl a jogi kar távozása volt a legfájóbb pont a szegediek számára, azonban a jogi kar nem szó nélkül távozott, ugyanis a mindig híres bálja most utoljára megrendezésre került, bár először elhalasztották. Úgy tervezték, hogy a *Werbőczy Bajtárs Egyesület* október 12-én a Tisza Szálló nagytermében táncestet rendez, amelyen a jogászhallgatók búcsúztak volna el Szeged társadalmától, azonban az esemény időpontját elhalasztották, miután egy ilyen jelentős estély megrendezéséhez nagyobb szabású előkészületek voltak szükségesek, hogy az est olyan búcsúest legyen, amilyet a jogi kari diákság megérdemelt.[1304] Végül egy héttel később történt, hogy a Kolozsvárra költözködött jogi kar hallgatói táncest keretében búcsúztak el Szeged társadalmától.[1305] A Hungária Szálló zsúfolásig megtelt, jelen volt több egyetemi professzor: *Bartók György* rektor, *Buza László*, jogi kar dékán, továbbá *Gelei József, Heller Erik, Banner János, Szentpétery Zsigmond és Szőkefalvi Nagy Gyula* egyetemi tanárok. Éjfélkor *Steffler András* mondott mementót, majd *Tóth Ágoston* szavalt.[1306]

Nemcsak a jogi kar búcsúzott, hanem az egész egyetem is, amelyre október l6-án délben került sor díszülés keretében; azt megelőzően 11 órakor kormányzógyűrűs doktorrá avatták *Martos (Mayer) József* vármegyei közigazgatási gyakornokot, az államtudományok doktorjelöltjét. A kormányzót az ünnepi avatáson *Fáy István* kultuszállamtitkár képviselte, amelyről részletesebben a s*ub auspiciis Gubernatoris avatásról* szóló fejezetben szóltam.[1307]

Az avatást követően elkezdődött az utolsó egyetemi tanácsi ülés, ahol a rektor, majd a jogi kari dékán mondott beszédet, azt követően Szeged város polgármestere búcsúztatta az

---

[1302] *DM.,* 1940. szeptember 21., XVI. évf., 2015. sz., 3.; *SZN.,* 1940. szeptember 21., XIV. évf., 213. sz., 3.
[1303] *DM.,* 1940. szeptember 21., XVI. évf., 215. sz., 2.; *SZN.,* 1940. szeptember 21., XIV. évf., 213. sz., 3.
[1304] *DM.,* 1940. október 3., XVI. évf., 223. sz., 6.
[1305] Az eseményre meghívót bocsátottak ki, amelynek teljes szövege a 13. számú mellékletben olvasható.
[1306] *DM.,* 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 9.; *SZN.,* 1940. október 4. 4., Kiss – Vajda. 2012, 492. sz.
[1307] *DM.,* 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 8.; *HK.,* 1940. június 15., XLVIII. évf., 12. sz., 246.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 16., 1762/1939–40.

intézményt. Beszédében fájlalta a tudományegyetem távozását, és hálával adózott a tudományos munka emlékének, amelyet az egyetem kifejtett a falai között, ezzel együtt kitért *Szent-Györgyi Albert* professzorra is, mint első Nobel-díjasra. Nyugtázta, hogy a Szegedre költözés eleve ideiglenesnek volt szánva és most jött el az az idő, hogy visszaköltözzön az intézmény az anyavárosába. Végül a polgármester a jogász ifjúságtól is elköszönt, majd a rektor ezekkel a szavakkal zárta a tanácsülést: *„A Ferenc József Tudományegyetem utolsó szegedi ülését ezennel bezárom...”*[1308]

Mindezeken túl a jogi kar búcsúlátogatást tett a jogász szakma főméltóságai előtt. *Buza László* dékán a járásbíróságon *Rácz Andor* járásbírósági elnököt, *Paraszkay Gyula* törvényszéki elnököt és *Tarajossy Béla* ügyészségi elnököt látogatta meg.[1309] Ezen felül egy, a lakosság számára címzett nyilvános levéllel is elköszöntek a 20 éven át való otthonuktól, amelyet *Buza László* akkori jogi kar dékán fogalmazott meg.[1310]

Az elutazás előtt egy utolsó kötelezettségének tett eleget a Ferenc József Tudományegyetem tanácsa, ugyanis elbúcsúzott a „szegedi egyetem” nagynevű támogatóitól és professzoraitól, azoktól, akik nem követhették tanártársaikat Kolozsvárra, mert a szegedi földben aludták örök álmukat. A tanács a bajtárs egyesületek részvételével lerótta kegyeletét *Brassai Sámuel, Böhm Károly* és *Apáthy István* pantheoni szobra előtt, majd a központi egyetem kertjében *Kiss Albertnek*, a római jog nagynevű professzorának szobrát keresték fel. A Dóm kriptájában koszorút helyeztek *gróf Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter és *Somogyi Szilveszter* polgármester síremlékére. Végül a belvárosi temetőben *Aigner Károly* főispán és a szegedi földben nyugvó professzorok: *Veszprémy Dezső, Demeter Károly, Apáthy István, Reinbold Béla, Szabó József, Hermáim Antal és Berecz János* sírhantjánál álltak meg tisztelegni. A protestáns temetőben *Dézsi Lajos, Jancsó Miklós* és *Buday Árpád* sírhantjára tették le az egyetem koszorúját.[1311] A tisztelgő út utolsó állomása a Hősök Kapuja volt, ahol a bajtársi egyesületek képviselői helyezték el koszorújukat a talapzatra. *Apáthy István* Dóm téri szobrára külön koszorút helyezett a távozó biológiai intézet személyzete és hallgatósága.[1312]

Még egy érdekességként le szeretném írni, hogy amikor a Kolozsvárról menekült tudományegyetem Szegeden talált otthonra, a több száz ládával együtt egy hosszúkás, különös formájú csomag is érkezett Szegedre. Ebben mintegy mázsányi súlyú föld volt. A földet Kolozsvárról hozta magával a kiküldözött egyetem. *Apáthy István* professzornak volt az ötlete, hogy hozzanak a menekült egyetem megmentett fölszerelésével együtt erdélyi földet is Szegedre, *„ugyanis ha valaki meghal közülünk, távol Kolozsvártól, tegyenek egy maradékkal a feje alá a kolozsvári földből, hogy legalább erdélyi földön aludhassa örök álmát.”* A sors különös fordulata volt, hogy a Kolozsvárról Szegedre menekült egyetemi tanárok közül 1922-ben éppen *Apáthy* professzor hunyt el elsőként, és a kolozsvári földet az ő koporsójába tették először. Azóta, ha valaki elhunyt az egyetem régi tanárai közül, mindegyiküknek egy-egy marék kolozsvári föld került a koporsójába. De jutott belőle *Klebelsberg Kunó* koporsójába is, hálául a szegedi egyetem fejlesztéséért, valamint *Somogyi Szilveszter* akkori polgármester koporsójába. Így aztán a huszonkét évvel ezelőtt Kolozsvárról elhozott ládányi erdélyi föld lassanként fogyatkozott, sok halottja volt időközben a menekült egyetemnek. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Ferenc József Tudományegyetem visszatérhet Kolozsvárra, a sok más felszerelési tárggyal együtt becsomagolták az 1918-ban elhozott erdélyi földet is. Tervben volt, hogy a megmaradt földet visszaviszik Kolozsvárra. Azonban a kolozsvári föld

---

[1308] *DM.,* 1910. október 17., XVI. évf., 237. sz., 3–4.; *Dunántúl*, 1940. október 17., XXX. évf., 237. sz., 5.; *Beszámoló* 1942, 22–28.; *MTI,* 1940. október 16., 1.; *SZN.,* 1940. október 17., XIV. évf., 233. sz., 5.; *Beszámoló* 1942, 77–81.

[1309] *DM.,* 1940. október 16., XVI. évf., 230 sz., 5.; *PH.,* 1940. október 15., LXII. évf., 225. sz., 6.

[1310] A búcsú teljes szöveg a 14. számú mellékletben olvasható.

[1311] *DM.,* 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4.

[1312] *DM.,* 1940. október 19., XVI. évf., 239. sz., 3.; *SZN.,* 1940. október 19., XIV. évf., 235. sz., 3.

továbbra is Szegeden maradt, a most már Horthy Miklós Tudományegyetemen, ahol még sokan tanítottak azok közül, akik a menekült egyetemmel jöttek el Szegedre.[1313]

6. 3. 4. Az új egyetem megnyitja a kapuit

A Ferenc József Tudományegyetem távozását követően nem sokkal megkezdte a munkáját a formálódó új *universitas* Szegeden. Ennek első állomásaként a Horthy Miklós Tudományegyetem alakuló ülését[1314] *Szily Kálmán* államtitkár vezetésével október utolsó napjaiban tartották. A beiratkozások a tanév megalakulása után azonnal megkezdődtek. Az ünnepélyes megnyitás ezt követően, de az előadások megkezdése előtt, legkésőbb november közepére volt várható.[1315] A korábbi híreknek megfelelően *Szily* államtitkár Szegedre érkezett, ami után a Horthy Miklós Tudományegyetem professzorai letették előtte a hivatali esküt. Délután került sor az egyetemi tanács ülésére és az új rektor megválasztására. Már késő este volt, mire megválasztották egyhangúlag a tudományegyetem első rektorát *Szent-Györgyi Albert* személyében.[1316] Ezzel kapcsolatosan a szegedi egyetem ügyében rendkívül érdekes közjogi helyzet állott elő a felsőházi képviselet kapcsán. A Szegeden működő kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felsőházi képviselője *Szent-Györgyi Albert* professzor volt, azonban az egyetem Kolozsvárra való költözésével Szent-Györgyi felsőházi tagsága megszűnt, tekintve, hogy az újonnan megalapított Horthy Miklós Tudományegyetemen maradt és itt fejtette ki további működését.[1317]
Az új rektor megválasztását követő napon már fel is került az új, aranybetűs név a rektori épület homlokzatára, a korábbiakat a kolozsvári megnyitót követően szedték le és küldték el Kolozsvárra. Az újdonsült rektor első tevékenysége az volt, hogy nyilatkozatot adott a sajtó képviselőinek: *„A Ferenc József Tudományegyetem tradícióit igyekszünk követni. Változás csak két irányban lesz. Az egyik változás az, hogy ez az egyetem most már ízig–vérig saját egyeteme Szegednek s így szeretném azt a viszonyt, amely a város és az egyetem között fennáll, még bensőségesebbé tenni. A másik változás a jogi kar szüneteltetéséből adódik."* Nyilatkozatát folytatva kifejtette: minden erejével azon lesz, hogy a jogi kart minél előbb felállítsák, ennek jeleként hagyták üresen a jogi kari dékáni széket.[1318]
Az új egyetem megnyitásának időpontja sokáig bizonytalan volt, és a korábban kijelölt október 30-i időpont eltolódott, mivel feltételezhető volt, hogy a névadó államfő is jelen lesz az eseményen.[1319] Végül a szegedi egyetemet 1940. november 11-én, hétfőn nyitották meg.[1320] Az ünnepségre valamennyi országos főméltóság Szegedre érkezett: *Horthy Miklós*

[1313] *DM.,* 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4.
[1314] Az egyetemi tanács első rendes ülésére 1940. november 26-án került sor, amelynek keretében tárgyalták az egyetemi címer ügyét. Az intézmény színei a Horthy-család címerében fellehető színek lettek: kék–piros; a címer esetében végül a szent koronával díszített kis magyar címer lett. A korábbi tervekkel ellentétben ugyanis eredetileg a kormányzó családi címerét és Szeged városét is szerették volna alkalmazni a magyar mellett. A családi szín használatához a kormányzó engedélyét adta. CSML FJTR 5. doboz, 135/1940–1941.
[1315] *DM.,* 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 5.
[1316] A prorektor *Baló József* orvosprofesszor lett, aki szintén egyhangólag választottak meg (12/12). CSML HMTR, 4. doboz, 1940. október 29., 11–12/1940–41.; Uo. 36/1940–41.
[1317] *DM.,* 1940. október 30., XVI. évf., 240. sz., 2.; *Felsőházi Irományok IV.* 1941, 99.
[1318] *DM.,* 1940. november 3., XVI. évf., 250. sz., 3–4.; *SZN.,* 1940. október 30., XIV. évf., 244. sz., 2.; Uo. 1940. október 31., XIV. évf., 245. sz., 3., Uo. 1940. november 3., XIV. évf., 246. sz., 3–4.; *SZÚN.,* 1940. október 26., XXII. évf., 245. sz., 3.
[1319] *DM.,* 1940. november 3., XVI. évf., 250. sz., 2.
[1320] *DM.,* 1940. november 5., XVI. évf., 251. sz., 3.; Az eseményre, az államfő várható érkezésre okán komoly biztosági és szervezési előkészületeket folytattak le. A beszédeket előre megírták, *Horthy Miklós* fogadására és eltávozására részletes térképeket készítettek. CSML HMTR 4. doboz, 1940. november 4., 42/1940–41.; Uo. 70/1940–41.; Uo. 79/1940–41.

kormányzó, *Teleki Pál*[1321] miniszterelnök, *Varga József* iparügyi miniszter, *Hóman Bálint* kultuszminiszter, és sokan mások az ország vezetői társadalmából. A magas rangú vendégek részére díszemelvényt készítettek az egyetem aulájában. A kormány 470 meghívót küldött ki az ünnepségére, azonban az érintettek elhelyezése gondot okozott, mivel az aula 270 fő befogadására volt alkalmas, ennek okán ott csak a meghívott vendégek voltak jelen.[1322] Az ünnepségen *Tukats Sándor* és *Pálfy József* üdvözölte először a megjelenteket, majd *Szent-Györgyi Albert* rektor mondott beszédet, végül *Hóman Bálint* nyitotta meg az új egyetemet. Az eseményen a fentieken túl a magyar egyetemek és tudományos egyesületek küldöttei is tiszteletüket tették, legnagyobb számban a Ferenc József Tudományegyetem *Bartók György* rektor vezetésével. Végül az egyetemi ifjúság képviselői mondtak üdvözlő beszédet.[1323] Az eseményt megelőzően ünnepi szentmisét celebrált *Glattfelder Gyula* megyéspüspök. Az ő kíséretében jelent meg a megnyitón *Serédi Jusztinián*, Magyarország bíboros-hercegprímása. Magyarország katolikus papsága az ország szinte minden részéből küldött képviselőt.[1324]
Az esti fogadáson a kultuszminiszter a következőket mondta el: *„Kénytelen voltam az új, szegedi egyetemen a jog- és államtudományi fakultását szüneteltetni. Kénytelenek voltunk ezt törvénybe iktatni és végrehajtani azokból az okokból, amiket a miniszterelnök olyan szépen vázolt a nemzet szellemi és anyagi erőinek bizonyos irányokban való koncentrálásának szüksége következtében. Én azonban azt szeretném, hogyha azok az előfeltételek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a szünetelő kar újra feltámadjon, mihamarabb bekövetkezzenek.”*[1325] *Hóman* beszéde után *Horthy Miklós* üdvözölte a jelenlévőket, amely során Szeged húsz évvel ezelőtti küzdését és tenni akarását méltatta, amelynek most érett be a gyümölcse az új egyetem alapításával, továbbá a felsőoktatás célját: a jövő nemzedék méltó kinevelését. Őt követte a rektor, aki a köszönetnyilvánítások után a szokásokhoz híven megtartotta székfoglalóját: *„Az egyetem feladata hármas: legősibb hivatása gyűjteni, terjeszteni és gyarapítani az emberi tudást. Második feladata kis számban nevelni a jövőnek tudósokat, akik majdan ezt a hivatást tőlünk átveszik. A harmadik hivatása, nevelni az állam részére polgárokat, akik el vannak látva, a szellem fegyverével. De hozzáteszem azt, hogy a mi egyetemünknek van még egy negyedik külsőleges hivatása is, hogy a nagy magyar Alföld szellemi központja tegyen.”*[1326] Beszédében hangsúlyozta, hogy az egyetem jogilag új, de gyökerei a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemig nyúlnak vissza.[1327] A beszéd után a kolozsvári tanárok képviseletében *Buza László* jogi kari dékán, majd a város közönsége nevében *Pálfy József* polgármester mondott üdvözlő szavakat. Az összes többi egyetem képviseletéhen *Wendl Aladár*, a Magyar királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tanára mondott üdvözlőbeszédet. A megnyitó ünnepség után a kormányzó és kísérete azonnal a pályaudvarra hajtatott és távozott, délután a többi főméltóság is elhagyta a várost.[1328]

6. 4. Összegezve

Szegeden jogi értelemben valódi egyetemalapításra először 1940-ben került sor, amikor is az

---

[1321] *DM.,* 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 2.; *BpK.,* 1940. október 25., 74. évf., 244. sz., 1.
[1322] *DM.,* 1940. november 9., XVI. évf., 234. sz., 2.
[1323] *DM.,* 1940. november 10., XVI. évf., 256. sz., 3.
[1324] *DM.,* 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 1–3- p.; *Keleti Újság*, 1940. november 12., XXIII. évf., 259. sz., 2.; *SZN.,* 1940. november 12. XIV. évf., 253. sz., 1–5.
[1325] *DM.,* 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 6.
[1326] *Orvosi Hetilap*, 1940. november 23., LXXXIV. évf., 47. sz., 603–604.
[1327] Újszászi 2010, 37.
[1328] *DM.,* 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 1–3.; *Dunántúl*, 1940. november 12., XXX. évf., 257. sz., 3.; *Orvosi Hetilap*, 1940. november 16., LXXXIV. évf., 46. sz., 591–592.; *Keleti Újság*, 1940. november 12., XXIII. évf., 259. sz., 2.; *SZN.,* 1940. november 12. XIV. évf., 253. sz., 1–5.

október 19-én kihirdetett 1940. évi XXVIII. törvénycikk kimondta, hogy a magyar királyi Horthy Miklós Tudományegyetem Szeged székhellyel felállításra került. Az új *universitasnak* három működő (orvosi, bölcsészeti, természettudományi) kara volt. A jogi fakultás tevékenységét az egyetemalapítást kimondó törvény szüneteltette, ám *de jure* nem szüntette meg, azáltal jogilag továbbra is négy karú volt az intézmény. A jogászképzés beindítására – bár ezt számos előterjesztés és nyilatkozat szorgalmazta – a világháború végéig Szegeden nem került sor.

Megállapítható, hogy Szeged tulajdonképpen „nyert" ezzel a veszteséggel, hiszen az ideiglenesen falai között megszállt egyetem helyét az új, kizárólag szegedi foglalta el. A város ezzel a veszteséggel lett igazán és maradéktalanul egyetemi várossá, ugyanis a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ban kizárólag áthelyezték, és nem alapították Szegeden.

A kolozsvári visszaköltözés már a második bécsi döntés kihirdetése után biztossá vált, egyedül Szeged sorsa és az ottani egyetem jövője volt kérdéses. Az Országgyűlésben is jelentős vitát generált az ügy, ugyanis három egyetemi kart tervezett a kormány országosan megszüntetni, míg végül a szüneteltetések mellett döntöttek. Szegednek méltó módon intett búcsút a Ferenc József Tudományegyetem és a jogi kar, amelyet az egész városi vezetés illően meg is „gyászolt", azonban Szeged valóban méltó módon lett kárpótolva, ugyanis egy saját egyetemet kapott.

Az ország szempontjából a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újranyitása volt a legfontosabb, de a Horthy Miklós Tudományegyetem megnyitása is fényes keretek között valósulhatott meg. Nem elhanyagolható, hogy a jogszabály megalkotása és a két intézmény megnyitása alig két hónap alatt lezajlott, miközben az ország a háború szélén, Európa pedig harcban állt.

7. Eredmények

Monográfiámban arra törekedtem, hogy a hazai felsőfokú jogi oktatás történetét a *Ratio Educationistól* egészen 1940-ig mutassam be. Mindezt nem csak a Magyar Királyság területén, hanem a dualizmus időszakát elemezve az Osztrák-Magyar Monarchia főbb egyetemeit érintve (Bécs, Zágráb). Mindehhez nem csupán a későbbi szakirodalmat, hanem a jogtörténeti munkához elengedhetetlen korabeli szakkönyveket, levéltári forrásokat is felhasználtam. A meglévő és elérhető szak- és joganyagok használatának viszonylagos teljességére törekedtem, ugyanis mint már a bevezetésben is említettem, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának iratai rendkívül hiányosan állnak a kutatók rendelkezésére – elsősorban Románia területén. Tanulmányomban elsősorban hat kérdésre kerestem a válaszokat, amelyek egy-egy fejezetet ölelnek fel.

I. Az első fejezetben az osztrák jogászképzés történeti megismerését tűztem ki célul, amelyet a magyar oktatási rendszerrel szándékoztam összevetni. Elsőként *Leo von Thun-Hohenstein* birodalmi miniszter hatását törekedtem megvizsgálni, ugyanis a tevékenyégével a felsőoktatásban még a 19. század közepén is uralkodó, korábbi *jozefinista–tereziánus* szemlélet teljes megreformálására törekedett. Megvalósult reformjai egészen a 20. századig hatottak. Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy alapvetően *két korszak* létezett, amely meghatározta a jogászképzést az általam vizsgált időszakban: az egyik a még a neoabszolutizmushoz köthető „Thun-féle" 1855. évi, a másik az 1893. évi teljes egyetemi képzést érintő reformáció. A köztes időszakban valósult meg a szigorlati rendszer szabályozása, amelyre 1872-ban került sor. Tekintettel arra, hogy az első világháborút követően megszűnt az osztrák és magyar reálunió, ezért a vizsgálódásom nem terjed túl a 20. század elején.

II. Az osztrák jogi oktatás magyarra történő kihatását vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy ténylegesen kizárólag a neoabszolutizmus időszakában történt *tiszta ráhatás* a magyarra, amely érthető az ismertetett politikai, közjogi helyzetre tekintettel. A dualizmus idején már csak mintaadó lehetett az osztrák képzési rendszer, a korábbiakhoz mérhető azonosságot nem találhatunk az oktatott tantárgyak és a vizsgatárgyak között. Feltehetőleg a korábbi osztrák mintán nyugodót próbálták a korszellemnek megfelelően alakítani. A már említett 1855. évi jogászképzést érintő felsőoktatási reform hazánkban is bevezetésre került, külön figyelemmel arra, hogy itthon a jogászság oktatása két színtéren zajlott: az egyetemin és a jogakadémiain. Ezen fejezeten belül a vizsgálódásom középpontjába az 1874. évi oktatási reform került, ugyanis azon évben fogadták el a jog- és államtudományi képzés kettéválasztását, amely ezt követően közel 70 évig állt fenn. Továbbá ezen témán belül külön figyelmet fordítottam a kutatott időszakban a hazánkban lezajlott egyetemalapításokra, ezen belül az 1912. évi – debreceni és pozsonyi – tudományegyetemek létrehozására. A kutatási témám szempontjából a lényegesebb kolozsvári tudományegyetem felállítása (1872) külön fejezetben került tárgyalásra, tekintettel arra, hogy a Jog- és Államtudományi Karának *historiográfiája* szorosan kapcsolódik a Kolozsvári Királyi Jogakadémia történetéhez, egyben a jelenleg is létező szegedi jogászképzéshez.

III. A harmadik tételként a karunkon oktató professzorok megismerését tűztem ki célul, ugyanis a kolozsvári primer források szűkösségére való tekintettel a kar történetét teljeskörűen nem lehetséges bemutatni. Azonban a mozaik hiányzó elemeinek kitöltésére, így a jog- és államtudományi képzés tartalmának megismerésére, az ott kutatást és oktatást végző professzorok személyes és tudományos életrajzának felkutatásán keresztül lehet a legegyszerűbben ismeretet szerezni. Ám terjedelmi és témaválasztási okból kifolyólag a

kutatott professzorok körét szükségesnek ítéltem leszűkíteni. Jogtörténeti munka lévén, a választásom a kolozsvári és a szegedi időszakban a jogtörténeti tanszék vezetésével megbízott professzorok életrajzainak a felkutatására esett: *Óvári Kelemenére, Bochkor Mihályéra, Ereky Istvánéra, Iványi Béláéra*. *Kolosváry Sándor* egész tudományos pályafutása alatt a leghűségesebb alkotótársa volt Óvári Kelemennek, közösen hozták létre a legnagyobb jogtörténeti alkotásaikat, ezen okból kifolyólag tértem ki külön Kolosváry Sándor szakmai és magánéleti pályafutására. *Lindner Gusztáv* szász nemzetiségűként egész életében kiemelt figyelmet fordított a szász jogtörténeti emlékek iránt, amelyeknek több tanulmányt is szentelt.

IV. Az 1921. évi szegedi egyetemi megnyitó mérföldkő volt a *civitas* életében is, mivel addig nem működött felsőfokú oktatási intézmény a városban. Kutatásom során első körben a kolozsvári tudományegyetem Szegedre való költözését és annak előzményeit szerettem volna sorra venni. Levéltári kutatómunkám során szembesültem azzal, hogy a város már 1790-től kandidált saját *felsőfokú intézményért*, amelyek közül az egyik egy jogakadémia volt, a másik maga az egyetem. Szeged városa rendkívül kitartónak mutatkozott, ugyanis a jogakadémia felállítása ügyében hétszer: az 1802., 1827., 1868., 1899., 1900., 1906., 1910. években intéztek feliratot az uralkodóhoz; az egyetem tárgyában pedig nyolcszor: az 1876., 1879., 1882., 1893., 1901., 1905., 1906., 1911. években. Ezen legutolsó év: 1911. volt a legfájóbb vesztesége Szegednek, ugyanis a későbbi két nyertes várossal – Debrecennel és Pozsonnyal – szemben őt tartotta a legesélyesebbnek a közvélemény és a sajtó egyaránt. Amiatt vettem sorra az országgyűlési vitákat, hogy megérthessük, melyek azok az okok, amelyek Szeged bukásához vezettek a versengésben, majd 10 évvel később mi okból nyerte el mégis az egyetem befogadásának a lehetőségét.

V. A levéltári kutatásom alatt a hallgatói adatbázisok megismerése során merült fel bennem a kiemelkedő hallgatók tudományos (szakmai) pályafutásának a felkutatása. Tekintettel arra, hogy ezen bázis több ezer személyt ölelt volna fel, azok szociológiai elemzésére a kutatási keretek szűkösségére való tekintettel nem szándékoztam vállalkozni. Helyette a fiatalok szakmai pályafutására igyekeztem figyelmet fordítani, amelynek megismerése során figyeltem fel a *sub auspiciis* avatásra, amelynek révén egy kisebb szegmensét volt lehetőségem a hallgatóknak megvizsgálni. Ugyan nem a legreprezentatívabb mintáját adták a végzett doktoroknak, de ez a csoport az összetételét tekintve egy lehetséges kiinduló mintául szolgálhatott. A teljességre való törekvés jegyében vettem sorra a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatottakat egyaránt, ezek ugyanazon kitüntetéses doktoravatás más-más elnevezését takarják, de különböző politikai és közjogi helyzetben.
Mint ismeretes, az egyetem hallgatói nem egyszer aktív politikai szerepet vállaltak a két világháború között, és munkám során arra szerettem választ kapni, hogy ezen tevékenység a jogász hallgatók között is fenn állt-e? A diákság Debrecenhez hasonlóan Szegeden is aktív szerepet vállalt a zsidó hallgatók tanulmányainak a korlátozásában vagy akár ellehetetlenítésében az 1930-as évek elején. Munkámban ezen politikai tevékenyégnek egy szűk metszetéről szándékoztam képet adni, különösen azért, mert Szegeden levéltári forrás is csak szűkösen áll rendelkezésre. Mindezek mellett az egyetemi polgárok a két világháború közötti időszakban politikai tevékenységet is kifejtettek, amely a jogászok esetében a Werbőczy Bajtárs Egyesület berkein belül valósult meg. Tekintettel arra, hogy Ausztriában a hasonló jellegű csoportosulásoknak jelentős történelmi gyökere volt – amelyek mind a mai napig hatnak –, így azok tevékenyégét is áttekintettem.

VI. Az utolsó tézisként a Szegedről elköltözött Tudományegyetem *anyavárosbeli visszatérésével* kapcsolatos eseményeket és körülményeket jelöltem meg. Leginkább arra kerestem a választ, hogy egy ilyen esemény kapcsán milyen nehézségekkel és tényekkel

kellett szembenézniük az érintett városoknak. Hiszen Szeged ebben az esetben elveszítette azt a felsőoktatási intézményt, amelyért évtizedekig küzdött, míg Kolozsvárnak és az országnak áldozatokkal kellett szembenéznie, hogy visszafogadja korábbi tanintézményét, miközben a politikai helyzet egyre romlott.
Megállapítható, hogy Szeged tulajdonképpen „nyert" ezzel a veszteséggel, hiszen az ideiglenesen a területén otthont lelt egyetem helyét egy új, kizárólag *szegedi* foglalta el. A város ezzel a veszteséggel lett igazán és maradéktalanul egyetemi várossá, ugyanis a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ben áthelyezték, és *de jure* nem alapították befogadó városában. Az ország szempontjából a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újra nyitása volt a legfontosabb mind politikai, mind kulturális szempontból, miközben az ország a háború szélén, Európa pedig harcban állt.

VII. Monográfiám összeségében annak a bemutatására vállalkoztam, hogy milyen változásokon ment keresztül a hazai jogászképzés Mária Terézia *Ratio Educationis*-ától kezdve a huszadik század közepéig. Mindezeken belül a Ferenc József Tudományegyetem múltjára fordítottam különös figyelmet, ugyanis a mai Szegedi Tudományegyetem az 1872. évi XIX. törvénycikk-kel Erdély szívében létrehozott Kolozsvári Tudományegyetem *szellemi jogutódjának* tekinti magát. Ezen okból kifolyólag a jogelőd egyetemmel is foglalkozni érdemes, illetve annak az „előd intézményével", a kolozsvári jogakadémiával, hiszen a jogi kar első oktatói bázisának jelentős része az akadémiából került ki.
Egy felsőoktatási intézmény történetének a megismeréséhez legalább két információ szükséges: az egyik, hogy kik oktattak ott, és a második, hogy kiket. Az elsőre válaszolva tekintettem végig a témámhoz kapcsolódó jogtörténész professzorok életét és tudományos pályafutását a kutatott időszakban. A hallgatók kapcsán fontosnak tartottam a tudományos előmenetelük megvizsgálását, amelyet álláspontom szerint a *sub auspiciis* avatások fejeznek ki legjobban. Végül az sem mellékes, hogy milyen geopolitikai és történelmi környezetben működött az egyetem: a kolozsvári-szegedi *universitas* históriája a magyar múlt viszontagságait is hűen tükrözi.

APPENDIX

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának utolsó évei a rendelkezésre álló források tükrében (1940 és 1945 között)

Mint az utolsó fejezetben olvasható volt a második bécsi döntés aláírását követően rendkívül intenzív munka indult meg annak érdekében, hogy az 1940/1941. tanévet a Ferenc József Tudományegyetem már anyavárosában, Kolozsvárott nyithassa meg. Az egyetem költözését, illetve a két kar országos bezárását az is fokozta, hogy a kolozsvári tudományegyetemnek *presztízs* okokból teljes, több karú *univerzitásnak* kellett lennie. A Kolozsvárra visszatért tudományegyetemen fakultásai közül egyedül a Jog- és Államtudományi Kar valóban az, amely „régi-új, szegedi-kolozsvári" volt, a többi kar esetében azonban nem volt ennyire egyértelmű a jogfolytonosság. A kialakult helyzetet, az is fokozta, hogy a Ferenc József Tudományegyetemen egy korábban önállóan nem létező ötödik fakulást, az úgynevezett Közgazdaságtudományi Kart is felállították (hasonló kar a korabeli Magyarországon csak a Királyi József Műegyetem keretén belül létezett).[1329] A kolozsvári Jog- és Államtudományi, illetve a Közgazdaságtudományi Karok között a kezdetektől fogva szoros kapcsolat volt, az utóbbi kar hallgatóinak tanrendjében sok jogi tantárgy is szerepelt, amelyeket egy részben saját jogászoktatóik[1330] adtak elő, más részben a jogi karra kellett áthallgatniuk.[1331]

Az 1940/1941. évi, illetve az azt megelőző tanévekre vonatkozó tanterveket összehasonlítva a kötelező tantárgyak tekintetében csekély eltérést állapíthatunk meg. A korábbi tanrendek vizsgálatából kiderül, hogy a második magánjogi kurzust a *„magyar magánjog – az osztrák polgári törvénykönyv hazai alkalmazásban"* témaköri címen rendelték oktatni, addig a kolozsvári tantervben a helyi (erdélyi) jog megismerését tűzték ki célul: *Magyar magánjog különös tekintettel az erdélyi jogfejlődésre* címmel. Mindezen két tantárgy megítélésem szerint pontosan fedte egymást, ugyanis az OPTK 1861 után Erdély területein belül hatályban maradt.[1332] Kolozsvárott a tantárgy címzetes oktatója *Székely István* lett, akinek nem volt erdélyi kötődése – ugyanis Gyulán született, és Pesten végezte az egyetemet –, de korábban mind az egri érseki joglíceumban, mind Pécsett a magyar és osztrák magánjogot oktatatta.[1333]
A megváltozott területi viszonyokra való tekintettel a joghallgatók számára a trianoni utódállamok jogi és társadalmi viszonyaira vonatkozó előadásokat is ajánlottak: *Az erdélyi magyarság társadalmi és gazdasági helyzete a román megszállás alatt. (Különös tekintettel a nemzetiségi kérdés újabb alakulására)", „Az erdélyi magyarság jogi helyzete a román uralom alatt.",* vagy *„Erdély népessége 1910-ben."*[1334] Ráadásul a hallgatók szociális és társadalmi összetétele is megváltozott, különösen a tanulmányi előmenetelükben volt megfigyelhető jelentős *diverzitás*. Azok számára, akik nem rendelkeztek magyarországi érettségivel, vizsgát

---

[1329] Kokoly 2018, 538.
[1330] Kovrig Béla társadalomtan és társadalompolitika: *„Kovrig Béla a budapesti tudományegyetemen államtudományi (1920) és jogi doktorrá avatták (1921)."* Kenyeres 1981, 437.; Lázár Liviusz közgazdaságtan és pénzügytan: *„Lázár Liviusz 1925-ben ügyvédi oklevelet szerzett."* Bisztray 1941, 407.; Sövényházy Ferenc, a kereskedelem és váltójog: *„Sövényházy Ferenc egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte, ahol 1924-ben államtudományi, 1925-ben jogtudományi doktori oklevelet szerzett."* Kenyeres 1994, 807.
[1331] Kokoly 2018, 539.; Közgazdaságtudományi Kar tanrendje 1940/41. tanév második szemeszter: Közigazgatási jog és politika, különös tekintettel az ipari közigazgatásra: Martonyi János; Politika: Csekey István. 1941/42. és 1943/44. tanévek első szemeszterei: Bevezetés a jogtudományba: Balás P. Elemér; Közigazgatási jog különös tekintettel az ipari közigazgatásra: Martonyi János; Polgári peres és perenkívüli eljárás: Balás P. Elemér.; *Tanrend MKFJTR 1940/41.* 1941, 34–43.; *Tanrend MKFJTR 1941/42.* 1941, 38–45.; *Tanrend MKFJTR 1943/44.* 1943, 49–59.
[1332] *Tanrend MKFJTR 1940/41.* 1941, 3–4.; *Tanrend MKFJTR 1941/42.* 1941, 4-5.
[1333] Kokoly 2018, 539–540.; *Tanrend MKFJTR 1943/44.* 1943, 10.; Kenyeres 1982, 732–733.
[1334] *Tanrend MKFJTR 1940/41.* 1941, 14.; *Tanrend MKFJTR 1941/42.* 1941, 15.

kellett tenniük magyar irodalomból, magyar történelemből, magyar földrajzból és magyar alkotmánytanból.[1335] Ezt a feltételt a következő évi kolozsvári tanterv is tartalmazta, mivel a román érettségivel rendelkező beiratkozó diákokra is vonatkozott. A felsőbb évfolyamok számára ez nem volt kötelező, azonban a szaktantárgyakból kiegészítő kollokviumokat iktattak a tantervbe, amely azok számára szólt, akik az illető tantárgyat már hallgatták, de nem magyar egyetemen. Ezek a szaktantárgyak a következőek voltak: közjog, alkotmányjog, közigazgatási jog, nemzetközi jog, pénzügyi jog, magánjog, kereskedelmi jog, büntetőjog, büntető törvénykezési jog és polgári törvénykezési jog. Az erdélyi hallgatók eleinte hátrányban voltak a tanulmányaikban a Szegeden kezdett diákokkal szemben, ugyanis bizonyos előismereteik hiányoztak és a magyar jogi szaknyelvben sem voltak járatosak.[1336]

A hallgatói anyakönyvek alapján elsőként azt állapíthatjuk meg, hogy újraindulásának évében (1940/1941. tanév őszi és tavaszi szemesztert egybeszámolva) jelentős számú hallgatóság követte Szegedről a Jog- és Államtudományi Kart, illetve ezen felül több más magyarországi egyetemről is átjelentkeztek Kolozsvárra, feltehetőleg földrajzi okokból. A vizsgált akadémiai évben az összes jogi kari beiratkozóból (∑:1704 fő) 446 jog- és államtudományi hallgató a korábbi szegedi székhelyről származott, ezen felül 31 férfi kizárólag államszámviteltanra kérte a felvételét Szegedről. A második legnépszerűbb egyetem, ahonnan jelentkeztek az I. Ferdinánd Tudományegyetem, innen 220 személy kérte a felvételét, ebből 11 hölgy, illetve Szegedhez hasonlóan itt voltak államszámvitelre felvételizők: 13 fő; továbbá négyen a bukaresti egyetemről „származtak". Illetve, „helyi sajátosságként" kiemelném, hogy 9 férfiú a korábbi kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hallgatója volt, mindenki a századfordulót megelőző években született, így viszonylag már érett korukra szándékozták az egyetemet befejezni. A többi „vidéki egyetemről" szintén át kívántak iratkozni, köztük a budapesti tudományegyetemről is 12 fő. A Debreceni és a Pozsonyi Tudományegyetemekről is jelentkeztek, előbbi esetében 3 fő. A Pozsonyi Tudományegyetemet kettő személy (*Mátrai Richárd* és *Mados András*) tüntette fel mint *alma mater*, azonban születési évüket figyelembe véve valószínűtlennek tűnik, tekintve, hogy Mátrai 1918-ban, míg Mados 1920-ban született, miközben az *univeristas* 1921-ig működött ezen formájában. A hallgatók feltehetőleg Pécsről kérhették a felvételüket, tekintettel arra, hogy ezen intézmény a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem „jogutóda", azonban pécsi tanintézményből is felvételiztek négyen. A többi átjelentkező hallgatók közül 1-2 személy kérte a felvételét a következő felsőoktatási intézményekből: Aradi Királyi Akadémia, Kolozsvári Közgazdasági Egyetem, Kolozsvári Református Teológiai Fakultás, Miskolci Jogakadémia, Román Közgazdasági Egyetem (Kolozsvár), Czernowitzi Egyetem, Ferences Teológiai Főiskola, Kecskeméti Jogakadémia és végül Parmai Egyetemről is. A második tanévben jelentősen visszaesett az átjelentkezni kívánó hallgatók száma: Szegedről 4, Budapestről 9, Debrecenből 4, Pécsről 3 felsőbb éves. A „korábbi" Ferenc József Tudományegyetemről négy férfi, akik szintén az 1890-es években születtek. A Pozsonyi Tudományegyetemről szintén kérte a felvételét egy személy (*Lévy Pál*), azonban esetében az 1902-es születési dátum a valóságot tükrözheti, a másik két korábbi pozsonyival szemben.[1337]

A hallgatók anyanyelvi és felekezeti megosztottsága részben összekacspolódik, különösen a nemzetiségek tekintetében. A vizsgált 4 tanév alatt egy bolgár (*Dimitroff Andrei),* aki görögkeleti (apja lakóhelye: Szófia) volt; ezen felül egy személy magyar-ruszin, 3 fő magyar-orosz és 1 hallgató rutén volt, közülük mindenki görögkatolikus volt. A jelentkezett hallgatók

[1335] Kokoly 2018, 540.; *Tanrend MKFJTR 1940/41.* 1941, 3–4.; *KMKFJTRÜ 1943–1944,* 1943. november 30. III. rendes ülés.
[1336] Kokoly 2018, 540.
[1337] Vajda–Kohári 2020.

közül 7 fiatal vallotta magát német anyanyelvűnek, köztük 3 római katolikus és 4 evangélikus volt. A második legnépesebb csoport a román anyanyelvűek voltak 54 fővel, akik mind vagy görögkeleti vagy görögkatolikus volt a vallását tekintve, egyedüliként *Lázár János* a fentin kívül reformátusnak is vallotta magát, feltehetőleg átkeresztelkedett.[1338]

Fontos mérőszám a fakultás működésére vonatkozóan, hogy az adott tanévben milyen számú milyen típusú diplomákat állítottak ki. A jogtudorok, államtudorok és kánondoktorok száma már az első tanévben (1940/1941.) meghatározó volt, ugyanis kándoktori címet nyert el 4 személy. Ezen felül jogtudorrá 138, és államtudorrá 129 főt avattak.[1339] Az 1941/1942. tanévben szintén 4 személyt avattak kánonjogi doktorrá, jogtudományi doktori oklevelet 241 fő, államtudori doktori oklevelet 185 személy kapott.[1340]

Az egyetemi pályatételek szintén tükrözték a megváltozott körülményeket. A korábbi tanévhez viszonyítva kifejezetten erdélyi témák is szerepeltek alkotmányjogból, jogtörténetből, statisztikából és egyházjogból.[1341] Az 1940/1941. tanévben magyar jogtörténetből *„A székely bírói szervezet”* című kiírásra két dolgozat is érkezett az egyik pályadíjjal kitüntetett, a másik 40 P szorgalmi díjjal jutalmaztatott. A pályadíjnyertes mű szerzője: *Gyallay-Pap Domokos* jogszigorló, a szorgalmi díjjal jutalmazott munka szerzői: *Prehoffer Elemér* és *Tárkány Szűcs Ernő* első éves joghallgatók voltak.[1342] Az 1941/1942. tanévre a kitűzött pályatételek közül a magyar jogtörténet: *„A székely törvénykezési jog”* pályatételre egy pályamű érkezett *„Szegény székely nép”* jeligével. A Kar a mű szerzőjét *Prehoffer Elemér* másodéves joghallgatót 100 pengővel jutalmazta. Statisztikából *„Az erdélyi magyar szórványok lélekszámának változása 1380–1930 között”* című tételre egy pályamunka érkezett *„Pro Transylvania”* jeligével, amelyet *Ágh Béla* másodéves joghallgató készített el és munkájáért 75 pengő szorgalmi díjjal jutalmazták. Az egyházjogi „*Az egyházak és egyházi intézmények jogi személyisége különös tekintettel a visszacsatolt erdélyi részekre”* pályatételre egy beadvány érkezett *„Sapere aude”* jeligével, amelyet *Tamási Pál* jogszigorló fogalmazott meg, amelyért 40 pengő szorgalmi díjra érdemesítették.[1343] Az 1943/1944. tanévre kitűzött pályatételek közül egyetlen egy foglakozott erdélyi résszel, mégpedig magyar jogtörténeti *„Fejezet Kalotaszeg népi jogéletéből”* címmel, amelyre a Magyarságtudományi Intézet Baráti Szövetségének adományából került jutalmazásra *„A nép nemzetünk létforrása”* jeligéjű mű. A pályamunkát *ifj. Jégh Károly* másodéves joghallgató készítette.[1344]

Martonyi János 1943-ban a *Közigazgatástudomány* hasábjain beszámolt az általa vezetett tanszék munkájáról. Álláspontja szerint a szorgalmi katalógusba feliratkozott és az egyetemi előadásokra bejáró hallgatók száma a jogi karon (negyedévesek) a tanévek első féléveiben négy-ötszöröse volt a második félévi létszámnak, míg a közgazdaságtudományi karon (ahol a tantárgyat a harmadévesek hallgatták) a tanévek mindkét félévében közel egyenlő szinten mozgott. A jogi karon a hallgatók túlnyomó része a katonai félévkedvezmény folytán hét félév után végbizonyítványt kapott és így a tanulmányi rend szerint a közigazgatási jogot csak egy szemeszteren át hallgatták, amely azért bírt jelentőséggel, mert a jogászifjúság jelentős része közigazgatási szolgálatba lépett és lép ma is.[1345]

[1338] Vajda–Kohári 2020.
[1339] *Beszámoló* 1942, 202–207.; *Ellenzék,* 1942. november 18., LXIII. évf., 261. sz., 2.
[1340] *Beszámoló* 1943, 201–209.
[1341] Kokoly 2018, 540.
[1342] *Beszámoló* 1942, 174.
[1343] *KMKFJTRÜ* 1942. április 29. VIII. rendes ülés; *KMKFJTRÜ 1941–1942,* 1942. május 22. IX. rendes ülés; *Beszámoló* 1943, 170–171.
[1344] *KMKFJTRÜ 1943–1944*, 1944. május 31. IX. rendes ülés.
[1345] Martonyi 1942, 180–181.

A tudományegyetem költözése több olyan változást követelt meg az intézmény működésében, amelyre korábban nem volt példa. Mint látható az antiszemitizmus a két világháború között az erdélyi egyetemi intézményben is ismert jelenség volt,[1346] azonban a *numerus clausus* intézménye a magyar formájában ismeretlen volt, és a Ferenc József Tudományegyetem kolozsvári költözésével az is megjelent. A Jog- és Államtudományi Karra – visszatérése első évében – csak azok az izraelita hallgatók iratkozhattak be, akik korábban a Ferdinánd Tudományegyetem vonatkozó karán két tanévet sikeresen *abszolváltak*.[1347] Az izraelita hallgatóknak a fentebb ismertetett különbözeti vizsgák mellett *„A zsidóság térhódítása Magyarországon"* című anyagából is vizsgázniuk kellett.[1348] A zsidó hallgatók napirendre kerültek a szenátusi ülésen is. Nem sokkal a második zsidótörvény (1939. évi IV. törvénycikk) elfogadása után a hallgatóság az orvosi kar dékánjához fordult és kérte, hogy *„a jövő félévtől egyetlen zsidót ne vegyenek fel, panaszunk, hogy igen sok zsidót vettek fel a folyó félévben, különösen a jogi karra."* A jogi kar dékánja erre viszonválaszul közölte, hogy a kar tényleges hallgatói létszámának 6%-át sem érte el a felvett zsidók száma.[1349] Ennek ellenére a rektor kérte a karokat, hogy a következő félévben különösen figyeljenek és egyetlen egy izraelita vallásút se vegyenek fel.[1350]

Ezen felül a kolozsvári I. Ferdinánd Tudományegyetem jogi karát nők is látogathatták, miközben Magyarországon 1922-ben és 1927-ben minisztériumi rendeletek[1351] korlátozták a női hallgatóknak a magyarországi felsőoktatásban való részvételi lehetőségét, így a „régi-új" egyetem jogászképzésére korlátozás nélkül jelentkezhettek.[1352] A magyar egyetem visszatérése előtti időben már beiratkozott nőhallgatók számára a vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte tanulmányaik befejezését, ezáltal az az 1940/41. tanévben a jogi kar III. és IV. évfolyamára összesen 11 úrhölgyet vettek fel, ezen felül 12 női hallgató is beiratkozott az első évfolyamra, amelyből egynek volt korábban felsőfokú tanulmánya a Kolozsvári Közgazdasági Egyetemen. Az 1941/42. tanévben összesen 8 nőhallgató volt, ebből egyetlen egy volt másodévre jelentkező mindenki más első évfolyamra. A következő 3 tanévben elvétve jelentkeztek nők, míg végül az 1943/44. tanév nyári szemeszterére 8 nő iratkozott be az első évfolyamra. A beiratkozási anyakönyvek alapján e 4 év alatt 49 női hallgató kezdte meg be a Jog- és Államtudományi Karon a tanulmányait.[1353] Bírói állást továbbra sem

---

[1346] Lásd az 5. 3. 4. 1. *Nemzetközi kitekintés* című fejezetet.

[1347] A hallgatói beiratkozási anyakönyveket sorra véve az állapítható meg, hogy e kitétel részlegesen valósult meg, ugyanis az első kolozsvári tanévben (teljes 1940/1941. tanév: őszi és tavaszi szemesztert együttvéve) az 51 izraelita diákból egy – ez megelőzően – a Bukaresti Egyetemen tanult és kizárólag 3 fő volt korábban hallgatója a román I. Ferdinánd Tudományegyetemnek, akikből az egyik egy úrhölgy volt: *Spinger Lilla*. Az ezt követő tanévben egyetlen diák volt, aki az I. Ferdinánd Egyetemen tanult korábban, majd az újonnan beiratkozó hallgatók kizárólag érettségizettek voltak. Vajda–Kohári 2020.

[1348] Kokoly 2018, 540.

[1349] A hallgatói statisztikák alapján az 1940/1941. tanévben az izraelita hallgatók százalékos aránya 2,99% volt a teljes joghallgatói létszámhoz viszonyítva. A következő tanéveket figyelve, de kizárólag az új hallgatók arányához viszonyítva: az 1941/1942. tanévben 2,54%; az 1942/1943. tanévben 2,18%; végül az 1943/1944. tanévben 3,14%. Vajda–Kohári 2020.

[1350] *KMKFJTRÜ 1941–1942,*1941. december 12. értekezlet.

[1351] A *numerus clausus* a hallgatók létszámának a korlátozását szabályozta, amely nem mondta ki *expressis verbis* a női hallgatók eltiltását, de ténylegesen a megszorítás rájuk is kiterjedt, ennek eredményeképpen, – bár közvetett módon –, de nem vették őket fel az egyetemekre. Az 6300/1927. számú VKM rendelet a nőknek a tudományegyetemekre, a műegyetemre és az egyetemi közgazdaságtudományi karra való felvételének a szabályozásáról a 3. §-ában mondta ki, hogy a jog- és államtudományi karokra a nők egyáltalán nem vehetők fel. *Rendeletek tára,* 1927, 2257.

[1352] Kokoly 2018, 540.

[1353] Vajda–Kohári 2020.; *lásd:* A női hallgatók pontos adataira vonatkoztatva lásd a 16. számú mellékletet.

nyerhetnének el, de ügyvédi gyakorlatot folytattak, vagy közigazgatási alkalmazásba léphettek. [1354]

Kinevezések és habilitációk is jelentős számban zajlottak e rövid időszakban Kolozsvárott. 1941-ben *felsöozoróczi és kohanóczi Ottlik László* miniszterelnökségi miniszteri tanácsos, egyetemi magántanárt a politika tanszékére egyetemi nyilvános rendes tanárrá nevezték ki.[1355] 1944-ben *Lutter János*[1356] egyetemi magántanárt, nyugalmazott jogakadémiai tanárt az egyházjog tanszékének nyilvános rendes tanárává tették.[1357] Az egyetem 1944. évi almanachja szerint a következő személyek lettek magántanárok e rövid időszakban: *Bíró Balázs* ügyvéd, közigazazgatási bírósági tanácselnök a magyar polgári törvénykezési jog tanára; *Róthey Ferenc* kecskeméti jogakadémiai tiszteltbeli tanár a római jog tanára; *Papp Antal* nyugalmazott pénzügyminiszteri államtitkár az államszámviteltan tanára; *Geőcze Bertalan* ügyvéd és magyar királyi kormányfőtanácsos a nemzetközi közjog tanára; *Haendel Vilmos*[1358] miskolci jogakadémiai tanár a polgári törvénykezési jog tanára; *Goltner Dénes* ítélőtáblai bíró a magyar közjog tanára; *Kelemen László* ítélőtáblai bíró a magyar magánjog tanára; *Bibó István* királyi törvényszéki bíró és igazságügy minisztériumi titkár a jogbölcselet tanára; *Szabó József* királyi törvényszéki bíró és magyar királyi közigazgatási bírósági tanácsjegyző a jogbölcselet tanára;[1359] és végül *Veress Gábor* az IBUSZ alelnök-vezérigazgatója közlekedéspolitika tanára.[1360]

Jelentős tudományos munkát végeztek az egyetem előadói és munkatársai, hiszen az egyetemi előadásokon kívüli előadások tartását is vállalták az 1941/42. tanévben. A jog és államtudományi karon 15 előadó 38 előadást tartott.[1361] A tudományegyetem az 1942/43. akadémiai évben vidéki szabadegyetemet tartott, amelyen 29 professzor adott elő 5 karról, összesen 66 előadás hangzott el, köztük több jeles jogász professzor is felszólalt. Jogi témakörben: „Az állam belső átalakulása a XX. században" – *Martonyi János*; „A közösségi eszme érvényesülése jogrendszerünkben" és „A népi gondolat jogalakító szerepe" – *Sövényházi Ferenc* előadásában. Hungarológia előadások keretében: „Székely jog - magyar jog és Magyar népi jogszokások" – *Bónis György*; „Magyarország legújabb alkotmányfejlődése" – *Csekey István,* és „Élet és halál a számok tükrében" – *Schneller Károly* professzoroktól.[1362]

A Ferenc József Tudományegyetem második kolozsvári korszaka rövid időintervallumot ölel fel, ráadásul az 1943/44. tanévet a háborús körülmények miatt már 1944. április közepén le

---

[1354] Martonyi 1942, 181–182.
[1355] *Hivatalos Közlöny,* 1941. március 1., XLIX. évf., 5. sz., 111.
[1356] A tanszék nem sokkal később megüresedett, ugyanis *Scheffler Jánost* a szatmári egyházmegye püspökévé 1942. május 17.-én szentelésével fel, ezzel együtt egyetemi állásáról is lemondott. A tanszék teendőit a tanév félévének hátralevő részében, valamint a következő tanévben Heller Erik látta el. A kar 1943. szeptember 28-án tartott első rendes ülésén vette tárgysorozatára a kérdést és *Lutter Jánost* javasolt a szék betöltésére. *„Különös méltánylást érdemlő körülmény, hogy a nevezett jogakadémiai tanári állását a trianoni békeszerződés következtében veszítette el s a román kormány által a kolozsvári egyetembe beolvasztott nagyváradi jogakadémia a bécsi döntés után sem állíttatott vissza." KMKFJTRÜ 1943–1944*, 1943. szeptember 29. I. rendes ülés; Uo. 1944. január 1. VI. rendes ülés.
[1357] *Hivatalos Közlöny,* 1944. január 1., LII. évf., 1. sz., 3.; *Budapesti Közlöny,* 1943. december 21., LXXVII. évf., 286. sz., 1.
[1358] *Életéről lásd:* P. Szabó 2020.
[1359] *Hivatalos Közlöny,* 1941. március 1., XLIX. évf., 5. sz., 111.; *Szabó József életéről lásd:* Badó 2020, 667–685.
[1360] *MTCN,* 1944, 490–491.
[1361] *Ellenzék,* 1942. november 18., LXIII. évf., 261. sz., 2.
[1362] *KMKFJTRÜ 1942–1943*, 1943. április 14., VII. rendes ülés, melléket.

kellett zárni, majd az azt követő júniusi bombázások elől a tanárok és diákok nagy része elmenekült. A frontvonal közelsége okán a Jog- és Államtudományi Kar oktatóinak jelentős része vissza sem tért a szeptemberi tanévkezdésre.[1363] Annak ellenére, hogy a diákság és az egyetemi hallgatók 80%-a elmenekült, a tanévet a 1944. szeptember 17-én központi óvóhelyen megnyitották, bár az oktatás tényleges megkezdését december elsejéig felfüggesztették.[1364]
Mindeközben az egyetem tárgyi értékeinek a hazaszállítása megindult, amely útja során több nehézségek árán, de Budapest felé vették az útjukat és végül *„110 láda érkezett meg, azok a Műegyetem pincéjében helyeztettek el."*[1365] Miközben *Vargha László* miniszteri biztos és *Teleki Béla* jelentései ellen mondottak egymásnak: *„A kiürítési kormánybiztos álláspontja is az volt, hogy csak tárgyi értékek kiürítése és polgári kiürítés történjék. A közszolgálati alkalmazottak kiürítése csak a katonaság kivonulását közvetlenül megelőzően történjék meg."*[1366] Eközben a szállítási lehetőségek rendkívül megnehezültek. A szükséges ládákhoz nem volt deszka anyag, a klinikai telepen kidöntött fenyőfák további felfűrészelése lehetetlenné vált, mert a fűrésztelep üzeme a bombázott pályaudvar közelsége miatt megsemmisült. Az intézetek utasítására saját beszerzésben sem tudtak újabb ládákhoz jutni. A fentieket hallva *Buza László* úgy látta a helyzetet, hogy Kolozsvár kötelező kiürítése esetén az egyetem sem maradhat ott, de végül a kiürítési parancs ellenére az *„Egyetemi Tanács Kolozsváron marad: jogosan vannak Kolozsváron s az egyetem Kolozsváron jogosan működik."*[1367]

A jogi karról kizárólag Buza László maradt helyben,[1368] ugyanis *Tury Sándor Kornél*, az 1944. szeptember 25-i tanári értekezleten tett nyilatkozata szerint a minisztertől az egyetem összes értékeinek elszállítására tejhatalmú megbízást kapott, s az értekezlet után néhány órával eltávozott Kolozsvárról anélkül, hogy az elszállításra nézve bármi nemű érdemi intézkedést tett volna.[1369]
1944. november 11-én *Buza László* az Egyetemi Tanáccsal közölte, hogy mivel a kar minimális működéséhez hat professzorra lett volna szüksége (egy közjogászra, két magánjogászra, egy filozófusra, egy történészre és egy közgazdászra), érdemi oktatásról nem lehetet beszélni, azonban vállalkozott arra, hogy dékán-helyettesi és prorektori minőségben a néhány helyben maradt joghallgatónak[1370] előadásokat tart.[1371] Az első félévben az

---

[1363] Az 1944. szeptember 25-én összeült „csonka" egyetemi tanácsi ülésen *„Tury Sándor Kornél közli, hogy az egyetem Budapestre távozott tanárainak küldöttsége néhány nappal ezelőtt a közoktatásügyi miniszter Úrnál járt tájékozódás céljából. A miniszter csodálkozással vette tudomásul, hogy az egyetem tanárainak csak egy kis része maradt Kolozsvárt. Azt hitte, hogy a tanárok teljes létszámban Kolozsváron vannak. A miniszter azt a megállapítást tette, hogyha Kolozsvárt ismét változás következnék be, az egyetem nem maradhat itt. Az itt maradó tanárok és alkalmazottak csak, mint magánszemélyek maradhatnának itt." KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. szeptember 25. napi Rektori Tanács ülése.
[1364] Veress– Kokoly 2016, 29.; *Beszámoló* 1944, 73.; Barabás – Joó 1990, 24.
[1365] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. szeptember 25. napi Rektori Tanács ülése; Más források szerint 1944 végén, átmenetileg Keszthelyen kerültek elhelyezésre, de a források Szombathelyre is utaltak. *CSML SZEJK* 2. doboz, 1946. március 13. III. rendes ülés, 273/1945–46.; Barabás – Joó 1990, 24.
[1366] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. szeptember 25. napi Rektori Tanács ülése.
[1367] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. szeptember 25. napi Rektori Tanács ülése; Veress– Kokoly 2016, 13 p.
[1368] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. december 28., Rektori Tanács XV. ülése; Az egyetemi tanács 1944. szeptember 14-én kimondta, hogy az intézmény csökkentett üzemmódban fog működni és az oktatók, akik nélkülözhetők voltak, azok kérhettek eltávozási engedélyt, így látható, hogy a személyzet valójában nem elmenekült. Veress– Kokoly 2016, 35.
[1369] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. szeptember 26. napi Rektori Tanács ülése; *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. szeptember 15., Rektori Tanács IV. ülése.
[1370] Az 1944/45. tanév első szemeszterében a jogi karra vonatkozóan 52 beiratkozott hallgató volt, a II. félévre ez a szám már 140-re nőtt. Veress– Kokoly 2016, 38.
[1371] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. november 11. napi Rektori Tanács ülése; Veress– Kokoly 2016, 36.

évfolyamok számára csak egy-egy előadás volt meghirdetve – valamennyit Buza László tartotta – az elsőévesek római jogot, a másodévesek nemzetközi jogot, a harmadévesek magán jogot, a negyedévesek pedig politikatudományt hallgattak.[1372] A vizsgaidőszakra *Balogh Artúr* nyugalmazott rendes tanárt felkérte az alapvizsgálat és szigorlati bizottságokban való közreműködésre, azonban Balogh rossz egészségi állapota miatt nem vállalta a megbízatást, ellenben sikerült beszerveznie *Farkas Árpádot*, a mezőgazdasági főiskola oktatóját, aki a kereskedelmi és váltójog tantárgyra jelentkező diákokat oktatta.[1373] Ezáltal a jog- és államtudományi karon az összes alapvizsgálat és szigorlatok felvétele lehetővé vált.[1374] Közben 1945. év elején *Sáry Istvánt* felvették a civiljogi tanszékre.[1375] A második félévben a jogásztanárok közül néhányan *visszatértek*, és *helyi gyakorló jogászok* bevonásával az előadásokat és a vizsgáztatást rendben le lehetett folytatni.[1376] Az év elején hirdetett tanrend alapján: *Buza László*: alkotmányjog, büntetőjog, egyházjog, nemzetközi jog; *Sáry István* (meghívott): római jog, magánjog, kereskedelmi és váltójog; *Bíró Vencel*: jogtörténet (erdélyi jogtörténet); *Venczel József* (meghívott, közgazdaságtudományi kar): Statisztika, *Lázár Líviusz* (közgazdaságtudományi karon adta elő, áthallgatás lehetett): közgazdaságtan, pénzügytan; *Várkonyi Hildebrand*: jogbölcselet; *Jordáky Lajos*[1377] (közgazdaságtudományi kar, meghívott): politika; társadalomtan és társadalom politika; *Demeter János* (helyettes polgármester, meghívott): közigazgatási jog; *Pásztai Géza* (közgazdaságtudományi kar, meghívott): közigazgatási jog, különös tekintettel a munkajogra; *Asztalos Sándor* (közgazdaságtudományi, meghívott): pénzügyi jog.[1378] Mint látható több meghívott előadó a Közgazdaságtudományi Karról került ki, ráadásul a hallgatók is ott hallgatták a kurzust.
A kar szempontjából elsőként *Szászy István* érkezett Kolozsvárra március 19-én és másnap már jelentkezett a karnál.[1379] Következő nap *Túry Sándor Kornél* is, akinek a szükségességét a kar kiemelte és örömmel fogadta visszatérését."[1380] Mindkét professzor újbóli alkalmazása a hatóságok előtt is elfogadott volt. Harmadikként *Bónis György* jelentkezett, aki levelében kiemelte, hogy *„terhességének ötödik hónapjában levő feleségemet nem tehetem ki az harcvonal közelségével járó megrázkódtatásoknak. Távozásom óta csupán tudományos kutató munkámat folytattam, a budapesti Országos Levéltárban és az ottani közkönyvtárakban."*Az egyetemi tanács örömmel vette tudomásul a professzor levelét, azonban a Legfelsőbb Tisztogató Bizottság Kolozsvár város és Kolozs vármegye főispánja 100/1945. szám alatt kelt átirata értelmében úgy határozott, hogy Bónis György állását többé nem foglalhatja el[1381] és

---

[1372] Buza László levele az egyetemi tanácsa részére (1944. november 22.): *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. november 23., Rektori Tanács XI. ülése; Kokoly 2018, 540–541.
[1373] Veress– Kokoly 2016, 36.
[1374] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. november 18., Rektori Tanács X. ülése.
[1375] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. február 2., Rektori Tanács XXII. ülése.
[1376] Maga a kar igyekezett a körülményekhez képest megfelelően működni, pályatételeket is kitűztek. Nemzetközi jogból: *„A fegyverszüneti szerződések"* és politikából: *„A demokrácia fogalma és lényege"* címmel. *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. február 28., Rektori Tanács XXVI. ülése; Barabás – Joó 1990, 58.; Kokoly 2018, 541.
[1377] *„A kolozsvári Tudományegyetem eddig példa nélkül álló doktorráavatása színhelye volt, ugyanis Jordáky Lajos egyetemi tanár állott az egyetemi tanács előtt, hogy a hagyományos formák és szokások szerint „doktorrá fogadtassák." Mint ismeretes, Jordáky Lajost tanárai sorába hívta meg a kolozsvári iskola, ugyanakkor, amikor még a fiatal egyetemi tanár be sem fejezte közigazgatási tanulmányait."* Buza László az avatási beszédében kiemelte, hogy *„egészen kivételes eset, hogy egyetem azt fogadja doktorává, akit megelözően már professzorai sorába emelt. De egészen kivételes az az idő is, amelyet élünk." Erdély,* 1945. május 3., II. évf., 40. sz., 3.
[1378] A Jog- és Államtudományi Kar tanrendje 1944/45. tanév második félévre: *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. február 28., Rektori Tanács XXVI. ülése.
[1379] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. március 20., Rektori Tanács XXX. ülése.
[1380] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. március 20., Rektori Tanács XXX. ülése.
[1381] A főispán összesen 27 egyetemi tanárt távolíttatott el, köztük a jogi karról egyedüliként *Bónis Györgyöt*, aki megfellebbezte a határozatot, amelyet nem sokkal később hatályon kívül helyeztek. Bónis 1983, 117.

felhívta őt, hogy a Bizottság előtt tisztázza magát az ellene felhozott, de az egyetemi tanáccsal nem közölt vádak alól.[1382]

Szintén március 20-ai tanácsi ülésen tárgyalták *Martonyi János* visszatérését, aki levelében kifejtette, hogy a magyar Közigazgatástudományi Intézetben november elején kezdte meg szolgálatát, amely kizárólag a tudományos munkájához kapcsolódó adatgyűjtésből állt. Az egyetemi tanács a Kolozsvári Magyar Diákszövetségben betöltött „tanárelnöki" pozíciója okán Martonyit 2 évre eltiltotta bárminemű egyetemi tisztség viselésétől és a diákságot érintő szervezetekben sem működhetett közre.[1383]

Ezen 1944/45. „háborús tanév" vízválasztó volt az intézmény történetében, a politikai intézkedések következtében el is különült a Ferenc József Tudományegyetem második korszakától. 1944. október 9-én az intézmény neve *Kolozsvári (Magyar) Tudományegyetem* lett.[1384] Ennek magyarázatával hónapokkal később szolgáltak, amikor is a Magyar Népi Szövetség kérésére tanácsi határozatban hozták nyilvánosságra, hogy *„már hónapok óta nem nevezik magyar királyi Ferenc József Tudományegyetemnek."* Ennek oka a politikai körülmények változásából fakadt.[1385]

Vasile Pogăceanu Kolozs-megyei főispán (*prefectus*) 1945. január 20-án kelt rendelete alapján *„A jelenlegi egyetemi tanácsot feloszlatom."* A Kolozsvári Magyar Egyetemnek a jelen rendeletben foglaltak alapján való működéséről is rendelkezett: A Kolozsvári Magyar Egyetemre *Farkas Árpád* mezőgazdasági kari rendes tanárt rektornak; *Zolnai Bélát* prorektornak; *Buza Lászlót* a jog- és államtudományi kar dékánnak; *Sári Istvánt* jogi kari prodékánnak; *Hajnal Imre* egyetemi nyilvános rendes tanárt az orvostudományi dékánnak; *Csőgör Lajos* az orvosi kar prodékánjának; *György Lajos* egyetemi tanárt a bölcsészet-, nyelv- és történelem tudományi kar dékánjának; *Jancsó Elemért* a bölcsészeti kar prodékánjának; *Balogh Ernőt* a matematikai és természettudományi kar dékánjának; *Dezső Lóránt*ot a természettudományi kar prodékánjának; *Hajty Tivadart* a közgazdaságtudományi kar dékánjának; *Jordáky Lajost* a közgazdaságtudományi kar prodékánjának; *Kos Károlyt*, a mezőgazdasági kar dékánjának; *Török Zoltánt* a mezőgazdasági kar prodékénjának nevezte ki. Mint látható a tervek szerint az intézmény struktúrája is átalakult volna, hiszen hatkarúvá tervezték és új intézményként tekintette rá.[1386] Miközben a kolozsvári magyar fenntartású egyetem a működése során, még a háború legnehezebb időszakában is – 1944 novemberétől – autonómiájához erősen ragaszkodott, amelyhez a biztosítékot a *„Vörös Hadsereg parancsnokának a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló hágai egyezmény III. fejezetében*[1387] *foglalt rendek alapján megadott engedély tette lehetővé."*[1388] Habár az ispán az új vezetéséről határozott, valójában ebben az új szerkezetében az intézmény *soha nem ült* össze.[1389]

A magyar kormány a fenti egyetemi álláspontot erősítette, köztük a vallás- és közoktatásügyi miniszter *„az egyetemi tanács 1944. szeptember 19-én hozott határozata értelmében ősi székhelyén tovább folytatta működését. A VKM 1944. szeptember 28-án 60923/1944.szám*

[1382] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. március 20., Rektori Tanács XXX. ülése.
[1383] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. március 20., Rektori Tanács XXX. ülése.
[1384] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1944. október 9. napi Rektori Tanács ülése.
[1385] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. február 26., Rektori Tanács XXV. ülése.
[1386] *KMKFJTRÜ 1944–1945,*1945. február 2., Rektori Tanács XXII. ülése; Barabás – Joó 1990, 47–49.
[1387] A hágai egyezményre való hivatkozást az eredményezte, hogy a magyar fennhatóság megszűnt, de a román kormány rendelkezései még nem voltak érvényesek, ugyanis a szovjet katonai vezetés kiutasította a román közigazgatás képviselőit 1944 őszétől 1945 februárjáig. Veress– Kokoly 2016, 30.
[1388] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1944. november 23., Rektori Tanács XI. ülése; *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése.
[1389] *Lásd: KMKFJTRÜ 1944–1945.*

alatt kelt rendeletében kijelentette, hogy a kolozsvári kir. Ferenc József Tudományegyetem egyedül illetékes hatóságaként az egyetem székhelyén maradt tanácsot fogja tekinteni, tehát nem az egyetem egyes professzorai maradtak Kolozsváron azok szerveztek új egyetemet. A jelenlegi kolozsvári magyar egyetem nem új intézmény, hanem a saját elhatározásából az akkori felettes hatóság hozzájárulásával az ősi székhelyen maradt régi egyetem."[1390]
Végül a jelentős változás következett be, ugyanis *I. Mihály*, román király 1945 májusában kiadott két királyi rendelete[1391] közül az egyik a kolozsvári magyar tannyelvű állami egyetem létrehozására vonatkozott. Ez a „Ferenc József Tudományegyetem" megszűntét vonta maga után.[1392] A rektor az „utolsó szó jogán" érzelmes búcsút intézett vezető társaihoz,[1393] majd ezt követően az Egyetemi Tanács az utolsó ülésén[1394] jogszerűen feloszlatta magát.[1395] A *jogutód nélkül megszűnő* kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem[1396] története ezzel lezárult, szellemi *örökségét* három egyetem is magáénak vallja.[1397] Épületeit, felszerelését a kolozsvári I. Ferdinánd, majd *Victor Babeš* nevét viselő egyetem kapta meg, szellemét a Bolyai János nevét felvevő magyar tudományegyetem vitte tovább. A kettő egyesítése után a Babeš-Bolyai Tudományegyetem lett az egyik örökös. A másik a Bolyaiból kivált marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem. A harmadik pedig a mai nevén a Szegedi Tudományegyetem.[1398]

[1390] *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. február 13., Rektori Tanács XXIII. ülése.

[1391] 407/1945. számú királyi rendelettörvény: *„Kolozsvárt 1945. június 1-i hatállyal magyar nyelvű Állami Tudományegyetem létesül, amely a következő tudománykarokkal fog működni: a/ Irodalom és Bölcsészet, b/ Jog- és Közgazdaságtudomány, c/ Természettudomány, d/ Orvostudomány." KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése.

[1392] 407/1945. számú rendelettörvény: *„Az értekezlet e közlés alapján megállapítja, hogy az 1944 őszén, Kolozsváron maradt Magyar Tudományegyetem tanácsának, rektorának és dékánjainak eddig gyakorolt hatásköre 1945. június 1-én megszűntetnek." KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése; Kokoly 2018, 541.

[1393] Az utolsó rektori ülés búcsú beszéde a 15. számú mellékletben található meg.

[1394] *„Jegyzőkönyv arról az értekezletről, amelyet az 1944 őszén Kolozsváron maradt Magyar Tudományegyetem Tanácsának tagjai 1945. évi június hó 3-án Miskolczy Dezső Kert utca 1. alatti lakásán tartottak. Jelen vannak: Miskolczy Dezső rektor elnöklete alatt Buza László, Klimkó Dezső, György Lajos, Kristóf György, Balogh Ernő és Rajty Tivadar egyetemi ny. r. tanárok. A jegyzőkönyvet vezette: Vinczi Károly egyetemi tanácsos." KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése.

[1395] A nyári szemeszterre vonatkozó vizsgákat a magyar egyetem lefolytathatta és a román állam érvényesnek ismerte el. Veress– Kokoly 2016, 31.; *KMKFJTRÜ 1944–1945,* 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése.

[1396] A Jog- és Államtudományi Kar ismételt működéséhez hozzájárult a kultuszminiszter, ezáltal felmerült a kinevezendő professzorok kérdése. A szegedi tudományegyetem a harmadik rendes ülésén tárgyalta is a kérdést: *„Minthogy a szegedi tudományegyetem nem tekinthető a kolozsvári tudományegyetem jogutódjának, a szegedi tudományegyetemen felállítandó tanszékekre a tanárokat ki kell nevezni."* In: *MKFJTT 1945–1946,* 1945. november 22. III. rendes ülés.

[1397] *Tunyogi Szűcs Géza* aranydiplomájának kiállítása ügyében a *Szegedi Tudományegyetem* és a *Bólyai Tudományegyetem* egységesen arról foglalt álláspontot, hogy nem jogutódai a Ferenc József Tudományegyetemnek. A kolozsvári magyar egyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Kara a szegedi időszak joghelyzetéről is nyilatkozott. Álláspontjuk szerint a szegedi időszakban, nem jogutóda volt a Kolozsvárinak, hanem teljesen azonos volt vele, és kizárólag a székhely változott meg arra a 20 évre. Külön kifejtésre került, hogy jogutódlás egyetemek esetében nem lehetséges, ezért azt kell figyelembe venni, hogy *„ki jutott a volt Ferenc József Tudományegyetem használatában állt és az állam tulajdonát képező ingó és ingatlan javak birtokába, illetőleg használatába és ki vette át azokat az oktatási és közigazgatási feladatok, amelyek megelőzően a Ferenc József Tudományegyetem hatáskörébe tartoztak."* A szegedi jog- és államtudományi kar döntése alapján *„az 1921 előtt Kolozsvárott működő intézménnyel a jelen egyetemmel jogutódlás vagy jogi kapcsolata nincsen, hanem csupán történet és személyi kapcsolatai." CSML SZEJK* 12. doboz, 182/1947–48.; Uo. 280/1947–48.

[1398] Gaal 2012, 116.

Az újonnan létrejövő kolozsvári magyar nyelvű tudományegyetem és a Szegeden ismételten működő Állam- és Jogtudományi Kar története egy teljesen új fejezetet nyitott a felsőoktatás kérdésében, amelynek megválaszolása nem e munka témakörét öleli fel. Szándékom szerint egy egységes kronologikus képet szerettem volna adni a Ferenc József Tudományegyetem történetéről, amely az 1872. évi alapítását és többszöri költözését követően végül anyavárosában, Kolozsvárott került megszüntetésre. Ezzel az ország második tudományegyetemének és az ott folyó jogászképzésnek a hetvenhárom éves történelme lezárult, azonban ez a későbbi utódoknak egy újabb kaput nyitott meg.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: A politikatudományok (államtudományok) kötelező tantárgyai[1399]

A kötelező tantárgyak 1855. október 2-tól	Az állami vizsgálati szabályzat szerint 1985. április 16.	A szigorlati szabályzat szerint 1872. április 15. után
1. közgazdaságtan 2. pénzügytan 3. közigazgatástan 4. osztrák statisztika	1. közgazdaságtan 2. pénzügytan 3. sztrák statisztika	1. közgazdaságtan 2. pénzügytan 3. általános osztrák alkotmányjog 4. nemzetközi jog

2. számú melléklet: A szigorlati tárgyak áttekintése[1400]

	1810 előtt	1810 után 1810. szeptember 7.-i rendelet	1855-ös jogi oktatásügyi rendelet után	1872-es szigorlati rendelet után
I.	1. jogfilozófia 2. nyilvános egyházjog 3. politika tudományok	1. természetjog 2. büntetőjog és statisztika	1. római jog 2. német jog 3. kánonjog	1. római jog 2. kánonjog 3. németjog
II.	4. birodalmi magánjog 5. büntetőjog	3. római jog 4. egyházjog és hűbérjog	3. osztrák polgári (civil) jog 4. büntetőjog és büntetőeljárás jog	4. osztrák polgári jog 5. kereskedelmi és váltójog 6. osztrák polgári eljárás jog 7. osztrák büntetőjog és büntető eljárási jog
III.	6. a birodalom történet 7. német alkotmányjog 8. hűbérjog[1401] 9. magán egyházjog	5. osztrák polgári jog 6. kereskedelmi és váltójog	5. nemzetközi jog 6. politikai közgazdaságtan 7. jogfilozófia	8. egyetemes és osztrák alkotmányjog 9. nemzetközi jog és politikai közgazdaságtan (belefoglalva a nemzetgazdaságtan és a pénzügyi jogot)
IV.		7. politika tudományok és jogszabályok 8. peres és perenkívüli eljárások		

[1399] Hölder 1898, 125.
[1400] Hölder 1898, 136.
[1401] Fokozatosan veszítette el a jelentőségét, végül a polgári eljárás joghoz kapcsolódott be, ugyanis az 1872. április 20-án a szigorlatok közül kivették a hűbérjogot jogot és német jogot tették meg a helyére. Hölder 1898, 160.

3. számú melléklet: Az államvizsga tárgyak áttekintése[1402]

Az 1850. július 30-a utáni államvizsga rendelet után	Az 1955. október 2-i jogi tanulmányi rendelet után (belefoglalva az 1856. április 16-i államvizsga szabályzatba)	Az 1893. évi tanulmányi rendelet
általános rész	**I.**	**jogtörténeti államvizsga**
1. jogfilozófia (1854/55. tanévben törölve) 2. belső közigazgatástan 3. nemzetgazdaságtan 4. pénzügyi politika 5. egyetemes és osztrák különös statisztika 6. a világ és osztrák történelem vázlata	1. római jog 2. kánonjog 3. németjog és jogtörténet (kapcsolódva az osztrák történelemhez)	1. római jog (heti 20/2 szemeszter) 2. egyházjog (heti 7 óra/1 vagy 2 szemeszter) 3. német jog (A jogforrások és a közjog, a történelem és a magánjogi rendszer története) (heti 10 óra/2 szemeszter) 4. osztrák jogtörténet (Osztrák császári történelem (az államképzés története és közjog)) (heti 5 óra/1 szemeszter)
jogtudományi rész	**II.**	**jogtudományi államvizsga**
1. osztrák büntetőjog és büntetőeljárás jog 2. polgári jog 3. kereskedelmi és váltójog 4. bírósági peres és peren kívüli eljárások	1. osztrák polgári jog 2. osztrák kereskedelmi és váltójog 3. polgári jog és peren kívüli eljárások 4. osztrák büntető és büntetőeljárás jog	1. osztrák magánjog (heti 18 óra/2 szemeszter) 2. osztrák kereskedelmi és váltójog (heti 7 óra/1 vagy 2 szemeszter) 3. osztrák polgári peres eljárás (heti 12 óra/2 szemeszter) 4. osztrák büntető és büntetőeljárás jog (heti 10 óra/2 szemeszter)
államtudományi (igazgatási) rész	**III.**	**államtudományi (politika tud.) rész**
1. osztrák alkotmányjog 2. egyházjog 3. közigazgatási és pénzügytan (tudományok)	1. osztrák statisztika 2. nemzetgazdaságtan 3. pénzügytan	1. egyetemes és osztrák alkotmányjog (heti 5 óra /1 szemeszter) 2. közigazgatástan és osztrák közigazgatási jog (heti 6 óra/1 szemeszter) 3. közgazdaságtan és nemzetgazdaság politika (heti 10 óra/2 szemeszter) 4. pénzügytan különös tekintettel az osztrák pénzügyi jogra (heti 5 óra /1 szemeszter)

[1402] Hölder 1898, 137.; Mannagetta–Kelle 1906, 806; 807–816.; Schweickhardt 1885, 395–407.; Thaa 1871, 372–382.; Staudigl-Ciechowicz 2014, 131–132.

4. számú melléklet: Kötelező tantárgyak a jogászok számára Mária Teréziától a századforduló végig[1403]

<table>
<tr><th></th><th>Mária Terézia féle tanterv 1753</th><th>1804 tanulmányi rendelet – 1804. augusztus 24.</th><th>1810-es tanulmányi szabályzat – 1810. szeptember 7.</th><th>1855-ös oktatásügyi rendelet – 1855. október 2.</th><th>1893-ös oktatásügyi rendeletek alapján</th></tr>
<tr><td>I. szem.</td><td rowspan="2">1. jogtörténet
2. természetjog</td><td rowspan="2">1. természeti, állam, és nemzetközi jog
2. statisztika</td><td rowspan="2">1. természetjog és büntetőjog
2. statisztika</td><td>1. németjog és jogtörténet
2. római jog története és az institúciók</td><td rowspan="2">1. római jog
2. kanon jog
3. német polgárijog
4. osztrák jogtörténet és filozófia</td></tr>
<tr><td>II. szem.</td><td>3. németjog és jogtörténet
4. pandektisztika</td></tr>
<tr><td>III. szem.</td><td rowspan="2">4. pandektisztika novellákkal
5. büntetőjog</td><td rowspan="2">3. római jog
4. jogtörténet</td><td>3. római jog
4. közgazdaságtan</td><td>5. német magánjog
6. osztrák történelem
7. kánonjog</td><td rowspan="6">1. A téli félévben:
1. osztrák magánjog, 1. rész,
2. osztrák büntetőjog,
3. közgazdaságtan (vagy közgazdaságtan és népszerűség gazdaságpolitika, 1. rész),
4. államháztartástan
5. polgári peres eljárások, 1. rész,
6. kereskedelem (esetleg kereskedelem és váltójog).
2. A nyári félévben:
7. osztrák magánjog, 2. rész,
8. osztrák büntetőeljárás,
9. gazdaságpolitika (vagy a gazdaság és a gazdaság gazdaságpolitika, 2. rész),
10. polgári bírósági eljárás, 2. rész, esetleg cserejog,
11. alkotmányjog
12. közigazgatási jog (a jogfilozófia története), (statisztika).</td></tr>
<tr><td>IV. szem.</td><td>5. egyházjog
6. közgazdaságtan</td><td>8. jogfilozófia
9. jogtörténeti enciklopédia
10. kánonjog</td></tr>
<tr><td>V. szem.</td><td rowspan="2">6. diesta
7. öröklési jog</td><td rowspan="2">5. nyilvános/magán egyházjog
6. hűbérjog és német alkotmányjog</td><td rowspan="2">7. osztrák magánjog
8. hűbérjog, kereskedelmi és váltójog</td><td>11. osztrák polgári jog
12. osztrák büntető jog
13. politika tudományok</td></tr>
<tr><td>VI. szem.</td><td>14. osztrák polgári jog
15. osztrák büntető eljárásjog
16. politika tudományok</td></tr>
<tr><td>VII. szem.</td><td rowspan="2">8. kánonjog
9. nemzetközi jog
10. alkotmányjog</td><td rowspan="2">7. politika tudományok
8. osztrák magánjog
+
(nyáron)
9. üzleti jog</td><td rowspan="2">9. politika tudományok és jogszabályok
10. eljárási jog</td><td>17. osztrák polgári eljárásjog
18. politika tudományok
19. kereskedelmi és váltó jog</td></tr>
<tr><td>VIII. szem.</td><td>20. osztrák polgári eljárásjog
21. osztrák statisztika</td></tr>
<tr><td>IX. szem.</td><td>11. kánonjog
12. közjog
13. a birodalom történelme</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

[1403] Hölder 1898, 138–139.; Mannagetta–Kelle 1906, 807–816.; 819.; Thaa 1871, 322; 331–333.

5. számú melléklet: Az 1874. évi szabályozás alapján a kötelező tantárgyak sora

	Pozsonyi jogakadémia (1875)	**1874. évi jogakadémiai rendelet**	**1874/75. tanévi egyetemi tanrend (Kolozsvár)**	**1874. évi egyetemi rendelet**
I. tanév	1. bevezetés a jog- és államtudományokba 2. római jog 3. magyar alkotmány- és jogtörténet 4. európai jogtörténet	1. bevezetés az állam- és jogtudományba 2. római jog 3. magyar és európai jogtörténet	1. jog és államtudományok enciklopédiája 2. egyetemes (európai) jogtörténet 3. hazai (magyar) jogtörténet 4. magyar alkotmánytörténet 5. hűbérjog 6. római jogtörténelem, institúciói, pandekták	**Alapvizsgákból levezetve (első év végiéig):** 1. egyetemes európai jogtörténet 2. római jog
II. tanév	5. jogbölcselet 6. nemzetgazdaságtan 7. magyar magánjog 8. magyar közjog	4. jogbölcselet 5. nemzetgazdaságtan 6. magyar magánjog 7. magyar közjog	7. bölcsészeti jogtörténet 8. magyar közjog 9. nemzetgazdaságtan	**(második év végéig)** 3. jogbölcselet 4. magyar közjog 5. nemzetgazdaságtan
III. tanév	**az államtudományi szaktanfolyam:** 9. alkotmány és kormányzati politika 10. pénzügytan 11. magyar közigazgatási jog 12. egyházjog	**az államtudományi szaktanfolyam:** 8. alkotmány és kormányzati politika 9. pénzügytan 10. magyar közigazgatási jog 11. egyházjog	10. magyar közigazgatási jog (közigazgatástan) 11. alkotmánytan 12. statisztika (magyar, európai államok) 13. államszámviteltan 14. magyar pénzügyi jog 15. egyházjog (magyar egyház) 16. protestáns egyházjog	**(államtudományi államvizsgából levezetve)** 6. politika 7. statisztika 8. magyar közigazgatási jog 9. magyar pénzügyi jog 10. egyházjog
	13. magyar pénzügyi törvények 14. magyar államstatisztikája (+Ausztria) 15. egyházjog	12. magyar pénzügyi törvények 13. magyar állam statisztikája (+Ausztria) 14. egyházjog		
IV. tanév	**a jogtudományi szaktanfolyam**: 16. büntetőjog 17. peres-és perenkívüli eljárás (+telekkönyv) 18. osztrák magánjog 19. váltó- és kereskedelmi jog	**a jogtudományi szaktanfolyam:** 15. büntetőjog 16. peres és perenkívüli eljárási jog (telekkönyv) 17. osztrák magánjog 18. váltó- és kereskedelmi jog	17. büntetőjogtan (anyagi jog) 18. büntetőjogtan (alaki jog) 19. ausztriai magánjog 20. magyar és erdélyi magánjog 21. magyar polgári törvénykezési jog 22. váltó és kereskedelmi jog 23. magyar erdélyi magánjog 24. bányajog	**(jogtudományi államvizsgából levezetve)** 11. magyar magánjog 12. polgári törvénykezési jog 13. büntető és eljárásjog 14. kereskedelmi és váltójog

A jogszabályok alapán készültek el.

6. számú melléklet: A vizsga rendszerek az 1874. évi jogszabályok alapján
(A jogszabályok alapján készültek el.)

Alapvizsgák jogakadémia	Államvizsgák jogakadémia	Alapvizsgák egyegyetem	Államvizsgák egyegyetem	Szigorlatok
Az első alapvizsgálat: 1. egyetemes európai jogtörténet 2. római jog	**A jogtudományi államvizsgálat:** 1. magyar magánjog 2. polgári törvénykezés 3. büntetőjog és eljárás 4. kereskedelmi és váltójog	**Az első alapvizsga:** 1. egyetemes 2. európai jogtörténet 3. római jog	A **jogtudományi államvizsgálat:** 1. magyar magánjog 2. polgári törvénykezési jog 3. büntető és eljárásjog 4. kereskedelmi és váltójog	**A jogtudori szigorlat:** **Első:** a) bölcseleti jogtan b) római jog c) egyházjog **Második:** a) magyar közjog b) magyar magánjog c) osztrák polgári jog **Harmadik:** a) váltó- és kereskedelmi jog b) büntető és eljárásjog c) magyar polgári törvénykezés
A második alapvizsgálat: 1. jogbölcselet 2. magyar közjog 3. nemzetgazdaságtan	**Az államtudományi államvizsgálat:** 1. politika (alkotmány- és kormányzati politika) 2. magyar állam statisztikája 3. magyar közigazgatási jog 4. magyar pénzügyi jog 5. pénzügytudomány 6. egyházjog	**A második alapvizsga:** 1. jogbölcselet 2. magyar közjog 3. nemzetgazdaságtan	**Az államtudományi államvizsgálati:** 1. politika (alkotmány és kormányzati politika) 2. magyar állam statisztikája 3. magyar közigazgatási jog 4. magyar pénzügyi jog 5. egyházjog	**államtudori szigorlat** **Első:** a) bölcseleti jogtan b) egyházi jog c) magyar közjog d) politika **Második:** a) nemzetgazdaságtan és pénzügytan b) a magyar és osztrák állam statisztikája c) magyar közigazgatási jog

7. számú melléklet: A Ratio Educationistól a neoabszolutizmusig Magyarországon

	Ratio Educationis 1777	**Thun-féle tanügyi rendelet 1855 (jogakadémia)**	**Thun-féle tanügyi rendelet 1855 (egyetem)**	**Pesti Tudományegyetem 1856**	**Kancelláriai rendelet a jogakadémiákról 1861**
I. tanév	Egyetemes természet és nemzetközi jog művészeti oktatás Európa országainak története	római jog és intézményeinek története osztrák büntetőjog	németbirodalom története német jogtörténet római jog és történelme	német birodalmi történelem és jogtörténet római jog története és institúciók	jog és államtudományi enciklopédia észjog magyar történelem – különösen az ausztriai birodalomra
	magyar politika egyházjog közigazgatástan magyar közigazgatástan Európai országok története évszámokkal	egyházjog büntető eljárási jog osztrák történelem	németbirodalom története német jogtörténet római jog és történelme	német birodalmi történelem és jogtörténet pandekta jog	római jog statisztika és európai statisztika
II. tanév	egyetemes történelem (Justitianusi institúciók) magyar jogtörténet (magyar institúciók, szokásjog) kereskedelmi jog	osztrák polgári jog politikai gazdaságtan	német magánjog	német magánjog osztrák történet	egyházjog/észjog politika tudományok (alkotmánypolitika, rendőri tudomány, nemzetgazdászat)
	jelenkor egyetemes története magyar jogi institúciók + joggyakorlat pénzügytan	osztrák polgári jog magyar és erdélyi jog osztrák statisztika bányajog	jogbölcselet jogtudományok enciklopédiája kánonjog (második évben bármikor)	jogbölcselet enciklopédia egyházjog (második évben)	magyar magánjog büntetőjog és büntetőeljárás bányajog
III. tanév		polgári perjog Osztrák közigazgatási jog	osztrák polgári jog osztrák büntetőjog politika tudományok	osztrák polgári jog politika tudományok	osztrák magánjog/ észjog magyar közjog és közigazgatási jog
		perenkívüli eljárás kereskedelmi és váltójog pénzügyi jog	osztrák polgári jog büntető eljárás politika tudományok	osztrák polgári jog osztrák büntető eljárás politika tudományok	polgári törvénykezési eljárás váltó és kereskedelmi jog pénzügyi politika
IV. tanév			osztrák polgári és perenkívül eljárás osztrák kereskedelmi és váltójog politika tudomány (nemzetgazdaságtan, pénzügytan, közigazgatás tan)	eljárás jog politika tudományok kereskedelmi és váltójog	
			osztrák polgári és perenkívül eljárás osztrák statisztika	osztrák perjog osztrák statisztika	

A jogszabályok alapán készültek el.

8. számú melléklet: A későbbi dualizmus-kori rendeletek

28.291/1883. számú v. és k. miniszteri rendelet a királyi tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről (1883. augusztus 20.)
Az első alapvizsgálat: római jog a pandekta jog mellőzésével európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar jogtörténetre
A második alapvizsgálat: jogbölcsészet a történelmi rész mellőzésével magyar közjog nemzetgazdaságtan a pénzügytannal
A jogtudományi államvizsgálat: magyar magánjog, kapcsolatban az osztrákjoggal, amennyiben a magyar birodalom területén gyakorlati jelentőséggel bír és tekintettel a házasság kánonjogi elveire büntetőjog és eljárási jog kereskedelmi és váltójog polgári törvénykezés magyar közigazgatási jog
Az államtudományi államvizsgálat: alkotmányi és kormányzati politika magyar közigazgatási jog, tekintettel a perenkívüli eljárásra, azonban a telekkönyvi eljárás mellőzésével és a büntetőjognak a kihágásokról szóló része magyar pénzügyi jog elvei és főbb intézményei, kiterjeszkedve a jövedéki kihágásokra is egyházjog, mint az egyháznak alkotmányi és közigazgatási joga magyar állam statisztikájából a népességi, közművelődési és közgazdasági rész, tekintettel Ausztriára
Jogtudományi szigorlat: **Első:** római jog, a pandekta jog befoglalásával egyházjog. jogbölcsészet, a történeti résszel és a nemzetközi joggal
Második: magyar közjog közigazgatási és pénzügyi jog politika magyar büntetőjog és eljárás
Harmadik: magyar magánjog osztrák polgári jog magyar polgári törvénykezés váltó- és kereskedelmi jog
Államtudományi szigorlat: **Első:** jogbölcsészet, a történelmi résszel és a nemzetközi joggal egyházjog magyar közjog politika
Második: nemzetgazdaságtan és pénzügytan magyar és az osztrák állam statisztikája, Európa főbb államaira való tekintettel. magyar közigazgatási jog, beleértve a pénzügyi igazgatási jogot, valamint a perenkívüli eljárást úgy a büntető törvénynek a kihágásokról szóló részét az erre vonatkozó eljárással

A jogszabályok alapján készültek el.

1889. évi 28. 3000. VKM rendelet a kötelező tantárgyakra vonatkozóan (jogakadémiák számára)
bevezetés a jog- és államtudományokba római jog magyar alkotmány és jogtörténelem
római jog európai jogtörténet
jogbölcsészet nemzetgazdaságtan magyar magánjog
magyar magánjog magyar közjog pénzügytan nemzetközi jog
jogtudományi évfolyam: büntetőjog peres és perenkívüli eljárás (+ telekkönyv) kereskedelmi és váltójog osztrák magánjog
büntetőjog peres és perenkívüli eljárás magyar állam statisztikája, tekintettel Ausztriára
államtudományi évfolyam: alkotmányi és kormányzati politika magyar közigazgatási jog egyházjog magyar pénzügyi jog
A 8. félévben, amely csakis azokra nézve kötelező, akik egyéves önkéntesi szolgálatot nem teljesítenek, főkép a tételes jogi tárgyakból tartandó *special collegiumok* tartandók.

A jogszabályok alapján készültek el.

193. 128.000/1911. számú v. és k. miniszteri rendelet a királyi tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről (1911. október 5.)
Az első alapvizsga: római jog, a pandekta jog mellőzésével magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre
A második alapvizsga: magyar közjog közgazdaságtan a pénzügytannal
A harmadik alapvizsga: magyar magánjog magyar anyagi büntetőjog magyar büntetőperjog.
A jogtudományi államvizsga: magyar magánjog, kapcsolatban az osztrák joggal amennyiben ez gyakorlati jelentőséggel bír magyar anyagi büntetőjog magyar büntető perjog magyar kereskedelmi és váltójog magyar polgári törvénykezési jog magyar közigazgatási jog, valamint a magyar pénzügyi jog főbb elvei és intézményei
Az államtudományi államvizsga: politika magyar közigazgatási jog, tekintettel a perenkívüli eljárásra, beleértve a telekkönyvi rendtartást is, továbbá a büntető jognak a kihágásokról szóló része, valamint a rendőri büntetőeljárás magyar pénzügyi jog, kiterjeszkedve a jövedéki kihágásokra egyházjog, mint az egyházaknak alkotmányi és közigazgatási joga magyar állam statisztikája

1911. évi rendelet a kötelező tantárgyak rendjéről
bevezetés a jog- és államtudományokba római jog magyar alkotmány és jogtörténet, különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre
jogbölcsészet közgazdaságtan magyar magánjog
magyar magánjog magyar közjog pénzügytan nemzetközi jog
jogtudományi évfolyam: magyar anyagi büntetőjog agyar polgári törvénykezési jog magyar kereskedelmi és váltójog osztrák magánjog
magyar anyagi büntetőjog magyar büntető perjog magyar polgári törvénykezési jog magyar állam statisztikája
államtudományi évfolyam: politika magyar közigazgatási jog egyházjog magyar pénzügyi jog
Ez a félév csakis azokra a joghallgatókra nézve volt kötelező, akik a 46. §. rendelkezései alá nem estek, azaz katonai félév beszámítását nem kérték. Ebben a félévben főképp a tételes jogi tárgyakból speciálkollégiumokat tartottak.

A jogszabályok alapján készültek el.

9. számú melléklet: Toldalékok az egyetemi professzorok életéhez

1. számú almelléklet

„Dr. Kolozsvári Kolosváry Sándor nyugalmazott tudományegyetemi tanár nemességének, címerének és előnevének kiskorú fiú utódaira való átruházása. Mi első Ferenc József, emlékezetül adjuk ezennel tudatván mindenekkel kiket illet, hogy Mi személyünk körüli magyar miniszterünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vevén: Dr. Kolozsvár Kolosváry Sándor udvari tanácsosunk, nyugalmazott tudományegyetemi tanár, Hívünknek Felségünk és Felséges Uralkodó házunk iránti állandó hűségét királyi hatalmunkból és különös kegyelmünkből és kegyelmességünkből nevezett Dr. Kolozsváry Kolosváry Sándor nemességét, címerét és kolozsvári előnevét kiskorú fiú unokáira, úgymint Ilona nevű leányának, özvegy Dr. Csató Kálmánnénak Csató Bálint nevű fiára és törvényes utódaira, továbbá Margit nevű leányának özvegy Dr. Borcsa Mihálynénak Borcsa Sándor és Borcsa Mihály nevű fiaira és törvényes utódaikra akként ruházzuk át, hogy nevezett kiskorúak közül Csató Bálint a Kolosváry–Csató, illetve Borcsa Sándor és Borcsa Mihály a Kolosváry–Bocsa kettős családneveket viseljék. Legfelsőbb királyi akaratunk szerint kegyelmesen elhatározván, hogy ezen túl jövendő örök időkig fenn nevezett most már nemes Kolozsvári Kolosváry–Csató Bálint, valamint Kolozsvári Kolosváry–Borcsa Sándor és Kolozsvári Kolosváry–Bocsa Mihály és mindkét nembeli, valamennyi törvényes ivadékaik és maradékaik a Kolozsvári nemesi előnév és a fent említett alant leírt címer használata mellett mind azon jogokkal élhessenek és bírhassanak, melyekkel Magyarországunk és társországainknak valóságos, régi és kétségtelen nemesei addig elé törvény vagy hajdani szokás szerint bármiképp élnek és bírnak, vagy éltek és bírtak. Álló, csücskös talpú, kék színű pajzs, melynek alján folyó víz partján emelkedő szikla csúcsára helyezett koronából kiemelkedő, jobb felé visszahajló páncélos kar markában hegyes tört szorongat. A szembe fordult nyíl sisak dísze: három darutoll, melyet jobbról hatágú aranycsillag. balról ezüst újhold kísér. A sisak takarója: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst. Miként mindez jelen levelünk elején a festő jártas kezei által és művészi ecsettel, valódi természetes színekkel is előállítva világosabban szemlélhető. Kegyelmesen elhatározzuk, és megengedjük, továbbá miszerint ezen címert vagy nemesi díszjelt jövendő örök időkig többször nevezett és ezentúl már nemes Kolozsvári Kolosváry–Csató Bálint, valamint Kolozsvári Kolosváry–Borcsa Sándor és Kolozsvári Kolosváry–Borcsa Mihály mindkét nembeli, valamennyi törvényes ivadékaikkal és maradékaikkal együtt Magyarországunk és társországai valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseinkként mindazon joggal viselhessék és használhassák, mellyel ezek törvény vagy hajdani szokás szerint éltek és bírtak, vagy élnek és bírnak. Nem csak akarjuk, de kegyelmesen parancsoljuk, hogy ezen valóságos, igaz, és kétségtelen nemesi címmel Őket és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékaikat és maradékaikat, minden rendű, állapotú, hivatalú, méltóságú, és tekintetű egyének, felruházottaknak és díszesítetteknek tartsák és ismerjék. Minek emlékekül és örök jeléül többször említett Kolozsvári Kolosváry–Csató Bálintnak, valamint Kolozsvári Kolosváry–Borcsa Sándornak és Kolozsvári Kolosváry–Borcsa Mihálynak és mind két nembeli valamennyi törvényes ivadékaiknak és maradékaiknak apostoli királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen címeres nemesi kiváltságlevelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak és engedendőnek. Kelt a Mi őszintén kedvelt Hívünk, nagyságos Rajeczi báró Burián István, belső titkos tanácsosunk, kamarásunk, szent István- Rendünk nagykeresztes vitéze, Lipót- Rendünk gyémánt díszítményű nagykeresztese, Ferenc József –Rendünk csillagos középkeresztese, stb. és személyünk körüli magyar miniszterünk kezei által Bad Ischlben, Szent Mihály hava ötödik napján, az Úr ezerkilencszáztizenharmadik, uralkodásunk hatvanötödik évében. Ferenc József s.k, báró Burián István s.k." (Királyi könyvek, 72.1174, 1795/1903; 1003–1004.; K19 - Királyi könyvek, 72. kötet, 72.956, 834.)

2. számú almelléklet
Finkey ajánlása a következőket tartalmazta: „Kolosváry Bálint több mint húsz év óta a kiváló értékű dolgozatok egész sorával gazdagította magánjogi irodalmunkat. Előbb, mint igazságügy minisztériumi tisztviselő, majd 1899 óta, mint a kassai kir. Jogakadémián, 1906 óta, mint a kolozsvári Ferencz József tud. egyetemen a magyar magánjog tanára nagy előkészületek, gondos és alapos tanulmányok után dolgozta ki egymás után kisebb tanulmányait, melyek közül, mint legjelentősebbeket említem fel a következőket: *Reformok és reformtörekvések a külföldi házassági vagyonjogok terén*. Budapest, 1897. — *A közszerzemény biztosítása*. 1899. — *Házassági vagyonjogok*. 1899. — *A szerzeményi közösség a házassági vagyonjogok rendszerében*. 1901. — *A magyar öröklési jog fejlődésének története*. 1902. — *Magánjogi végszükség*. 1907. — *Az osztrák polgári törvénykönyv fájdalomdíja*. 1910. — Huszthy András, az erdélyi jogtanár és munkássága. 1904. Legnagyobb és legjelentősebb műve pedig *A magyar magánjog tankönyve*, amely 1902-ben jelent meg először egy kötetben, majd alig 3 év múlva új kiadást ért s ekkor két vaskos kötetben. 1911-ben harmadik kiadásban látott napvilágot. Kolosváry-nak ez a műve, mint a magyar magánjogi tudomány egyik legalaposabb munkását mutatja be. Különös érdemesül kell kiemelnem a magyar és különösen az erdélyi jogintézmények történeti alapjai iránt való helyes érzékét, a hazai és külföldi jog legszélesebb körű ismeretét, bátor és kitűnő kritikáját. Kolosváry Bálint nagy munkaerejétől s tudománya iránti olthatatlan szeretetétől bizton várhatjuk, hogy a magyar magánjog tudományát még sok kiváló munkával fogja előre vinni s Akadémiánk egy rendkívül buzgó, lelkiismeretes, tisztán a tudománynak és az egyetemi oktatásügynek élő magyar tudóst tisztelne meg az ő megválasztásával."

Reiner János az ajánlásában a következőket fogalmazta meg: „Kolosváry Bálint a történelmi magyar magánjognak, a régibb magyar magánjogi irodalomnak, a tételes magyar és osztrák magánjognak a forrásokat kereső, az intézmények mélyére ható, az élettel való kapcsolatait megértő és értékesítő, a külföldi intézményekkel összevető ismerője, kutatója és rendszeresen gondolkozó feldolgozója, akinek minden munkájában a tudós karaktere nyilvánul meg. Már 1897-ben megjelent tanulmánya „*Reformok és reformtörekvések a külföldi házassági vagyonjog terén*" a civilisztika magasabb jogászi, jogpolitikai szempontjait szem előtt tartó filozofikus felfogásával tekinti azokat a mozgalmakat, amelyek kezdetben társadalmi és tudományos téren,' majd az egyes államok kodifikációjában a házassági vagyonjog átalakítására irányultak. A jogtudományos feldolgozásának legmagasabb eszközeivel, a jog kialakulását, fejlődését alapul vevő jogtörténeti és összehasonlító módszernek felhasználásával készült *„A szerzeményi közösség a házassági vagyonjogok rendszerében.* 1900."Ez az 548 1. terjedelmű könyv egy része a magyar jogfejlődést és tételes joganyagot foglalja magában; első, terjedelmesebb (356 1.) része a külföldi jogrendszereket, azoknak történelmi fejlődésével oly behatóan ismerteti és dolgozza fel — rendszerező dogmatikus alakban —, hogy részletesebb s behatóbb ismereteket s tanításokat nyújtó feldolgozásokat külföldön is alig találhatunk. Jogfejlődés képét nyújtja „*A magyar öröklési jog fejlődésének története.* 1902."(a Fodor-féle Magánjog V. kötetében); a régi irodalom történetének körébe tartozik *„Huszti András erdélyi jogtanár és munkássága 1734—1742*." című kis dolgozata, amely a jogi irodalom története s a jogtudomány fejlődése szempontjából is elismerést érdemel. Összefoglaló nagy munkája „*A magyar magánjog tankönyve* ", amely két kötetben először 1904-ben, majd 1907-ben s 1911-ben jelent meg. Ez a munka a legteljesebb összefoglalásban tünteti fel azokat a tudós munkairányokat, szellemet és jellemvonásokat, amelyeket ajánlásom bevezetésében adtam Kolosváry Bálintról. Kisebb dolgozataiban (amelyek: *A közszerzemény biztosítása.* 1899. Magyar Jogászegyleti értekezés. — *Házassági vagyonjog.* 1899. — *Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása a polgári törvénykönyv tervezetében.*1901. — *Magánjogi végszükség.* 1907. — *Automobiljog, különös tekintettel az új*

osztrák automobiltörvényre. 1908. — *Az Optkv. „fájdalomdíja"s a gyakorlat.* 1910. — *Az önhatalom a ptkv. javaslatában.* 1914. Farkas Lajos-emlékkönyv) szintén a jogintézményeknek, s jogszabályoknak elvi felfogása vezeti. Kolosváry Bálint megválasztásával a jogtudomány tudós munkásainak Akadémiánkon kis számban képviselt köre, a civilisztika legjelesebb művelőinek egyikével egészülne ki s Akadémiánk kiváló értékkel gazdagodnék." *(MTA Tagajánlások 1922, 19-21.)*

3. számú almelléklet

„Kolosváry Bálint, a magyar magánjog tudományának egyik legjelesebb képviselője, immár közel négy évtizedes irodalmi munkájával járult hozzá mai magánjogi rendszerünk kiépítéséhez, ő tételes jogtudományunk szintetikus irányának egyik legsikeresebb művelője. Nagyhatású tankönyve, amely 1911-ben (83 ívnyi terjedelemben) már harmadik kiadását érte el, egyaránt kiválik, mind a hazai források szétszórt joganyagának rendszerbe foglalásával, mind különösen a magyar irodalmi anyag lelkiismeretes feldolgozásával. De nem kisebb érdemeket szerzett a magánjog egyes részeinek monografikus művelésével. E téren kiemelkedik *Reformok és reformtörekvések a külföldi házassági vagyonjogok terén* (1897) c. jog-összehasonlító tanulmánya, valamint különösen *A szerzeményi közösség a házassági vagyonjogok rendszerében* (1900) c. alatt közzétett nagyszabású forrásmunkája. Számos kisebb tanulmányai közül maradandó hatást gyakoroltak jogfejlődésünkre *A magánjogi végszükség* (1907), *Automobiljog* (1908), *Az Opt fájdalomdíja és a gyakorlat* (1910) és A közszerzemény biztosítása tárgyában tartott jogászegyleti előadás. (Jogászegyleti Értekezések r. f. 18. kötet, 155. f.) A Fodor- féle nagy gyűjteményes magánjog 5. kötetében mintaszerűen írta meg a magyar öröklési jog fejlődésének történetét. Buzgó és sikeres tudományos munkásságát Akadémiánk 1921-ben levelező taggá választásával ismerte tel. Azóta is teljes odaadással és elmélyedéssel folytatta a magyar magánjog irodalmi művelését. *A birtokreform és magánjogunk címen tartott székfoglaló értekezése,* (1. Akadémiai Értesítő 1923.) szolgált alapul annak az értékes tanulmánynak, amelyet a külföldi tudomány tájékoztatására *Neue Entwickelungstendenzen des ungarischen Immobiliarrechts* címmel tett közzé a szegedi egyetem kiadványai sorában) (1923). Ugyanebben az évben jelent meg *Vadászati jog* című nagyszabású monográfiája, amelyben ezt a kevéssé művelt joganyagot a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és a tételes magánjog szempontjából rendkívül behatóan dolgozta 'fel és abban a magyar jogtudománynak nélkülözhetetlen forrásművet nyújtott. *Az arckép és a jog* című tanulmányával (Szeged, 1927) a személyiségi jogok tanához nyújtott érdekes adalékot és *Megjegyzések a magánjogi codex-javaslathoz* címen (Polgári Jog 1929-ik évi folyam) figyelemre méltó bírálatban részesítette a javaslat bevezető paragrafusait és személyjogi részét. További kisebb tanulmányai is jelentek meg a témában. Ugyanebben az időbe esik nagysikerű rövid magánjogi vezérfonalának megjelenése, amely első kiadásában (1922) inkább vázlatos volt, az 1927. évi második, de még inkább az 1932-ik évi III. kiadásban azonban a magyar magánjog legújabb fejlődését feltüntető, tömör foglalatú, rendszeri legteljesebb tankönyvvé bővült. Azon kívül számos apróbb szakcikke jelent meg különböző folyóiratokban. Tevékeny részt vett a magyar magánjogi törvénykönyv javaslata olasz kiadásának előkészítésében is melyhez érdekes történeti bevezetést írt. Ezt az értékes irodalmi munkásságát Akadémiánk kebelében, mint Jogtudományi Bizottságunk előadója buzgó és érdemest munkásságával egészítette ki és Farkas Lajos, Óvári Kelemen, valamint Szászy Béla felett tartott nemes veretű emlékbeszédéivel is részt vett Akadémiánk működésében. Kolosváry Bálint ekként levelező tagsága idejében teljesen beváltotta az értékes tudományos működéséhez fűzött várakozást és oly érdemeket szerzett magánjogunk tudományos továbbfejlesztése körül, amelyek kiválóan méltóvá teszik őt a rendes tagság díszével való kitüntetésre." *(MTA Tagajánlások, 1934, 30–32.)*

4. számú almelléklet
„Melegen üdvözlöm Tisztelt Tagtársunkat, mint Akadémiánk rendes tagját. Ha végig pillantunk majdnem négy évtizedre terjedő tudományos munkásságán, azonnal szemünkbe szökik az a nagy érdem, amelyet magánjogi rendszerünk szintetikus kiépítése körül szerzett. Itt nemcsak nagy összefoglaló magánjogi könyvére gondolok, amely a hazai források szétszórt joganyagát rendszerbe foglalta, hanem nagyszámú magánjogi monográfiáira, amelyeknek sora a 'külföldi házassági vagyonjogra vonatkozó jog összehasonlító tanulmánnyal kezdődik még a múlt század végén, majd a magánjogi végszükség, az automobiljog, a magyar öröklési jog, a birtokreform magánjogi vonatkozásai, a vadászati jog kérdéseinek éles elméjű boncolásán folytatódik. Mindezekben a művekben a joganyagot a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és tételes magánjog szempontjából egyformán nagy erudícióval és igazi vérbeli jogászi szellemmel dolgozza fel, mindig keresve a magyar jogi géniusz sajátszerű alkotóerejét. De mi Tisztelt Tagtársunkat, nemcsak mint tudóst becsüljük nagyra, hanem mint az ős erdélyi magyar kultúra itt álló őrét és letéteményesét, az erdélyi szellemnek, kincses Kolozsvárnak szerelmesét, akinek lelke folyton visszasóvárog szűkebb hazája felé, de aki nem adja át lelkét a múltba való terméketlen borongásnak, Széchenyi Istvánnal szólva a visszaszomorkodásnak, hanem napestig dolgozik, megőrzi cselekvő folytonosságát, a munkában érzi a maga történeti felelősségét. Még egyszer örömmel köszöntve, nyújtom át Akadémiánk oklevelét.” (*Akadémiai értesítő 1936, 202.)*

5. számú almelléklet
Óvári Kelemen részére *Pulszky Ágost* is fogalmazott ajánlást: „*Értekezései széles körű jogtörténeti ismereteiről, helyes felfogásáról tanúskodnak. A magyar jogtörténelem ügyét jelentékeny mértékben szolgálta azzal, hogy annak egy új forrást nyitott meg, midőn Kolosváry Sándor egyetemi jogtanárral szövetkezve, a magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteményét megindítá, amelyből az Akadémia kiadásában eddig két kötet három darabban jelent meg. És ha e vállalat, mely öt kötetre terjed, mint puszta forrásgyűjtemény is nagybecsű és sok fáradozás eredménye, az még az által vált becsesebbé, hogy Óvári e statútumokat értékes, a magyar és az erdélyi jog minden részeire kiterjeszkedő, nem ritkán értekezéseknek beillő jegyzetekkel kíséri, melyekkel az egyes statútumokban foglalt tételeket jogtörténetileg megvilágítja és egyéb forrásokra való utalással azok helyét a magyar és erdélyi jogrendszerben megjelöli. E jegyzetek dicséretesen tanúskodnak a kiadóknak és így tehát Óvári Kelemennek, a magyar alkotmány és jogtörténelemben való alapos, sokoldalú képzettségéről és őt kiválóbb hazai jogtörténészeink sorába emelik.” (MTA Tagajánlások, 1892, 23.)*

6. számú almelléklet
Ereky István gyász jelentése: „„*A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Rectora és Tanácsa, valamint Jog- és Államtudományi Karának Tanártestülete mélységes fájdalommal jelenti, hogy dr. Ereky István a magyar közigazgatási és pénzügyi jog nyilvános rendes tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a magyar Corvin-koszorú és az észt Vöröskereszt érdemrend II. osztályának tulajdonosa, a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem volt Rector Magnificusa, több tudományos társaság tagja stb. 1943. május 21-én éjjel, életének 67. évében rövid szenvedés után elhunyt. A megboldogult földi maradványait május hó 26-án, délután fél 4 órakor a lipótfai (Somogy vm.) temetőben az evangélikus gyászistentisztelet után a családi sírboltban helyezzük örök nyugalomra. Pécs, 1943. május 22. Emlékét kegyelettel őrizzük!” (PN., 1943. május 26., LII. évf., 118. sz., 2.)*

10. számú melléklet: A második Bécsi döntés teljes magyar szövege

„A román királyi kormány és a magyar királyi kormány azzal a felkéréssel fordultak a birodalmi kormányhoz és az olasz királyi kormányhoz, hogy a Magyarország részére átengedendő területnek Románia és Magyarország között függőben levő kérdését döntőbírói határozattal rendezzék. Ennek a felkérésnek, valamint a román királyi és a magyar királyi kormány felkéréssel kapcsolatban tett annak a kijelentésnek az alapján, hogy ily döntőbírói határozatot minden további nélkül magukra kötelezőnek ismernek el, Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter és gróf Cianó Galeazzo, Őfelsége Olaszország és Albánia királyának, Etiópa császárának külügyminisztere, Mihail Manoilescu román királyi külügyminiszterrel folytatott ismételt megbeszélés után a mai napon Bécsben a következő döntőbírói határozatot hozták: 1. Románia és Magyarország között végleges határként az ide mellékelt térképbe berajzolt határ állapíttatik meg. A határnak a helyszínen való pontosabb kijelölése román–magyar bizottság feladata lesz. 2. Az ekként Magyarországnak jutó, eddig román területet a román csapatok 14 napi határidő alatt ki fogják üríteni, és rendes állapotukban Magyarországnak át fogják adni. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, valamint egyéb módozatait román-magyar bizottság azonnal megállapítja. A román királyi és a magyar királyi kormány gondoskodni tartozik arról, hogy a kiürítés és megszállás teljes nyugalomban és rendben történjék. 3. Mindazok a román állampolgárok, akik a mai napon Románia által átengedendő területen állandó lakóhellyel bírnak, a magyar állampolgárságot minden további nélkül megszerzik. Jogukban áll hat hónapi határidőn belül a román állampolgárság javára optálni. Azok a személyek, akik ezzel az optálási joggal élnek, a magyar állam területét további egy évi határidőn belül elhagyni tartoznak, és Románia be fogja őket fogadni. Ingó vagyonukat szabadon magukkal vihetik. Ingatlan vagyonukat elköltözésükig értékesíthetik, és a befolyt ellenértéket szintén szabadon magukkal vihetik. Ha az értékesítés nem lehetséges, Magyarország tartozik őket kártalanítani. Magyarország az optálók elköltözésével kapcsolatos összes kérdéseket nagylelkűen és előzékenyen fogja kezelni. 4. Azoknak a magyar nemzetiségű román állampolgároknak, akik az 1919-ben Magyarország által Romániának átengedett és most Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, jogukban áll hat hónapi határidőn belül a magyar állampolgárság javára optálni. Azokra a személyekre, akik ezzel az optálási joggal élnek, a megelőző, 3. pontban lefektetett elvek alkalmazandók. 5. A magyar királyi kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállal aziránt, hogy azokat a személyeket, akik a jelen döntőbírói határozat alapján a magyar állampolgárságot megszerzik, de román nemzetiségűek, az egyéb magyar állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőknek veszi. A román királyi kormány ünnepélyesen ennek megfelelően kötelezettséget vállal az állam területén maradó magyar nemzetiségű román állampolgárok tekintetében. 6. Az állami fennhatóság változásából adódó egyéb kérdések rendezése a román királyi és a magyar királyi kormány között közvetlen tárgyalások útján fog történni. 7. Amennyiben a jelen döntőbírói határozat végrehajtása során nehézségek vagy kételyek merülnének fel, a román királyi és a magyar királyi kormány tekintetében közvetlenül fognak megállapodni. Amennyiben valamely kérdésben nem tudnának megegyezni, úgy a kérdést végérvényes eldöntés végett a birodalmi kormány és az olasz királyi kormány elé terjesztik.” (Juhász 1982, 527–530.)

11. számú melléklet: A jogakadémiák kronologikus történelme

Jogakadémiák/ joglíceumok	Első jogi tanszék	Akadémiai fok elérése	Szünetelés	Újraindulás	Megszűnés
Magyar Királyi jogakadémiák					
Győri Királyi Jogakadémia[1404]	1754	1776	1785–1802: Pécs 1809; 1850–1867	1867	1882–1982
Kassai Királyi Jogakadémia[1405]	-	1777	1848–1849	1850	1922
Nagyváradi Királyi Jogakadémia[1406]	1770/1780	1788	1848–1849	1850	1918/1935
Zágrábi Királyi Jogakadémia[1407]	1633	1669	1773–1776	-	1874
Nagyszombati/ Pozsonyi Királyi Jogakadémia[1408]	1774 1784: Pozsony	-	1848–1849	-	1918
Kolozsvári Királyi Jogakadémia	1773	1784	1849–1863	1863	1872
Katolikus Fenntartásúak					
Egri Jogakadémia[1409]	1740	-	1784–1790; 1848–1849; 1851–1861	1861	1949
Pécsi Jogakadémia[1410]	1777	1835	1849–1865	1865	1923
Evangélikus Fenntartásúak					
Eperjesi/Miskolci Evangélikus Jogakadémia[1411]	1815	-	-	-	1919: Miskolc 1949
Nagyszebeni Evangélikus Jogakadémia[1412]	1844	-	-	-	1887

[1404] Biczó 2011, 153–181.; Horváth 1998, 19–23.; Molnár – Zsidi 2006, 54–56.; Németh 1915, 17–18.; Juhász 2016, 125–126.; Juhász 2017, 11–16.; *Hivatalos* 1873, 40.
[1405] Juhász 2016, 126.; M. Novák 2007, 6–13.; Röszler 1882, 1–30.; *Hivatalos* 1873, 142–154.; Kmety – Juhász 2018, 28.; Popély 2000, 126.
[1406] Varga 2006, 6–7.; Juhász 2016, 122; 127–128.; *lásd:* Kristófi 2005.; *Hivatalos* 1873, 50–52.; 68–72. p.; Kokoly 2018, 507–515.; *BKM 1872.* 44. sz., 34.; Molnár – Zsidi 2006, 86. p
[1407] Čepulo 2007, 99–123.; Juhász 2016, 129.
[1408] Juhász 2016, 125.; *Hivatalos* 1873, 6–7., 20–24.; *BKM 1872.* 43. sz., 339.; Lukinich 1933.; Presztóczki 2016, 165.
[1409] Halmai 1987, 142–145.; *Hivatalos* 1873, 240–257.; Kiss 2009b, 178–180.; 199–200.; *lásd:* Jusztinger 2009, 49–64.; Kiss 2016, 51–53.; Molnár – Zsidi 2006, 50.; Udvardy 1898, 363–364.
[1410] Rajczi 1998, 33–47.; *Hivatalos* 1873, 259–262.; Molnár-Zsidi 2006, 92–93.; Kajtár 2003, 226.; *lásd:* Békefi 1909.; Kopcsányi 1897, 36–41.;
[1411] Durovics – Kónya 2015, 44.; Durovich 2016, 111.; Stipta 1989, 12–13.; Bruckner 1996, 52.; Stipta 1996, 11–46.; Stipta 2012, 15–24.; Stipta 1997, 384.
[1412] P. Szabó 2012, 76.; P. Szabó 2013a, 338–339.

Református Fenntartásúak					
Sárospataki református joglíeum[1413]	1713	-	1849–1863	1863	1923
Kolozsvári református joglíceum[1414]	1733	-	1848–1861	1861	1870
Debreceni református joglíceum[1415]	1743	-	1856–1861	1861	1914
Kecskeméti református joglíceum[1416]	1753	1835	1849–1860	1860	1949
Marosvásárhelyi református joglíceum	1794	-	1848–1849	1849	1870
Pápai református joglíceum[1417]	cc. 1795	1832	1848–49; 1853–1861	1861	1885
Máramarosszigeti református joglíceum[1418]	1797	1837	1849–1869	1869	1919: Hódmezővásárhely 1924

[1413] Magyar 2012, 12.; Bolvári-Takács 2007, 92–94.; Dienes – Ugrai 2013, 92–146.; Kézi.
[1414] Molnár – Zsidi 2006, 74.; Kokoly 2018, 508–518.
[1415] Magyar 2012, 12–60.; Nagy 1984, 155.; P. Szabó 2011, 7–11.; Zelizy 1882, 478.; Hollósi 2007, 13–21.; Móricz 1930, 212.; Mudrák 2012a, 53–55.; Mudrák – Király 2012, 57–59.; Presztóczki 2006, 165.
[1416] Halmai 1993, 138.; Bálintné 1983, 6–16.; Törő 2019, 32–33.; 66.; 71–89.; *lásd:* Székely 2016.; Az intézet kiemelt professzoráról *lásd:* B. Kállay 1998, 26–42.; Az oktatókról *lásd:* Stipta 2019, 203–243.
[1417] Ürmös 2000, 222–224.; *lásd:* Szabó 1984, 121–153.; Köblös 2006, 69.
[1418] Kovássy 1984, 15–17.; Molnár-Zsidi 2006, 76.; Presztóczki 2016, 164–188.; Balogh 2013a, 11.; Balogh 2013b, 51–64.; Kokoly 2018, 519.

12. számú melléklet: A Kalandosok búcsúztatója

A „*Kolozsvár*” című napilag egyik számában részletes ismertetésre került Lindner Gusztávnak a „kalandosokról” írt tanulmánya. Ennekokán az Erdélyi Múzeum az egyik temetkezési egylet búcsúztatóját közlésre kiadta:[1419]

Az Ifjabb hídelvei Kalandos búcsúztatója

„Senkinek nintsen itt örökkös hazája
Mindenek elmulnak bárki ki visgállya
Oda sijessünk bát hol örökké élünk.
S azhol az úr Jézus szüntele (igy !) lesz vélünk.
Oh Jézus Istennek ártatlan báránnya
Mi bűnös lelkűnknek kegyes megváltója
Kérlek enged nékünk hogy szent országodban
Örökkös lehessünk paraditsomodban
Nem aranyan, sem ezüsttön, hanem ama ma
Kula és szeplő nélkül való bárán (igy!) Ur Jézus
Krisztus drága piros vérem megváltat, sőt
Magának eljedzet halatt szép gyülekezetnek
Hallandóságodat én bennem szemléljed Ember minemü vagy, eszt mostan megértsed
Hozzád ezintésem éltedet úgy éljed
Hogy ha ma vagy egeségben holnap vagy…
Akathat a halál tőrében és tététől a földben
Azért találtossál készen
Oda fen a menyben van az én jegyesem
Oda várt magához az én szerelmesem
Kivánt az én lelkem testemből kiszálni
A menyben Istennel nagy vigságban lenni
Férgek eledele most már testem lészen
Mert lelkem testemtől itt már bútsut vészen
Menyben lelkem vigad testem itt elrothad
A még föld porából ismét hogy feltámad
Por voltam és viszont most porrá kel lennem
Mind a füst és pára e földről költözném
Rothadó testem a setét sirban mégyen De más rothadatlan Istenemnél lészen,
Jelen van az urban boldogult és kimúlt, néhai
Keresztén atyánkfiának alkalma-
Tasságával megszomorodat Kedves Hitves Társa)
És Gyermekei) Mind) Jóakarói és Szomszédai) „olvashatatlan szó”) Mind
Nemzetest, kit az Ur Jézus Krisztus a halál által
Kiszollitván az élőknek seregéből
Kegyelmetek pediglen mindnyájan ez tisztes-
Séges Temetőnek helyére úgy mint az
Ur Istennek veteményező kertjében szép
Szép számú sereggel és tisztességgel kiki-
Sérni nem sajnálatták és a földnek jobb an-
Nyának meg is atták és jó reménség alá hagyta
Melly istenes fáradtságakért és tiszteségtételekért

[1419] A mű szószerinti átvételére került sor a gépelt változatban, az akkori nyelvhelyességre és töréspontokra való figyelmmel egyaránt.

Eszt kivánnya én általam mind egyen egyen
Kegyelmeteknek, hogy a minden áldásaknak
Szent Istene áldgya meg és szentelje meg kegyel-
Meket mindnyájon kicsintŐl fogva nagyig, kik most
Iten jelen vágynak, ez urban boldogult kimúlt
Néhai keresztény atyánkfiának pedig adgya
Az Ur Isten az utolsó napon boldog feltámadást
Oly végei, hogy a mikoron eljövend a mi urunk
Jézus Krisztus unszolásának kiáltására Istennek
Ama harsogtató trombitájával, kire minden halot
Tok a fölnek porából feltámadnak
Akor észt is felvévén lelkét testével egyesítvén
Vigye bé amaga ditsőséges szent halylékában
Ahol bátran elmonhassa észt a szép szavakat
Tsalárd e világnak minden ditsősége
Olvadó hóhalman épült ékessége
De nem tsábitot meg engemet szépsége
Mert táplálta lelkem Jézus édessége
Jegyesem a Jézus, én az övé vagyak
Érte mindeneket megvetek s elhagyak
Hiszem hogy értem is ő megfeszittetet
Ez hittel elvészem az örök életet
Jövel Jézus Krisztus híveid védelme
Életnek halálosnak (így!) ura fejedelme
Jövel jövel hozzám lelkem megváltója
Légy az árváimnak hiv vigasztalója
Kedves hitves társam az én véső (igy!) szómat
Nyújtom én tehozád végbúcsuzásomat
Algyan meg az Isten hiv szeretetedért
És én mellettem tett sok fáradtságadért
Ligyen az ur Isten teneked vezéred. Valamég ez
*Földön pájádat elére*d
Akkor pedig, mikor éltedet halállal tseréled
Adgya meg a Jézus teneked az örökös béred
Kedves gyermekeim, nektek is kivánam
Az én szerelmemmel szivbeli áldásam
Sajnálam töltetek mostani válásam
De az halál miat nintsen maradásain
Azért áldat Isten árvák édes attya
Minden hivő lélek kegyes biztatója
Légy árva házamnak bölcs kormányzója,
Atyai kegyelmed gondot visel rája
Hatalmas kezedbe letettem éltemet
Bízom, hogy megatad (igy!) az én kérésemet
Halálom óráján biztatál engemet
És szent országodban juttatád lelkemet
Jövel uram Jézus főtzélja hitemnek
Adj bátorságos szállást meguyugot testemnek
Légy bétejesitője jó remésigemnek Ad meg ödveségét tőled vet lelkemnek
Vígan el is megyek hozzád megváltómhoz

Kívánkozik lelkem édes Jézusához
Oh hogy ne sietnék az én Krisztusomhoz
Mert hiszem előmbe lelki koronát hoz
Ura (igy!) Jézus Krisztus híveid védelme
Tekints kegyelmesen az én sok bűnömre
Hogy juthasan lelkem ditső örömére
Az angyalak sergek) gyülekezetében*
Menyek azért bátran a megoszlatásra
Nyavajáim után víg boldogságomra
És halálam után tsendes nyugóvásra
Én Jézusom élőt való udvarlásra (igy!)
Boldog állapotom most a menyországban
Örül vigad lelkem boldogok sorában
Mert élek Istennél halhatatlanságban
*Dicsőült szentekkel**) fényes állapotban*
It immár vég nélkül az én Jézusomat
Szemlélem s tisztelem az én Krisztusomat
Mivel elvégezte pályafutásomat
Bírom mindörökké megnyert koronámat
Isten irgalmának gyimánt koronáját
Szép virágból fűzőt drága koszorúját
A menyei kertben nyilt piros rózsáját
Fejemen viselem ikes violáját
A bárá (igy!) Ur Jézus vig lakodalmára
Hívtak el vég nélkül való fő jovára
Örül s vigad lelkem, hogy ily álapotra
Jutat fel Istenek szine látására
Menyben asztalam is már megterittetet
Az Ur Jézus Krisztus mellé is ültetet
Poharam is nekem tsordultig töltetett
Nyájas beszédével megörvendeztetet
Életem halálam volt nékem Jézussam
Ügyemet fogató (igy!) kegyes páttronusom
Hitem, reménységem érdemem Krisztusom
Hiszen feltámadásamkor lész nékem tutorom
A menyországban nyájas kalabuzom
Má nints egyéb hátra, hanem hogy testem (et)
Tegyétek bé Földben hideg tetememet
Takarítsátok el aképen testemet
Mint angyalak vették menyékben lelkemet
Ezekre az Isten segéljen titeket Szent Fija kegyelme építse hitetek
A Szent lélek újjá szüljön benneteket
Szent háromság menybe vigye lelketeket
Szerelmes Jézusom, ki lakozol menyben
Az atya Istennel egyenlő felségben
Ditséret, dicsőség adassék mindenben
És e szent lélekkel mind örökké menyben.
Amen!"[1420]

[1420] *) Az angyal-seregek és a szentek fölemlitése arról tanúskodik, hogy e búcsúztató a hitújítás előtti időben kelthezketett.; **) E kifejezések benne vannak a Szent Dávid zsoltárai alapján készült reformárus

13. számú melléklet: Meghívó a jogi kar búcsúestjére

„1940/41. tanévi
I. meghívó

a Kolozsvárra hazatérő Ferenc József Tudományegyetem Szegedről távozó jogászainak búcsú táncestjére. Emlékezeül adjuk ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Szeged Jogászsága közös egyetértésével a következő meghívót alkotta:
A szegedi jogászság mélységes áhítattal ad hálát az isteni Gondviselésnek, hogy az elszakított Erdély és része visszatért a Magyar Szent Korona testébe és a Ferenc József tudományegyetem 20 év után végre hazatérhet Kolozsvár ősi falai közé.
I. §. A Ferenc József tudományegyetem hazatérvén Kolozsvárra és a Szegeden alapítandó Horthy Miklós Tudományegyetem jogi kara ideiglenes szünetelvén, a jogászok eltávoznak Szegedről.
2. §. A szegedi jogászok, az előzőkre tekintettel, dr. Buza László egyetemi nyilvános rendes Tanár Úr, a jog- és államtudományi kar e. i. Dékánja, fővédnöksége alatt búcsú táncesetet rendeznek. A búcsúest 1940. október 12-én este fél 9 órai kezdettel fog megtarttatni. A búcsúest helyéül a Hungária szálló nagyterme jelöltetett ki.
3. §. Felkéretnek a meghívottak, hogy a családjukkal okvetlenül szíveskedjenek megjelenni.
4. §. Utasítattnak a hölgyek, hogy a Búcsú esten délutáni ruhát viseljenek. Uraknak utcai vagy magyar ruha viselés kötelező.
5. §. Különösképpen kívántatik hangsúlyozni a búcsúest pontos megkezdése, tekintettel arra körülményre, hogy a zenekar pontban fél 9 órakor fog rázendíteni a „Nem ütik a jogászt agyon” kezdetű vérpezsdítő nótára.
6. §. A búcsúest tiszta bevétele a Főméltóságú Asszony „Erdélyért” akciója javára fordíttatik.
7. §. Belépés a búcsúestre csak belépőjegy megváltásával történhetik. A belépőjegy ára: bajtársjegy P.0.10., személyjegy: P.1.20, családjegy (3 személy részére): P 3., táncosjegy: P. 1.
8. §. Elővételben a jegyek minden délelőtt 9-től 12 óráig a DEFHE Boldogasszony sugárút 2. sz. alatti, minden délután 5–6 óráig az Emericana Dugonics tér 12. szám alatti helyiségében adatnak el. Jelen §. előző bekezdésében meghatározott időben és helyen meghívó igénylése is történhetik.
9. §. Soha jóvá nem tehető mulasztást követ el, aki a 3. §-ban foglalt meghívásnak nem tesz eleget, annak ellenére, hogy a rendezők erre figyelmeztették.
10. §. Jelen meghívó a kihirdetése napján lép hatályba, végrehajtásáról a Meghívottak tartoznak gondoskodni. E meghívó kihirdetését ezennel elrendeljük, e meghívót, mint a jogászok akaratát, mind magunk megtartjuk, mind a másokkal megtartatjuk. Kelt Szegeden, ezerkilencszáznegyvenegyedik év október hó első napján.” (SZN., 1940. október 10., XIV. évf., 227. sz., 5.)

Énekeskönyvekken is; onnan vehették a református kalandosok. Stílusa is ujabbi kori lehetett, különösen reformátió előtti lehetett. *Magyar Polgár,* 1894. május 18., VII. évf., 113. sz., 1.

14. számú melléklet: Buza László jogi kari dékán búcsúja a kar nevében:

„A dékáni szék, a mai búcsú ülés után elhagyom, egyelőre üresen marad. A hazatérő egyetem távozó professzorainak lelkét ma két érzés hatja át: az egyik a mélységes hála Szeged szabad királyi város hatósága és közönsége iránt, azért a meleg megértésért, mellyel befogadták a menekült egyetemet és boldog otthont nyújtottak neki. A másik a válással okozott fájdalom. Nálunk, a jog- és államtudományi kar tagjainál ez a fájdalom annál nagyobb, mert tudjuk, hogy itteni munkánknak közvetlen folytatása nem lesz. A búcsúzás nehéz órájában keresnünk kell a megnyugtató momentumokat! Szeged úgy él a nemzet köztudatában, mint a csodálatos megújhodás városa. Szeged dicsőségesen új és szebb életre támadt az árvíz pusztítása után. Innen indult ki 21 év előtt a nemzeti megújhodás egyre nagyobb és fényesebb diadalokat ülő mozgalma, önként kínálkozik a párhuzam a város sorsa és a nemzet élete közt. A szegedi egyetem ideiglenes csonkaságának szimbolikus jelentősége van. Egyelőre csonka lesz a Horthy Miklós nevét viselő szegedi tudományegyetem, mert hiszen még mindig csonka maga a Szentkorona teste is. Szeged egy mindenéből kifosztott, menekült egyetemet fogadott be s ez az egyetem itt egészen rövid idő alatt hatalmas virágzásnak indult. Ha visszagondolunk az egyetem budai életére a Szegényház utcában, amikor egyetemünk puszta léte is bizonytalan volt, meg kell állapítanunk, hogy Szegeden csoda történt a menekült egyetemmel. Szeged a Horthy Miklós Tudományegyetem törvénybe iktatása után visszakapja a jog- és államtudományi karát és megnyitja annak kapuit, ahhoz már nem kell csoda, az a nemzeti erők egészséges fejlődésének természetes következménye lesz. Amikor a Ferenc József Tudományegyetem Szegedre jött, a jogi kar itt magas színvonalon álló jogi kultúrát talált. Ennek a jogi kultúrának elsősorban a kiváló bíróságok és Szeged híres ügyvédi kara voltak a hordozói. A jogi kar új színt vitt a jogászok itteni munkájába: az elmélet szürkének mondott színét. Mi boldogan fogunk mindig visszaemlékezni az együttműködés esztendeire. Sikeres együttműködésünk emlékét a publikációk sorozata a magyar jogtudomány számára örökre megőrzi. Ha őrizni fogják szegedi működésünk emlékét, itt maradó volt tanítványaink is a bizonyítékai." (DM., 1940. október 17., XVI. évf., 237. sz., 1.)

15. számú melléklet: A Ferenc József Tudományegyetem örökre bezárja a kapuit:

„Kedves Barátaim! Most, hogy a Kolozsvári Magyar Egyetem küzdelmes életének új fejezete kezdődik és a mi küldetésünk befejeződik, az autonóm módon választott és a hágai egyezmény cikkelyeire támaszkodó hadi jog révén megerősített tanács illetékességének megszűnése folytán, örömmel állapítom meg, hogy az Erdély magyarságával érzett sorsközösség tudatában vállalt munkánkat eredmény koronázta. Román törvény biztosítja Kolozsvárott Erdély magyar fiai számára a legfelsőbb tudományos kiképzést, önálló állami magyar nyelvű egyetem formájában. Hálával vagyunk eltelve mindazok iránt, akik ennek a jelentős eredménynek a létrejöttében ösztönző, cselekvő szerepet vittek. Elismerés illeti mindazokat, akik bennünket segítette, lelkesítettek, mellettünk kitartottak. Különös elismerést érzek az egyetem minden egyes alkalmazottja iránt, akik áldozatos munkájukkal a nélkülözéseket is vállalták a magyar egyetem gondolatának valósággá válása érdekében. Hogy Kolozsvári Magyar Egyetem törvénybe iktattatott, nem utolsó sorban az egyetemi tanács rendíthetetlen meggyőződésének és szívós kitartásának az eredménye. Megállapítom, hogy a tanács tagjai között mindig teljes egyhangúság uralkodott és a magasztos cél és cél eléréséhez szükséges erkölcsi eszközök tekintetében. Mélységes hálával mondok köszönetet az egyetemi tanács tagjainak az áldozatért, amelyet magukra vettek és a nem csüggedő lelkesedésért, amellyel munkánknak lendületet adtak. Nehéz volna sorra vonni egyenként ki milyen formában vette ki részét ebből a munkából. Egyformán mindenki a legjavát adta annak, ami nekiadatott. Mégis valamennyiünk köszönetét kell kifejeznem Buza László kedves barátunk előtt, aki bölcs éleslátásával és kimeríthetetlen szaktudásával adott végleges formát azoknak a gondolatoknak es törekvéseknek, amelyek bennünk éltek és kifejezést kerestek. Köszönetet mondok Vinczi Károly tanácsjegyző úrnak, kedves barátunknak, aki fáradhatatlan buzgósággal végezte el hivatalával együtt a reászakadó fokozott munkát. Kedves Barátaim! Soha el nem oszló hála érzésével gondolok állandó támogatásotokra; kitartó segítségetekre, amellyel a nehéz rektori tisztség súlyát megkönnyíteni igyekeztetek. Én most elköszönök Tőletek. Nem búcsúzom, mert tudom továbbra is együtt maradunk. Az Isten áldjon meg Benneteket!" (KMKFJTRÜ 1944–1945, 1945. június 3. napi Rektori Tanács ülése; Barabás – Joó 1990, 79.)

16. számú melléklet: Női hallgatók a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1940 és 1944 között

Családnév	Utónév	Sz. év	Vallás[1421]	Beiratkozás	Évf.	Iskola	Egyetem
Haurik	Jolán	1914	ref.	1940	1	Kolozsvári Ref. Leányg.	
Lányi	Irén	1913	ref.	1944	1		
Kocsis	Irma	1909	rk.	1940	1	Kolozsvári Marianum	
Rónai	Vilma	1914	ev.	1944	1		
Banner	Lenke Margit	1921	ref.	1941	1		
Bánki	Gabriella Irén	1919	ev.	1944	1		
Timkó	Erzsébet	1921	rk.	1944	1		
Keresztes (Reichel)	Lajosné (Hilda)	1899	ev.	1940	1	Besztercei Ev. Gimn.	
Sárközi	Margit	1918	ref.	1940	4	Szatmárnémeti Áll. Leányg.	
Harkó	Ilona	1921	ref.	1942	1		
Jakab	Zsuzsanna Katalin	1919	izr.	1940	3	Gyergyószentmiklósi Sf. Nicolai Lic.	
Rácz	Anna Erzsébet	1919	ref.	1940	3	Kolozsvári Marianum	I. Ferdinánd Egy.
Koldea (Kovács)	Györgyné (Ida)	1907	uni.	1942	1		
Győrbíró	Sarolta	1908	rk.	1940	1	Sepsiszentgyörgyi Tanítónőképző	
Springer	Lilla	1918	izr.	1940	4	Gyulafehérvái Leánylic.	I. Ferdinánd Egy.
Duducz	Edit Ilona	1920	rk.	1940	3	Kolozsvári Marianim	I. Ferdinánd Egy.
Balla	Magdolna	1920	rk.	1942	1		
Bognár (Dávid)	Istvánné (Ilona)	1921	ref.	1941	1		
Kiss (Baty)	Kálmánné (Margit)	1896	rk.	1940	1	Kolozsvári Kereskedelmi Isk.	
Moldován (Martonossy)	Judith (Lászlóné)	1921	ref.	1940	2	Kolozsvári Ref. Leányg.	
Müller	Erzsébet Gabriella	1908	rk.	1941	1		
Perényi	Edit	1919	rk.	1940	4		I. Ferdinánd Egy.
Szabó	Ilonka	1913	rk.	1940	1		Kolozsvári Közgazdasági Egyetem
Tóth	Edit	1919	ev.	1940	1	Kolozsvári Marianum Felsőkereskedelmi Isk.	
Varga (Kolozsvári)	Györgyné (Olga)	1914	rk.	1942	1		
Kovács (Szilágyi)	Gyuláné (Jolán)	1903	ref.	1944	1		
Lázár (Dávid)	Eutimirné (Piroska)	1913	ref.	1944	1		
Szöllösi	Júlia	1914	ref.	1944	1		
Kilner	Irén Roza	1918	rk.	1940	4	Belényesi Leányg.	I. Ferdinánd Egy.
Barabás	Teréz	1910	ref.	1941	1		
Frink	Etelka Mária	1920	rk.	1940	2	Marosvásárhelyi	

[1421] rk.: római katolikus; ev.: evangélikus; ref.: református; uni.: unitárius; izr.: izraelita; gk.: görögkatolikus

						Unirea Leányg.	
Papp	Jolán	1917	rk.	1940	4	Marosvásárhelyi Unirea Áll. Leánylic.	I. Ferdinánd Egy.
Szöllősy	Klára	1919	rk.	1940	2	Marosvásárhelyi Unirea Leányg.	I. Ferdinánd Egy.
Koller	Rozália	1917	rk.	1940	3	Brassói Princ. Elena Lic.	I. Ferdinánd Egy.
Tuka	Mária Ida	1913	rk.	1940	1	Kolozsvári Marianum felsőkereskedelmi érettségi	
Máté	Adriána Ilona	1914	ref.	1940	4	Kolozsvári Ref. Leányg.	
Lazsádi (Kovách)	Istvánné (Ilona)	1908	ref.	1940	1	Kolozsvári Marianum	
Bandúr	Erzsébet	1920	ref.	1940	3	Szatmári Leányg.	I. Ferdinánd Egy.
Rosskopf	Edit Irén	1921	rk.	1941	2		
Fazekas	Mária	1914	gk.	1943	1		
Bujtó	Anna	1910	rk.	1940	1	Szegedi Női Kereskedelmi	
Burg (Schrankó)	Brúnóné (Katalin)	1907	ref.	1941	1		
Szabó	Éva	1919	rk.	1940	2	Marosvásárhelyi Unirea Lic.	I. Ferdinánd Egy.
Csiki	Ilona	1918	ref.	1942	1		
Magyar (Mágер)	Dénesné (Aranka)	1900	ref.	1941	1		
Berner	Gabriella	1919	rk.	1940	1	Kolozsvári Marianum	
Kósa	Mária	1919	ref.	1940	1	Nemzetnevelésügyi Minisztérium	
Poirinszky	Rozália	1914	rk.	1944	1		
Kárász	Zsuzsanna	1922	rk.	1941	1		

Készítette: VAJDA–KOHÁRI 2020., abból a kivonat saját szerkesztés

BIBLIOGRÁFIA

I. Szakirodalmi források:

Adam 2006. = Adam, Robert: *Die Darstellung der Jenaer Urburschenschaft in der deutschen Geschichtswissenschaft von 1949 bis 1989/90.* Magisterarbeit. Friedrich Schiller Universität Jena, Philosophisches Fakultät, Historisches Institut, Jena 2006.

Almanach 1971. = Lisztes László – Zallár Andor (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1970*. Szeged 1971.

Almanach 1996. = Szentirmai László – Iványi Szabó Éva – Ráczné Mojzes Katalin (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995.* I. kötet, Szeged 1996.

Ámán 2017a. = Ámán Ildikó: Egyetem a délvidék kapujában: Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért. In: Keserű Barna Arnold (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. Győr 2017, 9–25.

Ámán 2017b. = Ámán Ildikó: „A harmadik egyetem Szegeden állítassék föl" – Vázlatok Szeged város egyetemalapítási kísérleteiről. In: Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa, Miskolc 2017, 9–14.

Ámán 2018a. = Ámán Ildikó: A kiegyezés hatása a jogászképzésre. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* VIII. évf., 1. sz., Szeged 2018, 5–25.

Ámán 2018b. = Ámán Ildikó: „Non procul ex proprio stipite poma cadunt", avagy a „két Kolosváry" élete az egyetemtörténet tükrében. In: *Gerundium,* MMXVIII. IX. évf., 2. sz., 23–41.

Ámán 2018c. = Ámán Ildikó: Az 1874. évi oktatásügyi reform, avagy a jogászképzés első átalakítása a dualizmus időszakában. In. *Jogtudományi Közlöny,* LXXIII. évf., 7-8. sz., 2018, 346–354.

Ámán 2020a. = Ámán Ildikó: Bochkor Mihály (1877–1920). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 77–89.

Ámán 2020b. = Ámán Ildikó: Iványi Béla (1878–1964). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 319–332.

Ámán 2020c. = Ámán Ildikó: Kolosváry Sándor (1840–1922). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 385–398.

Antal – Ruszoly 2020. =Antal Tamás – Ruszoly József: Csekey István (1889–1963). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 155–168.

Antal 2004. = Antal Tamás: A konzuli bíráskodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica: Publicationes doctorandorum juridicorum.* IV. évf., 2004, 5–52.

Antal 2006. = Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). In: *Dél-alföldi évszázadok 23*., Szeged 2006.

Antal 2011. = Antal Tamás: *Város és népképviselet: Az 1848:XXIII.tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872)*. A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 36., Szeged 2011.

Antal 2014a. = Antal Tamás: A szegedi királyi Biztosság közjogi háttere. Adalék Szeged dualizmuskori közigazgatás-történetéhez (1879–1883). In: *URBS Magyar várostörténeti*

évkönyv IX. Budapest 2014, 255-275.

Antal 2014b. = Antal Tamás: *A Szegedi Ítélőtábla története 1890–1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből I.*, Budapest–Szeged 2014.

Antal 2015. = Antal Tamás: *A Szegedi Ítélőtábla története 1914–1921 között. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből II.,* Budapest–Szeged 2015.

Antal 2016. = Antal Tamás: *Szilágyi Dezső és műve.* = Jogtörténeti tár 4., Iurisperitus, Szeged 2016.

Antal 2017. = Antal Tamás: A Hódmezővásárhelyi Járásbíróság működése 1911-ben. In: Kovács István – Presztóczki Zoltán (szerk.): *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve.* Hódmezővásárhely 2017, 51–71.

Antal 2020. = Antal Tamás: A Kolozsvári Egyetem szervezése és a jogászképzés kritikája a kiegyezést követően. In: *Új Magyar Közigazgatás,* 2020. március, 13. évf., 1. sz., 2–11.

Árkossy 2020. = Árkossy Lilla: Balásfalvi Kiss Albert (1874–1937). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 21–31.

Asztalos 2011. = Asztalos Lajos: Egyre botrányosabb a házsongárdi helyzet. In: *Kapu*, 2011. március, XXIV. évf., 3. sz., 59–61.

B. Kállay 1998. = B. Kállay István: Karvasy Győrött. In: *Győri Tanulmányok 20*., Győr 1998, 26–42.

Badó 2020. = Badó Attila: Szabó József (1909–1992). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 667–685.

Bágyoni 1973. = Bágyoni Szabó István: Kuncz Aladár-emlékek. In: *Korunk,* XXXII. évf., 11. sz., 1973, 1664–1673.

Bálintné 1983. = Bálintné Mikes Katalin: *A kecskeméti Református Jogakadémia évkönyvei. Repertórium.* (*Bács-Kiskun megye múltjából 8.)* Kecskemét 1983.

Balogh 1999. = Balogh Elemér: Állam- és Jogtudományi Kar 1921–1998. – Oktatás és Kutatás történet. In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998.* Szeged 1999. 36–72.

Balogh 2003. = Balogh Elemér: A kolozsvári-szegedi jogi kar története (1872–2002). In: Takács Péter (szerk.): A jogászképzés múltja, jelene és jövője: Ünnepi tanulmányok, konferencia-előadások, kerekasztal-beszélgetések. ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2003, 185–225.

Balogh 2013a. = Balogh Béla: *A máramarosszigeti református líceum diáksága 1682–1851.* Debrecen 2013.

Balogh 2013b. = Balogh Béla: *A máramarosszigeti református líceum története*. Debrecen 2013.

Balogh 2014. = Balogh Judit: Tóth Lajos (1876–1936). In: P. Szabó Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalommal…" A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Debrecen 2014, 69–91.

Balogh 2020a. = Balogh Elemér: Bónis György (1914–1985). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 107–125.

Balogh 2020b. = Balogh Elemér: Székely István (1888–1954). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 733–745.

Bauer 2016. = Bauer, Kurt: Schlagring Nr. 1. Anzisemitische Gewalt an der Universität Wien von den 1870er- bis in die 1930er-Jahre. In: Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz – Starek, Jana (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien 2016, 137–160.

Béres 2019. = Béres Zsuzsa: A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem avatása – 1918. október 23. In: *Gerundium,* MMXIX., X. évf., 2. sz., 111–124.

Berger 1998. = Berger, Elisabeth: Das Studium der Staatswissenschaften in Österreich. In: *ZNR: Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*. 20. Jahrgang, ¾, 1998, 177–211.

Bertényi 2016. = ifj. Bertényi Iván (szerk.): *Tisza István, két korszak határán.* Országgyűlési Hivatala, Budapest 2016.

Bertényi 2019. = ifj. Bertényi Iván*: Sorsfordítók a magyar történelemben 16. - Tisza István.* Kossuth Kiadó, Budapest 2019.

Bibó et al. 2004. = Bibó István – Dénes Iván Zoltán – Balogh Iván – Tóth László Dávid (szerk.): *Bibó István egyetemi előadásai 1942-1949.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2004.

Biczó 2011. = Biczó Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*. Győr 2011.

Bisztray 1941. = Bisztray Gyula (szerk.): *Erdély magyar egyeteme.* Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár 1941.

Blazovich 2013. = Blazovich László: Középkori jogkönyvek, rendiség és etnikai autonómiák. In: Antal Tamás (szerk.): *Demográfia, jog és történelem. Válogatott tanulmányok – Dél-Alföldi évszázadok 31.*, Szeged 2013.

Blutman – Kertészné 2020. = Blutman László – Kertészné Váradi Szilvia: Buza László (1885–1969). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 127–140. p

Bolvári-Takács 2007. = Bolvári-Takács Gábor: Ballagi Géza és a pataki jogakadémia. In: *Zempléni Múzsa*, VII. évf., 3. sz., 2007, 92–94.

Bónis 1971.= Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1971.

Bónis 1972. = Bónis György: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972.

Bónis 1983. = Bónis György: *Pályám emlékezte (1893).* Különnyomat a Szegedi Műhely 46. évfolyamának 3–4. számából (Ruszoly József), Szeged 2007.

Brauneder 1987. = Brauneder, Wilhelm: *Juristen in Österreich 1200-1980*. ORAC, Wien 1987.

Breznay 1896. = Breznay Réla (szerk.): *A felsőoktatásügy Magyarországon 1896*. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest 1896.

Bruckner 1996. = Bruckner Győző: Az Eperjesi ősi evangélikus kollégium az első világháború küszöbén. In: Bruckner Győző: *A Miskolci Jogakadémia múltja és kultúrmunkássága (1919–1949).* (szerk.: Dobrossy István – Stipta István), Miskolc 1996, 47–49.

Bruckner é.n. = Bruckner Győző: *A Tiszai evangélikus egyházkerület Miskolci Jogakadémiájának múltja az Eperjesi Ősi kollégium tükrében.* Miskolc é. n.

Brunner 1990. = Brunner, Walter: *Die Promotio sub auspiciis.* 2. bővített kiadás, Wien 1990.

Cârstocea 2016. = Cârstocea, Raul: Students Don the Green Shirt. The Roots of the Romanian Fasicsm in the Antisemitistic Student Movments of the 1920s. In: Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz –Starek, Jana (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien 2016, 39–66.

Čepulo 2007. = Čepulo, Dalibor: Legal education in Croatia from medieval times to 1918: institution, courses of study and transfers. In: Zoran Pokrovac (szerk.): *Juristenausbildung in Osteuropa bis zum Ersten Weltkrieg.* Frankfurt am Main 2007, 81–151.

Csibi 2009. = Csibi Norbert: A Pécsi Püspöki Jogakadémia és hallgatói a dualizmus korában. In: Kaposi Zoltán – Vonyó József (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 20.*, Pécs 2009, 173–212.

Csibi 2010. = Csibi Norbert: Vélemények a (jogi) oktatás néhány kérdéséről a 19. század végének Magyarországán. In: *A történelem szálai – Tanulmánykötet Vonyó József 65. születésnapjára.* Pécs 2010, 75–86.

Csibi 2012. = Csibi Norbert: Mozgástér és meghatározottság. A felekezeti iskolaügy szabályozása és igazgatása Magyarországon a 19. század második felében. In: *Interdiszciplináris Doktorandusz konferencia 2012*. Pécs 2012, 64–80.

Degré 1964. = Degré Alajos: Dr. Iványi Béla (1878–1964). In: *Vasi Szemle,* 1964., 18. évf., 2. sz., 295–296.

Degré 1984. = Degré Alajos: Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti értekezések 14., Budapest 1984, 15–22.

Dénes 2013. = Dénes Iván Zoltán (szerk.): *Visszaemlékezések.* Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi műhely, Bibó István munkái centenáriumi sorozat 12., Budapest 2013.

Devich 1984. = Devich Andor: *Törekvések Szegeden egyetem létesítésére 1918 előtt*. Szeged 1984.

Devich 1990. = Devich Andor*: A szegedi Tudományegyetem története I. 1921–1944*. JATE Kiadó, Szeged 1990.

Dienes – Ugrai 2013. = Dienes Dénes – Ugrai János: A *Sárospataki Református Kollégium története.* Sárospatak 2013.

Diós 2007. = Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon.* XII. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2007.

Diószegi 2020. = [Diószegi] Szabó Pál: Kiss Mór (1857–1945). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 357–369.

Draskóczy 1914. = Draskóczy Lajós: *A Tiszai Ágostoni hitvallású evangélikus egyházkerület eperjesi Collegiumának értesítője az 1914–1915. tanévről.* Eperjes 1914.

Durovich 2016. = Durovich Alex: Az Eperjesi Kollégium líceumi hallgatói. In: *Gerundium,* MMXVI. VII. évf., 1–2. sz., 104–120.

Durovics – Kónya 2015. = Durovics Alex – Kónya Péter: *Az Eperjesi Kollégium felsőfokú hallgatói 1667 – 1850.* Felsőoktatástörténeti kiadványok 11., Budapest 2015.

Eckhart 1936. = Eckhart Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935.* I. kötet. Egyetemi Nyomda, Budapest 1936.

Egyed 2003. = Egyed Ákos: Mikó Imre gróf és az 1848-as forradalom. In: *Korunk*, 3.folyam, 14.évf., 2003. december, 51–59.

Egyed 2005. = Egyed Ákos: Az MTA külső tagja, az EME elnöke hidvégi gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije, az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítója (1805–1876). In: *Magyar Tudomány*,166. évf. 12. sz., 2005. december, 1570–1577.

Emlékkönyv 1997. = *Emlékkönyv a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem (1872–1944) létesítésének 125. évfordulója alkalmából*. Budapest 1997.

Ereky 1910. = Ereky István: *A magyar helyhatósági önkormányzat.* Budapest, 1910.

Ereky 1917. = Ereky István: *Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok.* Eperjes 1917.

Ereky 1925. = Ereky István: *A közigazgatási jog kialakulása Franciaországban.* Miskolci evangélikus jogakadémia tudományos értekezéseinek tára 26. szám. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs 1925.

Ereky 1928. = Ereky István: *A jogi személyek*. In: *Városi Szemle*, 1928., XIV. évf., 1. sz., 49–112.

Ereky 1928. = Ereky István: *A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa.* Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs 1928.

Ereky 1929a. = Ereky István: *A jogi személyek*. In: *Városi Szemle*, 1929., XV. évf., 2. sz., 207–268., 447–529.

Ereky 1929b. = Ereky István: *A jogtudomány módszerei. A Duguit- és Kelsen-féle módszertani álláspontok bírálata.* In: *Városi Szemle,* 1929., 4. sz., 804–865.

Ereky 1939. = Ereky István: *Közigazgatás ás önkormányzat*. In: *MTA Jogtudományi Bizottság kiadványai 10*. Budapest 1939.

Ereky 1903. = Ereky István: *Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből.* I–III. kötet, Franklin-Társulat, Budapest 1903.

Fári – Nagy 2004. = Fári Irén–Nagy Ádám: Szegedi vendéglátóhelyek képeslapokon 1900-1920. In: Zombori István: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve–Történeti Tanulmányok.* Studia Historica 7. Szeged 2004, 325–387.

Farkas 2010. = Farkas Gábor: A birodalmi felsőoktatás modernizációja. A kultuszminiszter oktatási terve (1849–1854). In: *Österreichisch-ungarische Beziehungen auf dem Gebiet des Hochschulwesens. – Osztrák-magyar felsőoktatási kapcsolatok.* Kodolányi János Főiskola – Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Székesfehérvár – Budapest 2010, 163–177.

Farkas 2020. = Farkas Csaba: Kolosváry Bálint (1875–1954). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 399–408.

Fazekas 2003. = Fazekas Marianna: Politico–Cameralis tanulmányok oktatásának 225 éve. In: *A jogászképzés múltja, jelene és jövője: ünnepi tanulmányok, konferencia előadások, kerekasztal beszélgetések.* ELTE ÁJK, Budapest 2003, 97–102.

Fekete 1975. = Fekete Gézáné (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973*. Budapest 1975.

Fekete 2012. = Fekete Károly: A Debreceni Egyetem bölcsője a város Református Kollégiuma. In: Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.)*: A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 16–27.

Ferencz 2005. = Ferencz Győző: *Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz*.

Budapest 2005.

Ferencz MsU1548/A.; MsU1548/2. = Ferencz Ákos: *Óvári Kelemen – Egyetemes Európai Jogtörténeti jegyzetek I. és II. szemeszter 1879/80*. In: *Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára*, MsU1548/A.; MsU1548/2.

Ferencz MsU1549/A.; MsU1549/B. = Ferencz Ákos: *Óvári Kelemen – Magyar Jogtörténeti jegyzetek I. szemeszter és II. szemeszter 1879/80*. In: *Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára*, MsU1549/A.; MsU1549/B.

Fillafer 2017. = Fillafer, Franz Leander: Leo Thun und die Aufklärung. Wissenschaftsideal, Berufungspolitik und Deutungskämpfe. In: Aichner, Christof – Mazohl, Brigitte (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen.* Wien – Köln – Weimar 2017, 55–76.

FORVM 2020. = *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. – FORVM.* 10. évf., 1. sz., 2020.

Friml 1913. = Friml Aladár: *Az 1777-iki Ratio Educationis.* Katolikus Középiskolai Tanáregylet, 1913.

Fritz – Rossoliński-Liebe – Starek 2016. = Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz – Starek, Jana (szerk.): Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939. Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien 2016.

Fritz – Rossoliński-Liebe 2016. = Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz: Universitärer Antiseminismus in der Zwischenkriegzeit. In: Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz – Starek, Jana (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien 2016, 7–19.

Gaal 1990. = Gaal György: Egy felekezetközi egyetem alapítása Kolozsváron 1920-ban. In: *Keresztény Magvető.* XCVI. évf., 4. sz., 1990, 230–237.

Gaal 1993. = Gaal György: *Berde Áron útja a természettudományoktól a közgazdászatig.* Kolozsvár 1993.

Gaal 2012. = Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. harmadik, átdolgozott és bővített kiadás, Scientia Kiadó, Kolozsvár 2012.

Gajzágó 1943. = Gajzágó László: A nemzetközi jog mivoltáról. In: Lukinich Imre (szerk.): *Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok Köréből*. 5. kötet, 12. sz., Budapest 1943, 1–51.

Gál 1929. = Gál Ferenc: *Főiskolai törekvések Szegeden 1790–1922*. Szeged 1929.

Gali 2017. = Gali Máté: *Egy művelt konzervatív gondolkodó Trianonról. Berzeviczy Albert és a revízió.* In: *Rubicon.* 2017, 7–8. sz., 117–121.

Gazda 1997. = Gazda István: *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Egyetem.* Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba 1997.

Gecsényi 2011. = Gecsényi Patrícia: *Magyarország és Ausztria kapcsolatai 1945–1965 között.* doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest 2011.

Gidó 2012. = Gidó Attila: Egyetemi antiszemitizmus Nagy-Romániában. In: *Pro Minoritate.*

2012. tavasz., 230–233.

Gönczi 2006. = Gönczi Katalin: Jogászképzés a királyi akadémiákon a felvilágosodás korában és a reform korban. In: *Jogtörténeti Szemle,* 2. sz., 2006, 1–3.

Görög 2020. = Görög Márta: Grosschmid Béni (1851–1938). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 227–240.

Graf 2009. = Wiener Akademischen Mädelschaft Freya: Frauen–Frauenrechtsbewegung–Frauenstudium. In: Martin Graf: *150 Jahre Burschenschaften in Österreich. Gester-heute-morgen*. Ares Verlag, Graz 2009, 122–127.

Gyémánt 2020a. = Gyémánt Richárd: Kováts Ferenc (1873–1956). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 421–433.

Gyémánt 2020b. = Gyémánt Richárd: Laky Dezső (1887–1962). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 449–461.

Gyémánt 2020c. = Gyémánt Richárd: Schneller Károly (1893–1953). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 607–618.

Gyémánt 2020d. = Gyémánt Richárd: Surányi-Unger Tivadar (1898–1973). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10.évf., 1. sz., 2020, 653–665.

Habermann 1992. = Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez. In: Blavovich László (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 19.* Szeged 1992.

Hadobás = Hadobás Eszter: *Válság a jogakadémiákon, az egri intézmény példáján keresztül*.: https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hadobas-eszter-valsag-a-jogakademiakon-az-egri-intezmeny-peldajan-keresztul_56a728d85c2f9.pdf (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Haller 1926. = Haller István: *Harc a numerus clausus körül.* A szerző kiadása. h. n., 1926.

Halmai 1987. = Halmai István: Az egri érseki jogakadémia a jogi felsőoktatás rendszerében a századfordulóig. In: *Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tudományos közleményei = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Tom. 18/5. 1987, 135–154.

Halmai 1993. = Halmai István: A Kecskeméti református jogakadémia a polgári kori jogi főiskolák rendszerében 1875–1944. In: *Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei.* Tom. 21., 1993, 137–152.

Hamza – Hoffman 2014. = Hamza Gábor – Hoffman István: A kitüntetéses doktorrá avatás előzményei és mai helyzete a magyar és az osztrák jogászképzésben. In: Csányi Vilmos (szerk.): *Magyar Tudomány*. CLXXV. évf., 12. sz., 2014, 849–853.

Hamza 2005a. = Hamza Gábor: *Vécsey Tamás és a jogi szemináriumok*. In: *Jogtörténeti Szemle,* különszám, Budapest–Győr –Miskolc 2005, 12–21.

Hamza 2005b. = Hamza Gábor: *Farkas Lajos, a római jogász (1841–1921)*. In: *Magyar Tudomány*, 2005/4. sz., 467–472.

Hamza 2014a. = Hamza Gábor: Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről. In: Polgári Szemle, 2014. március., 10. sz., 362–366.

Hamza 2014b. Hamza Gábor: Történeti áttekintés a magyar magánjog (polgári jog) kodifikációjáról. In: Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken.* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék 2014, 24–32.

Hamza 2018. = Hamza Gábor: *Emlékezés Iványi Bélára (1878–1964), a Magyar Tudományos*

Akadémia levelező tagjára. http://real.mtak.hu/80568/1/Ivanyi_Bela_1878_1964_megemlekezes.pdf (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Hollósi – P. Szabó 2012. = Hollósi Gábor – P. Szabó Béla: A Jog- és Államtudományi Kar. In: Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.)*: A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 141–178.

Hollósi 2007. = Hollósi Gábor: *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949)*. szerzői kiadás, Debrecen 2007.

Homicskó et al. 2019. = Homicskó Árpád – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949.* KGRE–ÁJTK, Budapest 2019.

Homoki-Nagy – Masa 2015. = Homoki-Nagy Mária – Masa Gabriella (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története II. rész*. – Szemelvények a Szegedi Törvényszék bíráinak életéből. Szeged 2015.

Homoki-Nagy 2004. = Homoki-Nagy Mária: A magyar magánjog kodifikációja a 19. században. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2004, 1. sz., 4–7.

Homoki-Nagy 2007. = Homoki-Nagy Mária: Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2007, 3. sz., 16–24.

Homoki-Nagy 2020a. = Homoki-Nagy Mária: Haller Károly (1836–1911). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 241–260.

Homoki-Nagy 2020b. = Homoki-Nagy Mária: Menyhárth Gáspár (1868–1940). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 493–511.

Horváth 1893. = Horváth Ödön: *A jogi oktatásügyünk néhány kérdéseiről*. Eperjes 1893.

Horváth 1898. = Horváth Ödön*: Újabb dolgozatok a jogi oktatás köréből.* Eperjes 1898.

Horváth 1986. = Horváth Pál: A porosz-német, ill. az osztrák-magyar Lehrfreiheit-szisztéma a Leo Thun-Hohenstein-féle reformok alapján. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon 19-20. század.* Jogtörténeti értekezések. 15. szám, Budapest 1986, 7–22.

Horváth 1998. = Horváth József: A győri jogakadémia és jogi oktatás. In: *Győri Tanulmányok 20.* Győr 1998, 18–25.

Horváth 2016. = Horváth Sándor Domonkos: *A győri és a soproni ügyvédi kamara története 1875–2014.* Győr 2016.

Hölder 1898. = Alfred Hölder: *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898.* Wien 1898.

Hussein 2020a. = Hussein Jasmine: Lukáts Adolf (1848–1924). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 463–475.

Hussein 2020b. = Jasmine: Zehery Lajos (1893–1968). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 787–799.

Illés 1929. = Illés József: *Kolosváry Sándor l. tag emlékezete.* MTA, Budapest 1929.

Imre 1900. = Imre Sándor: Eötvös nézetei az oktatásra vonatkozó állami jogokról és kötelességekről. In: *Magyar Pedagógia,* IX. évf., Budapest 1900, 457–478.

Innsbruck 1899. = *Die Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck in den Jahren 1848-1898*. Innsbruck 1899.

Iványi – Gárdonyi 1927. = Iványi Béla – Gárdonyi Albert: *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577–1927.* Budapest 1927.

Iványi 1910. = Iványi Béla: *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526.* I. kötet, Budapest 1910.

Iványi 1917. = Iványi Béla: *A márkusfalvi Máriásy család levéltára 1243–1803.* Lőcse 1917.

Iványi 1922. = Iványi Béla: *Debrecen és a Budai jog*. Debrecen 1922.

Iványi 1926a. = Iványi Béla: *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése.* Budapest 1926.

Iványi 1926b. = Iványi Béla: *Gönc szabadalmas mezőváros története.* Karcag 1926.

Iványi 1928. = Iványi Béla: *A Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története 1458–1526.* Budapest 1928.

Iványi 1931. = Iványi Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára. (Archivum Liberae Regiaeque Civitatis Erjes. 1242–1526.* Szeged városi nyomda és könyvkiadó rt., Szeged 1931.

Iványi 1932. = Iványi Béla: *A római szent birodalmi Széki gróf Teleki család gyömrői levéltára 1245–1526.* I–II. kötet, Szeged 1931–1932.

Iványi 1936. = Iványi Béla: *A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra.* Budapest 1936.

Iványi 1937. = Iványi Béla: *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon 1331–1600.* Budapest 1937.

Jarczyk 2016. = Jarczyk, Robert: *Zur Geschichte der Hochschülerinnen uns Hochschülerschaft an der TU Wien.* BöhlauVerlag, Wien – Köln – Weimar 2016.

Jarusch 2016. = Jarusch, Konrad H.: Univerität und Nationalsozialismus. Aspekte einer erschreckenden Beziehung. In: Fritz, Regina –Rossoliński-Liebe, Grzegorz –Starek, Jana (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien 2016, 21–36.

Jónás 1994. = Jónás Károly: A képviselőház könyvtári bizottságának működése (1867–1918). In: *Magyar Könyvszemle,* 1994., CX. évf., 1–4. sz., 389–399.

Juhász 1962. = Juhász Gyula (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. IV. kötet – Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1962.

Juhász 1982. = Juhász Gyula (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1845. V. kötet – Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940-1941.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1982.

Juhász 2007. = Juhász Réka Ibolya: *A Győri Felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852*. Budapest 2017.

Juhász 2016. = Juhász Réka Ibolya: A magyar felsőoktatás egy fontos intézménycsoportja. A királyi jogakadémiák forrásai és feldolgozásának lehetőségei (1777) –1850. In: *Gerundium,* MMXVI. VII. évf., 1–2. sz., 121–132.

Jusztinger 2009. = Jusztinger János: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740–1949). In: Kajtár István – Pohánka Éva: *A Pécsi Püspöki Jglyceum emlékezete 1833–1923.* Pécs 2009,

49–64.

Jusztinger 2014. = Jusztinger János: Csekey István, a közjog hajdani pécsi professzora. In: *Scriptura*. 2014., 1. sz., 51–61.

Kádár – Vági = Kádár Gábor – Vági Zoltán: *Egyetemi zsidóverések, antiszemita merényletek, etnikai tisztogatás a Horthy-korszakban 1923-1942*. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=147:egyetemi-zsidoveresek-antiszemita-merenyletek-etnikai-tisztogatas-a-horthy-korszakban-1923-1942-&catid=15:tanulmanyok (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Kajtár 2003. = Kajtár István: A pécsi állam- és jogtudományi kar története 1923–2002. In: Takács Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* Bibliotheca Iuridica, Acta Congressuum 10., Budapest 2003, 226–230.

Kancsár 1990. = Kancsár Attila: A numerus clausus Szegeden. In: *Belvedere Meridionale*. 1990. november., II. évf., 6. sz., 35–38.

Kántor 2013. = Kántor Sándorné: A debreceni kitüntetéses doktoravatások története (1912–2012). In: *Gerundium*, MMXIII. IV. évf., 1–2. sz., 109–132.

Kaprinay 2020. = Kaprinay, Zsófia: Szászy István (1899–1976). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 705–717.

Kapusz – Barta 2012. = Kapusz Nándor – ifj. Barta János: Az Orvostudományi Kar. In: Orosz István – ifj. Bartha János: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 204–229.

Karácsony 2012. = Karácsony András: Jogtudósból politikai gondolkodó. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *Bibó 100 – Recepciók, értelmezések, alkalmazási kísérletek*. Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi műhely, Budapest 2012, 347–368.

Karady – Nagy 2012. = Karady Victor – Nagy Péter Tibor: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe.* Pasts Inc. Centre for Historical Research, History Department of the Central European University, Budapest 2012.

Károlyi – Szabó – P. Szabó 2014. = Károlyi Géza – Szabó Szilárd – P. Szabó Béla: Kovács Gábor (1883–1920). In: P. Szabó Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalommal…" A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Debrecen 2014, 95–107.

Kenyeres 1967. = Kenyeres Ágnes: *Magyar Életrajzi Lexikon* 1. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.

Kenyeres 1981. = Kenyeres Ágnes: *Magyar Életrajzi Lexikon* 3., kiegészítő kötet A-Z, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981.

Kenyeres 1982. = Kenyeres Ágnes: *Magyar Életrajzi Lexikon* 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest 1982.

Kenyeres 1994. = Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1978–1991.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1994.

Képessy 2014. = Képessy Imre: Eötvös József reformtörekvései a felsőoktatás területén. In: Varga Norbert (szerk.): *VI. Szegedi Jogtörténész Napok – báró Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából.* Szeged 2014, 109–120.

Kerepeszki 2008. = Kerepeszki Róbert: A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon. In: Bodnár Erzsébet –Demeter Gábor (szerk.):

Tradíció és modernizáció a XVIII. – XX. században. Debrecen 2008, 224–237.

Kerepeszki 2009a. = Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919–1945)*, Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Debrecen 2009.

Kerepeszki 2009b. = Kerepeszki Róbert: Az egyetemi bajtárs egyesületek sajtója a Horthy-korszakban. In: Monoki István (szerk.): *Magyar Könyvszemle.* Argumentum Kiadó, 2009, 4. sz., 456–474.

Kerepeszki 2012. = Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban.* Attraktor Kiadó, Máriabesnyő 2012.

Kernbauer 2017. = Kernbauer, Alois: *Principles, pragmatism and innovation: The implementation of the Thunian Reform at the University of Graz*. In: Aichner, Christof – Mazohl, Brigitte (szerk.): *The Thun-Hohenstein University Reforms 1849–1860 – Conception - Implementation – Aftermath.* Böhlau, Wien 2017, 94–121.

Kézi = Kézi Erzsébet (szerk.): *A múlt üzenete.* Főiskolai jegyzet: https://docplayer.hu/22694465-A-mult-uzenete-foiskolai-jegyzet-szerkesztette-kezi-erzsebet-a-tanulmanyok-szerzoi-gal-gyongyi-gizella-kezi-erzsebet-molnar-iren-vismeg-istvan.html (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Király 1908. = Király János: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1908.

Király 2009. = Király Sándor: Az egyetemi hallgatók létszámának alakulása a két világháború között Magyarországon. In: Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú–Bihar megyei levéltár évkönyve XXXI*. Debrecen 2009, 329–361.

Királyi könyvek = Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek, 68.; 72. kötet.

Kiss – Vajda 2012. = Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1945 között.* Szeged 2012.

Kiss 2009a. = Kiss Zsuzsanna: Zalai diákok a Győri Királyi Jogakadémián 1800–1848. In: *Zalai történeti tanulmányok - Zalai gyűjtemény 67.* Zalaegerszeg 2009, 86–120.

Kiss 2009b. = Kiss Péter: Az egri líceum az egyetemi gondolattól a „magyar Athen" jelképéig (1754–1950). In: Veres Gábor (szerk.): *Agria = Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis*. 45. sz., 2009, 175–253.

Kiss 2016. = Kiss Péter: *Az egri érseki Líceum történetéből.* Eger 2016.

Kiss 2020a. = Kiss Barnabás. Polner Ödön (1865–1961). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 587–605.

Kiss 2020b. = Kiss József Mihály: A Pozsonyi Egyetem válságos időszakának történetéhez – 1914–1923. In: *Gerundium,* MMXX. XI. évf., 1–2. sz., 142–156.

Kmety – Juhász 2018. = Kmety Adrien – Juhász Réka Ibolya: *A Kassai Felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1776–1852*. Budapest 2018.

Kokoly 2010. = Kokoly Zsolt*:* A kolozsvári jogászképzés történetének rövid áttekintése. In: Garaczi Imre, Szilágyi István (szerk.): *A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém 2010, 333–343.

Kokoly 2016. = Kokoly Zsolt: Bolyais jogásztanárok síremlékei a kolozsvári Házsongárdi temetőben. In: *Historia Scientiarum.* 14. sz., 2016, 21–33.

Kokoly 2018. = Kokoly Zsolt: A jogi oktatás története Erdélyben. In: Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár 2018, 503–557.

Kokoly 2020. = Kokoly Zsolt: Női hallgatók az erdélyi jogi oktatás történetében. In: *Korunk*, 31. évf., 3. sz., Kolozsvár 2020, 35–40.

Kolosváry – Óvári 1896a. = Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Az erdélyi Approbata és Compilatae Constitutiones törvénykönyvek jegyzetekkel ellátott sajtó alá rendezése. Millenáris kiadás.* Budapest 1896.

Kolosváry – Óvári 1896b. = Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Az erdélyi Articuli novellares et provisionales magyar nyelvre fordítása. Millenáris kiadás.* Budapest 1896.

Kolosváry – Óvári 1897. = Werbőczy István hármaskönyve. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, bevezetésekkel és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kiséri dr. Márkus Dezső. 1897. In: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás.* dr. Csiky Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor, Nagy Gyula, dr. Óváry Kelemen és Tóth Lőrinc közreműködésével szerkeszti dr. Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Budapest 1896–1901.

Kolosváry – Óvári 1899. = 1526–1607. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1899. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. dr. Csiky Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor, Nagy Gyula, dr. Óváry Kelemen és Tóth Lőrinc közreműködésével szerkeszti dr. Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Budapest 1896–1901.

Kolosváry – Óvári 1900a. = 1608–1657. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1900. In: In: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás.* dr. Csiky Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor, Nagy Gyula, dr. Óváry Kelemen és Tóth Lőrinc közreműködésével szerkeszti dr. Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Budapest 1896–1901.

Kolosváry – Óvári 1900b. = 1657–1740. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1900. In: In: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás.* dr. Csiky Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor, Nagy Gyula, dr. Óváry Kelemen és Tóth Lőrinc közreműködésével szerkeszti dr. Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Budapest 1896–1901.

Kolosváry – Óvári 1900c. = 1540–1848. évi erdélyi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. 1900. In: In: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás.* dr. Csiky Kálmán, dr. Kolozsváry Sándor, Nagy Gyula, dr. Óváry Kelemen és Tóth Lőrinc közreműködésével szerkeszti dr. Márkus Dezső. Franklin-Társulat, Budapest 1896–1901.

Kolosváry – Óvári 1904. = Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Monumenta Hungariae juridico-historica. Corpus statutorum Hungariae municipalium. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye.* I.–VIII. kötet, Budapest 1885–1890 (–1904).

Kolosváry 1877. = Kolosváry Sándor: Az erdélyi evangéliumi református egyházkerület egyházjoga. Kolozsvár, 1876. In: *Az Erdélyi Protestáns Közlöny Egyházi Könyvtára* IV. évf. IV. kötet. Ism: Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, Budapest 1877.

Kolosváry 1900. = Kolosváry Bálint: *A szerzeményi közösség a házassági vagyonjog*

rendszerében. Budapest 1900.

Kolosváry 1902a. = Kolosváry Bálint et al.: *Öröklési jog.* Singer-Wolfner, Budapest 1902.

Kolosváry 1902b. = Kolosváry Bálint: *A magyar öröklési jog fejlődésének története.* Budapest 1902.

Kolosváry 1904. = Kolosváry Bálint: *A magyar magánjog tankönyve.* I–II. kötet, Politzer, Budapest 1904., 1907., 1908.

Kolosváry 1908. = Kolosváry Bálint: *Automobiljog, tekintettel az új osztrák automobil-törvényre*, előadás az EME-ben, 1908. november 7-én. In: Erdélyi Múzeum – Új folyam, 3. (25.) évf. 6. sz., 1908, 368–377.

Kolosváry 1923a. = Kolosváry Bálint: *Vadászati jog. Tanulmányok a jogtörténet, magánjogi dogmatika és a tételes magánjog köréből.* Studium, Budapest 1923.

Kolosváry 1923b.= Kolosváry Bálint: *Neue Entwicklungstendenzen des ungarischen Immobiliarrechtes.* Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T., Szeged 1923.

Kolosváry 1931. = Kolosváry Bálint: *Óvári Kelemen levelező tag emlékezete*. XXI. kötet., 6. sz., Budapest 1931.

Kolosváry 1942. = Kolosváry Bálint: A dologi jog általános tanai. In: Szladits Károly (szerk.): *A magyar magánjog. V. Dologi jog.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest 1942.

Koncz 2014. = Koncz Ibolya Katalin: Az oktatás, mint állam feladata – Eötvös nézetei a művelődéshez való joghoz. In: Varga Norbert (szerk.): *VI. Szegedi Jogtörténész Napok – báró Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából.* Szeged 2014, 121–128.

Kopcsányi 1897. = Kopcsányi Károly: *A Pécsi Jogakadémia múltja s jelene*. Pécs 1897.

Kornis 1935. = Kornis Gyula: Jeles tanulók és jeles emberek. In: *Magyar Pedagógia* XLIV. évf., Budapest 1935, 161–164.

Kovács 2005. = Kovács M. Mária*:* A numerus clausus és a zsidótörvények összefüggéséről. In: *Holokauszt Magyarországon - európai perspektívában.* Budapest 2005, 128–139.

Kovács 2020. = Kovács Péter: Berde Áron (1819–1982). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 33–45.

Kovács I. 2016. = Kovács I. Gábor (szerk.:) *Sárospatak előterében. A Tiszáninneni származású refromátus egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III. Refromátus egyetemi tanárok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2016.

Kovássy 1984. = Kovássy Zoltán: Az egykori máramarosszigeti jogakadémiáról. In: *Honismeret*, XII. évf., 1. sz., 1984, 14–17.

Köblös 2006. = Köblös József: *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861*. A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 9., Pápa 2006.

Kristófi 2005. = Kristófi Kristóf József: *A nagyváradi jogakadémia története*. Szakdolgozat, témavezető: Prof. Dr. Balogh Elemér, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék, Szeged 2005.

Kulpinszky 2009. = Kulpinszky Eleonóra: Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1873. évi újjászerveződése a státusgyűlés jegyzőkönyve és a Pesti Napló tükrében. In: Kötél Emőke–Szarka László (szerk.): *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv –Politika*. Balassi Intézet, Márton Áron Szakkollégium, Budapest 2009, 45–68.

L. Balogh 2001a. = L. Balogh Béni: *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda 2001.

L. Balogh 2001b. = L. Balogh Béni A második bécsi döntés. In: *Limes*. Tudományos szemle, 3. sz., Tatabánya 2001, 61–83.

Labancz 2020. = Labancz Andrea: Verseghi Nagy Ferenc (1852–1928). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 759–771.

Ladányi 1965. = Ladányi Andor: *A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében*. Budapest 1965.

Ladányi 1978. = Ladányi Andor: A haladó diákok szervezkedési kísérletei az ellenforradalom első éveiben. In: Vass Henrik (szerk.): *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmai Magyarországon 1918–1945.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1978, 93–132.

Ladányi 2004. = Ladányi Andor: Az egyházak és a felsőoktatás a dualizmus korában. In: *Századok,* 2004, 3–38.

Ladányi 2007. = Ladányi Andor: *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1944*. = Mezey Barna (szerk.): Jogtörténeti értekezések 34. Gondolat kiadó, Budapest 2007.

Lakatos 1941a. = Lakatos István: Brassai Sámuel és a muzsika 1. In: *Keresztény Magvető,* 1941. LXXIII. évf., 3. füzet, 135–146.

Lakatos 1941b. = Lakatos István: Brassai Sámuel és a muzsika 2. In: *Keresztény Magvető,* 1941. LXXIII. évf., 4–5. füzet, 196–211.

Laky 1926. = Laky Dezső: *A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem igazgatását érintő fontosabb törvények és rendeletek gyűjteménye*. Szeged 1926.

Lentze 1962. = Lentze, Hans: *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein.* Hermann Böhlaus Nfg/Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Graz–Wien–Köln 1962.

Lentze 1970. = Lentze, Hans: Die Einführung der Rechtsgeschichte als Unterrichtsfach in der Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein. In: *Acta juridica et politica, Tom. 17.: Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts: Referate der Internationalen Arbeitskonferenz für Rechtsgeschichte und Römisches Recht Szeged 18-20. September 1969*. red. György Antalffy [et al.], JATE ÁJK, Szeged 1970, 301–314.

Lindner 1877a. = Lindner Gusztáv: A tűzrendészeti és a tűzbiztosítási ügynek reformja Magyarországon. 1. rész. In: *Magyar Themis,* 1877., VII. évf., 16. sz., 127–128.

Lindner 1877b. = Lindner Gusztáv: A tűzrendészeti és a tűzbiztosítási ügynek reformja Magyarországon. 2. rész. In: *Magyar Themis,* 1877., VII. évf., 17. sz., 134–137.

Lindner 1877c. = Lindner Gusztáv: A tűzrendészeti és a tűzbiztosítási ügynek reformja Magyarországon. 3. rész. In: *Magyar Themis,* 1877., VII. évf., 18. sz., 142–145.

Lindner 1877d. = Lindner Gusztáv: A tűzrendészeti és a tűzbiztosítási ügynek reformja Magyarországon. 4. rész. In: *Magyar Themis,* 1877., VII. évf., 19. sz., 151–154.

Lindner 1877e. = Lindner Gusztáv: A tűzrendészeti és a tűzbiztosítási ügynek reformja Magyarországon. 5. rész. In: *Magyar Themis,* 1877., VII. évf., 21. sz., 166–168.

Lindner 1881. = Lindner Gusztáv: *Magyar közigazgatási jog* (jegyzetelte: Ferencz Ákos) – M.s.U.1550., Kolozsvár 1881, 1–180.

Lindner 1882. = Lindner Gusztáv: *Magyar pénzügyi jog* (jegyzetelte: Ferencz Ákos) – M.s.U.1551/B., Kolozsvár 1882, 139–159.

Lindner 1885a. = Lindner Gusztáv: Ruland-oszlopok a szepesi és erdélyi szászoknál. In: *Századok,* 1885, 48–64.

Lindner 1885b. = Lindner Gusztáv: *Az Altenberger-féle Codex nagyszebeni kéziratának szövegkinyomatása*. = Der Codex Altenberger Textabdruck der Hermannstädter Handschrift. Erdélyi Múzeum Egylet Bölcselet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztálya, Kolozsvár 1885.

Lindner 1894a. = Lindner Gusztáv: A kolozsvári Kalandos-társulatok (első közlemény). In: *Erdélyi Múzeum,*1894. XI. kötet, 2. füzet, 65–84.

Lindner 1894b. = Lindner Gusztáv: A kolozsvári Kalandos-társulatok (második közlemény). In: *Erdélyi Múzeum,*1894. XI. kötet, 3. füzet, 140–145.

Lindner 1894c. = Lindner Gusztáv: A kolozsvári Kalandos-társulatok (harmadik közlemény). In: *Erdélyi Múzeum,*1894. XI. kötet, 4. füzet, 215–226.

Lindner 1894d. = Lindner Gusztáv: Temetkezés és hullaégetés, különös tekintettel a hazai közjogra. In: *Ügyvédek lapja,* 1894. június 9., XI. évf., 23. sz., 4–7.

Lindner 1894e. = Lindner Gusztáv: Temetkezés és hullaégetés, különös tekintettel a hazai közjogra (befejezés). In: *Ügyvédek lapja,* 1894. június 16., XI. évf., 24. sz., 2–4.

Lindner 1896. = Lindner Gusztáv: Kolozsvár legrégibb statutuma. In: *Magyar Történelmi Tár,* 3. sorozat, 19. kötet, 1896, 180–184.

Lindner 1973. = Lindner, Gustáv: *Der Schwabenspiegel bei den Siebenbürger Sachsen.* (utánnyomás) Szerk.: Karl August Eckhardt, Aalen 1973.

Lukinich 1933. = Lukinich Imre: *Az egyetem alapításának története.* Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs 1933. (letöltés ideje: 2021. március 2.): http://mek.oszk.hu/01800/01859/html/p-univ04.htm

M. Novák 2007. = M. Novák Veronika: *A pozsonyi Jogakadémia hallgatósága 1777–1849.* Budapest 2007.

Madai 2013. = Madai Sándor*:* Kis Géza, a „damnatio memoriae”-vel sújtott rektor. In: *Gerundium,* MMXIII. IV évf., 1–2. sz., 3–10.

Madzsar 1922. = Madzsar Imre: A magyar közoktatás az abszolutizmus korában. In: *Magyar Pedagógia,* 31. sz., 1922, 72–77.

Magyar 2012. = Magyar Balázs Dávid: *„A földet a mennyel összekötő titkos szent huzal.” −A jogtanítás története a Debreceni Református Kollégiumban 1742–1895.* Pályamunka a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának az Egyetem fennállásának 100-ik évfordulója tiszteletére meghirdetett pályázatára. Debrecen 2012.

Magyar Katolikus Lexikon: http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Maisel 2017. = Maisel, Thomas: Lehr- und Lernfreiheit und die ersten schritte zu einer Universitäts- und Studienrefrom im Revolutionsjahr 1848. In: Aichner, Christof –Mazohl, Brigitte (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen.* Wien – Köln – Weimar 2017, 99–117.

Makkai – Szász 1986. = Makkai László – Szász Zoltán: *Erdély története*. Második kötet, Akadémiai kiadó, Budapest 1986.

Mannagetta – Kelle 1906. = Mannagetta, Leo Beck von – Kelle, Karl von: *Die österreichischen universitätsgesetze: sammlung der für die österreichischen universitäten gültigen gesetze, verordnungen, erlässe, studien- und prüfungsordnungen usw,* Wien 1906.

Mariska 2008. = Mariska Zoltán: Tanszabadság és felekezeti hovatartozás I. In: *Korunk*, 2008., III. évf., 4. sz., 88–93.

Márki – Pisztóry 1896. = *A kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem története és statisztikája.* [Egybeállította: Márki Sándor, Pisztóry Mór.] Az egyetem ezredéves országos kiállítása alkalmából kiadva, Kolozsvár 1896.

Márki 1922. = Márki Sándor: *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1922.* Szeged 1922.

Martonyi 1942. = Martonyi János: *Beszámoló a kolozsvári közigazgatási jogi tanszéken végzett kétéves munkáról.* In: *Közigazgatástudomány,* V. évf., 6. sz., 1942, 180–186.

Máthé 2003. = Máthé Gábor: Az önállósult közigazgatási szakemberképzés. In: *A jogászképzés múltja, jelene és jövője: ünnepi tanulmányok, konferencia előadások, kerekasztal beszélgetések.* ELTE ÁJK, Budapest 2003, 103–110.

Mezei 2020. = Mezei Péter: Somló Bódog (1873–1920). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 639–652.

Mezey 1984. = Mezey Barna: A jogakadémiák 1874. évi reformja. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogászképzés a felsőoktatás rendszerében.* Jogtörténeti Értekezések 14., Budapest 1984, 103–120.

Mezey 1998. = Mezey Barna: Egyetemek és jogakadémiák. In: Bana József (szerk.): *Győri Tanulmányok 20*. Győr 1998, 7–17.

Mezey 2007. = Mezey Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest 2004.

Mezey 2009. = Mezey Barna: A jogakadémiák a jogászképzés történetében. In: Kajtár István – Pohánka Éva: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923.* Pécs 2009, 17–36.

Mihálkovics 1895. = Mihálkovics Géza: *Mikor és hol állíttassék fel a harmadik egyetem?* Budapest 1895.

Minker – Szentirmai 2003. = Minker Emil – Szentirmai László (szerk.): *Szeged egyetemének elődei.* Szegedi Tudományegyetem kiadványa, Szeged 2003.

Molnár – Zsidi 2006. = Molnár László – Zsidi Vilmos: *Magyarországi világi felsőoktatási intézmények a kezdetektől 1945/1948-ig*. A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 2. Budapest 2006.

Molnár 2020. = Molnár András: Moór Gyula (1888–1950). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 513–530.

Moór 1931. = Moór Gyula: A jogi személyek elmélete. In: *MTA Jogtudományi Bizottság kiadványai 2.,* Budapest 1931, 1–379.

Móricz 1903. = Móricz Károly: A jogi szakoktatás és vizsgarend reformja I–II. In: *Budapesti Szemle*, 1903, 211–261.; 361–412.

Mózessy 1997. = Mózessy Gergely: Egyetemi lelkészségek Magyarországon a 20. század első felében. A katolikus egyetemi lelkészségek története. In: *Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből.* 17. sz., Budapest 1997.

Mudrák – Király 2012. = Mudrák József – Király Sándor: A megalakulástól az egyetem

szétdarabolásáig (1914–1949/1950) – I. Felépítés, működés, oktatás, tudományos munka. In: Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.)*: A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 57–110.

Mudrák 2012a. = Mudrák József: Egyetemalapítási tervek és a Debreceni Tudományegyetem megalakulása. In: Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.)*: A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 41–55.

Mudrák 2012b. = Mudrák József: Bölcsészettudományi Kar. In: Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.)*: A Debreceni Egyetem története 1912–2012.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012, 179–229.

Nagy 1984. = Nagy Sándor: A jogi oktatás és szervezete a Debreceni Református Kollégiumban 1742–1914. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében.* Budapest 1984, 155–189.

Nagy 1986. = Nagy Csaba: Bibó István életműve – Honnan ered intellektuális varázsa? In: *Katolikus Szemle*, Külföldi Magyar Katolikus Akció, XXXVIII. évf., 3. sz., Róma 1986, 221–234.

Nagy 2007. = Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2007.

Nagy 2014. = Nagy Zsolt: *A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig.* http://jesz.ajk.elte.hu/nagy14.html (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Nagy 2015. = Nagy Zsolt: *A magyar jogi oktatás történeti vázlata*: http://jesz.ajk.elte.hu/nagy15.html (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Nagy 2020. = Nagy Zsolt: Horváth Barna (1896–1973). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 301–317.

Navratil 2014. = Navratil Szonja: *A jogászi hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937).* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2014.

NDB 1953. = Liermann, Hans: Karl von Amira. In: *Neue Deutsche Biographie.* Band 1, Duncker & Humblot, Berlin 1953.

NDB 1955. = Mayer-Maly, Theo: Bischoff, Ferdinand. In: *Neue Deutsche Biographie.* Band 2, Duncker & Humblot, Berlin 1955.

NDB 1964. = Allmayer-Beck, Johann Christoph: Gautsch von Frankenthurn, Paul. In: *Neue Deutsche Biographie.* Band 6, Duncker & Humblot, Berlin 1964.

NDB 1972. = Bachinger, Karl: Höfken, Gustav Ritter von. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 9, Duncker & Humblot, Berlin 1972.

NDB 1974. = Winter, Eduard: Jarcke, Karl Ernst. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 10, Duncker & Humblot, Berlin 1974.

NDB 2001. = Thier, Andreas: Phillips, Georg. In: *Neue Deutsche Biographie.* Band 20, Duncker & Humblot, Berlin 2001.

NDB 2010. = Stephan, Dusil: Siegel, Heinrich. In: *Neue Deutsche Biographie.* Band 24, Duncker & Humblot, Berlin 2010.

NDB 2013. = Gerabek, Werner Erwin: Swieten, Gerard van In: *Neue Deutsche Biographie.* 25, Duncker & Humblot, Berlin 2013.

Nemes 2011. = Nemes István: Reverzális-instrukció és vita a vegyes házasságokról az 1841-

42. évi erdélyi diétán. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia 14.* 2011., 2. sz., 239–260.

Németh 1915. = Németh Ambrus: A győri királyi jogakadémia története 1867-től 1892-ig. In: Meszlényi Lambert: *Melléklet a Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium értesítője az 1914–15. iskolai évről.* Győr 1915, 1–107.

Németh 2020. = Németh György Attila: Heller Erik (1880–1958). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 279–300.

Olechowski 2011. = Olechowski, Thomas: Zweihundert Jahre österreichisches Rechtsstudium. Rückblicke und Ausblicke. In: *Vom praktischen Wert der Methode Festschrift Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*. Herausgegeben von: Clemens Jabloner, Gabriele Kucsko-Stadlmayer, Gerhard Muzak, Bettina Perthold-Stoitzner, Karl Stöger. Wien 2011, 455–479.

Orosz – Bartha 2012. = Orosz István – ifj. Bartha János (szerk.): A Debreceni Egyetem története 1912–2012. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012.

Óvári 1871. = Óvári Kelemen: *A csődrendszer tekintettel a nevezetesebb külföldi csődtörvényekre s különösen a magyar csődeljárás részletes ismertetése. Irománypéldákkal ellátva elméleti s gyakorlati használatra.* Pest, 1871. Lelőhely: Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára, 143462. sz.

Óváry 2004. = Óváry Zoltán: *Emlékeimből – Kilencven év a föld körül* (ford.: Horváth -Toldy Péter). Kolozsvár 2004.

ÖBL 1957; 1969. = Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1, Wien, 1957.; Band 4. Wien 1969.

P. Szabó 1993. = P. Szabó Béla: Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI-XVIII. században készített disputatióinak (dissertatióinak) elemzéséhez. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica.* Tom. VIII., Fasc. 5., Miskolc 1993, 79–154.

P. Szabó 2001. = P. Szabó Béla: Jogászság és jogászképzés. In: Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a Jog- és Államtudományokba*. harmadik, átdolgozott kiadás, Miskolc 2001, 173–208.

P. Szabó 2004. = P. Szabó Béla: A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában. In: *Debreceni konferenciák III., Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója.* Debrecen 2004, 13–24.

P. Szabó 2006. = P. Szabó Béla: A bécsi jogi kar doktori kollégiumának magyarországi származású tagjai Mária Terézia egyetemi reformjai előtt. In: Mezey Barna – Révész T. Mihály (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére.* Gondolat Kiadó, Budapest 2006, 547–584.

P. Szabó 2008. = P. Szabó Béla: Magyarországi származású jogászdoktorok Bécsben (1730-as és 1740-es évek). In: Krász Lilla – Oborni Teréz (szerk.): *Redite ad cor: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2008, 367–385.

P. Szabó 2011. = P. Szabó Béla: *Tanulságos évtizedek. A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (1914–1949)*. Debrecen 2011.

P. Szabó 2012. = P. Szabó Béla: Miniszteri előterjesztés a Nagyszebeni Királyi jogakadémia megszüntetése tárgyában I. Ferenc József előtt és annak parlamenti előzményei. In: *Gerundium,* MMXII. III. évf., 1–2. sz., 74–104.

P. Szabó 2013a. = P. Szabó Béla: *A nagyszebeni jogakadémia megállapításának előzményei.* In: Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga.*

Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére. Budapest 2013, 338–347.

P. Szabó 2013b. = P. Szabó Béla: Ungarstämmige Mitglieder des Doktorenkollegiums der Wiener Juristenfakultät vor den Universitätsreformen Maria Theresias. In: *Journal on European History of Law.* 4. évf., 1. sz., 2013, 33–51.

P. Szabó 2014a. = P. Szabó Béla: Iványi Béla (1914–1927). In: P. Szabó Béla (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*. Debrecen 2014, 207–231.

P. Szabó 2014b. = P. Szabó Béla: Haraszti Bernolák Nándor (1890–1951). In: P. Szabó Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalommal…" A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Debrecen 2014, 179–203.

P. Szabó 2016. = P. Szabó Béla: Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk „A Debreczeni és a Pozsonyi Magyar Királyi Tudomány Egyetem felállításáról" szövege és miniszteri indokolása. In: *Gerundium,* MMXI. II évf., 1–2. sz., 135–162.

P. Szabó 2017. = P. Szabó Béla: Béla Iványi, als professor der Univerität Debrecen (1914–1927). In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Tripartitum Trium Professorum – Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. – Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján.* A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 58. Iurisperitus. Szeged 2017, 271–282.

P. Szabó 2018. = P. Szabó Béla: A századforduló jelentős osztrák magánjogászának, Leopold Pfaffnak nagyszebeni professzorsága (1861–1868). In: Gosztonyi Gergely – Révész T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Parerga II. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest 2018, 219–227.

P. Szabó 2020. = P. Szabó Béla: Szepesváraljai Haendel Vilmos jogászprofesszor, a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem 1942/43. tanévi Rector Magnificusa. In: *Gerundium*, MMXX. XI. évf., 1–2. sz., 15–48.

P. Szabó kézijegyzet. = P. Szabó Béla: *tételsor 4/B. A bécsi egyetem jogi karának két korszaka és magyarországi hallgatói*. 1–10. (kézi jegyzet)

Pákozdi 2020. = Pákozdi Zita: Tóth Károly (1876–1928). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 747–758.

Paksa 2016. = Paksa Rudolf: A számontartott kisebbség. Antiszemita érvrendszerek intézményesülése a Horthy-korszakban. In: *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. II. kötet. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest 2016, 153–164.

Pál-Antal 2018. = Pál-Antal Sándor: Jogakadémia Marosvásárhelyen. In: Draskóczy István – Varga Júlia – Zsidi Vilmos: *Univeristas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére.* Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest 2018, 379–390.

Papp 1942. = Papp László: Körmendi füzetek. Szerkeszti Iványi Béla. Körmend, 1942–43. In: *Levéltári Közlemények*, 20–23. évf., Budapest 1942–1945, 405–407.

Papp 2010. = Papp Szilárd: *Szegedi Törekvések az egyetem létrehozása érdekében*. Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. 2010.

Pelle 1998. = Pelle János: Egyetemi antiszemitizmus a két világháború között. In: *Hetek,* II. évf., 51. sz., 1998. december 19.; (letöltés ideje: 2021. március 2.) http://www.hetek.hu/velemeny/199812/egyetemi_antiszemitizmus_a_ket_vilaghaboru_kozott

Pétervári 2014. = Pétervári Máté: Ereky István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra. In: *Jogtörténeti Szemle*. 3. sz., 2014, 29–

38.

Pétervári 2020a. = Pétervári Máté: Ereky István (1876–1943). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 197–211.

Pétervári 2020b. = Pétervári Máté: Óvári Kelemen (1844–1925). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 531-550.

Pető 2003. = Pető Ernő: *A jogakadémiák a 20. században.* (kézi jegyzet). 2003.

Pilz 2009. = Pilz, Bernhard Reinhold: Vom burschenschaftlichen Freihetis- ind Einnhheitsbanner zur Farbensymbolik im Staatswappen der Republik Öszterreich. In: Graf, Martin: *150 Jahre Burschenschaften in Össterreich. Gester-heute-morgen*. Ares Verlag, Graz 2009, 17–40.

Polyák 2014a. = Polyák Petra: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) – 1. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: feltételek és jelöltek*. Pécs, 2014.: https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Polyák 2014b. = Polyák Petra: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) – 2. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: az avatás*. Pécs, 2014.: https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok2 (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Popély 2000. = Popély Gyula: A kassai jogakadémia sorsa az impériumváltás után. In: *Irodalmi Szemle*, XLIII. évf., 11–12. sz., 2000, 119–127.

Pozsonyi 2020: Pozsonyi Norbert: Személyi Kálmán (1884–1946). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 719–732.

Pölöskei – Gergely – Izsák 1997. = Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos: *20. századi magyar történelem 1900–1994*. Korona Kiadó, Budapest 1997.

Presztóczki 2016. = Presztóczki Zoltán: Hódmezővásárhely első főiskolája. – A Máramarosi Református Jogakadémia utolsó évei. In: *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve*. Hódmezővásárhely 2016, 163–195.

Probst 1869. = Probst, Jacob: *Geschichte der Universität in Innsbruck seit ihrer Entstehung bis zum Jahre 1860*. Innsbruck 1869.

Pukásznky – Németh – Mészáros 2005. = Pukásznky Béla – Németh András – Mészáros István: *Neveléstörténet – Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe.* Osiris Kiadó, Budapest 2005.

Rácz 1981. = Rácz István (szerk): *Debrecen története 1693–1849*. 2. kötet, Debrecen 1981.

Rácz 2006. = Rácz Béla (szerk.): *Szegedi Tudományegyetem – 85 éves a szegedi felsőoktatás.* Szeged 2006.

Raffay 1905. = Raffay Ferenc: *A Tiszai Ágostoni hitvallású evangélikus egyházkerület eperjesi Collegiumának értesítője az 1904–1905. tanévről.* Eperjes 1905.

Rajczi 1998. = Rajczi Péter: A Pécsi Püspöki Jogakadémia története. In: *Pécsi Szemle*, 1. évf., 3–4. sz.,1998, 33–39.

Rajczi 2009. = Rajczi Péter: A Pécsi Püspöki Jogakadémia története. In: Kajtár István – Pohánka Éva: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923.* Pécs 2009, 37–47.

Reizner 1990. = Reizner János*: Szeged története.* harmadik kötet, Szeged Szabad királyi város Közössége, Szeged 1990.

Révész 2020a. = Révész Béla: Bibó István (1911–1979). In: *Acta Universitatis Szegediensis:*

Acta Juridica et Politica. Forvm. 10. évf., 1. sz., 2020, 47–76.

Révész 2020b, Révész Béla: Szandtner Pál (1884–1963). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 687–704.

Rigó 2011. = Rigó Kinga: Adalékok az egyetemi bíráskodás történetéhez – különös tekintettel a magyar egyetem alapszabályaiban foglaltakra. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2011., 2. sz., 40–43.

Rigó 2013. = Rigó Kinga: Kuppis Anna fegyelmi ügyének ürügyén. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2013., 1. sz., 44–47.

Rigó 2019: = Rigó Kinga: *A magyar felsőoktatási jog története.* PhD dolgozat, ELTE ÁJK Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Témavezető: Mezey Barna, Budapest, 2019.

Rokolya 2013. = Rokolya Gábor: A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban. = Mezey Barna (szerk.): Jogtörténeti értekezések 42., Gondolat Kiadó, Budapest 2013.

Rómer 1876. = Rómer Flóris: Roland-szobrok hazánkban. In: Henszlmann Imre – Nyáry Albert (szerk.): *Archeológiai Értesítő,* 10. kötet, 1876, 9–35.

Romsics 2001. = Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Harmadik, javított kiadás, Osiris Kiadó, Budapest 2001.

Rozs 1999. = Rozs András: Zsidókérdés, németellenesség, nemzetiségek. In: Font Márta – Vonyó József (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 5–6.* Pécs Története Alapítvány, Pécs 1999, 241–258.

Röszler 1882. = Röszler István: Adalékok a Kassai Királyi Jogakadémia könyvtárához. In: *Magyar Könyvszemle,* VII. évf., 1–4. füzet, 1882, 1–30.

Ruszoly 1999. = Ruszoly József: A Szegedi Tudományegyetem rövid története. In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998.* Szeged 1999, 11–18.

Ruszoly 2002. = Ruszoly József: *Újabb Magyar alkotmánytörténet 1848–1949.* Válogatott tanulmányok, Püski Kiadó Kft., Budapest 2002.

Ruszoly 2003. = Ruszoly József: Csekey István és a magyar alkotmány: egy életmű rövid áttekintése. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2003, V. évf., 3. sz., 37–46.

Ruszoly 2006. = Ruszoly József: A magyar Sachsenspiegel-hez. In: *Századok,* 2006, 483–496.

Ruszoly 2013. = Ruszoly József: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2013.

Ruszoly 2014. = Ruszoly József: Bibó István tudománykarunkon. In: Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. *Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Tomus LXXVII., Szeged 2014, 457–466.

Sashegyi 1974. = Sashegyi Oszkár: *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1849–1867.* Budapest 1974.

Schultz 2020. = Schultz Márton: Balás P. Elemér (1883–1947). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 7–20.

Schweickhardt 1885. = Schweickhardt, Friedrich Freiherrn von: *Sammlung der für die österreichischen Universitäten giltigen Gesetze und Verordungen.* Wien 1885.

Siegmund 1871. = Siegmund Vilmos (szerk.): *A magyar jogászgyűlés évkönyve 1870. évre*. Pest 1871.

Siket 2020a. = Siket Judit: Boér Elek (1872–1952). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 91–106.

Siket 2020b. = Siket Judit: Martonyi János (1910–1981). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 477–491.

Sohm 1881. = Sohm, Rudolph: *Fränkisches Recht und römisches Recht.* Hermann Böhlau, Weimar 1880.

Staudigl-Ciechowicz 2014. = Staudigl-Ciechowicz, Kamila: Das Studium der Rechtswissenschaften. In: Ehs, Tamara –Olechowski, Thomas –Staudigl-Ciechowicz, Kamila: *Die Wiener Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät 1918–1938.* V&R Unipress, Wien 2014, 129–172.

Stipta 1898. = Stipta István: Hetven éve történt. Az eperjesi evangélikus jogakadémia áttelepülése 1918/19-ben. In: *Napjaink.* 1989., XXVIII. évf., 3. sz., 11–14.

Stipta 1996. = Stipta István: Bruckner Győző, a miskolci jogakadémia dékánja. In: Bruckner Győző: *A Miskolci Jogakadémia múltja és kultúrmunkássága (1919–1949).* (szerk.: Dobrossy István – Stipta István), Miskolc 1996, 11–46.

Stipta 1997. = Stipta István: A Miskolci Jogakadémia jelentősége a régió jogászképzésében. In: *Miskolc a millecentenárium évében 2*. Miskolc 1997, 383–391.

Stipta 2009. = Stipta István: A Miskolci Evangélikus Jogakadémia (1919–1949). In: Horváth István: *A pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923.* Publikon Kiadó, Pécs 2009, 65–86.

Stipta 2012. = Stipta István: Bruckner Győző (1877–1962). In: *Gerundium,* MMXII. III. évf., 1–2. sz., 15–24.

Stipta 2019. = Stipta István: A Jogakadémia tanári karának tudományos munkássága. In: Homicskó Árpád – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949.* KGRE–ÁJTK, Budapest 2019, 203–243.

Sturm 1892. = Sturm Albert (szerk.): *Országgyűlési almanach 1892–1897*. Pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, Budapest 1892.

Szabadfalvi 1989. = Szabadfalvi József: Moór Gyula pályakezdése (1906–1918). In: *Jogtudományi Közlöny,* 1989. október, X. sz., 497–504.

Szabadfalvi 1993. = Szabadfalvi József: Moór Gyula, az MTA egykori megbízott elnöke. In: *Magyar Tudomány,* 1993., 100. kötet = Új folyam 38. kötet, 11. sz., 1392–1397.

Szabadfalvi 2011. = Szabadfalvi József: Bibó István szegedi évei: Emlékezés a száz éve született tudósra. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* I. évf., 2. sz., Szeged 2011, 157–168.

Szabadfalvi 2014. = Szabadfalvi Jozsef: Vas Tibor (1911–1983). In: P. Szabó Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalommal…" A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949).* Debrecen 2014, 679–688.

Szabadfalvi 2020a. = Szabadfalvi József: Moór Gyula: A jogbölcsész és a Magyar Tudományos Akadémia „helyettes elnöke". In: Veress Emőd (szerk.): *Erdélyi jogászok: Jogászportrék, 1.* Forum Iuris, Kolozsvár 2020, 132–140.

Szabadfalvi 2020b. = Szabadfalvi József: Somló Bódog: Pozsonyból a Házsongárdig. In: Veress Emőd (szerk.): *Erdélyi jogászok: Jogászportrék, 1.* Forum Iuris, Kolozsvár 2020, 152–159.

Szabó 1978. = Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmaiban az 1920-1930-as évek fordulóján. In: Vass Henrik (szerk.): *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmai*

Magyarországon 1918–1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1978, 133–164.

Szabó 1979. = Szabó Zoltán: Bevezetés (1960 és 1979). In: *Magyar Füzetek 4. – Bibó István 1911–1979*. Párizs 1979, 11–15.

Szabó 1984. = Szabó György: Jogi oktatás Pápán – A pápai református jogakadémia története (1832–1885). In: Kovács Kálmán (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti értekezések 14., Budapest 1984, 121–154.

Szabó 1986. = Szabó Károly: Magyarország első tűzrendészeti törvénye és annak végrehajtási jogszabálya. In: *Tűzoltó Múzeum évkönyve 2.* Budapest 1986, 101–128.

Szabó 2002. = Szabó István: *Német alkotmányfejlődés 1806–1945.* Szent István Társulat, Budapest 2002.

Szalai – Sziebig 2020. = Szalai Anikó – Sziebig Orsolya Johanna: Jenei Viktor (1840–1887). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 343–355.

Székely 2016. = Székely Gábor (szerk.): *A kecskeméti felsőfokú oktatás története a kezdetektől napjainkig.* Gong Rádió Kft., Kecskemét 2016.

Szemerjay-Petrán 1939. = Szemerjay-Petrán Tibor (szerk.): *Királyi közjegyzők közlönye Folyóirat a perenkívüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára.* Budapest 1939.

SzGdUW 1965. = *Studien zur Geschichte der Universität Wien*. Band II. Akademischer Senat der Universität, Wien 1965.

Szinnyei 1893. = Szinnyei József: M*agyar írók élete és munkái.* II. kötet, Budapest 1893.

Szinnyei 1899. = Szinnyei József: M*agyar írók élete és munkái.* VI. kötet, Budapest 1899.

Szögi – Varga 2011. = Szögi László – Varga Júlia: *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története. I. rész – A Báthory-egyetemtől a kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged 2011.

Szögi 2003. = Szögi László: A Nagyszombati Egyetem jogi Karának Budára költözése. In: Takács Péter (szerk.): *A jogászképzés Budára települése 225. évfordulójának tiszteletére rendezett tudományos emlékülésen elhangzott előadások - A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* ELTE ÁJTK, Budapest 2003, 3–6.

Szűcs 2008. = Szűcs László: *Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. november 22. – 1947. május 31.* A. kötet, Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 46., Budapest 2008.

Tamási 2020a. = Tamási Anna Éva: Kosutány Ignác (1851–1940). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 169–181.

Tamási 2020b. = Tamási Anna Éva: Csiky Viktor (1839–1924). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 409–419.

Tar 2017. = Tar Attila Szilárd: Die ungarischen Rechtsakademien in der 1850er-Jahren. In: Aichner, Christof –Mazohl, Brigitte (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen.* Wien – Köln – Weimar 2017, 222–239.

Tarján = Tarján M. Tamás: 1940. augusztus 30. – A második bécsi döntés. In: *Rubicon:* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_augusztus_30_a_masodik_becsi_dontes/ (letöltés ideje: 2021. március 2.)

Thaa 1871. = Thaa, Georg: *Sammlung der für die österreichischen Universitäten giltigen Gesetze und Verordungen.* Wien 1871.

Tóth – Zsigmond 2003. = Tóth Vilmos – Zsigmond János: A Farkasréti temető 2003-ban III. rész. In: *Budapesti Negyed 42*. XI. évf., 4. sz., 2003. tél., 467–703.

Tóth 1991. = Tóth Ede: Harc az egyetemért. In: Gaál Endre (szerk.): *Szeged története 3. 2. rész, 1849–1919*. Szeged 1991, 971–975.

Törő 2019. = Törő Csaba: A tanszékek, a tantárgyak és a Jogakadémia oktatási rendje. In: Homicskó Árpád – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949.* KGRE–ÁJTK, Budapest 2019, 71–133.

Udvardy 1898. = Udvardy László: *Az Egri Érseki Joglíceum története 1740–1896.* Eger 1898.

Ugrai 2018. = Ugrai János: Szakszerűség, tudományosság, kritikusság: A politikai aktivitás kezdetei az egyetemi ifjúság körében kétszáz éve. In: *Gerundium,* MMXVIII. IX. évf., 2. sz., 43–58.

Újszászi 2010. = Újszászi Ilona: *A szegedi felsőoktatási integrációjának története (1581–2010).* Szeged 2010.

Újvári 1991. = Ujváry Gábor: *Egyetemek képviselete az országgyűlésen*. In: *Tanulmányok a magyar felsőoktatás XIX-XX. századi történetéből*. = Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 14., Budapest 1991, 7–70.

Újváry 2020. = Újváry Gábor: A közgazdaságtudományi kar megallapítása és a két világháború közötti magyar egyetempolitika. In: *Gerundium,* MMXX. XI. évf., 3–4. sz., 104–122.

Ürmös 2000. = Ürmös László: Jogakadémia Pápán és Adalékok Pápay Sámuel életrajzához. In: *Lapok Pápa Történetéből*. 4. sz., 2000, 221–230.

Varga 2006. = Varga Júlia: *A nagyváradi jogakadémia (1780–1848) és püspöki szeminárium (1741–1848) hallgatósága*. Budapest 2006.

Varga 2016. = Varga Csaba Gergely: *A területi revíziók térképészeti vonatkozásai*. szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Budapest 2016.

Varga 2020a. = Varga Norbert: Klupathy Antal (1853–1922). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10. évf., 1. sz., 2020, 371–383.

Varga 2020b. = Kuncz Ödön (1884–1965). In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Forvm.* 10.évf., 1. sz., 2020 435–448.

Végváry – Zimmer 1910. = Végváry Ferenc – Zimmer Ferenc (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915*. Budapest 1910.

Vékás 2015. = Vékás Lajos: Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez. In: Kőhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére.* Eötvös József Könyv-és Lapkiadó Bt., Budapest – Győr 2015, 564–574.

Veress – Kokoly 2016. = Veress Emőd – Kokoly Zsolt: *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959.* Sapientia Hungarian University of Transylvania, Kolozsvár 2016.

Vidor 1921. = Vidor Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922*. Budapest 1921.

Vincze 2006a. = Vincze Gábor: *A száműzött egyetem – A Ferenc József Tudományegyetem*

sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921). JatePress, Szeged 2006.

Vincze 2006b. = Vincze Gábor: A bujdosó egyetem Szegedre kerülése. In: *Valóság,* 49. évf., 4. sz., 2006, 26–55.

Vitályos 1984. = Vitályos László: Ady Endre összes prózai művei. IX. kötet. In: *Irodalomtörténet – A magyar irodalomtörténeti társaság folyóirata.* LXVI. évf., 1. sz., 1984, 155–169.

Vörös 1964. = Vörös Károly: Iványi Béla (1878–1964). In: *Levéltári Közlemények*, XXXV. évf., 1. sz., 1964, 141–142.

Wenzel 1897. = Wenzel Gusztáv: *Magyarország jogtörténetének rövid vázlata.* Franda és Frohna Nyomda, Pest 1897.

Wiesflecker 1987. = Wiesflecker, Hermann: *Geschichte der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz*. Teil 1., Graz 1978.

Wolf 1993. = Wolf, Gerson: *Zur geschichte der Wiener Universität.* Wien 1883.

Wretschko 1904. = Alfred Ritter von Wretschko*: Die Geschichte der Juristischen Fakultät an der Universität Innsbruck 1671–1904.* Innsbruck 1904.

Zelizy 1882. = Zelizy Dániel: *Debrecen szabad királyi város egyetem leírása*. Debrecen 1882.

Zsidai 2005. = Zsidai Ágnes: Hans Kelsen jogfilozófiája II. Út a szubjektum felé – Hans Kelsen, Horváth Barna és Bibó István jogelméleti vitája a kényszerről. In: *Világosság* 2005. 11. sz., 29–36.

II. Levéltári források:

AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge = *Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv Kabinettsarchiv (KA) Kabinetskanzlei (KK) Vorträge*: 1851.; 1853.; 1872.; 1876.; 1897.; 1898.; 1900; 1903.; 1905; 1906; 1909.; 910.; 1911.; 1912.; 1913.; 1915.; 1916.; 1917.

CSML FJTJK = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, VIII. 4.b. fond: a Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1–36. doboz, 50–103. kötetek.

CSML FJTR = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, VIII. 1. fond: a Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának irata 1–5. doboz

CSML HMTR = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai VIII. 5. 4 –5. doboz

CSML SZEJK = CSML Szegedi Egyetem jogi karának iratai, VIII. 8., 1–12. doboz

CSML SZKVJ = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Szeged város közgyűlési jegyzőkönyvei 1880., 1893., 1911.

CSML SZVPH = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Szeged város polgármesteri hivatalának iratai 1941. 3779., IV. B. 1407. c.

DJBAN = Direcţia Judeţean Bihor al Arhivelor Naţionale: Román Nemzeti Levéltár Nagyváradi Megyei Igazgatósága; 47. számú fond: a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar iratai (1871–1939) 1–6. köteg.

DJCAN KFJTR = Direcţia Judeţeană Cluj al Arhivelor Naţionale: Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága 315. fond.

3–76. doboz: Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai.

908. inventárium, 111. kötet: A Kolozsvári Egyetem Tanácsai és Doktori névkönyve. 1872–1900.

908. inventárium, 114. kötet: A Kolozsvári Egyetem Tanácsai és Doktori névkönyvei. 1901–1906.

908. inventárium, 197. kötet: Jogi- és Államtudományi Kar szigorlati jegyzőkönyvek 1898/00.

412 – 704. kötet: Anyakönyvek (Joghallgatók származási íve).

114. álag: A kolozsvári m. k. Ferenc József Tudományegyetem Tanácsa és Doktori évkönyve 19001/2. – 1905/6. II. kötet., Elkészült Dr. Szádeczky Lajos rektorsága alatt. Kolozsvár 1910/11.

KMKFJTRÜ = Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem rektori tanácsülései.

MKFJTT = Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tanácsülései 1945–1946 (Szeged).

KMKFJTBK = Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Karának ülései.

Lelőhely: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/egyetemi_jegyzokonyvek_szeged/ (letöltés ideje: 2021. március 2.)

MNL CSML Egyesületek, szervezetek, pártok. X. – A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete Jog– és társadalomtudományi Szakosztályának iratai 1923–1927.

Vajda–Kohári 2020. = *A kolozsvári FJTE joghallgatóinak adatbázisa az SZTE Levéltárában őrzött törzskönyvek alapján* (exel táblázat). Építette: Vajda Tamás – Kohári Nándor, Szeged *2020.*

III. Korabeli nyomtatott források

Akadémiai Almanach = Magyar Tudományos Akadémiai Almanach. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1937, 1943.

Akadémiai értesítő = Akadémiai értesítő a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Budapest, 1922.; 1936.; 1942.; 1943.

Baján 1922. = Baján Gyula (szerk.): *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre (Sturm–féle országgyűlési almanach)*. Magyar Távirati Iroda, Budapest 1922.

Békefi 1909. = Békefi Remig: *A Pécsi Egyetem (akadémiai székfoglaló).* MTA, Budapest

1909.

Beszámoló 1942. = Beszámoló a Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1940/41. tanévi működéséről. A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Kolozsvár 1942.

Beszámoló 1943. = Beszámoló a Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1941/42. tanévi működéséről. A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Kolozsvár 1943.

Beszámoló 1944. = Beszámoló a kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1943–44. tanévi működéséről. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Kolozsvár 1944.

Beszédek KMKFJTP = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartattak. Kolozsvár 1881–1909.

Beszédek KMKFJTR = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartattak. Kolozsvár 1881–1913.

Beszédek KMKTP = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartattak. Kolozsvár 1874–1880.

Beszédek KMKTR = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartattak. Kolozsvár 1873–1880.

BKM 1872. = Budapesti Közlöny melléklapja, 1872. október 27., 43. sz., 1872. november 3., 44. sz.; Uo. 1872. november 10., 45. sz.

Degré – Várady-Brenner 1940. = Degré Miklós – Várady-Brenner Alajos: *Magyar Törvénytár–1940. évi törvénycikkek.* Franklin–Társulat, Budapest 1940.

Emlékirat 1897. = *Emlékirat a Szegeden felállítandó egyetem tárgyában*. Szeged 1897.

Értesítő 1911. = *A Marosvásárhelyi református kollégium államilag segélyezett főgimnáziumának és elemi iskolájának értesítője az 1910–11. iskolai évről.* LVI. évf., Marosvásárhely, 1911.

Évkönyv 1902. = *A m. kir. kormány 1901. évi működéséről, az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest 1902.

Évkönyv 1907. = *A. m. kir. kormány 1906. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest 1907.

Évkönyv 1909. = *A m. kir. kormány 1907. évi működésésről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Atheneaum, Budapest 1909.

Évkönyv 1912. = *A m. kir. kormány 1911. évi működéséről, az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest 1912.

Fabro – Ujlaki 1905. = Fabro Henrik – Ujlaki József (szerk.): *Sturm–féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Budapest,1905.

Haeffler 1940. = Haeffler István (szerk.): *Országgyűlési almanach. Az 1939–44. évi országgyűlésről.* Budapest 1940.

Halász 1886. = Halász Sándor (szerk.): *Országgyűlési Almanach 1886*. Athenaeum Részvénytársaság kiadványa, Budapest 1886.

Hivatalos 1873. = *A magyar királyi jogakadémiák és joglíceumok története*: *Hivatalos adatok alapján*. Athenaeum nyomda, Pest 1873.

Hodor 1850. = Hodor Károly: *Az erdélyi Báthory Egyetem története 1579–1849*. (Kézirat a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Központi Könyvtárának Kézirattárában Ms. 259.), Kolozsvár 1850.

Jelentés 1874. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1872. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése*. Budapest 1874.

Jelentés 1875. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1873. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése.* Budapest 1875.

Jelentés 1878. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1875/6. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése.* Budapest 1878.

Jelentés 1879. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1876/7. és 1877/8. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése.* Budapest 1879.

Jelentés 1887. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1886/7. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése.* Budapest 1887.

Jelentés 1889. = *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1887/8.–1888/9. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése.* Budapest 1889.

Jelentés 1907. = *A. m. kir. Kormány 1906. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest 1907.

KKA. = Keresztény Közéleti Almanach, első kötet, A–L., Budapest 1940.

KMKFJT Almanach = A kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Almanachja. Kolozsvár 1881–1916.

KMKT Almanach = A kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Almanachja. Kolozsvár 1873–1880.

Márkus – Térfi 1903. = Márkus Dezső – Térfi Gyula (szerk.): *Magyar Törvénytár–Corpus Juris Hungarici. 1912. évi törvények.* Franklin Társulat, Budapest 1913.

Márkus – Várady-Brenner 1941. = Márkus Dezső – Várady-Brenner Alajos (szerk.): *Magyar Törvénytár–Corpus Juris Hungarici. Az 1940. évi törvények.* Franklin Társulat, Budapest 1941.

Márkus 1913a. = Márkus Dezső (szerk.): *A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár).* első kötet, 1000–1873. évi törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest 1913.

Márkus 1913b. = Márkus Dezső: 1912. évi törvénycikkek. Franklin-Társulat, Budapest, 1913.

MGKL. = Meyers Großes Konversations-Lexikon, 6. Auflage, Band 4. Leipzig 1906.

MKBM. 1883. = Az 1883-dik évi törvények gyűjteménye. M. Kir. Belügyminisztérium, Budapest 1883.

MKFJT Almanach = A magyar királyi Ferenc József tudományegyetem Almanachja (Évkönyve). Szeged 1922., 1924.; 1925.; 1927.; 1928.; 1932.; 1936.; 1943.

MTA Tagajánlások = MTA Tagajánlások. kézirat gyanánt, Budapest 1892.; 1920.; 1921.; 1922.; 1927.; 1928.; 1934.; 1942.

MTCN = Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest, 1873. (I. évf.) – 1944. (LI. évf.)

Nagy 1897. = Nagy Gyula (szerk.): *1889-1891. évi törvénycikkek. Magyar törvénytár.* Franklin Társulat, Budapest 1897.

Rendeletek Gyűjteménye 1900 = *A vallás- és közoktatási magyar királyi minisztérium által a kolozsvári Ferencz József magyar királyi Tudományegyetem tanácsához intézett elvi jelentőségű rendeletek gyűjteménye az 1872/3–1898/9. tanévekről*. Kolozsvár 1900.

Rendeletek Tára = Magyarországi Rendeletek Tára. Budapest 1869, 1874.; 1875.; 1883.; 1885.;1889.; 1901.; 1911.

Révai 1916. = *Révai Nagy Lexikona*, XIV. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest 1916.

Révai 1935. = *Révai Nagy Lexikona*, 21. kötet: Kiegészítés A-Z, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest 1935.

SzE. 1907. = *Szeged az Egyetemért.* Közreadja Szeged szab. kir. város, Engel Lajos Nyomdája, Szeged 1907.

Tanrend KMKTE = A Kolozsvári Magyar Királyi Tudomány-Egyetem tanrendje. Kolozsvár 1872.; 1873.; 1874.

Tanrend MKFJTR 1940/41. 1941. = A magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem tanrendje. Az 1940/41. tanév második felére. A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Szeged 1941.

Tanrend MKFJTR 1941/42. 1941. = A magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem tanrendje. Az 1941/42. tanév első felére. A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Szeged 1941.

Tanrend MKFJTR 1943/44. 1943.= A magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem tanrendje. Az 1943/44. tanév első felére. A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása, Szeged 1943.

Távbeszélő = A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora. 1940.; 1942.; 1943.

Térfi 1914. = Térfi Gyula: 1913. évi törvénycikkek. Franklin-Társulat, Budapest 1914.

Térfy 1921. = Térfy Gyula (szerk.): *Magyar Törvénytár – 1920. évi törvénycikkek*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest 1921.

Térfy 1922. = Térfy Gyula: *Magyar Törvénytár–1921. évi törvénycikkek*. Budapest 1922.

Térfy 1929. = Térfy Gyula (szerk.): *Magyar Törvénytár–1928. évi törvénycikkek*. Franklin - Társulat, Budapest 1929.

Zárszámadás 1902. = *A m. kir. Állami számvevőszék jelentése az 1901. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és allami adóságok kezelése körül az 1901. évben szerzett tapasztalatairól.* Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest 1902.